

2023

Vol: 9 Issue: 113

JULY

International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal

e-ISSN:2587-1587

SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal

International
Refereed Indexed
Open Access
e-Journal

Editor

Associate Prof.Dr. Sehrana KASIMI

<http://sssjournal.com>

sssjournal.info@gmail.com

Publication Date 31 JULY 2023
Volume / Issue 9 / 113

EDİTÖRDEN

Bilim dünyasının değerli insanları,

Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal) Dergisi, 2015 yılında yayın hayatına başlamış **uluslararası, hakemli e-dergidir**. Uluslararası birçok indekste taranmakla birlikte, akademik teşvik ve doçentlik kriterlerinde uluslararası endeksli dergiler içerisinde yer almaktadır. Ayrıca akademik yazı ve düşünce ile meşgul olan herkesin söz söyleyebileceği bir sosyal bilim platformudur.

Kuruluş aşamasından bu yana SSSJournal ailesi mensubu olarak emek veren dergi yönetim kurulundaki değerli hocalarımıza, ayrıca gerek yurt içinden gerekse yurtdışından bizleri kırmayarak, danışma, yayın ve hakem kurulunda yer alan ve uzmanlık alanları ile bizlere katkı sağlayan kıymetli hocalarımıza teşekkürü bir borç bilirim.

Akademik hayata bir nebze katkı sunmak üzere çıkmış olduğumuz bu yolculukta, SSSJournal ailesi olarak yüzü aşkın yurt içi ve yurtdışında görev yapan akademisyen hocalarımızla birlikte çalışmanın gurunu yaşamaktayız. Bu bağlamda bilim dünyasının siz değerli insanlarını yayın kurulu, danışma kurulu, hakem kurulu ve yazar olarak yanımızda görmek; ayrıca görüş ve önerilerinizle bizleri en mükemmel ulaştırma noktasında yönlendirmeniz bizlere daha da güç katacaktır.

Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal) Dergisi olarak vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Doç.Dr. Sehrana KASIMİ

Publication Date 31 JULY 2023
Volume / Issue 9 / 113

CONTENTS

Gizem Kuçak Toprak Reading The Future of Healthcare Facilities Through Science Fiction Films in The Context of Scientific/Technological Advancements Sağlık Yapıları Mimarisini Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler Bağlamında Bilim Kurgu Filmleri Üzerinden Okumak	7406-7414
Burcu Üzüüm & Osman Seray Özkan Can Supervisor's Crab Syndrome be an Antecedent of Abusive Supervision From the Perspective of Hospitality Organizations Through the Lens of Conservation of Resources Theory? Kaynakların Korunması Teorisiyle Konaklama İşletmeleri Perspektifinden Yönetici Yengeç Sendromu İstismarcı Denetimin Öncülü Olabilir mi?	7415-7421
Volkan Şakir & Mustafa Çelikten The Relationship Between Teachers' Informal Communication Levels And Organizational Commitment (Case Of Kayseri Province) Öğretmenlerin İnfomal İletişim Düzeyleri Ve Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki (Kayseri İli Örneği)	7422-7429
Gülşah Ayaz & Aysel Öztürkçü Akça Kariyer Planlaması Ve Kişilik Arasındaki İlişki: Bitlis Eren Üniversitesi Lisans Öğrencileri Örneği Relation Between Career Planning And Personality: Example Of Undergraduate Student Of Bitlis Eren University	7430-7442
Gonca Yayan & Eda Dönmez Ağıt Uğur Uludağ'ın Eserlerinde Kullandığı Semboller Ve Renkler Açısından İncelenerek Çözümlemesi Analysis Of Ağıt Ugur Uludağ Terms Of Symbols And Colors Used In His Works	7443-7454
Tuba Yılmaz Seyahat, Turizm ve Rekreasyon İlişkisinde Kuşakların Etkisi: Literatür İncelemesi The Effect of Generations on the Relationship of Travel, Tourism and Recreation: Literature Review	7455-7464
İldar Yunusov & Kerami Ünal Dini Değerler Ekseninde Lev Nikolayeviç Tolstoy'un Toplumsal Birlik Arayışı L.N. Tolstoy's Search for Social Unity on the Axis of Religious Values	7465-7472
Şeyda Şakiroğlu Toplumsal Cinsiyet Bakımından İş Yaşamında Kadınlara Yönelik Mobbingin Sosyolojik İncelenmesi Sociological Investigation of Mobbing Against Women in Business Life in Terms of Gender	7473-7481
Serkan Soysal; Okan Gökçe; Orhan Yalçın; Selçuk Yerebasan & Bilal Avcı Ortaokul Müdürlerinin Örgütsel Sessizliğinin Sebepleri ve Sonuçları Causes and Consequences of Secondary School Principals' Organizational Silence	7482-7493
Filiz Balta Peltekoğlu & Emel Demir Askeroğlu İletişim Yönetiminde Dezenformasyon: Kara Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya Communicaion Management Through Disinformation: Dark Pr And Social Media	7494-7503
Tuğba Ekiz Türkiye'de Sığınmacı Çocuklara Yönelik Geliştirilen Sosyal Politikalar Mersin Örneği Social Policies Developed For Refugee Children In Turkey The Case Of Mersin	7504-7515
Oğuz Demirci Okul Yöneticilerinin Mobbinge Uğrama Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi The Study Of The Level Of Principals' Being Mobbed In Accordance With Some Demographic Variation	7516-7538
Bihter Zeybek Hüsem & Cavit Yavuz TV'lerde Yayınlanan Yemek Programları Üzerine Bir Değerlendirme: MasterChef Türkiye Örneği An Evaluation of Food Programs Broadcasted on Televisions: The Example of MasterChef Türkiye	7539-7547

Melek Kurt Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okul İklimi Algısı ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi Determining the Relationship Between Preschool Teachers' Perception of School Climate and Burnout Levels	7548-7551
İsa Serhan Cihangir & Kadriye Alev Akmeşe Somut Olmayan Kültürel Miras Perspektifinde Veli Kültürleri (İnanç Önderleri) ve Yemek: Niğde Şeyh Ömerli Köyü Pilav-Ayran Şenliği Saint Cults (Leaders Of Faith) and Food In an Intangible Cultural Heritage Perspective: Niğde Seyh Omerli Village Pilav-Ayran Festival	7552-7563
Funda Salt & Hülya Karoğlu Ergin İnan Gravürlerinde Franz Kafka Etkisi Franz Kafka Effect On Ergin Inan Engravings	7564-7571
Ayhan Özer Prometheus'un Ve Benzer Mitlerin İzindeki Sanat Art Following Prometheus And Similar Myths	7572-7595
Fahrettin Yardım Öğretmenlerin Yöneticiye Güven ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Sergileme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Investigation of the Relationship Between Teachers' Levels of Confidence in Managers and Organizational Citizenship Behaviors	7596-7610
Sibel Teke İlhan & Atilla Gökçe Türkiye'de Bölgelere Göre Konut Fiyatları ve Enflasyon İlişkisi Housing Prices and Inflation Relationship According to Regions in Turkey	7611-7615
Canan Keleş Ertürk & Ayşegül Yıldırım Çocukluğun Değişimi ve Çocuk Hakları Children's Change And Children's Rights	7616-7627
Nurdan Pınar Deveci Halk Eğitim Merkezi Kursiyerlerinin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri: Ordu İli Örneği Lifelong Learning Tendencies of Public Education Center Trainees: The Case of Ordu Province	7628-7638
Eda Coşkun Osmanlı Saray Halı ve Kilim Desenlerinin Araştırılması ve Çağdaş Giyim Tasarımlarına Uygulanması Investigation of Ottoman Palace Carpet and Rug Patterns and Application to Contemporary Clothing Designs	7639-7646
M. Gökçen Daş Darıcı & Yasemin Gökkuş Kanuni Sultan Süleyman'ın Annesi Ayşe Hafsa Sultan'ın Oğluna Yazdığı Mektubun Transkripsiyonu Ve Tahlili Transcription and Analysis of the Letter Written by Ayse Hafsa Sultan, the Mother of Suleyman the Magnificent, to Her Son	7647-7652
Ahmet Yakşi Ortaöğretim Öğretmenlerindeki Öğrenci Algısının Metaforik İncelenmesi Metaphorical Examination of Student Perception in Secondary Education Teachers	7653-7660
Abdulkadir Bakır & Şükran Bulut Çizgi Roman Ve Pop Sanat Arasındaki İlişki The Relationship Between Comics and Pop Art	7661-7673
Eren Yılancıoğlu Cumhuriyet Döneminin İlk Yıllarında Kültür-Sanat Ekseninden Sinema Cinema from the Culture-Art Axis in the First Years of the Republican Era	7674-7680
Şenol Pek; Hatice Altundağ; İpek Ayça Özdönmez; Mehmet Toranbeki; Selda Köksal & Adem Özdemir Öğretim Liderliğini Etkileyen Etmenler Factors Affecting Instructional Leadership	7681-7695
Soner Oflaz Ortaöğretim Öğrencilerinin Matematik Öğrenmeye İlişkin Motivasyonları Motivations of Secondary Education Students on Learning Mathematics	7696-7702
Halil Öztürk Kur'an'da İnkârcı Bir İnsan Tipolojisi: Mücrim A Typology of an Unbelieving Person in The Qur'an: The Guilty	7703-7718

Reading The Future of Healthcare Facilities Through Science Fiction Films in The Context of Scientific/Technological Advancements

Sağlık Yapıları Mimarisini Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler Bağlamında Bilim Kurgu Filmleri Üzerinden Okumak

ABSTRACT

The future has always been a subject of curiosity for humankind. Science does not work to predict the future, but it does enable consistent predictions of future possibilities. Scientific and technological progress is advancing rapidly every day, leading to changes in various aspects of our lives through the discovery of new knowledge and technologies. The future is being shaped by the scientific and technological developments of today. The field of science fiction and science fiction movies directly targets scientific and technological progress and explores the possible changes that may result from these developments. When looking at science fiction films in general, it can be seen that in addition to many topics such as artificial intelligence, augmented/virtual reality, and space technologies, possible advances in areas such as health, medicine, and genetics are also explored. Discoveries in health, medicine, genetics, etc., not only impact human health and longevity by increasing opportunities for early diagnosis, prevention of diseases before they even occur, and early intervention, but also influence the spatial design and structure of healthcare facilities. In this context, health care facilities and advances in health prove to be important areas addressed in science fiction films. Science fiction films provide important stimuli and clues to both anticipated technological and scientific advances and their spatial implications, thus offering glimpses of the future. In this regard, the main objective of this study is to create awareness of the possibilities that users, architects, and designers in healthcare facilities can expect in the future and to emphasize the importance of preparing designers and architects for the future. Consequently, it is recommended that studies be conducted to prepare aspiring architects and designers for the future and to guide individuals in this regard.

Keywords: Architecture, Healthcare Facilities, Healthcare Facilities Architecture, Science Fiction, Science Fiction Movies

ÖZET

Gelecek insanoğlu için hep merak konusu olmuştur. Bilim ise geleceği tahmin etmek üzerine çalışmasa da gelecek olasılıklarına ilişkin tutarlı tahminleri mümkün kılmaktadır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler her geçen gün hız kazanarak ilerlemekte, yeni bilginin ve teknolojilerin keşfi ile hayatımızın birçok alanında değişiklikler meydana gelmektedir. Gelecek ise bugünün bilimsel ve teknolojik gelişmeleri ile birlikte şekillenmektedir. Bilim kurgu alanı ve filmleri ise doğrudan bilimsel ve teknolojik gelişmeleri hedef alan ve bu gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkabilecek değişiklikleri işleyen önemli bir alandır. Bilim kurgu filmleri üzerine genel bir inceleme yapıldığında yapay zeka, artırılmış/sanal gerçeklik, uzay teknolojileri gibi birçok konunun yanında sağlık, tıp, genetik vb. alanlarda olası gelişmelerin irdelendiği gözlemlenmektedir. Sağlık, tıp, genetik vb alanlarda yaşanan buluşlar hem çeşitli hastalıkların önceden teşhis edilmesi, hastalıkların daha hiç ortaya çıkmadan engellenmesi, vakalara erken dönemde müdahale edilmesi gibi olasılıkların artması ile insan sağlığı ve ömrünü etkilerken hem de sağlık yapılarının mekânsal kurgusunu, yapısını da etkilemektedir. Bu bağlamda sağlık yapıları ve sağlık alanındaki gelişmeler bilim kurgu filmlerinde konu olarak ele alınan önemli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilim kurgu filmleri hem gelecekte beklenen teknolojik, bilimsel gelişmeler ve etkileri hem de neden olabilecek mekânsal değişiklikler açısından önemli öneriler sunmakta ve geleceğe dair ipuçları vermektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın en temel amacı sağlık yapılarında gelecekte kullanıcıları, mimarları, tasarımcıları bekleyen olasılıklar konusunda farkındalık yaratmak ve tasarımcıların, mimarların geleceğe hazırlanmasının önemine dikkat çekmektir. Bu bağlamda mimar ve tasarımcı adaylarını geleceğe hazırlamaya yönelik çalışmaların yürütülmesi, kişilerin yönlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık, Sağlık Yapıları, Sağlık Yapıları Mimarisi, Bilim Kurgu, Bilim Kurgu Filmleri

INTRODUCTION

Throughout human history, science and technology have been central to the development and progress of societies. Scientific discoveries and technological advances have helped people understand nature, solve problems, and predict the future. However, science and technology have not been limited to these aspects, but have also shaped the future and the concept of space. First and foremost, scientific discoveries have deepened people's understanding of the world and led to conceptual changes. Numerous discoveries have influenced the way people think and laid the foundation for future scientific research and other explorations.

Technology has also played an important role in shaping the future and space. Technological progress, which began with the Industrial Revolution, has fundamentally changed the way people live and use space. The use of machines

Gizem Kuçak Toprak¹

How to Cite This Article

Kuçak Toprak, G. (2023). "Reading The Future of Healthcare Facilities Through Science Fiction Films in The Context of Scientific/Technological Advancements" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7406-7414. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.70781>

Arrival: 23 May 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Asst. Prof., Ostim Technical University, Faculty of Architecture and Design, Interior Architecture and Environmental Design, Ankara, Turkey. ORCID: 0000-0002-1049-4628

has accelerated production processes, improved transportation, and created new spaces. For example, railroads and automobiles have enabled people to travel great distances more quickly and easily, leading to the growth of cities and the transformation of rural areas.

The effects of scientific and technological progress are even more evident in modern times. Developments in areas such as computers, the Internet, artificial intelligence, and biotechnology have profoundly affected our lives and will continue to change the world in the future. Through the Internet, people around the world can easily communicate with each other, access information, and work remotely. Artificial intelligence and robotics are transforming industrial production and the service sector, creating new employment opportunities and redefining the use of space. Biotechnology is driving revolutionary advances in healthcare and transforming the future in areas such as treating disease and extending the human lifespan.

Scientific and technological progress is expected to accelerate and deepen in the future. Discoveries and inventions in areas such as new materials, energy sources, space exploration, and combating climate change will shape future spaces and ways of life. For example, as space exploration increases, the idea of colonizing space and exploiting resources in space may become more realistic, changing people's perceptions of space and settlement patterns. The development of renewable energy sources and the introduction of sustainability principles may lead to space becoming more environmentally friendly and energy efficient in the future. Scientific and technological progress plays an important role in shaping the future of humanity and space.

While scientific progress is not designed to predict the future, it does provide us with theories, laws, and inventions that offer consistent possibilities for the future. Curiosity about the future, the problems we expect to solve, the universe, and the unknown direct humanity toward scientific research based on reality and experimentation. If people follow scientific developments and inventions properly, they can make accurate predictions about the future with high probability. For example, about a century before mankind took its first step on the moon, Jules Verne (Verne, 2020) made remarkably accurate predictions about the "journey to the moon, the specifications and dimensions of the spacecraft, the number of people who would go, the launch site on Earth, and the time it would take to reach the moon in his book "From the Earth to the Moon."

Jules Verne, although not a scientist, consistently and accurately predicted the future for about 100 years because he constantly pursued scientists and inundated them with questions about the future (Kaku, 2011).

Based on his research, scientific advances, and books (Kaku, 2011, 2019a, 2019b) Michio Kaku describes a day in the life of a person in the early 2100s. This narrative depicts how inventions such as perception and telepathy-based home control, robots, contact lenses connected to the online network (Internet), magnetic transport vehicles, lifelike holograms, augmented virtual reality, quantum computers, smart wallpaper, vertically adjustable elements that turn into screens, and the life experiences of the first colony on Mars and space elevators shape everyday life in great detail. It would not be inaccurate to say that the most remarkable inventions among these descriptions are in the field of healthcare. All elements in wet rooms (toilet, bath, sink, mirror, etc.) are medical laboratory components that function silently with hundreds of hidden DNA and protein receptors on their surfaces. Molecules from breath to body fluids are analyzed, and clues to disease are examined. MRI machines are now the size of a modern cell phone, so appropriate scans can be performed at home. Another development is the elimination of the need to find organ donors for organ transplants. Organs can now be produced and grown in the laboratory. Aging is slowed down and the human lifespan is extended (Kaku, 2011).

As humanity continues to strive for its existence on Earth, Mars, or some other corner of the universe, advances in health care are essential. However, it may be that the first structures built on Mars for the first colonies will not be fully equipped hospitals.

The hypothesis of this study is based on the belief that, given advances in science and technology, inspiration from the science fiction genre could provide valuable insight into the design of future healthcare facilities. Science fiction is an important genre that revolves around scientific and technological developments and creates narratives based on these advances. By exploring the concept of design and creating fictional scenarios, overlaps with the field of architecture and encompasses the design of spaces planned based on various developments.

In this context, the use of science fiction can help develop an initial understanding of the designs and facilities of future healthcare structures. It allows us to explore imaginative scenarios and envision the possible environments and events that could arise from these scientific and technological advances.

The Oxford English Dictionary defines science fiction as "imagined scientific discoveries of the future, and often deals with space travel and life on other planets" (The Oxford English Dictionary, 2023). Sterling, on the other hand, defines it as "a form of fiction that deals principally with the impact of actual or imagined science upon

society or individuals" (Sterling, 2023). Roberts highlights in his book that science fiction, while easy to recognize, becomes more complex upon closer examination (Roberts, 2000). When examining the various definitions of science fiction, it can be interpreted as the creation of a narrative that brings together the realms of reality and fantasy through the lens of science and technology. This narrative can find its place in various media such as literature, film, and comics.

In science fiction films, one can directly witness spatial designs and get a first idea of the spaces that humanity will find based on various developments. Therefore, it would be helpful to look at science fiction movies from a spatial perspective to develop ideas for future designs.

READING THE FUTURE OF HEALTHCARE FACILITIES THROUGH SCIENCE FICTION FILMS IN THE CONTEXT OF SCIENTIFIC/TECHNOLOGICAL ADVANCEMENTS

Expected Developments in the Field of Health

"I don't really think our bodies are going to have any secrets left within this century. And so, anything that we can manage to think about will probably have a reality (David Baltimore) (Kaku, 2011)."

The pursuit of health and immortality by humanity is not new. In the region known as the island of Kos, located south of Miletus, Apollo's son Asclepios is the god of healing. The examinations are performed in the form of rituals. After the patient is purified in a nearby spring, he enters the temple and makes an offering to Asclepios. The sleeping patients in front of the empty altars, on which the offerings collected by the priests during the night are placed, believe that Asclepios has accepted the offering. The patients then go to a dark chamber where they spend the night. They interpret the dreams and visions they see in the dark chamber as a visit from Asclepios, which they share with the priests. Based on these dreams, the priests show or apply treatment methods to the patients ("Bir Zamanlar Tıp," 2000).

From ancient times to the present day, discoveries, technologies, and the accelerating pace of technological progress have led to a growing body of knowledge about the human body that contributes directly to the development of the health care system. In particular, innovations and discoveries in areas such as molecular medicine and molecular genetics have led to many anticipated advances in the field of medicine. Examples include a person suffering from Parkinson's disease being able to play golf after a transplant of pig brain tissue, enabling a mental exchange between humans and animals (Hauser, 2007); the resurrection of extinct species using genetic maps extracted from fossils, as depicted in the movie Jurassic Park (Sawkins, 2007); the integration of various robotic technologies, prosthetic limbs made of silicone and steel, French fries implanted in the human body leading to the complete overcoming of visual and hearing impairments and the elimination of physical disabilities, with direct online network connections enabled by brain implants (Brooks, 2007); the accessibility of our genetic maps, including information on genetic predispositions, enabling the study of genetic propensities in all types of diseases and medical visits (Barondes, 2007); ending the transmission of disease-causing genes to future generations and preventing genetic diseases through gene therapy, the creation of designed children, the development of stem cell technology for the production and growth of human organs and limbs, and the reversal of aging processes (Kaku, 2011). These advances suggest that many breakthrough inventions could become a reality.

The Possible Spatial Impact Of Expected Developments In The Health Sector

From the past to the present, each new discovery in the field of health has had a direct impact on the spatial design of healthcare facilities. The methods of curing diseases influenced by religious beliefs, magic, and witchcraft gradually gave way to more conscious and rational systems with the discovery of knowledge (S. Aslan & Erdem, 2017). The Renaissance era can be considered as a turning point in medicine and healthcare institutions with the increase of scientific research (Kavuncubaşı & Yıldırım, 2012; Nasuhioğlu, 1974). In ancient times, the healing process began to take place in temples because the gods were believed to have healing and immortal powers, and was eventually performed in dedicated spaces. Nowadays, healthcare campuses and approaches such as healthcare structures in nature are becoming more common.

A century ago, medicine successfully used critical inquiry and evidence-based research as tools to determine its position, thereby increasing its visibility and prestige. It is evident that the critical and continuous review and reassessment of the history of medicine has led to this outcome. Taking a historical perspective can help make sense of recent developments and encourage participation in paradigmatic discourse. The following six rubrics address the relationship between the built environment, human health, and sustainability. Each rubric addresses a model that is seen as therapeutic and healing, preventing the patient from feeling oppressed. These patterns in healthcare environments were considered therapeutic values in ancient times but disappeared in the Middle Ages. They were rediscovered by Florence Nightingale and her contemporaries in the mid-nineteenth century, only to be

discarded again in the mid-twentieth century and rediscovered more recently. It was then discarded in the mid-nineteenth century and rediscovered more recently. These six points can be summarized as natural ventilation, natural light and views, water and sanitation, landscaping, building form and spatial design, preservation of historic resources, use of local building materials, and self-sufficiency (Stephen Verderber, 2010). Particularly for healthcare facilities designed in the 2000s, beyond the functional analysis of the structure, the positive spatial experience of patients, their families, staff, physicians, and other healthcare professionals have become more important as a result of the aforementioned issues. Currently, the integration of future healthcare structures into an ecosystem as hospital parks is being discussed (Bulakh et al., 2021).

Figure 1: The hospital building for Hillerød near Copenhagen was designed in 2013 in collaboration with BIG (Bjarke Ingels Group), WHR Architects and Arup.

Reference: (BIG, n.d.)

One of the most important characteristics expected of hospitals of the future is their ability to adapt to new problems and developments that occur every day. It is also among the possibilities that in the coming years the importance of hospitals designed to be integrated with nature and people will increase over artificial spaces equipped with Technologies (Grey, 2015).

Based on research and curiosity about the future of healthcare facilities, OMA/Reinier De Graaf was invited to the 17th International Architecture Exhibition - Venice Biennale with the theme "Hospitals of the Future" The installation specifically addresses the current COVID-19 pandemic and possible developments in healthcare, evaluating them in a common context. The main idea behind the design is to avoid going to the hospital and instead focus on remote interactions and individualized treatments (Stouhi, 2021). In an interview with OMA/Reinier De Graaf, they emphasize that in the future hospitals will be present everywhere in the city (Ravenscroft, 2021).

Figure 2: The installation entitled "Hospitals of the Future," designed by OMA/Reinier De Graaf for the 17th Venice Biennale, deals with the future of hospitals.

Reference: (Vecchi, 2021).

One of the biggest projects being discussed lately is the possibility of establishing life on Mars. As mentioned in the introduction, the answer to the question of whether life can be established on Mars will depend on the success of the first colonies. However, the first structures to address the health problems of these colonies cannot be fully equipped with hospitals. To restore the health of astronauts who might fall ill during the Mars missions, the UAE Space Agency, in collaboration with the Ministry of Health, has designed a space clinic. The main goal of this project is to improve telemedicine, which is already used in the UAE, between Mars and Earth. Using nanotechnology, treatments can be delivered remotely from Earth (Webster, 2018).

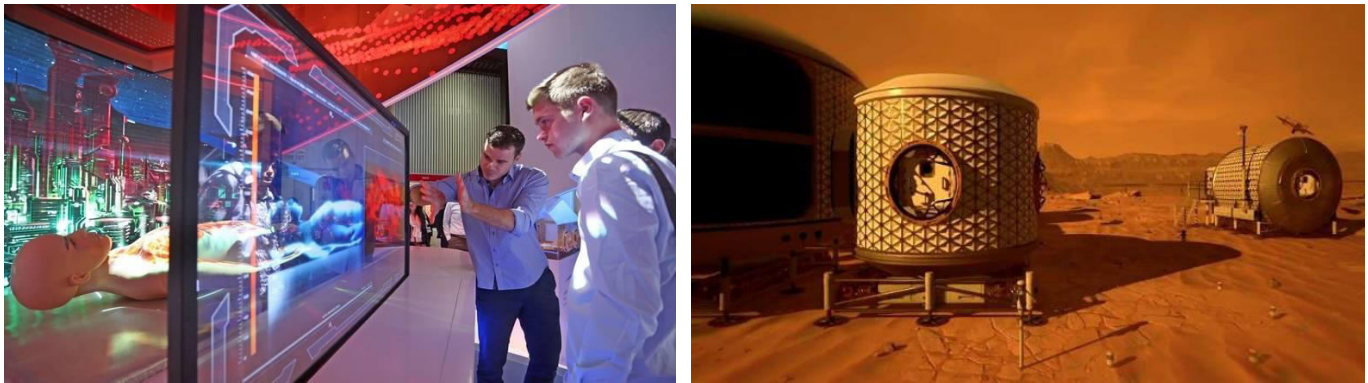

Figure 3: From left to right: Space Hospital Project (Zain, 2018), Mars Health Capsules (Bulakh et al., 2021)².

Reference: From left to right: (Zain, 2018), (Bulakh et al., 2021)³.

Apart from the spatial changes and transformations mentioned, the innovations discussed in the previous section also lead to other formations. The research carried out gives us indications⁴ of the developments that the spaces⁵ commonly used in healthcare facilities today will undergo.

Your visit to the doctor's office will change drastically. While talking to the doctor on the wall screen, you will probably interact with a software program. Your bathroom will be equipped with more sensors than a modern hospital, silently detecting cancer cells years before a tumor forms (Kaku, 2011).

Care stations: Nursing stations can include regular, intensive, and specialized nursing stations. Advances in artificial intelligence, molecular medicine, genetics, and stem cell research will lead to a decrease in the prevalence of disease, early detection of many diseases, and the ability to diagnose and treat many diseases from the comfort of one's home. Therefore, in the near future, the number of regular nursing stations will likely decrease and eventually disappear. However, the complete elimination of ICUs is less likely because it is very likely that people in critical condition will require the use of advanced technologies available only in hospitals and the assistance of medical professionals. Although the number of intensive care units may decline, their complete disappearance is not very likely in the foreseeable future.

Treatment units: Treatment units are categorized by medical departments such as gynecology and obstetrics, internal medicine, general surgery, etc., and typically include spaces such as clinics, laboratories, operating rooms, surgical procedure areas, and imaging rooms. With the integration of artificial intelligence and nanotechnology, many of the furnishings found in the wet rooms of our homes will be transformed into laboratory equipment. In addition, there is the possibility that imaging devices will become accessible even in our homes or even in our mobile devices. As a result, many diagnostic procedures will be performed at home. Laboratory facilities and imaging rooms used for the diagnosis will become obsolete. Test results for the diagnosis will reach our physicians directly, and our physicians will establish online connections with us. Virtual reality technologies will enable remote examinations. As a result, the number of clinics will decrease and even disappear. Operating rooms and surgical procedure areas will also change as robotic technologies become more widespread and require less human intervention in surgical procedures, leading to the downsizing and reconfiguration of these areas.

There are several approaches that suggest an increase in psychiatric outpatient clinics (Barondes, 2007).

Administrative Departments: With advances in artificial intelligence, robotics, and hologram technologies, administrative units will shrink in the near future and eventually cease to exist in the distant future.

Shared spaces: in the distant future, shared spaces will also shrink, for example, as the number of users in hospitals declines. However, there are studies on the benefits of hospitals as part of an ecosystem integrated with nature, and shared spaces integrated with nature are expected to increase in the near future.

Waiting rooms: With the decline of face-to-face consultations and the digitization of patient information, records, and even patient DNA mapping, the concept of waiting and waiting areas will disappear.

² The image is from the study titled "Is The Hospital-Park Future Of The Sustainable Hospital Architecture?" The authors of the study mentioned that they obtained this image from the website <https://dubaiowf.com/mars-science-city-launched/>.

³ The image is from the study titled "Is The Hospital-Park Future Of The Sustainable Hospital Architecture?" The authors of the study mentioned that they obtained this image from the website <https://dubaiowf.com/mars-science-city-launched/>.

⁴ The ideas about the evolution of healthcare facilities have been derived from sources written by Michio Kaku (Kaku, 2011, 2019b, 2019a) and Hawking (Hawking, 2019).

⁵ The determination of spatial arrangement in healthcare facilities is based on various research studies found in different sources (Alalouch et al., 2016; Neufert, 1977; Stephen Verderber, 2010), as well as observations made in hospitals.

New spaces: in addition to the disappearance of spaces, new spaces will also emerge. These include facilities such as AI diagnostic outpatient clinics for people who do not have access to or cannot afford certain technologies, and procedure rooms equipped with robotic technologies. Designing spaces for organ production using new technologies such as stem cells and nanotechnology is also a possibility.

Reading The Future of Healthcare Facilities Through Science Fiction Films

As mentioned in the introduction, when examining the various definitions, science fiction can be interpreted as the creation of fiction in which the real and imaginary worlds come together under the light of science and technology. This fiction can find its place in various forms such as literature, cinema, and comics.

In science fiction films that deal with changes in the social structure and human experience in the future, attention is drawn to the accompanying spaces that shape and accompany human life. The impact of scientific and technological advances on the field of healthcare and their spatial reflections have also been the subject of science fiction films.

The film "Transcendence," released in 2014, discusses the possibility of transferring the human brain to artificial intelligence and its implications. The film revolves around a doctor who wonders if a conscious artificial intelligence can be created and decides to transfer his own brain to a quantum computer, resulting in his consciousness persisting even after his body dies. The film depicts the pursuit of immortality. In addition, the film addresses the ethical and philosophical issues associated with advanced developments in health technology and consciousness transfer (Pfister, 2014). The concept of "consciousness spaces," which refers to spaces equipped with artificial intelligence and computer technologies where consciousness exists without being bound to a body, is explored. In addition, hidden underground laboratories are designed for conducting special experiments and developing and using the transferred human mind in computers. These spaces are minimalist in design and equipped with high technology.

Figure 4: A space equipped with quantum computers, reflecting the interaction between artificial intelligence and consciousness, spaces of consciousness.

Reference: (Pfister, 2014).

Figure 5: Underground laboratories in Transcendence

Reference: (Pfister, 2014).

In the movie Elysium, released in 2013, Earth is depicted as struggling with diseases and overpopulation, while a privileged few create a living space for themselves in close proximity to Earth, in space. While Earth struggles with numerous diseases, the space habitat is seen to have a capsule design where all types of diseases can be detected and treated. The film portrays a future where health problems can be detected and solved with a single capsule, suggesting sophisticated health care (Blomkamp, 2013).

Figure 6: Health capsule in the movie Elysium.
Reference: (Blomkamp, 2013).

In the movie Upgrade, released in 2018, a single implanted chip is able to fix all physical impairments, repair the nervous system, and take control (Whanell, 2018). The problem of a paralyzed person being able to continue their life at home is reflected in the narrative of interior design that includes integrated designs with technology. The integration of robotic technologies into furnishings and space has been developed. The home now serves as a small health unit in addition to its primary function.

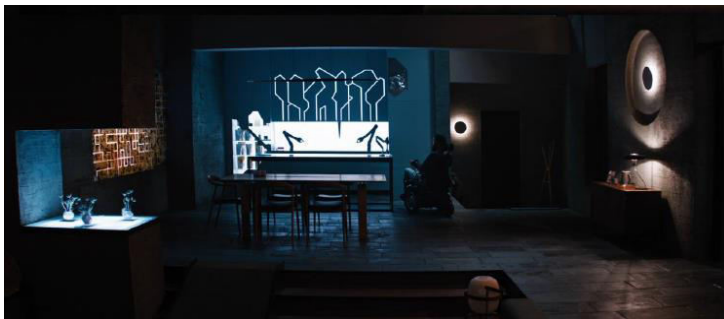

Figure 7: The effect of the developments in the field of health on the housing space.
Reference: (Whanell, 2018).

The devices that eliminate paralysis and are implanted in people with paralysis are installed in rooms that are fully equipped with technology, while the room itself is designed with multi-layered geometry. Simplicity and minimalism are emphasized in the design of these rooms.

Figure 8: Intervention spaces in health structures.
Reference: (Whanell, 2018).

The examples of science fiction movies can be extended even further. Considering that Aldous Huxley aptly predicted future developments such as test-tube babies and birth control in his 1932 science fiction novel Brave New World, it is reasonable to assume that the advances depicted in these films may become a reality in the future. In this context, it will be necessary to be prepared for spatial changes.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

This research was conducted with the aim of determining the potential impact of inventions on spatial structures, spatial narratives, and the existence of healthcare facilities in the near and distant future. In this context, science fiction films were used as tools. The results suggest the possibility that in the distant future, healthcare facilities will disappear over time, our homes will function as healthcare spaces and small capsules in nature will perform all

diagnostic and treatment functions. In particular, many tasks currently performed by humans will be performed autonomously in conjunction with artificial intelligence and robotic technologies. This means that various healthcare facilities and other ancillary services will shrink and eventually disappear altogether in the near future. Factors such as artificial intelligence, robotics, genetic and molecular medicine, the discovery of stem cells, early detection of diseases, treatments in their initial stages or their elimination, and the availability of appropriate equipment to perform diagnostic tests at home will contribute to the shrinking of these facilities in the near future and their disappearance in the distant future. In addition, it is expected that new spaces will emerge for stem cell research, genetic studies, and the production of organs and body parts.

Advances in healthcare will transform not only healthcare facilities but also our homes and certain places in cities. As diagnostic methods are integrated into our homes, the elements, materials, shapes, and sizes of interior design will likely change. In addition, a special health room could be established in our homes for diagnostic and treatment purposes. Instead of visiting a doctor, we could use augmented reality or hologram technologies to communicate with them at home, leading to the design of new spaces where we can interact with our doctors. Medical capsules, themed in many science fiction films and designed for life on Mars, could replace healthcare facilities in the distant future and persist as capsules in parks, children's playgrounds, and other indoor or outdoor public spaces. Alternatively, units consisting of capsules could be deployed in a variety of specific locations. For example, if a child breaks his or her arm on a playground, a parent or teenager is hit by a car on the street, or a human faints in a shopping mall, they can be taken to the nearest capsule for diagnosis and treatment. It may be possible to receive regular treatment for diagnosed conditions at home. Healthcare will permeate every aspect of our lives, entering every open and closed space. It is likely that health capsules/rooms will become mandatory units in every designed space.

Architects and designers need to be prepared for possible future developments. In this regard, it is recommended that studies be conducted to prepare future architects and designers and to provide guidance to individuals.

REFERENCES

- Alalouch, C., A. Aspinall, P., & Smith, H. (2016). Design Criteria for Privacy-Sensitive Healthcare Buildings. *International Journal of Engineering and Technology*, 8(1), 32–39. <https://doi.org/10.7763/IJET.2016.V8.854>
- Bir Zamanlar Tıp. (2000). *Bilim ve Teknik*, 395, 78–82. <https://services.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf?dergiKodu=4&cilt=33&sayi=395&sayfa=78&yaziid=12343>
- Aslan, S., & Erdem, R. (2017). Hastanelerin Tarihsel Gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(27), 7–21.
- Barondes, S. (2007). İlarçlar, DNA, Psikanaliz Divanı. In J. Brockman (Ed.), *Gelecek 50 Yıl* (1st ed., pp. 297–307). NTV Yayınları.
- BIG. (n.d.). Gallery of Nyt Hospital Nordsjælland Shortlisted Proposal / BIG - 6. Retrieved August 21, 2021, from https://www.archdaily.com/421002/nyt-hospital-nordsjaelland-shortlisted-proposal-big/521d1152e8e44e1648000005-nyt-hospital-nordsjaelland-shortlisted-proposal-big-photo?next_project=no
- Blomkamp, N. (2013). *Elysium*.
- Brooks, R. (2007). *Beden ve Makine Kaynaşması*. In J. Brockman (Ed.), *Gelecek 50 Yıl* (1st ed., pp. 205–215). NTV Yayınları.
- Bulakh, I., Didichenko, M., Kozakova, O., Chala, O., & Kovalska, G. (2021). Is the hospital-park future of the sustainable hospital architecture? *E3S Web of Conferences (ICSF 2021)*, 280, 04014. <https://doi.org/10.1051/E3SCONF/202128004014>
- Grey, S. de. (2015). Designing the future hospital: an architect's perspective. *Royal College of Physicians Future Healthcare Journal*, 2(1), 18. <https://doi.org/10.7861/FUTUREHOSP.2-1-15>
- Hauser, M. D. (2007). Değiş tokuş Edilebilir Zihinler. In J. Brockman (Ed.), *Gelecek 50 Yıl* (1st ed., pp. 59–69). NTV Yayınları.
- Hawking, S. (2019). *Büyük Sorulara Kısa Yanıtlar* (M. A. Aslan, Ed.; 1st ed.). Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Kaku, M. (2011). *Geleceğin Fiziği* (11th ed.). ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş.
- Kaku, M. (2019a). *İnsanlığın Geleceği* (2nd ed.). ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş.

- Kaku, M. (2019b). Paralel Dünyalar (3rd ed.). ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş.
- Kavuncubaşı, Ş., & Yıldırım, S. (2012). Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi (3rd ed.). Siyasal Yayınevi.
- Nasuhioğlu, İ. (1974). Tıp Tarihine Kısa Bir Bakış. Diyarbakır Tıp Fakültesi Yayınları.
- Neufert, E. (1977). NEUFERT (29th ed.). Güven Kitabevi.
- Pfister, W. (2014). Transcendence.
- Ravenscroft, T. (2021). "Hospitals in drastic need of innovation" says Reinier de Graaf. <https://www.dezeen.com/2021/03/03/hospitals-of-the-future-reinier-de-graaf/>
- Roberts, A. (2000). Science Fiction. Routledge.
- Sawkins, R. (2007). Moore Yasası Çocuğu. In J. Brockman (Ed.), Gelecek 50 Yıl (1st ed., pp. 163–177). NTV Yayınları.
- Stephen Verderber. (2010). Innovations in Hospital Architecture. Routledge.
- Sterling, B. (2023, April 21). Science Fiction. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/art/science-fiction>.
- Stouhi, D. (2021). OMA Explores the Future of Hospitals and the Medical Field at the 2021 Venice Biennale ArchDaily. <https://www.archdaily.com/964312/oma-explores-the-future-of-hospitals-and-the-medical-field-at-the-2021-venice-biennale>
- The Oxford English Dictionary. (2023). science-fiction. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/science-fiction?q=science+fiction>
- Vecchi, R. de. (2021). The Hospital of the Future. <https://www.oma.com/projects/the-hospital-of-the-future>
- Verne, J. (2020). Ay'a Yolculuk. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Webster, N. (2018). Space clinic being developed to treat Emirati astronauts.
- Whanell, L. (2018). Upgrade.
- Zain, A. A. (2018). UAE to treat astronauts with world's first space hospital - News | Khaleej Times.

Can Supervisor's Crab Syndrome be an Antecedent of Abusive Supervision From the Perspective of Hospitality Organizations Through the Lens of Conservation of Resources Theory?

Kaynakların Korunması Teorisiyle Konaklama İşletmeleri Perspektifinden Yönetici Yengeç Sendromu İstismarcı Denetimin Öncülü Olabilir mi?

ABSTRACT

In this study, the effect of supervisor's crab syndrome on abusive supervision (AS) was tested based on the resource conservation theory. The aim of the study is to determine whether crab syndrome (personal resources) is an antecedent of AS (organizational resources). In this context, the research is crucial in terms of revealing the unknowns about the impact of supervisor's crab syndrome on AS and contributing to the literature. The sample of the study consists of employees working in different departments in the hospitality sector and reached by convenience sampling method. The sample size was determined using the G*Power software. Data were collected through questionnaire technique and the questionnaire included supervisor's crab syndrome scale, AS scale and demographic questions. A 5-point Likert-type scale was used to measure the level of participation. The data collected for the research model were analyzed using SPSS and AMOS software. The research hypothesis was tested with structural equation modeling (SEM). The results of the study revealed that supervisor's crab syndrome had a significant and positive impact on AS. Contributions and limitations of the study were discussed and suggestions for future studies were presented.

Keywords: Supervisor's crab syndrome, abusive supervision, competition, stress.

ÖZET

Bu çalışmada, yönetici yengeç sendromunun istismarcı yönetim (AS) üzerindeki etkisi, kaynakların korunması teorisine dayalı olarak test edilmiştir. Çalışmanın amacı, yengeç sendromunun (kişisel kaynaklar) AS'nin (örgütsel kaynaklar) bir öncülü olup olmadığını belirlemektir. Bu bağlamda araştırma, yönetici yengeç sendromunun AS üzerindeki etkisine ilişkin bilinmeyenleri ortaya koyması ve literatüre katkı sağlaması açısından önemlidir. Araştırmanın örneklemini konaklama sektöründe farklı departmanlarda görev yapan ve kolayda örnekleme yöntemiyle ulaşılan çalışanlar oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü G*Power yazılımı kullanılarak belirlendi. Veriler anket tekniği ile toplanmış ve ankette yönetici yengeç sendromu ölçeği, AS ölçeği ve demografik sorular yer almıştır. Katılım düzeyini ölçmek için 5'li Likert tipi bir ölçek kullanılmıştır. Araştırma modeli için toplanan veriler SPSS ve AMOS yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma hipotezi yapısal eşitlik modellemesi (YEM) ile test edilmiştir. Çalışmanın sonuçları, yönetici yengeç sendromunun AS üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkiye sahip olduğunu ortaya koydu. Çalışmanın katkıları ve sınırlılıkları tartışılmış ve gelecek çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Yönetici yengeç sendromu, istismarcı yönetim, rekabet, stres.

INTRODUCTION

Conservation of resources (COR) theory is used to make sense of human behavior (Hobfoll, 1989). This theory defines everything that an individual finds valuable as a resource and suggests that individuals aim to increase their resources (Hobfoll et al., 2018). Hobfoll and Ford (2007) stated that one resource could be used to increase or prevent the decrease of another resource. While resources are classified as object, situation, personal and energy resources (Hobfoll, 2001a), it is also possible to categorize resources as organizational, personal and work resources (Hobfoll et al., 2016). Personal resources include resilience and self-esteem; organizational resources include leadership styles (Hobfoll, 2001b). In this study, crab syndrome is evaluated as a personal resource and abusive supervision (AS) as an organizational resource. This research aims to reveal the relationship between personal resources and organizational resources in hospitality businesses. COR theory states that individuals are more sensitive to resource loss (Ford, 2009). While this sensitivity causes stress, it also creates changes in individual behaviors and attitudes (Hobfoll, 1989).

The motivation to conserve resources can cause positive/negative outcomes in the organizational environment (Üzüm and Özkan, 2023). It is a metaphor for the behaviors in the basket where the crabs are placed with the observation of the fisherman catching crabs (Özdemir and Üzüm, 2019). The crabs' motivation to climb on top of each other to get out of the basket is interpreted as their efforts to reach valuable resources (Üzüm and Özkan, 2023). It is seen that research on crab syndrome has been examined with qualitative techniques (Miller, 2019; Soubhari and Kumar, 2014). In addition to these studies, empirical research on crab syndrome (Özkan et al., 2022;

Burcu Üzüm¹
Osman Seray Özkan²

How to Cite This Article

Üzüm, B. & Özkan, O.S. (2023). "Can Supervisor's Crab Syndrome be an Antecedent of Abusive Supervision From the Perspective of Hospitality Organizations Through the Lens of Conservation of Resources Theory?" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7415-7421. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.710>

Arrival: 27 June 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Kocaeli University, Vocational School, Kocaeli, Turkey, ORCID: 0000-0001-8675-8952

² Bandırma Onyedli Eylül University, Manyas Vocational School, Department of Property Protection and Security, Balıkesir, Turkey, ORCID: 0000-0001-5326-8930

Uzum et al., 2022; Üzüm and Özdemir, 2022; Üzüm et al., 2022; Üzüm and Özkan, 2022a; Üzüm and Özkan, 2022b; Üzüm and Özkan, 2023) is in its infancy.

Crab syndrome includes the reflection of behaviors that are willing to gather resources (Üzüm and Özkan, 2023), while AS is considered as a control mechanism that controls resources. Frieder et al. (2015) defined AS as a type of leadership in which employees believe that the supervisor shows consistently bad attitudes and behaviors towards them. According to COR theory, it is considered as an organizational resource; it is noted that it decreases helping behavior (Xia et al., 2019) and job satisfaction (Pan et al., 2018) and increases information withholding behavior (Khalid et al., 2018). While Tepper (2007) states that AS is influenced by past family history, Martinko et al. (2023) stated that it has a character affected by injustice. On the other hand, it is also known that oppressive, stressful, high-risk working environments are the antecedents of AS (Martinko et al., 2023). It is possible to shed light on the concept of AS with COR theory (Hobfoll, 1989). However, it is stated that research on how AS created a sectoral change has been neglected (Martinko et al., 2023; Tepper, 2007).

Since the tourism sector is a sector where emotional labor is dominant, where there is constant interaction with customers and customer pressure, it causes the emergence of AS (Yu et al., 2020). In the work environment, competition can be seen depending on the amount of resources, while the size of the hierarchical structure can be effective in determining behavioral strategies (Ellis et al., 2009). It is stated that the antecedents of AS in hospitality organizations are moral competence (Yu et al., 2020). This research is inspired by the COR theory (Hobfoll et al., 2018) with the emphasis that the antecedents of AS are neglected (Hobfoll et al., 2018), called by Tepper (2007) and Martinko et al. (2023), and seeks an answer to the question, can supervisor's crab syndrome be an antecedent of AS? This research sheds light on what is known about crab syndrome and its antecedents from the perspective of hospitality organizations and offers both theoretical and practical implications.

THEORETICAL CONCEPT

Individuals may use their personal resources to get rid of conditions that they perceive as a threat to their resources in order to keep and not lose them (Hobfoll and Ford, 2007). These resources can also be consumed to increase another resource (Hobfoll et al., 2018). On the basis of COR theory, any behavior that contributes to improving individual well-being can be called crab syndrome (Miller, 2019). The individual does not want anyone else to be free by climbing out of the basket, he/she focuses on bringing others down and thus resources are left to the individual (Üzüm and Özkan, 2022b).

It is also stated that the crab syndrome has detrimental effects on the work atmosphere in the organizational environment (Miller, 2019). Crab syndrome is a mentality that wants resource dominance to be in one's own hands (Üzüm and Özkan, 2023). Üzüm and Özkan (2022b) found that the crab syndrome, in which individual gains are at the forefront, puts ethics and social responsibility in the background in the organizational framework. It is seen that the crab syndrome (Üzüm and Özdemir, 2022), which can be evaluated as a personality trait and in which negative behaviors or attitudes are intense, is closely related to moral dissolution (Üzüm and Özkan, 2022b). In this framework, it can be stated that the individual who is focused on protecting resources does not care about social and moral values in order to access scarce resources (Üzüm et al., 2022). Üzüm and Özkan (2022a) also stated that crab syndrome has a decreasing effect on job embeddedness.

While attention has been drawn to the negative effects of negative personality traits (Wu and Lebreton, 2011), it has been observed that crab syndrome has the effect of reducing innovative behaviors (Özkan et al., 2022). It was also found that the level of crab syndrome varies according to type A and type B personality traits. Type A personality is more prone to crab syndrome than type B personality. In the same study, utilizing the perspective of social comparison theory, it was determined that people with low self-esteem are prone to crab syndrome (Uzum et al., 2022). It has been determined that the leader's being under the influence of the crab syndrome has a decreasing impact on the work effort of the employees, and on the other hand, it also decreases the relational energy (Üzüm and Özkan, 2023).

When employees perceive that they receive "consistently bad behavior" from their leaders, Tepper (2000) calls this type of leadership AS. Looking at the consequences of AS on employees, it can be seen that it has inverse relationships with helping behaviors (Xia et al., 2019), job satisfaction (Pan et al., 2018), and mental well-being (Wang et al., 2022). Kim et al. (2018) emphasized that AS increases job stress and emotional exhaustion. Nevertheless, it reflects the impact of reducing employees' personal and work resources on the presence of organizational resources by reducing employee performance (Siyal et al., 2021). Although it is known that the seasonal workforce increases during the high season in the tourism sector, employees who do not have permanent status are not willing to report the loss of resources they experience as a result of facing AS to the management (Yu et al., 2020).

When the antecedents of AS are examined, it is stated that it is influenced by culture; however, it is seen that power distance is the most determinant among cultural characteristics (Martinko et al., 2023). Üzüm and Özdemir (2022) point out that crab syndrome also increases as power distance increases. Furnham (2018) states that personality traits are the antecedents of behaviors encountered in the work environment, and Martinko et al. (2023) states that stressful working environment is the antecedent of AS. As stated by Yu et al. (2020), it is thought that the antecedent of AS is supervisor's crab syndrome due to the fact that accommodation businesses have a similar structure (Üzüm and Özkan, 2023). The stress caused by the loss of resources (Hobfoll et al., 2018) can create a structure that aims to eliminate competition and to concentrate resources in one hand (Özdemir and Üzüm, 2019). Managers may tend to engage in AS to maximize the use of organizational resources (Üzüm and Özkan, 2023; Martinko et al., 2023):

H₁ : *Supervisor's crab syndrome positively influences AS.*

METHOD

In this section, the research model, population and sample, data collection technique and scales used in the research are explained.

Research Model

The aim of the study is to examine the effect of supervisor's crab syndrome on abusive leadership. The model created for this purpose is illustrated in Figure 1.

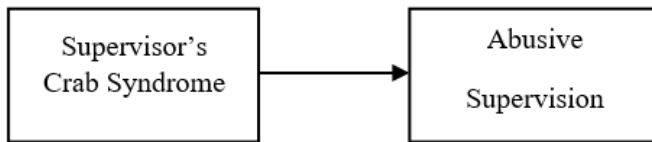

Figure 1: Research model

Population and Sample of the Study

The population of the research consists of employees employed in various departments in the accommodation sector in Aydın province. Since it was not possible to reach the whole population within the scope of the research, an online survey form was sent to the employees with the convenience sampling method.

The return rate of the questionnaires was 176 due to conditions such as leave, rest and shifts. The sample size in the study was determined using the G*Power software (Faul et al., 2007). The required sample size was calculated as 89 with 95% statistical power, $\alpha=.05$ significance level and .15 effect size (Cohen, 1988). According to this result, it can be said that the sample is statistically representative of the research population (Bougie and Sekaran, 2019).

Data Collection Technique and Scales

The survey questionnaire method was utilized in the research. Since it is easy to answer and access, the questionnaire form was conducted online. The questionnaire included questions about supervisor's crab syndrome, AS and demographic information. In the application part of the research, 5-point Likert-type scales were used to test the model and the hypothesis put forward.

Supervisor's Crab Syndrome: The supervisor's crab syndrome scale, which was created by Üzüm and Özdemir (2020) consisting of 5 items and a single factor, was used. It was employed to assess supervisors according to the statements included in the scale. One example statement from the scale is "My leader is afraid of being surpassed by employees."

Abusive Supervision: Mitchell and Ambrose's (2007) version of Tepper's (2000) abusive supervision scale consisting of five items and one factor was used in the study. A sample item is "My supervisor ridicules me." (Dirican and Erdil, 2020).

FINDINGS

In this study, SPSS was used for descriptive statistics and correlational relationships and AMOS was used to test the measurement model and structural model. The results are presented in Table 1 (measurement model) and Table 2 (structural model).

When the descriptive statistics of the sample (n=176) are analyzed; 63% of the sample is male in terms of gender, 54% of the sample is married in terms of marital status, 47% of the sample has associate's degree in terms of educational status. It is observed that 41% of the participants are between the ages of 24-34 and 38% have 5-10

years of professional experience. In terms of correlation values, there is a positive relationship between supervisor's crab syndrome (mean=2.37) and AS (mean=1.81) ($r=.24$; $<.01$).

Table 1: Measurement model

Latent Variables	Items	Standardized Loadings	Cronbach's Alpha	CR	AVE
SCS	SCS1	.81	.90	.90	.64
	SCS2	.82			
	SCS3	.76			
	SCS4	.91			
	SCS5	.70			
AS	AS1	.68	.88	.88	.59
	AS2	.71			
	AS3	.90			
	AS4	.72			
	AS5	.81			
Fit Indices	$\chi^2/df=1.47$	GFI=.95	Fornell-Larcker Criterion		SCS
	RMSEA=.05	CFI=.98	SCS		(.80)
	SRMR=.04	TLI=.98	AS		.25
					AS
					(.77)

Notes: CR=Composite Reliability; AVE=Average Variance Extracted.

SCS=Supervisor's Crab Syndrome; AS=Abusive Supervision.

χ^2/df =Chi-Square/Degrees of Freedom; RMSEA=Root Mean Square Error of Approximation; SRMR=Standardized Root Mean Square Residual; GFI=Goodness of Fit Index; CFI=Comparative Fit Index; TLI=Tucker-Lewis Index.

Confirmatory factor analysis (CFA) revealed that the measurement model was compatible with the data and met the specified index values (Schermelleh-Engel et al., 2003). According to the values in Table 1, it can be said that the internal consistency reliability (α and $CR \geq .70$), convergent ($CR > AVE$) and discriminant (square root of AVE for each construct exceeds the correlation between constructs) validity of the supervisor's crab syndrome and AS scales were achieved (Fornell and Larcker, 1981; Bagozzi and Yi, 1988; Hair et al., 2010).

The hypothesis of the study was tested by SEM method and the results are presented in Table 2.

Table 2: SEM

Effect	β	SE	t-value	p-value	R ² value	Conclusion
SCS \rightarrow AS	.24	0.07	2.90	.004**	.06	H ₁ =Supported

Notes: ** $p < .01$; SE=Standard Error; R²=Explained Variance; SCS=Supervisor's Crab Syndrome; AS=Abusive Supervision; Coefficients are standardized (β).

According to the findings, the effect of supervisor's crab syndrome on AS was positive and significant ($\beta=.24$; $p < .01$). Supervisor's crab syndrome explains approximately .06% (R²) of the variation on AS. This result supports the hypothesis H₁ of the study.

CONCLUSION

In this study, an answer to the question "Is supervisor's crab syndrome an antecedent of AS in the hospitality industry?" was sought. The research was supported by the COR theory (Hobfoll et al., 2018), the hypothesis was tested and it was determined that supervisor's crab syndrome is an antecedent of AS. The efforts of hospitality organizations to keep customer satisfaction at a high level create a stressful working environment (Yu et al., 2020). Organizational hierarchical structure is also an element of stress and pressure (Ellis et al., 2009). When the supervisor's crab syndrome is considered as the reflection of the stress and anxiety caused by competition on behaviors, it has been determined that it causes changes in individual behaviors. The unique structure and conditions of hospitality organizations encourage AS (Martinko et al., 2023). The findings of the study, which coincide with the results that supervisor's crab syndrome creates resource loss (Üzüm and Özkan, 2023), support Furnham's (2018) view that personality traits shape behaviors in working life. As a result of this research, Tepper's (2007) and Martinko et al.'s (2023) calls for sectoral change and antecedents of AS were also answered.

Tests to determine the personality traits of employees should be applied by human resources in accommodation businesses, training should be provided to eliminate or minimize the negative effects of personality traits that may have negative consequences in the work environment, and policies and practices should be put into effect in this direction (Kuhl et al., 2006; Özkan et al., 2022). Suggestion/complaint systems should be established where individuals can freely express their opinions about the conditions they are satisfied or dissatisfied with.

This research has some limitations. First of all, it identified the supervisor's crab syndrome as an antecedent of AS and evaluated employee perceptions in hospitality organizations. The data subject to the study were cross-sectional

and collected from a single source. The stress inherent in the loss of resources encourages a structure that is willing to eliminate competition and wants the dominance of resources to be in one hand (Üzüm and Özkan, 2023). Preferring people who focus on teamwork rather than individual competition is a factor that human resources should pay attention to in job interviews. Thus, supervisor's crab syndrome can be turned into an advantage rather than a problem. In this respect, it is recommended to evaluate the role of crab syndrome in inter-team relations for future research. Personal development and support programs can positively benefit from the crab syndrome that desires to be unrivaled.

REFERENCES

- Bagozzi, R. P., & Yi, Y. (1988). On the evaluation of structural equation models. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 16(1), 74–94. doi:10.1007/bf02723327
- Bougie, R., & Sekaran, U. (2019). *Research methods for business: A skill building approach*. John Wiley & Sons, 8th Edition
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Lawrence Erlbaum, Mahwah, NJ.
- Dirican, A. H., & Erdil, O. (2020). Linking abusive supervision to job embeddedness: The mediating role of perceived organizational support. *Current Psychology*, doi:10.1007/s12144-020-00716-1
- Ellis, B. J., Figueredo, A.J, Brumbach, B. H, & Schlomer, G. L. (2009). Fundamental dimensions of environmental risk: The impact of harsh versus unpredictable environments on the evolution and development of life history strategies. *Hum Nat*, 20(2), 204-68.
- Faul, F., Erdfelder, E., Lang, A.-G., & Buchner, A. (2007). G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behavior Research Methods*, 39(2), 175–191. doi:10.3758/bf03193146
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error: Algebra and Statistics. *Journal of Marketing Research*, 18(3), 382–388. <https://doi.org/10.2307/3150980>
- Ford, J. D. (2009). Prevention of traumatic stress disorders. In *Posttraumatic Stress Disorder*. (251-279). Academic Press.
- Frieder, R. E., Hochwarter, W. A., & DeOrtentiis, P. S. (2015). Attenuating the negative effects of abusive supervision: The role of proactive voice behavior and resource management ability. *The Leadership Quarterly*, 26(5), 821-837, 10.1016/j.leaqua.2015.06.001
- Furnham, A. (2018). Personality and occupational success. *The SAGE handbook of personality and individual differences*, (537-551).
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis*. Pearson, Upper Saddle River, NJ.
- Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources: A New attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist*, 44, 513-524. doi:10.1037/0003-066X.44.3.513
- Hobfoll, S. E. (2001a). Social support and stress. (Eds. Neil J. Smelser, Paul B. Baltes), In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Pergamon, 14461-14465. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767038237>
- Hobfoll, S. E. (2001b). The influence of culture, community, and the nested self in the stress process: Advancing conservation of resources theory. *Applied Psychology: An International Review*, 50, 337-370.
- Hobfoll, S. E., & Ford, J. (2007). Conservation of resources theory. In *Encyclopedia of Stress* (Second Edition), 562-567. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780123739476000933>
- Hobfoll, S. E., Tirone, V., Holmgreen, L., & Gerhart, J. (2016). Conservation of resources theory applied to major stress. In *Stress: Concepts, cognition, emotion, and behavior* (pp. 65-71). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-800951-2.00007-8>
- Hobfoll, S. E., Halbesleben, J., Neveu, J. P., & Westman, M. (2018). Conservation of resources in the organizational context: The reality of resources and their consequences. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 5, 103-128.

- Khalid, M., Bashir, S., Khan, A.K., & Abbas, N. (2018). When and how abusive supervision leads to knowledge hiding behaviors: An Islamic work ethics perspective. *Leadership & Organization Development Journal*, 39(6), 794-806. <https://doi.org/10.1108/LODJ-05-2017-0140>
- Kim, J., Kim, H.-R., Lacey, R., & Suh, J. (2018). How CSR impact meaning of work and dysfunctional customer behavior. *Journal of Service Theory and Practice*, 28, 507–523. doi:10.1108/JSTP-01-2018-0018
- Kuhl, J., Kazén, M., & Koole, S. L. (2006). Putting self-regulation theory into practice: a user's manual. *Applied Psychology: International Review*, 55(3), 408-418.
- Martinko, M. J., Harvey, P., Brees, J. R., & Mackey, J. (2013). A review of abusive supervision research. *Journal of Organizational Behavior*, 34(S1), S120-S137. <https://doi.org/10.1002/job.1888>
- Miller, C. D. (2019). Exploring the crabs in the barrel syndrome in organizations. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 26(3), 352-371.
- Mitchell, M. S., & Ambrose, M. L. (2007). Abusive supervision and workplace deviance and the moderating effects of negative reciprocity beliefs. *Journal of Applied Psychology*, 92(4), 1159–1168. doi:10.1037/0021-9010.92.4.1159
- Özdemir, Y., & Üzüm, B. (2019). Yengeç sendromu. (Eds. Kaygın, E., Kosa, G.), In *Olumsuz Boyutlarıyla Örgütsel Davranış* (125-138). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Özkan, O. S., Üzüm, B., & Gülbahar, Y. (2022). Reflection of crab syndrome on innovative behaviors: mediator role of perceived organizational support and an application in information technologies enterprises. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 23(2), 329–343
- Pan, W., Sun, L., Sun, L., Li, C., & Leung, A. S. M. (2018). Abusive supervision and job-oriented constructive deviance in the hotel industry: test of a nonlinear mediation and moderated curvilinear model. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 30(5), 2249-2267. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-04-2017-0212>
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Siyal, S., Saeed, M., Pahi, M. H., Solangi, R., & Xin, C. (2021). They can't treat you well under abusive supervision: investigating the impact of job satisfaction and extrinsic motivation on healthcare employees. *Rationality and Society*, 33(4), 401-423. DOI: 10.1177/104346312111033660
- Soubhari, T., & Kumar, Y. (2014). The crab -bucket effect and its impact on job stress- an exploratory study with reference to autonomous colleges. *International Journal on Recent and Innovation Trends in Computing and Communication*, 2(10), 3022-3027.
- Tepper, B. J. (2000). Consequences of abusive supervision. *The Academy of Management Journal*, 43(2), 178-190. 10.2307/1556375
- Tepper, B. J. (2007). Abusive supervision in work organizations: Review, synthesis, and research agenda. *Journal of Management*, 33(3), 261-289. 10.1177/0149206307300812
- Uzum, B., Ozdemir, Y., Kose, S., Ozkan, O. S., & Seneldir, O. (2022). Crab barrel syndrome: looking through the lens of type A and type B personality theory and social comparison process. *Frontiers in Psychology*, 13:792137. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.792137>.
- Üzüm, B., & Özdemir, Y. (2022). Yengeç sendromu ve güç mesafesi ilişkisi. (Ed. E. Kaygın, O. Kavak, E. Topçuoğlu) *Örgütsel Davranışta Ölçek Araştırmaları*, (185-198) Konya: Eğitim Yayınevi.
- Üzüm, B., & Özdemir, Y. (2020). Yengeç sendromu “Ben yapamazsam sen de yapamazsın” ölçek geliştirme çalışması. *Örgütsel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 241-252.
- Üzüm, B., & Özkan, O. S. (2022a). Job embeddedness antecedents in the context of resource conservation theory: Crab syndrome and intrusion. *Pacific Business Review International*, 15(2), 39-48
- Üzüm, B., & Özkan, O. S. (2022b). Yengeç sendromu, etik ve sosyal sorumluluğun geri plana atılmasını teşvik eder mi? Uygulamalı bir araştırma. 9. *Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı* (36-50), 3-5 Kasım 2022, Çanakkale.

- Üzüm, B., & Özkan, O. S. (2023). The mediator role of relational energy in the effect of perceived supervisor crab syndrome on employee work effort. *Istanbul Business Review* (in press)
- Üzüm, B., Özkan, O. S., & Köse, S. (2022). Yaşam doyumu yengeç sendromunun frenine basabilir mi?", 8. *Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı (13-24)*, 5-6 Kasım 2021, Muğla.
- Yu, Y., Xu, S., Li, G., & Kong, H. (2020). A systematic review of research on abusive supervision in hospitality and tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32(7), 2473-2496. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-12-2019-1004>
- Wang, I. A., Lin, S. Y., Chen, Y. S., & Wu, S. T. (2022). The influences of abusive supervision on job satisfaction and mental health: the path through emotional labor. *Personnel Review*, 51(2), 823-838. <https://doi.org/10.1108/PR-11-2018-0465>
- Wu, J., & Lebreton, J. M. (2011). Reconsidering the dispositional basis of counterproductive work behavior: The role of aberrant personality. *Personnal Psychology*, 64(3), 593-626.
- Xia, Y., Zhang, L., & Li, M. (2019). Abusive leadership and helping behavior: Capability or mood, which matters? *Current Psychology*, 38(1), 50–58. <https://doi.org/10.1007/s12144-017-9583-y>

The Relationship Between Teachers' Informal Communication Levels And Organizational Commitment (Case Of Kayseri Province)

Öğretmenlerin İnfomal İletişim Düzeyleri Ve Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki (Kayseri İli Örneği)

ABSTRACT

The aim of the research is to examine the relationship between informal communication and organizational commitment of teachers working in Kayseri during the 2022-2023 academic year, as well as their changes according to certain variables. The study utilizes a quantitative research method, specifically a correlational survey model.

The perception of teachers towards all sub-dimensions of informal doesn't vary according to gender. However, there're differences in perception of teachers in influence dimension based on marital status. Teacher perceptions vary in all sub-dimensions according to professional seniority, placement type, and educational levels. Furthermore, teacher perceptions change in all dimensions except for entertainment dimension based on the total years of working in their school.

A significant difference in perception of organizational commitment based on gender has only been found in the dimension of personal interest. The perception doesn't vary in any dimension according to marital status. A significant difference has been identified in the dimension of personal interest based on the total years of working. Teacher perceptions vary in all dimensions according to professional seniority, placement type, and educational level.

There's a high level of positive correlation between friendship and entertainment dimensions of informal communication and moral and personal interest dimensions of organizational commitment. In dimension of coercion, there's a high level of negative correlation. There's a high level of positive correlation between influence and information dimensions of informal communication and personal interest dimension of organizational commitment, while there's a high level of negative correlation in dimensions of coercion and moral commitment.

Keywords: informal communication, organizational commitment, teacher.

ÖZET

Araştırmanın amacı; 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Kayseri ili merkez ilçelerinde görevli öğretmenlerin infomal iletişim ve örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi ve bunların bazı değişkenlere göre değişimini incelemektir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel (korelasyonel) tarama modeli kullanılmıştır. Veri toplama araçları olarak 'Kişisel Bilgi Formu', 'İnfomal İletişim Ölçeği' ve 'Örgütsel Bağlılık Ölçeği' kullanılmıştır.

Araştırmanın evrenini Kayseri il merkezinde görev yapan 4508, örneklem grubunu ise basit tesadüfi örnekleme metodu kullanılarak evrenden alınan 395 öğretmen oluşturmaktadır.

İnfomal iletişimin tüm alt boyutlarına (arkadaşlık, eğlenme, etkileme ve bilgi) yönelik öğretmen algısı cinsiyete göre değişmemektedir. Medeni duruma göre; etkileme boyutunda öğretmen algısında farklılık gözlenmiştir. Mesleki kıdeme, işe yerleştirilme tipine ve eğitim düzeylerine göre öğretmen algılarının tüm alt boyutlarda değiştiği görülmektedir. Buldukları okuldaki toplam çalışma yılına göre ise eğlenme boyutu hariç tüm boyutlarda öğretmen algısının değiştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Cinsiyete göre örgütsel bağlılığa yönelik algının yalnızca çıkar boyutunda anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Medeni duruma göre algının hiçbir boyutta değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin buldukları okuldaki toplam çalışma yılına göre çıkar boyutunda anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Mesleki kıdeme, işe yerleştirilme tipine ve eğitim düzeyine göre öğretmen algılarının tüm boyutlarında değiştiği görülmektedir.

İnfomal iletişimin arkadaşlık ve eğlenme boyutları ile örgütsel bağlılığın ahlaki ve çıkar boyutlarında yüksek düzeyde pozitif bir ilişki, zoraki boyutunda yüksek düzey negatif bir ilişki görülmektedir. Etkileme ve bilgi boyutları ile çıkar boyutunda yüksek düzeyde pozitif ilişki, zoraki ve ahlaki boyutunda yüksek düzey negatif bir ilişki bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnfomal İletişim, Örgütsel Bağlılık, Öğretmen.

INTRODUCTION

Communication is an essential prerequisite for meeting the social needs of human beings. Even in the mother's womb, an individual is in contact with their environment from the 10th week and communicates with their parents through gestures and mimics from childhood, which helps them assimilate social rules and values and obtain information for life (Kılınçarslan, 2018). Communication has been one of the most basic skills of human beings since creation, and it is crucial for the continuity of human existence. Throughout history, people have communicated through various means, from the smoke of the fire and hieroglyphic tablets to letters carried by postal pigeons. Some African tribes still use percussion instruments, called "tamtam", to communicate through cryptic strokes. Communication can be expressed in many ways, such as paintings in caves, sounds, stances, sights,

Volkan Şakir ¹
Mustafa Çelikten ²

How to Cite This Article

Şakir, V. & Çelikten, M. (2023). "The Relationship Between Teachers' Informal Communication Levels And Organizational Commitment (Case Of Kayseri Province)" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7422-7429. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.70752>

Arrival: 21 May 2023
Published: 31 July 2023

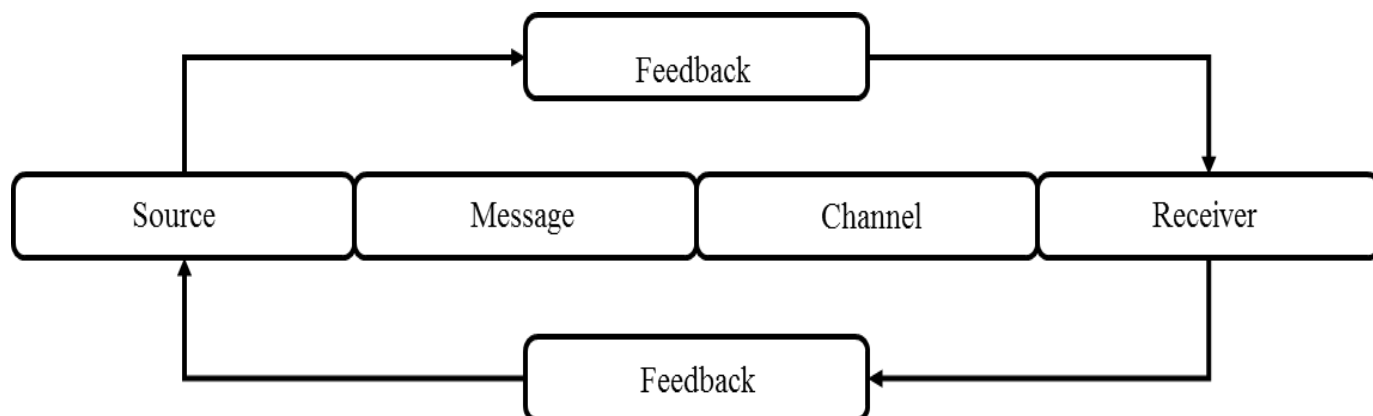
Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Uzman Öğretmen, MEB, Kayseri, Türkiye. ORCID: 0000-0001-7805-6619

² Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye. ORCID: 0000-0001-7966-3912

and touches. Communication takes various forms and can be found in many forms of art, such as Beethoven's music, Michelangelo's paintings, and Shakespeare's poetry. In today's world, written, visual, and social media are just some of the many means of communication available (Gonenc, 2014).

Communication is the process of sharing information from one system, known as the source, to another system, the receiver, using different methods and making it understandable. Communication is not limited to human beings but is also used by other living things in various ways. For example, dogs communicate with each other through barking when there is danger. To establish communication, two systems are needed, and information must be exchanged between them. The basic communication model (Figure 1) shows that the communication process involves encoding information from the source and sending it through different channels to the receiver, who then decodes the message and provides feedback. If the communication is one-sided, where the message cannot be decoded by the receiver, then it is not effective communication. Effective communication requires the message to be understood and feedback to be provided (Aytekin, 2021).

Şekil 1: Basic Communication Process

The source is a crucial element in the communication process, as it is responsible for initiating the process and encoding the message in a way that the recipient can understand. Examples of sources include cell phones, lyrics, television, or a teacher. While sources can use intermediaries to communicate, they must also attract their target audience. This can be achieved through a social media channel for a phenomenon or a poetry book for a poet. In a healthy communication process, the source must send messages that are coded in a way that the receiver can understand, with a command of the information or idea they want to convey and high self-confidence. Additionally, it is expected that the source will use body language that aligns with their purpose when conveying the messages coded to the target audience (Tuna, 2014). For the message to be effective, the general attitude of the source, their self-confidence and communication ability, reliability, prestige and diction, beliefs and values, status, and personality are all influential in achieving the purpose of the message (Kılıncarslan, 2018).

The message is a vital component of the communication process, as it represents the coded form of the information that the source intends to convey to the receiver (Aytekin, 2021). In a communication process that involves mutual understanding, the message must be coded in a way that the receiver can understand. Verbal and nonverbal expressions used in a chat environment between two people are examples of messages. These expressions can include facial, hand, and arm movements, which are interpreted by the receiver. In a classroom setting, the teacher serves as the source, the student as the receiver, and the lesson as the message, which is explained using various materials and methods in the classroom environment. Successful communication between the teacher and student can lead to a desired behavior change in the student, such as learning. In school environments with students from diverse socio-cultural backgrounds, teachers can use various materials and teaching methods that appeal to different sensory organs of the students to achieve the educational and teaching objectives.

Channels and vehicles are important in the communication process as they facilitate the transfer of data between the source and the receiver. The channel represents the means through which the message is transferred, while the vehicle refers to the element that creates the message. In verbal communication, for example, the air serves as the channel, while the sense organs function as the vehicle. The appropriate selection of the channel and vehicle depends on factors such as the message, the receiver, and the time. In the past, homing pigeons were used as a means of communication, but they have since been replaced by mobile phones in the 21st century. For a successful communication process, it is crucial to understand the characteristics of the receiver and select a suitable channel at the source. For instance, using visual channels for a visually impaired individual or verbal channels for a hearing impaired individual can negatively impact the communication process.

Receiver: The receiver is the intended recipient of the message sent by the source, whether it is communicated verbally or in writing. A successful communication process involves interaction between the source and the receiver after the message is transmitted through channels and tools that are appropriately coded by the source and suitable for the characteristics of the receiver. The feedback given by the receiver after this interaction determines whether the communication has achieved its goal or not. The receiver can be anyone, from a child watching cartoons, to an individual reading a newspaper, to an animal that produces sounds to warn the herd of danger. They all play the role of the receiver in the communication process (Aytekin, 2021).

Feedback is an essential component of healthy communication. It enables the source to understand if the message has been received by the receiver and if it has been correctly interpreted. Feedback can be either verbal or nonverbal, and it can be provided immediately or at a later time. Essentially, feedback confirms that the message has been received by the receiver. During communication, the active source becomes passive while the passive receiver becomes active. Once the message reaches the receiver, it is decoded and interpreted. Feedback from the receiver can be provided through either dialogue or body language (Kocel, 2011).

Healthy communication is crucial in schools where educational training activities are carried out to increase institutional motivation and coordination and to promote information exchange between stakeholders. This process occurs in two ways, formal and informal (Eginli and Bitirim, 2019).

Formal communication refers to the type of communication that is established by authorities in accordance with organizational goals. It is based on predetermined rules and takes into account the relationship between status, duties, subordinates, and superiors (Bektas and Erdem, 2015).

Informal communication, also known as the grapevine, is communication that happens without following formal rules and procedures and isn't bound by any specific program created by authorities in the organizational hierarchy. It's a form of communication that spontaneously forms between groups due to a lack of formal communication channels. Although informal communication has positive aspects such as creating synergy, increasing motivation, fostering team spirit, and preventing conflicts by eliminating misunderstandings, it can also have negative aspects such as gossip, slander, and spreading fake news when it's not controlled. Education is one of the most important indicators of a country's development level, and schools are where expectations about education turn into action. To increase the success and quality of education, all stakeholders in the system, including teachers, must perform their duties with motivation, dedication, faith, and love. Teachers are one of the most important stakeholders in the education system because they're the provincial representatives of national education whose goal is to educate and teach students. A successful education system requires teachers who love their profession, are appreciated by their superiors, are happy to spend time at school, have a high sense of belonging, and see teaching as a calling, not just a job.

Organizational commitment refers to the employee's desire to continue working in the organization, utilizing their time effectively, meeting the organization's expectations, and acting in line with its mission and vision (Et Oltulu and Iraz, 2022). According to Etzioni, who classified the concept of organizational commitment based on the attitudinal commitment approach, it develops in response to various organizational forces on employees. These forces are categorized as coercive, utilitarian, and normative powers (Ergun and Celik, 2019). Organizational commitment is further divided into three categories by Etzioni: forced commitment, self-seeking commitment, and moral (normative) commitment (Surucu and Maslakci, 2018).

Forced commitment is a type of attachment where the member feels like they are in a prison, and their movements are severely restricted by the organization. The member has a negative orientation towards the organization but is forced to stay despite these difficulties (Balay, 2000).

Self-seeking commitment, also known as transactional commitment, refers to a type of commitment where the member sees the organization as a means to an end. In other words, the loyalty of members to the organization is based on the payor reward they receive for their work (Surucu and Maslakci, 2018). Simply put, self-seeking commitment means that a person is committed to their work only for their personal interests.

Moral (normative) commitment refers to the member's dedication to the organization's goals, taking on duties and responsibilities for its success, and volunteering for organizational activities (Bakan,2018). According to Topçu (1960), teachers bear the greatest responsibility for the change and development of societies. They can have a constructive or destructive effect on the achievement of contemporary civilization by societies. Societies, where teachers are valued and respected, are happy and virtuous, while those where teachers lose their value and their profession is underestimated are unhappy and unfortunate (Topcu, 2022). Therefore, it's imperative for the Turkish education system to determine the professional and organizational commitment levels of teachers, as well as the

causes and consequences of the factors that affect this level, to meet expectations and achieve its goals. In conclusion, this study aims to determine the level of the relationship between teachers' informal communication levels and their organizational commitment levels.

Problem Status

In today's rapidly changing world, where products, trade, technology, interstate interaction, and integration are constantly evolving, global competition has turned into international competition. It is crucial for companies to integrate their employees into the system and ensure their continuity in the organization. However, offering a competitive salary is not the only way for businesses to retain their intellectually knowledgeable employees. In some cases, individuals are willing to work for other organizations even if the salary is not as high, and one reason for this is their lack of affiliation with their current organizations or a sense of belonging to the institution where they work.

The Importance of Research

Atatürk, the founder of the Republic of Turkey and the first head teacher recognized the importance of education and teaching in 1925 when he said, "It is only teachers who save nations." The educational process starts in the family and continues in schools, which are critical components of human capital. Schools help individuals adapt to society and offer opportunities for development, change, employment, and prosperity through skilled labor. Achieving success in the education process requires all stakeholders to work in harmony, with teachers playing a crucial role. Teaching involves much more than transferring knowledge from teacher to student based on a curriculum. Teachers also have the responsibility of preparing students for the educational environment, instilling concepts such as trust, belonging, responsibility, and happiness in them. For a teacher to manage all these processes effectively, they must have a sense of belonging to their profession and their organization. If a teacher feels happy and peaceful in their working environment and enjoys spending time with colleagues, this will have a positive effect on their relationship with students and contribute to the expected success of education.

This research aims to investigate the relationship between teachers' informal communication levels and organizational commitment to further the field.

METHODOLOGY

In the study, the relationship between teachers' informal communication and organizational engagement levels was examined using a correlation screening model. The research focused on teachers working in the official secondary education of the Ministry of National Education in the central districts of Kayseri province during the 2022-2023 academic year. The sample for the study was selected using the simple random sampling method, which involves selecting each item in the population with the same chance and including it in the sample. This method is often used when access to the entire population is difficult or costly. The sample size consisted of 395 teacher groups from the selected universe. It is important to ensure that the sample is representative of the population by selecting a sample with similar characteristics to the population (Kilic and Burgaz, 2014).

Data Collection Process and Tools

Collecting data is a crucial step in the research process of social sciences. Data collection tools are utilized to test the research question or hypothesis and gather the necessary data. Generally, data collection tools in social sciences are categorized into two types: quantitative and qualitative. Quantitative tools are designed to collect numerical data and analyze it statistically, whereas qualitative tools are utilized to obtain open-ended responses and explore the participants' experiences and opinions in-depth.

RESULTS AND RECOMMENDATIONS

This section presents the research findings related to the relationship between teachers' informal communication and organizational commitment levels. The section includes the basic results of the research and the data analysis. The collected research data were analyzed statistically to answer the research questions or hypotheses. The results of the analysis are presented in tables and interpreted as text.

Demographic Data of Teachers

This section details the demographic characteristics of the teachers who participated in the research. The information includes their gender, marital status, job placement type, total time spent in school, professional experience, and educational qualifications.

Table 1: The gender of the teachers involved in the study.

Gender	F	%
Female	187	47.3
Male	208	52.7
Total	395	100.0

According to Table 1, 187 (47.3%) of the teachers are female and 208 (52.7%) are male.

Table 2: Marital status of the teachers participating in the research.

Marital Status	F	%
Married	237	60.0
Single	158	40.0
Total	395	100.0

Table 2 shows that out of the total number of teachers, 237 (60%) are married while 158 (40%) are single.

Table 3: The type of job placement of the teachers participating in the research.

Type of Job Placement	F	%
Permanent	333	84.3
Contracted	27	6.8
Paid	35	8.9
Total	395	100.0

Table 3 shows that out of the total number of teachers surveyed, 333 (84.3%) are employed as staff, 27 (6.8%) are paid, and 35 (8.9%) are employed on a contract basis.

Table 4: Education level of the teachers participating in the research.

Graduation	F	%
Associate Degree	9	2.3
Bachelor Degree	380	96.2
Bachelor's Degree	6	1.5
Total	395	100.0

Based on Table 4, it is observed that out of the teachers, 380 (96.2%) hold undergraduate degrees, 9 (2.3%) have associate degrees, and 6 (1.5%) have graduate degrees.

Table 5: Total working years.

Total working years	F	%
1-3	32	8.1
4-6	30	7.6
7-10	74	18.7
11-15	109	27.6
16-20	130	32.9
20 +	20	5.1
Total	395	100.0

Table 5 provides information on the teaching experience of a group of teachers. The data indicate that the teachers have been grouped based on their years of teaching. Specifically, 32 (8.1%) teachers have taught for 1 to 3 years, 30 (7.6%) teachers have taught for 4 to 6 years, 74 (18.7%) teachers have taught for 7 to 10 years, 109 (27.6%) teachers have taught for 11 to 15 years, 130 (32.9%) teachers have taught for 16 to 20 years, and 20 (5.1%) teachers have taught for more than 20 years.

Table 6: Total working years of the teachers participating in the study in their schools.

Total working years	N	%
1-3	101	25.6
4-6	112	28.4
7-10	81	20.5
11-15	54	13.7
16-20	37	9.4
20 +	10	2.5
Total	395	100.0

According to Table 6, it can be observed that among the teachers, 101 (25.6%) have been working for 1 to 3 years, 112 (28.4%) for 4 to 6 years, 81 (20.5%) for 7 to 10 years, 54 (13.7%) for 11 to 15 years, 37 (9.4%) for 16 to 20 years, and 10 (2.5%) have been working for 20 or more years at their current school.

Table 7: Sample number, mean, and standard deviation values of teachers' informal communication and organizational commitment.

	X	ss	N
Informal Communication	3.4119	.49612	395
Organizational Commitment	3.0937	.22950	395

Table 7 shows that the average score for teachers' informal communication is 3.42, while the average score for their organizational commitment is 3.09.

Table 8: Informal communication and organizational commitment by gender.

Independent Samples Test	F	t	Sig. (2-tailed)
Informal communication	8.099	.706	.480
Organizational commitment	12.948	2.869	.004

According to the data in Table 8, there is no significant difference at the $p < .05$ level according to the results of the t-test performed according to the gender variable of teachers' informal communication ($r = .480$). According to the t-test results of the teachers' organizational commitment according to the gender variable, a significant difference was found at the $p < .05$ level ($r = .004$).

Table 9: Informal communication and organizational commitment by marital status.

Independent Samples Test	F	t	Sig. (2-tailed)
Informal communication	.285	-.465	.642
Organizational commitment	.621	1.916	.056

According to the data in Table 9, there is no significant difference at the $p < .05$ level according to the t-test results made according to the marital status variable of teachers' informal communication ($r = .642$). According to the t-test results of the teachers' organizational commitment according to the marital status variable, there is no significant difference at the $p < .05$ level ($r = .056$).

Table 10: Informal communication and organizational commitment by type of job placement.

ANOVA		Sum of Squares	F	Sig.
Informal communication	Between Groups	27.918	79.235	.000
	Within Groups	69.058		
	Total	96.975		
Organizational commitment	Between Groups	3.693	42.427	.000
	Within Groups	17.059		
	Total	20.752		

According to the data in Table 10, there is a $p < .05$ significant difference according to the results of the ANOVA test conducted according to the type of job placement of the teachers' informal communication ($r = .000$). There is a significant difference $p < .05$ according to the results of the ANOVA test conducted according to the type of job placement of teachers' organizational commitment ($r = .000$).

Table 11: Informal communication and organizational commitment by total time spent in school.

ANOVA		Sum of Squares	F	Sig.
Informal communication	Between Groups	4.175	3.500	.004
	Within Groups	92.801		
	Total	96.975		
Organizational commitment	Between Groups	.384	1.465	.200
	Within Groups	20.368		
	Total	20.752		

According to the data in Table 11, there is a $p < .05$ significant difference according to the results of the ANOVA test conducted according to the total time spent in the school of the teachers' informal communication ($r = .004$). There isn't a significant difference $p < .05$ according to the results of the ANOVA test conducted according to by total time spent in the school of the teachers' organizational commitment ($r = .200$).

Table 12: Informal communication and organizational commitment by professional seniority.

ANOVA		Sum of Squares	F	Sig.
Informal communication	Between Groups	25.909	28.364	.000
	Within Groups	71.066		
	Total	96.975		
Organizational commitment	Between Groups	4.054	18.887	.000
	Within Groups	16.698		
	Total	20.752		

According to the data in Table 12, there is a $p < .05$ significant difference ($r = .000$) according to the results of the ANOVA test performed according to the professional seniority of the informal communication of the teachers. There is a significant difference between $p < .05$ ($r = .000$) according to the results of the ANOVA test conducted according to the professional seniority of the teachers' organizational commitment.

Table 13: Informal communication and organizational commitment by education level.

ANOVA		Sum of Squares	F	Sig.
Informal communication	Between Groups	10.255	23.177	.000
	Within Groups	86.721		
	Total	96.975		
Organizational commitment	Between Groups	1.584	16.194	.000
	Within Groups	19.168		
	Total	20.752		

According to the data in Table 13, there is a significant difference ($r = .000$) of $p < .05$ according to the results of the ANOVA test conducted according to the education level of teachers' informal communication. There is a significant difference between $p < .05$ ($r = .000$) according to the results of the ANOVA test made according to the educational level of the teachers' organizational commitment.

Table 14: Correlation values of teachers' informal communications and organizational engagement.

		Informal communication	Organizational commitment
Informal communication	Pearson Correlation	1	
	Sig. (2-tailed)		
	N	395	
Organizational commitment	Pearson Correlation	.817**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	395	395

Based on the results presented in Table 14, it can be concluded that there is a strong positive correlation between teachers' informal communication levels and their organizational commitment, with a correlation coefficient of $r = 0.817$.

Research suggests that there is a positive relationship between teachers' informal communication and organizational commitment levels. Informal communication helps to create emotional connections and solidarity among teachers, leading to higher levels of organizational commitment. It also facilitates communication and collaboration between teachers, which can improve their integration into the school culture and their working relationships. As teachers' commitment to the school increases through informal communication, they become more satisfied and motivated, leading to improved performance and retention. This ultimately leads to higher quality education for students.

Informal communication among teachers can increase organizational commitment and positively impact the school's culture, operations, and employee satisfaction. Therefore, both school administrators and teachers should prioritize and improve informal communication. Here are some suggestions for administrators to enhance teachers' informal communication.

To improve informal communication among teachers, school administrators should encourage collaboration and teamwork. This can be achieved by creating a culture of cooperation among teachers, providing opportunities for collaboration such as joint projects or activities, and organizing team meetings where teachers can come together and share their ideas. By working collaboratively, teachers can interact more with each other and develop stronger bonds, which can positively affect the culture, operation, and employee satisfaction of the school.

Organize social events: As administrators, it is essential to understand that social activities can help teachers establish closer and more intimate relationships with each other. You can organize various social events that allow teachers to come together and have a good time. These events can include picnics, meals, sports tournaments, etc. that can be organized within or outside the school premises. Such events can help to break down barriers and encourage informal communication between teachers.

Develop mentoring programs: A mentoring program can be created to help experienced teachers mentor less experienced ones.

Communication skills training: Teachers can benefit from training in effective communication skills to improve their ability to communicate sincerely with both colleagues and students. By participating in this type of training, teachers can learn the skills necessary to establish clear and effective communication, fostering a positive and productive learning environment. These programs can facilitate communication between teachers and help them establish closer relationships with one another.

REFERENCES

Aytekin, H. (2021). İnsan İlişkileri ve İletişim, Pegem Academy, Ankara.

Bakan, İ. (2018). Örgütsel Bağlılık, Gazi Publishing, Ankara.

- Balay, R. (2000). Yönetici ve Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık, Pegem Academy, Ankara.
- Bektas, M. & Erdem, R. (2015). “Örgütlerde İnfomal İletisim Süreci: Kavramsal Bir Çerçeve”, Afyon Kocatepe University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences, 17(1):125-139.
- Eginli, A. & Bitirim, S. (2008). “Kurumsal Başarının Önündeki Engel: Zehirli (Toksik) İletisim”, Selçuk Communication, 5(3):124-140.
- Ergun, H. & Celik, K. (2019). “Örgütsel Bağlılık Ölçeği Türkçe Uyarlaması”, Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute, 0(34):113-121.
- Et Oltulu, E. & Iraz, R. (2022). Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve İş Doyumu - Kavram, Kuram ve Uygulama, Gazi Publishing, Ankara.
- Gönenc, Ö. (2014). İletisim Dünyası, Derin Publishing, İstanbul.
- Kilic, S. & Burgaz, B. (2014). “İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Yakınlık ve Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişki”, Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, 0(16):17-34.
- Kılıncarslan, S. (2018). İletişime Giriş, Seckin Publishing, Ankara.
- Kocel, T. (2011). İşletme Yöneticiliği, Beta Publishing, İstanbul.
- Surucu, L. & Maslakci, A. (2018). “Örgütsel Bağlılık Üzerine Kavramsal İnceleme”, International Journal of Management and Administration, 2(3):49-65.
- Topcu, N. (2022). Türkiye'nin maarif davası, Dergah Publishing, İstanbul.
- Tuna, Y. (2014). “İletişim Kavramı ve İletişim Süreci” (Ed. Yavuz Tuna), İletişim, p. 3-15. Ankamat Publishing, Ankara.

Kariyer Planlaması Ve Kişilik Arasındaki İlişki: Bitlis Eren Üniversitesi Lisans Öğrencileri Örneği

Relation Between Career Planning And Personality: Example Of Undergraduate Student Of Bitlis Eren University

ÖZET

Ülkemizde genç nüfus kariyer planı yaparken kendi bilgi, yetenek ve kişilik özelliklerinden ziyade girmiş oldukları sınavlar sonucunda elde edilen puanlara göre kariyer seçimi yapmaktadırlar. Bu durum kısa vadede sorunmuş gibi görünmese de uzun vadede önemli sonuçlara sebep olacaktır. Bireylerde iş verimsizliği, çalışma isteksizliği, kariyer odaklı olmaktan çok günü kurtarma telaşıyla özenilmeyen işler gibi sonuçlar ortaya çıkabilir. Bu çalışmanın amacı, öğrencilerin kariyer planlaması ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin boyutunun belirlenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim yılında Bitlis Eren Üniversitesi fakültelerinde okuyan 444 öğrenciyi kapsamaktadır. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Kariyer Planlaması Ölçeği ve Kişilik Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde kişisel bilgiler için çeşitli istatistik analizler ve Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, kariyer planlaması ve kişiliğin alt boyutlarından biri olan nevroitiklik arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca kariyer planlaması ve kişiliğin alt boyutlarından dışa dönüklük, açıklık, uyumluluk ve vicdanlılık arasında ise pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kariyer, Kariyer Planlaması, Kişilik

ABSTRACT

In our country, the young population makes career choices according to the scores obtained as a result of the exams they have entered rather than their own knowledge, talent and personality characteristics. Although this does not seem to be a problem in the short term, it will have significant consequences in the long term. Individuals may have consequences such as job inefficiency, unwillingness to work, and unresponsive jobs that save the day rather than being career-oriented. The aim of this study is to determine the relationship between career planning and personality traits. The study group of the study consists of 444 students studying at the faculties of Bitlis Eren University in 2019-2020 academic year. Personal Information Form, Career Planning Scale and Personality Scale were used as data collection tools. Various statistical analysis for personal information and Pearson Correlation analysis were used in the analysis of the data. As a result of this search, there was a negative relationship between career planning and neuroticism which is one of the sub-dimensions of personality. In addition, there was a positive relationship between extra version, openness, harmony and conscientiousness among the sub-dimensions of career planning and personality.

Keywords: Career, Career Planning, Personality.

GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisiyle beraber değişimin hızlanması ve teknolojinin sürekli gelişim göstermesi gelecek planlarının net bir şekilde öngörülememesine sebep olmaktadır. Sürekli değişen bu şartlara ayak uydurmaya çalışan örgütler var olan personelini en verimli şekilde kullanmak zorundadır. Buna ek olarak işletme sahiplerinin personelden istekleri de artmıştır. İşletme sahibinin personelinden daha fazla verim, gelişmeye açıklık, eğitimlere katılma, değişimlerden haberdar olma ve bu değişimlere hızlı bir şekilde ayak uydurabilme gibi beklentiler oluşmuştur.

Örgüt personelinin istediği kademedeki ve istediği ücretle çalışabilmesi için kendilerini çok iyi tanıyıp, kendi yetenek, bilgi birikimi ve kişiliği istikametinde devam etmesi ve bunları sürekli geliştirmesi gerekmektedir. Bunu yapabilmenin ilk koşulu da kendi ilgi, yetenek, bilgi birikimi ve kişiliğine uygun bir kariyer planı yapmasıdır. Çünkü kendisini iyi tanıyan birinin yapacağı kariyer planları kişileri olmak istedikleri yere getirmeye yarayacaktır. Bu sayede hem kendi bilgi ve yeteneğini doğru ve verimli kullanmış olacaktır hem de örgütün verimliliğini arttırmış olacaktır. Fakat bunun tersi durumda bireyler sadece iş sahibi olup maddi olarak bir tatmin sağlamayı amaçladıklarında ise hem kendi kaynaklarını verimli kullanamayacak, hem de örgüt için faydalı olamayacaktır. Kullanılacak kariyer planlaması bireyin ve örgütün kariyer planlarını birleştiren, sürekli dinamik ve gelişmeye açık olan bir yapıda olmalıdır. Birey kariyerinde hangi kademedeki olmak istediğine karar verdiği için ne kadar çalışması gerektiğinin, kendisinde olan eksiklikleri nasıl kapatabileceğinin farkında olacaktır. Bunu fark edebilmenin en doğru yolu da kişiliğine en uygun olan kariyer hedefini belirlemektir.

Gülşah Ayaz¹
Aysel Öztürkçü Akça²

How to Cite This Article

Ayaz, G. & Öztürkçü Akça, A. (2023). "Kariyer Planlaması Ve Kişilik Arasındaki İlişki: Bitlis Eren Üniversitesi Lisans Öğrencileri Örneği" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7430-7442. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.68323>

Arrival: 13 February 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Öğr. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Yönetim Ve Organizasyon Bölümü, Bitlis, Türkiye, ORCID: 0000-0002-0582-6042

² Dr.Öğrt.Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Van, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9655-5673

* Bu makale birinci yazarın yüksek lisans tezinden derlenmiştir

Kişilik, sosyal alanda olduğu kadar çalışma hayatında da oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü bireyler mesleklerini, hangi kurumda çalışmak istediklerini ve kimlerle çalışmak istediklerini kendi kişilik özelliklerine bakıp belirleyeceklerdir. Örgüt için de önemli olan kişilik özellikleri vardır. Örgütler çalışmayı seven, değişime ayak uydurabilen, sorun çözme odaklı çalışabilen, takım çalışmasına uyum sağlayabilen ve takım içinde sorumluluk almaktan kaçmayan bireylerle çalışmak isterler. Bunun aksi çalışma ortamına ayak uyduramayan, eğitime gitmekten kaçan, sorun çözmekten çok sorun yaratarak takım çalışmasına zarar veren bireylerle çalışmak istemezler. Bu yüzden örgütler personellerini iyi tanımak ve onların yetenek, bilgilerini anlayabilmek için insan kaynakları birimlerini oluştururlar. Bu birimlerle yapılan bireysel kariyer planları hem örgüt için hem de birey için çok faydalı olacaktır.

Bireyler daha küçük yaşlarda merak ettikleri alanlara yönelmeli, ilerde olmak istedikleri yer için kariyer planları yapmalıdırlar ve kendilerine uygun gördükleri alanda kendilerini geliştirmelidirler. Bu yolla oluşturulacak bir kariyer planı bireyleri istedikleri yere ulaşma konusunda teşvik edecek ve muhtemelen istedikleri hedefe de ulaştıracaktır. Ama bunun aksi yönde, kendisine uygun olmayan bir alanda sadece çevre, aile faktörü ya da maddi sebeplerle yapılmış bir kariyer planlaması bireyleri mutsuz edecek, bireyin verimi düşecek ve bu durum hem bireye hem de örgüte zarar verecektir. Buradan yola çıkılarak denilebilir ki; bireylerin hem iş hem de sosyal alanlarda başarılı ve mutlu olabilmeleri için en başta kendi bilgi, yetenek, kişilik özelliklerini bilmeleri ve kendilerini tatmin edecek kariyer planlaması yapmalıdırlar. Birey kendine uygun olan kariyer planlaması yolunda gelişime açık olmalı, bu doğrultuda eğitimler almalı, durağanlıktan uzak durup sürekli olarak kendini geliştirmelidir. Ne istediğini bilen, kişiliğine, yeteneklerine uygun bir kariyer planlamasıyla başlayıp devam eden birey istediği kariyer hedefine ve kariyer kademesine ulaşır.

Yapılan literatür araştırmasında, kariyer planlaması ve kişilik arasındaki ilişkiyi turizm sektörüyle ilişkilendiren, kişilik özellikleri ve değerlerinin kariyer planlamasına etkisini inceleyen ve not ortalamasının kariyer planlamasına etkisini araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Fakat sadece kariyer planlaması ve kişilik arasındaki ilişkiyi inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmuştur. Bu çalışma sonucunda elde edilen veriler aracılığıyla bireyler kendi kişiliklerinin hayatlarının her alanında olduğu gibi kariyer planlaması aşmasında da çok önemli bir mekanizma olduğunu bir kere daha anlamış olacaklardır. Ayrıca bu çalışma ile işletmeler personel seçimi yaparken, işe alacağı bireylerin kişilik özelliklerine bakarak bireyleri bu özelliklere uygun pozisyonlara yerleştirmelerine yardımcı olacaktır. Yine bu çalışma ve literatürdeki diğer çalışmaların, ilerleyen süreçte kariyer planlaması ve kişilik tipleri çalışmak isteyen araştırmacılar için de önemli bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

KARİYER VE KARİYER PLANLAMASI

Kariyer kelimesinin kökü Fransızca “carriere” sözcüğüdür ve zamanla Türkçeye çevrilmiş olup, özellikle 1970’li yıllardan sonra, işletmelerde verimli ve etkili olma gibi durumların incelenmesi, küreselleşme ve teknoloji gibi etkenlerle kişilerin ve örgütün işe olan perspektifinin değişmeye başlamasıyla beraber çok fazla konuşulan bir kavram olmaya başlamıştır (Bayraktaroğlu, 2008, s. 137; Şimşek vd., 2004, s. 10). Bireyler açısından kariyer; sadece bir işe sahip olma demek değildir. Kariyer para, sorumluluk, saygınlık gibi kavramları ifade eder. Yani; bir kariyere sahip olmak, bir işe sahip olmaktan farklı bir özellik taşımaktadır (Demirbilek, 1994, s. 72). Örgüt açısından kariyer ise; çalışan personelin iş hayatları boyunca yaptıkları işleri, iş hayatı içerisindeki gelişmelerini ve hayatları boyunca elde ettikleri pozisyonları anlatır (Bingöl, 2006, s. 285). Bu iki tanımı baz alarak kariyer, hem çalıştıkları işte başarılı olabilmek için uğraşan bireyler için, hem de çalışanlarının kariyer planlamasına destek olup örgütsel verimliliği hedefleyen yapılar için çok önemlidir.

Kariyer planlaması, kurum çalışanlarının belirli bir statüye gelmeleri için ihtiyaç duydukları fırsatların neler olduğunu anlamaları ve bu statüden kendileri adına ortaya çıkacak sonuçları öngörmenin yanında, planladıkları hedeflerin ulaşılabilirliğini tespit edebilmeleri ve bu durumların tümünün gerçekleşebilmesi için ihtiyaç duydukları yetkinliklerin neler olduğunu fark ettikleri bir süreçtir (Anafarta, 2001, s. 3). Kariyer planlaması hem organizasyonu hem de çalışanları direkt olarak etkilemektedir. Kariyer planlamasında hem çalışanlar hem organizasyon, farklı alanlardan mesuldür. Burada önemli olan husus ise hem örgütün hem de iş görenin ihtiyaçlarını karşılamak ve beklentiler arasında denge oluşturmaktır (Aytaç, 2005, s. 138-139).

Kariyer planlama, kişisel yeteneklerinin farkında olan bireylerin gelecekte olmak istedikleri yeri belirlemeleri ve hayatlarını o doğrultuda ilerletmeleri olarak adlandırılabilir. Kariyer planlamasındaki en önemli şey kişilerin hedefleri doğrultusunda elde ettikleri bilgi birikimi ve bu bilgiyi kendi kariyer planlamaları için ne kadar kontrollü kullandıklarıdır. Kariyer planlaması, bireylerin bireysel ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçlarını kariyer yaşam alanı içerisinde nasıl karşılayabileceğini göstermektedir (Sabuncuoğlu, 2016, s. 216). Kariyer planlaması kavramsal olarak şu aşamalardan oluşmaktadır (Yılmaz, 2010):

- ✓ İşgörenlerin kendi yeteneklerini, ilgi alanlarını değerlendirmeli ve güçlü, zayıf yönlerini ortaya koymalıdır,

- ✓ Organizasyondaki iç ve dış fırsatların belirlenmesi,
- ✓ Hedefleri belirleme ve karar verme,
- ✓ Planların hazırlanması ve uygulanmaya geçmesi.

Kariyer Planlamasının Amaçları

Günümüzde kariyer planlaması ile ulaşılmak istenen hem kişisel hem de organizasyon olarak birçok amaç vardır. Kariyer planlamasının asıl amacının kişilerin ve organizasyonun uyumlu bir şekilde çalışarak etkinliğin verimliliğin artırılması olduğu tanınımı yapmak mümkündür. Bu sayede kurumun gelecekte ihtiyaç duyabileceği nitelikli eleman da önceden eleman da önceden hazır hale getirilmiş olacaktır (Şimşek vd., 2004, s. 93). Tüm bu verilerden yola çıkarak kariyer planlamasının amaçlarını şöyle açıklamak mümkündür (Akat vd., 2004):

- ✓ İnsan kaynaklarının etkili kullanımı,
- ✓ Terfi gereksinimlerinin tatmini için iş görenlerin geliştirilmeleri,
- ✓ Yeni ve farklı bir iş alanına giren bireylerin değerlendirilmesi,
- ✓ Eğitim ve kariyer olanaklarının sonucu olarak iş başarısının yükseltilmesi,
- ✓ İş gören sadakatinin, iş tatmininin ve işe bağlılığın sağlanması,
- ✓ Bireysel eğitim ve gelişme gereksinimlerinin daha iyi belirlenmesi.

Kariyer Planlamasını Etkileyen Faktörler

Bireylerin kariyer planlarını etkileyen birçok etken vardır ve bunların başında demografik özellikler gelir. Bireylerin aile ilişkileri, cinsiyetleri, yaşları, yetenek ve ilgileri, kişilik özellikleri, ekonomik faktörleri, kişilerin değerleri kariyer planlamasını etkileyen sebeplerdendir.

Aile İlişkileri

Bireylerin meslek seçimlerinde ailelerinin etkisi göz ardı edilemez. Aile yapısı, yaşanılan kültür, ailenin gelir seviyesi ve bireyleri yönlendirmesi kariyere etki eden önemli unsurlardandır. Özellikle ailenin gelir seviyesi kişinin kariyerinde önemli bir yere sahiptir. Gelir seviyesi iyi olan aileler çocuklarını yönlendirirken daha çok çocuğun istediği meslek ve kariyer alanlarına yönlendirip bu doğrultuda eğitim almalarını sağlamaktadırlar. Gelir seviyesinin düşük olduğu ailelerde ise çocuklar erken yaşta iş hayatına atılarak kariyer imkanlarını düşünmekten ziyade para kazanma istekleri olabilir. Bazı aileler de ise durum daha başkadır, çocuklarının kariyerlerini çocukların ilgi, yetenek, isteklerinden ziyade itibarlı meslek seçimine yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Bu seçim kısa vadede çok sıkıntılı görünmese de ilerleyen zamanlarda yapılan bu yanlış yönlendirmeler kişilerde sorun yaratabilir. İş tatminsizliğine, işine odaklanamamasına, iş yapmak istemeyişlere neden olabilir. Halbuki bireyler kendi ilgi, yetenek ve birikimleriyle kariyer planlaması yapabilirlerse hem meslek hayatında mutlu olur hem de etkili ve verimli çalışabilirler.

Cinsiyet

Günümüzde bireylerin meslek seçimini etkileyen bir diğer faktör cinsiyettir. Kadın ve erkeklerin kendilerine ait yetenekleri arasındaki farklılıklar incelendiğinde erkeklerin soyut düşünme, sayısal düşünme, uzay ilişkilerini görebilme ve mekanik yeterlilikler yönünden üstün oldukları; kızların ise sözel yetenek, el göz koordinasyonu ve ayrıntılı algılama yönünden erkeklerden üstün olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kuzgun, 2006, s. 58). Bu yüzden cinsiyet kariyer tercihlerini etkilemektedir.

Yaş

Bireyler yaşamları süresince her dönemde farklı kariyer planlarına sahiptirler. Küçük yaşlarda yapılan kariyer planları daha hayali ve duygusal yapıdadır, yaşın ilerlemesiyle değişen ve zorlaşan yaşam şartları kişileri daha gerçekçi ve uygulanabilir kariyer planları yapmaya yönlendirir. Yaş faktörünün bireylerin işleriyle alakalı tutum, istek ve beklentilerini etkilemesinden dolayı, özellikle çalışma yaşamının başlarında olan bireyin eğitimiyle uyum içinde olan bir işte çalışma arzusu yüksek olabilmektedir (Çakır, 2001; Çolakoğlu vd., 2009, s. 79). İlerleyen yaşlarda hedeflenen kariyer planları daha çok var olan pozisyonu korumaya, organizasyonda daha etkin ve verimli olmaya, ilerlemeye ve başarıya dönüktür. Bireyler ihtiyarlık dönemlerinde ise, danışmanlık yaparak tecrübelerini anlatıp insanlara yardımcı olabileceği işlerle uğraşırlar.

Yetenek

İş yaşamında mutlu olmak ve hedeflenen kariyeri elde etmenin en önemli adımı, kişiliğe uygun bir kariyer seçimi yapmaktır (Pilavcı, 2007, s. 2). Bireyin iş yaşamında istediği başarıyı elde edebilmesi için, içerisinde olduğu örgüt ve kişilik yapısının birbirine uyum sağlaması gerekmektedir (Soysal, 2008, s. 9). Bireyler

hayal ettikleri, kendi yetenek ve bilgi birikimlerine uygun olan işlerde çalıştıkları zaman mesleklerinde ilerleme olacaktır. Kendilerini geliştirme istekleri artacak ve bu alanda uzmanlaşacaklardır.

Ekonomik Faktörler

Bireylerin kariyer planlarını etkileyen önemli faktörlerden biri de ekonomik faktörlerdir. Hayat şartlarının gittikçe zorlaşması bireylerin kariyer planlarında meslek seçimini daha çok ekonomik getirileri dikkate alarak yapmalarını zorunlu hale getirmiştir. Gelir seviyesi düşük olan ailelerde bireyler daha çok devlet memurluğu gibi sosyal güvencesi olan, alınan maaşın garanti ve sürekli olduğu işlere yönelirken; gelir seviyesi yüksek olan aileler çocuklarının kariyer planlarını onların isteklerine göre şekillendirmektedirler. Tüm bunlardan çıkan sonuç, gelir seviyesi yüksek olan bireyler meslek ve kariyer seçerken daha özgür, daha çok istediği mesleğe yönelebilmektedirler (Aytaç, 2005, s. 92), gelir seviyesi düşük bireyler için ise ekonomik faktörler daha fazla ön plandadır ve seçimlerinde isteklerinde ziyade bu faktörü önemserler.

Kişilik Özellikleri

Bireylerde zihinsel ve fiziksel farklılıklar olduğu gibi kişisel olarak da farklılıklar olduğu bilinmektedir. Kişiliği oluşumunu ebeveynlerden aktarılan kalıtsal özelliklerle başlar, yaşanılan sosyal ortamlarda desteklenir.

Kişiliklerin doğuştan kazanılan sadece tane bir karakteri vardır ve karakter kişilik için çok önemli bir unsurdur (Zel, 2001, s. 31). Bazı bireyler dışa dönük, konuşmayı seven, iletişim kabiliyeti yüksek bireylerdir, bazıları ise sorumluluk almayı sevmeyen, inisiyatif almada cesur davranamayan daha sönük karaktere sahiptir. Bundan dolayı bireylerin karakter modeline uygun bir kariyer planlaması yapması en doğru olanıdır. Bundan dolayı bireyler her zaman kendi kişilikleriyle uyumlu meslekleri seçmelidirler (Koca, 2009, s. 61).

Kişilik

Kişilik, bireylerin iç süreçlerini, nasıl davranacağını, hissettiklerini etkileyen ve bu yönüyle içimizde gelişen tüm duygusal, içsel ve bilişsel süreçleri kapsamaktadır (Burger, 2006, s. 23). Farklı ve daha geniş açıdan bakılan başka bir tanımda kişilik, şahısların düşünce, duygu ve davranış gibi psikolojik tepkilerindeki ve başlıkları belirleyen yalnız yaşanılan zamanın, içinde bulunulan genetiksel konum ya da sosyal ortam ile açıklanması zor biçimde devamlılık gösteren özellikler ve temayüller olarak açıklanabilir (Taymur ve Türkçapar, 2012, s. 155).

Bir bireyin kişiliği, kalıtsal, çevresel, sosyal ve kültürel faktörler tarafından önemli ölçüde şekillendirilen sabit olan karakteristiklerden, eğilimlerden ve huylardan oluşmaktadır. Bunlar, kişinin davranışlarının diğerleriyle olan ortaklıkları ve farklılıklarını belirler (Jain, 2005, s. 71). Yapılan tanımlardan ve bakılan birçok araştırmadan yola çıkılarak kişilik kavramının bireylerin hem sosyal hayatlarında hem de iş hayatlarındaki kariyerler planlamalarında önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Bireylerin biyolojik özellikleri, kültürleri, yetenekleri gibi özellikler kişilik kavramını ortaya çıkarmaktadır.

Kişiliğin Özellikleri

Kişiliğin hareketli ve karışık bir hal içinde olması, diğer başka bilimlerden tarafından inceleme alanı bulması, kişilik hakkında bir tanım yapma konusunu zorlaştırmaktadır (Özsoy, 2013, s. 7). Kişilik kavramına ait birçok tanım, birçok açıklama bulunmaktadır. Bütün tanımlamaların sonucunda ortaya çıkan kişilik kavramının özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür (Güney, 2000, s. 68-69):

- ✓ Kişilik, bireyin doğduğu andan itibaren mevcut olan ve sonradan elde edinilen temayüllerin toplamından ortaya çıkmıştır,
- ✓ Kişilik, bilişsel ve fiziksel özelliklerin bütününden oluşmaktadır,
- ✓ Kişilik, elde edinilen kazanımların tertip edilmesidir ve her bireyi diğer bireylerden ayıran birden çok özellik söz konusudur,
- ✓ Kişilik, şahısların temayüllerini ortama uydurur. Yani şahısların değişik şartlar altında değişik davranışlar ve tutumlar meydana getirmesine sebep olan sosyal uyum tanımını meydana getirir,
- ✓ Kişilik, sosyal çevrede meydana gelen bütün davranışlardır ve kasıtlı olarak belirlenen sosyal ortamın meydana getirdiği bir olgudur.

Kişiliğin Oluşumuna Etki Eden Faktörler

Kişiliğin oluşmasında ve gelişmesinde, farklı kişiliklerin ortaya çıkmasında etkili olan bazı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler altı ana başlık altında aşağıda açıklanmaktadır.

- ✓ ***Biyolojik Faktörler***

Kişilik oluşumunu etkileyen önemli faktörlerden biri biyolojik faktörlerdir. Biyolojik faktörler bizlere ailemizden geçmektedir ve bizi diğer bireylerden ayıran özellikleri meydana getirmektedir. Kalıtım, bireylerin anne rahminde oluşmaya başlar. Fiziki duruş, yüz güzelliği, cinsiyet, huy (mizaç), kas yapısı, refleks, güç durumu ve biyolojik durum olarak ya tamamı ile ya da çoğunluk bir şekilde ebeveynlerimizin kimler olduğunu biyolojik, fizyolojik, psikolojik olarak yaratılışlarından etki eder (Robbins ve Judge, 2016, s. 135).

Biyolojik faktörlerin kişinin ten rengi, saç rengi, zeka ve sinir sistemi gibi yapılarının fiziksel özelliklerini etkilediği ve bu etki ile kişinin kişilik gelişimine ancak içsel bir etki yarattığı fakat bireyin toplumla olan ilişkisinde, aile yapısı ile sosyal ve kültürel faktörlerin de etkili olduğu anlaşılmaktadır (Tekin, 2012, s. 95). Örneğin; atletik insanların kendilerine daha çok güvenmeleri; kısa boylu insanların daha sevimli, sıcak olduğu; uzun boylu insanların genel olarak mesafeli bir yapılarının olması fiziksel özelliklerin kişilik yapısının oluşmasında etkili olduğunu göstermektedir.

✓ *Aileye ve Çevreye İlişkin Faktörler*

Bireylerin doğumdan hemen sonra ilk karşılaştığı sosyal grup ailedir. Bireylerin kişilikleri kendi ailelerinin gelenek, görenek, yaşam tarzına göre şekillenmektedir. Bu sosyal grup içinde çocukların duyduğu takdir sözleri, beğenilme, övülme gibi olumlu kalıplar çocuğun kendini sevmesini ve kendine güvenmesini sağlarken; sürekli eleştirilen ve beğenilmeyen bir çocuğu içine kapanık, güvensiz bir çocuk haline getirmektedir. Çocuklar en çok kendi anne babalarının yaptığı hareket, seslenme sözlerini taklit etmeye meyillidirler. Bundan dolayı erkek çocukları rol model olarak baba ve ağabeylerini örnek alıp taklit ederken; kız çocukları ise annelerini örnek alırlar. Tüm bu bilgiler, toplumsallaşma açısından önemli verilerdir. Bu çerçevede, toplumsallaşma, çocuğun ailesi içinde bulunduğu sosyal grubunda kabul gören standart, gelenek, kültür ve beklentilere göre davranışlarını geliştirme süreci olarak tanımlanır (Teğin, 1983, s. 313).

✓ *Coğrafi ve Fiziki Faktörler*

Kişilik oluşumu gelişiminde, insanın doğduğu ve yaşadığı yerin etkisi her zaman bilinen bir gerçektir. Bundan dolayı, kişinin yaşadığı coğrafi çevrenin bileşenleri olan iklim, bitki örtüsü, yeryüzü şekilleri kişilik üzerinde önemli etkenler durumundadır (Eroğlu, 1998, s. 147). Soğuk iklim koşullarında yetişen insanların daha donuk mizaçlı ve sert oldukları bilinirken, sıcak iklim koşullarında yetişenlerin ise daha yumuşak mizaçlı oldukları bilinmektedir (Girgin, 2007, s. 46).

✓ *Kültürel Güçler*

Kişiliği etkileyen önemli faktörlerden bir diğeri de kültürel güçlerdir. Bireyler ailelerini ve doğacakları çevreyi seçemedikleri için doğdukları ortamın gelenek, görenek, örf, adet gibi normları istemeseler de almak zorunda kalırlar. Bireyler toplumda farklı durumda düşüp dışlanmamak için yaşadıkları topluma göre hareket ederler. Fakat bireyi toplumdan ayıran bazı özellikler olabilir bu da kişinin kişilik özelliği olarak tanımlanır. Yani her birey belirli bir toplum içinde yetişir ve toplumdaki kültürel güçlerden ölene dek etkilenir (Zel, 2001, s. 78). Bu güçler, barınma, giyim, yenilen yemek ile toplumlar arasındaki davranış farklılıklarına kadar uzanmaktadır.

✓ *Sosyal Faktörler*

Bireylerin kişiliğinin oluşmasında birçok faktör etkilidir ve bunlardan bir diğeri de sosyal faktörlerdir. Kalımsal faktörlere ilave olarak çevresel faktörler ile bireylerin etkileşimi sonucunda kişilik olgusu meydana gelir (Eroğlu, 1998, s. 142). Kişiler, buldukları sosyal çevrede şekil alırlar ve o çevredeki pozisyona göre dostlarını, eşlerini, hatta mesleklerini bile sosyal çevre yardımı ile bulurlar (Goldstein, 1981, s. 233). Öğrenme, pekiştirilmiş tekrarlanma ve tecrübe sonucunda beyinde çok sayıda bilginin oluşması veya davranışta sürekli değişimin meydana gelmesi sonucu tamamlanır (Goldstein, 1981, s. 233). Bu bilgiler doğrultusunda, kişilerin öğrenme eylemini yaşadıkları sosyal çevrede pekiştirdikleri anlamı çıkarılabilir. Ve bireyler bu öğrenme sürecinde yaşadıkları alt sosyal sınıflardan ve sosyal grup kimliğinden etkilenirler.

✓ *Diğer Faktörler*

Kişiliğin oluşumunda biyolojik, ailevi, sosyal, kültürel, coğrafi ve fiziksel özelliklerin yanı sıra başka faktörlerinde etkili olduğu bilinmektedir. Bunları kitle iletişim araçları, yetişkinler grubu, doğum sırası olarak düşünebiliriz (Erdoğan, 1991, s. 242-244). Teknolojinin gelişmesiyle beraber ortaya çıkan sosyal medya kullanımının artması kişiliği etkileyen faktörlerden bir diğerektir. Özellikle genç kuşağın daha çok kullandığını bildiğimiz internet kullanımı yeni davranışların öğrenilmesinde etkilidir. İnternetin yanı sıra kitap, dergi, televizyon da kişiliği etkileyen araçlar arasında sayılabilir.

Temel Kişilik Modelleri

A Tipi ve B Tipi Kişilik Modeli

A ve B tipi kişilik modeli 1974 yılında iki kardiyolog olan Meyer Freidman ve Rosenman tarafından bulunmuştur. Freidman ve Rosenman kalp hastası kişilerin birçoğunun zor zamanlar geçirdiklerini, endişeli bir yapıya sahip olduklarını ve kaygılı olduklarını fark ettiler. Ve bu durumu temel alarak Freidman ve Rosenman hastaların iki farklı davranış modeli gösterdikleri sonucunu elde ettiler. Ve bu çalışmalar ile farklılıkların nedeninin kişilik kavramından kaynaklandığı neticesine vardılar (Moorhead ve Griffin, 1992, s. 463; Durna, 2005, s. 276-277). Bu iki kişilik tipi A tipi ve B tipi kişilik olarak adlandırılır. A tipi kişiliğin özellikleri şu şekilde özetlenebilmektedir (Robbins ve Judge, 2016):

- ✓ Genellikle çok hareketlidirler, hızlı ve seri çalışırlar, hızlı yürürler, hızlı konuşurlar ve hızlı yemek yerler,
- ✓ Sabırsızdırlar ve işleri erken bitirmeyi isterler,
- ✓ Aynı anda birden fazla iş yapmayı tercih ederler,
- ✓ Boş zamanları yoktur çünkü boş zaman kavramını sevmeyizler,
- ✓ Azimlidirler ve başarılarının önünde olabilecek engelleri kaldırma konusunda gayretlidirler,
- ✓ Matematiksel hesaplamalar onlar için önemlidir,
- ✓ Girişkendirler ve kendilerini motive etme noktasında başarılıdırlar,
- ✓ Diğer kişilik özelliklerine göre daha başarılıdırlar,
- ✓ Biraz yoğun strese sahiptirler.

B tipi kişilik sahipleri ise, sabırlıdırlar ve zamanla yarışmak gibi bir sorunun içinde olmazlar. Bundan dolayı, B Tipi kişilerin stres düzeyi düşüktür ve genellikle rahat kişilerdir. Süre olarak A tipi insanlardan daha çok çalıştıkları durumlar olabilir fakat onlar gibi stres içinde olmazlar. B tipi özellikteki kişilerde rekabet daha azdır ve öfke kontrolünü kolay sağlarlar. Saldırgan değildirler ve sert tepkiler vermezler; bu tavırlarından dolayı iletişim konusunda sorun yaşamazlar, ikili ilişkileri güçlüdür. Yeteneklerinin ne olduğunu bildikleri için yapabildikleri işlerde başkalarının ne düşündüğünü önemsemezler (Akçamete vd., 2001, s. 13).

Beş Faktör Kişilik Kuramı

Beş faktör kişilik kuramı dışadönüklük / içedönüklük, yumuşak başlılık – uyumluluk/ antagonizm – uyumsuzluk, sorumluluk-güvenilirlik/ sorumsuzluk, duygusal denge / nevrotilik ve deneyime açıklık-zeka / tutuculuk gibi kişilik tiplerinden meydana gelmektedir (Somer, 1998, s. 18 – 19). Beş faktör ve tam zıttı faktörlerin davranışlarının belirli özellikleri şunlardır (Goldberg, 1993, s. 27):

- ✓ Dışadönüklük; konuşkanlık, çekingen olmama, aktif olmadır bunun zıttı olan kavramlar; sessizlik, içine kapanıklık, pasifliktir.
- ✓ Uyumluluk; kibar olma, güven verme ve sıcak olmadır; bunun zıttı olan kavramlar; düşmanlık, nefret, bencilliktir.
- ✓ Sorumluluk; organize olma, örgütlenme, bütünleştirme ve güvenilirliktir; bunun zıttı olan kavramlar; dikkatsiz olma, özen göstermeme, güvenilmezliktir.
- ✓ Duygusal dengesizlik; sinirli olma durumu ve huysuzluk, huzursuzluktur.
- ✓ Deneyime açık olma veya zeka; hayal gücü yüksek olan, meraklı olan, araştırmayı seven ve yaratıcı olan bunun zıttı olan kavramlar; sığlık düşünce, yeni fikirlere açık olmama, değişimi sevmeme ve anlayışsızlık olarak açıklanmaktadır.

Myers-Briggs Kişilik Tipolojisi (MBTG)

Myers-Briggs kişilik tipleri aslında Jung tarafından, dünya sübjektif ve objektif olarak birbirinden ayıran içedönüklük ve dışadönüklük ayırımına ilaveten, bireyin dünya ile ilişki kurma; his ve düşünmenin rasyonel fonksiyonları ya da sezgi ve duyumun rasyonel olmayan şekilde ayrılması hipotezine dayanmaktadır. Bu tanıma göre bireylerin; enerjilerinin kaynağına göre dışadönük/içedönük, bilgi toplama durumuna göre duyumsal/sezgisel, karar verme şekline göre düşünsel/hissel ve kişisel yaşamlarına göre yargısal/algısal şeklinde öncelikleri vardır (Çetin ve Basım, 2013: 115-116). Bu tipoloji, kullanım açısından en çok tercih edilen kişilik değerlendirme araçlarından. Dört ana özelliği birbiriyle ilişkilendirerek kişileri on altı kişilik tipinden en uygun olana birine yerleştirmekte, bu yolla kişiliği farklı sınıflara ayırmaktadır (Robbins ve Judge, 2016).

Myers-Briggs Kişilik Tiplerini ve özelliklerini on altı grup halinde şu şekilde sıralayabiliriz: Sezgisel (N), Duygusal (S), Hisseden (F), Düşünen (T), Dışadönükler (E),İçedönükler (İ), Algılayıcı (P), Yargılayıcı (J) olmak üzere;

- ✓ İSTJ: Sakin, , pragmatik ve ciddi şekilde bağımlıdırlar. Bu kişiliktekiler için gelenekler ve sadakat önemlidir. Sorumluluk duyguları yüksektir.
- ✓ İSFJ: Sorumluluk duygusuna sahip, arkadaş canlısı, sakin, nazik ve detaycıdırlar. Uyum ve düzen oluşturma peşindedir.
- ✓ İNFJ: Fikirlerde anlamı ve kapsamı araştırır. Firma değerlerine bağlı, vizyon uygulamasında kararlıdırlar. Düzenli bir yapıları vardır. Hep işe odaklıdır, diğer çalışanlara model olurlar.
- ✓ İNTJ: Orijinal fikirlere vardır. Fikirlerini yapabilmek için motivasyonları vardır. Bağımsız, şüpheli, ve mükemmeliyetçi yapıdadırlar. Kendini geliştirebilmek için hedefleri yüksektir. Bağımsızlığı severler.
- ✓ İSTP: Esnek yapıda ve toleranslıdırlar. Sebep ve sonuç arasında ilişki kurarlar. Pragmatik yapıdadırlar. Her yeniliği ilk kez denemeye hazırdırlar.
- ✓ İSFP: Arkadaş canlısı, sakin ve hassastır. Bu tipteki bireyler için mahremiyet önemlidir. Çatışmaları ve anlaşmazlıkları sevmezler. Her şeyi iyi gözlemler, ancak paylaşımı sevmezler.
- ✓ İNFP: İdealisttir. Kendi değerlerine bağlıdır. İnsanları anlamaya uğraşır ve potansiyellerini gerçekleştirmelerine yardım eder. Gönüllü işler yapar.
- ✓ İNTP: Mantıklı açıklama ister. Sosyal etkileşimlerde soyut ve teorik yaklaşır. Analitik, şüpheli ve eleştiriseldir. Problem çözmei severler.
- ✓ ESTP: Esnek ve toleranslıdırlar. Yapararak öğrenirler.
- ✓ ESFP: Arkadaş canlısı ve sempattir. Başka insanlarla çalışmayı sever. Yeni bir becerilerini başkalarıyla deneyimleyerek öğrenir. Cömerttir. İçten davranırlar.
- ✓ ENFP: Hayalperest ve heveslidir. Sürekli onay bekler. Gelişime açık ve konuşkandır. İyimserdir.
- ✓ ENTP: Dahi, çabuk ve motive edici yapıdadır. Kavramsal olanakları meydana getirmede ve stratejik analiz yapma konusunda çeviktir. Rutin işlerden sıkılan, İcatları seven yapıdadır. Her güçlüğün ardından yenisinin gelmesini ister.
- ✓ ESTJ: Gerçekçi, pratik ve karardır. Etkili sonuçlar elde etmeye odaklıdır. Planların uygulaması noktasında zorlayıcıdır. Sürekli çalışırlar, yılmayan yapıları vardır.
- ✓ ESFJ: Sıcakkanlı yapıları vardır ve işbirlikçidir. Yaptığı katkılardan dolayı teşekkür bekler, uyumlu yapıdadır.
- ✓ ENFJ: Hazır cevaptır. Sıcaktır. Sorumluluk duygusu vardır. Başkalarının ihtiyaçlarını düşünür. Kolaylaştırıcıdır ve sosyal yönü vardır. liderlik tarzı, İlham vericidir. İkna kabiliyetleri yüksektir.
- ✓ ENTJ: Arkadaşça yaklaşır. Liderliği sever. Karardır. Uzun dönemli hedef ve planları belirlemeyi sever. Fikirlerini anlatmakta ısrarcıdır, yönlendirme yaparlar.

METODOLOJİ

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinin kariyer planlaması ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi bulmaktır. Bireylerin kişilik özellikleri (a) nevrotiklik, (b) dışa dönüklük, (c) açıklık, (d) uyumluluk, (e) vicdanlılık özellikleri dikkate alınarak ölçülmektedir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Bitlis Eren Üniversitesinde, önlisans ve lisans programlarında okuyan tüm öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklem ise bu öğrenciler arasından amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen 444 (136 erkek, 308 kadın) lisans öğrencisidir. Araştırmanın yeterli büyüklükte örnekleme ulaşabilmesi için amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztür, vd., 2012). Amaçlı rastgele örnekleme sistematik ve rastgele seçilen durum örneklerinin araştırmanın amacı doğrultusunda amaçlı bir şekilde tasnif edilmesidir (Marshall & Rossman, 2014). Bu yeni örnekleme, rasgele örnekleme ile belirlenen durumlardan daha zengin verilere ulaşabilmek ve araştırmanın inanılrlığını arttırabilmek için yapılmaktadır (Flick, 2014).

Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri, araştırmacı tarafından 20.09.2019-20.10.2019 tarihleri arasında, deneklerle yüz yüze görüşülerek üniversitede dersliklerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı tarafından, toplam 444 adet anket hazırlanmış ve öğrencilere yaptırılmıştır. Yapılan anketler sonucunda elde elden bilgiler bu çalışmanın veri tabanını oluşturmaktadır. Araştırmanın kariyer planlamasını ölçmek için Rottinghaus vd. (2005) tarafından geliştirilen “Kariyer Geleceği Ölçeği” (Career Futures Inventory) tercih edilmiştir. Ölçek Türkçe diline Kalafat (2012) tarafından üç boyut ve 25 ifade olarak geçirilmiştir. Ölçek 25 ifadeden meydana gelmektedir ve bu ölçekte boyutlar kariyer uyumluluğu, kariyer iyimserliği ve iş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi olmak üzere üç alt boyuttan meydana gelmektedir. Anketteki ilk 11 ölçekteki ifade kariyer uyumluluğu boyutunu, 12-22 arasında bulunan ölçekteki ifadeler kariyer iyimserliği boyutunu, 23-25 arasında bulunan ölçekteki ifadeler iş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi boyutunu ölçmektedir. Ölçek, 5’li Likert ölçeği olarak yapılandırılmış ve (5= Tamamen katılıyorum,

4=Katılıyorum, 3=Fikrim Yok, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle katılmıyorum) şeklinde puanlandırılmıştır. Fakat boyutların kendi içinde tutarlılığının sağlanabilmesi için kariyer planlaması ölçeğindeki 10., 11., 14., 15., 16., 19., 20. Ve 24.ölçekler ters kodlanmıştır (1= Tamamen katılıyorum, 2= Katılıyorum, 3= Fikrim Yok, 4= Katılmıyorum ve 5= Kesinlikle Katılmıyorum).

Araştırmanın kişilik özellikleri bölümünde kişilik ölçeği olarak Beş Büyük Faktör Kuramı (Big Five Factor) ölçeği tercih edilmiştir (Oliver ve Srivastava, 1999). Ölçeğin Türkçe kullanımı için, ölçeği Türkçe' ye kazandıran Tomrukçu' nun (2008) çalışmasından yararlanılmıştır. Ölçek 44 ifadeden ve beş alt boyuttan oluşmaktadır. Bu ölçekteki boyutlar, nevroitiklik, dışa dönüklük, açıklık, uyumluluk, vicdanlılıktır. İlk 8 ölçekteki ifade nevroitiklik boyutunu, 9-16 arasında bulunan ölçekteki ifadeler dışa dönüklük boyutunu, 17- 26 arasında bulunan ölçekteki ifadeler açıklık boyutunu, 27- 35 arasında bulunan ölçekteki ifadeler uyumluluk boyutunu ve 36- 44 arasında bulunan ölçekteki ifadeler vicdanlılık boyutunu ölçmektedir. Ölçek, 5'li Likert ölçeği olarak yapılandırılmış ve (5=Tamamen katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3=Fikrim Yok, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle katılmıyorum) şeklinde puanlandırılmıştır. Fakat boyutların kendi içinde tutarlılığının sağlanabilmesi için kişilik ölçeğindeki, 2., 5., 7., 10., 13., 15., 23., 25., 27., 29., 32., 34.,37., 39., 40. ve 44. ölçekler ters olarak kodlanmıştır (1= Tamamen katılıyorum, 2= Katılıyorum, 3= Fikrim Yok, 4=Katılmıyorum ve 5= Kesinlikle Katılmıyorum).

Yapılan araştırma, Bitlis Eren Üniversitesi Etik Komisyonu 04.10.2019 tarihli ve 66073261/050.03/ sayılı yazı ve ile onaylanmış olup, etik açıdan bir sakınca bulunmadığına oy birliği ile karar verilmiştir.

Araştırma Hipotezler

Çalışmanın bu bölümünde, literatür taraması sonucunda elde edilen verilerden yola çıkılarak oluşturulan hipotezlere yer verilmiştir. Çalışmada, kariyer planlamasını oluşturan üç boyut (Kariyer uyumu boyutu, kariyer iyimserliği boyutu, iş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi) ile kişiliği oluşturan alt boyutlar (nevroitiklik, dışa dönüklük, açıklık, uyumluluk, vicdanlılık) arasındaki ilişkiye ait aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H1: Kariyer planlaması ile nevroitiklik arasında ilişki vardır.

H1a: Kariyer uyumu boyutu ile nevroitiklik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1b: Kariyer iyimserliği boyutu ile nevroitiklik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1c: İş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi ile nevroitiklik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Kariyer planlaması ile dışa dönük kişilik arasında ilişki vardır.

H2a: Kariyer uyumu boyutu ile dışa dönük kişilik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2b: Kariyer iyimserliği boyutu ile dışa dönük kişilik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2c: İş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi ile dışa dönük kişilik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Kariyer planlaması ile açık kişilik arasında ilişki vardır.

H3a: Kariyer uyumu boyutu ile açık kişilik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3b: Kariyer iyimserliği boyutu ile açık kişilik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3c: İş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi ile açık kişilik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Kariyer planlaması ile uyumlu kişilik arasında ilişki vardır.

H4a: Kariyer uyumu boyutu ile uyumlu kişilik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4b: Kariyer iyimserliği boyutu ile uyumlu kişilik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4c: İş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi ile uyumlu kişilik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5: Kariyer planlaması ile vicdanlı kişilik arasında ilişki vardır.

H5a: Kariyer uyumu boyutu ile vicdanlı kişilik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5b: Kariyer iyimserliği boyutu ile vicdanlı kişilik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5c: İş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi ile vicdanlı kişilik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Geçerlilik, Güvenilirlik ve Veri Analizi

Çalışmada ölçme araçlarının geçerlilik sorununu yok etmek, oluşabilecek yeterlilikleri sağlamak amacıyla literatürde geçerliliği olan ölçeklerden faydalanılmıştır. Buradan hareketle, hem “Kariyer Geleceği Ölçeği” nin hem de “Beş Faktör Kişilik Ölçeği” nin ölçme aracı olarak geçerliliği olan araçlar olduğu söylenebilir.

Çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliklerini belirleyebilmek için Cronbach alfa değerlerine bakılmış ve analiz sonuçları Tablo 1’ de gösterilmiştir.

Tablo 1. Ölçeklerin Güvenilirlik Katsayıları

ARAŞTIRMANIN ÖLÇEKLERİ	ALPHA (α)
Kariyer Geleceği Ölçeği	0,864
Kişilik Ölçeği	0,721

BULGULAR

Araştırma bulguları iki başlık halinde açıklanmaktadır. Birinci başlıkta, örneklemin demografik özelliklerine ait bilgi verilmektedir. İkinci başlıkta, araştırmanın temel sorularına yanıt olabilecek değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve derecesinin belirlenmesinde Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır.

Örneklemin Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

Fakültelerde eğitim gören öğrencilerin demografik özellikler tanımlayıcı istatistikler aracılığıyla incelenmiştir (N, %). Elde edilen bulgular Tablo 4’te detaylı olarak gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

	N	%
Cinsiyet		
Erkek	136	30,6
Kadın	308	69,4
Fakülte		
İİBF	97	21,8
İslami İlimler Fakültesi	73	16,4
Beden Eğitimi ve Spor bölümü	35	7,9
Sağlık Meslek Yüksek Okulu	98	22,1
Fen Edebiyat Fakültesi	102	23,0
Mühendislik- Mimarlık Fakültesi	93	8,8
Sınıf		
1	104	23,4
2	122	27,5
3	130	29,3
4	88	19,8
Ailenin ikamet ettiği yer		
() Büyük Şehir	96	21,6
İl Merkezi	102	23,0
İlçe Merkezi	150	33,8
Köy	96	21,6
Annenin Eğitim Durumu		
Okuma-yazma bilmiyor	191	43,0
İlköğretim	222	50,0
Lise	25	5,6
Üniversite	6	1,4
Babannın Eğitim Durumu		
Okuma-yazma bilmiyor	38	8,6
İlköğretim	259	58,3
Lise	102	23,0
Üniversite	45	10,1

Öğrencilerin %30,6 erkeklerden, %69,4 ise kadınlardan oluşmaktadır. Okudukları fakültelere incelendiğinde %21,8 İİBF, %16,4 İslami Bilimler, %7,9 Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, %22,1 Sağlık Meslek Yüksek Okulu, %23 Fen Edebiyat Fakültesi ve %8,8 Mühendislik ve Mimarlık Fakültesinde eğitim alan öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Devam edilen sınıf bazında bakıldığında sırasıyla %23,4 oranında 1.sınıf, %27,5 oranında 2. Sınıf, %29,3 oranında 3. Sınıf ve %19,8 oranında 4. Sınıf öğrencilerinin olduğu görülmektedir. Katılımcıların ailelerinin ikamet ettiği yer göz önüne alınırsa %21,6 büyük şehirde, %23 il merkezinde, %33,8 ilçe merkezinde ve %21,6 köyde yaşadıkları görülmektedir. Katılımcıların annelerinin eğitim durumu %43 okuma-yazma bilmiyor, %50

ilköğretim mezunu, %5,6 lise mezunu, %1,4 ise üniversite mezunu olarak görülmektedir. Katılımcıların babalarının eğitim durumuna bakıldığında ise %8,6 okuma-yazma bilmiyor, %58,3 ilköğretim mezunu, %23 lise mezunu, %10,1 üniversite mezunu olduğu sonuçları elde edilmiştir.

Kişilik-Kariyer Planlaması İlişkisine Ait Bulgular

Kişilik ile kariyer planlaması arasındaki ilişki belirlemek ve bu ikili ilişkinin derecesini bulmak için korelasyon analizi uygulanmıştır. Tablo 7' de kişilik ile kariyer planlaması arasındaki ilişki ve bu ilişkinin derecesine ait bilgiler bulunmaktadır.

Tablo 3. Kariyer Planlaması- Kişilik İlişkisine Ait Korelasyon Analizi Tablosu

	Ort	S.S.	P1	P2	P3	K1	K2	K3	K4	K5
Kariyer Uyumluluğu	3,88	0,58	-							
Kariyer İyimserliği	3,73	0,60	,59**	-						
İş Piyasalarına İlişkin Algılanan Bilgi			,30**	,41**	-					
Nevrotiklik	2,77	0,69	-,24**	-,33**	-,25**	-				
Dışa Dönüklük	3,40	0,78	,37**	,4**8	,26**	-,50**	-			
Açıklık	3,50	0,53	,41**	,37**	,32**	-,31**	,43**			
Uyumluluk	3,61	0,54	,34**	,36**	,19**	-,23**	,30**	,38**		
Vicdanlılık	3,68	0,67	,41**	,45**	,30**	-,25**	,31**	,35**	,47**	-

** 0,01 düzeyinde ve N=444

Korelasyon analizi sonucunda, araştırmanın hipotezlerinde ileri sürülen kariyer planlaması ölçeğinin boyutları ve kişilik ölçeğinin boyutları arasındaki ilişkilerin anlamlı olduğu görülmektedir. Bu bilgilerden yola çıkarak kariyer planlaması alt boyutları ile kişilik alt boyutu olan nevroitiklik arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Kariyer planlaması alt boyutları ile kişilik alt boyutlarından olan dışa dönüklük, açıklık, uyumluluk, vicdanlılık arasında ise pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

Korelasyon katsayılarına bakıldığında, kariyer planlaması ölçeğinin alt boyutlarının tüm değişkenleri ile kişilik ölçeğinin alt boyutlarının tüm değişkenleri arasındaki ilişkinin aynı düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, nevroitiklik ile kariyer uyum arasında ($r = -0,24$) düzeyinde; nevroitiklik ile kariyer iyimserliği arasında ($r = -0,33$) düzeyinde ve nevroitiklik ile iş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi arasında ($r = -0,25$) düzeyinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Dışa dönüklük ile kariyer uyumluluğu arasında ($r=0,37$) düzeyinde, dışa dönüklük ile kariyer iyimserliği arasındaki ($r=0,48$) düzeyinde ve iş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi ile dışa dönüklük arasında da ($r=0,26$) pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Açıklık ile kariyer uyumluluğu arasında ($r=0,41$) düzeyinde, açıklık ile kariyer iyimserliği arasındaki ($r=0,37$) düzeyinde ve açıklık ile iş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi arasında da ($r=0,32$) pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Uyumluluk ile kariyer uyumluluğu arasında ($r=0,34$) düzeyinde, uyumluluk ile kariyer iyimserliği arasındaki ($r=0,36$) düzeyinde ve uyumluluk ile iş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi arasında da ($r=0,19$) pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Vicdanlılık ile kariyer uyumluluğu arasında ($r=0,41$) düzeyinde, vicdanlılık ile kariyer iyimserliği arasındaki ($r=0,45$) düzeyinde ve vicdanlılık ile iş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi arasında da ($r=0,30$) pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Küreselleşmenin, rekabetin arttığı günümüzde hem iş görenin verimliliği, başarısı, iş hayatındaki memnuniyeti açısından; hem de örgüt verimliliği, karlılığı, iş sürekliliği açısından kariyer ve kariyer planlaması kavramlarının önemi artmaktadır. İşgörenlerin buldukları örgüt yapıları içerisinde; örgütlerin ise buldukları sektörde fark yaratabilmeleri için kariyer ve kariyer planlaması kavramlarını doğru anlamaları ve doğru şekilde hayata geçirmeleri gerekmektedir. Bireylerin kişiliklerine, yeteneklerine uygun kariyer hedefleri belirleyip bu doğrultuda hareket etmesi ve örgütlerin de personelinin özelliklerinden haberdar olup bireyleri bu yönde yönlendirmesi faydalı olacaktır.

Yapılan literatür taramasında kariyer planlaması ve kişilik, bireysel kariyer ve kişilik olgusu üzerine çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Şeyhanlıoğlu, 2018; Kıyak, 2015; Bal, 2017). Fakat üniversite öğrencileri üzerinde kariyer planlaması ve kişilik ilişkisine yönelik çalışma sayısının yetersizliğinden dolayı mevcut çalışmanın birçok

araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma kariyer planlamasının kişilik ile ilişkisini ve bu ilişkinin üniversite öğrencileri açısından durumunu incelemek üzere yapılmıştır.

Araştırma verileri analiz edilirken çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan ölçeklere ilişkin Cronbach's Alfa güvenilirlik katsayıları hesaplanmış ve ölçeklerin güvenilirlik düzeylerinin 0,70' in üzerinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç çalışmanın güvenilirliğinin iyi bir seviyede olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2019). Araştırmanın çıkış noktası olan "Kariyer planlaması ve kişilik arasındaki ilişki"yi inceleyebilmek için değişkenler arası korelasyon analizi yapılmıştır. Bu analizde kariyer planlaması alt boyutlarından uyumluluk, iyimserlik ve bilgi ile kişilik alt boyutlarından olan nevroitiklik, dışa dönüklük, uyumluluk, açıklık ve vicdanlılık bulunmaktadır. Korelasyon analizi sonucunda, kariyer planlaması alt boyutları ile nevroitiklik alt boyutu arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buradan nevroitiklik düzeyi yüksek bireylerin kariyer planlaması yapma eğilimlerinin düşük olduğu ve bu bireylerle çalışmanın başarı sağlamayacağı sonucuna varılabilir. Bunun nedenlerinin bazılarının nevroitiklik düzeyi arttıkça bireylerin kariyer planlamasından daha çok kendi duygusal gelgitlerine yoğunlaşmaları, kendilerine güvensiz, karamsar olmalarından dolayı olaylara doğru açılardan bakamamaları, sinirli ve sabırsız olmalarından dolayı grup içi etkinliklerine dahil olamamaları gösterilebilir. Elde edilen bu bulguyu destekleyen çalışmalar, literatür taraması incelemesi sonucunda ortaya çıkarılmıştır (Temeloğlu ve Aksu, 2016; Özler vd., 2016). Öte yandan, kariyer planlaması boyutları (uyumluluk, iyimserlik, bilgi) ile dışa dönüklük, uyumluluk, açıklık ve vicdanlılık boyutları arasında ise pozitif yönlü olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuca bakılarak, işe alım sürecinde bireylerde dışa dönüklük, uyumluluk, açıklık ve vicdanlılık alt boyutlarının pozitif yönde olduğu bireylerle çalışıldığında verim ve başarı açısından olumlu dönüşler olabileceği söylenebilir. Çünkü bu alt boyutlar ve kariyer planlaması arasındaki ilişki doğru orantılıdır ve birinin artış gösterdiği yerde diğeri de artış gösterecektir. Ortaya çıkan bu sonucu destekler nitelikte çalışmalar literatür taramasında bulunmuştur (Şeyhanlıoğlu, 2018; Kıyak, 2015).

ÖNERİLER

Mevcut çalışmadan elde edilen verilerden yola çıkarak birtakım önerilerde bulunulabilir. Bireylerin iş yaşamına atılmadan önce kendilerinin farkına varmaları çok önemlidir. Bireyler, hangi alanda yetenekli olduklarını, hangi iş alanlarının kişiliklerine uygun olduğunu önceden belirlemeli ve bu yönde bir kariyer hedefi belirlemelidirler. Belirlenen bu hedef doğrultusunda yapılacak bir kariyer planlaması bireyleri hem başarıya götürecektir hem de bireylerin mutlu bir çalışma hayatlarının olmasını sağlayacaktır. Bireylerin yetenek, bilgi, beceri ve kişiliklerine uygun işlerde çalışmaları onlarda iş tatmini sağlayacak, bu durumda bireylerin enerjisi ve verimi artacaktır. Kendisinin farkında olan birey, yapamayacağını bildiği işlerden uzak durarak örgütün performansını ve verimini düşürmeyecektir. Sadece kendi bilgi, yetenek ve kişiliğine uygun işleri seçerek daha faydalı işler yapabilecektir. Doğru yapılan tercihler bireylerin hem kendilerine olan güvenlerini arttırıp daha verimli çalışmalarını sağlayacak hem de örgüt içinde daha kaliteli ve faydalı işer yapmalarını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akat, İ., Budak-Solakoğlu, G. ve Budak, G. (2004). İşletme Yönetimi. İzmir: Fakülteler Kitabevi Barış Yayınları.
- Akçamete, G., Kaner, S. ve Sucuoğlu, B. (2001). Öğretmenlerde Tükenmişlik İş Doyumu ve Kişilik. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Anafarta, N. (2001). "Orta Düzey Yöneticilerin Kariyer Planlamasına Bireysel Perspektif", Akdeniz İİBF Dergisi, (2),1-17.
- Aytaç, S. (2005). Çalışma Yaşamında Kariyer Yönetimi Planlaması Geliştirilmesi ve Sorunları. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Bal, G. (2017). Bireysel Kariyer Planlamasında Kişisel Özelliklerin Kamu Sektöründe Çalışmaya Yönelik Etkisi: Bir Pilot Araştırma. Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bayraktaroğlu, S. (2008). İnsan Kaynakları Yönetimi. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Bingöl, D. (2006). İnsan Kaynakları Yönetimi. Denizli: Arıkan Basım Yayın Dağıtım.
- Burger, J. (2006). Kişilik. (Çev. İ.D. Sarıoğlu). (1.Baskı). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2019). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. Ankara: Pegem Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. (Geliştirilmiş 11. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Çakır, Ö. (2008). İşe Bağlılık Olgusu ve Etkileyen Faktörler. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Çetin, F. ve Basım, H. N. (2015). “Örgütte Bireysel Farklılıklar, Kişilik ve Değerler”, İçinde: Der. Sıgır, Ü. ve Gürbüz, S. Örgütsel Davranış. İstanbul, Beta Yayınları, 94-135.
- Çolakoğlu Ü., Ayyıldız, T. ve Cengiz, S. (2009). “Çalışanların Demografik Özelliklerin Göre Örgütsel Bağlılık Boyutlarında Algılama Farklılıkları: Kuşadası’ndaki Beş Yıldızlı Konaklama İşletmeleri Örneği”, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, 20(1),77-89.
- Demirbilek, T. (1994). “Örgütlerde Kariyer Danışmanlığı Hizmetleri”, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, 9(2),71- 85.
- Durna, U. (2005). “A Tipi ve B Tipi Kişilik Yapıları ve Bu Kişilik Yapılarını Etkileyen Faktörlerle İlgili Bir Araştırma”, Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, 19(1), 275-290.
- Erdoğan, İ. (1991). İşletmelerde Davranış. İstanbul: İ.Ü. İşletme İktisadi Enstitüsü Yayını.
- Eroğlu, F. (1998). Davranış Bilimleri. (4.Baskı). İstanbul: Beta Yayın Dağıtım.
- Eroğlu, F. (2000). Davranış Bilimleri. (5. Basım). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Flick, U. (2014). An Introduction To Qualitative Research. New York: Sage.
- Girgin, B. (2007). Beş Faktör Kişilik Modelinin İş Yerinde Duygusal Tacize (Mobbing) Etkileri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.
- Goldberg, L. R. (1993). “The Structure of Phenotypic Personality Traits”, American Psychologist, 48(1),26-34.
- Goldstein, H. (1981). Social Learning and Change, Newyork: Tavistock Publications.
- Güney, S. (2000). Davranış Bilimleri. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Jain, N. K. (2005). Organizational Behaviour. New Delhi: Atlantic Publishers and Distributors.
- Kalafat, T. (2012). “Kariyer Geleceği Ölçeği (KARGEL): Türk Örnekleme İçin Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi”. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4 (38), 169-179.
- Kıyak, M., F. (2015). Lisans Öğrencilerinin Kişilik Özelliklerinin ve Değerlerinin Bireysel Kariyer Planlaması Sürecine Etkisi: Mustafa Kemal Üniversitesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Koca, A. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Değerleri ve Bireysel Özellikleri ile Kariyer Tercihleri Arasındaki İlişki: Çukurova Üniversitesi’nde Bir Araştırma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kuzgun, Y. (2006). Meslek Rehberliği ve Danışmanlığı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Marshall, C. & Rossman, G. B. (2014). Designing Qualitative Research. New York: Sage.
- Moorhead, G. ve Griffin, R.W. (1992). Organizational Behavior. (3. Baskı). Boston: Houghton Mifflin Company.
- Özler, D. E., Mercan, N. ve Yeni, Z. (2016). “Y Kuşağının Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Kariyer Uyum Yetenekleri Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, "İŞ, GÜÇ" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 18 (4),149-162.
- Özsoy, E. (2013). A ve B Tipi Kişilik ile İş Tatmini Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Sakarya.
- Pilavcı, D. (2007). Bilgi Çağında Değişen Kariyer Anlayışı ve Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Tercihlerini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Uygulama, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Adana.
- Robbins, S. P., Judge, T. A. (2013). Örgütsel Davranış. (Çev. İnci Erdem). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Robbins, S. P., ve Judge, T. (2016). Essentials of Organizational Behavior. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice Hall.
- Sabuncuoğlu, Z. (2016). İnsan Kaynakları Yönetimi. Bursa: Alfa Aktüel Yayıncılık. Soysal, A. (2008). “Çalışma Yaşamında Kişilik Tipleri: Bir Literatür Çalışması”, Çimento İşveren Dergisi, 22(1),4-19.
- Şeyhanlıoğlu, H. Ö. (2018). Bireysel Kariyer Planlaması Ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki: Turizm Çalışanları Örneği. Sıtkı Koçman Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

- Şimşek, M. Ş., Çelik, A., Akgemci, T., Soysal, A. (2004). Kariyer yönetimi. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Taymur, İ. ve Türkçapar, M. H. (2012). “Kişilik: tanımı, sınıflaması ve değerlendirmesi”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2),154-177.
- Teğin, B. (1983). *Davranış Bilimlerine Giriş*. (2.Baskı). Ankara: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Tekin, Ö. A. (2012). *Yabancılaşma Ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkiler: Antalya Kemer' deki Beş Yıldızlı Otel İşletmeleri Çalışanları Üzerindeki Uygulama*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Temeloğlu, E., Aksu, M. (2016), “Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kişilik Özelliklerinin Turizmde Kariyer Yapma İstekleri Üzerindeki Etkisi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43),1512-1521.
- Yılmaz, A. (2010). *Meslek Yüksekokulları İçin İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zel, U. (2001). *Kişilik ve Liderlik*. (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Zel, U. (2001). *Yönetimde Kişilik Özellikleri*. Ankara: Nobel Yayınları.

Ağıt Uğur Uludağ'ın Eserlerinde Kullandığı Semboller Ve Renkler Açısından İncelenerek Çözümlemesi

Analysis Of Agıt Ugur Uludağ Terms Of Symbols And Colors Used In His Works

ÖZET

Sanat mağara duvarlarından başlayarak insanoğlunun, hayat serüveni içinde inanç, korku, istek gibi çeşitli duygu ve düşüncelerini anlattığı önemli bir iletişim aracıdır. Bizlere çok sayıda eser bırakan bu insanlar yorum kapılarını hep açık bırakmışlardır. Öyle ki tarih hala neden yapıldığı bilinmeyen sanat eserleriyle doludur. Aslında insanlar görsel anlamda geleceğe, kalıcı işler bırakmayı hedeflerken bu hedefi sözlü anlatım yollarından olan mitolojilerle de süslemişlerdir.

Her toplumun kendine özgü bir mitolojisi mevcuttur. Bu mitolojik masal ve hikayeleri, insanlar tarafından anlatılmaya başladıkları andan itibaren günümüze kadar gelmiştir. Yüzyıllar içerisinde de mitoloji ve sanat iç içe geçmiş sanat mitolojiden, mitoloji sanattan beslenmiştir. Mitolojilerde anlatılan gelinen olağanüstü pek çok olayın kahramanları da çeşitli şekillerde sanatçıların eserlerinde görselleştirilmiş olan bir süreçte günümüze kadar gelmiştir. Bu sayede mitoloji ve sanat, yüzyıllar boyunca sayısız medeniyetin kültürünü de inşa ederek ev sahipliğine de soyunmuştur. Bu makalede Ağıt Uğur ULUDAĞ'ın başarılı bir şekilde resmettiği altı eseri incelenerek analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Yapılan analiz ve yorumlamalarda sanatçının kullandığı mitolojik unsurlar renkler sanat ve mitoloji kapsamında değerlendirilerek açıklanmıştır. Ağıt Uğur ULUDAĞ'ın eserleri bağlamında yapılan araştırmada nitel araştırma türlerinden görüşme ve doküman analizi kullanılarak literatür taraması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, Sanat, Kadın, Ağıt Uğur Uludağ

ABSTRACT

Starting from cave walls art and became an important communication tool within the adventures of life telling people's various emotions and thoughts, such as feares, beliefs, wishes. These people, who left us many art works, left the doors of interpretation open. For this reason, history is still full of works of visual that are unknown why they were made. People sometimes aimed to leave permanent works for the future with painting, and sometimes the decorated this goal with mythologies, which are oral narratives.

Every society has its own mythology. These mythological stories have survived to the present day since the first day people began to tell these stories. Over the centuries, art and mythology have been intertwined and art has been fed from mythology, and mythology has been fed from art. The heroes of many extraordinary events described in mythologies have also been visualized in these works in various ways, and thus this process has survived to the present day. Thus, mythology and art have been the cradle of countless civilizations and cultures over the centuries. In this article, six works of Ağıt Uğur ULUDAĞ, which he successfully portrayed, were analyzed and interpreted. In the analysis and interpretations, the mythological elements and colors used by the artist were evaluated and explained within the scope of art and mythology. In the research conducted in the context of Agıt Ugur ULUDAG's works, literature review was carried out by using interviews and document analysis from qualitative research types.

Keywords: Mythology, Art, Women, Agıt Ugur Uludag

GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde güzel sanatlar sanat eserlerinin birbirleri arasında ve başka kültür çevrelerinin eserleriyle bağlantılarını araştıran, sanatçıların hayatları ile çalışmalarını aydınlatan, içerik ve biçimlerini tespit ederek, tasnifleyen bir bilim dalıdır (Turani,1993:128-129). Sanatın çeşitli bağlamda kültürlere göre değişimler göstermesi çok çeşitli yorumların yapılmasına da sebep olmuştur. Bu sebeple de günümüzde sanatın kesin ve net bir tanımı yapılamamaktadır. Mitoloji ise kelime anlamı olarak Yunancadan gelmektedir. Yunanca "Mythos" hikâye anlamına gelirken, "Logos" kelimesi ise söz anlamına gelmektedir (Can,2011:17). İnsanların her zaman anlatacak olay ve olgularının olduğu düşünülecek olursa en geri kalmış toplumların dahi mitoslarından ve tanrılarından bahsedilebilir. Sadece tanrılar değil tanrıçalarda mitolojinin başat figürleri olmuştur. Tarihsel süreçte kadınlara atfedilen bu tanrıça kavramı farklı medeniyetlerde farklı isimlerle fakat aynı görevlerde anlatılmalıdır. Tarihsel süreçte semavi dinlerin ortaya çıkması ile de bu mitolojik tanrılar, cismen terkedilmiş olsalar da ismen 21.yy. da dahi yaşatılmaktadır. Günümüzde de kullanılan bazı markaların, tıpta kullanılan mesleki terimlerin dayandığı isimlerde bu mitolojik tanrılara yer verildiği de bilinmektedir (Aydın,2021:51). Diğer taraftan sanatın da ayrılmaz

Gonca Yayan ¹
Eda Dönmez ²

How to Cite This Article

Yayan, G. & Dönmez, E. (2023). "Ağıt Uğur Uludağ'ın Eserlerinde Kullandığı Semboller Ve Renkler Açısından İncelenerek Çözümlemesi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7443-7454. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.69084>

Arrival: 26 March 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doç.Dr. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Bölümü, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0002-2915-3137

² Yüksek Lisans Öğrencisi Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye, ORCID:0000-0002-9994-4129

bir parçası olan mitoloji, doğüstü olayların ve kişilerin heyecanı ile birçok sanatçıyı ilham kaynağı olarak etkilemekte olduğu da bilinen bir gerçektir.

Sanatçının Sanat Anlayışı

Sanatçı tablolarını oluştururken hiç yazılmamış eserlerin öykülerini anlattığını dile getirmektedir. Bu anlatımın sonucunu seyirciye bırakırken üslup olarak Barok sanatının da temel amacı olan resimde görüneni gerçekte olduğu gibi inandırıcı bir biçimde vermektedir. Eserlerinde derinlik etkisi uyandırarak biçimlerinde ise eğip bükmelerle resmin kaçış noktasına doğru yükselen ve ortadaki hareketli figürleri sanki gök boşluğunda uçmaktaymış gibi göstermektedir. Barok sanatta kullanılan güçlü ışığı başarılı bir şekilde kullanmaktadır. Sanatçı, gerçeküstücü anlatımla insanın bilinçaltı gerçeklerini yansıtarak bilinen gerçekle bağını kesip kendince bir gerçek oluşturma amacı gütmektedir. Bu amacı resimleriyle harmanlayarak yer yer romantizmi de (evrenin merkezi olarak kabul edilen insan, aynı zamanda ahlaki değerlerin kaynağı ve ölçüsü olarak görülür.) ön plana çıkararak duygu kavramına ve mistik anlatımlara (akıl ve mantık ile ulaşılamayan kavramlara ve bilinmezliği sezgilerle ulaşmak ya da sezgilerle cevaplar aramak) yer vermiş ve resimlerinde figüratif çalışmalar yapmıştır.

AĞIT UĞUR ULUDAĞ'IN ESERLERİNDE KULLANDIĞI MİTOLOJİK SİMGELERİN ANLAMLARI

Kadın

Kadın imgesi, çeşitli doğu ve batı mitolojilerinde sıklıkla kullanılan hatta mitolojiyi anaerik bir şekilde etkileyen bir semboldür. Yunan mitolojisinin evrenin başlangıcında üç ölümsüz kişiden birisi olan Gaia yani Toprak Anadır. Yunan mitolojisinde Toprak ana, eşi olmadan üç farklı görevdeki tanrıyı doğurmuş ve bunlardan birisiyle evlenip evreni doğurarak oluşturmuştur. Bu yüzden Toprak ana doğurganlığı ve bereketi simgelemiştir (Rosenberg, 2003:22-24 akt. Elçi, 2018: 830).

Toprak Ananın neslinden gelen diğer kadınlar ise farklı izlenimler içermiştir. Örnek olarak, Afrodit güzellik, estetik, aşk ve cinselliği Artemis, bereketi, Hera aile ve evlilik hayatını Demeter, annelik iç güdüsünü, Athena, Artemis ve Hera bekaret ve saflığı Pandora ise bunların tam tersi olan şeytani içgüdüğü temsil etmiştir (Elçi, 2018:831,32).

Mısır mitolojisinde ilk yaratılan tanrılardan gökyüzü Tanrıçası Nut'un soyundan gelen İsis hem tüm bilgelik ve bereketi hem de anneliği, sadakati ve gücü temsil etmiştir (Mascetti,2000: 52-53).

Hint mitolojisinde önemli kadın tanrıçalardan biri olan Sita bereket, güzellik ve şans kavramlarıyla beraber anılmıştır (Rosenberg, 2005:523).

Türk mitolojisinde Umay Ene, Ayısıt, May Ene, Payana olarak karşımıza çıkan kadın figürlerinin Türk toplumlarının ocak ve ateş kültlerinden dolayı Od Ana Al Karısı ve Sarı Kız' da Umay ile ilişkilendirildiği bilinmektedir. Uzakdoğu, Çin ve Japon mitolojisinde de kadın figürü karşımıza diğer dünya mitolojilerinde olduğu gibi yaratıcı ve üretken bereketli kişi olarak çıkmaktadır (Elçi,2018:837).

Mitolojilerde yaygın olarak kadın imgesinden olumlu anlamlarla bahsedilse de Sümer Mitolojisine kadar uzanan Lilith, tanrıya başkaldırdığı ve itaatsizlik ettiği için lanetlenmiş ve şeytani bir varlık olarak anılmıştır. Lilith bu lanet sonrası genç erkeklere, yeni doğum yapan kadınlara ve bebeklere musallat olduğu anlatılmaktadır. Farklı mitolojilerde ve medeniyetlerde çeşitli adlarla anılmıştır. (Çınar,2018:361). Bazen yılanla bazen alımlı ve cezbedici bir kadın olarak, bazen de kızıl dalgalı saçlarıyla tasvir edilir. Mitolojilerde kadın figürü genel olarak doğurganlığı ve bereketi simgelese de başkaldırı, itaatsizlik ve şeytani duygularla da anılmıştır.

Su

Evrenin ateş, toprak, hava ve su elementlerinden oluştuğu görüşü antik çağlardan beri dile getirilmektedir. Bu elementlerden su, insan yaşamının kaynağı olarak düşünülürken aynı su nerdeyse tüm mitolojilerde bir tufan sonucu dünyadaki insanları ve yerleşim yerlerini yutmuş çok az insanı hayatta bırakmıştır. (Caner, 2017:17). Bu inanç neredeyse her mitte başrolleri ve tufanın sebepleri değiştirilerek anlatılmıştır. Su yaşamı bir döngü haline getirirken hem yaşamı hem canlılığı hem de ölümü ve yıkımı aynı anda içinde barındırmıştır. Su evrende her şeyin zıttı ile beraber var olduğu düşüncesini mitolojilerle de pekiştirmektedir.

Balık

Mezopotamya uygarlıklarında balık koruyuculuğu ve kutsallığı temsil etmektedir (Kaplan,2021:131).

Balığın koruyuculuk özelliği Babil mühürlerinde de görülmektedir. Mühürler, insanlara zarar gelmemesi adına insanlığı kötü etkileyecek olan durumlardan korunmak için figür ve nesnelere yanına koyulmuştur. Mesela

Mezopotamya uygarlıklarında ilk dönemden itibaren tanrılara balık sunulmuştur. Balık su tanrısı Enki ile ilişkilendirilmiştir. Enki bilgedir. Balıklarda bilgeliği simgelemiştir (Black & Green,2003:43).

Ağaç

Ağaç dünya mitolojilerinde ortak olarak bulunan bir kültürdür. Mitolojilerde hayat ağacı olarak bahsedilen bu ağaç kutsal ağaç, altın ağacı, bilgi ağacı, cennet ağacı ve devletin koruyucu gücünü temsil ettiği için devlet ağacı olarak çeşitli isimlerde anılmıştır (Üçer,2019:X).

Aynı zamanda ağaç doğum, yaşam ve ölüm gibi kavramların birbiri arasındaki bağlantıları olan üç kozmik alanı kaplamıştır. Ağaç yaratılış ve doğumun sembolü, gençlik ve ölümsüzlüğün sembolü, güç ve iktidarın sembolü olarak mitolojilerde de karşımıza çıkmaktadır. Ağaçtaki meyveleri, bereketi sembolize ederken, kötü ruhları kovucu özellikte ağaca verilmiştir (Öztekın,2008:26,31,33,34,35)

Kedi

Kediler bin yıllardır evcilleşmiş olarak insanlarla bir arada yaşamaktadır. Kedi ile ilgili mitler hem Yakındoğu mitolojisinde hem de Mısır mitolojisinde işlenmiştir. Mısır mitolojisinde kedi önemli bir yere sahiptir. Güneş tanrısı Ra' nın kızı kedilerin koruyucusu olarak bilinen Bastet, ev hayatının, sırların ve bereketin sembolü olmuştur. Mısırlılar insanlarla beraber bazı kedileri de mumyalamışlardır. Antik Roma kültüründe kediler evcillikten uzak bağımsız ve daha çok avcılık/yakalayıcılık işlevleriyle ön plana çıkmıştır. Roma'da kediler aynı zamanda cesaret ve kurnazlığı da sembolize etmiştir. Bu sembolizmlerden yola çıkan Romalı lejyonlar kedi motifli armalar takmıştır (Pera Müzesi,2018).

Çin'de ise kediler tanrı figürleriyle yan yanadır. Tıpkı Mısır medeniyetinde olduğu gibi tanrılar kedi biçiminde tasvir edilmişlerdir (Pera Müzesi,2018). Bahaddin Ögel Türk mitolojisinde, destanlarda kedilerin önem taşımadığını vurgulamıştır. (Ögel,2014: 687).

Köpek

Köpek dünya mitolojilerinin çoğunda geçmektedir. Farklı anlamlar yüklenen köpek kimi zaman karşımıza sadakati simgeleyen bir dost kimi zaman şifacılıkta kullanılan bir hayvan kimi zamanda saldırgan, ölümü ve yer altını temsil eder vaziyette çıkmaktadır (Floriti,2014:60) Örnek olarak İsmail Hakkı Bursevi'nin Ruh'u'l Beyan I. Ciltte bahsettiği tefsirde köpeğin Hz. Adem'in balçığından ve şeytanın tükürüğünden yaratıldığını, insan hamuru taşıdığı için bizlere birer sadık dost olmakla beraber şeytanın tükürüğü bu balçığın içinde olduğu için de saldırganlığını temsil ettiğini söylemektedir (Bursevi,s:368 akt. Florioti,2017:47). Antik Yunan' da karşımıza Artemis'in arkadaşı olarak çıkarken, Homeros destanında insanların koruyucusu ve en yakın dostu olan köpeklerin en ünlüsü Argos'tur (Floriti,2014:60).

Ayrıca Kerberos adı verilen ve cehenneme bekçilik yapan yüz başlı bir köpek vardır. Sonrasında Roma Mitolojisinde de farklı isimlerle cehennem bekçisi olarak geçen köpek antik dönemde tanrılara kurban olarak da sunulmuştur (Uluşık,2017:3). Mısır mitolojisinde de köpekler, ölümler diyarının çakal başlı tanrısı Anubis ile ilişkilendirilmiştir.

Türk mitolojisinde gökyüzü ile ilişkilendirilen köpek 12 hayvanlı Türk takviminde 11. Ayı temsil etmektedir (Armutak,2022:420) Astronomide de Büyük Köpek Takımıydızı, köpek ile tasvir edilmiştir. Köpek Takımıyıldızına mensup iki yıldızın Sirius A ve Sirius B olması, halk inancında Ay'ın koruyucusu olan bu iki çoban köpeği ile kastedilenlerin Sirius yıldızları olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar neticesinde sınırlı bilgiler elde edilse de Mezopotamya uygarlıklarından başlayarak Hitit ve batı uygarlıklarında köpeğe şifacı rolü de giydirilmiştir. Hem koruyan hem şifa veren hem de sadık bir dost olan köpekler olumsuz olarak saldırganlığı çağrıştırmaktadır (Florioti,2014:9).

Kuş

Kuş dünya mitolojilerinde ortak işlenen konulardan biridir. Mitolojilerde bazı kuşlar isim değiştirerek aynı işlevde ve anlamda düşünülmüştür. Buna örnek Phonex kuşu Mısır mitolojisinde görülürken aynı kuş İran mitolojisinde Simurg, Hint mitolojisinde Garuda, Türk-İslam kültüründe ise Anka ya da Zümrüdüanka olarak karşımıza çıkmaktadır (Çoruhlu,2002:131).

Anka kuşu mitolojilerde kendini yaktıktan sonra küllerinden yeniden doğmasıyla bilinir. Mitolojilerde erinden yeniden doğmasıyla bilinmektedir. Varoluşu ateş sayesinde. Ateşin aydınlığı yanmasındadır. Bu sebeple Anka kuşları yanarak küllerinden yeniden doğmasıyla simgelemiştir (Kartal& Alp, 2021:443).

Horoz

Horoz mitolojilerde, güneş doğarken ötmeye başladığı için güneşi temsil eden ve kötü ruhlardan koruduğuna inanılan bir kuş olmuştur. (Çoruhlu,2002:147.148).

Kartal ve diğer avcı kuşlar

Özellikle Türklerde İslamiyet'i kabul etmelerinden önce ve sonra hükümdarlığın, güç ve kuvvetin sembolü olmuştur (Çoruhlu,2002:50).

Yırtıcı olmayan Güvercin

Pagan inancına göre barışı ve kutsal ruhu temsil ederken (Özden,2019) Türk inanişinde, uzun hayatın sembolü olmuştur (Çoruhlu,2002:153).

Baykuş

Dönem ve uygarlıklar içinde farklı anlamlar ile anılmıştır. Örneğin Yunan mitolojisinde bilgelik tanrıçası Athena ile beraber tasvir edildiği için bilgeliği, Çin mitolojisinde antik dönemde gök tanrının temsilciyken günümüzde uğursuzluk getirildiğine inanılmaktadır. Türk mitolojisinde ise uyanıklığı ve ceza olarak, Şamanın en çok suretine girdiği için bu hayvan bilgelikle sembolize edilmiştir (Çoruhlu,2001: 151, akt. Köse,2019:209). Kuş genel olarak gökyüzünde uçtuğu ve gök tanrıya yakın olduğu için ilahiliği simgelesede farklı türleri olumsuz anlamlara da gelmiştir.

SANATÇININ ESERLERİNDE KULLANDIĞI RENKLERİN ANLAMLARI

Yeşil

Renkler de diğer semboller gibi içinde bulunduğu topluma, inanişlarına ve bakış açılarına göre değişiklik göstermektedir. Yeşil renk her ne kadar doğanın rengi, yaşamı, yeniden döngüyü, bereketi sembolize etsede aynı zamanda orta çağ Avrupası için hastalık ve canavarların tasvirinde kullanılan bir renk olmuştur. Mısır medeniyetinde tanrı Osiris' in tasvirleri de karşımıza yeşil olarak çıkmaktadır (Wikimedia,2022).

Türk mitolojisinde ise yeşil diğer birkaç renkle yönleri de simgelemiştir (Genç,1997:1076). Yeşil Türk mitolojisinde doğuyu simgeleyen renkti. Türk mitolojisine göre tanrı Ülgen yarattığı insan vücuduna can verdiği için yeşil canlılığın, hayatın sembolü olmuştur (Genç,1997:1089).

Yeşil renk Türklerde İslamiyet'ten sonra Hz. Muhammed'in 3 sancağından birini temsil ettiği için kutsallığı da sembolize etmiştir (Genç,1997:1092).

Mavi

Yüz yıllardır renk skalasında mavi birincil renklendir. Hatta MÖ. Aristoteles'in geliştirdiği renk sisteminde mavi ve sarı gerçek ana rengi oluştururken hayatın kutuplarıyla da ilişkilendirilmiştir. "Güneş ve Ay", "Erkek ve Dişi", "Uyaran ve Yatıştırıcı" gibi bir skalanın başı ve sonuydu (Kavasoglu,2021:2). Aristoteles'ten sonra da çeşitli bilim insanları tarafından işlenen renkler günümüz renk teorisini oluşturmuştur. Günümüz renk teorisinde üç ana renkten biri olarak kabul edilen mavi renk diğer ana renkler gibi hiçbir rengin karışımıyla oluşmazken doğal renk molekülüne sahip bir renk pigmentasyonuna sahiptir.

Bu sebeple yüzyıllar boyunca mavi çok pahalı ve az bulunan özel bir renk olarak kullanmıştır. Mısırlılar MÖ. Ultramarin mavisini üretmeye başlayarak mezar odalarının duvarlarında kullandılar. Aynı mavi Çatalhöyük yerleşiminde de görülmektedir (Şen,2020:38).

Mavi rengin bu denli zor bulunması ve pahalı olması Hristiyanlık sanatında Hz. Meryem'i tasvir ederken belirlenen en önemli ölçütte olmuştur (Gülşen,2022:274).

Türk mitolojisinde mavi renk gök rengi olarak düşünülmüştür. Bu yüzden Türklerde yönlerin renklerle belirlenmesi mavinin doğuyu temsil etmesini oluşturmuştur (Yıldırım, 2012:84). Aynı zamanda mavi renk Türk kültüründeki en önemli renklendir. Çünkü bu renk suyun ve göğün simgesidir (Yıldırım,20212:60).

Genel olarak tüm toplumlarda mavi renk güveni temsil etmiştir. Sakin bir etkisi olan mavi renk mesafeli, tarafsız ve bütünleyicidir. Bu nedenle şiddet yanlısı ya da aykırı duygular yaratmaz (Gülşen,2022:296).

Kahverengi

Kahverengi doğada çabuk bulunabilen bir pigmente sahip olduğu için binli yıllardan itibaren insanlar tarafından kullanılan bir renktir. Turuncu ve sarı arasındaki bir geçiş rengi olan kahverengi aynı zamanda sıcak bir renk olarak da değerlendirilmektedir. Fransa'da bulunan Lascaux mağarasının bir duvarında yaklaşık 17.300 yıllık geçmişe sahip kahverengi hayvan resimleri bulunmuştur. Kahverengi Roma ve orta çağ Avrupa'sında fakirlerin giydiği bir

renk olmuştur. Kahverengi genel olarak sağlığı, şifayı, topraklanmayı ve bütünlüğü temsil eden sıcak bir renktir ve çoğunlukla da yoksulluk, sadelik, rüstik (ilkel durumları anımsatan) ile de ilişkilendirilmiştir. Kahverengi, dünyanın rengi olduğundan, genellikle güvenlik, emniyet ve dayanıklılığı da sembolize etmektedir (Ryhs,2022).

Pembe

Pembe rengin tarihi diğer renklere göre çok daha yenidir. Günümüzde pembe renge cinsiyet rolü atfedilse de tarihte sadece kızların değil erkeklerinde yoğunlukla kullandığı bir renk olmuştur (Gülşen,2022:121). Özellikle ABD 'nin 20. yy da oluşturduğu pembe kız, mavi erkek rengi algısı günümüze kadar gelmiştir. Yalnızca algı sorunundan kaynaklı bu cinsiyetçi yaklaşımı günümüz popüler erkekleri ve erkek giyim markaları yıkmaktadır. Pembe, anlam olarak zarafeti, romantizmi sakinlik, masumiyet ve umudu çağrıştıran bir renktir (Gülşen,2022:141).

SANATÇININ ESERLERİNİN ANALİZ VE YORUMU

Resim1: “Gözlerine Baktığımda, TÜYB, 60X60 cm ,2022

Eser Analizi

Sanatçı bu eserde bir kadın ve bir çocuk figürü kullanmıştır. Kadın figürü tablonun ortasına yerleştirilmiş ve başı hafifçe sola yatmıştır. Saçları s çizerek ağacın köklerini oluşturan bu kadının başı zemindeki bir betondan yükselmekte ve kafasından dalları kurumuş bir ağaç çıkmaktadır. Bu ağacın dallarından bir kız çocuğu sallanırken kız çocuğunun çaprazında pembe bir balon havaya doğru uçmaktadır. Sanatçı kare bir tuvale kompozisyondaki figürleri ve balonu çapraz şekilde yerleştirmiştir. Sanatçı renk olarak soğuk ve kasvetli renkler tercih etmiştir.

Eser Yorumu

Sanatçı eserinde saçlarıyla gözleri kapatılan kadın figürü üzerinden kadının elinden alınan özgürlüklerine ve gençlik hatta çocukluk hayallerine bir vurgu niteliği taşımaktadır. Uzakta kuru dallar arasında sallanan o çocuk onun çocukluk hayalleri içinde kalan ve gerçekleştirmediği birçok isteklerinin de bir göstergesidir. Uçan pembe balonda gizemli bir şekilde genç figürün istek ve arzularını simgelerken artık uzaklarda kalan ve gittikçe uzaklaşan o ortamdaki bir hüznün ifadesini de yansıtmaktadır. Genç bir kız figürünü işleyen sanatçı mavi tonlarla umut ve huzura olan ümidini de yansıtmak istemiştir (Resim 1).

Resim2: Mistik Doğuş, TÜYB, 60X60 cm, 2022

Resim Analizi

Resmin merkezinde bir kadın figürü yer almaktadır. Kadının etek ucunda bir dalga etkisi yaratılmak istenmiştir. Etek ucunda oluşan bu dalgadan büyük bir balıkla beraber küçükçe birçok balık dışarı doğru çıkmaktadır. Kadın figürü açık ve yeşillik bir alanda resmedilmiştir. Resimde yoğunlukla soğuk renkler kullanılmıştır. Resme hareketi ise balıkların bir hilal çizerek kadının dalgalı eteğinden ileri doğru çıkması ile kadının saçlarından dalgaların ve bulutların gökyüzüne doğru uzanışı vermektedir.

Resim Yorumu

Tarih öncesi dönemden itibaren kadına bir tanrıça rolü atfedilmiştir. Kadın, anaerki düzende dünyadaki insanlar için doğurganlık özelliği ile en önemli elemandır. Bu yüzden çoğu uygarlığın mitolojisinde üreten, bereketi ve hayatı düzenleyen bilge kişi ve koruyanı da olmuştur. Resmin adından yola çıkılarak bakıldığında kadın figürünün bu gizemli doğuşu bir balıkla gerçekleşmektedir. Balık mitolojilerde birlik ve beraberliği bereketi, koruyuculuğu ve bilgeliği simgelemektedir. Bu sebeple doğuş kavramı bu figürler üzerinden sanatçı tarafından verilmek istenmiştir. Sanatçı, romantizmin de etkilerinin görüldüğü bu eserde kadının ayak ucundan itibaren bir su etkisini oluşturularak hayatın devamındaki su kadar hayatiyetine yani önemine de vurgu yapmıştır (Resim 2).

Resim3:” Veda”, TÜYB, 150X100 cm, 2021

Resim Analizi

Kompozisyon yatay bir biçimde iki figür ve bir köpekten oluşmuştur. Resmin solunda ve erkekten daha yüksekte parlak yeşil ve eteğinin uçları kitap sayfalarından oluşan kadın figürü tüm asaleti ve bilgeliği ile ayakta resmedilmiştir. Resmin sağında suyun üzerindeki kayıkta iki büklüm halde çaresizce bekleyen erkek figürü ise kadına göre oldukça gölgede kalmış gibi görünmektedir. Bir de resmin sol ön kısmında beyazın tonlarında bu figüre doğru hareket halinde bir köpek resmedilmiştir. Kadının hemen arkasında ve adamın hizasında ama uzaktan görülen iki meyvesiz ağaç çizilmiştir. Resimde renkleri sanatçı kasvetli ve soğuk şekilde kullanılmıştır. Resimde yeşilin birçok tonu da görünmektedir.

Resim Yorumu

Sanatçı eserinde kadın ve bir erkek figürünü farklı yerlerde ve farklı duyguları çağrıştırarak bir arada resmetmiştir. Romantik bir şekilde kadın figürünü diğer figürden daha yüksekte tutarken sanatçı aslında kadının eteklerindeki kitap sayfalarıyla mistik bir bağlantı kurarak kutsallığına ve bilgeliğine de bir gönderme yapmıştır. Bu kutsallığı pekiştiren yeşil rengin yanında bir başka unsur ise resimdeki meyvesiz ağaçlardır. Türk mitolojisinde de kutsal sayılan ağaç ile sanatçı bu kutsiyet simgesini güçlendirmiştir. Resimdeki canlılar arasında sessiz bir diyalog olduğu da görülmektedir. Bu sessiz diyalog kadın, erkek figürü köpek arasında yaşanmaktadır. Ressamın “Veda” adlı bu eserinde kadın ve erkek figürünün yanında hayvan olarak köpeğin seçilmesi boşuna değildir. Köpeğin mitolojilerdeki anlamlarından birisi de sadakatidir. Kadın ve erkek arasındaki sıkıntılarının her iki tarafa da üzüntü vereceğinin bir işareti olarak sanatçı tarafından gösterilmek istenmiştir. Barok tarzda güçlü ışığı sanatçı bu olumsuzluklar içinde resmin genelinde kadın figürünün üzerinde kullanırken karanlık ve boğucu etki veren soğuk renklerle de beraber kullanılmıştır (Resim 3).

Resim4:” Kedinin Rüyası”, TÜYB,100X100 cm, 2019

Resim Analizi

Resimde kapalı bir mekânda suya açılan pencerenin hemen önünde başını kolunun üzerine koymuş bir kadın figürü resmedilmiştir. Resimde kadınla beraber dört balık ve bir kedi figürü yer almıştır. Balıklar birer birer sudan çıkmaktadır. Sudan çıkan balığın dalga etkisi oluşturduğu görülmektedir. Kedi ise zıplar vaziyette kadının ayak ucunda resmedilmiştir. Kadının bulunduğu ortam genel olarak loş olsa da suya açılan pencereden odaya aydınlatılmaktadır.

Resim Yorumu

Sanatçı isminden de anlaşılacağı üzere eserde kedinin rüyasını romantik bir havada vermeye çalışmıştır. Aslında başrolde kedi figürü olsa da kadınla kedinin arasında ortak bir paylaşım söz konusudur. Kapalı bir ortamda aynı kaderi paylaşan ve kedi ve kadının ortak özellikleri özgürlüklerinin ellerinden alınmış olmaları ve kapalı bir ortamda sıkışıp kalmalarıdır. Resimde sanatçı ancak özgürlükleri ellerinden alınmış olan bu iki figür üzerinden özel durumların gerçekleşebileceğini vurgulamaya çalışmıştır.

Şöyle ki resimde bazı olağanüstü mistik durumlar mevcut olup bunu da sanatçı kedinin rüyasına bağlamayı düşünmüştür. Resimde balıklar büyük bir coşkuyla suya açılan pencereden loş odaya girip havada yüzmeye devam ederlerken onların da aslında kapana kısıp kalacakları gerçeğinden bir haber olmaları gibi. Sanatçı kadın figürünü uyur ya da üzüntülü bir vaziyette resmederken kadının hareketsizliği ile diğer canlılar arasında duygusal zıtlıklar oluşturmuştur. Sonuçta hepsinin ortak özellikleri bu ortamdaki çaresizlikleri olup bazen karşılaşılan olaylarda gücümüzün üstünde gelişen ve çözemediğimiz gerçeklerin olduğudur. (Resim 4).

Resim5 “Stratejik Melankoli”, TÜYB, 130X60 cm, 2020

Resim Analizi

Resim kompozisyonu yatay bir biçimde oluşturulmuştur. Resimde beyaz ve siyah kıyafetli satranç tahtası üzerinde iki kadın yer almaktadır. Satranç tahtası üzerinde üç siyah piyon ve Bir beyaz at ile parçalanmış beyaz bir kale görünüyor. Kadınlar hareketsizken satranç taşları hareketli vaziyette resmedilmiştir. Kadınların duruşları ile kıyafetlerinin rengi resimde hem duygusal hem de fiziksel zıtlığı bir arada vermektedir. Resmin arka planında gelecek olursak yeşilin birkaç tonuyla beraber turuncu ve beyaz renkli bulutlar arasında bir erkek silüeti ile kullanılmıştır. Yeşil ve turuncunun zıtlığı arkada beyaz ve siyahın zıtlığı da resmin ön planında bir denge oluşturmaktadır.

Resim Yorumu

Resimde bulunan iki kadın tüm zıtlıklarıyla bir arada durmaktadır. Bu zıtlık figürlerin gerek duruşlardan gerekse kullanılan renklerden ve çağrıştırdıkları duygulardan rahatlıkla anlaşılacaktır. Barok sanattaki güçlü ışıkla beyazlar içinde masum melankolik bir şekilde karşıya doğru bakan sağdaki kadın figürü seyirciye hep alışık olunan mitolojik kadın kahramanlarını anımsatmaktadır. Geleneksel batı kıyafetleri içindeki bu kadın figürünü sanatçı anaç, masum ve bilge duruşuyla gösterirken ellerini kenetlemiş bir şekilde kalıplarından kopamamış olan günümüz kadınlarına bir gönderme yapmaktadır. Resimde tam çaprazda çizilen kadın figürü ise tüm asi ve meydan okuyan duruşuyla modern günümüz kadını siyahlar içinde (sıkıntılı durumlarıyla) göstererek sanatçı iki figür arasındaki zıtlıklara romantik yaklaşımlar içinde dikkat çekmek istemiştir. Bu siyahlar içindeki kadın gerek duruşuyla gerek duygusuyla beyazlı kadınla tam bir zıtlık oluşturmaktadır. Kullanılan renkler de bu duygu zıtlığını pekiştirmektedir. Siyahlı kadının izleyicide bıraktığı kadın imgesi beyazlı kadınınkinden farklıdır. Bu kadın, mitolojilerdeki olumsuz anlamda bahsedilen kadın figürlerini andırmaktadır. Beyaz teni ve kızıl saçlarıyla resmedilmesi ile de tarihteki Lilith tasvirlerini anımsatmaktadır. Masumiyetten uzak düzene baş kaldırmış ve dik başlı duruşu beyazlı kadınla tam bir zıtlık oluşturmuştur. Sanatçı satranç tahtasıyla bu iki kadın aralarındaki diyalogu bu satranç üzerinden gerçekleştirmektedir. Genel olarak romantik bir havayla duygusal zıtlıklar satranç tahtası üzerinden anlatılmaktadır. Satranç oyunu doğası gereği stratejik olduğu için sanatçı, geçmiş ve günümüz kadının hala gündemdeki yerini koruduğunu ama her oyunun bir kaybedeni ve kazananı olurken burada beyaz ve siyah şahın kadınların üzerinde bıraktığı ruh hali ile üzerlerindeki baskıları gündeme getirmek istemiştir. Geleneksel yapının bugün de ağır bastığını ve onları kontrol eden bir erkek gücünün olduğunu da bulutlar arasına gizlediği erkek figürüyle de sanatçı izleyicisine göstermeye çalışmıştır (Resim 5).

Resim6 “Geçmişin İhmali”, TÜYB, 111X68 cm, 2020

Resim Analizi

Resim dikey kompozisyonda oluşturulmuştur. Merkezde küçük bir kız çocuğu yer almaktadır. Kız pembe elbisesiyle oturur vaziyette ve başı öne eğik vaziyette çizilmiştir. Tepesinde birçok kuş bulunan bu çocuğun elinde ise bir adet kuş tüyü bulunmaktadır. Resmin yukarısındaki kuşlara bakıldığında birden fazla kuş türü resmedilmiştir. Bu kuşlar kanatlarını ya da gagalarını açmış vaziyette daha hareketli bir şekilde betimlenmiştir. Resim genel olarak koyu tonlarla oluşturulmuşken kullanılan en açık renk, küçük kızın pembe elbise ve tokasıdır.

Resim Yorumu

Sanatçı resimde romantik çizgiler içinde küçük bir kız çocuğunu mahzun bir şekilde yere bakarken çizmiştir. Üzerindeki pembe renkli elbise ve toka da o kızın masumiyetini pekiştirmektedir. Ayrıca Resmin arka planı barok üslubuyla karartılırken sanatçı bu karanlık fon ve kuşlarla bir şeylerin yolunda gitmediğini anlatmaya çalışmıştır.

Zira sanatçı küçük kızın tepesindeki farklı cins kuşları öbekler halinde biriktirmiştir. Kuşların kanatlarından biri küçük kızın elinde olduğu için rahatlıkla kuşlar ve küçük kız arasında bağlantı da söz konusudur. Geçmişte ihmal edilen korkular, üzüntü ve sıkıntılı olayları sanatçı bir şekilde bu üslubun özelliklerinden istifade ederek göstermek istemiştir. Resim de kullanılan kuş türlerinden biri olan horoz, mitolojilerde olumlu anlamlar çağrıştırarak kötü ruhlardan koruma özelliği vurgulasa da ressam burada kuşu travmatik bir olayın öznesi yerine koymuştur. Kuşların öter vaziyette ağızlarını açması ile oluşan bu travmanın hala devam ediyor olduğunu işaret etmiştir (Resim 6).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sanatsız bir toplumun olamayacağı düşünülürse, sanatın geçmişten günümüze ne kadar geniş ve kapsayıcı anlamlar ifade ettiği görülmektedir. Bu kapsayıcılık “sanat” kavramı içinde insanın yaşantıları ve mitolojik hikayelerin kavramları ile desteklenmiştir. Bu bağlamda sanat ve mitoloji onlarca toplumun oluşturduğu ortak hikayelerde olduğu gibi sonradan gelen diğer toplumlarda da yaşanan benzer durumlara göre şekillenmektedir. Aslında bu mitolojik hikayeler anlatıların inançlarla harmanlanılarak günümüze kadar dönüşerek evrimleşirken bir şekilde günümüz sanatını da etkilemektedir.

Sanatçı Ağıt Uğur Uludağ'ın da eserlerinde yer vermiş olduğu mitolojik öğeler, bazen gerçeküstücü anlatımlarla bazende romantik bir şekilde izleyicisiyle buluşturularak gösterilmeye çalışılmıştır. Sanatçı eserlerinde özellikle kadın figürü üzerinde dururken, kadın figürünü tek boyutlu algılamaktan ziyade bir çok anlam yüklü objelerle ifade etmeye çalışmıştır. Figürleri etrafında kullandığı bu objeler, canlı renklerle resmedilirken sanatçı izleyicilerine hem psikolojik hem de mitolojik bir kapı aralama gayreti içinde olmuştur. Genel olarak resimlerini figüratif ve gerçeküstücü bir şekilde sunmaya çalışan Ağıt Uğur Uludağ , insan gerçekliğini gerekliliklerin, net kalıplardan sıyrarak görünenin ötesindeki, arkasındakileri imgelerle göstermeye gayret etmiştir. Ayrıca eserlerinde kullandığı figürler yalnız o anla sınırlı kalmayarak geçmiş ve gelecekle olan bağlarıyla da ilişkilendirmeyi başarmıştır. Bu bağların izleyici için resimlerle bir bellek oluşturması yanında sanatçının sanatsal yaklaşımıyla resimleri analiz edenler için de kendi bakış açılarından ve yaşamışlıklarından oluşturacakları hikayelere de bir kapı aralamıştır.

KAYNAKÇA

- Armutak, A. (2002). “Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi I Memeli Hayvanlar.” İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi. 28(2):411-427
- Aydın, F. (2021). “Roma Mitolojisinin Tıp Terminolojisine Etkisi ve Hastalıklara Verilen. İsimlerin Kökenleri.” Eskişehir Medical Journal Dergisi.1(48):48-52
- Black, J., & Green, A. (2003). Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar İfritler Semboller. (Haz. Necdet Hasgül), Aram Yayıncılık, İstanbul
- Bursevi, İ.H. Ruhu'l-Beyan Tefsiri, (Çev/ Ömer Hilmi Faruk). Cilt 1, Fatih Yayınevi, İstanbul.
- Caner, F. (2017). “Büyük Tufan Mitleri ve Atra-Hasis.” Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi3(3) :17-26
- Can, Ş. (2011). Klasik Yunan Mitolojisi. Ötüken Yayınları, İstanbul
- Çınar, A. (2018). “Lilith: Yahudi Mitolojisinde Ana Tanrıça 'nın Düşüş ve Şeytana Dönüşüm Serüveni.” Bilimname. XXXV (1): 361-393
- Çoruhlu, Y. (2002), Türk Mitolojisinin Ana Hatları. Kabalcı Yayınları, İstanbul
- Florioti, H. (2014).” Eski Kültürlerde Köpeğin Algılanışı' Eki Mezopotamya Örneği'.” Tarih Araştırmaları Dergisi. 33(55): 45-70
- Genç, R. (2019). “Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı, Kırmızı, Yeşil.” Dergipark Dergisi. 9(27): 1075-1110
- Gülşen.P. (2022). Renkler. Destek Yayınları, İstanbul
- Kaplan, H. (2021). “Mitolojik İnançlarda ve Anlatılarda Yer Alan Balık Motifi Ve Balık Motifinin Günümüz Efsanelerine Yansımaları.” International Journal Of Filologia Dergisi. 4(6): 129-137
- Kayabaşı, O.A. (2016). “Türk Mitolojisinin Kutsal Dişisi: Umay.” International Journal Of Eurasia Social Science Dergisi. 7(22):220-228
- Kartal, S. & Alp, K.Ö. (2021).” Mitolojik Kuşlardan Simurg 'un Minyatürler Üzerinden Sembolik Anlam Kodları.” Folklor Akademi Dergisi. 4(3):439-451
- Köse S. (2019). Türk Kültüründe Baykuş. Kültür Araştırmaları Dergisi. Dergi Cilt: 1(3):288-301

- Mascetti, D. M. (2000).” İçimizdeki Tanrıça: Kadınlığın Mitolojisi.” (ev/ Belkiş oraı). Doğan Kitap. Doğan Kitabevi, İstanbul
- Üçer, M. (2019) “Türk Kùltür ve Sanatında Hayat Ağacı.” Atatürk Kùltür Merkezi Başkanlığı Yayını, İstanbul
- Ögel, B. (2014) “Türk Mitolojisi.” Cilt II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara
- Özcan Elçi, D. (2018).” Batı ve Doğu Mitolojilerinde Kadın İmgesi: Tanrıçalar.” Atlas International Refereed Journal On Social Science Dergisi. 4(11): 826-840
- Özkan, S. (2019). “Türk Kùltüründe Baykuş.” Kùltür Araştırmaları Dergisi 1(3):288-301
- Öztekin, S. (2008). “Dinlerde Hayat Ağacı.” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Pera Müzesi. (2018, Ocak 23). Bir Kedi Dosyası, <https://www.peramuzesi.org.tr/blog/bir-kedi-dosyasi/1412>
- Rosenberg, D. (2003). “Dünya Mitolojisi: Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi.” (ev/Koray Akten, Erdal Cengiz, Atıl Ulaş Cüce, Kudret Emiroğlu, Tuluğ Kenanoğlu, Tahir Kocayığit, Erhan Kuzhan, Bengü Odabaş) İmge Yayınevi, Ankara
- Kavasoğlu, R. (2021) “Renk.” İKSAD Publishing House, Ankara
- Rhys, D. (2022). Symbolic Meaning of the Brown, <https://symbolsage.com/brown-color-meaning/>
- Şen, B. (2020).”Duvar Resimlerinde Kullanılan İnorganik Pigmentlerin Arkeometrik Tekniklerle İncelenmesi.” Akademik Sanat Dergisi. 5(9):15-46
- Turani, A. (2019). "Sanat Terimleri Sözlüğü." Remzi Kitabevi, İstanbul
- Uluişık, Y. P. (2017). “Türk ve Dünya Mitolojilerinde Sirius Kùltü.” Mediterreanean Journal of Humanities Dergisi. VI (2):345-365
- Yıldırım, E. (2012). “Türk Kùltüründe Renkler ve İfade Ettiği Anlamlar.” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

İnternet Siteleri

Wikimedia:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Osiris_and_the_Four_Sons_of_Horus,_Tomb_of_Nebamun_and_Ipuky_MET_eg30.4.157.jpg

Erişim Tarihi: 05.01.2023

GÖRSEL KAYNAKÇALAR

Resim 1: Ağıt Uğur Uludağ [@agituguruludag]. (2022). Post [İnstagram Profil]. Alındı: Ocak,5,2023

https://www.instagram.com/p/Cc5D_Uljvzs/

Resim 2: Ağıt Uğur Uludağ [@agituguruludag]. (2022). Post [İnstagram Profil]. Alındı: Ocak,5,2023

<https://www.instagram.com/p/Cb97FAog-93/>

Resim 3: Ağıt Uğur Uludağ [@agituguruludag]. (2021). Post [İnstagram Profil]. Alındı: Ocak,5,2023

<https://www.instagram.com/p/CUr1WCNgWaO/>

Resim 4: Ağıt Uğur Uludağ [@agituguruludag]. (2019). Post [İnstagram Profil]. Alındı: Ocak,5,2023

https://www.instagram.com/p/BsSj__RBmoY/

Resim 5: Ağıt Uğur Uludağ [@agituguruludag]. (2020). Post [İnstagram Profil]. Alındı: Ocak,5,2023

<https://www.instagram.com/p/CHU5d-7AlfU/>

Resim 6 Ağıt Uğur Uludağ [@agituguruludag]. (2020). Post [İnstagram Profil]. Alındı: Ocak,5,2023

<https://www.instagram.com/p/CGxFOc4gyEW/>

Seyahat, Turizm ve Rekreasyon İlişkisinde Kuşakların Etkisi: Literatür İncelemesi

The Effect of Generations on the Relationship of Travel, Tourism and Recreation: Literature Review

ÖZET

Gelişen teknoloji ile birlikte artan boş zamanlar sonucunda, modern yaşamda rekreasyonun önemi giderek artmıştır. Rekreasyon faaliyetlerine katılım, temelde insanların tatil gereksinimlerinden doğmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, insanlar seyahat edeceği destinasyonları belirli amaçlar, ihtiyaç ve istekler doğrultusunda seçmekte ve bu seçimler farklı motivasyon unsurlarından kaynaklanmaktadır. Araştırmanın odak noktası olan kuşaklar ve her kuşağa özgü farklılıkların çalışma ortamını ve seçimleri etkilediği belirtilirken ancak rekreasyon ortamlarındaki kuşak farklılıklarına dair araştırmalara pek rastlanmamıştır. Bu nedenle her kuşağın kendine ait öncelik ve değerlerle yaşamını devam ettireceği öngörüsü ile farklı kuşakta yer alan bireylerin rekreasyonel faaliyetlerde tercih farklılıklarının seyahat, turizm ve rekreasyon ilişkisinde oldukça önemlidir. Bu bağlamdan yola çıkılarak araştırmanın amacı seyahat, turizm ve rekreasyon ilişkisinde kuşakların etkisi araştırılarak literatüre katkı sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Seyahat Motivasyonu, Rekreasyonel Seyahat Motivasyonu, Kuşaklar

ABSTRACT

The end of leisure time, which has increased with the developing technology, has gradually noted the importance of recreation in modern life. Participation in recreational activities basically arises from people's holiday needs. According to what has been done, the destinations that people will travel to target certain goals, needs and desires, and these choices are not sure of their different motivations. While the generations that are the focus of the research and the working environment and choices of each generation are determined, the conditions related to the differences in the recreational environments have not been encountered much. For this reason, with the imagination that each generation will continue to end with their own goals and values, the differences in preference in the recreational activities of individuals in different generations are very important in the relationship of travel, tourism and recreation. In this context, the aim is to contribute to the literature by investigating the effects of generations on the relationship between travel, tourism and recreation.

Keywords: Travel Motivation, Recreational Travel Motivation, Generations

GİRİŞ

Seyahat, turizm ve rekreasyon kavramlarının temelini oluşturan tatil gereksinimi, bireylerin boş zamanlarında ortaya çıkan içsel bir dürtüdür. Turistlerin katıldığı faaliyetler, turistik seyahat talebinin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle, günlük hayatın zorlamalarına karşılık bireylerin boş zamanlarında kendilerini daha iyi hissetmek için yaptıkları faaliyetlerden birisi de tatile gitmektir. Turistlerin tatil motivasyonlarının başında rahatlatma gelmektedir (Seabra vd., 2014: 26). Nawijn ve Merx (2021)'ın boş zaman faaliyetlerinin yaşam tatmini üzerine etkisini tatil seyahati bağlamında inceledikleri çalışmalarında, boş zaman faaliyetlerine katılan bireylerin, boş zaman tatminlerinin ve mutluluklarının arttığı, tatil amaçlı seyahatlere katılan turistlerin de aynı şekilde iyilik hallerinde artış gözlemlendiğini belirtmektedirler. Boş zaman değerlendirme amacıyla dahil olunan rekreasyon faaliyetleri, bireylerde olumlu yönde psikolojik gelişime katkı sağlamakta ve bireyler ancak psikolojik ihtiyaçlarına cevap verebilecek uygun ortamlarda başarılı olabilmekte ve ancak bu şekilde motive olabilmektedirler (Leveresen vd., 2012: 1588). Eğlenme, bireyin bilincindeki biyolojik veya sosyal olanaklar tarafından belirlenen beklentilerin karşılandığı zaman elde edilen bir memnuniyet duygusudur. Örneğin, birey acıktığı zaman yediği yemeğin tadı lezzetlidir. Bu durum fizyolojik bakımdan dengesizliği azaltır. Seyahat etmek keyifli bir aktivitedir. Çünkü yeni keşiflere çıkan bir birey yalnızca fiziksel açıdan değil; ruhsal ve psikolojik açıdan da rahatlar. Bu bakımdan rekreasyon faaliyetleri fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik anlamda bireylerde dengesizlik durumuna pozitif etki ederek iyilik hallerine katkıda bulunmaktadır. Bireyler ihtiyaçları doğrultusunda katıldıkları boş zaman aktiviteleri ile kendilerini daha mutlu, davranışlarında daha özgür hissetmekte, seçimlerinde kendi özgür iradelerini kullanabilmektedirler. Bu nedenle bireyleri boş zaman aktivitelerine yönelten ve aktivite seçimine etki eden önemli etkenlerden biri, bireysel özellikleridir. Aktivitelerin özellikleri ile aktiviteye katılacak bireyin özelliklerinin birbirleriyle uyumlu olması, tercih edilen aktiviteye olan motivasyonu arttırmaktadır.

Yaşanılan yerlerden uzaklara gitme davranışları, insanlığın varoluşuyla birlikte başlamıştır denilebilir. Ancak, bu seyahatlerin dinlenme ve eğlence amaçlı olduklarını söylemek pek mümkün değildir. Daha çok insanların bireysel çabaları ile organize edip katıldıkları daha çok merak ve zevk amaçlı düzenlenen seyahat faaliyetleri, zaman

Tuba Yılmaz¹

How to Cite This Article

Yılmaz, T. (2023). "Seyahat, Turizm ve Rekreasyon İlişkisinde Kuşakların Etkisi: Literatür İncelemesi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7455-7464. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.70151>

Arrival: 18 April 2023

Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Öğr.Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, Çankırı, Türkiye, ORCID:0009-0009-9830-3326

içerisinde yaşam şartlarının ve beklentilerin değişmesi ile seyahatin bir anlamda gereksinime dönüşmesine neden olmuş ve insanlar daha profesyonel olarak düzenlenen gezilere ihtiyaç duymuşlardır. Seyahat, özel görev ve dinsel amaçlar veya üst tabakadaki insanların kültür ve eğitim seviyesini yükseltmek için yapılan bir faaliyetken, bu durum sanayi devriminden sonra değişmeye başlamıştır.

Çalışma süresinin azalması, artan eğitim ve refah seviyesi, dinlenme bilinci, gelişen teknolojinin getirdiği kolaylıklar, turizm faaliyetlerine katılımı olumlu yönde etkilemiştir. Bu bakış açısı ile, turizmin boş zaman faaliyeti olduğunu ve insanların çeşitli destinasyonlara seyahat etmelerinden ve gittikleri yerde konaklamalarından kaynaklandığını belirtmektedir. Bu nedenle turizm faaliyeti, zorunlu olarak hareket etme, yani seyahat etme ve farklı bir yerde veya yerlerde kalma süresini içermektedir. İnsanların düzenli ve sistemli çalışma hayatının olması, boş zaman oluşumuna imkan vermektedir. Bu boş zamanı değerlendirme faaliyetine katılım, turizm boyutunda, insanların turist olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

Turizm ve rekreasyon arasındaki ilişki özellikle her iki alanın da tanımlarında boş zaman kavramının geçmesi ile ortaya çıkmaktadır. Yani her iki faaliyet de boş zaman diliminde gerçekleştirilmektedir. Turizm ve rekreasyon ilişkisinde göze çarpan en önemli özellik, birçok turizm olayının temelde rekreasyon faaliyeti olmasıdır. Diğer taraftan iş amaçlı gerçekleştirilen seyahatler ise, rekreasyon ile ilişkili değil, turizmle ilgili faaliyetlerdir. Bu yaklaşıma göre rekreasyon; fiziksel ve zihinsel olarak yeniden canlanmaya yol açan, isteğe bağlı veya serbest zaman sürecindeki bir tecrübe olmasından dolayı, tamamen boş zaman kapsamında yer almaktadır (Murphy, 2012: 9). Turizm ve rekreasyon genel olarak insanların hayat kalitesini arttırmakta ve faaliyet sonucu tatmin düzeylerini etkilemektedir. Dolayısıyla turizm ve rekreasyon arasında ortak bir deneyim ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle turizm ve rekreasyon arasındaki ilişki ve etkileşimler giderek artan bir ilgiye sahip olarak araştırma konusu olmaktadır.

Literatürde yapılmış olan çalışmalara göre, insanların seyahat nedenleri genel olarak seyahat motivasyonu kuramı çerçevesinde temellendirilmektedir. Yapılan bu araştırmalara göre, insanlar seyahat edeceği destinasyonları belirli amaçlar, ihtiyaç ve istekler doğrultusunda seçmekte ve bu seçimler farklı motivasyon unsurlarından kaynaklanmaktadır. Araştırmanın odak noktası olan kuşaklar ve her kuşağa özgü farklılıkların çalışma ortamını ve seçimleri etkilediği belirtilirken ancak rekreasyon ortamlarındaki kuşak farklılıklarına dair araştırılmaya pek rastlanmamıştır. Bu nedenle her kuşağın kendine ait öncelik ve değerlerle yaşamını devam ettireceği öngörüsü ile farklı kuşakta yer alan bireylerin rekreasyonel faaliyetlerde tercih farklılıklarının seyahat, turizm ve rekreasyon ilişkisinde oldukça önemlidir. Bu bağlamdan yola çıkılarak araştırmanın amacı seyahat, turizm ve rekreasyon ilişkisinde kuşakların etkisi kapsamlı bir şekilde incelenerek bu alandaki literatüre katkı sunmaktır.

SEYAHAT, TURİZM VE REKREASYON İLİŞKİSİ

Turizm, genellikle en az bir gece kalma gerekliliği veya bir yerden bir yere seyahat etme şartı olan bir olaydır (Kelly, 1990: 265). Mathieson ve Wall (1982: I), turizmi tanımlarken, normal ev ve işyeri dışındaki yerlere geçici hareket, konaklama sırasında gerçekleştirilen faaliyetler ve turistlerin ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan tesisler boyutuna değinmişlerdir. Böyle bir tanım, turizmi, başta seyahat, misafirperverlik ve rekreasyon olmak üzere bir dizi alt etkinliğin toplamı olarak değerlendirmektedir. Turizm ve rekreasyon genel olarak insanların hayat kalitelerini arttırarak tatmin düzeylerini pozitif yönlü etkilemektedir.

Turizm, seyahat edilen destinasyonda kalıcı ikamet etmeden, geçici olarak konaklayan turist ve günübirlikçileri içeren seyahatlerdir. Rekreasyon ise, tamamıyla boş zaman içerisinde yer alan, bedensel ve zihinsel bakımdan yeniden canlanmaya yol açan, özgür veya isteğe bağlı olarak gerçekleştirilen deneyimlerdir. Rekreasyon faaliyetinin bir kısmı kalıcı olarak yaşanan yer dışında gerçekleşmekte ve buna bağlı olarak seyahat etmek önemli bir bileşen haline gelmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, rekreasyon bir bakımdan turizm faaliyeti olarak sınıflandırılmaktadır (Murphy, 2012: 9).

Belirli bir destinasyona seyahat eden turistler, klasikleşmiş deniz, kum, güneş üçlüsü dışında farklı alternatif arayışlara yönelmişlerdir. Turizm aracılığıyla ihtiyaçların bir kısmı karşılanabilirken diğer bir kısmı rekreasyon faaliyetleri aracılığıyla karşılanmaktadır. Bu nedenle rekreasyon etkinlikleri, gün geçtikçe artan bir öneme sahiptir.

Turizm ve rekreasyon arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmek mümkündür (Giritlioğlu vd., 2019: 237- 238; Türkmen vd., 2013: 2143; Akçakoyun, 2000: 23; Karaküçük, 2017: 209- 210):

- ✓ Turizm önemli bir ekonomik değer oluştururken, turizmde rekreasyonda ekonomik değerden çok ön plana çıkan turistlerin bireysel mutluluğudur.

- ✓ Turizmde rekreasyon, bireylerin rekreatif etkinliklere katılmaları sonucu ortaya çıkan ve turistler tarafından önceden belirlenen faaliyetlerdir. Günlük hayattaki rekreasyon faaliyetlerinde ise herhangi bir zamanda bu etkinlikler gerçekleştirilebilir.
- ✓ Rekreasyon faaliyetleri, boş zamanda yapılan, yer, zaman ve insanlar açısından kısıtlama içermeyen etkinliklerdir. Turizm olayına harcanan zaman süreksizlik arz etmekte ve turizm rekreasyon faaliyetleri, sadece turistlerin tatilleri esnasında gerçekleşmektedir.
- ✓ Rekreasyon, ciddi ve belirli amaçları olan aktivitelerden oluşur. Bu etkinliklere katılan her bireye göre ayrı bir amacı olan, insanları rahatlatan, ferahlatan, ruhlarına haz ve neşe verip mutluluk hormonu salgılayarak yenileyen faaliyetlerdir. Turizmde gerçekleşen rekreasyon faaliyetleri ise turistlerin tatil memnuniyetini artırma amaçlıdır.
- ✓ Rekreasyonel faaliyetler, bireylerin kendisini ifade edebileceği, üretken olabileceği şekilde düzenlenmekle birlikte, katılımcılara bireysel ve toplumsal farklılıklar kazandırmaktadır. Turizm rekreasyonunda ise rekreasyon faaliyetleri sunan işletme, işletme aidiyeti ve yüksek destinasyon imajı özelliği kazandırmayı amaçlamaktadır.
- ✓ Rekreasyon faaliyetleri her bireyin rahatça katılabilmesi için evrensel boyutta olmalı, toplumun geleneklerine, göreneklerine, manevi ve sosyal değerlere uygun olan etkinlikler seçilmelidir. Turizm rekreasyonunda ise sunulan rekreasyon faaliyetleri turistlerin katıldıkları turizm türleriyle doğrudan ilişkili olmalıdır.

Diğer taraftan bahsi geçen turizm ve rekreasyon ilişkisi, mutlu olma, eğlenme, boş zaman, hoşlanma gibi kavramların sık sık birlikte ve ortak kullanılması iki kavramın birbirine yakın anlamlar taşıdığı fikrini geliştirmiştir (Karaküçük, 2017: 210). Ancak kavramlar birbirleriyle yakın ilişki içerisine girmiş olsa da birçok konuda birbirlerinden ayrılmaktadır. Bu bağlamda turizm, boş zamanın özel bir kullanımını ve rekreasyonun özel bir şeklini temsil etmekte ancak ne boş zamanın tümünü ne tam olarak rekreasyonu ne de seyahati kapsamaktadır. Rekreasyonun içerisinde seyahat ve turizm olabilmesine karşın, tamamıyla tüm seyahat ve turizmi kapsamamaktadır.

Turizm gibi rekreasyon da paket turlar, gününbirlik geziler veya organize etkinlikler şeklinde olabilmektedir. Daha yaygın olarak rekreasyon ürünü, zaman (hedefe olan zaman mesafesi ve eğlence amaçlı kullanılabilir zaman) ve fırsat maliyeti hususlarının önemli olduğu bireysel bir düzenlemedir. Rekreasyon, turizm ile aynı ilgi alanlarına ve kaynaklara sahip olsa da, genellikle önemli farklılıklar vardır.

Turizm ile Rekreasyon Arasındaki İlişki

Birçok durumda boş zaman, rekreasyon ve turizm faaliyetleri temelde aynıdır. Farklı olan faaliyet alanı, yeri, süresi, motivasyon faktörleri, tutumları ve katılımcıların algılamalarıdır (Metin vd., 2013: 5029). Boş zaman, rekreasyon ve turizm işleyiş bakımından; tecrübe, deneyim ve aktiviteler üzerine yoğunlaşan, kesin çizgileri olmayan yani bazı yönleriyle birbirlerinden ayrılan bir birliktelik sergilerler. Rekreasyon genellikle, boş zamanlarda öncelikli olarak zevk ve memnuniyet amacıyla gönüllü olarak yapılan faaliyetlerdir (Swarbrooke vd., 2003: 6). Turizm olarak adlandırılan yaşantı biçimi birçok durumda “açık hava etkinlikleri” ya da “rekreasyon” kavramlarıyla ifade edilmektedir. “Rekreasyon” ve “açık hava etkinlikleri” terimleri yalnızca “turizm” terimi yerine kullanılmamakta, aynı zamanda birtakım araştırmacılar tarafından “turizm” teriminin “rekreasyon” teriminden daha az kapsayıcı olduğu görüşü savunulmaktadır (Özdemir vd., 2016: 373).

Turizm, rekreasyon ve boş zaman genellikle birbiriyle ilişkili ve örtüşen kavramlar kümesi olarak görülür. Ortak özellikleri bulunduğu üzerine pek çok görüş olsada, boş zaman, rekreasyon ve turizm tanımları nasıl, nerede, ne zaman ve neden uygulandıkları konusunda tartışmalıdır. Boş zaman, turizm ve rekreasyonun evrensel olarak kabul görmüş bir tanımı pek mümkün değildir. Tanımlar amaçlarına ve kapsamalarına göre değişmektedir (Hall & Page, 2014: 7- 8).

Turizm, rekreasyon ve boş zamanın aralarındaki ilişkilere yakından bakıldığında, insanların özgürce kullanabilecekleri boş zamanın önemli bir ihtiyaç haline gelmesiyle birlikte rekreasyon faaliyetlerine olan talep artmış ve bunun en önemli aşaması olarak turizm önem kazanmıştır. Diğer bir ifadeyle turizm, boş zaman değerlendirme etkinliğidir. Turizm ve rekreasyon genel olarak insanların hayat kalitesini arttırarak tatmin düzeylerini etkilemektedir. Dolayısıyla turizm ile rekreasyon arasında ortak bir yaşam ilişkisi ortaya çıkmaktadır (Karaküçük, 2017: 185).

Turizmde esas amaç pazarlamadır. Yani amaç, turisti otele, yöreye veya ülkeye davet etme tekniği olduğuna göre, turiste sunulacak hizmetler ve kaynaklar önemlidir. Dolayısıyla destinasyondaki rekreasyonel yapılar ve faaliyetler tek başına bir ürün olabileceği gibi destekleyici üründe olabilmektedir (Metin vd., 2013: 5029). Turizm ve rekreasyon arasındaki anlamlı ilişkiden ortaya çıkan rekreasyonel turizm, turizmin en önemli boyutunu oluşturmaktadır. Turizm ve rekreasyon genellikle daha geniş olan boş zaman kavramının alt kümeleri olarak kabul

edilmektedir. İş seyahatleri ve ciddi boş zaman etkinlikleri dışında kalan faaliyetler, boş zamanda gerçekleşmektedir. Ciddi boş zaman, özel ilgi ve bilgi gerektiren, anlamsal bakımdan zorunluluk içeren ve süreklilik gerektiren faaliyetlerin gerçekleştirildiği zaman dilimini ifade etmektedir (hobi faaliyetleri, kariyer elde etme, gönüllülük çalışmaları gibi). Turizm, rekreasyon ve boş zamanın kesiştiği alanda ise eğlence, dinlenme ve zevk amaçlı boş zaman seyahatleri yer almaktadır. Görüldüğü üzere insanlar iş veya farklı amaçlarla turizm faaliyetlerine katılmakta, boş zamanlarında rekreasyon etkinlikleri ve serbest zaman seyahatleri gerçekleştirmektedir. Buna ilaveten rekreasyon ve turizm birbirleri ile o kadar yakın ilişkiye sahiptir ki rekreasyon faaliyetleri olmadan turizm faaliyetlerinin düşünülmesi oldukça zordur (Nicholls, 2012: 4; Ragoonaden, 2015: 373; Hall & Page, 2014: 9).

Turizm ve açık alan rekreasyon faaliyetlerinin temel iki ortak özelliği, arz ve talep benzerliğidir. Rekreasyon ve turizm talebi, davranışlar yönünden ele alındığında, iki talep şeklinin birbirinden güçlükle ayırt edilebilecek kadar ilişkili olduğu görülmektedir. Turizm talebinin kaynak esaslı imkanlara yönelik olmasına karşın; rekreasyon talebinin kullanım esaslı imkanlara yönelik olması gibi, nisbi olarak yapılabilen bir ayırım dışında; kullanılan imkanlar, iştirak edinilen aktiviteler ve taleplerin değişkenlik gösteren yapılarından dolayı her iki talep grubu benzerlik göstermektedir. Ayrıca iki talep grubunun yöneldiği aktiviteler arasında, bir rekabetin olması da iki talep grubu arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Hacıoğlu vd., 2017: 52-53).

Literatürde turizm ve rekreasyon ilişkisi birbirleri ile bağlantılı bir şekilde ele alınmaktadır. Dolayısıyla turizme sağladığı katkı anlamında rekreatif faaliyetlerin, bir bölgenin cazibe, faydalılık, kolay elde edilebilirlik gibi imgelerini ortaya çıkarabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. Doğrudan veya dolaylı olarak, turistik amaçla yapılan rekreasyon faaliyetleri turistik çekiciliği artırarak, turizm sezonunun dört mevsime yayılması, mevcut turizm talebinin artırılması ve diğer turistik ürünleri destekleyici öğeler olarak turizme genel bir katkı sağlayabilecektir (Metin vd., 2013: 5030).

Turizm ile Rekreasyon Arasındaki Farklar

Aralarında anlamlı bir ilişki bulunan rekreasyon ve turizm arasındaki belirsizliği gidermeye yönelik olarak rekreasyon aktivitelerinin karakteristik özelliklerine bakılmalıdır. Rekreasyon aktivitelerinin temel karakteristik özellikleri ile kendisine benzer aktivitelerden, aşağıdaki iki olgu dikkate alınarak ayırım yapılabilir

- ✓ İçten gelen dürtü dışında, herhangi bir zorlama olmaksızın bireylerin arzuları ve tercihlerine bağlı, yapmak istedikleri aktivitelere katılımdır.
- ✓ Katılımcılara hemen ve doğrudan tatmin sağlar. Katılımcılar, kendilerini ifade etme fırsatı bulur. Bundan da eğlenme, rahatlama ve zevk elde ederler.

İnsanların, turizm olayı dışında yaşadıkları şehir ve kırsal kesimlere bilinçli olarak yaptıkları veya yaşamın doğal bir parçasını oluşturan rekreatif faaliyetler ile turistik faaliyetler içinde rekreasyon dışı değişik amaçlarla yapılan faaliyetler, birbirinden farklılık göstermektedir. Bu anlamda gerek zorlukla gerekse rekreasyon amacıyla gerçekleştiren faaliyetleri turizm ile rekreasyon açısından aşağıdaki şekilde ayırmak mümkündür (Karaküçük, 2017: 209). Bunlar;

- ✓ Turizm amaçlı geziler, yaşam tarzları, tavır ve davranışlarda çok boyutlu değişiklikler meydana getirir. Bu imkanları artırma özellikleriyle de farklılıklar gösterir.
- ✓ Turizm, genel olarak, insanın para ve zaman harcama açısından da büyük bir satın alma olayıdır. Bu anlamda turizm genelde alıcı açısından daha çok bir yatırım alanı olarak görülürken, daha dar kapsamlı düşünülen rekreatif hizmetleri veya ürünleri bireyin olağan tüketim alışkanlıklarının içinde yer almaktadır.
- ✓ Turizm, tüketicinin onu elde edebilmesi için evinden ayrılmasını gerektirir. Oysa diğer rekreatif etkinliklerde böyle zorunluluk yoktur. Rekreasyon, evde veya çevresinde yapılabilir. Ancak, turizm bu anlamda bireyin ayağına getirilemez.
- ✓ Turizm, önemli bir ekonomik değer yaratır. Rekreasyonda, ön palana çıkan değer ise, öncelikle bireyin mutluluğudur.

Rekreasyon ve turizm, aynı etkinlik çeşitleri ve aynı etkinlik alanları açısından birlikte değerlendirilebilmektedir. Turizm ve dışarıda gerçekleştirilen rekreasyon etkinliklerinin, imkanların tedarik edilmesi (arz) ve bunlara katılma talebi yönünde iki temel ortak özelliği bulunmaktadır. Bu anlamda arz ve talebin ekonomik ve sosyal etkileri söz konusudur. Böylece rekresyonistlerle, turistler aynı faaliyetleri yapan insanlar olarak görülebilmektedir. Rekreasyon ve turizmin bir boyutu olarak, Buckley (2006: 2-3), macera turizmi ve macera rekreasyonu arasındaki fark turizm açısından değerlendirildiğinde,

- ✓ Birinci fark, seyahat daimi oturulan yerden ayrı bir yere, bir gece konaklama ile birlikte gerçekleşiyorsa boş zaman aktiviteleri turizm olarak nitelendirilir.
- ✓ İkinci fark ise, katılımcıların deneyim elde etmek için tur operatörlerine ücret ödemesinden oluşur. Benzer etkinlikleri kendi başlarına yapmaları, rekreatif etkinlik olarak adlandırılır. Diğer bir ifade ile, boş zaman etkinliğine katılmak için seyahat ve en az bir gece konaklama gerçekleştiriliyor ve bunun için belirli bir ücret ödeniyorsa, bu bir turizm çeşidi olarak değerlendirilmektedir. Ancak boş zaman etkinliği konaklamasız ve tek başına gerçekleştiriliyorsa, bu rekreatif bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir.
- ✓ Diğer taraftan konaklamayı gerçekleştiren turistlerin boş zamanlarını değerlendirmek için çeşitli organizasyonlara ücret karşılığı katıldıkları da görülmektedir. Fakat bu durum, turistin rekreatif faaliyeti olarak değerlendirilebilir. Buradaki ayrım, turist ve rekreasyonistin temel farklılıklarını ortaya çıkarmaya yöneliktir.

REKREASYONA KATILIMDA KUŞAKLARIN ETKİSİ

Yüzyılın başından itibaren, tutumlar, özellikler ve hayata genel bakış açısından kuşaksal farklılıklarla ilgili kapsamlı araştırmalar yapılmıştır (Young vd., 2013: 152). Yapılan literatür taraması kuşaklar konusunun çok net olmadığını göstermektedir. Genel olarak kuşak, benzer bir zaman aralığında doğmuş, benzer kültür ve hayat dönemlerini paylaşan ve belirli bir dönemin olayları ve eğilimleri tarafından şekillendirilmiş olan, dönemin etkisiyle sorumlulukları birbirine yakın olması nedeniyle ortak değer, inanç, beklenti ve davranışları bulunan insan topluluğudur (Schwarz, 2008: 80; Taş vd., 2017: 1034- 1035).

Bu özellikler geniş ölçüde genellemeleri temsil etmekle birlikte bir kuşak, grubun tüm üyeleri için evrensel anlamda geçerli olmayabilir. Örneğin, bir kuşağın başlangıcında doğan bireylerle sonunda doğan bireyler farklı deneyim ve tecrübelerle sahip olabilmektedirler (Sandeen, 2008: 14). Dolayısıyla kuşak kavramı, yaşamın bir evresi olarak tanımlanmıştır. Gençliğe veya yaşlılığa ait olan yaşam izleri, genellikle kuşaksal fenomenler olarak yorumlanmaktadır. Bu bakış açısıyla, önemli tarihsel ve sosyal dönüm noktaları yaş gruplarını etkilemekte ve böylece yaş grupları birbirlerinden ayrılmaktadır (Pitkänen vd., 2014: 209).

Yapılan araştırmalarda, kuşak kavramının çok net olarak tanımlanmadığı, özellikle sınıflandırma konusunda farklılıkların olduğu gözlemlenmiştir. Fakat yaşanan hangi olayların, hangi bireyleri ya da toplumları daha çok etkilediği net olmadığından ötürü tarih aralıkları konusunda farklılıklar mevcuttur (Sever İşçimen, 2012:296). Genel olarak, kuşaklar yaşa göre kategorize edilmektedir. Kuşağın göstergesi olarak yaş, toplumun anlaşılmasını basitleştirmek ve kolaylaştırmak için aracı bir rol üstlenmektedir. Her bir kuşağın, farklı özellik, kültür ve değer yargıları içermesi nedeniyle, bireylerin kendi kuşak grubunun davranışlarına benzer özellikler göstermeleri, ancak diğer kuşak gruplarının davranışlarından farklı özellikler göstermeleri beklenmektedir (Chen, 2010: 132). Ayrıca, bu kuşaklar arasında kesin olmamakla birlikte bir takım ayırt edici farklılıklar vardır (Queiri vd., 2014: 2000). Yani kuşaklar arasında belirgin farklılıklar olmakla beraber, benzer ya da ortak yönler de bulunabilmektedir. Yani yaşanan dönem her ülkede farklı algılandığından, ülkelere göre farklı sınıflandırma ortaya çıkmaktadır.

Burk vd. (2011: 35) "kuşaksal farklılıkların çalışma ortamını etkilediğini" belirtmiştir, ancak rekreasyon ortamlarındaki kuşak farklılıklarına dair araştırılmaya pek rastlanmamıştır. Bu nedenle her kuşağın kendine ait öncelik ve değerlerle yaşamını devam ettireceği öngörüsü ile farklı kuşakta yer alan bireylerin rekreasyonel faaliyetlerde tercih farklılıklarının ölçülmesi oldukça önemlidir. Kuşaklardaki sınıflandırmalar tamamıyla genellemeler baz alınarak oluşturulmuş olup, bu temel özellikler nesli bütün olarak karakterize etme amacı taşımamaktadır:

Sessiz Kuşak

Bu kuşak 1900 ile 1945 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. İki büyük dünya savaşı arasında yaşayan ve "Savaş Çocukları" olarak isimlendirilen, savaşın gölgesinde yetişen bu kuşak "unutulmuş" nesil olarak da adlandırılmakta olup (Zemke vd., 2013; Patalano, 2008: 20), çocukluk dönemlerini sıkıntı ve yokluklar içerisinde geçirmişlerdir. Bu dönem içerisinde yaşanan işsizlik ve ekonomik sorunlar bireyleri tasarrufa yönlendirmiş, bu nedenle bu kuşağın doğum oranı görece düşüktür (Göksel ve Güneş, 2017: 810; Gündüz ve Pekçetaş, 2018: 92). Çalışma yaşamında sessiz kuşak en yaşlı gruptur ve iş dünyasında daha ufak ölçekte yer almalarının nedeni, çoğunun yaşı gereğince emekliye ayrılmış olmasıdır (Patalano, 2008: 11).

Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde savaştan yeni çıkmış, tek partili siyasal sistemin egemen olduğu ve sanayi, üretim ve hizmet sektörünün neredeyse tamamen yeniden kurulmaya başlandığı bir dönemdedir (Demirkaya vd., 2015: 186- 204). Bu dönemin insanları dönemin zorluğunun getirdiği gereklilik olarak daha dikkatli olup, macera aramayan, hayal gücü zayıf bir yapıdadırlar (Serçemeli vd., 2015: 261- 276). Örneğin; rock konserlerinden çok

senfoni konserlerine katılırlar, spor oyunları (voleybol, futbol vb.) oynamaktan daha çok izleyici olmayı tercih ederler (Zemke vd., 2013).

Bebek Patlaması Kuşağı

Bu kuşağı, 1946-1964 yılları arasında doğan bireyler oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasındaki nüfus patlaması yıllarında doğan nesiller bu kuşağı ifade eder. Türkiye'de ihtilal ve çok partili döneme geçişin yaşandığı "Geçiş Dönemi Çocukları" ya da "68 kuşağı" olarak bilinir. Ekonomik refahın yavaş yavaş yükseldiği bu dönemde ülkelerin siyasi, politik ve ekonomik yapılarında görülen ciddi değişiklikler, bu kuşağın düşünce yapısını da etkilemiştir (Adıgüzel vd., 2014: 171- 172).

Bu kuşakta doğanların sadakat duyguları yüksektir, aynı zamanda kanaatkardırlar. Örneğin, aynı iş yerinde uzun süre çalışabilirler, ancak teknolojiyi tam benimseyemezler (Mengi, 2009). İyimser, serinkanlı, içsel kontrol mekanizmasına sahip ve tatminkar olan bebek patlaması kuşağındaki topluluk, çok çalışıldığı taktirde iyi bir yaşam standardı kazanılacağına inanmaktadırlar. Bu düşünce onların, "şimdi çalış, ileride iyi standartlarda yaşarsın" stratejisini izlemelerine sebep olmuştur ve erken emeklilik anlayışına karşı bir gruptur. Sperazza ve Banerjee (2010: 15)' ye göre, bu kuşakta yer alan bireylerin tercih ettikleri boş zaman aktivitelerinin çoğu, fiziksel aktivite, efor gerektirmeyen veya çok az gerektiren (bingo, golf, açılılık ve dikiş vb.) aktivitelerdir.

X Kuşağı

Genel olarak 1965 ile 1979 arasında doğan X kuşağı; "Bebek Patlaması Kuşağı" içerisine giren bireylerin çocuklarıdır. Türkiye'de "Geçiş Dönemi Çocukları" olarak tanımlanmaktadırlar (Seçkin, 2000: 23).

Literatürde X kuşağı değişken geçmişlere sahip, iyi eğitilmiş, açık fikirli ve bireysel davranan bir kuşak olarak tanımlanmaktadır (Holtzhausen & Strydom, 2006: 316). Onları mutlu etmek kolay değildir her şeyden şikayetçi olurlar. Eğlenceli, kısmen yoğun çalışma ortamlarını severler ve iş yaparken aynı zamanda eğlenmeyi de isterler. Çalıştıkları yerden, ücretsiz aktiviteler, çocuk bakım hizmeti ve yemek gibi uygulamalardan daha fazlasını beklerler. İzole olduklarında daha iyi çalışırlar. Değişimi bekler ve isterler (Gürsoy vd., 2008: 452). Çift kazançlı aile yapılarının yaygın olduğu bir dönemde büyüyen ilk nesil olan X kuşağı, bir ebeveynin gözetimi altında daha az, televizyonun önünde daha fazla zaman geçirmiştir (Patalano, 2008: 20- 21).

Y Kuşağı

1980 ile 1999 yılları arasında doğan bu kuşak aynı zamanda internet kuşağı, milenyum kuşağı, www Kuşağı, Net Kuşağı ve sonrakiler olarak da anılmaktadır (Yüksekbilgili, 2013: 343; Karakulakoğlu ve Askeroğlu, 2018: 417). Bu kuşak Türkiye'de, "80 Sonrası Kuşak" veya "80'ler" olarak adlandırılmaktadır. Y kuşağı'nın diğer kuşaklardan en önemli farkı teknoloji meraklısı bir kuşak olmasıdır. Bu kuşak, teknolojik bir dünyanın içinde doğmuştur, teknoloji ve bilgisayarlar hayatlarının önemli bir parçasıdır. Sadece iletişim için değil, hızlı bir şekilde bilgiye ulaşmak ve birçok işi yürütmek için teknolojiden yararlanırlar (Kuyucu, 2017: 857). Bu kuşakta doğan bireyler üretimden çok tüketime dayalı olup, daha çok eğlenceyi tercih edebilmektedirler. Y kuşağı, genellikle bağımsız, girişimci, sabırsız, bireyci, sonuca odaklanan, kendine güvenen, egosu yüksek, her şeyi hemen isteyen, hemen tüketen ve bir bedel ödemek istemeyen, bürokrasiden ve ciddiyetten hiç hoşlanmayan, hız tutkunu ve çeşitlilik içeren bir kuşak bir kuşaktır (Altuntuğ, 2012: 206; Yüksekbilgili, 2013: 343).

Onlar için aile ve arkadaşlar işten daha önceliklidir. Çok çalışkan ve hırslıdır ancak işkolik değildirler (Gürsoy vd., 2008: 453). Y kuşağı için; sıkıcı bir işten zoru bir iş, esnek çalışma şartları, dolu ve dengeli bir hayat yaşamak ve yaşamdan keyif almak, özgürlük, teknoloji ve sosyal iletişim ağları ile (Twitter, Facebook, YouTube, Instagram, Google+ vb.) sürekli olarak bağlantıda olabilmek oldukça önemlidir (Yüksekbilgili, 2013: 346- 347). Tam manasıyla tüketici ruhuna sahip bu kuşak, kazanmadan harcayan alışveriş severlerdendir (İnce vd., 2019: 501). Y kuşağı genellikle kimliklerini tanımlayabilecekleri ve bireyselliklerini ifade edebilecekleri markaları tercih etmektedir. Y kuşağı, kuşaklar arasında tüketim odaklı kuşak olarak bilinmektedir (Holtzhausen & Strydom, 2006: 315). Y kuşağı tüketici topluluğu için satış ve pazarlama stratejileri geliştirilirken, tüketicinin farklılık ihtiyacı göz önünde bulundurulmalıdır. Duygusal değerlere odaklanmak, odak tüketici pazarıyla marka ilişkisi kurmada ve sürdürmede başarılı olabilir. (Knight & Kim, 2007: 271).

Y kuşağı olarak isimlendirilen genç neslin boş zamanları, önceki nesillerinkinden farklıdır ve boş zamana önceki nesillere göre daha fazla vurgu yapılmaktadır (Twenge vd., 2010: 1123). Kendine özgü özellikleri, motivasyon ve beklentileri olan Y kuşağının, mevcut eğlence anlayışına değişiklikler getirmesi beklenmektedir. Bu kuşak, önceki kuşaklara kıyasla farklı deneyimler elde etmekte, farklı turizm ve rekreasyon alternatiflerine sahiptirler. Bu kuşağın doğa kullanımı ve açık alan rekreasyon kalıpları eski kuşaklardan farklı görünmektedir. Y kuşağının kaya tırmanışı,

bungee jumping, su kayağı ve snowboard gibi macera içeren rekreasyon faaliyetlerine katılma olasılığı daha yüksektir (Pitkänen vd., 2014: 210).

Z Kuşağı

2000 ve sonrasında doğan Z kuşağı, dönem aralığı henüz tamamlanmamış bir kuşak olmasından ötürü, üzerinde derinlemesine bir araştırma yapılamamıştır. Dolayısıyla kuşağın etkilendiği ya da kuşağı etkileyen olaylar tam olarak ortaya konulamamaktadır. Bu kuşağın üyesi bireylerin bir kısmı henüz çocuk yaşadıkları ve bu çocuklar teknolojik gelişmelerin içinde doğmuş, sınırsız iletişim ve ulaşım kolaylıkları ile iç içedirler. Kendilerinden önceki kuşaklardan farklı olarak, “network gençleri” olarak da anılmaktadırlar. (Karakulakoğlu ve Askeroğlu, 2018: 417). Yani Z kuşağının yaşam tarzlarını şekillendiren baskın unsur, teknoloji ve teknolojik gelişmelerdir. (Bağcı ve İçöz, 2019: 234). Z kuşağı ifadesi, bilgi teknolojileri, internet ve sosyal ağlar tarafından beslenen yeni bir sosyolojik kategori ifade etmektedir (Haddouche & Salomone, 2018: 69).

Bu kuşakta yer alanlar, çoğunlukla akıllı cep telefonu, tablet, dizüstü bilgisayar kullanmakta ve bu araçlarla, müzik dinlemek/ indirmek, TV izlemek, internetten video izlemek/ indirmek, sosyal ağlarda gezinmek, internette gezinmek gibi pasif etkinlikleri gerçekleştirmektedirler (Erten, 2019: 190).

E-posta gönderilmesi, SMS, beğeniler (like), Z kuşağının günlük yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Her ne kadar kendileri narsist, selfie (özçekim) paylaşımı yapan vb. önceliklerini ilk planda düşünen bir kuşak olarak gösterebilirler, farklı motivasyonlara sahip olan Z kuşağı, seyahatlerinde farklılık ve çeşitlilik aramakta ve genellikle hedonist tüketim davranışı benimsemektedir. Turistik seyahatlerini planlarken son dakika kararlarını ve fırsatları araştıran, destinasyon seçimi yaparken ağızdan ağıza öneri kaynaklarını kullanan, daha çok düşük maliyetli hizmetleri tercih eden kuşaktır (Haddouche & Salomone, 2018: 70).

Bireylerin demografik özelliklerinin, boş zaman davranışları üzerine önemli etkileri vardır. Özellikle yaş faktörü, bireylerin boş zaman davranışlarının belirlenmesinde etkili olabilmektedir. Bireylerin tatil anlayışlarında, seyahat destinasyonu tercihlerinde, yeme içme alışkanlıklarında ve eğlence anlayışlarında meydana gelen değişiklikler ile yaşları arasında bir ilişki bulunmaktadır (Kotler vd., 2014; Akt.: Serçek ve Serçek, 2017: 10). Her kuşağın kendine özgü özellikleri, değer yargıları, tutumları, güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır (Lower, 2008: 81). Bu nedenle, rekreasyon aktivitelerinin seçimi ve tercihinde, kuşak farklılıkları ve buna bağlı boş zaman alışkanlıkları göz önüne alınmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanların rekreasyonel faaliyetlere katılabilmesi ya da katıldıkları rekreasyon faaliyetlerini uygun şekilde gerçekleştirebilmeleri için birtakım kriterlerin oluşması gerekmektedir. Bu kriterlerin bazıları, zaman, ekonomik durum, çeşitli rekreasyon alanları ve aktivitelerdir. Tüm bu unsurların yanı sıra rekreasyon faaliyetlerine katılımda önemli bir etkisi olan kriter de kuşak farklılığıdır.

Sürekli bir değişim süreci içinde olan dünyada; ekonomi, kültür, siyaset, teknoloji, sanat gibi çeşitli alanlarda yaşanan değişimler; bireylerin algılarını, beklentilerini, tercihlerini ve davranışlarını etkilemektedir. Bu noktada, birbirlerine yakın dönemlerde dünyaya gelen insanların benzer özelliklere sahip olmasını ve nesil olgusunun ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir (Sever İşçimen, 2012: 2; Seçilmiş ve Köz, 2015: 71).

Rekreasyonel faaliyetlere katılım talepleri ve eğilimleri, toplum yapısı değiştikçe değişmekte ve gelişmektedir. Gelişmiş toplumlarda, insanlar genel olarak daha hareketli, daha varlıklı, daha uzun ömürlü ve daha fazla çalışma dışı boş zamana sahip oldukları için, rekreasyon ve turizm giderek daha önemli faaliyetler haline gelmiştir (Pitkänen vd., 2014: 208).

Benzer zaman aralığında doğmuş olan bireyler, aynı dönemin etkilerini yaşamış olduklarından nispeten aynı bakış açısına sahip olarak değerlendirilmekte ve bunun bir sonucu olarak rekreasyona katılımlarında ortak tercihleri söz konusu olabilmektedir. Bunun aksine, farklı dönemlerde doğan ve farklı birtakım dönemlerden geçen bireylerin rekreasyon faaliyetleri tercihlerinin birbirlerinden farklı olması beklenmektedir. Bu nedenle kuşak ayırımı rekreasyon faaliyetleri tercihinde önemli bir kriter olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, O., Batur, H. Z. ve Ekşili, N. (2014). Kuşakların Değişen Yüzü Ve Y Kuşağı İle Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (19), 165-182.

Akçakoyun, F. (2000). Muğla Yöresinde Bulunan Turistik Oteller Ve Tatil Köylerinde Sportif Animasyon ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Hizmet Satışlarına Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Altuntuğ, N. (2012). Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 203-212.
- Buckley, R. (2006). *Adventure Tourism*. UK: CAB International. Buckley, R. (2009). *Adventure tourism management*. Routledge.
- Burk, B., Olsen, H. & Messerli, E. (2011). Navigating the generation gap in the workplace from the perspective of Generation Y. *Parks and Recreation*, 46(5), 35–36.
- Chen, H. (2010). Advertising and generational identity: A theoretical model. In *American Academy of Advertising Conference Proceedings (Online)* (p. 132). American Academy of Advertising.
- Demirkaya, H., Akdemir, A., Karaman, E. ve Atan Ö. (2015). Kuşakların yönetim politikası beklentilerinin araştırılması, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(1). 186- 204.
- Erten, P. (2019). Z Kuşağının Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(1), 190-202.
- Giritlioğlu, İ., Olcay, A., Gündoğan, H. R. ve Alkan, B. N. (2019). Belek, Side ve Alanya Bölgelerinde Faaliyet Gösteren Otel İşletmelerinin Müşterilerine Sunduğu Rekreasyon Etkinliklerinin İçerik Analizine Yönelik Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 235- 250.
- Göksel, A. ve Güneş, G. (2017). Kuşaklar arası farklılaşma: X ve Y kuşaklarının örgütsel sessizlik davranışı bağlamında analizi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 807.
- Gürsoy, D., Maier, A. T. & Chi, G. C. (2008). Generational differences: An examination of work values and generational gaps in the hospitality workforce. *International Journal of Hospitality Management*, 27(3), 448–458.
- Güçlü, C. (2017). Bilgi Kaynaklarının Seyahat Motivasyonları Üzerindeki Etkisi: Alanya Örneği. *Alanya Akademik Bakış*, 1(3), 61-79.
- Gündüz, Ş. ve Pekçetaş, T. (2018). Kuşaklar Ve Örgütsel Sessizlik/Seslilik. *İşletme Bilimi Dergisi*, 6(1), 89-115.
- Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A. ve Dinç, Y. (2017). *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi Örnek Animasyon Uygulamaları*. 4. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Haddouche, H. & Salomone, C. (2018). Generation Z and the tourist experience: tourist stories and use of social networks. *Journal of Tourism Futures*. VOL. 4 NO. 1 2018, pp. 69-79, Emerald Publishing Limited. DOI 10.1108/JTF-12- 2017-0059.
- Hall, M. C. & Page, S. J. (2014). *The Geography of Tourism and Recreation Environment, Place and Space*, Fourth Edition, NY: Routledge.
- Holtzhausen, T. & Strydom, J (2006). Generation Y Consumers: Behavioral Patterns of Selected South American Students. *The Business Review Cambridge*, 5(1), 314- 331.
- İnce, M. , Bozyiğit, S. ve Tor Kadioğlu, C. (2019). Reklamlarda Ünlü Kullanımının Y Kuşağı Tüketicilerinin Materyalist Eğilimleri Üzerindeki Etkisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 12 (4) , 496-513 . DOI: 10.25287/ohuiibf.589289.
- Jang, S. & Cai, L. A. (2002). Travel motivations and destination choice: A study of British outbound market. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 13(3), 111- 133.
- Jang, S.C. & Wu, C. E. (2006). Seniors' travel motivation and the influential factors: An examination of Taiwanese seniors. *Tourism Management*, 27, 306–316.
- Karakulakoğlu, S. E. ve Askeroğlu, E. D. (2018). Dijitalleşmenin Etkisinde Dönüşen Sanat ve Kuşaklar Üzerine Bir Çalışma. *Kuram Ve Araştırma Dergisi*, Sayı 47, 409- 426.
- Karaküçük, S. (2017). *Rekreasyon boş zamanları değerlendirme (6. Baskı)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kelly, J. R. (1990). Leisure and aging: A second agenda. *Loisir et Société/Society and Leisure*, 13(1), 145-167.
- Knight, D.K. & Kim, E.Y. (2007). Japanese Consumers need for Uniqueness – Effects on Brand Perceptions and Intention, *Journal of Fashion Marketing and Management*, 11(2), 270-280.
- Kotler, P., Bowen J. & Makens, J. (2014). *Marketing for Hospitality and Tourism*. New Jersey: Prentice Hall.

- Kuyucu, M. (2017). Y Kuşağı Ve Teknoloji: Y Kuşağının İletişim Teknolojilerini Kullanım Alışkanlıkları. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 5(2), 845-872.
- Leveresen, I., Danielsen, A. G., Birkeland, M. S. & Samdal, O. (2012). Basic psychological need satisfaction in leisure activities and adolescents' life satisfaction. *Journal of Youth and Adolescence*, 41(12), 1588-1599.
- Lower, J. (2008). Brace Yourself Here Comes Generation Y. *Critical Care Nurse*, 28(5), 80-84.
- Mathieson, A. & Wall, G. (1982). *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts*. London: Longman.
- Metin, T. C., Kesici, M. ve Kodaş, D. (2013). Rekreasyon Olgusuna Akademisyenlerin Yaklaşımları, *Journal of Yasar University*, 30(8), 5021-5048.
- Murphy, P. E. (2012). *Tourism: A community approach* (Vol. 4). Routledge. Murray, E. J. (1964). *Motivation and Emotion*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Nawijn, J. & Merckx, C. (2021). The effect of leisure activities on life satisfaction: The importance of holiday trips. In *The human pursuit of well-being* (pp. 39-53). Springer, Dordrecht.
- Nicholls, S. (2012). *Outdoor Recreation and Tourism In U.S.*, National Climate Assessment Midwest.
- Patalano, C. (2008). A study of the relationship between generational group identification and organizational commitment: Generation X vs. Generation Y. Nova Southeastern University.
- Pitkänen, K., Puhakka, R., Semi, J. & Hall, C. M. (2014). Generation Y and second homes: Continuity and change in Finnish outdoor recreation. *Tourism Review International*, 18(3), 207-221.
- Queiri, A., Yusoff, W. F. W. & Dwaikat, N. (2014). Generation-Y Employees' Turnover: Work-Values Fit Perspective. *International Journal of Business and Management*, 9(11), p199.
- Ragoonaden, S. (2015). *Regional State of the Coast Report: Western Indian Ocean*. Edit By: Jose Paula, United Nations Environment Programme (UNEP), Tourism and Recreation, Chapter 28, United Nations, 373- 387.
- Said, J. & Maryono, M. (2018). Motivation and perception of tourists as push and pull factors to visit national park. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 31, p. 08022). EDP Sciences.
- Sandeen, C. (2008). Boomers, Xers, and Millennials: Who Are They and What Do They Really Want from Continuing Higher Education?. *Continuing Higher Education Review*, 72, 11-31.
- Schwarz, T. (2008). Brace Yourself Here Comes Generation Y. *Critical Care Nurse*, 28(5):, 80-85.
- Seabra, C., Vicente, M., Silva, C. & Abrantes, J. L. (2014). Motivation and involvement in international tourism. *International journal of multidisciplinary in business and science*, 2(2), 26-33.
- Seçilmiş, C. ve Köz, E. N. (2015). Sürdürülebilir Kültür Turizmi Algısının Nesillere Göre Tekrar Gelme Niyetine Etkisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3/3, 69-78.
- Sever İşçimen, D. (2012). Y kuşağı çalışanların iş yaşamından beklentilerinin karşılanma düzeyi ile kurumsal bağlılık arasındaki ilişki ve bir örnek uygulama. (Doktora Tezi). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sperazza, L. J. & Banerjee, P. (2010). Baby boomers & seniors: a leisure value study. *Journal of Unconventional Parks, Tourism & Recreation Research*, 3(1).
- Taş, H. Y., Demirdöğmez, M. ve Küçüköğlü, M. (2017). Geleceğimiz olan Z kuşağının çalışma hayatına muhtemel etkileri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 1031-1048. Doi: 10.26466/opus.370345.
- Türkmen, M., Kul, M., Genç, E. ve Sarıkabak, M. (2013). Konaklama İşletmesi Yöneticilerinin Rekreasyon Algı Ve Tutumlarının Değerlendirilmesi: Batı Karadeniz Bölgesi Örneği. *Electronic Turkish Studies*, 8(8), 2139-2152.
- Twenge, J. M., Campbell, S. M., Hoffman, B. J. & Lance, C. E. (2010). Generational Differences in Work Values: Leisure and Extrinsic Values Increasing, Social and Intrinsic
- Van Vuuren, C. & Slabbert, E. (2011). Travel motivations and behaviour of tourists to a South African resort. *Tourism & Management Studies*, 295-304.
- Young, S. J., Sturts, J. R., Ross, C. M. & Kim, K. T. (2013). Generational differences and job satisfaction in leisure services. *Managing Leisure*, 18(2), 152-170.
- Yüksekbilgili, Z. (2013). Türk Tipi Y Kuşağı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(45), 342-353.

Zemke, R., Raines, C. & Filipczak, B. (2013). Generations at work: Managing the clash of Boomers, Gen Xers, and Gen Yers in the workplace. Unpaged, Amacom.

Dini Değerler Ekseninde Lev Nikolayeviç Tolstoy'un Toplumsal Birlik Arayışı

L.N. Tolstoy's Search for Social Unity on the Axis of Religious Values

ÖZET

Mevcut çalışma L.N. Tolstoy (1828-1910)'un düşünce dünyasında dönüşümler yaşadığı bir süreçte manevi arayışlarını ve çözüm önerilerini incelemektedir. Yazarın dünya görüşü felsefi, dini ve toplumsal barış üçgeninde şekillenmiştir. Çalışmada Tolstoy'a ait Dönüm Noktası Yılları birinci plana koyularak farklı zamanlarda ve farklı sebeplerle yazdığı yazılar, tuttuğu günlükler incelenerek dünya görüşü ve gelecek beklentileri üzerine- çözüm önerileri ortaya konmuştur. Tolstoy, dünyadaki büyük dinleri, bu dinlerin en önemli akımlarını inceledikten sonra bütün dinlerin temelde aynı değerleri yaymak istediklerin kanaatine varmıştır. Dinler arasındaki farkın detaylardan ve merasimlerden kaynaklandığı çıkarımını yapmıştır. Yeryüzünde yaşayan herkes için dini değerler dairesi içerisinde birlik, beraberlik ve dostça yaşamın altı çizmiştir. İnsanlığın kardeşlik yönünde ilerlediğini vurgulayarak geri döndürülemez bir süreç içerisinde girdiğini yazmıştır. Bu görevin yeni nesillere aktarılması gerektiğini belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Felsefe, Teoloji, Dini Değerler, Birliğe Davet, Toplumsal Barış.

ABSTRACT

The current study examines the spiritual quest and proposed solutions of L.N. Tolstoy (1828-1910) during a period of transformations in his intellectual world. The author's worldview is shaped within the philosophical, religious, and social peace triangle. In this study, Tolstoy's "Turning Point Years" are brought to the forefront, and his writings and diaries written at different times and for different reasons are examined to present his worldview, future expectations, and proposed solutions. After examining the major religions and their significant movements, Tolstoy has come to the conclusion that all religions essentially seek to spread the same values. He deduced that the differences between religions arise from details and rituals. He emphasized unity, togetherness, and living in harmony within the circle of religious values for everyone on Earth. He wrote about humanity's irreversible process towards brotherhood, emphasizing the need for this mission to be passed on to future generations.

Keywords: Literature, Philosophy, Theology, Religious values, Invitation to Union, Social Peace.

GİRİŞ

Rus edebiyatı, bünyesindeki önceki birikimleriyle 19. yüzyılda yeni bir evreyi yakalamıştır. Birbirinden farklı batıcılar, aristokratlar, entelektüeller, muhafazakârlar, radikaller, farklı siyasi görüş müntesipleri, düşünürler, fikir adamları ve bunların meydana getirdiği farklı sosyolojik çevreler ortaya çıkmıştır. Rus toplumundaki sosyal ve kültürel zenginliğin etkisiyle benimsedikleri görüşler doğrultusunda edebiyat alanında sanatsal eserlerde verilmeye başlamıştır. Dünya edebiyatına öncülük eden Tolstoy, F.M.Dostoyevski, N.V.Gogol, A.P.Çehov vb. gibi renkli ve güçlü yazarlar da bu döneme denk gelmektedir.

Lev Tolstoy yaşadığı çağın problemlerini yazılarında gerçekçi bir dille ele almasıyla tanınmaktadır. Konularını yaşanmış olaylardan alarak insanların ve toplumun problemlerini zamanın şartlarını da göz önünde bulundurarak işlemiştir. Hacı Murat romanını yazarken 8 yıl üzerinde titizlikle çalıştığını tuttuğu günlüklerinden anlamaktayız. Aldığı notlarda, "Hacı Murat'ı düşünmekten asla vazgeçemiyorum" düşüncesi bu husustaki ısrarını göstermektedir (Unal, 2020: 145).

İnsanların inançları, kültürleri, gelenekleri, hayatları ve hayat tarzları üzerine uzun uzun araştırma yapan yazar, kendine göre analizler yapmakta ve çözüm önerileri de sunmaktadır. İtirafımlarım adlı kitabında konunun ehemmiyetini açık bir şekilde belirtmektedir:

"İçinde bulunduğum çevrenin yaşam tarzını kabul etmekte zorlanıyorum (kabul etmiyorum). Çünkü bunun gerçek bir yaşam olmadığını, sadece yaşama benzer bir şey olduğunu kabul ediyorum. Refah ve bolluk içinde yaşamın gerçek hayatı anlama konusunda bizi zorladığı ve yoksun bıraktığı kanaati oluştu. Yaşamın gayesini anlamak için istisnaların, yani asalakların yaşamını değil de, yaşamı anlamlı kılan sıradan emekçi (proleter) halkın yaşamını ve onun yaşama kattığı manayı anlamalıyım. Çevremdeki sıradan emekçi halk (fakir Rus halkı) gerçek Rus halkıydı. Ve ona ve onların yaşama kazandırdığı manaya yöneldim. Bundan sonraki görevim mümkün olduğunca bu manayı ifade etmek ve yerine getirmektir. Her insan Tanrı'nın yaratması ve izin vermesiyle bu dünyaya geldi. Tanrı, insanı

* Makalenin bir kısmı Japonya'nın Fukuoko şehrinde 4-7 Aralık 2011 tarihinde yapılan Plurality and Self-Identity of the Asian Community in History konulu konferansa bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Prof.Dr. Ufa Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Birsak Şubesi, Filoloji ve Kültürlerarası İletişim Fakültesi, Filoloji Bölümü. ORCID: 0000-0002-6442-3921.

² Dr. Mısır, ORCID ID 0000-0002-0767-9832.

İldar Yunusov ¹
Kerami Ünal ²

How to Cite This Article

Yunusov, İ. & Ünal, K. (2023). "Dini Değerler Ekseninde Lev Nikolayeviç Tolstoy'un Toplumsal Birlik Arayışı" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7465-7472. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.70279>

Arrival: 25 April 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

öyle yarattı ki her insan kendi hayatını iyi etmek ve kötü etme iradesine sahiptir. İnsanın bu dünyadaki görevi kendi ruhunu (maneviyatını) kurtarmaktır. Ruhunu kurtarmak (maneviyatını) için Tanrıya göre (emirlerine itaat ederek) yaşamak gerekir. Tanrıya göre yaşamak demek eğlencelerden vazgeçmek, çalışmak, itaat etmek, sabırlı olmak ve iyilik yapmak gerekir... Beni etkileyen ve kalbime yakın düşünce buydu." (Tolstoy, 1928-1958: 47).

Tolstoy, 1851 yılında Rus ordusuna gönüllü bir subay olarak katıldı ve görev yeri olarak Kafkaslara gitmiştir. Burada yaşanan kanlı savaşlara şahitlik etmiştir. Geçmişte yaşanan savaşları ve dönemindeki savaşları analiz ederek 1877-1878 yıllarındaki savaşlarda Rusların Hıristiyanlık ruhundan ciddi sapmalar olduğu kanaatine varmıştır. Hatta buradaki bazı çelişkilerin de altını çizerek Rus halkının Hıristiyanlık dini uğruna kendi kardeşlerini öldürür hale geldiklerini, dini mabetlerde, Rus ordusu için dua ettiklerini, kilise görevlisi din adamlarının cinayeti normal bir iş gibi gördüklerini ifade etmektedir. "Ben de Hıristiyanlığa mensup insanlar tarafından yapılan her şeye dikkat ettim ve dehşete düştüm." (Tolstoy, 1928-1958: 56).

YÖNTEM

Çalışmanın metodolojik temelini, geleneksel yaklaşımlar ve yeni araştırma uygulamalarının (tarihsel, karşılaştırmalı, edebi, felsefi, dini) sentezi oluşturmaktadır. Rus yazarın insanlığın selameti ve huzuru için farklı zaman ve mekânlarda ele aldığı, fikir yürüttüğü ve düşüncesini açık açık ortaya koyduğu yazıları bütün halinde taranarak, parantez içerisinde verilen ilkeler (yazarın dini yaklaşım ve hedefine bağlı kalınarak) kullanılmıştır.

Tolstoy'un Büyük Dinlerle Olan Münasebeti

Hıristiyanlık Dinine Olan İlgisi

Yazar, bazı eserlerinde din, müntesipler ve dini temsilciler üzerine araştırmalarını yoğunlaştırmaktadır. "İnancım Neden İbarettir?" adlı yazdığı makalede kiliseye dair eleştirilerini artırmaktadır. Yazıda: "Beni en çok mahcup eden şey, bütün bu insanlar tarafından yapılan kötülüklerin, yani insanların hor görülmesi, bütün halkların ötekileştirilmesi, başka inanca mensup insanların yadırganması ve bu hor görülmelerden kaynaklı idamların, savaşların, bütün bunların kilise tarafından garip karşılanmamasıdır. (Hz.) İsa'nın, itaat etme, hor görmeme, affedici olma, fedakâr ve muhabbet fedaisi olma sıfatı kilise tarafından hep yeğlendi. Ne var ki gerçekte bu sığara yakışmayan fiiller kilise tarafından takdir topladı." (Tolstoy, 1928-1958: 308).

Lev Tolstoy, Hıristiyanlık dini ve mümessilleri arasında karşılaştırma yaparak şu soruyu kendisine sormaktadır: "Kötülüğe, şiddetle karşı koymama konusundaki fiiliyatın Dağdaki Hutbede (Hz. İsa'nın ilk önemli hutbesi) yazılanların, hayata geçirilmedikten sonra ne manası var?" Kutsal kitap İncil'den ve Hıristiyanlığın öğretilerinden parçalar alarak kötülüğe duyarsız kalma fiiliyatını sorgulamaktadır. Kimseyi Öldürme adlı makalede iddialarını şu şekilde güçlendirmektedir: Hıristiyanlıkta "...cinayetin yararlılığı, gerekliliği ve meşruiyeti kabul edilemez." (Tolstoy, 1928-1958: 49). Tolstoy'un tespitine göre, insanlar tarafından yapılan ve uygulanan kanunlar, ilahî kanunlara ters düşmektedir. İlahiyatçıların ve kilise temsilcilerinin bizzat kendileri temel Hıristiyanlık düşüncesine yakın olması, hayatlarında ve çevrelerinde dini emirleri uygulayan olması beklenirken aksine uzaklaşmışlardır. Ama buradan, dinin kötü olduğu manası anlaşılmalıdır. Bilakis, Hıristiyanlık dininin aslına dönmek zarurettir. Her ne kadar dinlerdeki rasyonel olmayan (akılla izah edilemeyen) bilginin varlığı yazarı üzse de, ancak ve tek başına bir dinin insan hayatına anlam katacağı, huzur getireceği ve insanlara anlamlı yaşama imkânı sunacağına altını çizmektedir.

Orta Çağın sonlarında yeni coğrafi keşiflerin olması ve elde edilen maddi kaynakların verimli kullanılması yaşam standartlarını yükseltmiş ve kiliseye karşı mesafe koyan hatta eleştiren yeni bir zümre ortaya çıkmıştır. Bilim, teknik ve teknolojinin ilerlemesiyle her şeyi madde baz alınarak tarif etme ve açıklama gayreti doğmuştur. Materyalist düşünce, 19. ve 20. yüzyıla gelindiğinde daha da şiddetlenmiştir. Bu gidişattan rahatsız olan Tolstoy maddecilere karşı çıkararak dini ve manevi değerleri savunmuştur. Yazar, her şeyi maddeyle ve tabiatla açıklamaya çalışan bilime ve bilim insanlarına karşı düşüncesini korkmadan açıkça ortaya koymaktadır. Din Nedir ve Onun Özü Neden İbarettir? adlı makalesinde, bilim insanlarının bilimin dinin yerini tutmasının mümkün olduğu iddiasına kapıldıklarını zannetmekle yanıldıklarına işaret etmektedir. Tolstoy'a göre, "Akli başında bir insan dinsiz yaşayamaz. Çünkü akli başında insana ne yapması gerektiği ve neyi önce neyi sonra yapması gerektiğini belirlemek için ihtiyaç duyduğu rehberi sadece din verir." (Tolstoy, 1928-1958: 159). Yazar, dini şu cümlelerle tanımlamaktadır: "...insanın, kendini bir parçası hissettiği ve hareketlerinde rehber edindiği bir bütünle ilişkisinin kurulması; işte bu, din olarak adlandırılmıştır ve adlandırılmaktadır." (Tolstoy, 1928-1958: 161). Aynı tanımı Her Gün İçin kitabında tekrar etmektedir (Tolstoy, 1928-1958: 3). Okuma Çemberi 'n de bir öncekini tamamlayıcı bir tanımlama daha yapmaktadır: "Din, herkesçe anlaşılır bir felsefedir." (Tolstoy, 1928-1958: 102).

Tolstoy, Halk Hikâyeleri adlı eserinde din olarak Hıristiyanlığı tercih ettiğinin altını çizmektedir. İnançım Neden İbarettir? adlı makalesinde dini öğretilere bağlılığını ifade etmiş ve okurlarıyla şu cümleleri paylaşmıştır: "Şuna

inanıyorum ki, yeryüzü üzerindeki bütün insanların Mesih'in (Hz. İsa'nın) öğretisini yerine getirdiklerinde bu benim de refaha kavuşmam anlamına gelir." (Tolstoy, 1928-1958: 453). Tolstoy için Hıristiyanlığın ve Rus halkının kopmaz bir bağla birbirine bağlı olması tesadüf değildir. Yazar, Rus halkına karşı sevgisini sade, alçakgönüllü, sabırlı gibi sıfatlarla ifade etmiştir.

Tolstoy, köylü Rus halkının, sorgulanamaz kilise naslarından ziyade, gerçek Hıristiyanlık ruhuyla hareket ettiğini pek çok kez vurgulamıştır. Kimseyi Öldürme makalesinde düşüncesini şu şekilde dile getirmiştir: "Diğeri ve en önemlisi de şu ki, Rus halkında en eski zamanlardan beri, Hıristiyanlık inancının sahtesi olan resmî inanç (kilise inancı) haricinde... bu resmî inancın yanında her zaman diğeri de, yani resmî olmayan (saf Hıristiyanlık dini), gerçek Hıristiyanlık inancı da yaşadı. Bu din, tuhaf bir yolla, ihtiyaçların kutsal hayatları, meczuplar, seyyahlar vasıtasıyla topluma girdi. Atasözleri, hikâyeler ve efsanelerle halk içinde iyice yerleşti ve halkı yönetti. Bu inancın özü, insanın Yaratıcı 'ya göre, ruhu için yaşaması gerektiği, bütün insanların kardeş olduğu, insanlar karşısında büyük olan şeyin Yaratıcı karşısında iğrenç bir şey olduğu, insanın dinî merasimleri yerine getirmekle değil, ancak merhamet ve sevgi işleriyle kurtulabildiğidir." (Tolstoy, 1928-1958: 47-48).

Hıristiyanlık Dışındaki Dinlere Olan İlgisi

Tolstoy'un hakikati bulma arzusu Hıristiyanlığın dışındaki dinleri de araştırmaya yönlendirmiştir. Yazar, dinî ve felsefî derlemeden ibaret olan İtirafımlar adlı kitap 'ta şu cümleleri yazmıştır: "Şimdi her dini kabul etmeye hazırım. Yeter ki benden aklın inkârını talep etmesin. Çünkü bu inkâr bir yalandır. Ben kitaplardan Budizm'i de Müslümanlığı da öğrendim ve en çok da, kitaplardan ve etrafımda yaşayan insanlardan Hıristiyanlığı öğrendim." (Tolstoy, 1928-1958: 27).

Bütün büyük dinleri ve yeni doğan dinî hareketleri dikkatle inceleyen yazar, bütün dinlerin sadece dış görünüşlerine göre birbirlerinden ayrıldığını, esasında, ana düşünceler açısından uyuştuklarına inanmaktadır. Tolstoy'a göre, bu uyuşma, hakiki dindir ve insanlığın %90'ı yüzyıllardır bu dine göre yaşamaktadır. "Bu hakiki dinin düşünceleri, insanlara tebliğ edildiğinde, onlar tarafından sanki uzun zamandan beri biliniyormuş ve öylece kabul edilmesi gerekiyormuş gibi algılanmaktadır. Bizim için bu hakiki din Hıristiyanlıktır. Bu din, dış görünüşü değil de düşünceleri bakımından Brahmanizm, Konfüçyanizm, Taoizm, Yahudilik, Budizm ve hatta Müslümanlığın ana düşünceleriyle uyuşmaktadır. Brahmanizm, Konfüçyanizm vb. dinlere mensup olanlar için de aynı şey geçerlidir." (Tolstoy, 1928-1958: 190). Tolstoy, Din ve Dinin Özü Nedir? adlı çalışmada din kavramını geniş çaplı ele almıştır.

Daha sonra, yazar bir adım daha ileri giderek bu iddialarını somutlaştırmaktadır. "Her şeyin kaynağı yaratıcıdır. İnsanda bu ilahî kaynağın küçük bir parçası mevcuttur. İnsanın bu ilahî kaynağı hayat şekliyle küçültmesi ya da büyütmesi mümkündür. Kişi, kendisindeki ilahî kaynağı büyütme için sevmek ve kendisine nasıl davranılmasını istiyorsa, başkalarına da öyle davranmak zorundadır. İşte bütün bu düşünceler, Tolstoy'a göre, öyle ya da böyle, bütün dinlerde bulunmaktadır." Lev Tolstoy'un "Kaçınılmaz Devrim" adlı makalesinde Alman filozof İmmanuel Kant'ın şu sözlerini alıntılması hususi bir anlam taşımaktadır: "Dinlerin farkı - ne garip bir ifade! Elbette dinde kullanılmayan tarihi olaylarda çeşitli inanışlar olabilir. Ve tarihte, dini kuvvetlendirmek, ilim ve vasıtalar alanıyla ilgili ve aynı şekilde çeşitli dini kitaplar (Zendavesta, Vedalar, Kur'an, vb.) çıkabilir. Ancak tüm zamanlar için geçerli olan tek bir din olabilir. Fakat bütün zamanlar için tek bir gerçek din olabilir. Tüm bu çeşitli inançların hiçbiri, din için yardımcı vasıtadan başka bir şey ihtiva edemez. Bu vasıta da tesadüfen oluşup zamana ve mekâna göre çeşitlilik gösterir." (Tolstoy, 1928-1958: 112). Yazar, aynı fikir ve kanaatini yazdığı günlük notlarında da ifade etmiştir. "Bütün dinlerin kökeni aynıdır. Başka türüsü de olamaz - insan her yerde birdir." (Tolstoy, 1928-1958: 15). Bu cümlelerle bütün dinlerin tek bir yaratıcı olduğunu kabul etmektedir.

Toplumsal Birlik Arayışı

Surat Kahvehanesi adlı eserin çevirisini yaptıktan sonra ve arkadaşı Çetkov'a yazdığı 23 Ocak 1887 tarihli mektupta "...farklı inançlara sahibiz ama aynı Tanrının hükmünde hayatımızı devam ettiriyoruz." cümlesini kullanarak aynı düşünceyi devam ettirdiğini görmekteyiz (Tolstoy, 1928-1958: 381). Farklı millet (Persli, Afrikalı, Hintli, Yahudi, İtalyan, Türk, Çinli) ve etnik gruplara ait insanlar kendi inançlarının daha iyi olduğunu ve ihtiyaçlarına cevap verdiğini savunmaktadırlar. Bu savunmalara Konfüçyüs'ün öğrencisinin hangi dinin daha iyi olduğu hususundaki iddialara Tolstoy şu cümleleriyle cevap vermektedir: "Her insan kendine ait veya hiç olmazsa anavatanına ait bir Yaratıcı olsun ister. Her halk, kainata sığmayan kocaman yaratıcıyı, kendi tapınağına sığdırmak istemektedir... Hiç böyle bir tapınak; bizzat Yaratıcının, insanları bir inançta ve bir dinde birleştirmek için inşa ettiği tapınakla karşılaştırılabilir mi?" (Tolstoy, 1928-1958: 53). Sadece çevirilerde değil (Surat Kahvehanesi), tamamlanmamış orijinal piyesinde de (Ve Işık Karanlıkta Parlıyor) aynı fikirleri ileri sürmektedir: "Nikolay İvanoviç, eğer dünyanın kaynağının yani Yaratıcının var olduğunu söylersem, herkes benimle aynı fikirde olur ve

Yaratıcının kabul edilmesi bizi birleştirir. Ancak, Brahman, Yahudi veya Kutsal Üçlü Tanrısının var olduğunu söylersem, bizleri ayırır." (Tolstoy, 1928-1958: 131).

Tolstoy, dini farklılıkları, tek inancın yokluğunu, pek çok çatışmanın, savaşın ve mağduriyetlerin sebeplerinden biri olarak görmektedir. Savaş ve Barış adlı romanın yazarı, 4 Mart 1855 tarihinde 27 yaşındayken günlük notlarında anlattığı eski hayalini kendince gerçekleştirmeye çalışmaktadır: "Yaratıcı ve din hakkındaki dünkü konuşma, bende muazzam bir fikir uyandırdı ve ben hayatımı, bu fikri gerçekleştirmeye adayabilecek güçte olduğumu hissetmekteyim. Bu fikir, insanlığın gelişimine uygun olan yeni bir dindir. Bu, İsa Mesih'in dininin temelidir, fakat inançtan ve esrarengizlikten (gizlilikten) arındırılmış, gelecek mutluluğa dair söz vermeyen (yani cennet vaat etmeyen ve cehennem korkusu olmayan), fakat yeryüzüne mutluluk verecek olan bir dindir." (Tolstoy, 1928-1958: 47). Belki de, Tolstoy'un "Bu Dünyadaki Mutluluk" hakkındaki son tezinden sonra, geri kalan notlar Tolstoy'un öğretisinin genel çerçevesini oluşturmaktadır.

Yazarın merak dolu bakışı, dünyanın en büyük dinlerindeki ortak manevi ve akla uygun ilkeleri keşfetme peşindedir. Tolstoy, bilhassa şark medeniyeti içerisinde bulunan dinlere (Özellikle Budizm dinine) özel bir ilgi duymaktadır.

N. Berdyaev, "Tolstoy'un Dinî Bilincindeki Eski ve Yeni Devir" adlı meşhur makalesinde şu çelişkiye işaret etmektedir: "...millî köy ağası yüzlü, iliklerine kadar Rus biri... (Tolstoy) Rus halkına yabancı olan Anglo-Sakson dinini yaydı." (Berdyaev, 1994: 461-782). Aşağıda, Rus filozof, yazarın felsefi-dinî arayışlarındaki zıt eğilime de dikkat çekmektedir: "L. Tolstoy art arda dinin hukuki bahsini, yani Eski Ahit dinini araştırıyor. Nezaket dini olan Yeni Ahit dini ona yabancı, yani bilinmiyor. Zaten Tolstoy, Hıristiyan'dan ziyade bir Budist." (Berdyaev, 1994).

Tolstoy'un Düşüncesinde Doğu

Budizm ve Konfüçyanizm

Son dönemde, Tolstoy'un felsefi ve dinî arayışlarında ikilem yaşamasını Bakhtin de tespit etmektedir. Yazarın fikirlerindeki Doğu etkisinin sonunda güçlendiğini düşünmektedir. "Tolstoy'un dinî bakış açısında iki ilke arasındaki mücadeleyi hesaba katmak gerekir. Birinci ilke, kendi ideolojik içeriğine ve sınıfsal tabiatına göre Avrupa'ya, Protestan (Kalvenizm) mezhebine, ikincisi ise muhtelif Budist mezheplerine yakındır... Budistler, serserilikleriyle, her türlü mülkiyete ve dış faaliyete düşmanlıklarıyla bilinirler... Eğer birincisi Tolstoy'u Avrupa'daki güçlü köylü müteahhitle ve bilhassa Amerika'daki sömürgeci çiftçiyle yakınlaştırırsa, ikinci ilke de Çin ve Hindistan'la yakınlaştırır. Her iki ilke de Tolstoy'un dünya görüşünde savaşmaktadır. Ama ikincisi, Doğu ilkesi, yani evsiz olan galip geliyor..." (Bakhtin, 1986). Budizm dini pek çok yönüyle Tolstoy'un ilgisini çekmiş ve üzerinde fazlaca düşünmesine neden olmuştur. Yine Okuma Çemberi adlı yazıda Buda efsanesi bölümünde, Buda'nın, çabaları ve ısrarlı arayışlarından sonra, insanı acılardan, ihtiyarlardan ve ölümden kurtarması gereken hakikatleri keşfettiğinden bahsetmektedir. Üzüntülerden kurtulmak için korkulardan sıyrılmak gerektiğinin altını çizmektedir. Korkulardan sıyrılmamanın yolu ise yalnızca kalbi uyandırıp, düşünceleri temizleyip, bedbahtlık ve asabiyetten kurtulup, insanların dışındaki bütün canlılara karşı sevgi duymakla muhtemel olduğunu vurgulamaktadır (Tolstoy, 1928-1958: 99).

Şu eserler, Budist ideolojisi unsurlarını içerenlerden sayılabilir: Yılanın Kafası ile Kuyruğu, Miras Kirpi, Maymun ile Bezelye, Sağmal İnek, Yük, İki Tüccar, Kızılderili ile İngiliz, Ördek ve Ay, Tozlu Kurt, Üç Tekerlek ile Bir Simit, En İyi Armutlar, Balıkçıl, Balıklar ve İstakoz, Kör ile Süt.

Budizm'in temel kanunu şu şekilde rivayet edilmektedir: "...karşılıklı bağımlılık ya da sebep ve sonuç kanunudur. Bu basit kanun, fertlerin bütün yaşadıklarının, kendi güdülerine bağlı olan hareketleri sayesinde meydana geldiğini iddia etmektedir. Şöyle ki, dürtü, hem hareketin hem de yapılan elemin köküdür." (Dalay Lama, 2001: 129). Sebep, sonucu doğuruyor ve sırayla, sonraki sonucun da sebebi oluyor. Tolstoy'un Sahte Kupon eserinin konusu, tam da bu prensipten yararlanılarak ortaya konmaktadır: Ancak, bu zincir (sebep → sonuç – sonuç → sebep → sonuç → sebep) sonsuza kadar gitmektedir. Hatta şu ya da bu insanın ölümüyle de son bulmamaktadır. Karma hikâyesinin kendi oluşturduğu bir varyantının dipnotunda Tolstoy, bu fenomene dair kendi açıklamasını yapmaktadır: "Karma bir Budist inancıdır. Buna göre, her insanın sadece karakter yapısı değil, aynı zamanda bu hayattaki bütün kaderi, evvelki hayatındaki davranışlarının bir sonucudur. Ayrıca gelecek hayatımızdaki iyilik veya kötülükler de aynı şekilde, bu dünyada kötülükten kaçmak ve iyilik etmek için harcadığımız çabalara bağlı olacaktır." (Tolstoy, 1928-1958: 47). Budist metinlerinin yapısı etkileyici bir şekilde oluşturulmuştur ve geleneksel olarak fikir adamlarının dikkatini çekmektedir. Rus yazarlardan Tolstoy'un dışında, İ.A. Bumin'i de fazlasıyla cezbetmiştir (Lobanova, 1988: 69-90).

Yine başka bir şarkiyat öğretisi sayılan Konfüçyanizm de Tolstoy'da şiddetli bir ilgi uyandırmış ve "Çin Bilgeliği" başlıklı birkaç makalesini Konfüçyanizm üzerine yazmıştır. Tolstoy, Çin milli karakterinin en iyi vasıflarını

doğrudan inançlarından aldıklarını ifade etmektedir. Çinliler, Tolstoy'a göre yeryüzündeki sadece en eski ve en büyük halk olmakla birlikte, aynı zamanda yeryüzündeki en barışçıl millet olup savaşmayı sevmeyen köylü çiftçi geleneğini devam ettiren toplumsal yapıya aittirler. İyi savaştığını ve bu yönde kahramanlıklarıyla övünen insanları da suçlu ilan etmektedirler. Dünyada hiçbir halkın çalışma hususunda Çinlilerle yarışamayacağı kanaatini taşımaktadır. "Eğer 1 hektarla bir Rus, iki Alman geçiniyorsa Çinlilerden on kişi bu miktarla geçinir. Çinliler kötülük yapmıyor; hiç kimseyle savaşmıyor; fazla veriyor, az alıyorlar. Daha iyi oldukları ortada. Eğer daha iyilerse, dinlerinin ne olduğunu öğrenmek gerekir." (Tolstoy, 1928-1958: 532). Daha sonra Tolstoy, onların dinlerinin temellerini ve Konfüçyanizm'in ana savlarını açıklamaktadır. Yazar, ana düşüncenin hangi algoritma etrafında dönüp dolaştığını şu şekilde açıklamaktadır: "Eski zaman çarları, kendi halklarında, akıl ışığının kaynağını meydana çıkarmak ve yükseltmek isterlerdi. Hepimizin gökyüzünden aldığı kaynağı... Bu çarlar, her şeyden önce kendi çarlıklarını iyi yönetirlerdi. Çarlıklarını iyi yönetmeye çalışanlar, her şeyden önce kendi ailelerinde düzen tesis etmek isterlerdi. Ailelerinde düzen tesis etmek isteyenler, her şeyden önce kendilerini düzeltmeye, her şeyden önce doğruyu kendi kalplerine yerleştirmeye çalışırlardı. Doğruyu kalplerine yerleştirmeye çalışanlar, her şeyden önce emellerinin temiz olmasına çalışırlardı. Emellerinin temiz olmasını isteyenler, her şeyden önce iyilik ve kötülük hakkındaki hükümlerini mükemmelleştirmeye çalışırlardı. İyilik ve kötülük hakkındaki hükümleri mükemmelleştirmek, davranış sebeplerinin kaynağına ve derinlerine inmektir." (Tolstoy, 1928-1958: 534) ve "Çardan son köylüye kadar herkes bu tür bir kendini mükemmelleştirmeyle meşgul olmalıdır." (Tolstoy, 1928-1958: 534).

Tolstoy, "Çin Bilgeliği" yazılarına şöyle kısa bir açıklama getirmektedir: Tao düşüncesinin kurucusu Çinli Bilge Lao Tzu'nun yazdığı Yol ve Hakikat Kitapları etkilendiğini ve kendisini de cezbedtiğini de ifade etmiştir.

E.İ. Raçin, "Tolstoy'un Dünya Görüşünün Kaynakları ve Evrimi" adlı çalışmasında Konfüçyanizm'den çok, diğer bir Çinli Filozof Mo Di'nin evrensel sevgi hakkındaki öğretisi Tolstoy'un ilgisini çektiğini aktarmaktadır. Raçin, "Mo Di'nin görüşlerinin özü şundan ibarettir: İnsanların, kendi felaketlerinin sebeplerini, toplumdaki düşmanlık ve kaosu sebeplerini anlaması lazımdır. Mo Di, insanların birbirlerinden ayrı hareket etmesi ve bardağı taşıran egoistliklerinin bu kötü şeylere neden olduğunu gördü. Bunları aşmak için yapılacak esas iş, evrensel birliği arzulamaktır. Bu arzunun temelinde de sevgi duygusu yatar." (Raçin, 1997:190).

Tolstoy, Budizm, Konfüçyanizm, Mo Di ve Lao Tzu öğretilerindeki birlik, insan sevgisi, bütün canlılara olan sevgi, ahlaki açıdan mükemmelleşme ve sorumluluk sahibi olma gibi kavramlar yazarı cezbetmiştir.

Yazar, Hintlilerin eski dinî inançlarıyla da ilgilenmiştir: "Eğer Krişnalar (Hinduizm'de bir tanrı) olmasaydı, Tanrı hakkında bilgimiz olmazdı. Manevi hayata dair Hıristiyanlık bilgilerimiz, eskiçağdan, Yahudilerden; Yahudilerin bilgileri Süryanilerden; Süryanilerinki de Hintlilerden geliyor. Bu bilgilerin değeri ise geriye gittikçe artıyor. Ne kadar yeni, o kadar aşağı; ne kadar eski, o kadar yüce." (Makovitskiy, 1979).

Yazar, dünya dinlerinin en genci yani en sonuncusu olan Müslümanlığa 'da aynı şekilde büyük bir saygıyla yaklaşmaktadır. Çünkü İslam dininin Hristiyanlığın prensiplerine de sahip olduğunu ve en son gelmesinden dolayı daha önce gelen Musevilik ve Hıristiyanlıktan daha düzenli olduğunu düşünmektedir. İslam'ın da bütün dinler gibi büyük ve ebediyete yönelik hakikatler içerdiğini ancak yine bütün dinler gibi bu dine de batıl inançlar ve tahriflerin karıştığını tahmin etmektedir. Tolstoy'un Hacı Murat adlı romanı üzerinde çalıştığı dönemde kendisiyle görüşen Şulgin bize şunları aktarmaktadır: "İslam'ın Lev Nikolayeviç'e ahlaki ve dinî arayışlarında pek bir şey katacağını zannetmediğimi, zira İslam'ın tam bağımsız bir din olmadığını, hatta daha doğrusu, Musevilik ile Hristiyanlık özellikleri taşıyan bir mezhep olduğunu dile getirdiğimde, koca ihtiyar öfkeyle sözümü kesti ve şöyle dedi:

-Bu doğru değil! İslam, Protestanlığın ilk tezahürüdür. Bu tezahür, Luther'den 900 sene önce, Hıristiyanlık dininde azizler kültürünün güçlendiği ve Hristiyanlığın ilk halinden sapmaya başladığı ana denk düşer..." (Şulgin, 1911: 70).

Tolstoy ve İslam Akımları (Babilik ve Bahaizm)

Tolstoy, Türkler ve Araplar hakkında malumat sahibi olması gençlik yıllarına dayanmaktadır. O dönemin güzide yüksek eğitim kurumu olan Kazan Üniversitesine girmek için Türkçe ve Arapça özel dersler aldığını bilmekteyiz. 1844 yılında yapılan sınavda 5 üzerinde 5 aldığı kayıtlarda mevcuttur. Türkler, Araplar ve İslam dini konusundaki ilgisinin ve izlenimlerinin daha erken yaşlarda başladığını ve ilerleyen yıllarda da devam ettiğini tarihi kaynaklar yazmaktadır (Şifman, 2021: 220).

İslam akımlarından Babilik ve Bahailik'in yazarın dünya görüşünde etkili olduğu görülmektedir. Babilik 19. yüzyıl ortalarında Şii İslam temelinde İran'da ortaya çıkmıştır. 1853 yılından itibaren yeni lider Bahau'llah'ın isminden dolayı, bu hareket Bahaizm adı verilmiştir. 1898 yılında bu dinle tanışan Lev Tolstoy hayatının geriye kalan kısmında ilgilenmeye başlamış olup sadece sempati duymamış şanlı istikbâline dair kehanette de bulunmuştur: "İnsanların kardeşliği ve eşitliği ve Tanrı'ya hizmet için bedensel hayatın feda edilmesini öğrettiği derecede,

Babiliği cân-ı gönülden tasvip ediyorum." (Tolstoy, 1928-1958: 207). Tolstoy'u etkilemenin ötesinde cezbeden Bahaizmin ana öğretisi olan bütün insanların bir ailede uyumlu bir toplum inşa etmede birleşmesi fikridir. Öğreti, Tolstoy için dinamik güç olmuştur. Çünkü ortaya konan ideoloji insanlığı bir din etrafında toplama talebine cevap vermektedir. Tolstoy'da bunu istemektedir (Moiseyeva, 1996: 63).

Tolstoy'a göre gerçek hayat dinlerin ortaya koyduğu ulvi prensiplerden uzak devam etmekteydi. Yazar, 13 ve 26 Şubat 1906 tarihinde Reşit Safret Bey'e şu şekilde bir mektup yazmıştır: "Türk, Rus, Fransız, Japon, kendi hükümetlerine itaat etmeden önce Tanrı'ya itaat edecekler; hepsinin vazifesi aynıdır ve tek bir kanundan ibarettir. Kendine nasıl davranılmasını istiyorsan, yakınındakine de öyle davranmak gerekir. Hem de ırk, din, sınıf ve milliyet farkı gözetmeksizin davranmalısın." (Tolstoy, 1928-1958: 98). Tolstoy'un serzenişi Türk de, Rus da, Fransız da, Japon da ve diğer etnik kimliğe sahip olanlarda Tanrıya itaatten önce kendi hükümetlerine ve devletlerine itaat ettikleri şeklinde devam etmiştir.

Yazar, Bosna ve Hersek'in Avusturya'ya katılması hakkında yazdığı yazısında bütün insanların yaratıcı karşısında eşit olduğunu yineleyerek mühim olanın ait olduğu milliyeti değil, insan olmasını vurgulamıştır. Tolstoy bu fikrini sadece felsefi, dinî, siyasî ve iktisadi eserlerinde değil, özel hayatında da yaygın olarak tekrarlamıştır. Bu düşünce, miras kalan mektuplarına da yansımıştır. F.B. Gets'e yazdığı 30 Haziran 1890 tarihli mektupta şöyle demektedir: "...benim için bütün insanların eşitliği bilinen bir gerçektir..." (Tolstoy, 1928-1958: 117); Bu mektuptan tam 5 sene sonra (10.09.1895) M.E. Zdzehovskiy'e şöyle yazarak devam etmektedir: "...biz Rus, Polonyalı, Alman olmaktan önce insanız. Biz bir öğretmenin öğrencileriyiz. Bir babanın oğullarıyız. Hepimiz kardeşiz" (Tolstoy, 1928-1958: 170).

Tolstoy, "...Rus değil de Hristiyan yönlü bir Rus gazetesi" (Tolstoy, 1928-1958: 218), yayımlamayı kafasına koymuş olan M.M. Lisitsın'a yazdığı mektuplardan birinde, N.S. Leskov'un yardımına başvurmasını şu cümlelerle tavsiye etmektedir: "... çünkü "... onun görüşleri benimkilerle aynıdır ve o da Rusları ya da Almanları değil, insanları sever." (Tolstoy, 1928-1958: 229).

Tolstoy, kalbinin merhamet sınırlarını genişleterek bütün canlıları da dâhil etmekte ve kardeşler sınıfına katmaktadır: "Maymunların ve köpeklerin, atların ve kuşların bizim kardeşlerimiz olmadığı söylenemez." (Tolstoy, 1928-1958: 8). Bu yüzden Tolstoy düşman halkların insanlarını da sevmenin gayet doğal olduğunu söylemektedir (Tolstoy, 1928-1958: 365). Araştırmacılar, Tolstoy'un tuttuğu günlük defterlerinden birinde 28 Şubat 1890 tarihli ilginç bir yazıya rast gelmişlerdir. "Rüyamda Papazla konuşuyordum. Sarhoşluk, hoşgörü ve şimdi unuttuğum bir şey hakkında daha sohbet ediyordum. Ona hoşgörüye dair şunu söylemiştim. Ne Yahudi'yi, ne de Tatar'ı hor görmeli, herkesi sevmeliyiz." (Tolstoy, 1928-1958: 23).

Yazarın Okuma Çemberi adlı yazılarında aktardığı aşağıdaki tasavvufi cümlesi çok manidardır: "Eğer Müslüman inancına sahipsen git ve Hristiyanlarla birlikte yaşa. Eğer Hristiyan inancına sahipsen Yahudilerle birlikte yaşa. Eğer Katolik inancına sahipsen Ortodokslarla birlikte yaşa. Dinin ne olursa olsun diğer inançlara mensup insanlarla görüş. Eğer konuşmaları seni öfkelen-dirmiyorsa ve onlarla rahatça görüşebiliyorsan barışı elde etmişsin demektir." (Tolstoy, 1928-1958: 424). Genel olarak, fazla abartmadan birlik çağrısının ve birlik güdüsünün Tolstoy'un hayatında ve eserlerinde belki de en önemli şey olduğunu söyleyebiliriz.

Birlik ve beraberlik içerisinde yaşamının doğal süreç içerisinde ilerlediğini ve tersine çevrilemeyeceğini, insanların iradesi dışında gerçekleştiğini, ayrıca tüm insanlık tarihinin tek, hatta zor, ama bütün insanların birliğinin devamlı bir süreci olduğunu, Tolstoy için şüphe götürmez bir gerçektir. Üstelik, "Tüm ilahî kaynaklardaki tek bir şurdan doğan, bütün insanlıkla birlik şuru, insanlara hem iç ve şahsî hem de dış ve toplumsal nimetin en ulvisini verir." (Tolstoy, 1928-1958: 391).

Halkların bir olma, birlikte olma ve bir ailede birleşme fikrini "İtalyanlar" adlı yazısında devam ettirmekle kalmayıp Bosna ve Hersek'in Avusturya'ya katılması hakkında ki yazısıyla da iddiasını hayatın esas gayesinin insanların manevi birlik içinde olması temennisiyle devam ettirmiştir. Tolstoy, "...insanların, siyasi partilerden bağımsız olan her birlik yöntemini ve bilhassa da farklı milliyet ve devletlerden insanların şuurlu manevi birliğini..." yürekte tasvip ettiğini pek çok kez itiraf etmiştir (Tolstoy, 1928-1958: 402). Genel olarak yabancı dil öğrenmeye pozitif bakmakla birlikte Esperanto dili tasvip etmektedir. Onun ifadesiyle: "...dil bilmek, azami sayıda insanla görüşme ve birlik olma imkânı verir." (Tolstoy, 1928-1958: 102). Geçmişteki birlik ve beraberlik düşüncesini yanlış anlama ve anlaşılma tehlikesine karşı yeni eklemeler getirmiştir. İlk başta her türlü birlik ve beraberliği desteklerken bunun rakip gruplar doğuracağını, ortaya menfaat ve çıkar çatışmasının çıkacağı endişesiyle 1910 yılındaki Sofya Slav Kongresi için aşağıdaki cümleleri kaleme almıştır: "Evet, insan hayatının manası da, amacı da, nimetleri de birlik olmaktır. Fakat amaç ve nimetler, ancak tüm insanlığın ortak değerleri etrafında (insanlığın menfaatleri için) birlik olduğu zaman elde edilir. Yoksa sınırlı özel amaçlar uğrunda küçük ya da büyük insan gruplarının birlik olmasıyla değil." (Tolstoy, 1928-1958: 176).

Yazar, kendi pozisyonunu düzeltti ve her türlü birliği de kabul etmemiştir. Çünkü herhangi bir kesimin, şahısların veya ülke grubunun birliği başka birilerine karşı oluşturulmuş birlik olarak anlaşılmaktadır. Bu birlik veya birliktelik menfaatleri ve çıkarları içerir. Tolstoy'un, "Sofya'daki Slav Kongresi" 'ne (1910) hitabında şu satırlara yer vermektedir: "Evet, insan hayatının manası da, amacı da, nimetleri de birliktedir; fakat amaç ve nimetler, ancak tüm insanlığın ortak temeli uğrunda tüm insanlık birlik olduğu zaman elde edilir; aksi takdirde, sınırlı özel amaçlar uğrunda küçük ya da büyük insan gruplarının birlik olmasıyla değil." (Tolstoy, 1928-1958: 176).

Bu yüzden, Tolstoy'un Okuma Çemberi içindeki şu çağrısı sıradan ve tesadüf değildir: "Sözlerinle, insanlarda birbirlerine karşı kötü duygular uyandırıp birliklerini bozan kişi olmaktan kork." (Tolstoy, 1928-1958: 19). Yazar, hayatın mana ve vazifesini kavrayabilen ve bütün halkların fertleriyle eşit ve kardeş olduğunu hissedebilen insanın ancak saygın insan sayılabileceğinin altını kalın puntolarla çizmektedir. Tolstoy'a göre, kendisini evrensel bir devletin vatandaşı sayan Sokrat'ın insanlar için örnek olabileceğini yazmaktadır. Harrison'a ait olan çok beğendiği şu cümleyi defalarca alıntılamıştır: "Vatanımız dünya, vatandaşlarımız tüm insanlık." (Tolstoy, 1928-1958: 96).

BULGULAR

Tolstoy, yazılarında saf ve temiz insanların dini inançlarına vurgu yapmaktadır. Tabanın yani saf ve sıradan insanların sahip olduğu iç temizliğini yukarı doğru çıkıldığında yönetici kesimde görememektedir. Esas unsurun taban olmasına rağmen dini otoritelerin saf ve köylü halkı kendi menfaat ve heveslerine göre yönetmek istediklerini eleştirmektedir.

Büyük dinler arasındaki teferruattaki farklılıklar bir kenara bırakılırsa ana hedeflerinin bir olduğunun altı çizilmektedir. Yazar, ana hedefin bir olmasının insanlık için bir şans olacağını ve bunu fırsata çevirebileceğini ifade etmektedir. İnsanların gayesinin bir olması sadece iç huzuru değil toplumsal huzuru da sağlayabilir. Savaşlar ortadan kalkabilir. Gelecek endişesi olmaz. Taban ile tavan arasındaki farklılıklar daha aza indirgenebilir veya tamamen ortadan kalkabilir.

Kilise yönetiminin veya dini otoritelerin kendi varlıklarını sıradan halka borç bilmeye davet etmektedir. Tolstoy, bu cesaretini tabanın saf ve berrak inançlarından almaktadır. Yazar, iyi niyet ve art niyetsiz olmayı toplumsal piramidin üst kısımlarında da görmek istemektedir.

SONUÇ

Yazarın, felsefi ve dini arayışlarını sürdürdüğü yazılarında Hıristiyanlıkla başlaması tesadüfi değildir. Hıristiyanlık dini ve müntesipleri üzerinden bazı tespitler de bulunarak ilerlemiştir. Rus köylüsünün saf ve temiz inancına vurgu yapmıştır. Kilise yönetiminin tabandaki halktan kopuk olduğunu her fırsatta vurgulamıştır.

Yazar, insanlığın huzuru için kendisini sorumlu tutarak yazılarını kaleme almıştır. Felsefi, dini, bilgi ve becerilerini kullanarak beyin fırtınası yapmıştır. İlk önce insanlığın içinde bulunduğu temel problemleri tespit etmeye çalışmış ve ardından da kendi reçetesini sunmuştur.

Bütün büyük dinleri inceleyen yazar hepsinin de ortak yanlarının hemen hemen aynı olduğunun altını çizmiştir. Bütün dinlerin tek bir yaratıcı tarafından ortaya konduğunu ve bu yaratıcının bütün insanlardan ortak bir şey istediğini belirtmiştir.

Bütün dinlerin ortak yönü olan bir inançta (tevhit inancında) birleşebileceğini ve bunun zor olmayacağını vurgulamıştır. Dinlerdeki küçük çaplı farklılıklara takılmamak gerektiğini, gerçek yaşamın bütün dinlerin ortak yanını öne çıkararak hayatın daha anlamlı olabileceğini, dini otoritelerden korkmadan ifade etmektedir. Bu nedenle, Tolstoy'un Okuma Çemberindeki çağrısı tesadüfi olarak yazılmış bir yazı değildir. Tolstoy, insanların birliğini ihlal etmekten, kırıcı sözlerle içlerinde birbirlerine karşı kötü duygular uyandırmaktan kaçınılması gerektiğini tavsiye etmektedir. Bu anlamda Tolstoy'a göre kendisini bir dünya devletinin vatandaşı olarak gören Sokrates model olmuştur. Beğendiği şu sözü defalarca alıntılamıştır. "Anavatanımız dünya, yurttaşlarımız tüm insanlık." Yazar, insanlığın selameti için kardeşliği öne çıkarmıştır. Hatta Tolstoy daha da ileri giderek bütün canlılara olan derin sevgisi nedeniyle onları da (hayvanları da) kardeş sınıfına yükseltmiştir.

KAYNAKÇA

Bakhtin, M. (1986). A foreword (The dramatic works of L. Tolstoy). Moscow: Literary critique.

Berdyayev, N.A. (1994). Vethiy i Noviy Zavet v Religioznom Soznanii L. Tolstogo. Filosofiya, Tvorçestva, Kul'turi i iskusstva, (2), 461-782.

Dalay Lama (2006). Etika v Novom Tısyaçeletii. Moskva: Sofiya.

- Lobanova, T.K. (1988). *Orientalnaya Proza İ. Bunina i Duhovno-Estetiçeskoye Naslediye Narodov Vostoka*. Russkaya Literatura i Vostok, (ss.69-91). Taşkent: Fan.
- Makovitskiy, D.P. (1979). *U Tolstogo. Yasnopolyanskiye Zapiski*. Leningrad: Literaturnoye Nasledstvo.
- Moiseyeva, N.A. (1996). *Tolstovskaya İdeya Novoy Mirovoy Religii i Bahaizm Tolstoy i Religiya*. Moskva: RUDN.
- Raçin, Y.İ. (1997). *İstoki i Evolyutsiya Mirovozzreniya L. Tolstogo. Doktorskaya Dissertatsiya, Moskovskiy Gosudarctvenniy İnstitut Elektroniki i Matematiki (Tehniçeskiy Universitet)*. Moskva.
- Tolstoy, L.N. (1928-1958). *Polnoye 90-tomnoye Sobraniye Soçineniy*. Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Şifman, A.İ. (2021). *Lev Nikolayeviç Tolstoy ve Türkiye: Türk Edebiyatına Etkisi*. Çev. Üstünyer, İ. Karadeniz Araştırmaları, XVIII/69: 219-235.
- Şulgin, S.N. (1911). *İz Vospominaniy o gr. L.N. Tolstom*. Russkaya Mısl, 2, 65-73.
- Unal, K. (2020). *Islam and Mountain Traditions in Determining the Character of the Protagonist in Lev Tolstoy's Novella "Hadji Murat"*. Journal of Global Social Sciences, 1(3),143-159.

Toplumsal Cinsiyet Bakımından İş Yaşamında Kadınlara Yönelik Mobbingin Sosyolojik İncelenmesi

Sociological Investigation of Mobbing Against Women in Business Life in Terms of Gender

ÖZET

Modern hayatın önemli sorunlarından biri olan mobbing kavramı, toplumsal boyutun farklı pek çok alanında var olmaktadır. Toplumsal bağlamda ve iş hayatının tüm alanlarında çalışanlara zarar verici yan etkilerinin tespit edildiği mobbing kavramı önem kazanmaktadır. Bununla birlikte, iş hayatında kadınlara karşı tutum ve davranış, çalışma koşulları, ücret, terfi, işe alınma ve işten çıkarılma gibi birçok faktör de mobbing kavramıyla birlikte kendisini göstermektedir. Bu bağlamda, çalışmanın konusu toplumsal cinsiyet bakımından kadınların çalışma hayatında maruz kaldıkları mobbingi sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirmektir. Çalışmanın amacı kadınların çalışma hayatında gerçek anlamda ötekileştirilip, eşit olmayan davranış ve tutumlara maruz kalıp kalmadığına ilişkin tespitlere ulaşıp tacizin iş hayatında kadınlar üzerinde nasıl bir etki yarattığını saptamaktır. Bu doğrultuda 2002-2021 yılları arasında yapılmış, yedi makale, iki yüksek lisans tezi, bir doktora tezi ve iki bildiri ele alınmıştır. Nitel araştırma yönteminin dokümantasyon tekniği kullanılarak, bu saha çalışmaları örneklem grubu açısından incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda; 12 saha çalışmasının, kadın akademisyenler, bankacılık sektörü çalışanları, şirket çalışanları, imalat sektörü gibi farklı örneklem grupları üzerinden ele alındığı ve kadın çalışanların davranış, tutum ya da düşüncesini şekillendiren mobbing 'in çalışma hayatının birçok alanında var olduğu incelenen çalışmalardaki analiz sonuçlarında da görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Mobbing, Mobbing Süreci, Kadın, İş Yaşamında Ayrımcılık, İşyerinde Mobbing

ABSTRACT

The concept of mobbing, which is one of the important problems of modern life, exists in many different areas of the social dimension. The concept of mobbing, in which harmful side effects are detected for employees in social context and in all areas of business life, is gaining importance. However, many factors such as attitude and behavior towards women in business life, working conditions, wages, promotion, hiring and dismissal also manifest themselves together with the concept of mobbing. In this context, the subject of the study is to evaluate the mobbing that women are exposed to in terms of gender in their working life from a sociological point of view. The aim of the study is to reach determinations about whether women are really marginalized in working life and exposed to unequal behaviors and attitudes, and to determine how mobbing affects women in business life. In this direction, seven articles, two master's Degrees, one doctoral thesis and two papers were made between 2002 and 2021. Using the documentation technique of the qualitative research method, these field studies were examined from the point of view of the sample group. As a result of the study; 12 field studies were considered over different sample groups such as women academics, banking sector employees, company employees, manufacturing sector, and it was also seen in the analysis results of the studies that examined that mobbing, which shapes the behavior, attitude or thinking of female employees, exists in many areas of working life.

Keywords: Mobbing, Mobbing Process, Women, Discrimination in Business Life, Mobbing in the Workplace

GİRİŞ

Mobbing, herhangi bir kültür veya cinsiyet ayrımı gözetmeksizin her işyerinde ortaya çıkabilen ve herkesin maruz kalabileceği son derece ciddi bir durumdur. İş yerinde mobbing ise, çalışma hayatının başlangıcından beri var olan ancak insan doğasının gereğinden ötürü genellikle görmezden gelinen, karmaşık, çok yönlü ve disiplinler arası bir sorundur. Çalışma hayatında mobbing kavramı, iş ortamındaki kişilere üstlerinden, eşit düzeyde çalışanlardan veya üstleri tarafından sistematik bir şekilde uygulanan kötü muamele, tehdit, şiddet, aşağılama gibi davranışları ifade eden bir kavramdır (Tınaz, 2006: 14).

Çalışma hayatında mobbinge maruz kalan bir çalışanın işletme ve sosyal güvenlik kuruluşlarına, performans düşüklüğü, çalışmada verimsizlik, işi bırakma, sağlık problemleri yaşayıp ilaç ve tedavi masrafları gibi maliyetleri vardır. Ayrıca stres ve mobbinge dayanamayanların baskılardan dolayı psikolojik sağlık sorunları yaşayıp erken emekliliğe ayrılarak sosyal güvenlik kuruluşlarına fazladan yük getirdikleri söylenmektedir. Mobbing yalnız çalışma sektöründeki işletmeleri olumsuz etkilemez aynı zamanda işvereni, işçiyi, ailelerini ve tüm toplumu etkileyecek bir güce sahiptir (Kaymakçı, 2008:3). Bu açıdan mobbing, mutsuz bireylere ve iş sektöründe huzurun, mutluluğun olmadığı bir çalışma hayatına neden olarak önemli toplumsal problemlere neden olur. Mobbing üzerine

Şeyda Şakiroğlu¹

How to Cite This Article

Şakiroğlu, Ş. (2023). "Toplumsal Cinsiyet Bakımından İş Yaşamında Kadınlara Yönelik Mobbingin Sosyolojik İncelenmesi"

International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7473-7481. DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/sssj.70344>

Arrival: 30 April 2023

Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi., İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. ORCID: 0009-0008-5095-6920

yapılan araştırmaların birçoğu kavramsal olmakla beraber son dönemlerde bu sorunlara yönelik araştırmaların çoęalmasý pozitif anlamda olumlu bir gelişmedir (Gültekin ve Aydın, 2022:40).

Bu kuramsal açıklamalar doğrultusunda, araştırma toplumsal cinsiyet bakımından kadınların iş yaşamlarında karşılaştıkları mobbing sosyolojik bir perspektifle ele alınmaktadır. Çalışmanın konusu elbette ilgili örneklem dahilinde iş hayatında kadınlara yönelik mobbing davranışının toplumsal cinsiyet tezahürü üzerinden literatürdeki yerine değinmek ve de örneklem dahilindeki veriler bağlamında mobbinge neden olan faktörleri tartışmaktır. Çalışmanın amacı, mobbing kavramın etki alanını ve kapsamının kavranması, işyerinde karşılaşılan olumsuz tutumların anlaşılması ve bu tarz durumlarla başa çıkacak yöntemlerin neler olabileceğinin bilincine varılmasıdır. Bu doğrultuda son 20 yıllık zaman aralığında yaşanan değışimi tespit etme amacıyla 2002-2021 yılları içinde yedi makale, iki bildiri, iki yüksek lisans tezi, bir doktora tezi sonuçlarına bakılmıştır. Nitel araştırma yönteminin dokümantasyon tekniği kullanılarak bu çalışmalar örneklem grubu ve analiz sonuçları bakımından incelenmiş ve genel sonuçlara varılmıştır.

MOBBING KAVRAMI VE TARİHSEL GELİşİMİ

Mobbing Kavramının Kökeni ve Tarihçesi

“Mobbing”, 19. yüzyılda ilk kez biyologlar tarafından yuvalarını korumak için saldırganın etrafında uçan kuşların davranışlarını betimlemek amacıyla kullanılmıştır (Tınaz, 2006). Aynı kavram daha sonra 1960’larda, Avusturyalı bilim insanı Konrad Lorenz tarafından hayvanların kendi içinde ve kendi sürülerinin içinde olmayan yabancı hayvana karşı gösterdikleri taciz davranışını tanımlamak amacıyla kullanılmıştır (Kaymakçı, 2008: 11). Latince “Mobile Vulgus” sözcüğünden gelen mobbing kararsız, kalabalık gibi anlamlar taşımaktadır. Dilimize “örgütsel baskı” biçiminde çevrilebilecek olan “mobbing” İngilizce “Mob” kökünden gelmektedir Mob sözcüğünün tam anlamıyla karşılığı, “kanun dışı şiddet uygulayan düzensiz kalabalık” şeklindedir (Alparslan ve Tunç, 2016:147).

İş yaşamında ise Mobbing terimi 1980’lerin başında ilk olarak İsveçli psikolog Heinz Leymann tarafından ortaya atılmıştır. İş yaşamında mobbing terimini Leymann “iş yaşamında bir veya daha fazla kişiye yönelik sistematik olan düşmanca ve etik dışı iletişim kurma yoluyla psikolojik terör” olarak tanımlamıştır (Leymann, 1996: 165). Leymann, çalışanların maruz kaldığı sistematik ve psikolojik tacizleri tanımlamak üzere bu terimi kullanmıştır. Leymann, bazı kişilerin işyerinde kötü muameleye maruz kalması durumunda, işyerini kaybetmekle tehdit edildiklerini ya da işyerindeki çalışma arkadaşları tarafından dışlandıklarını keşfetmiştir. Bu davranışların, bireylerin kendilerine olan güvenlerini, kendilerini değerli önemli hissetmelerini ve çalışma verimini önemli düzeyde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Leymann çalışan bireyler arasında düşmanca ve saldırganca davranışların var olmasına yönelik tespitleri sonucunda bu kavramı kullandığı anlaşılmaktadır. Leymann çalışma hayatında mobbing davranışlarının varlığını anlatmakla kalmamış iş yaşamında mobbing kavramına önem verilmesini ve bu önemli kavrama ilişkin ilginin diğer Avrupa ülkelerine yayılmasını da sağlamıştır (Tınaz, 2006).

Mobbing Kavramının Tanımı

‘Mobbing’; bir veya birden fazla kişinin çalışma alanında farklı kişi ya da kişilere yönelik baskıcı bir davranış örüntüsüyle onları kendi boyunduruğu altına alıp, onları kişilik hak ve özgürlüklerini kısıtlayıp, çalışma ortamında onları küçümseyici, öz benliklerini ve kendilerine olan öz saygılarını kaybetmeleri sağlamak amacıyla bilinçli bir şekilde yapılan davranışların en az altı ay gibi bir zaman zarfında sürekli olarak devam etmesi olarak tanımlanmaktadır (Kaymakçı, 2008: 23). Zapf (1999), ‘mobbing’ kavramını mağdurun düşük statüdeki bir görevde çalıştırıp, kendisine verilen görevlere karşı çıkıp, işyerindeki görevini ihlal edip mağdurun ikincil bir konumda olmasına sosyal dışlanma ve hakarete maruz kalması olarak tanımlamaktadır. Matthiesen, Raknes ve Rrokkum (1989), ‘mobbing’ kavramını bir ya da birden fazla kişinin çalışma ortamında bulunan birçok sayıda çalışana karşı devamlı olarak yansıtıkları olumsuz, kaba davranışlar şeklinde tanımlamaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), ‘mobbing’ kavramını haince, vicdansızca, zalimce, öz güveni yıkıcı, onur kırıcı, gururu önemsemeyen eylemlerle, intikam almayı amaçlayan davranışlarla bir ve birden fazla çalışanı olumsuz etkilemesine odaklanan hareketler olarak açıklanmıştır (Karlıoğlu, 2011: 8). Tim Field, ‘mobbing’ kavramını mağdurların kendilerine olan güven ve öz benliklerine devamlı yapılan acımasız bir tehdit ve saldırı olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda mobbing “mağdurun kendi benliğini öldürme çabası” olarak da görüldüğü söylenebilir. Bu eylemin temelinde de üstünlük kurma çabası ve kendi emirleri altına alma ve ortadan kaldırma istek ve arzusu yatmaktadır (Mimaröğlu ve Özgen, 2008: 206).

Mobbing Süreci

Mobbing rahatsız edici tutum ve davranışlarla kendisini yansıtan, belli bir süre geçtikten sonra acı vermeye başlayan ayrıca olay ve durumların birbiriyle ilintili bir şekilde hız kazandığı; çeşitli aşamalardan oluşan bir süreçtir. Bu süreç ışığında mobbing neden olan belirtilerin öğrenilmesi yüksek önem arz eder (Tınaz, 2006: 16). Mobbing sürecini öğrenmek için öncelikle işyerinde gözlenen ve mobbinge neden olan davranışları tespit etmek gerekir. Mobbing süresi boyunca fark edilen davranış ve tutumlar, ayrı ayrı incelendiğinde bazıları tam anlamıyla negatif olarak düşünülmesine ve bazı durumlarda da kabul edilemez olarak anlaşılmasına rağmen; bazıları ise yalnızca normal etkileşim davranışları olarak görülebilir. Ayrıca bu davranışlar uzun bir zaman aralığında düzenli olarak tekrarlanırsa anlamları farklılaşır, tehlikeli bir hal alır. Genelde bu tür davranışlar bir mobbing durumunun tetikler ve taciz davranışı haline dönüşür. Mobbing işyerinde anti sosyal veya anormal davranışların alt sınıfları biçiminde kategorileştirilir (Kaymakçı, 2008: 36). Mobbing kültür, gelenek görenek ayrımı yapmadan bütün işyerlerinde ortaya çıkabilecek bir olgudur.

Leymann'ın mobbing sürecini betimlediği 5 aşama ise şöyledir (akt. Tınaz, 2006: 53-56):

- ✓ *Çatışma*: Bu aşamada çatışmaya neden olacak kritik bir durumun ortaya çıkması söz konusudur. Mobbing bazı anlarda çatışma olarak düşünülebilir. Bu aşama mobbing düzeyinde değildir. Fakat yansıtılan davranışlar, kısa bir zaman aralığında mobbinge dönebilir. Tam bu aşamada mağdur psikolojik ya da fiziksel anlamda bir hastalık göstermeyebilir.
- ✓ *Saldırgan Eylemler*: Mobbing sürecinde gün yüzüne çıkan davranışların tamamı, bireyi çalıştığı işten soyutlamak nedeniyle yapılan saldırı eylemleri davranışlar değildir. Psikolojik baskıya neden olan davranışlar, istikrarlı ve uzun süreli kötü bir amaçla sürdürülürse; normal günlük etkileşim içinde var olan davranışlar olarak kabul edilebilir. Ayrıca bu davranışlar, belli bir süre içerisinde biçim değiştirerek bireyi grup içinde yalnızlaştırıp cezalandırma amaçlı saldırgan eylemlere dönebilir. Saldırgan eylemler ve psikolojik saldırıların başlaması, mobbingin harekete geçmesinin işaretleri olabilir.
- ✓ *İşletme Yönetiminin Devreye Girmesi*: Yönetim, sürecinin ikinci aşamasında doğrudan müdahale olmasa da bir önceki aşamada gün yüzüne çıkan olaya ön yargıyla bakabilir. Olayı doğru değerlendiremeyip yalnız bırakılan mobbing mağdurunu suçlama ve sorunu bir kenara atma eğilimi olabilir. Bu kısımda yönetim olumsuz bir döngü içinde bulunmuş olabilir. Yönetim bu aşamada, kendi sorumluluğunda olan “çalışma ortamının psikolojik kontrolü” görevini benimsemeyip mobbing süreci kısmındaki yerini alarak mobbing sirkülasyonuna başlamış olur.
- ✓ *Yanlış Yakıştırmalar ya da Tanılarla Damgalama*: Mobbing mağduru, mobbing sorununu çözüme kavuşturmak için bir psikolog ya da psikiyatrist destek takviyesine başvurursa diğerleri de bu durumun bilincinde ve farkındaysa, özellikle mobbingin uygulandığı işyerlerindeki bilinçsiz kişiler tarafından bu durum hakkında yanlış değerlendirmeler olacaktır. Bu da mobbing mağduru üzerinde psikolojik baskıyı arttıracaktır. Bu aşama özel bir önem taşır. Çünkü doğru olmayan yorumlamaların neticesi olarak mobbing kurbanları ‘zor insan’, ‘paranoyak kişilik’ ya da ‘akıl hastası’ olarak damgalanır. Mobbing konusunda yerli tecrübe ve bilgiye sahip olmayan sağlık çalışanlarının yönetimin yanlış algılamaları ve yanlış teşhis koymaları bu olumsuz döngüyü hızlandırmaktadır. Kişiyi tedavi etmek için çeşitli merkezlere başvurulabilir. Fakat destek ve faydalanacağı bir alan oluşturmak yerine uzun süreli hastalık izinleri ile mağduru çalışma hayatından uzaklaştırmak tercih edilmektedir. Bu da genellikle işten çıkarma ya da istifa ile sonuçlanmaktadır.
- ✓ *İşine Son Verilmesi*: Kişi işten çıkarıldıktan sonra da inanıp inanmadığı, yani kişinin çalıştığı işten uzak durmasına sebep olan olayları dikkate almadığı için mobbing mağdurunun duygusal anlamda gerilimi ve buna bağlı psikosomatik hastalıklar çoğalarak sürdürülmektedir. Mobbing süreci neticesinde işyerinden soyutlanıp uzaklaştırılan mağdur büyük bir sarsıntı yaşar ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) ortaya çıkar.

İş Hayatında Kadına Yönelik Mobbing

Cinsiyet ve mobbing arasındaki bağlantıyı araştıran pek çok araştırma sonucu, kadınların erkeklere kıyasla mobbinge daha çok maruz kaldıklarını belirtmiştir (Yılmaz vd. 2008: 337). Mobbinge erkeklere kıyasla kadınların daha çok maruz kaldıklarını Avrupa Parlamentosu'nun 2001'de “İşyeri Tacizine İlişkin Resmi Kararı” da doğrulamaktadır (Yüceci, 2005: 257). Birey toplum içerisinde hayatını devam ettiren sosyal bir varlıktır. İş hayatında bireyi sosyal yaşamdan ayrı düşünmek imkansızdır. Çünkü etkileşim çok kuvvetlidir. Toplum insanlara belirli görevler yükler ve toplumun kadına biçtiği roller düşünüldüğünde kadın, annelik, aile kurma vb. Birçok rol ve statüyle nitelendirilir. Tüm bu sorumluluklarla birlikte gelenek görenekler, toplumun aile yapısı, cinsiyete dayalı ayrımcılık, yalnızlık korkusu gibi faktörlerin de kadınların mobbinge maruz kalma durumunu hızlandırdığı söylenebilir (Karakuş, 2014: 336-337). Diğer bir bakımdan işgücü piyasasında çalışma koşulları kadınların çalışma hayatına katılmaları açısından farklı bir araştırmaya ihtiyaç duymaktadır. Sanayi devriminden beri kadının işgücü

ucuz emek olmuştur. Bu sebeple ekonomik krizler çalışma hayatına giren kadın sayısını arttırmış fakat çalışma şartları üzerinde olumlu bir etki sağlamamıştır (Önder, 2013).

Kadınlara karşı toplumsal cinsiyet önyargısı işe kabul aşamasıyla başlamaktadır. İşin mekânsal açıdan örgütlenmesi, terfi fırsatı, ücret, statü, kadınların belirli iş alanlarında ve iş kollarında yoğunlaşması geçmişten günümüze cinsiyete göre ayrıştırılmış bir işgücü piyasası ortaya koymaktadır. Kadınların erkeklere göre daha ucuz işgücüne sahip olup, daha az üretken oldukları, hayatların yalnız belirli dönemleri olan gençlik ve bekar oldukları zaman diliminde iş hayatına uygun görüldükleri ve yalnızca belli iş kollarında (geçici, vasıfsız, hizmet kolları) kabiliyetli olma varsayımları cinsiyete bağlı olarak ayrıştırılmış çalışma piyasasının varlığını “doğal” bir iş bölümünün delili olarak nitelendirilmektedir (Scot, 2005: 389). Son yıllarda uygulanmakta olan cinsiyet eşitliği politikaları kadın çalışanların işgücü piyasasındaki konumlarını değiştirecek olmasına rağmen özel sektörde kadın çalışanların hamile olması vb. sebeple izin almaları maliyeti arttıran etken olarak görülmeye devam etmektedir (Dedeoğlu, 2009: 41-55).

Kadınlar iş hayatında verimli olduklarını kanıtlasalar da yöneticiler onları işe alma konusunda isteksizdirler, kadınlara iş hayatında çalışma imkânı verilse dahi kadın oldukları için iyi bir konumda olduklarını beyan etme taahhüdüne ihtiyaç duydukları söylenebilir. Ayrıca kadınlar üst düzeyde çalışma potansiyeline ve birikimine sahip olmalarına rağmen erkeklere göre daha alt pozisyonlarda istihdam edilebilmektedirler. Kadınlar çalışma yaşamında yaşamış oldukları zorbalıklar sonucunda çalışma ortamında hissettikleri psikolojik baskı sebebiyle işe gitmekte isteksizleşmekte ve maruz kaldıkları psikolojik baskı nedeniyle sağlık sorunları yaşayabilmektedirler. Aynı şekilde Kadının varlığının görmezden gelinip yok sayılması, diğer çalışma arkadaşlarının yanında azarlanıp küçük düşürülmesi, çalışana kendi işi dışında anlamsız kapasitesinin altında işlerin verilmesi, iş alanında kendisini göstermesine imkan tanınmaması, kötü bakışlara ve olumsuz mimiklere maruz kalması, yapmış olduğu işlerin küçümseyici bir tavırla değerlendirilmesi, çalışan hakkında doğruluğu olmayan dedikoduların üretilmesi, çalışma alanının diğer çalışma arkadaşlarına kıyasla yetersiz ve dezavantajlı olması ve son olarak sözlü ya da yazılı tehditler alması iş hayatında sıklıkla maruz kalınan mobbing davranışlarından (Koçak ve Hayran, 2011: 1121).

Meslek gruplarına göre istihdam oranlarına baktığımızda kamu sektöründe mutlak donelerin olmasına karşın özel sektöre ait net verilere rastlama olasılığının daha düşük olduğu söylenebilir. Hane halkı işgücü anketi sonuçlarından yola çıkarak herhangi bir özellik istenmeyen işlerde kadın çalışanların oranı erkek çalışanlardan fazla iken operatörlük vb. çalışma alanlarında erkek iş görenlerin yüzdeliğinin kadınlardan yüksek olduğu tespit edilmiştir. Profesyonel mesleklerde çalışan kadınların oranı erkeklerden fazla iken yöneticilik konusunda kadınların erkeklerin gerisinde kaldığı söylenebilir (Önder, 2013: 52). Erkeklerin birçoğu, kadınların onlarla çalışmaya sahip donanımlarının yeterli düzeyde olmadığını düşünmektedir. Kadınlar yüksek akademik bilgiye sahip olsa dahi daha rahat çalışma alanlarına yönelmeleri nedeniyle genel olarak göz ardı edilmektedirler. Kadınlar, çalışma hayatları dışında toplum tarafından kendilerine yüklenen çeşitli görevleri de üstlenirler. Bu nedenlerle iş hayatında aktif olarak çalışan kadınların yaşamlarını kötü duruma getirmektedir (Aydın, 2018: 42). Çalışma hayatlarında ayrımcılığa maruz kaldıklarını anlayan kadınlar, yasal yollara nadiren başvurumaktadırlar. Çoğunun başvuracak finansal kaynağı da yoktur. Kadınların belli sorumlulukları olması sebebiyle bu tarz davaların içerisinde olmaları, çalıştıkları işlerini kaybetme kaygısı yaşamaları onları yasal olmayan eşitsizliklere boyun eğmek zorunda bırakmaktadır (Gregory, 2001). Bu durumda kadınlar ya çalıştıkları işten ayrılmak zorunda kalır ya da ayrımcılığın neden olduğu depresyon, çatışma, korku ve güvensizlik gibi olumsuzluklara katlanıp çalışmalarını sürdürmek zorunda kalırlar.

Kadına işgücüne katılımı sürdürülebilir kalkınma için önemli bir unsurdur. Kadınların ekonomik hayatta daha aktif olmaları, kalkınma ve gelişmeden daha çok pay almalarına ve aile içindeki statülerinin iyileşmesine olanak sağlar. Kadınların iş hayatına kazandırılması, bütün ülkeler için kar, gelişmenin hızlanması ve orantılı bir büyüme için mühim bir faktördür (Özdemir vd. 2012: 115).

ARAŞTIRMADA KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER

Bu araştırma tümevarımsal yaklaşımla toplanan verilerden yola çıkarak oluşturulan nitel bir araştırmadır. Tümevarımsal yaklaşım, bir veri setini analiz etmek için kullanılan yöntemdir. Bu yaklaşım, veri setindeki desenleri, ilişkileri ve eğilimleri ortaya çıkarmak için birçok farklı analitik teknik ve yöntemi bir araya getirir. Bu doğrultuda nitel araştırmalarda veriler gözlem, görüşme ve dokümanlar aracılığıyla toplanır (Berg ve Lune, 2015; Merriam, 2009). Toplanan verileri analiz ederken betimsel ve içerik analizi dışında söylem analizi, doküman analizi gibi teknikler de kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu çalışmada, doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı belgelerin titizlikle ve sistematik olarak incelenerek içeriklerinin analiz edildiği bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013). Doküman analizi, araştırma konusuyla ilgili diğer kişi veya kurumlar tarafından yazılmış, hazırlanmış çeşitli yazılar, belgeler, yapımlar veya kalıntıların toplanmasını ve

incelenmesini içerir. Bu şekilde, araştırma konusuyla ilgili mevcut bilgi ve verilerin derinlemesine analiz edilmesi sağlanır. (Seyidoğlu, 2016). Bu açıklamalar ışığında ilk olarak yayınlanmış kaynak ve dokümanlardan ayrıntılı bir literatür taraması yapılmış, konu ile alakalı YÖK Tez ve Dergi park gibi uluslararası veri tabanlarının araştırmalarından faydalanılmıştır. Toparlanan gözlem ve bilgiler doğrultusunda değerlendirme ve tespitler yapılmıştır.

Araştırmanın sahasını, kadın akademisyenler, bankacılık sektörü çalışanları, şirket çalışanları ve imalat sektöründe çalışan yurttaşlar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi iki bildiri, iki yüksek lisans tezi, yedi makale ve bir doktora tezi olmak üzere toplam 12 veri sonucu derlenerek oluşturulmuştur. Tarama ve değerlendirme yöntemi kapsamında sınırlı sayıda çalışmaların incelenmesi bu çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Araştırmanın problem cümleleri;

1-Kadınlara yönelik mobbingin iş hayatında nasıl tezahür ettiğini ve bu durumun toplumsal cinsiyet normlarıyla nasıl ilişkilendirildiğini araştırmak

2-Toplumsal cinsiyet bağlamında iş hayatında kadınlara yönelik mobbingin etkilerini ve sonuçlarını incelemek

3- Kadınlara yönelik mobbingin iş yerindeki cinsiyet eşitsizliği ve kadınların iş yaşamındaki konumlarıyla nasıl ilişkili olduğunu araştırmak

4- İş hayatında kadına yapılan mobbingin toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretme ve pekiştirme süreçlerine nasıl katkı sağladığını analiz etmek

ARAŞTIRMA BULGULARI

Kadınların uğradıkları mobbingler üzerine incelenen araştırmaların sonuçları şu şekildedir;

Cevher ve Öztürk (2015), yapmış oldukları çalışmada kadınlar arasındaki mobbingin örgütsel sonuçları hakkında %14,7 oranında işten vazgeçme tespitine ulaşılmıştır. Acar ve Güngör (2008), işyerinde zorbalığa uğrama düzeyiyle demografik özellikler arasındaki bağlantıyı değerlendirmesine yönelik araştırmalarında, çalıştıkları departman ve yaş ile mobbinge uğrama düzeyleri arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu kanısına ulaşmışlardır. Aydın (2018), çalışma hayatında kadına yapılan mobbing düzeyinin incelenmesine yönelik araştırmasında, psikolojik tacizin çalışma ilişkilerini bozup, mutsuz birey ve ailelerin oluşmasına neden olduğunu aynı zamanda mağdurların doktor kontrolü, tahliller gibi sağlık harcamalarının artmasına bu da çalışma süreçlerinde verimsizlik yaşanmasına neden olduğunu tespit etmiştir. Bu araştırmayla zorbalığın uzun bir süre ekonomi ve topluma kötü yansımalar getireceği sonucuna da ulaşılmıştır.

Atman (2012), işyerinde mobbingin psikolojik terör olarak nitelendirildiği çalışmasında, mobbingin kurumlar içinde bulaştırıcı bir hastalık gibi olduğu bu sebeple önlemlerin alınıp tedavi edilmesi gerektiği ülke genelinde çok fazla çalışanın benzer mobbinge uğradığı fakat maruz kaldıkları durumun adını koyamadıkları tespitine ulaşılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda mobbinge maruz kalanların psikolojik destek almaları, onlara yaşadıkları baskı konusunda bilinçlendirilip mücadele etmeleri gerektiği anlatılıp çalışanlara ve işverenlere bu konu ile ilgili eğitimlerin verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır

Aşkın ve Aşkın, U. (2018), İş hayatında kadına yapılan mobbingi bankacılık kurumu üzerinden incelediği çalışmasında, kadınların maruz kaldıkları mobbing nedeniyle sağlık sorunları yaşadıkları bunun aile yaşantılarını da kötü etkilediği aynı zamanda imkanları olsa işten ayrılıp işgücü piyasası dışına çıkacak oranda bu durumdan olumsuz etkilendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Mağdurların çoğu üst yönetimin yansıtmış olduğu zorbalık durumlarıyla karşılaştıkları, iş alanında yüksek konumda olma yarışın da aynı iş kolunda çalışanların birbirine mobbing uygulamalarına neden olduğu ve mobbing uygulayanların çoğunlukla erkek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar kadınların mobbinge maruz kalmalarının nedenleri arasında %92,1 oranında kadın olmayı göstermesi ile bağdaştırılınca kadınlara yönelik mobbingin onlara özgü cinsiyet eşitsizliği ile ayrımcılıktan kaynaklanan bir problem olduğu anlaşılmıştır.

Ağcakaya (2017), iş yaşamında kadın akademisyenlere uygulanan mobbing üzerine yapılan tez çalışmasının çıktılarını değerlendirildiğinde mobbing seviyelerinin, akademisyenlik sürelerine, yaş, medeni duruma ve zorbalık yapan kişilere göre anlamlı bir farklılık görülmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca psikolojik tacizden etkilenme düzeylerinin demografik özelliklerden bağımsız olduğunda tespit edilmiştir. Çalışma neticesinde konuşulan kadın akademisyenlerin %82,9'unun zorbalığa uğramadıkları, %11,8'inin kararsız kaldığı ve %5,3'ünün de zorbalığa uğradığı sonucuna ulaşılmıştır. Zorbalığa maruz kalan %5,3'ünün, düşünce özgürlüğüne yönelik mobbinge uğradığı tespit edilmiştir.

Koçak ve Hayran (2011), iş yaşamında kadına yönelik taciz (mobbing) üzerine yapmış olduğu araştırmada iş gören kadınlarla yapılan müzakerelerde verilere yansımayan araştırma bulguları tespit edilmiştir. Bu bağlamda; çalışma ortamında zorbalığı gözlemleyen ve yaşayan kişi veya kurumların eylemleri ve bu duruma tepkileri; yok say, yönetime bildir, taciz yapan kişi ile konuşma, işyerinde başka görev ya da pozisyon değişikliği, hukuki yollara başvurma şeklinde sıralanabilir. Ayrıca kadın çalışanların %68,7 oranında esnek çalışma saatlerinin istiyor oluşunu psikolojik şiddet sürecini hafifletici bir etki barındırdığı da görülmüştür.

Bishnoi ve Kaur (2017), tarafından gerçekleştirilen araştırmada, şirketlerde çalışan evli kadınlar arasındaki iş-yaşam dengesizliği ve iş hayatına yönelik müdahalelerin nedenleri araştırılmıştır. Ankete katılanların üçte birinden fazlası, kişisel yaşamlarıyla ilgili iş müdahalesi (mobbing) nedeniyle iş-yaşam dengesizliği yaşadıklarını belirtmişlerdir. Araştırmada iş yaşamı dengesizliği sebepleri kişisel ve örgütsel faktörler olarak kategorize edilmiştir. Örgütsel faktörler, iş-zaman ilişkisi ve iş arkadaşlarıyla ilişki gibi etkenleri içermektedir. Kişisel faktörler arasında ise aile desteğinin yetersizliği, evlilik sorunları ve uyku düzenindeki bozukluklar tespit edilmiştir. Araştırmaya göre, iş-yaşam dengesizliğinin üç temel tespiti; kötü iş performansı, olumsuz sağlık sorunları, stres ve tükenmişliktir. Ayrıca katılımcıların iyi olmayan performans hususunda korku ve endişe duymaları, aileleriyle birlikte vakit geçirememeleri ve kötü duygu ve düşüncelerin iş arkadaşları ve aile üyeleri üzerinde yer değiştirmesi noktasında suçluluk hissetmişlerdir.

Kaymakçı (2008), yapmış olduğu araştırma neticesinde zorbalık ile şirketlerin yönetsel bağlantıları arasında doğru orantılı bir ilişkinin var olduğuna ulaşılmıştır. Yapım şirketlerinde dikey mobbingin fazla olduğu ve yüksek departmanda olan kişiler tarafından yapılan mobbingin yaygın olma oranının %57 olduğu, yatay hareketlilik oranının %27 olduğu hem yatay hem de dikey mobbinge maruz kalanların oranının ise %16 olduğu saptanmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere işletmelerde mobbing çoğunlukla amir pozisyonundaki çalışanlar tarafından uygulanmaktadır. Ayrıca grupların gruplara uyguladığı mobbingin de yaygın olduğu tespit edilmiştir. Yapmış olunan araştırmada zorbalığa maruz kalan kişiler olarak nitelendirilen iş görenlerin %73'ü maruz kaldıkları zorbalığın aile içi yaşantılarını kötü anlamda etkilediğini dile getirmişlerdir. Mobbing mağdurlarının %53'ü İşyerinde maruz kaldıkları mobbingin kendileri üzerine bıraktığı kötü etkileri aile üyelerine yansıttıklarını ifade etmiştir. Mağdurların %16'sı kendilerini psikolojik olarak kötü hissettikleri için doktora gittiklerini ifade etmiştir. Mağdurların %24'ü çalıştıkları işi değiştirmek istemekte %85'i çalışma verimliliklerinin mobbing sebebiyle kötü etkilenmekte %91'inin işteki performansı düşmekte ve %66'sı ise çalıştıkları işyerinde kendilerini çaresiz hissetmektedirler.

Wentling (2002), tarafından gerçekleştirilen çalışmada, çalışan kadınlarla ilgili olarak “geleneksel otoriter sosyal yapının hala aynı kalıcı özellikler taşıdığı ve bu nedenle kadınlar ve erkekler arasında rol çatışması sorunuyla karşılaştıkları” tespit edilmiştir. Singh (2002), yapmış olduğu çalışmada kadınların işlerine yoğun bir şekilde bağlı olmaları nedeniyle çocuk sahibi olma kararlarını erteledikleri sorumluluk ve görevleri çok fazla olduğu için yalnız tek çocuk yapmayı tercih ettikleri saptanmıştır. Ayrıca çocuklarına kaliteli zaman ayırmak istedikleri için terfi ve kariyer gelişimlerine öncelik vermişlerdir. Evlenmeyen kadınların sorumlulukları daha az olduğu için daha iyisini yapabildiklerine fakat arkadaşları ve aileleriyle sosyalleşme konusunda kendilerini kısıtladıkları tespit edilmiştir. Kurumsal dünyada, mali açıdan yönetime yönetici olarak daha fazla kadın katılmıştır. İşlerine bağlı ve verilen sorumluluklardan memnundurlardır. Ancak zaman kısıtlamaları, aile sorumlulukları ve erkek çalışanlarla ilişkileri nedeniyle yavaş terfi sorunuyla karşı karşıya kaldıkları saptanmıştır. Öte yandan kadınların terfi almasını pek çok faktörün biçimlendirdiğinden bahseden Punia (2005) çocuklu ve mutlu bir aile hayatı ile başarılı bir iş yaşamı arasında kadınları tercih yapmaya zorlayan bir yapının var olduğunu söylemektedir.

Literatür taraması sonucunda dünya genelinde yaş, meslek, statü, cinsiyet, kıdem, ücret vb. birçok konuda çalışanların karşılaşma olasılığı yüksek bir işyeri problemi olan mobbing, etik ahlaka ve yasal kurallara aykırı olup geçmişten günümüze devam eden önemli sorundur. Ayrıca yapılan birçok çalışmadan da anlaşılacağı üzere iş yaşamında kadınların mobbinge maruz kalma durumu daha çoktur. İşyerinde çalışanları mobbing mağdurları, izleyicileri ve uygulayıcıları şeklinde üç farklı kategoriye ayırmak mümkündür. Çalışanlar çalıştıkları işyerinde bu üç rolden birine bürünüp rollerinin gereğini yaparlar (Aydın, 2018: 56). Mobbing yalnız kurbanları değil kurbanların aile yaşantılarını, sosyal ilişkilerini ve sağlık durumlarını da olumsuz anlamda etkilemektedir. Kadınlara toplum tarafından yüklenen sorumluluklar (ev işi, annelik) nedeniyle çalışma hayatında zorlanabilecekleri düşüncesiyle çalışmalarının kısıtlandığını ve toplum tarafından güçsüz oldukları kalıp yargısı mobbing eylemlerine maruz kalmalarını kolaylaştırdığı söylenebilir (Erol, 2011:1).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma, toplumsal cinsiyet bağlamında iş hayatında kadınlara yönelik mobbingin önemli bir sorun ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçları, kadınların iş hayatında mobbinge maruz kaldığını ve bu durumun toplumsal

cinsiyet normları ve eşitsizliklerle sıkı bir ilişkisi olduğunu göstermektedir. Kadına yapılan mobbing, kadınların iş yaşamında karşılaştıkları cinsiyet ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimi süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Sonuçlar ayrıca, mobbingin kadınların iş tatmini, motivasyonu ve kariyer ilerlemesi üzerinde olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir. Kaymakçı (2008), yapmış olduğu analiz sonuçlarında iş görenlerin %85'i çalışma verimliliklerinin mobbing sebebiyle kötü etkilendiğine, %91'inin işteki performanslarının düştüğü de bu açıklamayı desteklemektedir. Kadınlara yönelik mobbing, kadınların iş hayatında psikolojik, duygusal ve fiziksel sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum cinsiyet eşitsizliğinin ve kadınların iş yaşamındaki konumlarının sorgulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Aşkın ve Aşkın, U. (2018) yapmış olduğu çalışmada da görüldüğü üzere kadınların maruz kaldıkları mobbing nedeniyle sağlık sorunları yaşadıkları bunun aile yaşantılarını da kötü etkilendiği bu açıklamayı doğrulamaktadır. Ayrıca, araştırma sonuçlarına göre, kadına yapılan mobbingin işyerindeki eğitim ve farkındalık programlarıyla önlenmesi ve müdahale edilmesi gerekmektedir. İş yerlerinde cinsiyet eşitliği politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması, toplumsal cinsiyet normlarının sorgulanması ve dönüştürülmesi önemli adımlardır. Araştırmaların yapıldığı gruplara bakımından da çeşitlilik gösteren çalışmalar, kadın akademisyenler, bankacılık sektöründe çalışanlar, kamu ve özel kurumlarda çalışanlar, çok çeşitli örneklem gruplarından oluşmaktadır. Araştırmalarda bu grupların, eğitim durumu, cinsiyet, ücret, kıdem, meslek, statü gibi demografik değişkenlere göre mobbinge maruz kalıp kalmadıkları sonucuna ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda kadınlara yapılan mobbingi sosyolojik bakımdan incelediğimiz çalışmaların genel sonuçlarını şu şekilde özetleyecek olursak;

Mobbing 'in temelinde cinsiyet ayrımcılığı da yattığı için, kadınların erkekler göre daha fazla mobbinge maruz kaldığı gözlemlenmektedir. Kadın olmanın iş yerinde mobbing riskini artırdığı ve cinsiyet temelli mobbingin yaygın olduğu, Eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların iş hayatında mobbinge maruz kalma olasılığının azaldığı ve daha yüksek eğitim düzeyine sahip kadınların kendilerini daha iyi savundukları daha fazla özgüvene sahip olmaları sebebiyle mobbinge karşı dirençli olabildikleri ve düşük ücret alan kadınların mobbinge daha fazla maruz kalma riski olduğu gözlemlenmiştir. Ekonomik açıdan dezavantajlı konumda olan kadınlar, işverenler veya diğer çalışanlar tarafından mobbinge daha kolay hedef olmakta ve son olarak düşük statüye sahip pozisyonlarda çalışan kadınların mobbinge daha fazla maruz kalma riski taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sanayileşme, yeni ekonomi uygulamaları ve farklılaşan yaşam şartlarıyla dünya ekonomisi, hızla küreselleşme sürecinin etkisine girer. Sanayileşmenin getirmiş olduğu iyi yaşam standartları bir bakıma yaşamı kolaylaştırırken diğer taraftan ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlar eski önemini yitirip liberal fikirler güç kazanır. Acımasız rekabet ortamında yaşam mücadelesi veren işçi ve işveren küreselleşmenin de etkisiyle birçok olumsuzlukla karşılaşır. Yoğun işgücü, ekonomik baskılar, ticari yarış, ucuz emek gücüne dayalı kâr payı, çalışanların tükenmişliği gibi faktörler çalışma ortamında stres ve şiddeti artırır. Bu da stres ve şiddet ile yakından bağlantılı bir sorun olan 'mobbing' davranışının ortaya çıkmasında etkili olur. Mobbing, işletmelerin hem sanayi toplumu dönemi çalışanları hem de yeni ekonomi dönemi çalışanları arasında yaygın olarak karşılaşılan bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. İş hayatında çalışanlar arasındaki rekabet mobbinge maruz kalmanın en önemli nedenlerinden biridir. İş hayatına aktif olarak katılan kadın ve erkeğin, çalışma ortamında yaşadığı psikolojik, ekonomik, sosyal ve iletişimsel vs. problemler araştırmalara konu olmuştur. Bu problemlerden birisi de kadınların ve erkeklerin çalışma hayatlarında kendi ve karşı cinslerinde gördükleri zorbalıktır.

Mobbingin iş görenler için kötü fizyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik etmenlerin var olduğu ve bu olumlu olmayan etkenlerden işverenlerinde zarar göreceği kaçınılmaz bir gerçektir. Bu açıdan mobbingin önlenmesi için işverenler, işçiler, devlet, diğer kurum ve kuruluşlar mücadele etmek zorundadır. Bunun içinde yöneticilerin çeşitli çözüm yolları geliştirip önlemler alması gerekmektedir. Bu önlemlerin başında mobbingin önlenmesi için yasal düzenlemeler ve ceza yaptırımını önem arz etmektedir. Fakat yeterli olmamaktadır. Bu bağlamda iş sektöründe çalışanlara ve yöneticilere bilgilendirme eğitimleri ve seminerleri verilip mobbing konusunda psikologlar ve hakemler görevlendirilebilir. Mobbing çözüm üretebilmek için ilk olarak kurum ve kuruluşlarda adının konması gerekmektedir. İş yerinde endüstriyel psikologların, sosyologların çalışmasının desteklenmesini, açık kapı politikalarının uygulanması, kişiler arası uzlaşmaları çözebilecek beceri ve kabiliyete sahip yöneticilerin istihdamına önem verilmesi, çalışanların ürünlerden ve hiyerarşiden önce gelmesi ve çalışanların olabildiğince alınan kararlara katılımları sağlanmalıdır. Bu amaçla kurum ve kuruluşlarda mobbing yakınmaları için fırsat yaratılmamalıdır. Kurumsal ortamlarda, şikayetler ve yapılan performans değerlendirmelerinde, mobbing konusunda verilen yanıtların önemi büyük bir öneme sahiptir. Bu sayede mobbinge maruz kalan cesaretlenip bunu uygulayanların ise bu önlemlerin bilincine varıp farkındalık sağlanabileceği söylenebilir. İş yaşamında çalışanlar arasında daha güçlü ve daha pozitif iletişim imkanları sağlayabilmeleri için ise iş hayatında ve dışında sosyal etkinlikler, toplantılar düzenlenebilir. Bu sayede kadın erkek fark etmeksizin tüm çalışanların birbirlerini daha yakından tanıma fırsatları sağlanıp, ön yargı ve yanlış anlaşılmalardan kaynaklı mobbing durumu azaltılabilir. Mobbinge neden olan bütün faktörler araştırılıp bu sayede mobbinge karşı alınabilecek önlemler artırılabilir.

KAYNAKÇA

- Ağcakaya, A. (2017). “Çalışma hayatında kadın akademisyenlerin mobbing algısı: Süleyman Demirel Üniversitesi örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Aktaş, A. (2014). “Çalışma Hayatında Kadınlara Karşı Psikolojik Taciz: Türkiye'deki Durum ve İşyerinde Sosyal Hizmet Odağında Önerilen Çözüm Mekanizmaları”, Uluslararası Hakemli Beşerî ve Akademik Bilimler Dergisi, 3(10):1-150.
- Alparslan, A. M., ve Hakan, T. U. N. Ç. (2009). “Mobbing Olgusu ve Mobbing Davranışında Duygusal Zekâ Etkisi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 1(1): 146-159.
- Aşkın, E. Ö. Ö., ve Aşkın, U. (2018). Çalışma yaşamında kadına yönelik mobbing: Bankacılık sektöründe bir araştırma. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 9(24): 255-282.
- Atman, Ü. (2012). “İşyerinde psikolojik terör: Mobbing”, Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi, 3(1): 157-174.
- Aydın, B. (2018). “Çalışma hayatında kadına yönelik mobbing”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Ekonomi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. H. Aydın (Çev. Edt), Eğiti Kitapevi, Konya.
- Bishnoi, S. ve Kaur, G. (2017). “Family and Social Stressors for Women Executives: A Study of Indian Private Sector Banks Operated In CNCR”, International Journal of Business and Management Invention, 6(8):55-63.
- Cevher, E. ve Öztürk, U.C. (2015). “İş Yaşamında Kadınların Kadınlara Yaptığı Mobbing Üzerine Bir Araştırma”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(4), 860-886.
- Çöğenli, M. Z. ve Asunakutlu, T. (2016). “Akademide Mobbing: Adım Üniversiteleri Örneği”, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(1):17-32.
- Davenport, N.; Schwartz, R. D. ve Elliot, G. P. (2003). Mobbing: İş Yerinde Duygusal Taciz. (Çev. Osman Cem Önertoy), Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Dedeoğlu, S. (2009). “Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve
- Dündar, G., ve Aslı, A. C. A. R. (2008). “İşyerinde psikolojik yıldırımaya (mobbing) maruz kalma sıklığı ile demografik özellikler arasındaki ilişkinin incelenmesi”, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 37(2): 111-120.
- Erol, A. (2011). “Çalışma Hayatında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık; Avrupa Birliği Politikaları ve Türkiye”, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Fawzi, N. (2015). Cyber-Mobbing, Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co, KG.
- Göktürk, G.Y. ve Bulut, S. (2012). “Mobbing: İşyerinde Psikolojik Taciz”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(24):53-70.
- Gregory, R. F. (2002). “Women and Workplace Discrimination: Owercoming Barriers to Gender Equality”, Rutgers University Press, Canada.
- Gültekin, N. D. ve Aydın, M. V. (2022). “Eğitim Çalışanlarına Yönelik Mobbing Uygulamalarının Olası Etkileri”, Avrasya Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Dergisi, (43):39-53.
- Hartig, K. ve Frosch, J. (2006). “Workplace Mobbing Syndrome: The ‘Silent and Unseen’ Occupational Hazard”, National Conference on Women and Industrial Relati-ons, Griffith University, Brisbane.
- Kadın İstidamı”, Çalışma ve Toplum, (21):41-55.
- Karakuş, H. (2014). “Kraliçe Arı Sendromu- Pembe Taciz”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(1): 334-356.
- Karlıoğlu, G. (2011). “İşyerinde Mobbing (Psikolojik Taciz) ve Çalışan Motivasyonu Üzerindeki Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaymakçı, H. A. (2008). “Çalışma Hayatında Mobbing (Sakarya İmalat Sektöründe Bir Araştırma)”, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Koçak, O. ve Hayran, N. (2011). “Çalışma hayatında kadına yönelik taciz (mobbing): Kocaeli-Körfez ilçesi örneği”, Uluslararası 9.Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 23-25 Haziran 2011, 1109-1124, Saraybosna-Bosna Hersek.
- Leymann, H. (1996). “The Content and Development of Mobbing at Work”, European Journal of Work and Organizational Psychology, 5(2):165-184.
- Matthiesen, S. B., ve Einarsen, S. (2004). “Psychiatric Distress and Symptoms of PTSD Among Victims of Bullying at Work”, British journal of guidance & counselling, 32(3), 335-356.
- Önder, N. (2013). “Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü”, Çalışma Dünyası Dergisi, 1(1): 35-61.
- Özdemir, Z, Yalman, İ. N., ve Bayrakdar, S. (2012, October). “Kadın İstihdamı ve Ekonomik Kalkınma: Geçiş Ekonomileri Örneği”, In International Conference on Eurasian Economies, 11(13).
- Punia, B. K. (2005). “Emerging Gender Diversity and Male Stereotypes: The Changing Indian Business Scenario”, Indian Journal of Industrial Relations, 41(2):188-205.
- Scott, J. W. (2005). “Kadın İşçi, Kadınların Tarihi- Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı”, (Ed. Georges Duby, Michelle Perrot, Geneviève Fraisse), (Çev.: Ahmet Fethi), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Seyidoğlu, H. (2016). Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı, Güzem Can Yayınları.
- Singh, P. (2002). “Women in the Corporate World in India: Balancing Work and Family Life”, Paper Presented and Published as Conference Proceedings, Uppsala University, Sweden.
- Tınaz, P. (2006). “İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)”, Çalışma ve Toplum, 11(4):13-28.
- Tutar, H. (2004). “İşyerinde psikolojik şiddet sarmalı: Nedenleri ve sonuçları”, Yönetim Bilimleri Dergisi, 2(2), 85-108.
- Wach, E. (2013). Learning About Qualitative Document Analysis.
- Wentling, R.M. (2002). “The Career Development and Aspirations of Women in Middle Management”, Women in Management Review, 18(6):311-324.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, A.; Özler, E. ve Mercan, N. (2008). “Mobbing ve Örgüt İklimi ile İlişkiye Yönelik Ampirik Bir Çalışma”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7(26).
- Yüçetürk, E. E. (2005). “Örgütlerde Küresel Bir Yönetim Sorunu: Yıldırma (Mobbing) ve Cinsiyetle İlişkisi”, (der. Aşkın Keser), Çalışma Yaşamında Dönüşümler, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Zapf, D. (1999). “Organisational, Work Group Related and Personal Causes of Mobbing/Bullying at Work”, International journal of manpower, Vol. 20 No: ½, MCB University Pres, 0143-7720, pp. 70-85.

Çizgi Roman Ve Pop Sanat Arasındaki İlişki

The Relationship Between Comics and Pop Art

ÖZET

20. yüzyılın iki renkli sanat hareketi olan Çizgi roman ve Pop Art, klasik ve modern sanat akımları arasında alışılmadık dışında bir tavır sergileyerek özgün bir istikamette ilerlemiştir. Söz konusu bu sanat hareketlerinin; birbirlerine, topluma ve sanat dünyasına karşı adaptasyon süreci; dünya üzerindeki var oluş tarihlerinin savaş ertesinde oluşum göstermesiyle yakından ilişkilidir. Bu sebeple Çizgi roman ve Pop sanatın birbirleri arasındaki münasebeti karmaşık olmuştur. Bu karmaşık düzen bağı marjinal bir konumu da beraberinde getirmiş, bu sanat dinamiklerinin cazibesini artırmıştır. Bu araştırma makalesi, tarihte 20. yüzyılda ortaya çıkan iki modern sanat hareketi olan 'Çizgi Roman' ve 'Pop Sanat' akımlarının birbirlerinden ne ölçüde ve nasıl faydalandığına odaklanıp temelinde anlatmak istedikleri düşünceyle beraber kapsamlı bir şekilde benzer ve ayırt edici özelliklerinin ne olduğuna ışık tutmak için araştırılmıştır. Araştırma kapsamı içerisinde elde edilen veriler ile bu iki sanat alanının birbiri ile etkileşimini açık bir şekilde ifade edilmesi noktasında önem taşımaktadır. Bu konu hakkında benzer yazılara rastlansa da, bu araştırma metninin değinmek ve vurgulamak istediği esas noktalara, problem ve açıklıklara ilişkin olan örneklerle rastlanmamıştır. Makalede ilk olarak iki sanat hareketinin öz bilgilerine (tarihçe, önemli sanatçılar, önemli çalışmalar, ekoller) ayrı başlıklar altında değinilerek makalenin devamındaki başlıklara bir temel oluşturması sağlanmıştır. Bu bağlamda makalede iki sanat hareketinin birbiri ile ilişkisinden söz edilirken bazı görsel kaynaklardan da faydalanılmıştır. Araştırmada bilgiye ulaşmak için kapsamlı bir literatür taraması tekniği kullanılmıştır. Makaledeki ele alınan konu kapsamındaki bilgiler ve değerlendirmeler, belli bir zamana odaklı kalmadan geçmişten günümüze değin oluşumlar noktasında ele alınarak ilişkilendirilmiştir. Araştırmada sonuç olarak, bu iki modern sanat akımının birbirleriyle ilişkisinin ve birbirlerine etkilerinin ne şekilde olmuş olduğuna ve ortak olduğu noktalara değinilip alana katkı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çizgi Roman, Pop Sanat, Modern Sanat.

ABSTRACT

Comics and Pop Art, the two colorful art movements of the 20th century, advanced in an original direction by displaying an unusual attitude between classical and modern art movements. These art movements in question; adaptation process towards each other, society and the art world; It is closely related to the fact that the history of existence on earth was formed in the post-war period. For this reason, the relationship between Comics and Pop art has been complicated. This complex order has brought along a marginal position and has increased the attractiveness of these art dynamics. This research article focuses on the extent and how the two modern art movements, 'Comic Novel' and 'Pop Art' movements, that emerged in the 20th century in history, benefit from each other and aim to shed light on the similar and distinctive features of them, together with the idea they want to express. has been researched. It is important to clearly express the interaction of these two art fields with the data obtained within the scope of the research. Although there are similar articles on this subject, examples of the main points, problems and clarifications that this research text wants to address and emphasize have not been found. In the article, firstly, the core information of the two art movements (history, important artists, important works, schools) was mentioned under separate headings, thus providing a basis for the titles that follow. In this context, while talking about the relationship between the two art movements in the article, some visual sources were also used. A comprehensive literature review technique was used to reach information in the research. The information and evaluations within the scope of the subject discussed in the article are related to the formations from the past to the present without being focused on a certain time. As a result of the research, the relationship between these two modern art movements and their effects on each other and the common points were mentioned and contributed to the field.

Keywords: Comic Book, Pop Art, Modern Art.

GİRİŞ

Sanatta iki farklı alan olan "Çizgi roman" ve "Pop Art" sanatı; aykırı, sıradışı ve dikkat çekici vb. ortak sanat anlayışına sahip olmaları nedeniyle zamanla birbirlerine yakın olmalarını sağlayan durumlar olmuştur. Bu yakınlık başka sanat akımlarının birbiriyle olan ilişkilerinden daha çok dikkat çekmiştir. Beraberinde toplum ve eleştirmenler tarafından odak noktası olması da çok zaman almamıştır. Bu anlamda diğer sanat disiplinleri ile de arasında ilişki bulunan "Pop Art" (Popüler sanat), çizgi roman ile ilişkisi söz konusu olduğunda gözlerin bu yöne çevrilmesi bir adım daha hızlı olmuştur. Yıldızkan'ın söylemiyle; "Popüler Kültür tanımlarına göre; sanat ve popüler kültür ilişkisi ile çizgi romanın sanat bağlantıları araştırıldığında, pop art ile arasındaki ilişki ilk bakışta fark edilebilir niteliktedir. Her nasıl ki popüler kültür ürünleri kolay erişilebilir olarak tanımlanmaktaysa, bu bağlamda çizgi romanlarda hedef kitleye ulaşan, hızlı ve etkili bir nesne olarak tanımlanabilir. Böylece güncel sanat tarihinde, sanat ve çizgi roman ilişkisine bakıldığında, uzun soluklu bir ilişki olma özelliğini taşıdığı

Abdulkadir Bakır¹
Şükran Bulut²

How to Cite This Article

Bakır, A. & Bulut, Ş. (2023). "Çizgi Roman Ve Pop Sanat Arasındaki İlişki" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7661-7673.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/sssj.71033>

Arrival: 28 June 2023

Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi, Resim İş Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi. Sivas/Türkiye, ORCID: 0000-0001-6791-3005

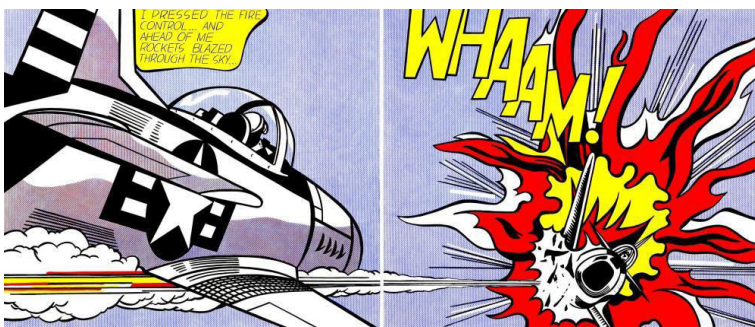
² Dr. Öğr. Üyesi., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Sivas, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8220-686X

varsayılmaktadır.” (Yıldızkan, 2020: 30). Bu anlamda bakıldığında dikkatleri üzerine toplamış ve toplamaya da devam eden “Çizgi Roman” ve “Pop Art” sanat akımlarının ilişkisi gözden kaçırılmayacak bir olgu olup değinilmesi gereken bir bağlam niteliği taşımaktadır.

Tam olarak 20. yüzyılda sanat formuna ulaşan iki sanat hareketi birbirinden ayrı olarak değerlendirildiğinde Çizgi romanın tarihinin Pop sanata göre daha eski olduğundan söz edilebilir. Bu doğrultuda sözü edilen sanat hareketlerinin bir akım haline gelene kadar ki süreçlerinin bir anda gerçekleşmediğinden, tarih içerisinde kendi sanat alanlarına zemin hazırlayacak çalışmalar yapıldığından da söz etmek mümkündür. Bu durum tıpkı Dadaizm sanat hareketinin Kavramsal Sanat ve Pop Art gibi akımların oluşumuna zemin hazırlaması gibidir. Bu anlamda Mccloud günümüzdeki Çizgi Roman formunun tarihçe olarak 1500’lü yıllara kadar dayandığından bahsetmektedir (Mccloud, 2018:10). Ancak “Çizgi Roman” sanatı kavram olarak ilk kez 18.yüzyılda İngiliz ressam “William Hogarth”ın resim ile yazıyı birleştiren bir çalışma yapmasıyla birlikte karşımıza çıkar. Aynı zamanda Hogarth’ın yaptığı çalışma çizgi romanın başlangıcı sayılmaktadır (Bostan, t.y.). Hogarth gibi “Çizgi Roman”ın günümüzdeki haline ulaşmasında temel oluşturan bazı önemli sanatçılar arasında; “Rudolph Toepferr”, “Frederick Burr Oppen” (Happy Holigan), “Richard Felton Outcault” (The Yellow Kid), “Swinnerton”, “Rudolph Dirks” (George Mc Manus, Bringing Up Father) gibi isimler de yer almaktadır.

Popüler imgelerle ilgilenen Pop Art terimi ise ilk kez İngiliz sanat eleştirmeni Lawrence Alloway tarafından 1958 yılında yayımlanan bir makalede görülmüştür (Antmen, 2013, s. 160; aktaran Yıldızkan, 2020). Bu anlamda farklı zamanlardan evrilerek geleneksel bir sanat formuna dönüşmüş ve oluşum sağlamış iki sanat hareketinin birbirleri ile ilişkisine değinilmeden önce tarihçelerine de değinilmesi gerekmektedir. Bu tarihsel süreçler sözü edilen sanat akımları için ayrı olarak incelenmesi ile birlikte birbirleri ile ilişkilendirilerek de sağlam bir ilişki kurma yolunda temel oluşturması sağlanabilir.

Geçmişten bu yana sanat anlayışı gereği birçok popüler kültür imgesinden faydalanan Pop sanatın, Çizgi roman ile olan beraberliği ilk zamanlardaki gibi günümüzde de dikkat çekici bir algı yaratır. Bu anlamda onların artık birbirinden beslenen ayrılmaz bir ikili olduğu da söylenebilir. Beaty (2017) “Sanat Karşısında Çizgi Roman” kitabında çizgi romanın sanat dünyası içerisindeki çeşitli durumunu incelerken ve bu incelemeler arasında çizgi roman imgelerine kullanan sanatçılardan da kısaca bahsetmektedir. Özellikle Pop art alanında önemli sanatçılardan olan Roy Lichtenstein ve Andy Warhol, çizgi roman imgelerini ve figürlerini kendi sanat alanlarına katan ilk sanatçılar olmakla birlikte günümüzde de bu tarz çalışmalar sürdüren sanatçılara bu anlamda öncülük etmişlerdir. Kutlu’ya göre; “ABD’li sanatçı Roy Lichtenstein 1963 yılında 172,7×203,2 cm ebatlarında, tuval üzerine yağlı boya “Whaam!” tablosunu gerçekleştirdi. Bu tablo 1962 yılında DC Comics’in yayınladığı “All-American Men Of War” çizgi romanından alınan Robert Kanigher’in canlandırdığı bir sahneydi. Bugün Pop Art akımının en bilinen yapıtlarından olan “Whaam!” Ressam Lichtenstein’a şan, şöhret ve para getirirdi. Asıl sahnenin yaratıcısı Robert Kanigher ise sadece çizgi roman literatüründe çizer olarak yer alabildi. Çizgi romanlar sanat kabul edilmiyor, ancak bir çizgi roman karesi alınıp tuvale taşındığı zaman sanatsal itibar görüyordu.” (Kutlu, 2017). Kutlu’nun bu cümlesine göre aslında sanat diye kabul edilen şeylerin bir zamanlar tuval üzerlerinde sergilenmesi halinde sanat olduğu anlamına ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda Pop art sanatçıları çizgi roman sahnelerini kendi tarzlarında tuvalere aktarması sayesinde çizgi romanların gizli cevherini de gözler önüne sermiştir.

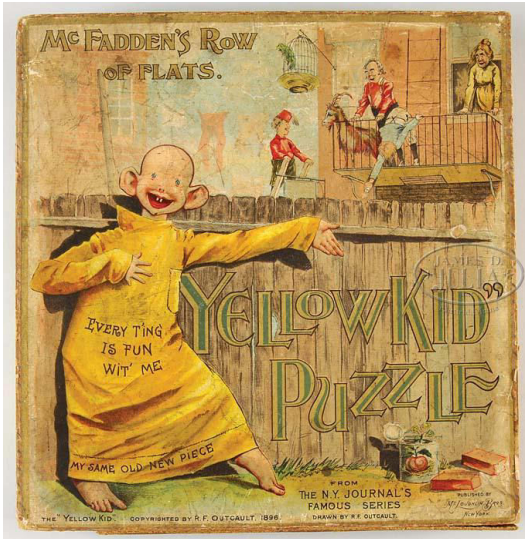
Görsel: 1 Roy Lichtenstein, Whaam!, 1963 (Tate Modern)

Bu anlamda iki sanat hareketinin birbirlerinden nemalanmaları insanların bu sanatlar hareketleri hakkındaki önyargılarının kırılmasına yardımcı olmuştur. Bu şekilde halkın arasında olan Çizgi roman ve Pop Art, sanatçıların çabalarıyla daha kolay anlaşılabilmiştir.

ÇİZGİ ROMAN İLE İLGİLİ

Modern bir sanat oluşumu olan Çizgi Roman, bilinenin aksine yakın zamanlarda bir anda çıkmamıştır, tarihi eski zamanlara dayanan bu roman köklü bir oluşum ve birikim sonucunda gerçek sanat formuna ulaşmıştır. Tarihte Çizgi Roman’ın ilk örneği kabul edilen ve Amerika’da bir gazete bandı olarak çıkış yapan Richard Fenton

Outcalt çalışması olan bir bireyi değil tipi temsil eden "The Yellow Kids" (Sarı Çocuk) gösterilir (Çizgi Roman, 2019).

Görsel: 2 Richard Fenton Outcalt, The Yellow Kids, 1897

Mccloud (2018) 'Çizgi Romanı Anlamak' isimli kitabında Çizgi Roman'ı Will Eisner'in "Ardışık Sanat" olarak ifade etmesinden yola çıkarak, bu tanımlı kendince: "Bitişik düzende bir nizama göre ardışık duran görsel veya başka imgeler" olarak daha açık bir şekilde ifade etmeye çalışmıştır. Devamında ise bu tanıma uyacak şekilde tarihte eski zamanlarda yapılan ve o zamanlarda Çizgi roman olarak adlandırılmasa da Çizgi roman özelliğine sahip olan örnekler yer vermiştir. Bunlara örnek olarak: Cortez tarafından yaklaşık olarak 1519 yılında keşfedilen 'Kristof Kolomb' öncesi epik bir hikâyeyi anlatan 11 metre uzunluğundaki katlanabilir sayfalardan oluşan üzeri resimli el yazmasını örnek vermiştir. Yüzyıllar sonra ise Fransızların, uzunluğu 70 metre olan 'Bayeux Duvar Halısı' ismini verdikleri çalışmanın aynı bu çalışmada olduğu gibi çizgi roman nitelikleri sergilediğinden bahsetmiştir (Mccloud, 1993/2018: 10-11). Aslına bakılırsa tarihteki tüm bu çalışmalar insanların Çizgi roman tasarlama bilincinde olmadan tıpkı Çizgi romanlarda da olduğu gibi anlatmak istedikleri olayları veya olguları (savaş, tarih vb.) anlatma ihtiyacı hissedip kalıcı olmasını sağlamak istediklerinden kaynaklı ortaya çıkmıştır.

Görsel: 3 Fransızlar tarafından yapılan "Bayeux Duvar Halısı"

Evrensel bir sanat olan "Çizgi Roman" alanında geçmişten günümüze kadar çalışmalar ortaya koymuş pek çok sanatçı bulunmaktadır. Sanatın her alanında olduğu gibi Çizgi roman alanında da sanatçılar eserlerini farklı tarzda ortaya koymuşlardır (Acar, 2021). Bunun sebebi ise küresel çapta bir hareket olan Çizgi romanın, her ülkede kendi kültürleri içindeki algı farkı sebebiyle ortaya konuyor olmasından kaynaklıdır. Yani ülkeler kendi kültürlerini dikkate alarak üretim yapmaktadırlar. Kunter 2015'te yayımladığı 'Adım Adım Çizgi Roman' başlıklı yazısında dünya üzerinde bu alanda 4 temel ekol bulunduğundan bahsetmiştir. Bunlar;

- ✓ "Fransız-Belçika Ekolü "Frankofon" (Bande Dessinée/BD)
- ✓ Japon Ekolü "Manga" (doğaçlama resimler)
- ✓ Amerikan Ekolü "Comics"
- ✓ İtalyan Ekolü "Fumetti" (Kunter, 2015).

Burada aslında farklı kültürler için 4 temel Çizgi roman metodunun birbirlerinden ayrımından söz edilirken bu kriterlerin; sayfa boyutu, panel sayısı, renklendirilmesi, konuşma balonları vb. şekilde bir yöntem uygulanmasından söz edilmektedir. Buradan yola çıkarak da Çizgi roman sanatının tek bir kalıba uymadan, kültürlerin de sanata

etkisiyle estetik çalışmalar ortaya koyma ve beraberinde mesajı aktarma yolunda sınırları aşan bir hareket olduğu anlaşılmaktadır.

Çizgi romanın altın çağı olarak adlandırılan bir çağ vardır. 1937 yılında “Detective Comics” (DC Comics) yayınevinin basıma başladığı “Action Comics” serisi ile dönem Amerika için artık çizgi romanın Altın Çağı olarak anılmaya başlanmıştır. Bu dönem kostümlü süper kahramanların ortaya çıktığı dönem olarak bilinir (Nyberg, 1994; aktaran Doğru, 2020: 192). Bu dönemdeki çıkış yapan kahraman “Superman” karakteriydi. Ancak bu “Altın Çağ” 2. Dünya savaşında satışlarında düşüş yaşayıp bir müddet duraksadıktan sonra 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ‘Frank Miller’, ‘John Byrne’ gibi birçok sanatçının bu alanda üretim yapmasıyla şahlanmıştır. Doksanlı yıllar ile birlikte anti kahraman figürleri çizgi romanların popüler karakterleri haline gelmiştir. Sonrasında 2000’lerde sinemaya uyarlanan X-men serisi ile beraberinde beyaz perdeye yansıyan uyarlama sayısında artışlar gerçekleşmiştir (Kowalski, t.y; aktaran Doğru, 2020: 192). “Marvel Entertainment”ın karakter topluluğu olan “Avengers” karakterleri de bu tarihlerden itibaren sinema uyarlamalarına dahil olmuştur. Buradan da aslında günümüzde sinemanın insanları Çizgi romana yöneltmede çok büyük katkısı olduğu anlaşılmaktadır.

Çizgi roman gibi büyük mecrada yaptığı sanat çalışmalarıyla öne çıkan, kendi dönemine ve ötesine damga vuran pek çok sanatçı olmuştur. Bunlara örnek olarak: Stan Lee, Will Eisner, Rudolphe Töpffer, Neil Gaiman, Grant Morrison, Alan Moore, Audrey Niffenegger, Jack Kirby, Frank Miller, Garth Ennis, Joe Simon ve birçok sanatçı Çizgi roman alanında başarılı çalışmalarını tanınmış sanatçılardır.

POP SANAT HAKKINDA

Pop art terimi, ilk kez İngiliz sanat eleştirmeni ve küratörü olan Lawrence Alloway tarafından 1958 yılında Mimari Tasarım isimli dergide ‘Sanatlar ve Kitle İletişimi’ adıyla yayımladığı makalesinde kullanılmıştır. Tarihte Pop art niteliği taşıyan ilk çalışmalar ise Konrad Klepheck’in daktilo makinesi resmi ve Richard Hamilton’un ‘Chrysler Şirketine Saygı’ (Homage à Chrysler Corp) adlı çalışmalarıdır (Kültür Sanat, 2019) (Görsel 4).

Görsel: 4 Richard Hamilton, Hommage à Chrysler Corp, 1957 (Tate Modern)

Popüler sanat kelimesinin kısaltılmış hali olan ‘Pop Sanat’ 2. Dünya savaşı sonrası soyut dışavurumculuğa tepki olarak ortaya çıkan bir modern sanat akımıdır (Frigeri, 2019: 6). 1950’lerde Soyut Dışavurumculuğa tepki olarak çıkış yapmıştır ancak 1960’lardan itibaren Amerika ve İngiltere’de birbirinden bağımsız olarak gelişim göstermiştir (Kültür Sanat, 2021). Bu tarihten sonra Pop art hareketi endüstriyel yaşamın içinde olup tüketim toplumunun ilk kez farkına varan ve bunu çalışmalarına aktarma düşüncesiyle hareket edip uygulayan birkaç sanatçının başlattığı sanat adına yapılan bir hareket olmuştur (Usluca, 2011). Bu anlamda akımdaki ilklerle beraber önde gelen isimlerine de örnek olarak: İngiltere’de: Richard Hamilton, Eduardo Paolozzi iken Amerika’da ise; Robert Rauschenberg, Roy Lichtenstein, Andy Warhol, Jasper Johns, Keith Haring gibi sanatçılardan söz edilebilir. Bu sanatçılar pop sanat yolunda tüketim kültürünün popüler hayal ürünleri üzerine odaklanmışlar ve seçkin bir sanat anlayışına karşı duruş sergilemişlerdir (Cançat, 2018). Bu durumda Pop sanatın, sanatta devrimsel bir hareket olduğu anlamı çıkarılabilmektedir.

Pop akımının en önemli ve temellendirilmiş ilkesi ise resim yapmanın yaratıcı yönüne odaklanarak bu yönü yüceltmektir. Bu duruma örnek olarak: Sanatçılar resmin neyi ifade edeceğine resme başlamadan önce bir hazırlık yaparak değil çalışmayı ortaya koyma sırasında yani o anda karar vermekteydiler (Kültür Sanat, 2019). Bu da Pop

sanatta aslında estetik kaygıyla beraber resmin arka planındaki düşüncenin de kuvvetli olması gerektiğini vurgulamaktaydı.

ÇİZGİ ROMAN VE POP SANATIN TANIMI VE TARİHTEKİ BENZER YANLARI

20. yüzyıl modern sanat akımı olan ‘Pop Sanat’ 50’li yıllardan itibaren gelişim göstermiş ve anlayış olarak klasik tarz sanat anlayışının dışına çıkmıştır. Pop sanat, Grafik tasarım, İllüstrasyon, Çizgi roman ve Fotoğraf alanlarıyla arasında ilişki bulunan ve bunlardan nemalanan bir anlayışı benimseyen modern sanat hareketidir (Sanatın Öyküsü, 2020). Pop sanatın özellikle çizgi roman ile arasında tasarım anlayışı olarak pek çok benzer yanları olduğu bir gerçektir. Birbirleriyle benzer yanları bulunan bu iki sanat hareketinin tarih içerisinde farklı şekillerde tanımlandığı da görülmektedir. Frigeri’e (2019) göre Pop sanatın tanımı şu şekildedir: “Pop genellikle cesur ve göz alıcı renkler ile popüler kaynaklardan alınan çağdaş görsellerin birleşimi olarak tanımlanır.”. Bu tanıma göre Pop sanatın dikkat çekmeyi seven ve bu doğrultuda renk seçimini de buna göre kullanan bir yol izlediği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Pop sanat çalışması, mesajını karşı tarafa aktarırken sıradan sanat eseri üretimi anlayışının dışına çıkıp hiç denenmeyen farklı yolları deneyerek mesajı aktarma yollarına gittiği görülmektedir. Çizgi roman ile ilgili ise Mccloud (2018) şu şekilde bahsetmiştir: “Çizgi roman, hem felsefi hem de estetik açıdan, zaman ve mekânın hükmü üstünde serbest biçimde dolanan resim ve imgelerle yapılan anlatımdır”. Bu bağlamda çizgi romanın da tıpkı Pop art hareketinde olduğu gibi sanat eseri ortaya koyma yolculuğunda kendi bulunduğu zamanın kalıplarından taşmış, özgürlükçü, farklı, renkli vb. bir yol izlediği görülmektedir.

Tarih içerisinde Pop sanat ve Çizgi romana, tıpkı Dadaizm akımında da olduğu gibi insanlar tarafından tepki gösterildiği ve ciddiye alınmadığı görülmektedir. Bununla ilgili olarak Mccloud (1993/2018) ‘Çizgi Romanı Anlamak’ isimli kitabında şöyle demiştir: “Çizgi roman anlatım biçimlerinin öksüz çocuğudur. Tarihe hangi açıdan bakarsanız bakın çizgi ile anlatım şekli, belli başlı birkaç ülke dışında hemen hiçbir zaman ve hiçbir açıdan ciddiye alınmamıştır.”. Mccloud’un bahsettiği gibi çizgi romanların tarihteki bu ciddiye alınmama durumu aslında onun dilinden herkesin anlamadığı ya da anlamak istemediği, insanların tarihsel süreçte bu çizgi roman tarzına ön yargılı yaklaştığı anlamı çıkarılabilir. Bunun yanı sıra bu tarza yakın duranların ise küçük bir kısım olduğu ve bu tarzı ciddiye alarak takip ettikleri anlaşılmaktadır. Pop sanatında da tıpkı çizgi romanda olduğu gibi bu tür anlaşılabilirliklerle karşılandığı görülmektedir. Güçhan 2004’te yayımladığı yazısında bu konuyla ilgili olarak, üst kültürün karşısında yer alan ve temelde popüler kültürü resmeden Pop sanatın, standart estetik beğenilerini oluşturan klasik yapıtlar karşısında değersiz, yeterli olmayan, dikkate alınmayacak derecede önemsiz olduğu hakkında söz edildiğinden bahsetmiştir (Güçhan, 2004: 24). Burada popüler kültüre dayanan ‘Pop Art’ında çizgi romanla aynı şekilde toplum tarafından bir zamanlar reddedildiği anlamı çıkarılabilir.

İçinde bulunduğumuz yüzyıl içerisinde “Çizgi Roman” ismi o kadar olumsuz anlamlar toplamıştır ki bu türün en iyi örneklerinin yaratıcıları bile kendilerine “illüstratör” “ticari sanatçı” ya da en iyi ihtimalle “karikatürist” ismini yakıştırmayı uygun bulmuştur (Mccloud, 2018: 18). Mccloud’un bu cümlesinden anlaşılacağı üzere insanların sadece çizgi roman çalışmalarına değil çizgi roman sözcüğüne de önyargısı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla ilgili olarak Amerikalı Çizgi roman yazarı Stan Lee bir söyleşide şu sözleri söylemiştir: “Bakın, biz bu işe başladığımızda çizgi roman küçümsenen bir sektördü. Biri ne iş yaptığımı sorduğunda “yazar” deyip bu kadarıyla yetinmesini umardım. Yanlarından uzaklaşmayı denerdim. Peşimi bırakmazlardı. “Ne yazıyorsunuz? Nerede yazıyorsunuz?” Çizgi roman deyince hemen giderlerdi.” (Stan Lee, 2014; aktaran Ateş, 2014). “Marvel” çizgi roman yazarı Stan Lee’nin yarattığı karakterlerin günümüz sinema sektörüne uyarlanarak can bulduğu ve toplum tarafından küçük, büyük demeden takip edildiği gözden kaçmayacak şekilde görülmektedir. Bu durum dikkate alınır, insanların aslında çizgi roman konusunda çok uzun süre devam ettirdikleri bu önyargıların gereksiz olduğu anlamı doğmaktadır.

Popüler kültür ile “yüksek” kültür arasındaki uçurumu kaldırmayı amaçlayan “Pop Art” sanatının önde gelen sanatçılarından “Andy Warhol” ile ilgili olarak Gürdal yazdığı yazısında şu sözleri söylemiştir: “Andy Warhol, sanat alanına girdiği andan itibaren hem en çok konuşulan, en çok tartışılan isimlerden biri hem de hakkında ki bunca söyleme karşın çizgisini değiştirmemiş, iddialı açıklamalarından geri adım atmamış bir isim olma özelliğiyle sanat algımızın kırılma noktasında duruyor.” (Gürdal, 2018 :1). Gürdal’ın bu sözler doğrultusunda Warhol’un da tıpkı Stan Lee’nin yaptığı gibi tüm bu yersiz söylemler, reddediliş ve kabul edilmeyişin karşısında durup çizgisini bozmadan ilerlediği görülmektedir. Bu sanatçılar tüm bu ilerlemenin sonucunda ise dünyada kendi alanlarında en çok tanınan sanatçılar arasında yer almaktadır. Tıpkı Lee ve Warhol gibi dik duruş sergileyen sanatçılarda günümüzde adından söz ettirmektedirler ve diğer sanatçılar için bir ilham (çıkış noktası) kaynağı olarak görülmektedirler.

POP SANAT VE ÇİZGİ ROMAN YAN YANA

Tarihte farklı sanat disiplinlerinin birbirleriyle doğrudan veya dolaylı olarak etkileşimde olduğu görülmektedir. Bu anlamda iki farklı sanat disiplini olan Pop sanat ve Çizgi roman sanatının da birbirleri üzerinde yakından etkileri olmuştur. Özellikle Çizgi romanın bir popüler kültür ürünü olduğu düşünüldüğünde, popüler kültür öğeleriyle yakından ilgilenen ve faydalanan Pop sanatın da bu alandan beslendiği aşikârdır. Bu durumda Çizgi romanların uzantısı olan çizgi dizi ve çizgi filmler vb. için de durumun aynı şekilde olduğu anlamı çıkarılabilir. Mccloud bu konuyla alakalı olarak kitabında şu şekilde bahsetmiştir: "... izleyici özdeşleşmesinin güçlü olduğu mecra çizgi film ve karikatürler olduğundan, tarih boyunca dünya popüler kültürüne sızmaları kolay olmuştur." (Mccloud, 2018: 42). Çizgi romanların içinde figürler ve karikatürlerden oluşan kompozisyonları barındırdığı, çizgi filmlerin ise çizgi romanların bir çeşit dönüşümü olduğu düşünüldüğünde Mccloud'un bu sözüne çizgi romanların da dahil edilmesi abes durmayacaktır.

Pop art alanında birçok sanatçı çizgi roman imgelerini kullanmıştır. Özellikle Pop Art sanatçısı "Roy Lichtenstein" çizgi roman imgelerini kullanarak bu iki farklı sanat alanını kaynaştırmıştır. Sanatçı genel olarak popüler kültür simgelerinin ortaya çıkarttığı anlık etkiyi ölçeklerini büyütürken tuvaline aktarmıştır. Bu doğrultuda özellikle çizgi romanların da bu dönemlerde oldukça popüler olduğu düşünüldüğünde Lichtenstein'in sanat çalışmalarında yerini bulduğu söylenebilmektedir (Öğüt, 2008).

Lichtenstein, birçok çizgi roman sanatçısının çalışmasını tuval üzerinde kendi tarzıyla beraber tekrar yorumlayarak iki sanat akımının birleşmesinde önemli rol oynamıştır. Bu anlamda Lichtenstein kitleler tarafından tanınmış olan çizgi roman figürlerini resimsel tarzda sunmaktan keyif almıştır. "Büyük boy çizgi roman imgeleri, savaş sonrasında kitle üretimi, popüler reklamcılık ve çizgi romanların büyük dalgasını ironik ve cesur bir üslupla yansıtmış." (Sanatın Öyküsü, 2020). Lichtenstein'in çizgi roman imgelerini kendi sanat alanına dahil etmesine oğlunun bir sözü yardımcı olmuştur. Elinde Mickey Mouse çizgi romanı bulunan oğlu bir gün babası Lichtenstein'e: "Bahse girerim ki baba sen bu kadar iyi boyayamazsın" demiştir. Bu sayede oğlu Roy'un kafasını karıştırmıştır. Devamında ise 1961 yılında Lichtenstein bilindik çizgi film karakterlerinin renk ve biçimlerini değişikliğe uğratarak kendi tarzıyla yorumlayarak altı resim yapmıştır (Altaş, 2014).

Görsel: 5 Roy Lichtenstein, Look Mickey, 1961, T.ü.y.b National Gallery of Art, Washington, D.C.

1963 yılından itibaren ise çalışmalarını gazete yayımcısı olan Benjamin Day'ın oğlu Benjamin Henry Day Jr.'icat ettiği "Ben-Day" noktacıklarını dahil ederek ortaya çıkardığı eserlerinin tavrını değiştirmiştir. Bu anlamda Ben-Day noktacıklarını çalışmalarında ilk kullanan sanatçı ise Lichtenstein olmuştur. Zamanla çizgi romanla harmanladığı pop art çalışmalarına parlak renk blokları ve konuşma balonlarını da ekleyerek geliştirmiştir. Sanatçı, çalışmalarında kullandığı bu tarz farklı denemelerle Andy Warhol gibi Pop Art akımının önde gelen isimlerinden biri olmuştur. Fakat kendini Pop Art sanatçısı olarak sınıflandırmamıştır. Çalışmalarını "Amerikan tarzı endüstriyel çizim" olarak değerlendirmiştir (Sanatın Öyküsü, 2020).

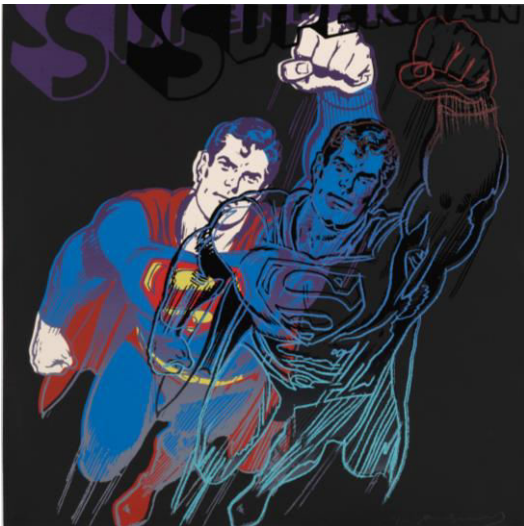

Görsel: 6 Roy Lichtenstein, Sweet Dreams Baby!, 1965

Her ne kadar Lichtenstein'in, eserlerine çizgi romanları dahil etmesiyle ilk olduğu bilinse de, ilham kaynağı olarak ilk büyük boyutlu çizgi romanlardan esinlenen eserler Andy Warhol'a aittir (Öğüt, 2008). Warhol tuvallerine çizgi roman figürlerini aktarırken zamanla hazır imgelerden de faydalanmaya başlamıştır. Belli bir manası olmayan imgelerden faydalanarak insanların belleklerinde yer edinmeyi hedefleyen çalışmalar ortaya koymuştur (Yıldızkan, 2020).

Warhol tıpkı Lichtenstein gibi çizgi roman imgelerini ve figürlerini kendi sanat alanıyla birleştirip tuvaline aktarırken bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Bununla ilgili olarak Beaty "Sanat Karşısında Çizgi Roman" kitabında şöyle bahsetmiştir: "Lichtenstein'in ve Pop Sanatına bağlı, sıradan ve gündelik nesnelerin sanat formuna dönüşmesini sağlayan sanatçıların eserleriyle, ucuz sanat sayılan çizgi roman arasındaki ilişki incelenirken; öfkeli çizerlerin gözünde "kötü" olarak yorumlanmaktadır." (Beaty, 2017, s. 62). Beaty'in bu sözüne aslında Lichtenstein'in beraberinde aynı şekilde çizgi roman imgelerini tuvallerine aktaran (kendi sanatıyla yeniden yorumlayan) Warhol da dahil edilebilir. Burada Pop art ve Çizgi roman alanının kaynaşması durumunun bazı çizerlerin dikkatini çektiğini ve onların gözünde beğenilmediğinin anlamı çıkarılmaktadır. Durumun böyle olması Çizgi roman ve Pop Art arasındaki ilişkinin tarih boyunca hep dikkat çekmesi ve bir tartışma ortamı yaratmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla da bu alanlara ilgiyle yaklaşan sanatçılar için bir duraksama durumu olmuştur (Yıldızkan, 2020).

Andy Warhol, çizgi romanlardan etkilenerek ilk eserlerini 1960 yılından itibaren yaptı. Etkilendiği ve çalışmalarında yer verdiği bazı çizgi roman karakterleri arasında; 'Popeye', 'Dick Tracy', 'Superman' ve 'Mickey' gibi karakterler vardır (Şenol, t.y.).

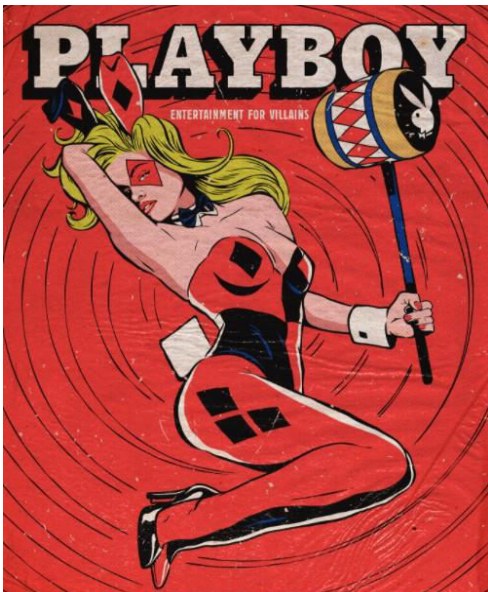
Görsel: 7 Andy Warhol, Superman, 1981

Postmodern çağda bilginin ulaşılabilirliği hakkında; her zaman herkesin ulaşamayacağı kadar önemli ve lüks olduğundan bahsedilmektedir. Bu anlamda herkesin anlam veremediği, seçkin bir anlayışı benimseyen yüksek sanatın “High Art” karşısında zannedildiğinden daha fazla bilgiden yoksun bir çoğunluk olduğu söylenmektedir. Buna karşın, Pop art zamanla medya ile birlikte hızlı bir şekilde nam salar ve yapılan işler bir şova dönüşür. Bu doğrultuda izlemek, kavram yaratma ve anlamaya göre daha kolay bir aktivite olduğundan tüm kolaylığıyla bunların ilerisine geçmiştir (Öğüt, 2008). Bu anlamda Warhol gibi daha birçok sanatçı da Pop art sanatı içerisinde, çizgi roman gibi popüler imgeleri seçip daha algılanabilir şekilde çalışmalarına aktardıklarında, insanlar arasında bu ayrıcalıklı durumu bertaraf etmeyi amaçlamıştır. Pop art gibi çizgi romanda da durum aynı şekildedir. Bununla ilgili olarak Yıldızkan (2020) şu şekilde bahsetmiştir: “Çizgi romanın halkın her kesimine hitap eden toplumsal dili, yüksek ve alçak sanat dallarını ortadan kaldırmıştır.” (Yıldızkan, 2020: 65). Bu doğrultuda çizgi roman da tıpkı Pop art sanatında olduğu gibi bir kitle ayrımı yapmadan daha algılanabilir bir şekilde insanlara ulaşmayı amaçlamıştır.

Görsel: 8 Andy Warhol, “Dick Tracy,” Pop Art 1963

Çizgi roman figürlerini ve imgelerini Pop sanat ile birleştiren “Warhol” ve “Lichtenstein” bu konuda ilk ve öncü olmalarıyla beraber günümüzde de birçok sanatçıya ilham olmuştur ve yol göstermiştir. Yakın zamanda bu tür çalışmalar yapan kişiler arasında Brezilyalı İllustrator “Butcher Billy” bulunmaktadır. Billy, popüler kültür ikonlarını çizgi roman gibi yorumlayarak ölümsüzleştirmiştir (Burgaz, 2019). Pop art ile çizgi romanı kaynaştırdığı çalışmalarında; çizgi roman figürlerine, çizgi romandan uyarlanmış dizi ve filmlere, kült olmuş karakterlere ve daha birçok popüler imgeye yer vermektedir.

Görsel: 9 Butcher Billy, Playboy X Butcher Billy | The Pop Art Cover Reworks, 2018

Butcher Billy'nin 70'li yılların sonlarında doğmuştur. Grafik tasarımcı olan Billy yaptığı çalışmalarda 70'li yılların sonundan 90'lı yıllara kadar popüler kültür kaynaklarına denk gelmek mümkündür. Billy'nin eserlerini yaparken ki estetik anlayışını tıpkı kendiyile aynı dönemde yaşayan pek çok insan gibi televizyon, video oyunları, sinema, çizgi roman ve müzik şekillendirmiştir. Billy daha önce Ian Curtis'i Batman, Morrissey'i ise Superman olarak çizdiği başka çalışmalar da yapmış (Burgaz, 2019).

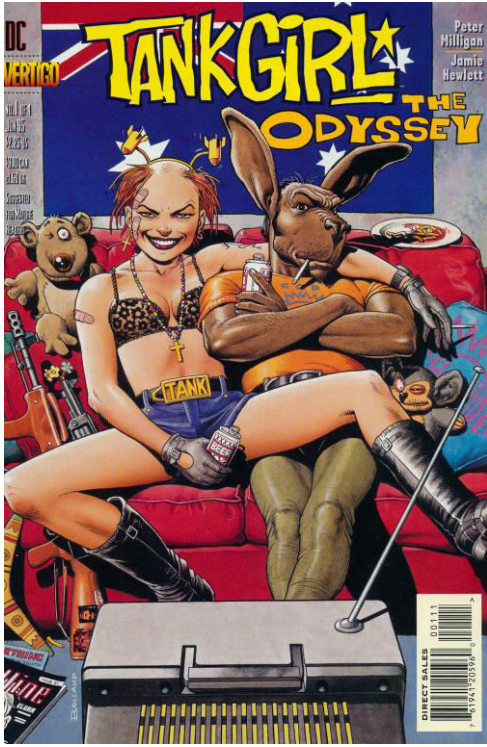

Görsel: 10 Butcher Billy, Los Angeles Times | Stan Lee: A Hero For All, 2018

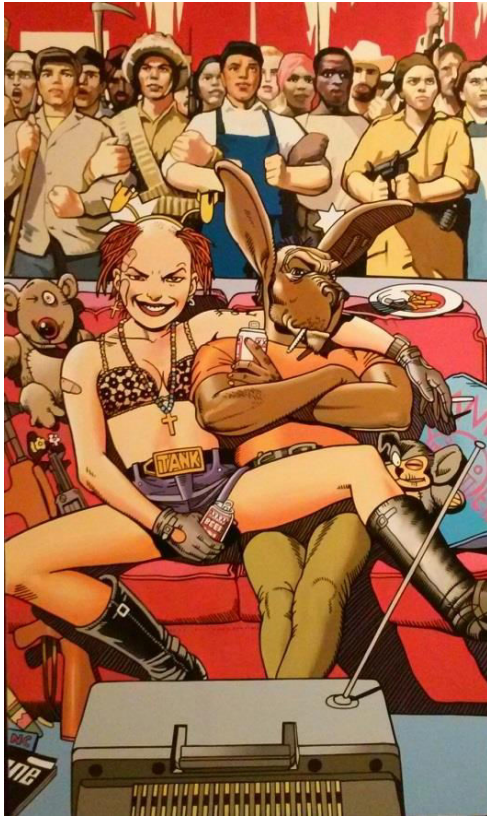

Görsel:11 Butcher Billy, Netflix | League of Legends' Arcane Posters, 2021

Bu alanda çalışmalar yapan bir başka sanatçı ise İzlandalı ressam Erró'dur. Erró Pop art alanında çalışmalar yapan ve çalışmalarında çizgi roman imgelerini kullanmanın yanında reklamlardan elde edilen resimlerden de faydalanmaktadır. 2010 yılında İngiliz çizgi roman çizeri Brian Bolland'ın 1990'lı yıllarda çizdiği Tank Girl çalışmasına ait görüntüleri yeniden ele alarak bir kompozisyon oluşturmuştur (remix etmiştir) (Görsel 13). Daha sonrasında remix ettiği bu çalışma Paris'te bulunan 'Centre Pompidou'da sergilendi. Erró'nun düzenlediği çalışmada ön planda Tank Kızı bulunurken arkasında da Maoist Toplumsal Realite'den alınan bir grup insan figürünü kullandığı bir kompozisyon oluşturmuştur. "Erró, çizgi roman sanatını çekme, yeniden çizme, karıştırma, resim haline getirme ve sanat olarak sunma konularında uzmanlaşmış bir sanatçı olarak tanınmıştı." (Kutlu, 2017). 9 Mart 2007 tarihinde İstanbul'da bulunan DirimArt'da da bir sergi sağlar. Burada, yaptığı çalışmalarla o güne kadar çizgi roman sekanslarını resime dökme konusunda fikir anlaşmazlığına düşen Mimar Sinan öğretim üyelerinden birinin de bu husustaki görüşünde olumlu manada değişikliğe yol açar.

Görsel: 12 Brian Bolland, Tank Girl: The Odyssey Vol 1, 1995

Görsel: 13 Erró, "Tank Girl" Remix, 2010 t.ü. gliseroftalık boya, 163x98 cm

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada Çizgi Roman ile birlikte Pop Art akımlarının birbirleri ile olan ilişkisine değinirken; tarihsel süreçlerine, ortaya konan eserlere, birbirlerinden ne kadar etkilendiklerine, birbirleriyle ilişkileri sonucunda nasıl bir sonuçla karşılaştıklarına, sanat alanında kimleri etkiledikleri gibi durumlar göz önünde bulundurularak konu ifade edilmeye çalışılmıştır.

Modern sanat akımları arasında olan "Çizgi Roman" ve "Pop Art" geçmişten günümüze gelene kadar çeşitli yönleriyle insanlar tarafından ötekileştirilmiş ve dışlanmış. Bu renkli ve özgür ruhlu sanatların sadece kendi alanlarında faaliyet göstermesinin yanı sıra birbirleriyle ilişkisi de söz konusu olduğunda tepkiler yine devam

etmiş. Genel anlamda olumsuz yönde seyreden yargılar sanatçıların istikrarlı şekilde işlerini yürütmesiyle seyir değiştirmiş ve toplumun fikri zamanla olumlu yönde olmuştur. Bu olumlu yargılar özellikle “Lichtenstein” ve “Warhol” gibi Pop art sanatçılarının çizgi roman karelerini kendi sanatlarıyla birleştirip tuvalarına aktardıklarında oluşmaya başlamıştır. Bu anlamda Warhol ve Lichtenstein bu sanat alanlarını kaynaştırma konusunda avangard (öncü) bir tavır sergiledikleri düşünülebilir. Sanat dünyasında bu uzun soluklu ilişkinin her zaman dikkat çeken bir hal aldığı düşünülürse sanatçıların ve sanat eserlerinin de kolay kolay unutulmayacağı ve tarihin her zamanında konuşulacağı olasılık dahilindedir. Bu da bize göstermektedir ki Popüler kültür ile ilgilenen Pop artın çizgi roman ile bağ kurup onun imgelerinden faydalandığında tarihte o zamanlara kadar anlaşılmayan ve ötekileştirilen çizgi romanın artık gözler önünde olmasını sağlamıştır. Bu yakınlık doğrultusunda ise sözü edilen sanatların insanların zihninde taze kalmaları saplanıp önyargıları yıkma konusunda önemli bir adım olduğu düşünülebilir. Özellikle çizgi romanların insanlar arasında ayırım yapmadan halkın her kesimine hitap eden toplumsal dili, insanların ilk zamanlardaki bu sanata karşı tavırlarıyla tezat durumdadır. Bu anlamda sanatları anlamamak için direnmeyip peşin hüküm vermeden önce temelinde nasıl bir yol izlediğini biraz düşünmek gerekir.

Bu araştırma yapılırken de bu ilişkinin sanat tarihi için ve insanlar için ne kadar önemli olduğu düşünüldü. Araştırma yapmaya başlamadan önce araştırma sırasında ve sonrasında ilgim hep üst noktada olmuştur. Araştırma kapsamında konuyla ilgili olarak da çeşitli literatür taraması yapıldığında ise bu olumlu düşüncelere bir destek sağlanmıştır. Her zaman her yerde ve her anlamda her görüşün karşısında zıt düşüncelerinde olduğu düşünüldüğünde düşünülmeden yapılmış olumsuz yorumların aslında pek de önemli olmadığı anlaşıldı. Sonuçlar insanların her şeyi sevmesi mümkün değil. Bu anlamda araştırmada temelde bahsedilen sanat hareketleriyle ilgili olarak çeşitli okumaların yapılması ve yapılan çalışmalara daha yakından bakılması önyargılı fikirlerin değişmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, A. (2021). Çizgi Roman Ekolleri. D.O.F.T. Web: <https://dofitech.com/2021/08/16/cizgi-roman-ekolleri/> adresinden 7 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 01.03).
- Altaş, C. (2014). Çizgi romanda pop art devrimi Roy Lichtenstein. Birgün bir yerde. Web: <https://birgunbiryerde.blogspot.com/2014/10/cizgi-romanda-pop-art-devrimi.html?view=sidebar> adresinden 24 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 17.22).
- Ateş, H. (2014). Stan Lee: “Biz bu işe başladığımızda çizgi roman küçümsenirdi!”. Web: <https://www.edebiyathaber.net/stan-lee-anlatiyor-ben-ve-reagan-bir-gun-heyzen-ates/> adresinden 7 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 00.31).
- Beaty, B. (2017). Sanat Karşısında Çizgi Roman.(Çev. Nurettin Elhüseyni), Yapı Kredi, İstanbul.
- Bostan, M. (t.y.). Çizgi romalar ne zaman ortaya çıktı? Web: <https://www.bilgiustam.com/cizgi-romanlar-ne-zaman-ortaya-cikti/> adresinden 2 Ocak 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 17.24).
- Burgaz, E. (2019). Freddie Mercury Çizgi Roman Kahramanı Olsaydı?.Bigumigu. Web: <https://bigumigu.com/haber/planet-mercury-comics-freddie-mercury-cizgi-roman-kahramani-olsaydi/> adresinden 26 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 01.01).
- Cançat, A. (2018). “Pop Sonrası Pop; Neo Pop”, İstanbul Üniversitesi Art-Sanat Dergisi , (9) , 323-335.
- Çizgi Roman. (2019). Dokuzuncu Sanat: Çizgi Romanın Başlangıcından Günümüze Tarihçesi. Web: <https://seyler.eksizozluk.com/dokuzuncu-sanat-cizgi-romanin-baslangicindan-gunumuze-tarihcesi> adresinden 5 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 16.21).
- Doğru, H. Ç. (2020). “Canlandırma Sinemada Çizgi Roman Estetiği: “Spider-Man: Into The Spider-Verse” Örneği”, Journal of Arts , 3 (3) , 189-204. DOI: 10.31566/arts.3.014.
- Frigeri, F. (2019). Pop Sanat. (Çev. Eda. Açıkan), Hep Kitap Yayınları, İstanbul.
- Güçhan, A. (2004). “Popüler Kültür Çalışmaları Işığında Pop Art”, Selçuk Üniversitesi Selçuk İletişim, 3(2), 23-29.
- Gürdal, N. (2018). Sanat Alanında Andy Warhol Hadisesi”, İstanbul Üniversitesi Art-Sanat Dergisi, (9), 311-321.
- Kaynakçı, C.Ö. (t.y.). Pop Art’ın Tarihine Yolculuk. Web: <http://www.brandlifemag.com/pop-artin-tarihine-yolculuk/> adresinden 1 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 14.27).
- Kunter, D. (2015). Adım Adım Çizgi Roman. Kahramangiller. Web: <https://kahramangiller.com/cizgi-roman/adim-adim-cizgi-roman-1-ekoller/> adresinden 7 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 01.34).

Kutlu, M. F., (2017). Sanat ve çizgi roman. Sanat duvarı. Web: <https://www.sanatduvari.com/sanat-cizgi-roman/adresinden> 2 Ocak 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 23.40).

Kültür Sanat. (2019). Pop Art Sanat Akımı ve Tarihçesi: Renkli Bir Dünya. Web: <https://www.nef.com.tr/blog/pop-art-akimi-ve-tarihcesi-renkli-bir-dunya> adresinden 4 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 21.43).

Kültür Sanat. (2021). Pop Art Nedir?. Web: <https://gelisimseninle.com/tr/haber/detay/91/pop-art-nedir> adresinden 1 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 12.30).

Mccloud, S. (2018). Çizgi Romanı Anlamak. (Çev. Mehmet Cem Ülgen), Sırtlan Yayınları, İstanbul.

Öğüt, Ç. G. (2008). “Popüler kültürün toplumsal etkileri ve Pop Sanat (Yüksek lisans tezi, DEÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2008).

Sanatın Öyküsü. (2020). Çizgi roman imgeleriyle resim yapan, Pop Art kavramını kabul etmeyen Roy Lichtenstein. Web: <https://www.sanatinoykusu.com/roy-lichtenstein/> adresinden 30 Kasım 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 16.01).

Sarıkaya, R. (2021). “Çizgi Romanda Anlatısal Dönüşüm ve Bir Hareketli Çizgi Roman Önerisi”, Sanatta Yeterlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Şenol, F. (t.y). Andy Warhol: Pop Art’ı dünyaya sevdiren adam. Web: <https://www.milliyet.com.tr/molatik/sanat/andy-warhol-pop-arti-dunyaya-sevdiren-adam-88858> adresinden 26 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 00.29).

Usluca, Ö.(2011). “Giyim Modası ve Güncel Sanat İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme-Pop Art”, Akdeniz Sanat. 4 (7), 0-0.

Yıldızkan, S. (2020). “Çizgi Roman ve Karikatür Sahnelerinin Seramik Uygulamaları”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

İnternet Kaynakları

<https://www.arthipo.com/tr-tr/roy-lichtenstein-whaam-tr-tr.html> adresinden 3 Ocak 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 00.46).

<https://www.morphyauctions.com/jamesdjulia/item/lot-3105-yellow-kid-mcfadden-s-row-of-flats-jigsaw-puzzle-9481/> adresinden 4 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 22.12).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Bayeux_işlemesi adresinden 7 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 00.42).

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/hamilton-hommage-a-chrysler-corp-t06950> adresinden 4 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 23.02).

<https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-dare-son-roy-lichtenstein-unwittingly-invented-pop-art> adresinden 24 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 15.01).

<https://www.nytimes.com/2018/06/06/arts/design/roy-lichtenstein-foundation-whitney-smithsonian.html> adresinden 24 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 15.05).

<https://www.sothebys.com/en/buy/auction/2020/important-prints-multiples/andy-warhol-myths-feldman-schellmann-ii-258-267> adresinden 24 Aralık 2021’de alınmıştır. (Erişim saati: 15.32).

<http://michiganintheworld.history.lsa.umich.edu/popart1963/items/show/50> adresinden 26 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 01.36).

<https://www.behance.net/gallery/68036063/Playboy-X-Butcher-Billy-The-Pop-Art-Cover-Reworks> adresinden 24 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 18.43).

https://www.behance.net/gallery/72575959/Los-Angeles-Times-Stan-Lee-A-Hero-For-All?tracking_source= adresinden 24 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 18.53).

<https://www.behance.net/gallery/130858089/Netflix-League-of-Legends-Arcane-Posters> adresinden 26 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 01.39).

https://www.tankgirl.info/tankgirl/comics/odyssey_1.html adresinden 3 Ocak 2023’de alınmıştır. (Erişim saati: 01.50).

<https://www.lemonde.fr/blog/lunettesrouges/2015/02/19/erro-fatigue/> 3 Ocak 2023'de alınmıştır. (Erişim saati: 01.58).

İletişim Yönetiminde Dezenformasyon: Kara Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya

Communication Management Through Disinformation: Dark Pr And Social Media

ÖZET

Günümüzde hemen her kurum halkla ilişkilerden yararlanmakta, bir başka ifadeyle paydaşlarıyla iletişimini yönetmektedir. Halkla ilişkilerin tarihinde toplumsal yararı odağına alan çok sayıda uygulama olduğu gibi, dezenformasyon yaparak rakiplere yönelik olarak gerçekleştirilen negatif iletişim yönetimine dair örnekler de bulunmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde Halkla İlişkiler; gerek kurumsal gerekse pratik bağlamda kurumsal sosyal sorumluluk, katılımcı, şeffaf yönetim anlayışı ve iki yönlü iletişim gibi kavramlarla etkileşmiş, Halkla İlişkilerin etikle olan ilişkisine yapılan vurgu giderek artmıştır. Son yıllarda dezenformasyonu odağına alan halkla ilişkiler uygulamalarının literatürde kara halkla ilişkiler olarak kavramsallaştırılmaya başlandığı görülmektedir. Bu çalışma dezenformasyon ve iletişim yönetimi bağlamında kara halkla ilişkiler kavramını açıklamak, literatürdeki yerini belirlemek, kavramla ilişkili örnekleri ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Çalışmada dezenformasyona dayalı iletişim yönetiminin literatürde kara halkla ilişkiler olarak kavramsallaştığı, kara halkla ilişkilerin İnternet ve sosyal medya ile daha dikkat çekici hale geldiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dezenformasyon, Halkla İlişkiler, Kara Halkla İlişkiler, Sosyal Medya.

ABSTRACT

Today, almost every organization takes advantage of public relations, in other words, it manages its communication with its stakeholders. In the history of public relations, there are many practices that focus on the public interest, as well as examples of negative communication management against competitors through disinformation. Throughout history, public relations has interacted with concepts such as corporate social responsibility, participatory and transparent governance, and two-way communication in both theoretical and practical contexts. There has been an increasing emphasis on the relationship between public relations and ethics. In recent years, public relations practices that focus on disinformation have begun to be conceptualized as Dark Public Relations in the literature. This study was conducted to explain the concept of dark public relations (BlackPR-Dark PR) in the context of disinformation and communication management, to determine its place in the literature, and to reveal examples related to the concept. In the study, it was observed that communication management based on disinformation has been conceptualized as dark public relations (BlackPR-Dark PR) in the PR literature and that dark public relations has become more remarkable with the Internet and social media.

Keywords: Disinformation, Public Relations, Dark PR, Social Media.

GİRİŞ

Halkla İlişkiler; işletmeler, sivil toplum kuruluşları, baskı grupları, siyasal partiler vb. gibi farklı özelliklerdeki kurumlar tarafından kimlik-imaj ve itibarın yönetilmesi, kriz iletişimi vb. amaçlarla paydaşlarla gerçekleştirilen stratejik iletişim yönetimidir.

Yoğunlaşan rekabet, küreselleşme gibi nedenlerle gerek iş dünyasında gerekse siyasal yaşamda ve diğer pek çok alanda, kurumların halkla ilişkilere olan gereksinimi artmakta, kurumların paydaşlarıyla iletişim kurmaksızın, onların beklentilerini dikkate almaksızın rekabet etmeleri giderek güçleşmektedir.

İngiltere Halkla İlişkiler Enstitüsü (IPR) halkla ilişkileri “bir kurum ile hedef kitleleri arasında iyi niyet ve karşılıklı anlayışa dayalı ilişkileri sürdürmeye yönelik, önceden planlanmış çabalar” olarak tanımlamaktadır. Cutlip ve Center’a göre ise halkla ilişkiler “karşılıklı yarar sağlayan iki yönlü iletişime dayanan dürüst ve sorumlu uygulamalarla kamuoyunu etkilemeye yönelik planlı çabalar”dır. Nolte ise Fundamentals of Public Relations adlı kitabında halkla ilişkilerin “her ikisinin de yararını gözetmek suretiyle kurumun sosyal, politik ve ekonomik çevresine, çevrenin de kuruma uyumunu gerçekleştiren yönetim görevi” olduğunu ifade etmektedir. Literatürde kabul görmüş olan söz konusu tanımlar Halkla İlişkilerin etik ve sosyal sorumlulukla ilişkisini ortaya koymaktadır. Grunig ile aynı görüşü paylaştığını dile getiren Fraser P. Seitel’e göre “halkla ilişkiler, kurum ve hedef kitlesi arasında iletişim yönetimidir” (Seitel,1989). Bizim de katıldığımız ve halkla ilişkilerin iletişim yönetimi olduğuna vurgu yapan bu tanım ise halkla ilişkilerin kurum ile hedef kitlesi arasındaki iletişime dikkat çekmektedir.

Halkla ilişkiler kavramını açıklarken etikle ilişkisine, kurumsal sosyal sorumluluğa ve paydaşlarla iletişime yapılan vurgu onu, rakipleri hedef alan negatif iletişim yönetiminden ayırtmaktadır. Etikle olan ilişkisi, katılımcı

Filiz Balta Peltekoğlu ¹
Emel Demir Askeroglu ²

How to Cite This Article

Balta Peltekoğlu, F. & Demir Askeroglu, E. (2023). “İletişim Yönetiminde Dezenformasyon: Kara Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7494-7503. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.70410>

Arrival: 01 June 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0001-6667-1737.

² Doç.Dr.,Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çerçekköy Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık, Tekirdağ, Türkiye, ORCID:0000-0003-3953-15734

yaklaşım, açık yönetim anlayışı ve iki yönlü iletişim gibi günümüzde halkla ilişkilerle birlikte anılan değer ve kavramlar, manipülatif ve dezenformasyon üzerine kurulu iletişim ile halkla ilişkilerin arasına mesafe konulmasını gerektirmektedir.

Tarihsel gelişim süreci bağlamında ele alındığında, kurumların halkla ilişkiler amaçlarının sadece hedef kitleyi bilgilendirmek değil, aynı zamanda hedef kitlelerin tutum ve davranışlarını değiştirmekle ilgili olduğunu ortaya koyan çok sayıda örnek bulunmaktadır. Söz konusu örneklerde ikna temelli kamu yararını önceleyen uygulamalar olduğu gibi rakiplere yönelik manipülatif iletişimin kullanıldığını gösteren kampanyalardan da söz edilebilir. Bu nedenle de halkla ilişkiler uygulamaları Baskin ve Aranoff'un ifade ettiği gibi imaj yaratmaktan çok karmaşık reçetelere kadar geniş bir alanı kapsamaktadır (Baskin ve Aranoff, 1992).

Lichman ve Pivovarchik'e göre halkla ilişkilerin şeytani bir ikizi vardır, "kara halkla ilişkiler" (DPR Dark Public Relations); bu anlayış etik halkla ilişkiler yaklaşımının tam tersidir. Rakip kurumun itibarını ve kurumsal kimliğini zedelemeye yöneliktir (Lichman ve Pivovarchik, 2016). Bu yaklaşımla kurumun paydaşlarıyla iletişimini yönetmek yerine dezenformasyona dayanan ve rakibi karalamaya yönelik uygulamaların, halkla ilişkilerin karanlık yüzünü ortaya koyduğu söylenebilir.

DEZENFORMASYON VE HALKLA İLİŞKİLER

Arendt'e göre "insan fiziksel zor, işkence ya da açlıkla manipüle edilebilir. Görüşleri, kasıtlı yanlış bilgilendirme yoluyla biçimlendirilebilir" (Arendt, 2018). Bu nedenle dezenformasyon sadece gazetecilik açısından değil halkla ilişkiler açısından da üzerinde durulması gereken bir kavramdır.

Yapılan araştırmalar dezenformasyona dayalı haberlerin etkisinin bireysel kişilik özellikleriyle ilgili faktörlere bağlı olabileceğini (Talwar vd. 2019; Calvillo vd. 2021; Szebeni vd. 2021), kişiliğin de çeşitli durumların muhakeme ve karar verme süreçlerini etkileyebileceğini ortaya koymaktadır (Byrne vd., 2015). Szebeni ve arkadaşlarına göre (2021) komplocu zihniyet eğilimi, insanları yanlış bilgilere karşı daha savunmasız hale getirebilmektedir. João Baptista ve Gradim uydurma haberlerle ilgili olarak yaptıkları çalışmalarında; insanların yalan/uydurma haberlere inanma nedenlerini sahte haberleri paylaşmanın ve bunlarla ilgilenmenin, insanların kendilerini ait hissetme konusundaki sosyal kaygılarıyla (Fear of Missing Out-FOMO) ilişkili olabileceğini ve kişilikle ilişkili faktörlere ek olarak, yalan/uydurma haberlere inanmanın konuyla ilgili inanç duygularla, siyasi haberlere olan ilgiyle, geleneksel medyaya güvensizlikle ve siyasi görüşle de etkileştiğini ifade etmektedirler (Baptista, ve Gradim, 2022.). Baptista ve diğerlerine göre ise (2021), uydurma haberlere olan inanç ve bu haberlerin yayılması katılımcıların siyasi ideolojileriyle ilişkili olup sağ görüşlüler uydurma haberleri kabul etme konusunda daha büyük bir eğilim sergilemektedir (Baptista vd., 2021). Eğitim düzeyi düşük kişilerin uydurma haberlere karşı daha savunmasız olduğu görülmektedir (Brashier ve Schacter 2020; Guess vd. 2019; Baptista vd. ,2022).

Nitekim dezenformasyon kamuoyunu etkilemenin ve kara halkla ilişkiler kampanyaları yürütmenin etkili bir yolu olarak görülmektedir. Kilometre taşları arasında ise stratejinin gerçek dışı bilgiler üzerine inşa edilmesi (sahte haberler ve deepfakes), hiper yerel ve uluslararası unsurların birleştirilmesi, demokrasi için risk oluşturan eğilimlerin kullanılması (kutuplaştırma, yapay kamuoyu oluşturma, yankı odaları ve filtre balonları) yer almaktadır (García-Orosa, 2021; Rodriguez Fernandez, 2023).

Reid'e göre kurumsal dezenformasyon genellikle siyasal rekabette görülmekle birlikte, finansal yapıda tahribat yaratmak (hisse senedi fiyatlarıyla ilgili manipülasyon), ya da kurumla olan duygusal bağı zedelemek (marka ya da CEO'dan şikayetçi olmak) gibi nedenlerle şirketler açısından da tehdit oluşturmakta, rakipler tarafından ya da şirket çalışma koşullardan şikayetçi olan çalışanlar tarafından da yapılabilmektedir. Yapılan araştırmalar rakibi geride bırakmak için 50 olumsuz yorumun yeterli olduğunu ortaya koymaktadır (Rodriguez Fernandez, 2023). Dishman ve Philip'e göre "dezenformasyon, yalanın manipüle etmek ve çıkar sağlamak amacıyla stratejik biçimde kullanılmasıdır". Bu nedenle siyasal rakipler gibi şirketler için de rakipleri karalayıcı ya da kendi kurumsal çıkarlarına hizmet edecek söylemlerin yayılması söz konusu olabilmektedir (Dishman ve Philip, 1999).

Kasıtlı olarak yayılan yanlış bilgi olarak ifade edilen dezenformasyonu odağa alan negatif iletişim, iş dünyasında ya da siyaset alanında rakiplere yöneltilen bir strateji olabilmektedir. Dezenformasyona dayalı manipülatif negatif iletişim kampanyaları gerek iş dünyası gerekse siyaset arenasında rakipler için etkili bir tehdit haline gelmektedir. Nitekim Dinko Sulejmanovic çalışmasında kara halkla ilişkilerden (DPR), lobi grupları, spin ve spin doktorların yanında siyaset ve halkla ilişkiler ilişkisinde ortaya çıkan bir tehlike olarak söz etmektedir (Sulejmanovic, 2012). Modern anlamda halkla ilişkiler literatüründe yer alan örneklere bakıldığında manipülatif pek çok uygulamadan da söz edilebilir. Örneğin Marvin Olasky 1987 yılında yazdığı "Corporate Public Relations" kitabında iş dünyasına yönelik, dezenformasyona dayalı iletişim kampanyalarını ele almış ve halkla ilişkilerin karanlık yüzünü aydınlatma

çabası göstermiştir. Halkla İlişkiler alanında yayınladığı bildiri bir devrim niteliği taşıyan Ivy Lee Rockefeller'e olumlu imaj yaratma çabası içerisine girdiğinde "Colorado'da Endüstriyel Özgürlük Mücadelesi" başlığıyla bültenlerini yayınlamış, yanıltıcı bilgiyi yaydığı ve dezenformasyon yaptığı iddialarıyla karşılaştığında ise, kendisine ulaştırılan bilgilerin 3. kişilere dayanmasını yanlış bilginin gerekçesi olarak göstermiştir (Balta Peltekoğlu, 2022). Perkins'e göre Guatemala'da 1950'lerin başında reform yanlısı başkan Jacobo Arbenz 'in iktidara geldiğinde Guatemala'luların %3'ünden azı toprağın %70'ine sahiptir ve Arbenz kapsamlı bir toprak reformu gerçekleştirmiştir. Ancak Guatemala'daki en büyük toprak sahiplerinden United Fruit Company ile mücadelede Arbenz'in karşısında Edward Bernays vardır. United Fruit Company, Amerikan Kongresini ve Amerikan kamuoyunu Arbenz'in bir Rus komplosu olduğuna ve Guatemala'nın da Sovyet uydusu olduğuna ikna etmeye yönelik bir halkla ilişkiler kampanyası yürütmüştür. 1954'de Arbenz'in iktidardan düşürülmesinden sonra ise toprak reformu geri alınmıştır (Perkins, 2005). Kuşkusuz literatürde yer alan örnekleri çoğaltmak ve uygulamalı bir iletişim disiplini olarak halkla ilişkilerin çok geniş bir yelpazede çok farklı amaçlar için gerçekleştirilebileceğini ifade etmek olanaklıdır. Nitekim Lichman ve Pivovarchik'a göre halkla ilişkilerin şeytani bir ikizi vardır, "kara halkla ilişkiler" (DPR Dark Public Relations); etik halkla ilişkiler yaklaşımının tam tersidir, rakip kurumun itibarını ve kurumsal kimliğini zedelemeye yöneliktir (Lichman ve Pivovarchik, 2016).

SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYON VE HALKLA İLİŞKİLERİN KARANLIK YÜZÜ

2016 yılında Pew Poll tarafından yapılan bir araştırma; Amerikalıların yaklaşık dörtte birinin gerçek dışı, uydurma bir haber paylaştığını ortaya koyarken, MIT'den bilişsel süreçler üzerine çalışan bilim insanı David Rand ise yaptığı deneylerde insanların, uydurma haberlere en düşük %20 oranında inanma eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. Yine araştırmalara göre her 10 linkten 6'sı kullanıcılar bir başkasının özetinden başka bir şey okumadan retweet edilmektedir. Uydurma haberlerin şaşkınlık ve tikslenme duygularını daha etkili biçimde harekete geçirmesi nedeniyle bu tür haberler, Twitter'da doğru haberlere kıyasla altı kat daha hızlı biçimde yayılmaktadır (Steinmentz, 2018).

YouTube trendlerini takip eden sitenin verilerine göre ise "nefret ediyor", "mahvediyor", "fırçalıyor", "yok ediyor" gibi başlıkları olan video'larla YouTube algoritmalarının tercihlerini etkilediğini ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (akt. Hari, 2022). Nitekim NYU Üniversitesinde yapılan araştırmaya göre tweet'lere eklenen her ahlaki infial sözcüğü ile retweet'lenme oranı %20 artmakta, bu oranı en çok artıran sözcükler ise saldırı, kötü, suç(lamak) olmuştur. Pew Araştırma Merkezi tarafından gerçekleştirilen bir başka araştırma sonuçları ise, Facebook paylaşımlarında eleştirel post'ların daha çok beğeni, yorum ve paylaşım aldığını göstermektedir (Pew Research Center, 2017). Bir başka deyişle algoritma ekran başına kilitlemek için gerekeni yapmaktadır (Hari, 2022). ABD'de ise sosyal medya postlarının yedide biri ile üçte biri arası oranda sahte oldukları ve bu postlar için ödeme yapıldığı tahmin edilmektedir. Çin'de İnternette yer alan viral hikayelerin ise %50-%80 arasında tasarlanmış halkla ilişkiler mesajı olduğu ifade edilmektedir (Han, 2018).

Dijital iletişim ortamlarının ve sosyal medyanın anonimlik, algoritmaların işleyiş biçimi gibi yapısal özelliklerinin yanında filtre balonları, yankı odaları ve yapay kamuoyu oluşturmak açısından elverişli bir ortam olmasının yanında, negatif söylemlerin daha çok beğeni aldığını gösteren araştırmalar da sosyal medyanın, dezenformasyona dayanan kara halkla ilişkiler kampanyalarında etkisini ortaya koyar niteliktedir.

Örneğin filtre balonları İnternet kullanıcısının daha önce ilgilenmediği içeriklerle buluşmasını güçleştirmektedir. Çünkü ürün, siyaset ya da herhangi bir konu ile ilgili olarak üretilen içerikler, daha önceki ilgi alanlarına göre kullanıcıların karşısına çıkmaktadır. Bir başka deyişle; filtre balonları kullanıcıların sınırlandırılmalarına yol açarak, farklılıklardan uzak kalmalarına, ötekileştirmelerinin kolaylaşmasına ve kullanıcının dezenformasyonla sınırlandırılmasına zemin oluşturmaktadır. Bu nedenle filtre balonlarının dezenformasyona odaklanan negatif iletişim stratejileri açısından etkili bir işleve sahip olabileceği söylenebilir.

Yankı odaları ise bireyin yalnızca kendi görüşlerini yansıtan ve/veya pekiştiren bilgi veya düşüncelerle bulunduğu sanal ortamlar olarak yanlış bilgi üretebilir, çarpıtabilir, farklı bakış açılarını anlamayı, değerlendirmeyi güçleştirebilir ve mevcut inançları destekleyen bilgilerle önyargıların oluşmasını güçlendirebilir. Bu yaklaşımla, yankı odalarının herhangi bir örgüt tarafından belirli bir düşüncenin empoze edilmesi amacıyla kullanılabilir gibi siyasal partilerin, kendi seçmenlerini konsolide etmek amacıyla yankı odaları oluşturabileceği ifade edilebilir.

Keller ve diğerlerine göre sosyal medyanın elverişli bir ortam sunduğu yapay kamuoyu oluşturma (astroturfing) ise, ilişkili kışkırtıcı aktörlerin bağımsız hareket eden sıradan yurttaşlar gibi davrandığı ancak merkezi olarak koordine edilen bir dezenformasyon kampanyası olup, seçim sonuçlarını ve diğer siyasi davranış biçimlerini etkileme potansiyeline sahiptir (Franziska vd., 2019).

Söz konusu bilgiler ışığında; dezenformasyon yapan kışkırtıcı aktörlerin, rakip parti seçmenlerinin kanaatlerini - kendi partilerinin çıkarına olacak biçimde- etkilemek için olumsuz söylemlerle yapay kamuoyu oluşturabileceği ve bunun bir strateji haline gelebileceği söylenebilir. Örneğin sosyal medyada yapay kamuoyu oluşturacak kışkırtıcı bir aktör, -bir tür Truva Atı işleviyle- rakip parti seçmeni gibi görünerek, aslında onların kanaatlerini manipüle etmek amacıyla içerik üretebilir, “yapay kamuoyu” oluşturabilir. Kara halkla ilişkiler örneği üretebilir. Marabato’ya göre 2011’de Facebook rakibi Google+ ürünü hakkında medya ve blog yazarları aracılığıyla negatif iletişim yapmak amacıyla bir halkla ilişkiler ajansı ile anlaştığını açıklamıştır. Ajans yazarlardan olumsuz içerikli yazılar talep ederek dezenformasyon yapmış, negatif içerikli bilgiler paylaşmıştır (Rodríguez Fernández, 2023). Keller vd. ise Güney Kore Ulusal Bilgi Servisi'nin (NIS) 2012'deki başkanlık seçimleri sırasında yürüttüğü dezenformasyon kampanyasını, mahkeme tutanaklarında yayınlanan katılımcı hesapların listesinden yararlanarak yapay kamuoyu oluşturma sürecinde sosyal medyanın rolünü vurgulamışlardır (Franziska vd., 2019). 2013 yılında Çin hükümetinin manipülasyon yapan şirketleri ortadan kaldırmak yönünde yaptığı açıklamanın ise bu tür faaliyetlerin varlığını ortaya koyduğu varsayılmaktadır (The Guardian, 2013). Christopher Wylie, Cambridge Analytica'nın 2014'den itibaren kullandığı uygulamaları ortaya koyarken, Lyudmila Savchuk ve Mark Bukard ise Rus ağırlıklı internet araştırma ajansı hakkında bilgi vermektedir. Aynı dönemde gerçek faaliyetlerini açıklayan ilk şirketlerden biri olan Victory Lab'ı kuran Carlos Merlo 10 milyon bot hesap kullandığını iddia etmiştir (Rodríguez Fernández, 2023).

Kara halkla ilişkiler faaliyetlerin ekonomik yapı üzerinde de etkili olabildiği görülmektedir. Lendel (2015), Polonya gıda savaşları ve Çek ve Slovak medyasının Polonyalı üreticilere karşı kara halkla ilişkiler (Dark PR) suçlamaları ile Polonya gıda ürünlerinin Slovak gıdalarının üçte birinden fazlasını oluşturduğunun istatistiksel verilerle kanıtlandığını ifade etmektedir (Lendel, 2015). Halkla İlişkiler firması Pottinger'in yürüttüğü negatif iletişim kampanyası medyada yer aldığı gibi literatürde de kara halkla ilişkiler örneği olarak ele alınmış ve tartışılmıştır (Segal, 2018), (Cave, 2017), (Keaveney, 2019), (Verwey ve Muir, 2019).

1987 yılında kurulan, İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher'a da danışmanlık yapan firma aralarında eski Güney Afrika Devlet Başkanı FW de Klerk, Suriye Devlet Başkanı Beşir Esad'ın eşi Esmâ Esad ve cinayetle suçlanan Güney Afrikalı atlet Oscar Pistorius'un da aralarında bulunduğu farklı müşterilerin halkla ilişkiler stratejilerinin uygulayıcısı olmuştur. Güney Afrika Devlet Başkanı Jacob Zuma ile yakın ilişkileri olan zengin Gupta ailesi için de çalışan firmanın yöneticisi tarafından "beyaz tekelci sermaye" ifadesinin kasıtlı ya da sorumsuzca kullanıldığı, ırkçı gerilimi körüklediği gerekçesiyle sosyal medyada "ekonomik kurtuluş kampanyası" firmanın büyük bir sorumla karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Güney Afrika'nın muhalefetteki Demokratik İttifakı Bell Pottinger'i "Güney Afrika'yı ırk temelinde bölmeye yönelik nefret dolu ve bölücü bir kampanya" yürütmekle suçlamasıyla yaşanan kriz, istifalara ve müşterilerin şirketle yollarını ayırmalarına neden olmuştur. İtibarı büyük bir darbe alan şirketin, patronu istifa etmiş, müşterilerinin firma ile ilişkisi kesilmiş, İngiltere'nin en büyük bankası HSBC Bell Pottinger'le yolunu ayıracağını açıklamış, Güney Afrikalı bir işadami tarafından yönetilen İsviçreli bir şirket, Güney Afrikalı bir yatırım grubu ve Tanzanya'da altın madenleri bulunan Acacia'a da firmayla ilişkilerini kesmişler, şirket Halkla İlişkiler ve İletişim Derneği'nden (PRCA)'den de ihraç edilmiştir (Keaveney, 2019),

Verwey ve Muir'e göre söz konusu kampanyanın stratejisi sahte blog yazarı, yorumcu ve Twitter kullanıcılarının desteğini alarak kamuoyunu yönlendirmeye yöneliktir. Bu amaçla 106 sahte Twitter hesabı oluşturulmuştur. Bir kısmı manuel olarak oluşturulan botnet veya bot Twitter ile yönetilen sahte hesaplardan oluşurken, diğer bölümü ise mevcut olan Twitter hesaplarının kiralanmasıyla elde edilmiş, böylece Twitter kullanıcıları açısından meşruiyeti olan hesapların da desteği alınmıştır. Temmuz 2016 ile Temmuz 2017 arasında söz konusu hesaplardan 220.431 tweet yayılmıştır, 4.849 tweet atılmış, söz konusu tweetler 215.582 kez retweet edilmiştir. Benzer şekilde, sosyal medya aracı olarak Facebook'dan da yararlanılmış, 3.574 paylaşım yapılarak 6.713 kişiye ulaşılmıştır. Yorumlar, "beğeniler" 28.121'e ulaşmış, gönderiler ise 8.256 kez paylaşılmıştır (Verwey ve Muir, 2019).

Bell Pottinger tarafından yürütülen kampanya etnik köken üzerinden ötekileştiren, damgalayıcı dil kullanırken sosyal medya da negatif kampanyanın öncül iletişim kanalı olmuştur.

Yukarıda yer alan söz konusu örnekler, profesyonel ajanslar tarafından rakiplere yönelik olarak dezenformasyona dayalı negatif iletişim stratejilerinin geliştirildiğini ve yönetildiğini göstermektedir. Bot hesaplar ve troller aracılığı ile hızla yayılan, rakiplere yönelik dezenformasyonun hakim olduğu, yapay kamuoyunun oluşturulduğu negatif iletişim kampanyalarının sosyal medya ile hız kazandığı söylenebilir.

KARA HALKLA İLİŞKİLER ÜZERİNE

Amaç ve Yöntem

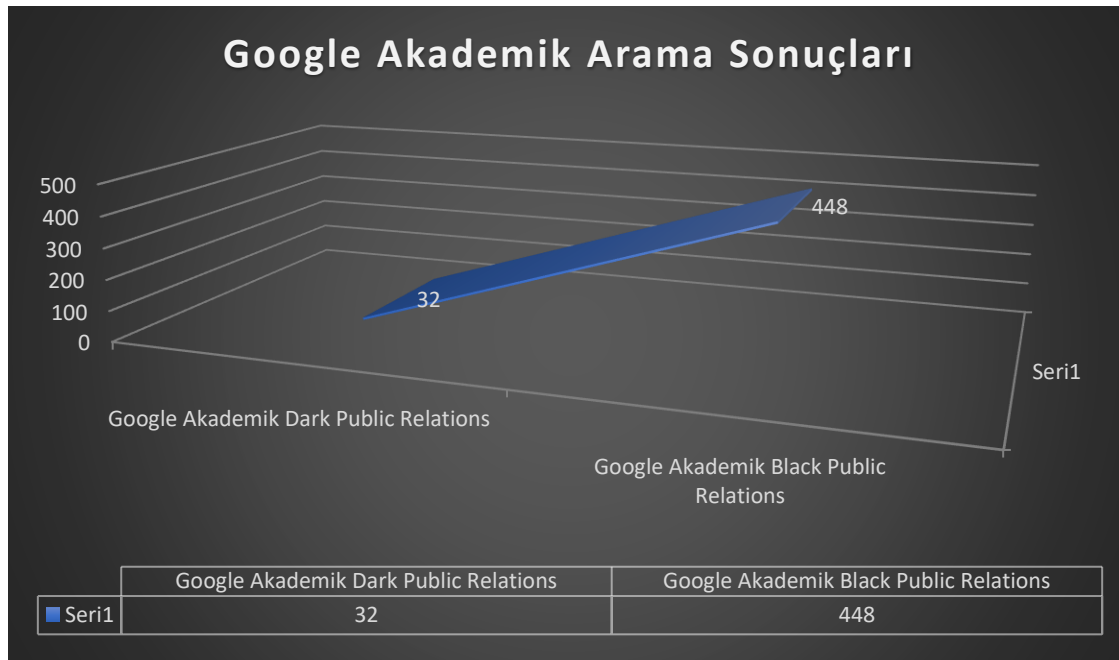
Çalışma dezenformasyon ve iletişim yönetimi bağlamında kara halkla ilişkiler kavramını açıklamak, literatürdeki yerini belirlemek ve kavramla ilişkili örnekleri ortaya koyarak kara halkla ilişkilerin özelliklerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada uygulanan yöntem; Rodríguez Fernández, Leticia (2023)'nın "Disinformation and Public Relations. Approach to the terms Black PR and Dark PR" başlıklı makalesi esin kaynağı olmuştur. Çalışmada Google Scholar'da Black PR ve Dark PR kavramlarıyla arama yapılmış, kavrama dair mevcut tanımlar ve açıklamalar tespit edilmiş, kara halkla ilişkiler kapsamında ele alınan örneklerin temel ve ortak özellikleri belirlenmiştir.

Araştırma soruları:

1. Kara halkla ilişkiler nasıl tanımlanmaktadır.
2. Kara Halkla İlişkiler kavramı akademik literatürde yer almakta mıdır?
3. Ne tür örnekler kara halkla ilişkiler kavramı içinde değerlendirilmektedir?
4. Sosyal medya kara halkla ilişkiler için uygun bir ortam mıdır?

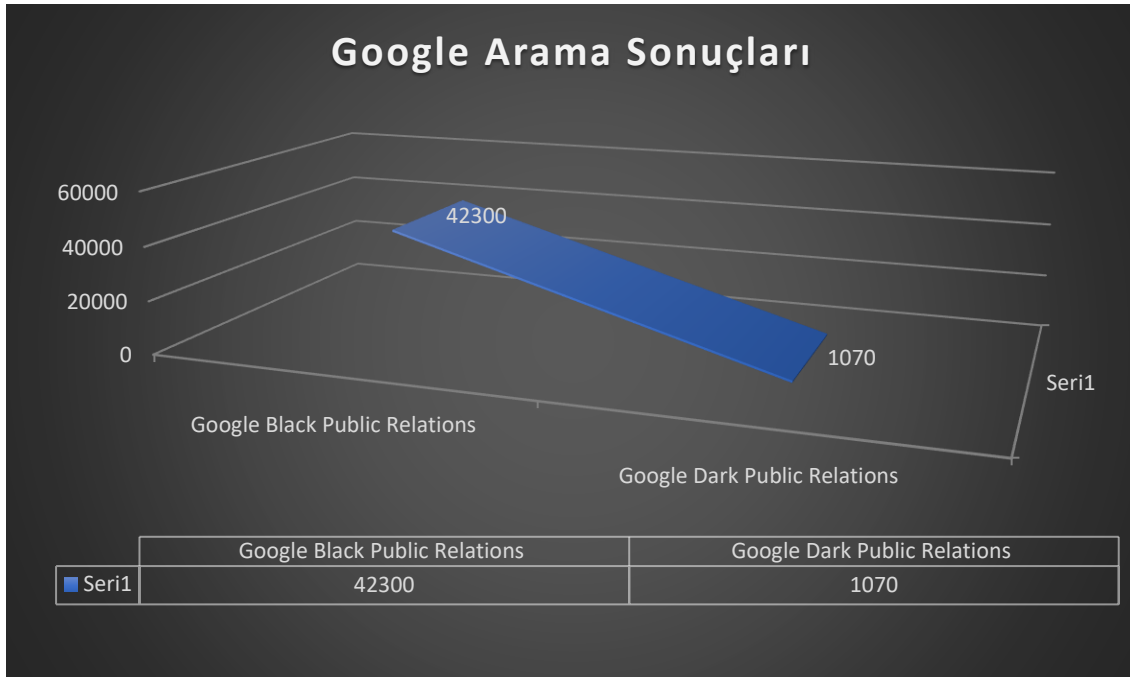
Söz konusu soruların yanıtlarını bulabilmek amacıyla ilk aşamada, Türkiye'de en fazla (%99,47) kullanılan (similarweb, 2023) arama motoru olan Google'da "Dark Public Relations" ve Black Public Relations" kelimeleri taranmıştır. İkinci aşamada ise, Araştırmacıların %75'inin araştırmalarına Google'dan başladığı ve ikinci olarak Google Akademik, çevrimiçi kataloglar, veritabanları ve Wikipedia kullandığı tahmin edilmektedir. Ayrıca ziyaretlerin çoğu, arama motorunun kendi sinerjisinden yararlanan Google Akademik'ten gelmesi (inarquia, 2015) nedeniyle bu veri tabanından yararlanılmıştır. Sadece akademik makaleler ve akademik konularda tarama yapılabilen, makale yılı ya da herhangi bir aralık belirleyerek sonuç sayfasındaki makaleleri ilgi veya tarihe göre sıralayabilen, sonuçların patentleri ve alıntıları içerip içermeyeceğinin de belirlenebildiği Google Akademik (Google Scholar) arama motorunda "Dark Public Relations" ve Black Public Relations" anahtar kavramlarıyla aramalar gerçekleştirilmiştir.

Yapılan aramada "Dark Public Relations"la ilgili 32 sonuç, "Black Public Relations" la ilgili 448 sonuca ulaşılmıştır.

Grafik 1:Google Akademik "Dark PR ve Black PR" Arama Sonuçları

16 Mayıs 2023 tarihinde, Google arama motorunda gerçekleştirilen arama sonucunda ise "Black Public Relations" ile ilgili 42.300, "Dark Public Relations" ile ilgili 1070 sonuç elde edilmiştir. Elde edilen sonuçların önemli bir bölümünün kara halkla ilişkiler kavramıyla (Black PR- Dark PR) ilgili olmadığı, BPRS (Black Public Relations Society) gibi ABD'deki Afro-Amerikan topluluklarına dair konuları içerdiği görülmüştür.

Grafik 2: Google “Dark PR ve Black PR” Arama Sonuçları

Araştırma sonucunda “Black PR” – “Dark PR” ile ilgili olan akademik çalışmaların kara halkla ilişkileri ne şekilde kavramsallaştırdığı incelenmiştir.

Huver (2019) “From the Dark to the Light Side: Questioning (Theor)Ethical Boundaries as a Way to Redefine Communication” adlı çalışmada kara halkla ilişkiler ifadesini kullanarak, iletişim yönetiminin karanlık tarafını ifade etmektedir. Çevrimiçi ortamda kara halkla ilişkiler (Dark PR) uygulamaları konu alan çalışmada Han (2017), çevrimiçi söylenti üretme ve yayma süreci, “söylenti tellallığı” yapmak, e-ticaret sitelerindeki sahte müşteri yorumlarını ve ücretli ilan gibi uygulamaları, çevrimiçi kara halkla ilişkiler (DPR) uygulamaları olarak değerlendirmektedir.

“Constructing Positive Public Relations in China: Integrating Public Relations Dimensions, Dialogic Theory of Public Relations and the Chinese Philosophical Thinking of Yin and Yang” isimli çalışmada Çin’de uygulamalardaki etik dışı davranışların halkla ilişkilerin Kara Halkla İlişkiler (Dark PR) olarak damgalanmasına neden olduğu vurgulanmaktadır (Chen vd., 2019). Chen ve diğerlerinin yaptığı çalışma ile kara halkla ilişkilerin etik dışı boyutuna vurgu yapılmaktadır. Byulegenova vd. (2022) ‘Negative Campaigning in Modern Elections: Ethical and Legal Aspects’ adlı çalışmalarında, Batılı ülkelerde ve Sovyetler Birliği sonrası ülkelerde, rakibe yönelik suçlamaları tanımlamak için farklı terimlerin kullanıldığını dile getirmektedirler. Kara halkla ilişkilerde rakiplerin odağa alındığını ifade eden yazarlar, Batı’da bu tür uygulamalar "olumsuz kampanya" ve "karalama kampanyası" olarak tanımlanırken, Sovyet sonrası dönemde akademisyenlerin 1980’lerin sonlarından beri "Kara Halkla İlişkiler" (Black ve/veya DPR) terimini kullandıklarını ifade etmektedirler. Gryzunova tarafından yazılan Hybridity of Crisis Communication Professional Discourse in Russia, Strategic Communications in Russia (2020), adlı kitap bölümünde de Rusya’da kriz iletişimi ve Black PR’la mücadele konusu ele alınmaktadır (Tsetsura ve Kruckeberg, 2020).

Dezenformasyonu bir strateji olarak kullanan, bir başka deyişle kampanyayı dezenformasyon üzerine yapılandırılan kara halkla ilişkiler bağlamında örnek oluşturabilecek bilişimsel propagandanın profesyonelleşmesi ile ilgili bir tarihçe oluşturmak güç olmakla birlikte ABD Massachusetts seçim süreciyle ilgili ilk sahte haber 2010 yılında belgelenmiştir (Waldrop, 2017).

Kobalava’ya göre (2021) genellikle rakipleri güç duruma düşürmeyi hedefleyen kara halkla ilişkiler (Black PR) uygulamalarının rakiplerinin konumlarını zayıflatmak, şantaj unsurlarını kullanmak, bilişsel manipülasyonla küresel kitleye ulaşmak, bilgi ifşası için belirli kişileri hedeflemek, olumsuz düşünenleri etkisiz hale getirmek, bu bağlamda kendi paydaşlarına umut aşılacak gibi amaçları olabilir. Kara halkla ilişkiler söylentiler, siyasi, ekonomik, sosyal, ekolojik krizler, felaketler veya felakete ilişkin olumsuz tahminler, devam eden süreçlerde kasıtlı belirsizlikler, komplolar veya komplo teorileri üretmek kamuoyunu kasıtlı olarak yanıltmayı amaçlamaktadır. Kobalava kara halkla ilişkilerin en temel karakteristiğinin rakiplerin iş süreçlerini tehlikeye atmak olduğunu vurgulayarak, uygulayıcılarının önemli stratejilerinden bir tanesinin toplumu, en azından büyük bir kısmını her şeye inandığı ve destekleyici bir belgeye ihtiyaç duymadığı ikna edilme düzeyine getirmek olduğunu

ifade etmektedir. Bu durumda strateji, kendi çıkarları peşinde koştukları ve rekabeti tehdit ettikleri bir yalan üzerine tasarlanmaktadır. Söz konusu çalışmada Kobalava rakiplere yönelik olarak gerçekleştirilen ve dezenformasyona dayanan iletişim stratejisinin, ne etik ne de yasal olmadığını bu nedenle ancak kara tanıtımdan söz edilebileceğini dile getirmektedir (Kobalava, 2021).

Lichman ve Pivovarchik'e (2016) göre ise rakiplere yönelik olarak gerçekleştirilen kara halkla ilişkiler, "kurumun itibarını ve kimliğini zedeler, kurumlar açısından gizli bir tehlike, en büyük işletmeler için bile bir tehdittir". Kara halkla ilişkiler (DPR) uygulamaları, rakip kurumun itibarını karalamayı hedefleyebileceği gibi, bir ürün ya da hizmetle ya da rakip kurumları temsil eden herhangi bir unsurla ilgili spesifik bir karalamaya ve/veya saldırıya da odaklanabilir (Lichman ve Pivovarchik, 2016). Bu bağlamda kurumların genellikle rekabetteki konumlarını güçlendirmek, paydaşlar üzerinde etkili olmak ve rakiplerinin itibarını zedelemek amacıyla damgalamaya ve ötekileştirmeye odaklanan kara halkla ilişkilerden bir strateji olarak yararlanabileceği, kısa ya da uzun dönemli kampanyalar gerçekleştirebileceği söylenebilir.

Kara halkla ilişkiler kampanyalarında kurumsal halkla ilişkilerin tersine rakip ürünün, hizmetin, kurumun, kişinin spesifik bir özelliği olumsuz çağrışımlar uyandıracak biçimde dile getirilebilir. Rakibi zor duruma sokabilecek koşullar yaratılabilir, ürün, kurum ya da rakip kişi ile ilgili yapay bir gündem ve yapay sorunlar oluşturulabilir, kamuoyunun öfkesinin tetiklenmesi amaçlanabilir (Nartya, 2021). Rusya'da pazarlama ile birlikte anılan pek çok PR Ajansının kara halkla ilişkilerden yararlandığı dile getirilerek (Nartya, 2021), siyasal itibarı zedelemek, yanlış bilgi yaymak gibi amaçlarla kara halkla ilişkilerle ilgili mevcut örneklerden söz edilmektedir (Colson, 2021). Nartya ve Colson'un ele aldığı örnekler bağlamında itibarın zedelenmesi ve dezenformasyona dikkat çekilmektedir.

Kara halkla ilişkiler uygulamalarının en önemli desteği ise kurgulanmış haberin ve öykünün cazibesine kapılabilecek gazetecilerin katkısıyla geleneksel ve çevrimiçi medyada rakiple ilgili olumsuz yazıların yer almasını sağlamaktır. Bunun yanında bot hesaplar ve troller ise kara halkla ilişkiler iletilerinin sosyal medyada yayılmasında etkili işleve sahiptir. Çevrimiçi anonimlik interneti ve sosyal medyayı negatif iletişim açısından "avantajlı" bir konuma yerleştirmektedir. İnternet anonimliği içinde gizlenen söylemlerle kişi, kurum ve marka ile ilgili olumsuzluk yayan tartışmalar başlatılabilir, gündemde tutulabilir, rakibin itibarını zedelemek amacıyla hedef kitlede rakibin yetkinliği konusunda şüphe uyandıran gerçek dışı bilgiler yayılabilir. İdari kaynaklar bir kurumun zarar görmesi hatta yıkılması amacıyla kullanılabilir (Lichman ve Pivovarchik, 2016).

Bu bağlamda elde edilen veriler ışığında şu tespitlere ulaşılabilir: 1. Kara halkla ilişkiler rakipleri karalamaya yöneliktir. 2. Kara halkla ilişkiler bir ürün, bir lider, bir kurum için de gerçekleştirilebilir. 3. Kara halkla ilişkiler iş dünyası, siyasal rekabet gibi farklı alanlarda uygulanabilir. 4. Kara halkla ilişkiler stratejisi dezenformasyona, rakibi karalamaya yöneliktir. 5. Kara halkla ilişkiler kanıtı gerek duymayan dezenformasyona dayalı iletişime dayanır. 6. Kara halkla ilişkiler için sosyal medya uygun bir ortam oluşturmaktadır. 7. Kara halkla ilişkilerin başarı oranı konuyla ilgili bilgi düzeyi düşük, dezenformasyona açık hedef kitleler üzerinde daha yüksektir. 8. Kara halkla ilişkiler uygulamalarında etik kaygıdan söz edilemez.

Söz konusu örnekler, yapılan akademik çalışmalar ile medyada yer alan söylemler ışığında tespit edilen özellikleri bağlamında "kara halkla ilişkilerin, rakibin itibarını zedelemek ve karalamak amacıyla gerçekleştirilen, dezenformasyona dayanan, etik açıdan sorunlu negatif iletişim yönetimi" olduğu ifade edilebilir.

Lichman ve Pivovarchik'e göre yüklendiği olumsuz anlam nedeniyle halkla ilişkiler firmalarının çalışma alanlarını, kara halkla ilişkiler (Dark PR) olarak adlandırmaları rastlanır bir durum değildir. Bu nedenle kara halkla ilişkiler faaliyetinde bulunan ajansların da halkla ilişkiler şemsiyesi altına konumlandırıldıkları görülmektedir (Lichman ve Pivovarchik 2016).

Elde edilen örnekler ile sosyal medyanın özellikleri, Henry Jackson Society'nin araştırma direktörü Jade McGlynn'in kara halkla ilişkiler uygulamalarının çoğunun sosyal medyada gerçekleştiği yönündeki değerlendirmeleriyle (Rogers, 2018) birlikte ele alındığında İnternet'in ve sosyal medyanın kara halkla ilişkiler açısından "uygun" bir platform yarattığı görülmektedir.

SONUÇ

Halkla ilişkiler kurumların paydaşlarıyla iletişim yönetimini içerir. Halkla ilişkiler literatüründe toplumsal yararı odağa alan, toplumsal kalkınma projelerine katkı sağlayan, kamu politikalarının toplumsal karşılık bulmasına destek veren önemli örnekler bulunmaktadır. Bununla birlikte disiplinin tarihsel gelişim sürecinde manipülatif uygulamalardan da söz edilmektedir. Halkla ilişkilere yöneltilen eleştirilerin büyük bir bölümünün holistik bir bakış açısından uzak biçimde, disiplini, mesleği, kavramı, halkla ilişkilere dair her şeyi kapsayacak biçimde yapıldığı görülmektedir. Oysa tarihsel gelişim süreci incelendiğinde halkla ilişkilerin sosyal sorumluluk, etik gibi kavram ve değerlerle birlikte kavramsallaştırıldığı oldukça açıktır, uyulması gereken meslek ahlak ilkeleri de belirlenmiştir.

Bu nedenle; mesleğe, disipline, kavrama yöneltilen eleştirilerde Lichman ve Povovarchik'in dile getirdiği gibi, halkla ilişkilerin uygulamada “şeytani bir ikizi”nin olduğu göz ardı edilmemelidir. Literatürde halkla ilişkilerin bu ikizi ise, “kara halkla ilişkiler” olarak tanımlanmaktadır.

Sınırlı sayıda akademik çalışma olmakla birlikte kara halkla ilişkiler kavramının medyada ve akademik literatürde yer bulduğu görülmektedir. Kara halkla ilişkilerin gerek iş dünyasında gerekse siyasal arenada, genel bir ifadeyle rekabetin olduğu her alanda varlık gösterebileceği söylenebilir. Etik kaygının bulunmadığı kara halkla ilişkiler uygulamaları bir ürünü, bir lideri, bir kurumu, dezenformasyonla karalamaya, ötekileştirmeyle yöneliktir. Bilgi düzeyi düştükçe kara halkla ilişkiler stratejilerinin daha etkili olduğu görülmektedir.

Dark web, deep fake yanında filtre balonlarının, yankı odalarının yapay kamuoyu oluşturulması ve ötekileştirme bağlamında sosyal medyanın kara halkla ilişkiler uygulamaları açısından elverişli bir ortam yarattığı ifade edilebilir. Bir başka deyişle sosyal medyanın yapısal özelliklerinin, kara halkla ilişkiler kampanyaları açısından “uygun” iletişim ortamı yaratabileceği söylenebilir. Diğer taraftan sosyal medyada saldırgan üslubun ilgi çekmesine yönelik araştırma sonuçları ise, sosyal medyanın kara halkla ilişkiler kampanyalarında tercih edilmesinin bir diğer nedenini ortaya koyar niteliktedir.

Sonuç olarak; kamu yararını gözeten, toplumsal kalkınma politikalarına katkı sunan ulusal ve evrensel nitelikte halkla ilişkiler uygulamalarının dezenformasyona dayalı, etik, sosyal sorumluluk gibi kavramlarla arasına mesafe koyan kara halkla ilişkiler uygulamalarından ayrıştırılması gerekir. Günümüzde dezenformasyonu ve karalamayı odağa alan negatif iletişim kampanyalarının literatürde kara halkla ilişkiler olarak kavramsallaştırılmasının, halkla ilişkilerin doğru konumlandırılması açısından olduğu kadar kavramın, mesleğin, disiplinin itibarı açısından da önemli olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Allard-Huver, F. (2019). From the dark to the light side: Questioning (theor) ethical boundaries as a way to redefine communication. In The 69th Annual International Communication Association Conference (ICA19). C Beyond Boundaries.

Arendt, H. (2018). Şiddet Üzerine, İletişim Yayınları: İstanbul.

Arıkan, K., (2023). Psikiyatride Stigmatizasyon, <https://www.kemalarikan.com/psikiyatride-stigmatizasyon.html>. Erişim Tarihi:19 Mayıs 2023.

Balta Peltekoğlu, F. (2022). Halkla İlişkiler Nedir?, Beta Yayınları: İstanbul.

Baptista JP, Correia E, Gradim A, Piñeiro-Naval V. (2021). The Influence of Political Ideology on Fake News Belief: The Portuguese Case. Publications. 2021; 9(2):23. <https://doi.org/10.3390/publications9020023>

Baptista, João Pedro, & Anabela Gradim. (2022). "Who Believes in Fake News? Identification of Political (A)Symmetries" Social Sciences 11, no. 10: 460. <https://doi.org/10.3390/socsci11100460>.

Byulegenova, B., Bolysbek, M, Indira, R., Onychko, M., & Kamaljanova, T. (2022). “ Negative campaigning in modern elections: Ethical and legal aspects.” Politics & Policy 50 (2): 186–200. <https://doi.org/10.1111/polp.12463>.

Calvillo, D .P., Garcia, R. J.B., Bertrand, K., & Mayers,A.T., (2021). Personality factors and self-reported political news consumption predict susceptibility to political fake news, Personality and Individual Differences, Volume 174,110666,ISSN 0191-8869, <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110666>.

Cave, A. (2017). Bell Pottinger collapses after South African scandal, <https://www.theguardian.com/media/2017/sep/05/bell-pottingersouth-africa-pr-firm>.

Colson, T., (2021). Russia is using the power of 'Black PR' to destroy political reputations and spread disinformation in the West, <https://www.businessinsider.com/black-pr-is-powering-russia-disinformation-efforts-in-the-west-2021-6>.

Chen, X., Hung-Baesecke, C.F., & Chen, Y.R.,(2020). Constructing positive public relations in China: Integrating public relations dimensions, dialogic theory of public relations and the Chinese philosophical thinking of Yin and Yang, Public Relations Review,Volume 46, Issue 1, ISSN 0363-8111, <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2019.04.004>.

Dimitrov, R. (2015). Silence and invisibility in public relations, Public Relations Review 41 (2015) 636–651.

- Pew Research Center, (2017). Partisan Conflict and Congressional Outreach, <https://www.pewresearch.org/politics/2017/02/23/partisan-conflict-and-congressional-outreach/>. Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2023.
- Dimitrov, R. (2018). *Strategic Silence: Public Relations and Indirect Communication*. London, New York: Routledge.
- Dimitrov, R., Jelen, A., & L'Etang, J. (2022). Taboos in health communication: Stigma, silence and voice. *Public Relations Inquiry*, 11(1), 3–35. <https://doi.org/10.1177/2046147X211067002>.
- Dishman, P. & Nitse, P.(1999). Disinformation Usage in Corporate Communications: CI'ers Beware. *Competitive Intelligence Review*, Vol. 10(4) pp. 20–29.
- García-Orosa, B. (2021). “Disinformation, social media, bots, and astroturfing: the fourth wave of digital democracy”. *Profesional de la información*, v. 30, n. 6, e300603. <https://doi.org/10.3145/epi.2021.nov.03>
- Geçtan, E. (2020). *Kimbilir?*, Metis Yayınları,7. Basım.
- Guess A., Nagler J., & Tucker , J. (2019). Less than you think: Prevalence and predictors of fake news dissemination on Facebook.*Sci. Adv.*5,4586(2019).DOI:[10.1126/sciadv.aau4586](https://doi.org/10.1126/sciadv.aau4586).
- Han, D. (2018). Paid posting in Chinese cyberspace: commodification and regulation. *Television & New Media*, 19(2), 95-111.
- Hari, J., (2022), *Çalınan Dikkat*, Metis Yayınları: İstanbul.
- Inarquia, (2015), <https://inarquia.es/google-scholar-el-buscador-especializado-en-documentos-cientificos/>, Erişim Tarihi:19 Mayıs 2023.
- Keaveney, A. (2019). How PR giant Bell Pottinger made itself look bad <https://theconversation.com/how-pr-giant-bell-pottinger-made-itself-look-bad-83529>.
- Keller, F.B., Schoch, D., Stier, S. & JungHwan Yang, (2019). Political Astroturfing on Twitter: How to Coordinate a Disinformation Campaign, pp. 256-280, 26. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10584609.2019.1661888>.
- Kobalava, M. (2021). Black Pr, Goals and Means, *Ecoforum*, 10(1(24).
- Lendel, M. O. (2015). Security Challenges to Central European Bordering Territories: View From The Transcarpatian Region Of Ukraine, *Securitologia* No 1/2015.
- Lichman, K. & Pivovarchik, O, (2016). The Dark Side of Public Relations, https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=0CAIQw7AJahcKEwiw7IatpIL_AhUAAAAAHQAAAAAQAg&url=http%3A%2F%2Fedoc.bseu.by%3A8080%2Fbitstream%2F65055%2F1%2FBeletskaya_A..pdf&psig=AOvVaw0r24tsB_kgXdOcT3EvxqG_&ust=1684616647168932. Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2023
- Nartya, D., (2015). What Is Black PR and How to Fight with It, <https://prnews.io/blog/what-is-black-pr-and-how-to-fight-with-it.html>. Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Nartya, D., (2021). What is Black PR and How to Fight with It, <https://prnews.io/blog/what-is-black-pr-and-how-to-fight-with-it.html>.
- Nolte, W.L. (2016). *Fundamentals of Public Relations*, Second Edition, Pergamon Press:NewYork.
- Öztürk, M. (2022). Siyasette Bir Propaganda Tekniği; Damgalama. <https://www.haberpars.com/yazarlar/mujdat-ozturk/siyasette-bir-propaganda-teknigi-damgalama/778/>.
- Perkins, J. (2013). *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları*,10.Cep Boy Baskı, April Yayınları:İstanbul.
- Rodríguez Fernández, Leticia, (2023). Disinformation and Public Relations. Approach to the terms Black PR and Dark PR. *ICONO 14. Scientific Journal of Communication and Emerging Technologies*, 21(1). <https://doi.org/10.7195/ri14.v21i1.1920>.
- Rogers, J. (2018) *Defending Europe: “Global Britain” And The Future Of European Geopolitics Democracy | Freedom | Human Rights Report No. 2018/1 Russian ‘Black Pr’: Examining The Practice Of Ruining*, <https://henryjacksonsociety.Org/Wp-Content/Uploads/2020/11/Hjs-Black-Pr-Report-Web-2.Pdf>.

Sabbagh, D., (2020). Kremlin critic says UK bank account shut because of Russian 'black PR'.TheGuardian. <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/23/kremlin-critic-says-uk-bank-account-shut-because-of-russian-black-pr>.

Segal, D. (2018). How Bell Pottinger, PR firm for Despots and Rogues, Met Its End in South Africa, <https://www.nytimes.com/2018/02/04/business/bell-pottinger-guptas-zuma-south-africa.html>.

Similarweb, (2023). <https://www.similarweb.com/tr/engines/turkey/>, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2023.

Sulejmanovic D. (2012). The Power of Language: Verbal and Nonverbal Communication in Politics, Diplomarbeit, zur Erlangung des akademischen Grades eines Magisters der Philosophie an der Karl-Franzens-Universität Graz. <https://unipub.uni-graz.at/obvugrhs/content/titleinfo/224410/full.pdf>.

Steinmentz K. (2018). How Your Brain Tricks You Into Believing Fake News, <https://time.com/5362183/the-real-fake-news-crisis/>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2023.

Talwar, Dhir, S.A., Kaur, P., Zafar N., & Alrasheedy M., (2019). Why do people share fake news? Associations between the dark side of social media use and fake news sharing behavior, Journal of Retailing and Consumer Services, Volume 51, Pages 72-82, <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2019.05.026>.

Tsetsura, K., & Kruckeberg, D. (Eds.). (2020). Strategic Communications in Russia: Public Relations and Advertising (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003018926>.

Verwey S. & Muir, C., (2019). Bell Pottinger and Dark Side of Public Relations, Ethics of Individuality versus Ethics and Communitary, Communicare Volume 38 (1).

Verwey S. & Muir, C., (2018). Art or Dark Art? Moral Failure And Ethical Obligation in South African Public Relations Practice, Communitace, Vol 23:1-17, DOI: <https://dx.doi.org/10.18820/24150525/Comm.v23.1>.

Verwey S. & Muir, C. (2019). Bell Pottinger and Dark Art of Public Relations, Ethics of Individuality versus Ethics and Communitary, Communicare Volume 38 (1).

Verdouw, J., & Flanagan, K. (2019). 'I call it the dark side': Stigma, social capital and social networks in a disadvantaged neighbourhood. Urban Studies, 56(16), 3375–3393. <https://doi.org/10.1177/0042098018817226>.

Waldrop, M. (2017). News Feature: The genuine problem of fake news. PNAS, 48, 12631-12634. <https://doi.org/10.1073/pnas.1719005114>, <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.1719005114>.

Zizek, S., (2018). Kırılğan Temas, Metis Yayınları: İstanbul.

Türkiye’de Sığınmacı Çocuklara Yönelik Geliştirilen Sosyal Politikalar Mersin Örneği

Social Policies Developed For Refugee Children In Turkey The Case Of Mersin

ÖZET

2011 Arap Baharından bu yana Ortadoğu Ülkelerinden Ülkemize, yaşanan iç savaşlar, çatışmalar, şiddet ve bunların getirdiği ekonomik yoksunluk nedeniyle vatanlarını terk ederek yeni bir yaşam umuduyla yoğun bir göç akımı Türkiye’yi dünyanın en fazla göçmen kabul eden ülkesi haline getirmiştir. Resmi rakamlara göre 3,5 milyondan daha fazla göçmen barındıran ülkemizde göçe bağlı yüzlerce sorunu çözmek zorunda kalan yetkililer her krizde en kırılgan gruplar olarak karşımıza çıkan dolayısıyla en çok etkilenen kadınlar ve çocukları ayrıca yönetmek ve analiz etmek zorunda kalmışlardır. Sığınmacı çocukların göç sürecinde maruz kaldıkları insani olmayan koşullar tüm dünya tarafından bilinse de bu sorunlara yeterli düzeyde müdahale edilememesi çocuklar üzerinde telafisi güç kalıcı izler oluşmasına neden olmaktadır. Araştırmamızın temelini oluşturan veriler 2023 yılında, Mersin İlinde sığınmacı olarak yaşayan sığınmacı çocuk arasında toplanmıştır. Bu çalışmada çocukların sosyokültürel uyum düzeyleri incelenmiştir. Araştırmada kişilerarası iletişim, akademik/iş performansı, kişisel ilgi alanları ve toplumsal katılım, ekolojik uyum, dil yeterliği alanları ile ilgili sorular sorulmuştur. Yapılan analiz sonucunda çıkan sonuçlar sığınmacı çocuklara yönelik geliştirilecek sosyal politikalara Mersin özelinde ve en nihayetinde Türkiye genelinde katkıda bulunması hedeflenmiştir. Elde edilen sonuçlar kısaca Mersin’de yaşayan sığınmacı çocukların sosyal uyum düzeyinin yüksek olduğunu işaret etmiştir. Çocukların farklı yaşam tarzlarına ayak uydurma ve etkinliklere katılım sağlama konusunda problem yaşamadığı verilen cevapların analizinde görülmüştür. Korelasyonel değerlendirmede ise dil yeterliliği ile ekolojik uyum ve kişisel ilişki arasında negatif yönlü uyumsuzluk olduğu görülmüştür. Bu da sosyal uyumun sağlanmasında dil öğrenmenin önemli bir ölçüt olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bütün bu veriler ışığında çalışma sığınmacı çocuklar için geliştirilecek sosyal politikalara alternatif çözüm önerileri ile sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sığınmacı Çocuklar, Sosyokültürel Uyum

ABSTRACT

Since the Arab Spring of 2011, an intense migration flow from the Middle East Countries to our country due to the civil wars, conflicts, violence and economic deprivation brought about by them, leaving their homeland with the hope of a new life, has made Turkey the country that accepts the most immigrants in the world. Having to solve hundreds of immigration-related problems in our country, which hosts more than 3.5 million immigrants according to official figures, the authorities have had to manage and analyze separately the women and children who are the most vulnerable groups in every crisis and thus the most affected. Although the inhumane conditions that asylum-seeking children are exposed to during the migration process are known by the whole world, the inability to adequately intervene in these problems causes permanent scars on children that are difficult to compensate. The data forming the basis of the research were collected from among the refugee children living in Mersin Province in 2023. In this study, the sociocultural adjustment levels of the children were examined. In the research, questions were asked about interpersonal communication, academic/work performance, personal interests and social participation, ecological adaptation, and language proficiency. The results of the analysis are aimed to contribute to the social policies to be developed for refugee children in Mersin and ultimately in Turkey. The results obtained briefly indicated that the social cohesion level of the refugee children living in Mersin is high. It was seen in the analysis of the answers given that the children did not have problems in adapting to different lifestyles and participating in activities. On the other hand, in the correlational evaluation, it was observed that there was a negative incompatibility between language proficiency, ecological harmony and personal relationship. This has revealed that language learning is an important criterion in ensuring social cohesion. In the light of all these data, the study was concluded with alternative solutions to the social policies to be developed for refugee children.

Keywords: Refugee Children, Sociocultural Cohesion

GİRİŞ

Mülteci ve sığınmacı çocuk denildiği zaman öncelikle çocuk kavramının ne olduğunu tanımlamak gerekir. Kimlerin çocuk kimlerin yetişkin olduğu hususu ise evrensel nitelikteki Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin birinci maddesinde tanımlanmıştır. “Çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.” Mültecilik ve sığınmacılık için yapılan başvurular bazen ailesi ile bazen de ailesi olmadan yani beraberinde kendisinden sorumlu refakatçisi bulunmayan on sekiz yaşın altındaki çocuklar tarafından yapılmaktadır. Özellikle refakatçiye sahip durumda olmayan çocuklar zihinsel ve bedensel sağlıklarını olumsuz etkileyen durumlarla baş başa kalmaktadır. Kendilerine tamamen yabancı bir ülkede savunmasız halde bulunan mülteci ve sığınmacı çocuklar genellikle barınma, sağlık, eğitime erişimde yaşadıkları sorunların yansısı; organ ticareti, fuhuş yaptırmak için kaçırma, cinsel istismar, terör örgütlerince militan olmaya zorlanma gibi birtakım riskler altındadırlar. Risk altındaki bu çocukları tespit edebilmek,

Tuğba Ekiz¹

How to Cite This Article

Ekiz, T. (2023). “Türkiye’de Sığınmacı Çocuklara Yönelik Geliştirilen Sosyal Politikalar Mersin Örneği” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7504-7515. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.70488>

Arrival: 06 May 2023

Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Öğretmen, MEB, Mersin, Türkiye. ORCID: 0009-0004-4959-5110

koruyabilmek ve onlara yardım edebilmek için ilgili verilere ihtiyaç duyulmasına rağmen sadece sınırlı sayıda ülkeden resmi kayıtlarda mülteci ve sığınmacılar hakkında bilgi alınabilmektedir. (Sever, 2020) Sosyokültürel uyum ise göçmenlerce sığınılan topluluğun kültürel değerlerinin olduğu gibi kabul edilmesinden ziyade, içinde yaşadıkları toplumun kültürel örf adetleri ile kendi örf adetleri arasındaki farkın anlaşılmasını ve bunlarla beraber birlikte yaşama beceri geliştirmesi kabiliyetine sahip olunması gerekliliğini ortaya koyan bir olgudur. (Oguri ve Gudykunst 2002'den aktaran Şeker ve Akman, 2016).

Sığınmacı çocukların bir ebeveyn gözetiminde ve yardımıyla almaları gereken sağlık, barınma, eğitim, güvenlik gibi temel yaşam gereksinimlerinin yanı sıra sosyal iyileşme için kültürel katılım göstermeleri gerekmektedir. Bu temel ihtiyaçlar bakımından yoksun bir şekilde hayatlarına devam eden sığınmacı çocukların tehlikelere maruz kalacağı, sosyal uyum sağlayamadığı için toplum tarafından ötekileştirileceği gerçeği göz ardı edilemez. (Kalaycı ve Serpen, 2017). Sığınmacı çocukların temel ihtiyaçlarının giderilmesi yetersiz kaldığı veya karşılanamadığı gerçeğinden bahsetmek mümkündür. Tüm bu saydığımız olumsuz durumları yaşayan çocuklar; çocuk işçiliği, yaşına uygun eğitim almama, insan ticareti, sağlık sorunları, sosyal yardımların yetersizliği nedeni ile madde bağımlılığı, suç işlemeye yönelim, erken yaşta evlilikler gibi sorunlarla baş başa kalmaktadır. Bölgesel veya toplumsal olarak gerçekleşen göç, insanların doğup büyüdüğü toprak parçasını terk etmeleriyle yeni yaşam alanları arayışına sebep olmaktadır. Dünyada insanların yaşamakta güçlük çektikleri ve yaşamak istemedikleri en kötü konum olan vatansızlık gerek ülkeler gerekse Birleşmiş Milletler açısından anlaşma, kanun ve mevzuatlarla korunamamaktadır. Dünyada vatansız kalmaktan kaynaklanan sığınmacı faaliyetlerinden tarih boyunca bütün toplumlarda en çok çocuklar etkilenmiş olup bu durum çocuklarda travmalara neden olmuştur. Bunun sonucunda sığınmacı olarak yaşayan çocukların geleceklere konusunda yaşadıkları kaygıları onları geleceğinden koparmakta ve ümitsizliğe sürüklemektedir. İnsan çevresinden ibarettir. Sosyal çevresi ile uyum içinde olmayan bireyle/çocuklar çeşitli açılardan sıkıntı yaşamaktadır. Bu çalışmada ülkemize sığınan ve Mersin'de yaşayan sığınmacı çocukların sosyokültürel uyum düzeylerinin ne düzeyde olduğu incelenecektir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada kullanılan model tanımlayıcı ve ilişki arayıcı türde tarama modelidir (Karasar, 2006). Tarama modelleri, geçmiş dönemlerde veya şimdiki zamanda da hala mevcut olan bir durumu var olduğu biçimiyle betimlemeyi kendine hedef edinmektedir. Araştırmanın konusunu oluşturan olay, birey yahut nesne kendi şartları içerisinde ve herhangi bir değişiklik olmadan doğrudan doğruya tanımlanmaya çalışılır. Olay, nesne veya kişileri herhangi bir biçimde değiştirme ve etkileme arzusu söz konusu değildir. Burada önem arz eden şey; araştırmanın konusunun uygun bir şekilde gözleyip saptayabilmektir (Karasar, 2006). Araştırmada değişkenler arasında ne tür ilişki olduğunu saptamak ve olası sonuçları değerlendirmek amacıyla ilişkisel tarama modelleri kullanılmıştır. Belirlenen herhangi bir zaman aralığında, araştırılmak istenen durumun doğal halini değiştirmeden kendine has halinde betimlemeyi amaçlayan bir tarama modeli uygulanmıştır. Mersin ilinde yaşayan geçici koruma altındaki sığınmacı çocukların sosyal uyum düzeylerini ölçmek üzere, Ward ve Kennedy (1999) tarafından geliştirilen ve Wilson (2013) tarafından revize edilen, Yalçın (2018) tarafından Sosyokültürel Uyum Ölçeği'nin (SCAS-R) Arapça diline uyarlanmış hali ile yapılan bu çalışma genel tarama modelindedir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın hedef evrenini, Mersin İli merkezinde 2022-2023 yılında il göç idaresi kayıtlarına göre 12- 17 yaş aralığındaki yaklaşık 500 sığınmacı çocuk yaşamaktadır. Araştırmanın evrenini 500 sığınmacı çocuk oluşturmuş ve evreni belli örneklem hesabı kullanılarak %95 güven aralığında %5 hata payı ile 100 katılımcının araştırma gurubu olmasına karar verilmiştir. Araştırma gurubunda veri kaybı göz önüne alınarak katılımcı sayısı 100 olarak planlanmıştır. Araştırma gurubundaki çocukların seçilmesinde gerekli araştırma izinleri alınarak gelişmiş güzel kartopu yöntemi kullanılmıştır. Hedef evrenin tümüne ulaşılması güç olduğundan örneklem alma yoluna gidilmiştir. Araştırmanın örnekleme kolayda örnekleme yöntemi ile çalışmaya gönüllülük esasına göre katılan Mersin İli merkezinde 2022-2023 yaşayan 100 sığınmacı çocuk oluşmuştur.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak cinsiyet ve yaş içeren genel bilgi bölümünü takiben, Ward ve Kennedy (1999) tarafından geliştirilen, Wilson (2013) tarafından revize edilen ve Yalçın (2018) tarafından Arapça diline çevrilen Sosyokültürel Uyum Ölçeği (SCAS-R) kullanılmıştır. Bu çalışmada kullanılan sosyokültürel uyum ölçek (SCAS-R) maddelerine uygulanan güvenilirlik analizinde ise ölçüm katsayılarının 0.65 çıkmıştır. Ölçeği Arapçaya uygulayan Yalçın'ın (2018) verilerini doğrulamıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizinde SPSS bilgisayar programı kullanılmış, verilerek bu şekilde analiz edilmiştir. Araştırmanın alt amaçlara ilişkin bulgulara ulaşabilmek için toplanan verilere uygulanacak analiz yöntemlerine karar verebilmek için homojenite testi yapılmıştır. Kolmogorov – Smirnova ve Shapiro Wilk testi ile verilen dağılımlarını görebilmek için homojenlik testi yapılmıştır (Kilmen, 2015, s. 54). Bu sonuç doğrultusunda araştırma verilerinin analizinde non-parametrik testlerin uygulanması kararlaştırılmıştır (Kilmen, 2015). Sığınmacı çocukların görüşlerine göre, Sosyokültürel Uyum düzeylerinin cinsiyete, yaşa ve eğitim düzeyine göre farklılıkları Mann Whitney U testi ortaya çıkarılmıştır. Anlamlı farklılık çıkan alt boyutları belirlemek amacıyla Mann Whitney U testinden yararlanılmıştır. Sosyokültürel Uyum Ölçeği (SCAS-R) maddeleri arasındaki ilişki düzeylerine ulaşabilmek için ise Spearman Rho korelasyon analizi yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde sığınmacı çocukların sosyokültürel uyum düzeylerini belirlemek için elde edilen verilerin analiz sonuçları sunulmuştur. Elde edilen bu verilerin analizinde öncelikle dağılım oranlarının belirlenmesi için homojenite testi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda veri setlerinin non-parametrik dağılım özelliği göstermesi nedeniyle ikili değişkenlerin farklarının ortaya çıkarılması için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Bu kapsamda sığınmacı çocukların sosyokültürel uyum düzeylerine ilişkin verilerin analizinde ölçeğin alt boyutlarının cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılıkların olup olmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiştir. Sığınmacı çocukların sosyokültürel uyum ölçeği toplamı ve alt boyutları arasındaki korelasyonun tespiti için Spearman Rho testi yapılmıştır. Yapılan analizlerde ulaşılan sonuçlar araştırmanın alt problemlerindeki sıralamaya göre sunulmuştur. Araştırmanın kapsadığı sığınmacı çocukların sosyokültürel uyum düzeylerine ilişkin görüşleri; öncelikle ölçekte yer alan her bir maddeye göre toplam ortalamaları alınarak analiz edilerek ölçeğin alt boyutlarının toplam puan ortalamaları ve cinsiyet, yaş ve eğitim düzeylerine göre yine ölçeğin toplamı ve alt boyutları üzerinde analiz edilmiştir. Son olarak ise sosyokültürel uyum ölçeği toplamı ve alt boyutları arasındaki korelasyonel ilişki ortaya konularak elde edilen bulgular tablolarda sunulmuştur.

Sığınmacı Çocukların Görüşlerine Göre Ölçek Maddelerine İlişkin Bulgular

Sosyokültürel uyum ölçeğinde (SCAS-R) bulunan maddelerin ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 1’de verilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde Sosyokültürel Uyum Ölçeğindeki (SCAS-R) en yüksek ortalamaya sahip maddesi “Yaşadığım toplumun yaşam tarzına uyum sağlıyorum.” olduğu görülmektedir. Bu maddenin ortalama değerine $\bar{X}=3,39$ bakıldığında ölçek derecelendirmesinde “*orta düzeyde katılıyorum*” düzeyinde bir değerlendirmedir. Ortalamaya göre en yüksek oranda çıkan madde bağlamında sığınmacı çocuklar kendi yaşam tarzları dışındaki yaşam tarzlarına uyum sağlamakta güçlük çekmediklerini dile getirmişlerdir. Ölçekte en yüksek ortalamaya sahip olan maddeye göre çocuk sığınmacıların kendi coğrafyalarına yakın inanç ve kültürel ortaklığı bulunan Türkiye yabancılık çekmedikleri adaptasyon süreçlerinin hızlı ve sancısız geçtiği söylenebilir. Bu maddeden yola çıkılarak her toplumun yıllar öncesinden getirdikleri hayat tarzlarının aslında kendi birikim ve alışkanlıkları olduğu ve bir başka toplumun içine girerek hayat tarzı anlamında onlara uyum sağlamada tam anlamıyla istenen düzeyin yakalanamayacağı şeklinde yorumlanabilir. Sosyokültürel uyum ölçeğindeki (SCAS-R) en düşük ortalamaya sahip maddeye bakacak olursak, “İhtiyacım olan sosyal hizmetleri elde edebiliyorum.” maddesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu maddenin aritmetik ortalama değerine $\bar{X}=2,75$ bakıldığında “*katılmıyorum*” düzeyinde olduğu görülmektedir. Uygulanan ölçekte en düşük ortalamaya sahip maddeye bakıldığında sığınmacı çocukların Türkiye Cumhuriyeti devletinin kendilerine sağlanan sağlık, eğitim, çalışma hayatı, sosyal yardım ve destek alanlarında imkanların gerek ulaşılmada gerek yeterliliğinde tatmin düzeyinde olması şeklinde yorumlanabilir. Ölçek maddelerinde en küçük ortalama puana sahip olan bu maddeye göre; sığınmacı çocukların araştırmanın yapıldığı Mersin ilindeki kamu veya özel sektör tarafından kendilerine sunulan sosyal hizmet ve faaliyetlerden yeterince yararlanamadıkları dile getirilebilir. Düşük ortalamaya sahip olan diğer iki maddenin ise 2,96 ortalama ile “Türkçe okur ve yazabilirim” maddesi, 2,95 ortalama ile “içinde bulunduğum topluluklara uyum sağlayabilirim” maddesi ve 2,92 ortalama ile Türkçe konuşur ve anlarım maddesi olduğu görülmektedir. Bu 3 madde özelinde sığınmacı çocukların Türkçe okur-yazarlılık oranlarının düşük olması ile birlikte Türkçe anlamaması, onların sosyal uyum süreçlerinin zorlaştırdığını çıkartabiliriz. Yüksek ortalamaya sahip maddelerin ise 3,20 puanla “Yaşadığım bölgedeki gürültü düzeyine uyum sağlayabilirim.” 3,17 puanla “Sosyal etkinliklerde etkileşimde bulunabilirim.” 3,21 puanla “Performansımı arttırmak için etkileşimde olduğum insanlardan yardım alırım” maddesi olduğunu görüyoruz. Sığınmacılar başka ülkelere göç ederken belli network ağlarını kullanarak ülkelere yerleşiyor. Daha çok kendi içlerinde sosyalleştiklerini, şehirde yaşamının getirdiği gürültü kirliliğine uyum sağladıklarını verilen cevaplardan anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Sosyokültürel Uyum Ölçeği (SCAS-R) Maddelerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Madde No	Sosyokültürel Uyum Ölçeği (SCAS-R) ölçek Maddeleri	N	\bar{X}	SS
1	Arkadaş edinebilirim.	100	2,88	1,16

2	Akademik/işle ilgili sorumluluklarımı yönetebilirim.	100	3,07	0,99
3	Sosyal etkinliklerde etkileşimde bulunabilirim.	100	3,17	1,03
4	İlgi alanlarımı ve hobilerimi devam ettirebilirim.	100	2,99	1,20
5	Yaşadığım bölgedeki gürültü düzeyine uyum sağlayabilirim.	100	3,20	1,32
6	İnsanların hareketlerini ve yüz ifadelerini doğru bir şekilde yorumlar ve bunlara yanıt verebilirim.	100	3,00	1,17
7	İnsanlarla etkili bir şekilde çalışabilirim.	100	3,04	1,21
8	İhtiyacım olan sosyal hizmetleri elde edebiliyorum.	100	2,75	1,13
9	İçinde bulunduğum topluluklara uyum sağlayabilirim.	100	2,95	1,23
10	Türkçe konuşur ve anlarım.	100	2,92	1,28
11	Kültürel olarak uygun bir şekilde diksiyon kullanırım.	100	3,07	1,22
12	Performansımı arttırmak için etkileşimde olduğum insanlardan yardım alırım.	100	3,21	1,14
13	Karşımdaki insanların duygularını anlar ve dikkatli bir şekilde bu duygulara göre uyum sağlarım.	100	3,06	1,22
14	Topluluk etkinliklerine katılırım.	100	3,06	1,24
15	Yaşadığım bölgede ulaşımımı sağlarım.	100	3,14	1,28
16	Karşı cinsten kişilerle iletişim kurabilirim.	100	3,08	1,36
17	Fikir ve düşüncelerimim insanlara kültürel açıdan uygun bir şekilde ifade ederim.	100	2,98	1,32
18	Yaşadığım ülke ve bölgenin siyaset sistemini anlarım.	100	3,02	1,23
19	Yaşadığım toplumun yaşam tarzına uyum sağlarım.	100	3,39	4,28
20	Türkçe okur ve yazabilirim.	100	2,96	1,12
21	Davranışımı sosyal normlara, kurallara, tutumlara, inançlara ve geleneklere uyacak şekilde değiştirebilirim.	100	3,02	1,00

Tablo 2'ye bakıldığında, sosyokültürel uyum düzeylerine ilişkin sığınmacı çocukların görüşleri genel olarak $\bar{X}=3,04$ ortalama ile orta düzeyde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ölçeğin genel ortalamasına göre sığınmacı çocukların sosyal ve kültürel olarak aynı coğrafyada bulunan ve inanç açısından benzer olan köken olarak Osmanlı devletinin yönetiminden yakın geçmişte ayrılmasından da dolayı uyum düzeylerinin iyi düzeyde olduğu söylenebilir. Sığınmacı çocukların sosyokültürel uyum düzeylerine göre, ölçeğin en yüksek ortalamaya sahip alt boyutu “*Ekolojik Uyum*” verisine al boyutlarının puan ortalamasına ulaşılmıştır. Sığınmacı çocukların ekolojik olarak kültür benzerliğinden dolayı zorluk çekmedikleri söylenebilir. Yine alt boyutların puan ortalamalarına bakıldığında sırasıyla “*Akademik/İş Performansı*”, “*Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım*”, “*Kişilerarası İletişim*” ve “*Dil Yeterliliği*” alt boyutlar puan sıralamalarına göre sıralanmışlardır. Alt boyutlarından olan akademik iş performans sığınmacı çocukların akademik anlamda zorlansalardı orta düzeyde uyum sağladıkları söylenebilir. Ölçeğin alt boyutlarındaki en yüksek ortalama ve en düşük ortalamaya bakılacak olunursa, sığınmacı çocukların coğrafya, kültür ve inanç açısından Mersin ilinde yaşamaya orta düzeyde uyum sağladıkları söylenebilir. Fakat sığınmacı olarak Türkiye’de yaşamalarında en çok zorlandıkları alanın dil yetersizliği olduğu da söylenebilir. Diğer yandan toplumsal olarak kabul görme ve katılma düzeyinde ortalamanın altında oldukları göze çarpmıştır. Bunun nedeni ise sığınmacı çocukların Türk toplumu tarafından sindirilmediği kabul görmediği ya da sığınmacı çocukların kendi ülkelerine dönme ümidinden dolayı katılımı yavaş ve ertelemeli gerçekleştirdikleri şeklinde yorumlanabilir. Dil yeterliliği açısından ise farklı harf kendi ülkeleri ile Türkiye’nin harflerinde ve dil yapısındaki değişiklikten dolayı uyumun düşük olduğu söylenebilir. Benzer bir çalışmada sığınmacıların toplumdaki izole bir şekilde yaşadığı ve bunun başlıca nedeninin dil yetersizliği olduğu görülmüştür. Zamanlarının büyük çoğunluğunu kendileri gibi göçmen olanlarla ve ağırlıklı olarak da diğer sığınmacılarla geçirdikleri tespit edilen katılımcıların, öz kültürlerinden kopuş yaşamadıkları ancak Türk toplumu ile de kaynaşmadıkları tespit edilmiştir. (Yıldırımalp, İslamoğlu, & İyem, 2017).

Tablo 2: Sosyokültürel Uyum Ölçeğinin (SCAS-R) Alt Boyutlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Sosyokültürel Uyum Ölçeğinin (SCAS-R) Boyutları	N	\bar{X}	SS
Kişilerarası İletişim	100	3,04	0,442
Akademik/İş Performansı	100	3,07	0,565
Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım	100	3,06	1,094
Ekolojik Uyum	100	3,09	0,680
Dil Yeterliliği	100	2,94	0,904
Sosyokültürel Uyum Ölçeği (SCAS-R) Toplam	100	3,04	0,319

Tablo 3’deki bulgulara bakıldığında sığınmacı çocukların cinsiyet değişkenine göre “*Kişilerarası İletişim*”, “*Akademik/İş Performansı*”, “*Ekolojik Uyum*” ve “*Dil Yeterliliği*” alt boyutlarında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır ($p>05$). Bu bulguya göre cinsiyet değişkeninin “*Akademik/İş Performansı*”, “*Ekolojik Uyum*” ve “*Dil Yeterliliği*” alt boyutlar üzerinde katılımcı görüşlerinde genelde aynı düşüncelerin hâkim olduğu söylenebilir. Katılımcıların düşüncelerinde cinsiyet faktörü açısından farklı görüşler çıkmamasına rağmen “*Kişilerarası İletişim*” alt boyutunda kadın sığınmacı çocuklar, “*Akademik/İş Performansı*” alt boyutunda erkek sığınmacı çocukların ortalama puanlarında görüldüğü gibi maddi gelir açısından iş boyutunda genel bir atışın olduğu

söylenbilir. Diğer yandan “*Ekolojik Uyum*” alt boyutunda kadın sığınmacı çocukların görüşlerinde daha yoğunlaşma olduğu, erkek sığınmacı çocukların gerek iş gerek işe dış çevreyle daha çok iletişime geçmesi *Dil Yeterliliğinin* erkek sığınmacı çocuklarda daha ileri boyutta olduğu söylenbilir. Anlamli farklılıkların olduğu “*Kişisel İlgı Alanları ve Toplumsal Katılım*” alt boyutu ve ölçeğın toplam puan ortalamasında anlamli farklılıklar tespit edilmiştir ($p<05$). Tablo 3’te tespit edilen anlamli farklılıklara bakıldığında kadın sığınmacı çocuklar “*Kişisel İlgı Alanları ve Toplumsal Katılım*” noktasında erkek çocuklardan daha net bir tavır ortaya koymuşlardır. Bunun nedeni ise erkek sığınmacı çocukların toplumsal katılım gösterdikleri tek yerin okul ortamı olduğu söylenbilir. Çünkü okul harici zamanlarda erkek sığınmacı çocuklar maddi kazanç sağlamak, aile ekonomisini güçlendirmek, zorunlu ihtiyaçların giderilmesi için yine harcama yapabilmek adına para kazanmaları gerektiğinden kişisel ilgi alanları ile toplumsal katılım faaliyetlerine katılmadıkları söylenbilir. Bunun yanında ölçeğın toplam puan dağılımındaki farklılığa dikkat edilecek olunursa yine kadın sığınmacı çocuklar erkeklere oranla sosyokültürel uyum noktasında daha iyi görüş bildirmişlerdir. Bunun nedeni yine erkek sığınmacı çocukların sayısının genel olarak azlığı ve yine kadın sığınmacı kadınlardan ziyade daha çok çalışmaları gerektiğı için sosyal uyumları sadece çalışma çevreleriyle kısıtlı kaldığı bunun da araştırma verilerine yansıdığı söylenbilir. Genel olarak kişisel ilgi alanları ve ölçeğın toplam puan dağılımında kadın sığınmacı çocuklar ilgi alanlarına göre faaliyetler yapma ve toplumsal kaynaşma ve katılımında erkeklere oranla daha başarılı ve memnun oldukları söylenbilir.

Tablo 3: Sosyokültürel Uyum Ölçeğinden (SCAS-R) Cinsiyete Göre Alınan Puanlara Ait Mann Whitney U Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Kişilerarası İletişim	Kadın	56	80,92	6554,50	2355,500	,09
	Erkek	44	69,14	4770,50		
Akademik/İş Performansı	Kadın	56	74,43	6029,00	2708,000	0,74
	Erkek	44	76,75	5296,00		
Kişisel İlgı Alanları ve Toplumsal Katılım	Kadın	56	84,10	6812,00	2098,000	0,00*
	Erkek	44	65,41	4513,00		
Ekolojik Uyum	Kadın	56	80,56	6525,00	2385,000	0,11
	Erkek	44	69,57	4800,00		
Dil Yeterliliğı	Kadın	56	69,36	5618,50	2297,500	0,05
	Erkek	44	82,70	5706,50		
Sosyokültürel Uyum Ölçeğı (SCAS-R) Toplam	Kadın	56	82,66	6695,50	2214,500	0,02*
	Erkek	44	67,09	4629,50		

Tablo 4’deki bulgulara bakıldığında sığınmacı çocukların yaş değışkenine göre “*Kişilerarası İletişim*”, “*Akademik/İş Performansı*”, “*Ekolojik Uyum*” ve “*Dil Yeterliliğı*” alt boyutlarında anlamli bir fark ortaya çıkmamıştır ($p>05$). “*Kişilerarası İletişim*”, “*Akademik/İş Performansı*”, “*Ekolojik Uyum*” ve “*Dil Yeterliliğı*” sığınmacı çocukların görüşlerinde bir farklılık olmamasının nedeni yaş değışkeninin sözü edilen alt boyutlar üzerinde görüş farklılıkları ortaya çıkarmadığı söylenbilir. Yukarıda anlamli farklılıkların çıkmadığı faktörler arasından *Kişilerarası İletişim* gerçekleştirme düzeyinde 12-15 yaş aralığındaki sığınmacı çocukların daha etkin olduğu söylenbilir, *Akademik/İş Performansı* 15-18 yaş aralığındaki sığınmacı çocukların daha etkin gerçekleştirdikleri söylenbilir. Burada akademik iş performansın 15-18 yaş aralığındaki sığınmacı çocuklarda yüksek çıkması hem yaptıkları işte daha bilinçli olduklarını hemde maddi olarak kazanç elde etmek için bir şeyler yapmak zorunda oldukları şeklinde açıklanabilir. “*Ekolojik Uyum*” alt boyutunda 12-15 yaş aralığındaki sığınmacı çocukların sosyalleşme düzeyleri yüksek çıkmıştır. Bunun nedeninin ise küçük yaştaki sığınmacı çocukların hayatlarının devamı ve ihtiyaçlarının karşılanması adına herhangi bir işte çalışmayıp zamanlarının hemen hemen hepsini oyun ve okul çevresiyle geçirmelerinden kaynaklı olduğu söylenbilir, “*Dil Yeterliliğı*” alt boyutunda 15-18 yaş aralığındaki sığınmacı çocuklar daha iyimser görüş bildirmişlerdir. Anlamli farklılıkların olduğu “*Kişisel İlgı Alanları ve Toplumsal Katılım*” alt boyutu ve ölçeğın toplam puan ortalamasında anlamli farklılıklar tespit edilmiştir ($p<05$). Tablo 9’da tespit edilen anlamli farklılıklara bakıldığında 12-15 yaş sığınmacı çocuklar “*Kişisel İlgı Alanları ve Toplumsal Katılım*” noktasında erkek çocuklardan daha net bir tavır ortaya koymuşlardır. Bunun nedeni ise 15-18 yaş sığınmacı çocukların toplumsal katılım gösterdikleri tek yerin okul ortamı olduğu söylenbilir. Çünkü okul harici zamanlarda 15-18 yaş sığınmacı çocuklar maddi kazanç sağlamak, aile ekonomisini güçlendirmek ve zorunlu ihtiyaçların giderilmesi için harcama yapabilmek adına para kazanmaları gerekmektedir. Kişisel ilgi alanları ile toplumsal katılım faaliyetlerine katılmadıkları söylenbilir. Bunun yanında ölçeğın toplam puan dağılımındaki farklılığa dikkat edilecek olunursa yine kadın sığınmacı 15-18 yaş çocuklara oranla sosyokültürel uyum noktasında daha iyi görüş bildirmişlerdir. Bunun nedeni 15-18 yaş sığınmacı çocukların sayısının genel olarak azlığı ve yine kadın sığınmacı kadınlardan ziyade daha çok çalışmaları gerektiğı için sosyal uyumları sadece çalışma çevreleriyle kısıtlı kaldığı bunun da araştırma verilerine yansıdığı söylenbilir. Genel olarak kişisel ilgi alanları ve ölçeğın toplam puan dağılımında kadın sığınmacı çocuklar ilgi alanlarına göre

faaliyetler yapma ve toplumsal kaynaşma ve katılımı 15-18 yaş sığınmacı çocuklara oranla daha başarılı ve memnun oldukları söylenebilir.

Tablo 4: Sosyokültürel Uyum Ölçeğinden (SCAS-R) Yaş Değişkenine Göre Alınan Puanlara Ait Mann Whitney U Testi Sonuçları

Ölçeğin Alt Boyutları	Yaş	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Kişilerarası İletişim	12-15 YAŞ	54	80,72	6377,00	2392,000	0,11
	15-17 YAŞ	46	69,69	4948,00		
Akademik/İş Performansı	12-15 YAŞ	54	74,56	5890,00	2730,000	0,77
	15-17 YAŞ	46	76,55	5435,00		
Kişisel İlgil Alanları ve Toplumsal Katılım	12-15 YAŞ	54	84,25	6656,00	2113,000	0,00*
	15-17 YAŞ	46	65,76	4669,00		
Ekolojik Uyum	12-15 YAŞ	54	80,91	6391,50	2377,500	0,10
	15-17 YAŞ	46	69,49	4933,50		
Dil Yeterliliği	12-15 YAŞ	54	69,56	5495,50	2335,500	0,07
	15-17 YAŞ	46	82,11	5829,50		
Sosyokültürel Uyum Ölçeği (SCAS-R) Toplam	12-15 YAŞ	54	82,85	6545,50	2223,500	0,02*
	15-17 YAŞ	46	67,32	4779,50		

Tablo 5’deki bulgulara bakıldığında sığınmacı çocukların eğitim düzeyi değişkenine göre “*Kişilerarası İletişim*”, “*Akademik/İş Performansı*”, “*Ekolojik Uyum*” ve “*Dil Yeterliliği*” alt boyutlarında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır ($p>05$). Anlamlı farklılık çıkmamasına rağmen “*Kişilerarası İletişim*” alt boyutunda ortaokul düzeyi sığınmacı çocuklar, “*Akademik/İş Performansı*” alt boyutunda lise düzeyi sığınmacı çocuklar, “*Ekolojik Uyum*” alt boyutunda ortaokul düzeyi sığınmacı çocuklar, “*Dil Yeterliliği*” alt boyutunda lise düzeyi sığınmacı çocuklar daha iyimser görüş bildirmişlerdir. Anlamlı farklılıkların olduğu “*Kişisel İlgil Alanları ve Toplumsal Katılım*” alt boyutu ve ölçeğin toplam puan ortalamasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<05$). Tablo 5’de tespit edilen anlamlı farklılıklara bakıldığında ortaokul düzeyi sığınmacı çocuklar “*Kişisel İlgil Alanları ve Toplumsal Katılım*” noktasında daha iyimser görüş bildirmişlerdir. Bunun yanında ölçeğin toplam puan dağılımındaki farklılığa dikkat edilecek olunursa yine ortaokul düzeyi sığınmacı çocuklar lise düzeyi çocuklara oranla sosyokültürel uyum noktasında daha iyi görüş bildirmişlerdir. Genel olarak kişisel ilgi alanları ve ölçeğin toplam puan dağılımında ortaokul düzeyi sığınmacı çocuklar ilgi alanlarına göre faaliyetler yapma ve toplumsal kaynaşma ve katılımı lise düzeyi sığınmacı çocuklara oranla daha iyimser olduğu söylenebilir. Türkiye’de, sığınmacı çocukların eğitime ulaşımını sağlamak amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Başlangıçta, sığınmacıların ülkelerine geri dönecekleri düşüncesiyle sadece kamplarda çocuklara yönelik eğitim programları hazırlanmış ve Millî Eğitim Bakanlığı, sığınmacı çocukların ülkelerine geri döndüklerinde herhangi bir sorun yaşamamasını amaçlayarak gerekli müfredat düzenlemeleri ile eğitimi desteklemiştir (Dinçer, 2012’den aktaran Emin, 2016). Sığınmacı çocukların kısa süre içerisinde ülkelerine geri dönemeyeceği anlaşılınca, eğitim alanında da farklı düzenlemeler yapılmış ve Türkiye’deki sığınmacı çocuklara devlete bağlı okullarda ve öğrencilere yönelik açılan geçici eğitim merkezlerine giderek yaşlıları gibi eğitim alma hakkı verilmiştir. (Adıgüzel, 2017). Ancak atılan bu adımların sığınmacı çocukların eğitime ulaşımını sağlamakta yeterli olmadığını söylemek mümkündür. Kampların hepsinde sığınmacı çocukların eğitimlerine yönelik merkezler kurulmasına karşın, kamp dışında yer alan geçici eğitim merkezleri her ilde bulunmamaktadır (Emin, 2016). Sığınmacı çocukların büyük bir kısmının kamp dışında yaşadığını belirten Türkbay, eğitime ulaşım konusunda asıl sorunu kamp dışına taşan “kentli sığınmacıların yaşadığını belirtmektedir (Türkbay, 2016). Her ne kadar sığınmacı çocukların Türkiye’deki devlet okullarında eğitim alması için kapılar açılmış olsa da konuyla ilgili yapılan çalışmalar, sığınmacı çocukların devlet okullarından çok geçici eğitim merkezlerini tercih ettiğini göstermektedir (Emin 2016: 19). Bu durumun temel nedenlerini, söz konusu çocukların birçoğunun Türkçeyi yeterli seviyede kullanamaması, diğer öğrencilerin ve velilerinin sığınmacı çocuklara yönelik önyargılı tutumu ve okula kaydolmaları konusunda isteksizlikleri, öğretmenlerin ise yaşanan ayrımcı tutum ve davranışlarla baş etmek konusunda yeterli donanıma sahip olmaması şeklinde ifade etmek mümkündür (Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, 2015). Sığınmacı çocukların karşılaştıkları bir diğer sorun ise çocuk işçiliği ve zorla çalıştırılma durumlarıdır. Kırsalda yaşayan sığınmacı çocukların tarlalarda ve bahçelerde, kentlerde yaşayan sığınmacı çocukların ise atölyelerde ve sokaklarda çalıştırıldığını belirten Teoman Akpınar, şöyle devam etmektedir (Akpınar, 2017). Çocuk işçilerin yaşlarına uygun olmayan şartlarda çalıştırılarak tekstil işletmeleri, meyve ve sebze hallerinde gibi özellikle hizmet sektörlerinde yer aldığını, imalat sektöründe organize sanayi bölgelerindeki küçük çaptaki imalathanelerde çalıştırdıklarını öne sürmüştür. Yetişkinlerin için bile insanlık olmayan şartlarda çalıştığı bu ortamlarda çocukların çalıştırılması durumunun vahametini göstermektedir. Göçmenler ve çocuklar, artık kayıt dışı ekonominin bir parçası olmuş ve bu alanın en ağır koşullarına mahkûm edilmiş durumdadır.

Tablo 5.: Sosyokültürel Uyum Ölçeğinden (SCAS-R) Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Alınan Puanlara Ait Mann Whitney U Testi Sonuçları

Boyutlar	Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Kişilerarası İletişim	Ortaokul Düzeyi	54	80,72	6377,00	2392,000	,11
	Lise Düzeyi	46	69,69	4948,00		
Akademik/İş Performansı	Ortaokul Düzeyi	54	74,56	5890,00	2730,000	,77
	Lise Düzeyi	46	76,55	5435,00		
Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım	Ortaokul Düzeyi	54	84,25	6656,00	2113,000	,00*
	Lise Düzeyi	46	65,76	4669,00		
Ekolojik Uyum	Ortaokul Düzeyi	54	80,91	6391,50	2377,500	,10
	Lise Düzeyi	46	69,49	4933,50		
Dil Yeterliliği	Ortaokul Düzeyi	54	69,56	5495,50	2335,500	,07
	Lise Düzeyi	46	82,11	5829,50		
Sosyokültürel Uyum Ölçeği (SCAS-R) Toplam	Ortaokul Düzeyi	54	82,85	6545,50	2223,500	,02*
	Lise Düzeyi	46	67,32	4779,50		

Tablo 6'deki bulgulara bakıldığında sığınmacı çocukların görüşlerine göre; sosyokültürel uyum ölçeği alt boyutlarının arasındaki korelasyonel puan dağılımlarında; “*Dil Yeterliliği*” alt boyutu ile “*Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım*” ($r=-,234$, $p>.01$) ve “*Ekolojik Uyum*” ($r=-,237$, $p>.01$) boyutları arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitle göçmenlerin sosyal uyum konusunda yaşadıkları en büyük problem dil yeterliliği problemidir. Eğitim, sağlık gibi temel birçok sosyal hizmet olanaklarından faydalanmaları için dil bilmeleri gerekmektedir. Tablo 6'da sığınmacı çocukların dil yeterliliği alt boyutunda incelendiğinde ortalamanın bu alt boyutta en düşük olduğu belirtilmiştir. Sığınmacı çocukların, dil yeterliliği; ekolojik uyum ve kişisel ilgi alanları ve toplumsal katılımının sağlanması alt boyutu bazında incelendiğinde negatif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulguya göre dil yeterliliği alt boyutunun sığınmacı çocukların sosyal ve kültürel düzeyde uyumlarında kişisel ilgi alanlarının keşfi ve uygulanmasında, ekolojik uyumun sağlanmasında ters yönlü bir ilişkinin var olduğu söylenebilir. Dil yeterliliği arttığı zaman kişilerin toplumsal katılımlarında, ilgi alanlarının gelişmesi ve değişmesinde aynı zamanda ekoloji olarak toplumun genel yapısına uyumunda artış olabileceği gibi dil yeterliliğinin azalması durumunda ise negatif yönde azalış olacağı söylenebilir. Yine tablo 6'daki bulgulara bakıldığında sığınmacı çocukların görüşlerine göre sosyokültürel uyum ölçeği alt boyutlarının korelasyonel puan dağılımlarında; “*Kişilerarası İlişkiler*” alt boyutu ile “*Akademik/İş Performansı*” boyutu arasında ($r=,160$, $p>.01$) pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan 12-18 yaş arasındaki çocukların kişisel arası ilişkiler ile akademik iş performansı arasında pozitif yönlü bir uyum olduğu gözlemlenmektedir. Bu bulguyu destekler nitelikteki Özservet (2015) tarafından yapılan diğer bir çalışma eğitim mekanları, göçmenler ve yerel halkın hem veli hem de çocuk boyutunda kaynaşması için uygun bir ortam oluşturmaktadır. (Özservet, 2015). Çocuklar örgün ve yaygın eğitim olanaklarından faydalanırken kişisel ilişki kurma, dil becerilerini geliştirme gibi sosyal uyumun sağlanmasında etkili olan temel becerileri daha kolay geliştirdikleri gözlemlenmiştir. “*Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım*” boyutu arasında ($r=-,070$, $p>.01$) negatif yönde, “*Ekolojik Uyum*” boyutu arasında ($r=-,012$, $p>.01$) negatif yönde, “*Dil Yeterliliği*” boyutu arasında ($r=-,107$, $p>.01$) negatif yönde düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Bu üç alt boyut arasında negatif yönlü ilişki olmasının temel nedeni yine dil yeterliliğinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Dil bilmeme nedeniyle akranlarıyla iletişim kuramayan mülteci ve sığınmacı çocukların yeni öğesi oldukları topluma uyum sağlamalarını ve toplumda karar verme mekanizmalarına katılımını sağlayarak geleceğe yönelik beklentilerini düşürmektedir. (Sayın, Usanma, & Aslangiri, 2013) Kişisel ilgi alanlarına yönelik faaliyetlere dahil olmaları, buldukları çevre koşullarını benimseyip uyum sağlamaları ile dil becerileri arasında doğru orantı bulunmaktadır. Çocukların öğrenim düzeyine göre altboyutları değerlendirilmiştir. Burada ortaokul düzeyindeki çocukların kişisel ilişki kurma alt boyutlarında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Ortaokul düzeyindeki çocukların kişisel ilişki alt boyutunda daha başarılı oldukları tespit edilmiştir. Bu da bu yaş grubunun akranları ile daha çok vakit geçirmesinden kaynaklanmıştır. Dolayısıyla eğitimine devam eden çocukların kişisel ilişki kurma konusunda daha başarılı olduğu gözlemlenmiştir. “*Akademik/İş Performansı*” alt boyutu ile “*Kişilerarası İlişkiler*” boyutu arasında ($r=,160$, $p>.01$) pozitif yönde, “*Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım*” boyutu arasında ($r=,096$, $p>.01$) pozitif yönde, “*Ekolojik Uyum*” boyutu arasında ($r=,007$, $p>.01$) pozitif yönde, “*Dil Yeterliliği*” boyutu arasında ($r=-,051$, $p>.01$) negatif yönde düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Tablodaki bulgulara göre akademik/iş performansının artması sığınmacı çocukların diğer kişilerle iletişim, toplumsal katılım düzeylerinde, ekolojik uyumlarında artış olacağı söylenebilir. Diğer yandan akademik/iş performansının artması dil yetersizliğinin ortadan kaldırılması ile ters yönde bir korelasyonel etki ortaya çıkardığı söylenebilir. Akademik/iş performansındaki artışta dil yeterliliğinin kazanılmış olmasında etkisi büyük ve şart olduğu yine tablo bulgularına göre söylenebilir. “*Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım*” alt boyutu ile “*Kişilerarası İlişkiler*” boyutu arasında ($r=-,070$, $p>.01$) negatif yönde, “*Akademik/İş Performansı*” boyutu arasında ($r=,096$, $p>.01$) pozitif yönde,

“Ekolojik Uyum” boyutu arasında ($r=,129$, $p>.01$) pozitif yönde düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; sığınmacı çocuklarda toplumsal katılımın artması kişiler arası iletişim kurma probleminin azaldığının göstergesi olabilir. Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılımın akademik/iş performans ve ekolojik uyum üzerinde pozitif yönde etkisinin olduğu kişisel ilgi ve toplumsal katılım davranışlarının artması bu etmenlerin üzerinde artış ortaya çıkaracağı söylenebilir. “Ekolojik Uyum” alt boyutu ile “Kişilerarası İlişkiler” boyutu arasında ($r=-,012$, $p>.01$) negatif yönde, “Akademik/İş Performansı” boyutu arasında ($r=,007$, $p>.01$) pozitif yönde, “Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım” boyutu arasında ($r=,129$, $p>.01$) pozitif yönde düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir. “Dil Yeterliği” alt boyutu ile “Kişilerarası İlişkiler” boyutu arasında ($r=-,107$, $p>.01$) negatif yönde, “Akademik/İş Performansı” boyutu arasında ($r=-,051$, $p>.01$) negatif yönde düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir. sığınmacı çocukların ekolojik uyumları ile kişiler arası iletişim arasında doğal ve pozitif yönde artması halinde artacak bir ilişki vardır. Yeni kişiler arası iletişim arttıkça ekolojik uyumunda artacağı anlaşılmaktadır. Çocukların ekolojik uyumda ilk sosyalleşme deneyimini yaşadığı sosyal çevreden başlayarak kültürel değerler, inanç sistemleri gibi daha geniş sistemlere doğru tüm sistemlerin birbiri ile etkileşimleri tanımlanmaktadır. Bu sistemler içerisinde çocuk çevresini, çevresi de çocuğu etkiler. Ekolojik uyumdaki bir bütünlük oluşturmaktadır. Bu sistemler birbirinin destekledikleri gibi olumsuzda etkileyebilir (Gümüştun, 2017). Kişiler arası iletişimde çocuğun ailede deneyimlediği sosyalleşme ve iletişimin etkisi büyüktür. Buradan yola çıkarak sığınmacı çocukların karşı karşıya kaldıkları sorunların çoğunlukla kendi tecrübelerinden kaynaklanmadığı daha çok çevresel etmenlerin; kamusal alanlarda, okullarda, toplu yaşam alanlarında yaşadıkları akran ilişkileri ya da öğretmen-öğrenci ilişkileri gibi karşılıklı diyalog gerektiren etkileşimleri kapsayan sorunlar olduğu ve bu sorunların ekolojik bağlamda incelendiğinde toplumun kültürel özelliklerinin ekolojik zincirin her aşamasına yansıdığı görülmektedir. Ekolojik uyumda çocuğun doğrudan içine girdiği bir süreç olmasa da dolaylı yollardan etkilendiği söylenebilir. Ekolojik uyum sürecine örnek olarak ekonomik krizler, dini değerler, sosyal ve ekonomik değerler yer almaktadır (Gümüştun,2017).

Tablo 6: Sosyokültürel Uyum Ölçeği (SCAS-R) Alt Boyutları Arasındaki Korelasyon

Sosyokültürel Uyum Ölçeği (SCAS-R) alt boyutları	Kişilerarası İletişim	Akademik/İş Performansı	Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım	Ekolojik Uyum	Dil Yeterliği
Kişilerarası İletişim	r	,160	-,070	-,012	-,107
	p	,051	,392	,887	,192
	n	100	100	100	100
Akademik/İş Performansı	r	,160	,096	,007	-,051
	p	,051	,241	,936	,537
	n	100	100	100	100
Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım	r	-,070	,096	,129	-,234**
	p	,392	,241	,116	,004
	n	100	100	100	100
Ekolojik Uyum	r	-,012	,007	,129	-,237**
	p	,887	,936	,116	,003
	n	100	100	100	100
Dil Yeterliği	r	-,107	-,051	-,234**	-,237**
	p	,192	,537	,004	,003
	n	100	100	100	100

TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Mersin ilinde sığınmacı olarak bulunan çocuklar arasında yürütülen bu çalışmada sığınmacı çocukların sosyokültürel uyum düzeyleri incelenmiştir. Veriler 2022-2023 yılında, Mersin ilinde sığınmacı olarak yaşayan 100 çocuktan oluşan bir gruptan saha araştırması olarak elde edilmiştir. Araştırma kapsamında benzer kültürel çevrede yaşayan ve benzer dinsel inanca sahip sığınmacı çocukların sosyokültürel uyum düzeylerinin yanı sıra ülkemizin sağladığı sosyokültürel ihtiyaçlarının Mersin ilinde ne düzeyde karşılanabilir olup olmadığı incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmaya katılan sığınmacı çocukların sosyokültürel uyumlarını inceleyebilmek adına kişilerarası iletişim, akademik/iş performansı, kişisel ilgi alanları ve toplumsal katılım, ekolojik uyum, dil yeterliği alanları ile ilgili sorular sorulmuştur. Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre dağılımı %54,0’ü (56) kadın, %46,0’sı (44) erkek sığınmacı çocuk olmak üzere birbirine yakın oranlarda dağılım göstermekle birlikte katılımcıların çoğunluğunu kadın sığınmacı çocuk oluşturmaktadır. Yaş gruplarına göre 10-14 yaş gurubu %52,7 (54), 14-18 yaş gurubunun ise %47,3 (46) oranında olduğu görülmektedir. Sığınmacı çocukların eğitim durumlarına göre ortaokul düzeyi eğitim görenlerin %52,7 (54), lise düzeyi eğitim gören katılımcıların ise %47,3 (46) oranında olduğu görülmektedir. Sosyokültürel Uyum Ölçeğindeki (SCAS-R) en yüksek ortalamaya sahip madde “Yaşadığım toplumun yaşam tarzına uyum sağlarım.” olduğu görülmektedir. Bu maddenin ortalama değerine $\bar{X}=3,39$ bakıldığında ölçek derecelendirmesinde “orta düzeyde katılıyorum” düzeyinde bir değerlendirilmiştir.

Ortalamaya göre en yüksek oranda çıkan maddeye göre sığınmacı çocuklar kendi yaşam tarzları dışındaki yaşam tarzlarına uyum sağlamakta çekimler olduklarını dile getirmişlerdir. Bu maddeden yola çıkılarak her toplumun yıllar öncesinden getirdikleri hayat tarzlarının aslında kendi birikim ve alışkanlıkları olduğu ve bir başka toplumun içine girerek hayat tarzı anlamında onlara uyum sağlamada tam anlamıyla istenen düzeyin yakalanamayacağı şeklinde yorumlanabilir. Sosyokültürel uyum ölçeğindeki (SCAS-R) en düşük ortalamaya sahip maddeye bakacak olursak, “*ihtiyacım olan sosyal hizmetleri elde edebiliyorum*” maddesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu maddenin aritmetik ortalama değerine $\bar{X}=2,75$ bakıldığında “*katılmıyorum*” düzeyinde olduğu görülmektedir. Ölçek maddelerinde en küçük ortalama puana sahi olan bu maddeye göre; sığınmacı çocukların araştırmanın yapıldığı Mersin ilindeki kamu veya özel sektör tarafından kendilerine sunulan sosyal hizmet ve faaliyetlerden yeterince yararlanamadıkları dile getirilebilir. Sosyokültürel uyum düzeylerine ilişkin sığınmacı çocukların görüşleri genel olarak $\bar{X}=3,04$ ortalama ile orta düzeyde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Sığınmacı çocukların sosyokültürel uyum düzeylerine göre, ölçeğin en yüksek ortalamaya sahip alt boyutu “*Ekolojik Uyum*” olurken, bunu “*Akademik/İş Performansı*”, “*Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım*”, “*Kişilerarası İletişim*” ve “*Dil Yeterliliği*” alt boyutu takip etmiştir. Ölçeğin alt boyutlarındaki en yüksek ortalama ve en düşük ortalamaya bakılacak olunursa, sığınmacı çocukların coğrafya, kültür ve inanç açısından Mersin ilinde yaşamaya orta düzeyde uyum sağladıkları söylenebilir. Fakat sığınmacı olarak Türkiye’de yaşamalarında en çok zorlandıkları alanın dil yeterliliği olduğu da söylenebilir. Sığınmacı çocukların cinsiyet değişkenine göre “*Kişilerarası İletişim*”, “*Akademik/İş Performansı*”, “*Ekolojik Uyum*” ve “*Dil Yeterliliği*” alt boyutlarında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Anlamlı farklılık çıkmamasına rağmen “*Kişilerarası İletişim*” alt boyutunda kadın sığınmacı çocuklar, “*Akademik/İş Performansı*” alt boyutunda erkek sığınmacı çocuklar, “*Ekolojik Uyum*” alt boyutunda kadın sığınmacı çocuklar, “*Dil Yeterliliği*” alt boyutunda erkek sığınmacı çocuklar daha iyimser görüş bildirmişlerdir. Anlamlı farklılıkların olduğu “*Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım*” alt boyutu ve ölçeğin toplam puan ortalamasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Tespit edilen anlamlı farklılıklara bakıldığında kadın sığınmacı çocuklar “*Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım*” noktasında daha iyimser görüş bildirmişlerdir. Bunun yanında ölçeğin toplam puan dağılımındaki farklılığa dikkat edilecek olunursa yine kadın sığınmacı çocuklar erkeklere oranla sosyokültürel uyum noktasında daha iyi görüş bildirmişlerdir. Çelik (2019) tarafından yapılan çalışmada bu çalışmada ulaşılan bulguyu desteklemektedir. Sığınmacı çocukların yaş değişkenine göre “*Kişilerarası İletişim*”, “*Akademik/İş Performansı*”, “*Ekolojik Uyum*” ve “*Dil Yeterliliği*” alt boyutlarında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Anlamlı farklılık çıkmamasına rağmen “*Kişilerarası İletişim*” alt boyutunda 10-14 yaş aralığındaki sığınmacı çocuklar, “*Akademik/İş Performansı*” alt boyutunda 14-18 yaş aralığındaki sığınmacı çocuklar, “*Ekolojik Uyum*” alt boyutunda 10-14 yaş aralığındaki sığınmacı çocuklar, “*Dil Yeterliliği*” alt boyutunda 14-18 yaş aralığındaki sığınmacı çocuklar daha iyimser görüş bildirmişlerdir. Anlamlı farklılıkların olduğu “*Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım*” alt boyutu ve ölçeğin toplam puan ortalamasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Tespit edilen anlamlı farklılıklara bakıldığında 10-14 yaş aralığındaki sığınmacı çocuklar “*Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım*” noktasında daha iyimser görüş bildirmişlerdir. Bunun yanında ölçeğin toplam puan dağılımındaki farklılığa dikkat edilecek olunursa yine 10-14 yaş aralığındaki sığınmacı çocuklar 14-18 yaş aralığındaki çocuklara oranla sosyokültürel uyum noktasında daha iyi görüş bildirmişlerdir. Genel olarak kişisel ilgi alanları ve ölçeğin toplam puan dağılımında 10-14 yaş aralığındaki sığınmacı çocuklar ilgi alanlarına göre faaliyetler yapma ve toplumsal kaynaşma ve katılımında 14-18 yaş aralığındaki sığınmacı çocuklara oranla daha iyimser söylenebilir. Yurt (2019) tarafından yapılan araştırmaya bu araştırmanın sosyokültürel uyum noktasında yaş değişkenine göre ulaşılan bulguları destekler durumdadır. Sığınmacı çocukların eğitim düzeyi değişkenine göre “*Kişilerarası İletişim*”, “*Akademik/İş Performansı*”, “*Ekolojik Uyum*” ve “*Dil Yeterliliği*” alt boyutlarında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Anlamlı farklılık çıkmamasına rağmen “*Kişilerarası İletişim*” alt boyutunda ortaokul düzeyi sığınmacı çocuklar, “*Akademik/İş Performansı*” alt boyutunda lise düzeyi sığınmacı çocuklar, “*Ekolojik Uyum*” alt boyutunda ortaokul düzeyi sığınmacı çocuklar, “*Dil Yeterliliği*” alt boyutunda lise düzeyi sığınmacı çocuklar daha iyimser görüş bildirmişlerdir. Anlamlı farklılıkların olduğu “*Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım*” alt boyutu ve ölçeğin toplam puan ortalamasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Tespit edilen anlamlı farklılıklara bakıldığında ortaokul düzeyi sığınmacı çocuklar “*Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım*” noktasında daha iyimser görüş bildirmişlerdir. Bunun yanında ölçeğin toplam puan dağılımındaki farklılığa dikkat edilecek olunursa yine ortaokul düzeyi sığınmacı çocuklar lise düzeyi çocuklara oranla sosyokültürel uyum noktasında daha iyi görüş bildirmişlerdir. Genel olarak kişisel ilgi alanları ve ölçeğin toplam puan dağılımında ortaokul düzeyi sığınmacı çocuklar ilgi alanlarına göre faaliyetler yapma ve toplumsal kaynaşma ve katılımında lise düzeyi sığınmacı çocuklara oranla daha iyimser söylenebilir. Sığınmacı çocukların görüşlerine göre; sosyokültürel uyum ölçeği alt boyutlarının arasındaki korelasyonel puan dağılımlarında; “*Dil Yeterliliği*” alt boyutu ile “*Kişisel İlgi Alanları ve Toplumsal Katılım*” ($r=-,234$, $p>.01$) ve “*Ekolojik Uyum*” ($r=-,237$, $p>.01$) boyutları arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Yani dil yeterliliği düştükçe sığınmacı çocukların toplumsal katılım ve ekolojik uyumunun da düştüğü görülmektedir. Berry (1997 s.30) da bahsettiği marjinalleşme asimilasyon stratejisine nazaran

yaptığımız bu çalışmada sığınmacı çocukların uyum süreçlerinin daha kolay olduğu verdikleri “farklı hayat yaşantılarına uyum sağlayabilirim”, “İlişki kurabilirim ve sürdürebilirim”, “etkinliklere katılırım” başlıklı sorulara verdikleri cevapların ortalamasının yüksek olmasından anlayabiliyoruz. Mersin örneğinde sığınmacı bireylerin Mersin toplumuna uyum sürecinde zaten yüzyıl öncesine kadar beraber yaşadığımız sığınmacıların Osmanlı toplumunda yaşıyor olması, aynı din, aynı mezhep altında birçok benzerliklerimizin olması entegrasyon sürecini kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Özellikle Avrupa’ya giden göçmenlerin yaşadığı sorunlara nazaran Türkiye’de ki göçmenler Berry’nin bahsettiği iki olumlu stratejiyi daha az yaşamıştır. (Budzynska, 2010)’nın sosyal uyumu 4 boyutta ele aldığı bu boyutlardan ikisinin ekonomik ve sosyal boyut olduğunu vurgulamıştık. Mersin örneğinde 12-17 yaş çocuklara yönelik yaptığımız araştırmada iş ve performans ile kişisel ilişki boyutları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu görmekteyiz. Yani kişinin akademik ve çalışma durumu olduğunda kişiler arası ilişki/iletişim durumu güçlenmektedir. Bunun yanı sıra birçok sığınmacının yerel iş imkanlarının yanı sıra sosyal yardımlar ile hayatlarını devam ettikleri görülmektedir. Şehir genelinde edinilen gözlemler neticesinde kendi ülkesindeki mesleklerini orta düzeyde sığınmacı olarak yaşadıkları Mersin ilinde yapabildikleri bu noktada daha fazla iş sahasına ihtiyaç duydukları söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Abohalaka R. (2011). Ankara'da iki eğitim ve araştırma hastanesine başvuran Suriyeli sığınmacıların gözüyle sağlık hizmetine erişimde dil sorununun incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Akıncı, B. Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. Göç Araştırmaları Dergisi, 1(2), 58-83.
- Baştürk, Ş. (2009). Uyum’dan dışlanma’ya: Yirmi birinci yüzyılda göçmenler ve sosyal politika. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 57, 515-548.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. Applied Psychology, 46(1), 5-34.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. Applied Psychology: An International Review, 46(1), 5-34.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. Int J Intercult Relations, 29(6), 697–712.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L. ve Vedder, P. (2006). Immigrant Youth: Acculturation, Identity, and Adaptation. Applied Psychology, 55(3), 303- 332.
- Dağ, N. (2016). Sığınmacıların Yaşadığı Sorunların İnsan Hakları Boyutunda Değerlendirilmesi: Kobani’den Gelen Sığınmacılar Örneği (Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Fielden, A. (2008). New issues in refugee research. Cenevre: UNHCR. <http://www.unhcr.org/486cc99f2.pdf>. Erişim Tarihi: (12.09.2021).
- Giddens, A. (2000). Sosyoloji (H. Özel ve C. Güzel, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Gönüllü, M. (1996). Dış Göç. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 94104.
- Gönültaş, B. M., & Hilal, A. (2012). Çocuk Suçluluğunda Göç Faktörü: Adana Örneği. *Adli Tıp Dergisi*, 26 (3), 156-165.
- Güler A. E. (2017). Uluslararası Hukuk Perspektifinde Türkiye’de Göç ve Sığınmacı Sorunu: Suriyeli Sığınmacılar Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Hatay.
- Gümüştən, D. (2017) Mülteci Çocukların Eğitim ve Uyumlarına Yönelik Yapılan Müdahale Programları Üzerine Bir Derleme. *Nesne Psikoloji Dergisi*. 5 (10)
- Güvenç, B. (1999). İnsan ve Kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi. Hablemitoğlu, Ş. (2004). Küreselleşme düşlerden gerçeklere. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Hammer, M. R., Gudykunst, W. B. ve Wiseman, R. L. (1979). Dimensions of Intercultural Effectiveness: An Exploratory Study. *International Journal of Intercultural Relations*, 2(4), 382-393.
- Hovey, J. D., Kim, S. E., & Seligman, L. D. (2006). The influences of cultural values, ethnic identity, and language use on the mental health of Korean American college students. *The Journal of Psychology*, 140(5), 499-511.
- Kalaycı, E., & Serpen, S. (2017). Sığınmacı Göçmen Çocuklar İle Sosyal Hizmet Uygulamaları . *ICPESS (International Congress on Politic, Economic and Social Studies) Sakarya*. . Sakarya.

- Kan, M. (2013). İstanbul'da Bulunan Sığınmacılar Üzerinde Zorunlu Göçün Travmatik Etkileri: Zorlu Koşullara Karşı Ruhsal Dayanıklılık ve Sığınmacıların "Ev" Algıları (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Karabulut, A. (2012). Duygusal zekâ: baron ölçeği uyarlaması. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Karaoğlu, E. (2015). Türkiye Vatandaşlarının Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Önyargısını Yordamada Sosyal Baskınlık Yöneliminin, Empatinin ve Gruplar Arası Tehdidin Rolü (Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Karasar, N. (2000). Bilimsel araştırma yöntemi (9. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, A. (2017). Avrupa'da Popülist Sağın Yükselişi; Çeşitlilik ve Birliklilik İçinde Kaybolmak. <https://cohere-ca.ncl.ac.uk/#/grid/141>
- Khon Kaen University, Nong Khai, Thailand. Lysgaard, Sverre. (1955). Adjustment in a Foreign Society: Norwegian Fulbright Grantees Visiting the United States. International Social Science Bulletin 7, 45-51.
- Kırmızıgül, Ç. (2019) Nüfusbilim Dergisi / Turkish Journal Of Population Studies 2019 41: 84-102
- Kilmen, S. (2015). Eğitim Araştırmacıları için SPSS Uygulama İstatistik. Ankara: Edge Akademi Yayıncılık.
- King, R. (2002). Towards a New Map of European Migration. International Journal of Population Geography, 8, 89-100.
- Kurt, H. K. (2019). Yüksek Lisans Tezi. *Sığınmacı Çocuklara Yönelik Sosyal Politikalar* , 59. Karaman.
- Marshall, G. (2009). Sosyoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. Massey, D., Joaquin, A., Graeme, H., Kouaouci, A., & Adela, P. (tarih yok). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development, 19(3), 431-466.
- Maydell-Stevens, E., Masgoret, A. M. and Ward, T. (2007). Problems of psychological and sociocultural adaptation among Russian-speaking immigrants in New Zealand. Social Policy Journal of New Zealand, 30, 178-198.
- Mendenhall, M, Oddou, G. (1985). The Dimensions of Expatriate Acculturation: A review. Academy of Management Review, 10(1), 39-47.
- Mokhothu, T. M. and Callaghan, C. W. The management of the international student experience in the South African context: The role of sociocultural adaptation and cultural intelligence. Acta Commercii-Independent Research Journal in the Management Science, 1-11
- Oguri, M. and Gudykunst W. B. (2002). The influence of self construals and communication styles on sojourners' psychological and sociocultural adjustment. Int J Intercult Relations, 26(5), 577-593. doi: [https://doi.org/10.1016/S0147-1767\(02\)00034-2](https://doi.org/10.1016/S0147-1767(02)00034-2).
- Özkan, Y. (2008). Avrupa'da yaşayan Türklerin yabancılarla yaptıkları evlilikler ve yaşadıkları sorunlar. I.Uluslararası Eğitim ve Kültür Bağlamında Avrupa Türkler Kongresi, (s. 167-186).
- Öztürk, K. (2017) İstanbul'daki Suriyeli Çocukların Öfke Ve Sosyal Uyum Düzeyleri, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (s. 1)
- Rubens, B. D., Kealey, D. J. (1979). Behavioral Assessment of Communication Competency and the Prediction of Cross-cultural adaptation. International Journal of Intercultural Relations, 3(1), 15-47.
- Savicki, V., Adams, I., Wilde, A ve Binder, F. (2008). Intercultural Development: Topics and Sequences. Frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad, 15, 111-126.
- Sayın, H. (2017). Uluslararası Güvenlik ve Göçmen Kaçakçılığı. *İktisadiyat* , 133-144.
- Sever, Ş. (2020) . Mülteci Ve Sığınmacı Çocuklara Yönelik Sosyal Politikalar: Türkiye, Almanya ve İtalya Karşılaştırması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi SBE, Çılaşma Ekonomisi)
- Sümer, S. (2009). International Students' Psychological and Sociocultural Adaptation in the United States. Doctoral dissertation, Georgia State University, Atlanta, GA.
- Şeker, B. D. and Akman, E. (2016). Psychological and sociocultural mechanisms of international students. Cukurova Medical Journal, 41(3), 504-514. doi: <https://doi.org/10.17826/cukmedj.237504>

- Taşçı, F. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. *Kamu-ĞĞ ĞĞ Hukuku ve Ğktisat* , 10 (4), 177-204.
- Taştan, C., & Çelik, Z. (2017). *Türkiye'de Suriyeli Çocukların Eğitimi; Güçlükler ve Öneriler*. TCK. (M.79).
- Tavşancıl, E. (2002). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- TDK, <http://www.tdk.gov.tr>, (e.t. 20.10.2021)
- Tekin, H. (1993). Eğitimde ölçme ve değerlendirme. Ankara: Yargı.
- Tekke M, Coşkun M. (2019) Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:18, Sayı:70, s.792.
- Toksöz, G. (2006). Uluslararası Emek Göçü. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1415.
- Tonsing, K. N. (2014). Acculturation and adaptation of first-and second-generation South Asians in Hong Kong. *International Journal of Social Welfare*, 23, 410-420. doi: 10.1111/ijsw.12079.
- Topçuoğlu, R. A. (2012). Türkiye'de Göçmen Çocukların Profili: Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Önerileri; Bir Hızlı Değerlendirme Araştırması. *Uluslararası Göç Örgütü, (IOM)* .
- Türkiye'de Sığınmacı çocuklara erişim ve çocuğun yüksek yararına yönelik hizmet sunumunun teşvik edilmesi projesi değerlendirme raporu. Ankara. (2014).
- Ulusoy, H. (2021). Sığınmacılara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: İstanbul'daki Suriyeli Sığınmacılar Örneği. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Ward, C. and Fischer, R. (2008). Personality, cultural intelligence, and cross-cultural adaptation. In SLVD (Eds.), *Handbook of cultural intelligence* (pp. 159-173). New York.
- Ward, C. and Kennedy, A. (1999). The measurement of sociocultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*. 23(4), 659-677.
- Ward, C., Okura, Y., Kennedy, A ve Kojima, T. (1998). The U-curve on trial: A Longitudinal Study of Psychological and Sociocultural Adjustment During Cross-cultural Transition. *International Journal of Intercultural Relations*, 22(3), 277-291.
- Ward, C., Rana-Deuba, A. (1999). Acculturation and Adaptation revisited. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 30(4), 422-442.
- Wilson, J. (2013). Exploring the past, present and future of cultural competency research: The revision and expansion of the sociocultural adaptation construct. Unpublished doctoral dissertation, Victoria University of Wellington, Wellington.
- Yalçın, C. (2004). Göç sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Okul Yöneticilerinin Mobbinge Uğrama Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi

The Study Of The Level Of Principals' Being Mobbed In Accordance With Some Demographic Variation

ÖZET

Çalışma hayatının en büyük handikabı olan Mobbing maalesef hayatımızdaki yerini almıştır. Bu çalışmanın amacı geleceğimizi şekillendiren eğitim kurumlarındaki yöneticilerin Mobbing'e uğrama düzeylerini ve bu olgunun bazı demografik değişkenler açısından değişim gösterip göstermediğinin saptanmasıdır. Mobbing, işyerinde yaygın bir sorun olarak karşımıza çıkmakta ve ciddi fiziksel ve psikolojik zararlar meydana getirmektedir. Bu çalışma, eğitim kurumlarındaki yöneticilere odaklanarak, onların maruz kaldığı mobbing düzeyini belirlemeyi ve bazı demografik faktörlere bağlı olarak nasıl değiştiğini araştırmayı amaçlamaktadır. Fiziksel değişiklikler kolaylıkla fark edilebilirken, psikolojik değişiklikler genellikle gözden kaçmaktadır. Mobbing, işyerinde ve okullarda maruz kalanlar için artan stres, düşen performans, azalan motivasyon ve sosyal sorunlara yol açmaktadır. Ayrıca, iş kazalarına ve depresyon gibi ciddi sağlık sorunlarına neden olabilir. Sonuç olarak, bireyler mobbingin neden olduğu baskı ve sağlık sorunları yüzünden işlerinden ayrılmak zorunda kalabilirler. Ayrıca, mobbing örgütlerin sosyal yapısını etkileyerek iç iletişimi zayıflatmaktadır. Çalışmada, okul yöneticilerinin mobbing düzeylerini belirlemek için Leymann tarafından geliştirilen "Leymann Envanter Psikolojik Terörizm (LIPT)" ölçeği kullanılmıştır. Pilot görüşmelerin ardından ölçeğe çeşitli sorular eklenmiş ve anket yöneticilere uygulanmıştır. 243 yöneticinin yanıtladığı veriler, istatistiksel ve nitel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgular, mobbing düzeylerinin cinsiyete göre farklılık gösterdiğini, ancak yaş, medeni durum, çalıştıkları kurum veya mesleki kıdem gibi faktörlere bağlı olarak anlamlı farklılıklar olmadığını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul Yöneticileri, Mobbing, Duygusal Taciz, Yıldırma

ABSTRACT

Mobbing, the biggest handicap of working life, has unfortunately taken its place in our lives. The aim of this study is to determine the level of mobbing of administrators in educational institutions that shape our future and whether this phenomenon changes in terms of some demographic variables. Mobbing is a prevalent issue in the workplace, causing significant physical and psychological harm. This study focuses on administrators in educational institutions to determine the levels of mobbing they experience and explore how it varies based on certain demographic factors. While physical changes are easily noticeable, psychological changes tend to go unnoticed. Mobbing leads to increased stress, lower performance, reduced motivation, and social problems for its victims in both workplaces and schools. It can also result in workplace accidents and severe health issues like depression. Consequently, individuals may be forced to leave their jobs due to the pressures and health problems caused by mobbing. Additionally, mobbing affects the social fabric of organizations, weakening internal communication. The study uses the "Leymann Inventory Psychological Terrorism (LIPT)" scale to assess mobbing levels among school administrators. After pilot interviews, additional questions were added to the scale, and the questionnaire was administered to administrators. Data from 243 respondents were analyzed using statistical and qualitative methods. The findings reveal that mobbing levels vary based on gender, while no significant differences were found based on age, marital status, the employing institution, or professional tenure.

Keywords: School Managers, Mobbing, Emotional Abuse, Intimidation

GİRİŞ

Tarihin başlangıcından beri kişisel gereksinimlerini karşılamak, toplumsal ve bireysel amaçlara ulaşmak için çalışmak zorunda kalan insanoğlu aynı andan itibaren adını koyamadığı fakat şimdilerde gerek yazılı gerek görsel medyada, gerekse akademik çevrelerde adından sıkça bahsedilmeye başlanan bir olgu "Mobbing" (Psikolojik Şiddet) ile karşı karşıya kalmıştır.

Mobbing ilk olarak 1960'lı yıllarda; hayvan davranışlarını inceleyen Avusturyalı bilim adamı Konrad Lorenz tarafından hayvan davranışlarını açıklamak için kullanılmıştır. Daha sonraları İsveçli Sosyolog Peter-Paul Heinemann tarafından 1970'li yıllarda çocukların "küçük bir grubun tek bir çocuğa karşı olan çok yıkıcı davranışlarını" ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. İki kullanımın da ortak noktası grubu oluşturan bireylerin yalnız kalan bireye uyguladıkları baskı ve zarar vermeleri olmuştur. 1980'li yıllarda ise benzer davranışları çalışanların arasında olduğunu belirleyen Profesör Heinz Leymann Mobbing (Psikolojik Şiddet) terimini işyerinde çalışanlar arasındaki grup şiddetini açıklamak için kullanmıştır (Leymann 1996).

¹ Okul Müdürü, MEB, Kocaeli, Türkiye. ORCID: 0009-0002-9036-0538

Bu makale "Okul Yöneticilerinin Mobbinge Uğrama Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi" adlı Yüksek Lisans Tez çalışmasından üretilmiştir. This article was produced from the degree study titled "The Study of The Level of Principals' Being Mobbed in Accordance With Some Demographic Variation"

Oğuz DEMİRCİ¹

How to Cite This Article
Demirci, O. (2023). "Okul Yöneticilerinin Mobbinge Uğrama Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7516-7538. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.70639>

Arrival: 13 May 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

İş yerinde duygusal şiddet ve psikolojik taciz genellikle mobbing olarak ifade edilmektedir. Mobbing kavramının Türkçede tam karşılığı olmadığı için bu çalışmada “mobbing” terimi kullanılacaktır (Demirci, 2014:XVIII).

Latince kararsız kalabalık anlamına gelen “mobile vulgus” sözcüklerinden türeyen “mob” sözcüğü İngilizce “yasa dışı şiddet uygulayan düzensiz veya isyan eden kalabalık insan topluluğu ve çete” anlamına gelmektedir (Tınaz,2006a). “Mob” fiili “ortalıkta toplanmak, saldırmak ya da rahatsızlık vermek” anlamlarındadır (Davenport vd,2003).

1980’li yıllarda; Dr. Leymann işyerinde yetişkin davranışlarını incelerken grup şiddeti davranışını gözlemleyince “Mobbing” terimini kullandı. Bu davranışları ilk olarak İsveç’te araştırdı. Daha sonra Almanya’da çalışmalarını artırarak kamunun dikkatine sundu. İşyerinde kendilerine “zor kişiler” olarak adlandıran kişileri inceledi ve onların “zor” olmadığını belirledi. Davranışlarının kalıtsal bir kişilik bozukluğu olmadığını ortaya çıkardı. İşyeri yapısının ve kültürünün bu insanları “zor” sıfatıyla damgaladıkları ortamı yarattığını belirledi. Bir kez zor olarak tanımlandıklarında, firma onları kovmak için başka nedenler yaratıyordu. Bu, Leymann’ın mobbing olarak tanımladığı şeydir (Davenport, Schwartz, Elliot, 2003:3).

Her ne kadar mob kelimesi İngilizcede bir kalabalığı, çoğu kez zararlı ve düşmanca bir ruh halini ifade etse de, Almanca, Lehçe, İtalyanca gibi bazı Avrupa dillerinde mobbing, tek bir kişi tarafından uygulanan zorbalığın tüm şekillerini belirtmek üzere, başka bir dilden geçmiş bir kelime olarak benimsenmiştir. Almanca bir fiil olan “mobben” (zorbalık etmek), faile engel olmak yerine, kurbanın süregelen korkusu üzerinde durarak, aynı zamanda fiziksel saldırılar, internet üzerinden öğretmen karşıtı iftira vb. davranışlar ya da amir tarafından yöneltilen tehdidi ifade etmek için kullanılır (<http://en.wikipedia.org/wiki/Mobbing>,2011). Çalışma yaşantısı içerisinde psikolojik terör ya da mobbing adı verilen olgu, bir ya da birkaç kişi tarafından genelde tek bir kişiye düzenli bir biçimde uygulanan düşmanca ve etik olmayan iletişim şeklidir. Bu iletişim tarzı ile kişiyi çaresiz ve savunmasız bırakmak; sürekli mobbing hareketleri ile kişiyi itilmiş olduğu bir pozisyonda tutmak hedeflenmektedir (Leymann, 1996).

Bir başka tanıma göre Mobbing bireyin veya örgütün belirli bir kişiye yönelik uyguladığı periyodik, küçük düşürücü psikolojik baskı, haksız söz ve davranışlar bütünüdür. Mobbing, isteyerek ya da farkında olmadan bir veya daha fazla kişiye yönelik, maruz kalan kişi tarafından istenmeyen aşağılanma, saldırma gibi tatsız bir iş ortamının var oluşuna sebep olan olumsuz davranışlardır (Einarsen, 1999). Mobbing ile çalışma ortamında her pozisyonda karşılaşılabilmesi için bu kavram; yönetici, iş arkadaşları ve astları tarafından sürekli bir biçimde uygulanan istenmeyen davranışlar şeklinde de tanımlana bilinir. Mobbingin amacı, kişinin iş yaşamından ki etkinliğini yok etmektir. Bu amaçla, pasif veya aktif saldırganlık sergilenir. Aktif saldırganlıkta, kişi belirgin biçimde hedef alınır ve bu, örgüt içinde hemen belli olur. Pasif saldırganlığın fark edilmesi ise daha güçtür ve zaman alır (Davenport, Schwartz ve Elliot, 2003). Pasif saldırganlık, şiddet içermeyecek biçimde kibarca gerçekleşir. Hedef alınan kişiye karşı, grup dayanışması içinde, dostça olmayan davranışlar sergilenir. Bu süreçte, grup, birlikte yapılan eylemlerden aşırı zevk alır. Hedef seçilenin kendine güvenini sarsacak zalimane aşağılamalar kendini gösterir (Westhues, 2002). Duygusal taciz, bir kişinin kişiliğine, şerefine veya fiziki ve ruhsal bütünlüğüne zarar veren, kişinin işini tehlikeye sokan ya da çalışma ortamını bozan, her türlü davranışı, sözü, eylemi, hareketi ve yazıyı içine alan kötü niyetli bir girişimdir (Hirigoyen, 2000). Mobbing; çalışanlara manevi baskı uygulayarak veya onları hataya sevk ederek kendi konumunu güçlendirmeye çalışmak ve rakiplerinden kurtulmaktır. Mobbing; çalışma ortamında belirli bir kişiyi hedef alan, uzun süreli ve sistematik bir şekilde devam eden olumsuz davranışlardır (Baykal, 2005).

Tüm bu yapılanlar, hedef seçilen kişiyi, yaşadığı bu süreç ile başa çıkamayacak hale getirir. Mobbing sürecinde hedef seçilen kişiye ‘mağdur’ adı verilir. Ancak mağdur mobbing davranışları ile başa çıkamazsa ‘kurban’ adı ile anılır (Gökçe, 2012).

Ülkemizde de çalışanlar arasında veya çalışma ortamında ki ast-üst arasında mobbing yaşandığı dile getirilmeye başlanmıştır. Eskiden beri örgütlerde karşılaşılan zorbaca davranışlar da günümüzde ‘mobbing’ olarak ifade edilmeye başlanmıştır (Baltaş, 2002; CNBCE-e 2005). Türkiye’de de Tan (2005),

Eğitim alanında Ertürk (2005) mobbingi tanımlamaya çalışmıştır. Dikmen (2005), Çalışkan (2005) ve Tanoğlu (2006) ise işletmelerde ki mobbingi tanımlamaya çalışmışlardır. Ayrıca, zaman içerisinde iş yerinde yıldırımın önemi fark edilmiş, mobbing ile başa çıkmada destek olmak amacıyla web siteleri açılmıştır (<http://mobbingyardim.wordpress.com>). Ayrıca “Mobbing İle Mücadele Derneği” (<http://www.mobbing.org.tr/>) kurulmuştur. Son olarak Başbakanlık, “İşyerlerinde Psikolojik Tacizin (Mobbing) Önlenmesi” konulu bir genelge yayımlayarak (Resmi gazete, 2011), mobbingi resmen tanımış ve bu yönde önlemler almıştır.

MOBBİNG TÜRLERİ

Düsey Mobbing

Bu tür mobbing davranışları iş yerindeki çalışana, üst yöneticileri tarafından uygulanır. Amirler sahip oldukları kurumsal gücü kullanarak doğrudan kurbanı yönelik, son derece saldırgan, cezalandırıcı ve küçük düşürücü davranışları uygulanmasıdır. Üstlerin, astlarını ezerek, onları kurumun dışına itip izole etmek için kullandığı davranışlardır.

Yatay Mobbing

İşyerinde psikolojik tacizin fail veya failleri mağdur ile benzer görevlerde ve benzer olanaklara sahip, aynı konumdaki iş arkadaşlarıdır. Örneğin; eşit koşullar içinde bulunan çalışanların çekememezliği, rekabet, çıkar çatışması, kişisel hoşnutsuzluklar gibi.

Eşit statüde bulunanlar genellikle uyguladıkları şiddeti kabul etmez, bunu işlerin karşılıklı bağımlılığın getirdiği bir çekişme olarak görürler. Tutar'a göre yatay şiddet uygulayanlar, şiddet uygulamadıklarını, aksine bunu mağdurun iyiliği için, onu uyarmak için yaptıklarını söylerler. Bunun arkasındaki temel motivasyonun örgütsel verimliliği artırmak gibi "ulvi!" bir amaca hizmet etmek olduğunu ileri sürerek, mobbinglerini haklı ve gerekli bir nedene dayandırmaya çalışırlar (Tutar, 2008).

Dikey Mobbing

Çalışanın yöneticiye psikolojik şiddet uygulamasıdır. Nadir görülen bir durumdur. Örneğin, çalışanların yöneticiyi kabullenmemesi, eski yöneticiye duyulan bağlılık, kıskançlık gibi (Branch, Sheehan, Barker ve Rmsay, 2004'den aktaran: Yaman, 2009). Aşağıdan yukarıya doğru mobbing olgusunda mobbingciler genellikle birden fazladır. Hatta bazen bir bölümdeki tüm çalışanlar, istemedikleri amirlerine karşı, adeta bir ayaklanma gibi mobbing uygulayabilirler (Tınaz, 2006 a).

MOBBİNG (PSİKOLOJİK TACİZ) SÜRECİ

Çalışma hayatımızda "Psikolojik Taciz", "Mobbing", çalışanların en az bir kaç kez başına gelmiştir. Gösterilen gayret ve çalışmalara rağmen, üst konumdaki amir işi beğenmemiştir, ya da çalışma arkadaşlarıyla sürtüşmeler yaşanmıştır. Kişi yüzüne söylenen aşırı eleştiri dolu sözcükleri hayretler içinde dinlemiş ve kendini ifade edemedi, öylece kala kalmıştır. Olayı sonradan irdeleyerek kendine yapılan bu haksızlığı veya hakareti içten içe kınamış, binlerce olumsuz düşünceyi aklından geçirmiştir. Yine de, işini korumak isteğinden, yükselme olasılıklarını tehlikeye sokma korkusundan, gelecek endişesinden ya da yalnızca cesaretsizlik ve kırgınlıktan ötürü hiçbir şey yapamadan, her şeyi sineye çekmiştir. Yenilgi duygusu, öfke, intikam isteği, bu kişiye ya da kişilere duyulan güvensizlik gibi pek çok duygu çalışanları yeni davranışlara yönlendirir. (www.mobbingturkiye.net (Soyer, 2007), www.alomaliye.com; (Tutar, 2007), www.canaktan.org).

Bu yaşanan olayın bir kereye mahsus olmadığını ve sıklıkla sürdüğünü düşünelim. İşimizin hakkını vermemize ve tüm çabalarımıza rağmen, yaptığımız hiçbir işin takdir edilmediğini, sürekli aşağılandığımızı, aşırı iş yükü yığıldıktan sonra yetiştiremediğimiz için hakarete uğradığımızı, normalde katıldığımız toplantılara alınmayıp "unutulduğumuzu", yetkilerimizin alındığını, alaycı bakışlara ya da iğneleyici sözlere maruz kaldığımızı ve bu davranışların tümüne çaresizce dayanmak zorunda olduğumuzu hayal edelim. Eğer sınırlarımız çelikten yapılmadıysa, ya da işten ayrılmayı göze alamıyorsak, duygusal ve bedensel acı çekerek her gün zarar görmek hayatımızın bir parçası haline gelecektir. Böyle bir çalışma ortamında iş hayatına devam etmek demek; kaygıyla, yitirmiş olduğumuz özgüvenle, ağrılarla, nefes alma güçlüğüyle, yüksek tansiyonla, depresyon ile yaşamaya alışmak zorundayız demektir (Ergenekon,2007, www.beykent.edu.tr; www.mobbingturkiye.net).

Bilinmesi gereken önemli gerçek mobbingin zaman geçtikçe daha çok can yakan bir süreç olduğu. Leymann, bu sürecin maddi ve manevi kayıplarının yükselttiğini vurguluyor.

Leymann, Psikolojik Taciz sürecini beş aşamalı bir süreç olarak tanımlamaktadır. (Leymann,2009, http://www.leymann.se ; Tınaz, 2006).

Çatışma

Bu aşamada çatışma olarak adlandırılan, tetikleyici kritik bir olayın ortaya çıkması söz konusudur. Ancak çatışmayı mobbinge çeviren unsurun ne olduğu henüz kesin olarak belirlenmemiştir. Fakat sergilenen davranış, kısa süre içerisinde mobbing davranışına dönüşebilir. Psikolojik veya fiziksel bir rahatsızlık sürecin bu aşamasında mağdur tarafından hissedilmeye biliniyor (http://www.leymann.se/English/frame.html mobbing encyclopedia (Erişim Tarihi Ekim 2010)).

Saldırgan Eylemler

Daha önce de belirtildiği gibi tek başlarına ya da bir kereye mahsus olmak üzere yapılan olumsuz davranışlar mobbing anlamına gelmez. Ama bilinmeli ki taciz edici davranışlar, hemen hemen her gün ve uzun bir süre devam ederse; normal günlük iletişim içinde kabul edilemez ve çekilmez bir hal alır. Bu davranışlar, zaman içerisinde şekil değiştirerek kişiyi, grup içerisinde yalnız bırakıp cezalandırmaya yönelik saldırgan eylemlere dönüşebilir. Saldırgan eylemlerin başlaması, mobbing dinamiklerinin harekete geçtiğini gösterir (Leymann,(2009), Mobbing-Encyklopedia, <http://www.leymann.se> ; Tınaz, 2006).

İşletme Yönetiminin Devreye Girmesi

Daha önceki aşamalarda konuya müdahil olmayan yönetim bu aşamada devreye girer. Ancak bu ana kadar yalnız kalmış, dışlanmış, damgalanmış ve örgüt nüfusunun çoğunluğu tarafından farklı, hatalı ve psikolojik sorunları olan kişi olarak yafta yapılandırılmış kişiyi yönetimin de yanlış algılaması çok muhtemel ve kolaydır. Genelde yönetim zorbaların tarafında olur ve konuyu negatif yönden ele alır. Bu da çözümü daha da zorlaştırır (Leymann, 1996).

Yanlış Yakıştırmalarla veya Tanılarla Damgalanma

Bu aşamada mobbinge maruz kalan kişi profesyonel yardım almaya başlar. Bu aşama aynı zamanda hastalık izinlerinin ve ilaç kullanımının da başladığı aşamadır. Ancak aldığı destek veya yardımdan faydalanmasını sağlayıcı bir ortam yaratmak yerine, sürekli hastalık izinleri ile çalışma yaşamından uzaklaştırılması yolu tercih edilir. Örgüt içinde bu duyulduğu zaman kişi hakkında 'zor insan', 'paranoyak kişilik' veya 'akıl hastası' gibi tanımlamalar fısıldanmaya başlanır. Bu süreç çok büyük çoğunlukla istifa ya da işten çıkarılma ile sonuçlanır (Leymann, 1996, Leymann, 2007, <http://www.leymann.se> ; Tınaz, 2006).

İşine Son Verilme

Kişi işyerinden uzaklaştırıldıktan sonra uzaklaşmasına neden olan olaylarla ilgili herhangi bir çaba gösterilmemesi sonucunda, kişinin yaşadığı duygusal gerilim ve onu izleyen psikosomatik hastalıklar devam eder, hatta yoğunlaşır. Bu olayın sarsıntısı, travma sonrası stres bozukluğunu tetikler (PTSD-post traumatic stress disorder) (Leymann, 2007, <http://www.leymann.se> ; Tınaz, 2006).

MOBBİNG ÖLÇÜTLERİ

Leymann (1996) ise mobbing davranışlarını beş grupta toplamıştır. Bunlar (Yaman, 2009):

- ✓ Mağdurun iletişim olanaklarını etkileme (yönetimin iletişimle ilgili olanaklar vermemesi, sessiz olma, görevle ilgili sözlü tacizde bulunma, sözlü tehditler).
- ✓ Mağdurun sosyal bağlantı olanaklarını etkilemek (yönetim tarafından meslektaşlarıyla konuşmasına izin vermemek hatta yasaklamak, diğerlerinden uzak ayrı bir odaya ayırmak).
- ✓ Mağdurun kişisel kimliğini karalamak (dedikodu yaymak, alay etmek, etnik yapı gibi diğer özellikleriyle dalga geçmek).
- ✓ Mağdurun mesleki konumunu etkilemek (iş ya da görev vermemek veya anlamsız iş ya da görevler vermek).
- ✓ Mağdurun fiziksel sağlığını etkilemek (tehlikeli iş ya da görevler vermek, fiziksel olarak tehdit etmek, fiziksel saldırıda bulunmak veya cinsel olarak taciz etmek gibi).

Mobbing kendi arasında örgüt içinde genel olarak dışlama, taciz, cinsel taciz, istismar, kötü muamele, iletişim kuramama (sosyal izolasyon / soyutlama), görev vermeme ya da kapasitesinin altında / üstünde işler verme, yasal haklarını engelleme, kendini büyük / iş görenleri küçük görme, yanlış bilgilendirme, bilgileri aktarmama, iş göreni kendi çıkarına kullanma, küçük düşürme, aşağılama tarzında türlere ayrılabilir (Yaman, 2009).

MOBBİNGİ AYIRT EDİCİ ETMENLER

Bazı davranışların mobbing olup olmadığını anlamak için 10 ayırt edici etmeni içermesi gerekir. Bu on ayrıcı etmen (Ekiz, 2010):

- ✓ Çalışanların onuru, doğruluğu, güvenilirliği ve mesleki yeterliliğine saldırılar içermesi;
- ✓ Olumsuz, küçük düşürücü, yıldırıcı, taciz edici, kötü niyetli ve kontrol edici iletişim kurulması;
- ✓ Doğrudan veya dolaylı, gizli veya açıkça yapılması;
- ✓ Bir veya birkaç saldırgan tarafından yapılması (akbabalık);
- ✓ Sürekli, çoklu ve sistemli bir biçimde zaman içinde yapılması;
- ✓ Hatanın kurbandaymış gibi gösterilmesi;
- ✓ Kurbanın itibarını kaybettirmeye, kafasını karıştırmaya, yıldırmaya, onu yalıtıma yönelik olması ve onu teslim olmaya zorlaması;

- ✓ Kişiyi dışlama niyetiyle yapılması;
- ✓ İşyerinden ayrılmasının kurbanın tercihiymiş gibi gösterilmesi;
- ✓ Örgüt yönetimi tarafından anlaşılabilmesi, yanlış yorumlanması, görmezden gelinmesi, hoş görülmesi, teşvik edilmesi ve hatta kışkırtılması.

MOBBİNG DAVRANIŞLARI

Yapılan araştırmalar işyerinde en çok sergilenen mobbing davranışlarının şunlar olduğunu göstermektedir (Demirkaymaz, 2007)

- ✓ Yapılan yanlışlıklardan sorumlu tutulmak,
- ✓ Anlamsız, mantıksız görevler verilmesi,
- ✓ Yeteneğin eleştirilmesi,
- ✓ Birbirleriyle çelişkili kurallara itaat ettirilmek,
- ✓ Tehditler,
- ✓ Küçük düşürülme,
- ✓ Hakarete uğrama,
- ✓ Taciz edilme,
- ✓ Alay edilme,
- ✓ Başarının olduğundan az gösterilmesi,
- ✓ Kişinin ayağın kaydırılması,
- ✓ Bağırılma,
- ✓ Küfür
- ✓ Şerefın lekelenmesi.

Mobbing bu geniş çerçevesi ile işyerinde uygulanan şiddetin en tipik örneklerinden biri haline gelmiştir. Bu şiddetin bir sonucu olarak kişisel ve örgütsel boyutta verimliliğin düşmesi olağan bir sonuçtur (Çobanoğlu, 2005).

MOBBİNG DAVRANIŞ BİÇİMLERİNİN SINIFLANDIRMASI

Tınaz'a göre Leymann, çalışma ortamında mobbing davranışının varlığını belirtmekle kalmamış, davranışın özel niteliklerini, ortaya çıkış şeklini, uygulanan şiddetten en fazla etkilenen kişiler ve doğabilecek psikolojik sonuçları da vurgulamıştır.

Bireyin Kendisini İfade Etmesini Engelleyen Saldırıları

Bireyin kurum içinde yöneticilere ve çalışma arkadaşlarına kendisini ifade ederken sürekli engellenmesidir. Bireyin engellenmesine yönelik ortaya çıkan bu tür davranışlar; sözünün kesilmesi, azarlanmak, yüzüne bağırılmak, yapılan işin ve özel yaşamının sürekli eleştirilmesi, yazılı ve sözlü tehditlerin alınması, jest ve mimiklerle bireyin küçük düşürülmesi olarak gerçekleşmektedir.

Sosyal İlişkilere Yapılan Saldırıları

Bireyin içinde bulunduğu sosyal yapıya yapılan saldırılardır. Amaç, bireyi söz konusu sosyal ortamın dışına iterek pasif hale getirmektir. Bireyin çalışma arkadaşları ile konuşmalarının engellenmesi, başkalarına ulaşma yollarının kesilmesi, bireye diğerlerinden ayrı bir yerin ayrılması, bireyi görmemezlikten gelme ve bireyle olan tüm ilişkilerde yasakçı bir tavrın ortaya konulmasıdır.

Bireyin Sosyal İtibarına Saldırıları

Bireyin arkasından kötü konuşmak, asılsız söylentiler ile kişinin gülünç duruma düşürülmesi sonucunu verecek davranışlardır. Bireye psikolojik açıdan hastaymış gibi davranılması ve bireyin basit bir açığıyla alay edilmesi, taklit edilmesi, özel yaşamıyla, dini inanç ve değerleri, ırkı ile alay edilmesi, gayret ve çabalarının küçük düşürülmesi, özgüveninin sarsılması ve aldığı kararların sürekli eleştirilmesine yönünde sergilenen tutum ve davranışlarda sosyal itibara yapılan saldırılardır.

Bireyin Yaşam ve İş Kalitesine Saldırıları

Bireyin iş yapamaz hale gelmesi için görev verilmemesi, kendi meslek beceresine uygun olmayan görev konumuyla ilgisi olmayan ve rencide edici işlerin verilmesi ve yaptırılması, bireyi mali e maddi sorumluluk yükleyerek bu anlamda zarara uğratacak işlerin kasıtlı olarak yerine getirilmeye zorlanmasıdır.

Doğrudan Sağlığı Etkileyen Saldırıları

Çalışanın fiziksel ve ruhsal olarak yıpratılarak psikolojik travma yaşamasını sağlayacak tutum ve davranışlardır. Duygusal ve cinsel tacize maruz bırakma, iş güvenliği ve iş sağlığının sağlanmaması sonucu bireyin fiziksel ve ruhsal olarak zayıf düşürülmesidir.

MOBBİNG UYGULAYANLAR

Mobbing uygulayanların, %71'lik oranının organizasyon içinde amir pozisyonunda olduğunu (Charlotte, 1997) yaptığı araştırmasında ortaya koymuştur.

Leymann, (1996)'a göre, Mobbing uygulayanlar içsel ezikliklerini gidermek için mobbing davranışlarına başvururlar. Buldukları konumu kaybetmemek için duydukları korku ve güvensizlik, onları başka birini küçültücü davranmaya iter. Bu açıdan mobbing eylemi şüphesiz bir kompleksli kişilik sorunudur.

İnsanın yaratılış unsurlarından olan sosyal olma, bir grup içinde yaşama arzusu ve ihtiyacı; onu bir gruba ait olmaya iterken diğer grubu da dışlamaya itiyor ve mücadele de bu noktada başlıyor. (Minton; Minton, 2004) Psikolojik şiddet uygulayanların psikolojilerine ilişkin ampirik araştırmalar pek yapılmamıştır ancak, kendilerini olduğundan üstün göstermek isteyen bu kişilerin, ikiyüzlü, astlarına zulüm edebilmek için, üstlerine karşı aşırı yaranmacı, onursuz ve sahtekâr tavırlı insanlardır (Tınaz, 2006).

Dolayısıyla tacizcilerin genel karakteristik yapılarına bakıldığında, güvensiz, kuşkucu, alıngan, kinci, öfkeli ve kıskanç oldukları görülmektedir. Bu tür kişilerin algı yetenekleri çok gelişmiş olduğundan, kuşkucu olduklarından ve her olayı suç ortaklığı ve dost-düşman düzlemi içerisinde değerlendirdiklerinden söz edilebilir. (Tarhan, 2004)

Mobbing uygulayanlar çevrelerindeki bireylere fiziksel veya psikolojik sıkıntılar veren saldırgan davranışlara kasıtlı olarak başvuran kişilerdir. "Sosyopatik" olarak adlandırılan bu kişiler, kişisel yetersizlikleri, özgüven ve özsaygı eksiklikleri nedeniyle kendilerini tehdit eden durumlardan kurtulmak, örneğin başarıyla sivrilen iş arkadaşlarını gözden düşürmek için yıkıcı yollara başvururlar (Torun, 2004).

Walter, 1993'e göre Mobbing uygulayanlar;

- ✓ İki davranış seçeneği arasında en fazla saldırgan olanın seçen,
- ✓ Bir Mobbing ortamı yakaladıkları zaman, çatışmanın devam etmesi ve kızışması için ellerinden geleni yapan,
- ✓ Mobbinge maruz bırakılan kişide ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçları umursamaz şekilde bilen ve kabul eden,
- ✓ Hiçbir sorumluluk duygusu duymayan,
- ✓ Sadece suçsuz olduklarına inanmakla kalmayıp, aynı zaman da iyi bir şey yaptıklarını da zanneden,
- ✓ Suçu başkalarına yükleyen, sadece kışkırtmalara tepki olarak bu şekilde davrandığına inanan kişilerdir.

MOBBİNG UYGULAYANLARIN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Mobbing uygulayanların özellikleri aşağıdaki gibi gruplandırılabilir. Mobbing uygulayanlar bu sıralanan özelliklerin bir veya bir kaçına sahip olabilirler. (Tutar, 2005)

- ✓ Mobbing uygulayan antipatik kişiliktir.

Mobbing uygulayanlar genellikle kendi itibarlarını yükseltmek ve ihtirasları uğruna, kötü niyetli ve hileli eylemlere başvurmaktan çekinmezler. Kendi hasta kişiliklerini saklamak amacıyla diğerlerinin manevi gelişimini önleyecek şekilde güç kullanma eğilimindedirler. Bu nedenle sürekli "günah keçisi" arayışı içindedirler.

- ✓ Mobbing uygulayan ayrıcalıklı ve vazgeçilmez olduğuna inanır.

Mobbing uygulayanlar, örgüt hiyerarşisinde kendilerini güç uygulama ayrıcalığına sahip olduklarını düşünürler. Bunlar, yönetici olmadıkları gibi liderlik vasıfları da yoktur. Örgütte idareci olmak veya idarecilik pozisyonlarını korumak için çırpınıp dururlar.

- ✓ Mobbing uygulayan narsist kişiliğe sahiptir.

Narsistler kendilerinin başkalarından çok daha önemli oldukları duygusu içindedirler. Gösterdikleri başarıları, becerileri abartıp, olağanüstü olarak görüp, çok değerli ve yüksek bir şahsiyet olarak bilinmeyi beklerler. Kendilerini büyük bir güç, engin bir deha, kusursuz bir güzellik ve mükemmel bir varlık olarak görürler.

- ✓ Mobbing uygulayan, paranoid baskıcı ruh hali gösterir.

Mobbing uygulayanlar başkalarının niyetlerinden aşırı derecede kuşkulama, hatta sürekli insanların kendi aleyhinde komplo hazırlığı içinde oldukları yönünde kuşku duyarlar. Paranoid baskıcı ruh halinde olan Mobbing

uygulayanlar, kendilerine kurulduğunu sandıkları komplolarla başa çıkmak için, kafalarında sürekli karşı komplo kurma uğraşısı içinde hareket ederler.

✓ Mobbing uygulayan düşmanlık yapmaktan kendini alamaz.

Mobbing uygulayan örgüt hiyerarşisinin neresinde bulunursa bulunsun, başarıya azmetmiş bireylere karşı yıldırma politikası gütmeyi, önemli bir görev olarak görür. Benmerkezci ve egoist insanlar oldukları için, örgütsel etik değerleri hiçe sayar ve örgütsel çıkarları göz ardı ederler. Onlara göre örgüt ve çalışanlar onlar için vardır. Onların çıkarıyla örgütün çıkarı aynı anlama gelir. Onların çıkarından bağımsız bir örgütsel çıkar düşünülemez.

✓ Mobbing uygulayan kurumsal kimliğe sahip olduğuna inanır.

Psiko-terör yanlıları kendilerini “gerçek kişi” değil, gerçek üstü veya olağanüstü insanlar olarak görürler. Onlar her hangi bir kişi değil, kurumdurlar. Gerçek kişi değil, tüzel kişiliğe sahiptirler. Mobbing uygulayanın şahsına yönelmiş bir direnç, kurum çıkarlarına yönelmiş bir tehdittir. Onun saldırı yeteneğini zayıflatan her karşı duruş, örgütün hedef ve stratejilerine yönelmiş bir tehdit olarak görülmelidir. Mobbing uygulayanlar kendi çıkarlarını örgütsel çıkarlara denk saydıkları için, kendilerini rahatsız eden her davranışa karşı acil önlem alınmalıdır; çünkü bu bireysel değil, örgütsel bir sorundur. Mobbing uygulayan, sadist kişiliğe sahiptir Sadist ruhlu Mobbing uygulayanlar, yaptıkları eziyetten haz duyarlar. Mobbing uygulayanların geneli sadist kişiliktir. Özel ve toplumsal çevrelerinde dışlandıkları için, kurumsal kimliklerini (bunların kurumsal kimliklerinin dışında başka kimlikleri olmadığı için, kurumsal kimliklerini kaybedince derin bir yalnızlığa sürüklenirler) kullanarak, astlarına ve bazen eşit statüdeki insanlara karşı çok saygısız, kaba ve saldırgan davranırlar.

✓ Mobbing uygulayan, kendi normlarını örgüt politikası haline getirmeye çalışır.

Yıldırma ve silikleştirmeyi bir politika olarak benimseyen psiko-terör yanlıları, başkalarını baskı altına almak gibi temel bir amaçları olduğu için, inisiyatiften değil, itaatten, özerk davranışlardan değil, disiplinden, motivasyondan değil, korkudan yanadırlar. Sürekli kuralları hatırlatır ve yeni yeni kurallar koyarlar. Kendi kurallarını örgütsel norm olarak görürler; bu nedenle, kendi normlarına uymayanları itaatsizlikle, disiplinsizlikle ve isyankârlıkla suçlarlar.

✓ Mobbing uygulayan, önyargılı ve duygusaldır.

Psiko-terör uygulayanların davranışlarının rasyonel temeli ve izahı yoktur. Mağdurun şiddete maruz kalması; dinsel, sosyal veya etnik bir nedene dayanabileceği gibi, gösterdiği yüksek bir performans, elde ettiği bir fırsat, beklenmeyen bir terfi veya ödül, Mobbing uygulayanları harekete geçirmeye yeter. Hatta psiko-kabadayının saldırısı için bunlar gibi önemli bir neden gerekemeyebilir. Onun sevmediği birine benzemek bile kurbanı saldırı için bir neden olabilir.

✓ Mobbing uygulayan kötü kişiliktir.

Kötü kişiliktekiler, kendilerini her tür suçlamanın üstünde gördükleri için, onları suçlayan herhangi birine saldırmaları gerektiği inancındadırlar. Kusursuz benlik imgelerini korumak için, başkalarını feda ederler. Kötü kişilikli Mobbing uygulayanlar için, kendilerinin dışındaki herkes, “kendilerinden değersiz”dir.

✓ Mobbing uygulayan tehdit altında benmerkezcidir.

Mobbing uygulayanları şiddete veya ezici davranışlara iten dürtü, “tehdit altındaki benmerkezcilik ”ten kaynaklanabilir.

✓ Mobbing uygulayan genellikle çalışkandır.

Mobbing uygulayan, hem işe yaramaz, hem de örgütsel gerilimin kaynağı olmak gibi iki olumsuz tutum ve davranışın bir arada olamayacağını bildiği için, genellikle çalışkandır; ancak yaptığı her işi abartır, başkalarının işini ise küçümser. Sürekli işlerinin çokluğundan ve zorluğundan bahseder. Psikolojik şiddet uygulayabilmek için kendilerinin olmaması durumunda bu “çok zor ve önemli!” işleri yapacak kimsenin olmayacağını düşünür.

✓ Mobbing uygulayan esnek değildir.

Mobbing uygulayanlar kafalarındaki düşmanca tutumların verdiği gerilimle hem kurbanı, hem de kendisini sürekli baskı altında tutar. Kişiliklerine gösterilecek ufak bir önem karşısında kolaylıkla “duygusal dağımlık” gösterirler. Mobbing uygulayanlar genellikle kararsız ve “savruk” kişilerdir. Zayıf kişilikleri onların kararlı ve istikrarlı olmalarını engeller. Mobbing uygulayanlar aynı zamanda belirgin “yalancı ruh hali” gösterirler.

MOBBİNG UYGULAYANLAIN, MOBBİNGE BAŞVURMA NEDENLERİ

(Davenport, Swartz ve Elliott, 2003) Mobbing (Psikolojik Şiddet)'in nedenlerini anlamaya çalışırken, Mobbing uygulayanların psikolojisi ve eylemlerinin temel alınması gerektiğini düşünmektedirler. (Leymann, 1996)'a göre, insanlar kendi eksikliklerinin telafisi için Mobbing'e başvururlar. Kendi adlar ve konumları adına duydukları korku ve güvensizlik onları başka birini küçültücü davranmaya itmektir. Bu kapsamda (Leymann, 1993) insanları Mobbing (Psikolojik Şiddet)'e yönelten dört temel neden görür. Bunlar:

Birisini Bir Grup Kuralını Kabul Etmeye Zorlamak

“Eğer kabul etmiyorlarsa gitsinler.” Bu düşünce dürtüyle hareket edenlerin durumunu ifade eder. Bir grubun ancak belirli bir fikir etrafında toplandığında güçlü olabileceğine inanırlar.

Düşmanlıktan Hoşlanmak

İnsanlar çevrelerindeki hoşlanmadıkları kimselerden kurtulmak için Mobbing uygularlar. İşletme hiyerarşisi içinde nerede buldukları bunda pek rol oynamaz. Üstleriniz, aynı konumdaki, arkadaşlarınız ya da astlarınız, kişisel hoşnutsuzlukların etkisiyle Mobbing sürecini başlatabilirler.

Can Sıkıntısı İçinde Zevk Arayışı

Bazı sadist ruhlu kişiler, Mobbing uygulamaktan zevk alırlar. Burada amaç çevresindeki bir kişiden kurtulmak, uzaklaşmak olmayabilir.

Önyargıları Pekiştirmek

Bazı insanlar ise; sırf belli bir sosyal, politik veya etnik bir grubun üyesi olduğu için sevmedikleri kimselere karşı Mobbing uygulayabilirler.

MOBBİNG MAĞDURLARI

Mobbing'e maruz kalan kişi, “Acaba neden başaramıyorum, karakterim mi bozuk, bilgim ve deneyimim mi yetersiz, hakikaten aptal olabilir miyim?” diye düşünür. Kendine olan güveni sarsıldığında, dikkatini daha çok başarılı olmaya, kendini ispat edebilmek için daha çok çalışmaya verir. Bu davranışı, saldırganların ekmeğine yağ sürer. Her işi ona verirler, iş tanımında olmayan işlerle masasını doldururlar, imkânsız sürelerde bitirmesini emredip, yapamadığı zaman haşşarlar, dalga geçerler. Kendi yapması gereken işleri de yetiştiremeyince, performansı düşer, özgüvenini yitirmesine neden olan yeni bir kısır döngü doğurur. Örgüt buna göz yumduğu, kimi zaman kışkırttığı için, Mobbing mağduru kendisini büyük baskı altında çaresiz görür. (Arpacioğlu, 2005)

Leymann, Mobbing mağduru için son derece sade ve fonksiyonel bir tanımlama yapmıştır. “Kurban, kendisinin kurban olduğunu hissedendir. Mobbing süreci içinde; Mobbing mağdurunun yaşadıkları şöyle sıralanabilir:

- ✓ Bireyde hastalık belirtileri ortaya çıkar, hastalanır, işe gelmez, işine son verilir.
- ✓ Stres yaşar ve buna bağlı olarak psikosomatik semptomlar ortaya çıkar. Bazen ağır bir depresyon yaşar, intiharı düşünebilir ve hatta intihar girişiminde bulunabilir.
- ✓ Rolünü geri rol olarak tanımlar ve “Beni aralarına almıyorlar.” der.
- ✓ Bir yandan suçu olmadığına inanır.
- ✓ Diğer yandan her şeyi her zaman yanlış yaptığına inanır.
- ✓ Kendine güveni olmadığı gibi, genel bir kararsızlık içerisindedir.
- ✓ İçinde bulunduğu durumdan dolayı her türlü sorumluluğu reddeder veya her şeyden kendini sorumlu tutar. (Walter, 1993; Alıntılayan; Tınaz, 2006)

Smith; Singer; Hoel; Cooper, (2003) Mobbing mağdurlarını geçmişleri ile sorgulayarak, okulda maruz kalınanlarla iş hayatında yaşananlar arasında bir paralellik olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

MOBBİNG MAĞDURU TİPLERİ

Mobbing olgusunda, kurban rolünü oynamaya aday bir kişilik tiplemesi mevcut değildir. Ancak yine de işyerlerinde dört farklı tip Mobbing mağduru olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Yalnız Bir Kişi

Çalışanlar işyerinde kendi aralarında kurbanın dışarıda bırakıldığı küçük bir grup oluşturabilirler. Böylelikle kurban yalnızlığa itilir. Yalnız bırakılan bu kişi bazen erkeklerin yoğun olduğu bir ofiste çalışan tek bir kadın veya kadınların çok sayıda olduğu bir yerde çalışan tek bir erkek olabilir. Örnekler kolaylıkla artırılabilir (Tınaz, 2006).

Acayip Bir Kişi

Her hangi bir şekilde diğerlerinden farklı ve başkalarıyla kaynaşamayan kişi bu grup içinde anılır. Bu farklılık; bir giyim tarzı olabileceği gibi engelli bir kişide olabilir. Azınlıkta kalan bir gruba dahil olan kişinin Mobbing'e uğrama olasılığı daha yüksektir (Tınaz, 2006).

Başarılı Bir Kişi

İş hayatında önemli başarılar göstermiş, yönetimin takdirini kazanmış kişiler kolayca çalışma arkadaşlarıncı kıskanılabilirler. Bu da kişinin hedef olması için gerekli tetiklemeyi sağlayabilir (Tutar, 2004).

Yeni Gelen Kişi

Daha önce aynı pozisyonda çok sevilen birisinin olması veya yeni gelen kişinin orada çalışanlardan daha fazla bir takım özelliklerinin bulunması, kişinin Mobbing mağduru olma ihtimalini artırır. Bu özellik hatta çok basit bir şekilde, daha genç, daha güzel vb. özelliklere sahip olmak olarak da karşımıza çıkabilir.

MOBBİNG DERECELERİ

Mobbing'i kişiler üzerinde yarattığı etkilere göre üç farklı derece halinde sınıflamak mümkündür. Bu sınıflama bilimsel bir ölçekten ziyade Mobbing mağdurları ile yapılan görüşmelerden elde edilen sonuçlar dikkate alınmıştır. (Davenport, Swartz ve Elliott, 2003) Mobbing derecesini değişik etmenler belirler. Mobbing' in şiddeti, süresi ve sıklığına ek olarak, kişilerin psikolojileri, yetişme şekilleri, geçmiş deneyimleri ve işletmenin genel koşulları da göz önünde bulundurulmuştur.

Birinci Derece Mobbing

Çalışan direnmeye çalışır, erken aşamalarda kaçır veya aynı işyerinde farklı bir yerde çalışma şansı bulabilirse olumsuz etkilenmekten kaçınabilir. İş arkadaşlarından küçük düşürücü davranışlar görmek, Mobbing mağdurunu şaşırtır ve sıkıntı verir. İş ortamından hoşlanmamaya ve başka iş aramaya başlar.

Şu belirtiler oluşabilir:

- ✓ Ağlama,
- ✓ Zaman zaman uyku bozuklukları,
- ✓ Alınganlık
- ✓ Konsantrasyon bozukluğu.

Ailesi ve arkadaşları ile olan ilişkileri genel olarak etkilenmez (Davenport, Schwartz, Elliot, 2003). Ancak sorun çözüme kavuşturulmaz da devam ederse ikinci derece Mobbing'e dönüşebilir

İkinci Derece Mobbing

Mobbing mağduru sık ve yoğun düzeyde saldırı almaya başlamıştır; direnemez, kaçamaz, geçici veya uzun süreli zihinsel ve / veya fiziksel rahatsızlıklar çeker ve işe geri dönme konusunda ciddi problemler yaşar.

Şu belirtiler oluşabilir:

- ✓ Yüksek tansiyon,
- ✓ Kalıcı uyku bozuklukları,
- ✓ Mide bağırsak sorunları,
- ✓ Konsantrasyon bozuklukları,
- ✓ Aşırı kilo alma veya verme,
- ✓ Depresyon,
- ✓ Alkol ve ilaç alışkanlığı,
- ✓ İşyerinden kaçma (sık sık geç kalma, işe sebepsiz yere gitmemek, sıklaştıran hastalık izinleri,
- ✓ Alışılmadık korkular (görünür bir neden yokken yalnız kalma korkusunun oluşması vb.)

Mobbing mağdurunun ailesi ve iş arkadaşları, bir şeylerin ters gittiğini anlarlar ancak; Mobbing mağdurunun içinde bulunduğu durumu tam teşhis edemeyebilirler. Yaşanan sağlık problemleri işi etkilemeye başlar ve tıbbi yardım gerekliliğinin işaretleri görülür.

Üçüncü Derece Mobbing

Yoğun mobbing devam eder. Etkilenen kişi işgücüne geri dönemez. Fiziksel ve ruhsal zarar görme en üst düzeydedir. Rehabilitasyonla bile düzeltilebilecek durumda değildir. (Davenport, Schwartz, Elliot, 2003) Üçüncü

derece mobbingin sonunda mağdur bütün özgüvenini yitirmiştir ve tedavi olmaz bir halde çalışamaz duruma gelmiştir. Bu derecenin sonunda intihar vakaları dahi gözlemlenmiştir.

Şu belirtiler oluşabilir:

- ✓ Şiddetli depresyon,
- ✓ Panik ataklar,
- ✓ Kalp krizleri,
- ✓ Diğer ciddi hastalıklar,
- ✓ Kazalar,
- ✓ İntihar girişimleri
- ✓ Üçüncü bir kişiye yönelik şiddet,

Mobbing mağdurunu ailesi ve arkadaşları artık durumun ciddiyetini anlamalıdır. Tıbbi ve psikolojik yardım artık zorunludur.

ÇALIŞMA ORTAMINDAKİ MOBBİNGİN KURUMSAL NEDENLERİ

(Adams, 1992) işyerindeki Mobbing' in en çarpıcı kaynağının, kişisel hırs, çekememezlik, kıskançlık vb. duyguların olduğunu vurgulayarak; yetenekli ve gelecek vaat eden idarecilerin taşıdığı riske dikkat çekmektedir. Ancak bazı örgütsel faktörlerinde Mobbing'e zemin hazırladığını da göz ardı edilmemelidir.

Mobbing' in her işyerinde veya kuruluştaki ortaya çıkması kaçınılmazdır. Örgüt bu davranışları görmezden geldiği, göz yumduğu, hatta kışkırttığı takdirde mağdur, karşısındaki çok sayıda ve güçlü kişiler karşısında kendisini çaresiz görür. Mobbing'e neden olan bazı örgütsel nedenler şöyle ifade edilebilir: (Davenport, Swartz ve Elliott, 2003)

Kötü Yönetim

Çoğu işyeri; verimliğe, maliyet düşürmeye ve rekabet ortamında daha iyi bir durumda bulunmaya büyük önem vermektedir. Bu sayılanlar, başarı ve sağlam bir ekonomi için önemli hedefler olmasına karşın; aşırı derece sonuca odaklanarak, örgütün en önemli varlık amacı olan ahlak ilkesinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır (Tınaz, 2006). Kötü yönetimin bir takım unsurların şöyle sıralamak mümkündür:

- ✓ İnsan kaynakları pahasına, aşırı şekilde sonuca yönelik yönetim anlayışı,
- ✓ Fazlasıyla hiyerarşik bir yapı,
- ✓ Açık kapı politikasının olmaması,
- ✓ Yetersiz iletişim,
- ✓ Yetersiz sorun çözme yeteneği ya da etkisiz çatışma yönetimi ve şikâyet prosedürlerinin olmaması,
- ✓ Zayıf liderlik,
- ✓ Yaygın günah keçiliği zihniyeti,
- ✓ Ekip çalışmasının yetersiz olması ya da hiç olmaması,
- ✓ Farklılık eğitiminin olmaması veya etkisiz olması.

Yoğun Stresli İşyeri

Yöneticiler, kendi üstlerinin baskısı yüzünde astlarına Mobbing uygulayabilirler. Üretim baskısının yüksek olduğu organizasyonlarda bu tür eğilimler daha fazladır.

Monotonluk

Mobbing'e her zaman yüksek stres yol açmaz. Yeni fikirler çıkmayan, devamlı aynı işlerin tekrarlandığı işyerlerinde, can sıkıntısı da heyecan arayan yöneticiler için bir Mobbing sebebidir, (Schueppach, Tore. 1996).

Yöneticilerin Mobbing Varlığına İnanmamaları veya İnkârı

Organizasyonda ki yöneticilerce; o işyerinde Mobbing varlığının bir sorun olarak algılanmaması, sorunu daha da büyütürken içinden çıkılmaz bir hale getirecektir.

Ahlak Dışı Uygulamalar

Bir organizasyonda ahlak dışı bir takım uygulamalar mevcut ve bununla mücadelede dürüst bir yol seçilmediyse, baskı aracı olarak Mobbing uygulamaları kaçınılmazdır.

Küçülme, Yeniden Yapılanma vb. Nedenler

Rekabetçi ortamda işini kaybetme korkusu yaşayanlar, mevkileri için her ne pahasına olursa olsun bir mücadeleye girişirler. Kendilerinin çıkarılmasından ziyade bir başkasının gitmesini istemek doğal bir davranıştır.

MOBBİNGİN ÖRGÜT ÜZEİNDEKİ ETKİLERİ

Mobbing (Psikolojik Şiddet)'sürecinin birey üzerinde olduğu kadar, örgüt üzerinde de tahrip edici etkileri vardır. Bu nedenle işyeri sahipleri veya yöneticiler, bu zararların bu denli ağır olabileceğini önceden görebilseler, şüphesiz bu süreçle mücadele etmek ve buna bir son vermek için ellerinden geleni yapacaklardır. İşveren için ortaya çıkan öncelikli zarar maddidir. Ancak bunun yanında sosyal bir takım sonuçların da oluşması kaçınılmazdır.

İşletmeler Mobbing sonucu önemli noktalardaki personelini kaybedebilirler. İşgücü devri artar, birlik – beraberlik ve moraller bozulur. Sorunların temeline inmeden yapılacak bir takım çalışmalar, örgütün yapısına zarar vererek durumun daha karmaşık bir hal almasına ve de örgütün zayıflamasına neden olacaktır. (Tınaz, 2006) (Mikkelsen; Einarsen, 2002) çalışmalarında; organizasyonlarda ki Mobbing varlığı, aynı işyerinde ki psikolojik ve psikomatik şikâyetleri arttırdığını saptamışlardır.

AMAÇ VE PROBLEMLER

Problem

Bu çalışmanın konusu “Okul yöneticilerinin mobbinge uğrama düzeylerinin ve bu olgunun bazı demografik değişkenler tarafından nasıl değiştiğinin tespitiyle ilgilidir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı okul yöneticilerinin mobbinge uğrama sıklığının ve ne tür mobbing davranışlarıyla karşı karşıya kaldıklarını araştırmaktır. Araştırmanın bir diğer amacı ise; okul yöneticilerinin mobbing (psikolojik şiddet) algılarının, demografik değişkenler karşısında değişim gösterip göstermediğini ortaya koymaktır. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. Okul yöneticilerinin Mobbing Psikolojik şiddet algılarında **cinsiyetlerine** göre farklılık var mıdır?
2. Okul yöneticilerinin Mobbing Psikolojik şiddet algılarında **medeni durumlarına** göre farklılık var mıdır?
3. Okul yöneticilerinin Mobbing Psikolojik şiddet algılarında **yaşlarına göre** farklılık var mıdır?
4. Okul yöneticilerinin Mobbing Psikolojik şiddet algılarında **eğitim durumlarına** göre farklılık var mıdır?
5. Okul yöneticilerinin Mobbing Psikolojik şiddet algılarında **yöneticilikte geçirilen sürelerine** göre farklılık var mıdır?
6. Okul yöneticilerinin Mobbing Psikolojik şiddet algılarında **çalıştıkları kuruma göre** farklılık var mıdır?

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma okul yöneticilerinin mobbinge uğrama sıklıklarını ve mobbinge uğrarken karşı karşıya kaldıkları mobbing davranışlarını ortaya koymak hedeflenmiştir. Araştırmada literatür taraması yapılarak okul yöneticilerinin karşılaştığı mobbing davranışlarının bazı demografik değişkenler açısından nasıl değişim gösterdiğinin tespit edilmesi alınacak tedbirler açısından önem arz etmektedir. Ayrıca maruz kalınan bu etkinin okul ve eğitim ortamını nasıl etkilediği ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Günümüzde çalışma ortamını çekilmez bir psikolojik şiddet sarmalı haline getiren mobbingin yöneticiler üzerindeki yıkıcı etkisi, yöneticilerin etkinliği azaltmaktadır. Verdiği her karar gereksiz yere eleştirilen yönetici iş yapamaz hale gelmektedir. Eğitim dünyasındaki bu olumsuz gelişmeler geleceğimizin teminatı olan öğrencilerimizi de olumsuz etkilemektedir. Mobbing olgusuna karşı durabilmenin ilk şartı bu olgunun farkına varmaktır. Bu çalışma yöneticilerin maruz kaldığı davranışlar karşısında kendilerine uygulanan mobbingi fark etmeleri bu algının bazı kişisel özelliklere ne ölçüde bağlı olduğunu ortaya çıkarmaktır. Ortaya çıkan bulguların irdelenerek çözüm önerilerinin sunulması sağlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Kocaeli 'de görev yapan Okul yöneticilerinin öğretmen, veli, Milli Eğitim Müdürlükleri ve bakanlık çalışanları düzeyinde uğradıkları mobbingin yaygınlığı, mobbing algılarının, mağdurların demografik özelliklerine göre değişkenlik gösterip göstermediğini ve mobbingin mağdurları üzerindeki etkilerini inceleyen bu araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmaya konu olan Kocaeli Valiliğine bağlı Kocaeli merkezinde bulunan 308 okulda görev yapan 712 okul yöneticisi araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem büyüklüğünü belirlemek amacıyla, Kuramsal Örneklem Büyüklükleri tablosundan yararlanılmıştır. Bu tabloya göre, 500 ile 1000 kişilik evrende %

95'lik güven düzeyi için gerekli örneklem büyüklüğü 218'dir (Altunışık ve diğ.,2005). Araştırmanın örnekleme 243 okul yöneticisinden alınmıştır. Örnekleme yöntemi olarak, tesadüfî örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu örnekleme yöntemi, evrendeki her elemanın eşit ve bağımsız seçilme şansına sahip olması ve ideal bir örnekleme tekniği olmasından dolayı tercih edilmiştir (Altunışık ve diğ.,2005). Araştırma; hazırlanan anketi cevaplayan % 34'ü Kadın (82 kişi), % 66'sı erkek (161 kişi) olmak üzere 243 okul yöneticisinden oluşturmaktadır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Kişisel Bilgi Formu

Anketin birinci bölümü olan Kişisel Bilgi Formu kısmında yöneticilerin kişisel bilgilerine ulaşılmak amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışanların; cinsiyetleri, medeni durumları, yaşları, çalıştıkları kurum, eğitim durumları ve yöneticilikte geçen sürelerine ilişkin sorular sorulmuştur.

Mobbing Algı Ölçeği

Araştırmanın ilk amacı doğrultusunda okul yöneticilerinin mobbinge maruz kalma düzeyini tespit etmek üzere Leymann tarafından geliştirilen ve Pınar Tınaz tarafından Türkçeleştirilen ölçüm aracından (Leymann Psychological Terrorism Inventory) yararlanılmıştır (Ek 1). Leymann mobbingi beş kategori altında ölçmektedir: Kendini gösterme ve iletişime yönelik saldırılar; sosyal ilişkilere yönelik saldırılar; sosyal imaja itibara yönelik saldırılar; mesleki ve özel konumun kalitesine yönelik saldırılar ve sağlığa yönelik saldırılar bu kategorileri oluşturmaktadır. 55 soru, algı ölçeğini tespit edebilmek için 5 farklı kategoride sunulmuştur. Beşli skalaya dayalı Likert ölçeği tipinde hazırlanan soruların tamamına verilen cevaplar, "hiçbir zaman" (1), "nadiren" (2), "bazen" (3), "çoğu zaman" (4), "her zaman" (5) yanlarına yazılan puanlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Mobbing Algı Ölçeğinin Güvenilirlik Çalışması

Güvenilirlik değeri bir ölçme aracının tekrarlanan ölçümlerde aynı sonucu verme derecesinin göstergesidir. Cronbach's Alpha katsayısının sınır değerinin ne olması gerektiği konusunda bir uzlaşma olmasa da, değerin 0.70'nin üzerinde olması genellikle yeterli görülmektedir (bkz. Nunnally, 1978). Sağlığa yönelik saldırılar dışında anketteki soru gruplarının 0.70 eşiğini aştığı görülmüştür. Güvenilirlik analizinin sonuçlarına bakılarak anketin 51., 53. ve 55. soruları "Sağlığa yönelik saldırılar" başlıklı soru grubundan çıkarılmış ve Cronbach's Alpha değeri 0.69'dan 0.73'e yükselmiştir.

Tablo 1: Güvenlik analiz sonuçları

Soru Grupları	Cronbach's Alpha Değeri
İletişime yönelik saldırılar	0.89
Sosyal ilişkilere yönelik saldırılar	0.83
Sosyal imaja yönelik saldırılar	0.89
Mesleki ve özel konumun kalitesine yönelik Saldırılar	0.88
Sağlığa yönelik saldırılar	0.73

VERİLERİN ANALİZİ

Cinsiyete Göre Mobbing Algı Puan Analizi

Tablo 2'de cinsiyete bağlı olarak mobbing algı puanlarının ortalamaları verilmiş olup Tablo 3'de "t" testi analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2: Cinsiyete Göre Mobbing Algı Puan Analizi

Cinsiyet	Katılımcı	Ortalama	Standart Sapma
Puan Kadın	82	80,57	23,30
Erkek	161	87,46	23,55

Tablo 2'deki verileri yorumlamak gerekirse, 82 Kadın yöneticinin mobbing algı puanları ortalamaları 80,57 standart sapması 23,30 standart hatası 2,57'dür. 161 erkek mobbing algı puanları ortalamaları 87,46 standart sapması 23,55 ve standart hatası 1,85'tir. Görüldüğü gibi Kadın ve erkek yöneticilerin mobbing algı puanları arasında fark vardır. Ancak bu farkın, istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını anlamak için "independent t test" tablosuna bakmak gerekir. Fakat bundan önce bakılması gereken Levene's testi sonuçlarıdır.

Tablo 3: Mobbing Algı Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bağımsız Gruplar İçin "t" testi Sonuçları

Gruplar	N	\bar{x}	SS	t	Sd	p
Mobbing Algı Puanları	Kadın	82	80,57	23,30	-2,171	164,60
	Erkek	161	87,46	27,54		

Yukarıdaki hipoteze ilişkin bağımsız gruplar T testi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir. Erkeklerin mobbing algı puanları, Kadınların mobbing algı puanlarından yüksek olduğu görülmektedir. Levene’s testi sonucuna göre varyansların eşit olduğu ($F= 0,986$ $P= 0,322 > 0,05$) varsayımı doğrulanmıştır. Analiz sonucunda $t_{(241)}=-2,171$, $p=0,031 < 0,05$ olduğu görülmüştür. Bu analize dayalı olarak cinsiyete bağlı olarak mobbing algı puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın Erkekler bölümü lehine olduğu sonucuna varılmıştır (Demirci, 2014:48).

Medeni Duruma Göre Mobbing Algı Puan Analizi

Tablo 4’de medeni duruma bağlı olarak mobbing algı puanlarının ortalamaları verilmiş olup Tablo 5’de de “t” testi analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4: Medeni Duruma Göre Mobbing Algı Puan Analizi

Cinsiyet	Katılımcı	Ortalama	Standart Sapma
Puan Evli	206	84,89	23,02
Bekâr	37	86,51	27,16

Tablo 4’deki verilere göre, 206 Evli yöneticinin mobbing algı puanları ortalamaları 84,89 standart sapması 23,02 ve standart hatası 1,60’dür. 37 bekâr yöneticinin mobbing algı puanları ortalamaları 86,51 standart sapması 27,16 ve standart hatası 4,46’tir. Görüldüğü gibi evli veya bekâr yöneticilerin mobbing algı puanları arasında önemli bir fark yoktur. Ancak bu farkın, istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını anlamak için yine de “independent t test” tablosuna bakmak gerekir. Fakat bundan önce Levene’s testi sonuçlarına bakılacaktır.

Tablo 4: Mobbing Algı Puanlarının Medeni Duruma Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bağımsız Gruplar İçin” t” testi Sonuçları

	Gruplar	N	\bar{x}	SS	t	Sd	p
Mobbing Algı Puanları	Evli	206	84,89	23,01	-0,384	241	0,701
	Bekâr	37	86,51	27,16			

Yukarıdaki hipoteze ilişkin bağımsız gruplar T testi sonuçları Tablo 4’de verilmiştir. Bekârların mobbing algı puanları, evlilerin mobbing algı puanlarından yüksek olduğu görülmektedir. Levene’s testi sonucuna göre varyansların eşit olduğu ($F=1,922$ $P=0,167 > 0,05$) varsayımı doğrulanmıştır. Analiz sonucunda $t_{(241)}=-0,384$, $p=0,701 > 0,05$ olduğu görülmüştür. Bu analize dayalı olarak medeni duruma göre mobbing algı puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yöneticilerin Yaşlarına Göre Mobbing Algı Puan Analizi

Yöneticilerin yaşlarına göre mobbing algı puanlarının analizini yaparken öncelikle çalışmaya katılanlar arasında yaş gruplaması yapılmış ve oluşturulan bu grupların mobbing algı puan ortalamaları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 5: Yaş gruplarına Göre Mobbing Algı Puanları Ortalamaları

Yaş	Katılımcı	Ortalama	Standart Sapma
Puan 20-29 Yaş	77	79,75	23,27
29-39 Yaş	68	87,65	26,11
39-49 Yaş	64	89,68	23,50
50 ve üzeri	34	83,77	17,02
Toplam	243	85,14	23,64

Daha sonra varyansların eşitliği varsayımını kontrol etmek için “Test of Homogeneity of Variances” tablosundaki Levene’s test sonuçlarına bakılır. Levene’s test sonuçlarına göre $p > 0,05$ olduğundan varyansların eşitliği varsayımını doğrulanmış olur ($L=2,418$ $P=0.654$).

Tablo 6: Levene’s Test Sonuçları

Levene’s Testi	df1	df2	Sig.
2,418	3	239	,067

Tablo 7’de yöneticilerin yaşlarına göre mobbing algı puanlarının tek yönlü varyans analizlerinin “Tek Yönlü ANOVA” testi sonuçları aşağıda belirtilmiştir. “Anova” tablosuna baktığımızda $P= 0.064 > 0,05$ olduğundan H_0 hipotezi kabul edilir ve grup ortalamalarının birbirlerinden farklı olmadığı görülmektedir.

Tablo 7: Mobbing Algı Puanlarının Yöneticilerin Yaşlarına Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Grup	Değerleri		ANOVA Sonuçları						
	N	\bar{x}	SH_x	Var. K.	K.T.	Sd	K.O.	F	P
20-29 Yaş Arası	77	79,75	2,652	G. Arası	4040,450	3	1346,817		
29-39 Yaş Arası	68	87,67	3,167	G İçi	131216,1	239	549,021		
39-49 Yaş Arası	64	89,67	2,938	Toplam	135256,5	242		2,453	0,064
50 ve Üzeri Yaş	34	83,76	2,920						
Toplam	243	85,14	1,517						

Bu hipoteze ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları Tablo 7’de verilmiştir. Bu sonuçlara göre 20-29 yaş arasındaki 77 yöneticilerin mobbing algı puanları ortalamaları ($\bar{x}_{20-29 \text{ yaş}}=79,75$), standart sapma oranı 23,27 ve standart hatası 2,65’tir. 29- 39 yaş arasındaki 68 yöneticilerin mobbing algı puanları ortalamaları ($\bar{x}_{29-39 \text{ yaş}}=87,67$), standart sapma oranı 26,11 ve standart hatası 3,17’dir. 39-49 yaş arasındaki 64 yöneticilerin mobbing algı puanları ortalamaları ($\bar{x}_{39-49 \text{ yaş}}=89,68$), standart sapma oranı 23,50 ve standart hatası 2,94’tür. Son olarak 50 yaş üzerindeki 34 yöneticilerin mobbing algı puanları ortalamaları ($\bar{x}_{50 \text{ ve üzeri yaş}}=83,77$), standart sapma oranı 17,02 ve standart hatası 2,92’dir. Analiz sonucunda ($F_{(239)}=2,453$, $p=0,064>0,05$) yaş gruplarına göre yöneticilerin mobbing algılarının bir birlerine göre farklılık göstermediği sonucuna varılır.

Yöneticilerin Eğitim Durumlarına Göre Mobbing Algı

Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin eğitim durumlarına göre mobbing algı puan ortalamaları Tablo 8’de belirtilmiştir.

Tablo 8: Eğitim Durumlarına Göre Mobbing Algı Puanları Ortalamaları

Eğitim Durumları	Katılımcı	Ortalama	Standart Sapma
Diğer ve Ön Lisans	30	81,53	24,62
Lisans Mezunu	160	84,18	23,36
Yüksek Lisans	53	90,06	23,65
Toplam	243	85,14	23,64

Varyansların eşitliği varsayımını kontrol etmek için yine “Test of Homogeneity of Variances” tablosundaki Tablo 9 Levene’s test sonuçlarına bakmak gerekecektir. Levene’s test sonuçlarına göre $p>0,05$ olduğundan varyansların eşitliği varsayımı doğrulanmış olur ($L=0,317$ $P=0,729$).

Tablo 9: Levene’s Test Sonuçları

Levene Testi	df1	df2	Sig.
,317	2	240	,729

Tablo 10’da yöneticilerin eğitim durumlarına göre mobbing algı puanlarının tek yönlü varyans analizlerinin “Tek Yönlü ANOVA” testi sonuçları aşağıda belirtilmiştir. “Anova” tablosuna baktığımızda $P = 0,197 > 0,05$ olduğundan H_0 hipotezi kabul edilir ve grup ortalamalarının birbirlerinden farklı olmadığı görülmektedir.

Tablo 10: Mobbing Algı Puanlarının Yöneticilerin Eğitim Durumlarına Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Grup	Değerleri		ANOVA Sonuçları						
	N	\bar{x}	SH_x	Var. K.	K.T.	Sd	K:O	F	P
Diğer ve Ön lisans	30	81,53	4,495	G. Arası	1818,478	2	909,239		
Lisans	160	84,18	1,847	G İçi	133438	240	555,992		
Yüksek Lisans ve üzeri	53	90,06	3,249	Toplam	135256,5	242		1,635	0,197
Toplam	243	85,14	1,517						

Bu hipoteze ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları Tablo 10’da verilmiştir. Bu sonuçlara göre diğer ve ön lisans mezunu 30 yöneticinin mobbing algı puanları ortalamaları ($\bar{x}_{d. \text{ön lisans}}=81,53$), standart sapması 24,62 ve standart hatası 4,49’dur. Lisans mezunu 160 yöneticilerin mobbing algı puanları ortalamaları ($\bar{x}_{lisans}=84,18$), standart sapması 23,36 ve standart hatası 1,85’dir. Son grup olan yüksek lisans ve üzerinde mezuniyete sahip 53 yöneticilerin mobbing algı puanları ortalamaları ($\bar{x}_{yüksek L.}=90,06$), standart sapması 23,65 ve standart hatası 3,25’dir. Analiz sonucunda ($F_{(240)}=1,635$, $p=0,197>0,05$) eğitim durumlarına göre yöneticilerin mobbing algılarının bir birlerine göre farklılık göstermediği sonucuna varılır.

Yöneticilerin Çalıştıkları Kurumlara Göre Mobbing Algı Puan Analizi

Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin çalıştıkları kurumlara göre mobbing algı puan ortalamaları Tablo 11’de belirtilmiştir.

Tablo 11: Yöneticilerin Çalıştıkları Kurumlara Göre Mobbing Algı Puanları Ortalamaları

Çalıştıkları Kurum	Katılımcı	Ortalama	Standart Sapma
Anaokulu	33	79,73	20,96
İlkokul	59	81,03	21,80
Ortaokul	69	86,87	24,65
Lise	40	87,43	25,08
Diğer	42	90,12	24,39
Toplam	243	85,14	23,64

Tablo 12’deki Levene’s test sonuçlarına göre $p > 0.05$ olduğundan varyansların eşitliği varsayımı doğrulanmış olur ($L=1,266$ $P=0.284$).

Tablo 12: Levene’s Test Sonuçları

Levene’s Statistic	df1	df2	Sig.
1,266	4	238	,284

Tablo 13’de yöneticilerin çalıştıkları kurumlara göre mobbing algı puanlarının tek yönlü varyans analizlerinin “Tek Yönlü ANOVA” test sonuçları aşağıda belirtilmiştir. “Anova” tablosuna baktığımızda $P = 0.191 > 0.05$ olduğundan H_0 hipotezi kabul edilir ve grup ortalamalarının birbirlerinden farklı olmadığı görülmektedir.

Tablo 13: Mobbing Algı Puanlarının Yöneticilerin Çalıştıkları Kurumlara Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Grup	N	Değerleri	ANOVA Sonuçları						
			\bar{x}	SH _x	Var. K.	K.T.	Sd	K:O	F
Anaokulu	33	79,73	3,649	G. Arası	3418,035	4	854,509		
İlkokul	59	81,03	2,836	G İçi	131838,5	238	553,943		
Ortaokul	69	86,87	2,967	Toplam	135256,5	242		1,543	0,191
Lise	40	87,43	3,966						
Diğer	42	90,12	3,763						
Toplam2	43	85,14	1,517						

Bu hipoteze ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları Tablo 13’de gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre anaokulunda görev yapan 33 yöneticilerin mobbing algı puanları ortalamaları ($\bar{x}_{\text{anaokul}} = 79,73$), standart sapması 20,96 ve standart hatası 3,65 olarak bulunmuştur. İlkokulda görev yapan 59 yöneticilerin mobbing algı puanları ortalamaları ($\bar{x}_{\text{ilkokul}} = 81,03$), standart sapması 21,80 ve standart hatası 2,84 olarak bulunmuştur. Ortaokulda görev yapan 69 yöneticilerin mobbing algı puanları ortalamaları ($\bar{x}_{\text{ortaokul}} = 86,87$), standart sapması 24,65 ve standart hatası 2,98’dir. Lisede görev yapan 40 yöneticilerin mobbing algı ortalamaları ($\bar{x}_{\text{lise}} = 87,43$), standart sapması 25,08 ve standart hatası 3,97 olarak bulunmuştur. Diğer kurumlarda görev yapan 42 yöneticilerin mobbing algı puan ortalamaları ($\bar{x}_{\text{diğer}} = 90,12$), standart sapması 24,39 ve standart hatası 3,76’dır. Analiz sonucunda ($F_{(238)}=1,543$, $p=0,191 > 0,05$) olduğu görüldüğünden çalıştıkları kurumlara göre yöneticilerin mobbing algılarının bir birlerine göre farklılık göstermediği sonucuna varılır.

Yöneticilikteki Kıdem Sürelerine Göre Mobbing Algı

Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin yöneticilikteki kıdem sürelerine göre mobbing algı puan ortalamaları Tablo 14’de belirtilmiştir.

Tablo 14: Yöneticilerin Kıdem Sürelerine Göre Mobbing Algı Puanları Ortalamaları

Kıdem Süresi	Katılımcı	Ortalama	Standart Sapma
0-4 Yıl Arası	118	82,86	24,83
5-9 Yıl arası	61	89,79	25,07
10-15 Yıl arası	31	86,48	21,50
16 ve üzeri	33	83,42	17,17
Toplam	243	85,14	23,64

Tablo 15’deki Levene’s test sonuçlarına göre $p > 0.05$ olduğundan varyansların eşitliği varsayımı doğrulanmış olur ($L=1,909$ $P=0.129$).

Tablo 15: Levene’s Test Sonuçları

Levene’s Testi	df1	df2	Sig.
1,909	3	239	,129

Tablo 16’da yöneticilerin çalıştıkları kurumlara göre mobbing algı puanlarının tek yönlü varyans analizlerinin “tek yönlü ANOVA” test sonuçları aşağıda belirtilmiştir. “Anova” tablosuna baktığımızda $P = 0.293 > 0.05$ olduğundan H_0 hipotezi kabul edilir ve grup ortalamalarının birbirlerinden farklı olmadığı görülmektedir.

Tablo 16: Mobbing Algı Puanlarının Yöneticilerin Yöneticilikteki Kıdem Sürelerine Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Grup	Değerleri		ANOVA Sonuçları						
	N	\bar{x}	SH _x	Var. K.	K.T.	Sd	K:O	F	P
0-4 yıl arası	118	82,86	2,286	G. Arası	2085,936	3	695,312		
5-9 yıl arası	61	89,79	3,210	G İçi	133170,6	239	557,199		
10-15 yıl	31	86,48	3,861	Toplam	135256,5	242		1,248	0,293
16 ve üzeri	33	83,42	2,989						
Toplam	243	5,14	1,517						

Bu hipoteze ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları Tablo 16’da gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre 0 ile 4 yıl arasında görev yapan 118 yöneticinin mobbing algı puanları ortalamaları ($\bar{x}_{0-4} = 82,86$), standart sapması 24,83 ve standart hatası 2,29 olarak tespit edilmiştir. 5 ile 9 yıl arasında görev yapan 61 yöneticinin mobbing algı puanları ortalamaları ($\bar{x}_{5-9} = 89,79$), standart sapması 25,07 ve standart hatası 3,21’dir. 10 ile 15 yıl arasında görev yapan 31 yöneticinin mobbing algı puanları ortalamaları ($\bar{x}_{10-15} = 86,48$), standart sapması 21,50 ve standart hatası 3,86 ve son olarakta 16 yıl ve üzerinde görev yapan 33 yöneticinin mobbing algı ortalamaları ($\bar{x}_{16 \text{ ve üzeri}} = 83,42$), standart sapması 17,17 ve standart hatası 2,99 olduğu görüldü. Analiz sonucunda ($F_{(239)} = 1,248, p=0,293 > 0,05$) olduğundan yöneticilikteki kıdem sürelerine göre yöneticilerin mobbing algılarının bir birlerine göre farklılık göstermediği sonucuna varıldı.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Uygulamaya katılanların Heinz Leymann’ın 5 sınıfa ayırdığı 55 mobbing davranışı ile yöneticilerin mobbinge uğrama sıklıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 17: Uygulamaya Katılanların

Mobbing Davranışı Sınıfları	Katılımcı Sayısı	Genel Ortalama
Kendini Gösterme ve İletişimi Engellemeye Yönelik Saldırıları	243	1,99
Sosyal İlişkilere Yönelik Saldırıları	243	1,47
Kişinin İtibarına Yönelik Saldırıları	243	1,40
Yaşam Kalitesi ve Meslek Durumuna Yönelik Saldırıları	243	1,53
Doğrudan Sağlığa Yönelik Saldırıları	243	1,15

Bu çalışma sonrasında elde edilen ölçümlere göre Tablo 17 oluşturulmuştur. Tablo 17’de görüldüğü gibi; ”kendini gösterme ve iletişimi engellemeye yönelik davranışlar” a verilen cevapların aldığı puan ortalaması 1,99’dur. “Sosyal ilişkilere saldırılar” a verilen cevapların puan ortalaması 1,47, “kişinin itibarına yönelik saldırılar” a verilen puanların ortalaması 1,40, “yaşam kalitesi ve mesleki durumuna saldırılar” a verilen puanların ortalaması ise 1,53’dür. Son olarak “doğrudan sağlığa yapılan saldırılar” a verilen puanların ortalaması 1,15’dir. Okul yöneticilerinin en az karşılaştıkları mobbing davranışı 1,15 ortalama ile “doğrudan sağlığa yönelik saldırılar”, en fazla karşılaştıkları mobbing davranışları ise 1,99 ortalamaya sahip olan “kendini gösterme ve iletişimi engellemeye yönelik davranışlar” dır. Genel olarak bakıldığında katılımcıların mobbing davranışları ile karşılaşma seviyelerinin 1,15 ile 1,99 arasında değiştiği görülmektedir. Bu durum mobbing algı ölçeğine bakıldığında seviyenin “hiçbir zaman” ile “nadiren” arasında “hiçbir zaman” a yakın olduğu görülmektedir. Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin bu tutumlarının hangi değişkenlere göre değiştiği ya da değişmediği, bir başka ifade ile çalışanların algıları arasında farklılığa yol açan değişkenler ile ilgili bulgular alt problemler bölümünde tartışılmıştır (Demirci, 2014:54-55).

Alt Problem 1

“Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin Mobbing algılarında cinsiyetlerine göre farklılık var mıdır?” şeklinde ifade edilen alt problem 1 ile çalışanlarının Mobbing algılarıyla ilgili tutumlarının cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda “t” testi kullanılmış ve sonuçları Tablo 3’de açıklanmıştır. Cinsiyetlere göre ayrılan gruplarda yer alan yöneticilerin, Mobbing algı puanlarına bakıldığında Kadın yöneticilerin puan ortalaması ölçekte “Hiçbir zaman” ifadesini karşılamaktadır. Erkek yöneticilerin mobbing

algı puan ortalaması ise “hiçbir zaman” ile “Nadiren” arasında değişmekte olup “hiçbir zaman” ifadesine daha yakındır. Bu da, genel olarak çalışanların ankette yer alan davranışlara maruz kalmadıklarını göstermektedir.

Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin Mobbing algılarında cinsiyetlerine göre, Mobbing algılarında ki farkın önemli olup olmadığı araştırıldığında; Levene’s testi sonuçlarına göre ,05 anlamlılık düzeyinde; farkın önemli olduğu (0,031<0.05) görülmüştür. Bu sonuçlara göre; ,05 anlamlılık düzeyi ve 241 serbestlik derecesinde; Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin Mobbing algılarında **cinsiyetin farklılığa yol açtığı** söylenebilir.

Hâlbuki yapılan bazı araştırmalar da mobbing algısının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir (Yavuz, 2009).

Bazı araştırma verileri cinsiyetin mobbing algısında önemli bir faktör olduğunu göstermiştir (Ekiz, 2010). Diğer bir çalışmada yine Kadın çalışanların mobbing algısının daha yüksek olduğunu ortaya koyan (Aşır ve Akın, 2004) ve (Kaya, 2012)’dir. Yapılan çalışmada da, Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin, Mobbing algılarıyla ilgili tutumlarının cinsiyetlerine göre farklılaştığı, erkek yöneticilerin mobbing algı puanlarının daha yüksek olduğu ve dolayısıyla erkeklerin daha çok mobbing davranışları ile karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Bu tutum; yönetim kademesinde erkek yöneticilerin daha fazla görev almasından ötürü hemcinslerin bir birlerini daha kolay eleştirebilmeleri, Kadınlara karşı pozitif bir ayrımcılığın varlığı ile açıklana bilinir.

Alt Problem 2

“Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin Mobbing algılarında **medeni durumlarına** göre farklılık var mıdır?” şeklinde ifade edilen alt problem 2 ile; çalışanlarının Mobbing algılarıyla ilgili tutumlarının medeni durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bunun için anket verileri “t”testi kullanılarak analiz edilmiş, elde edilen sonuçlar Tablo 4’de açıklanmıştır. Evli ve bekâr olmak üzere her iki grupta yer alan çalışanların, Mobbing algıları ölçeğe “Nadiren” ifade alanına girmekte gibi görünse de “hiçbir zaman” ölçek dilimine daha yakındır. Bu da genel olarak, yöneticilerin medeni durumları dikkate alındığında ankette yer alan davranışlara maruz kalmadıklarını göstermektedir.

Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin medeni durumlarına göre, Mobbing algılarında ki farkın önemli olup olmadığı sorgulandığında, farkın; ,05 anlamlılık düzeyinde önemli olmadığı (0.167 > 0,05) görülmüştür. Bu sonuçlara göre; ,05 anlamlılık düzeyi ve 241 serbestlik derecesinde; Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin **medeni durumlarının**, Mobbing algıları ortalamalarında **farklılığa yol açmadığı** söylenebilir.

Yapılan çalışma neticesinde, ulaşılan veriler ışığında; medeni durumlara göre, okul yöneticilerinin Mobbing algılarıyla ilgili tutumlarının dikkate değer bir farklılık göstermediği anlamına gelmektedir. Benzer bir sonucu Turan, 2006 yaptığı araştırmada ortaya koymuştur. Fakat bazı araştırmalarda ise evlilerin daha fazla mobbinge maruz kaldığını göstermiştir (Ekiz, 2010), (Aşır ve Akın, 2004). Bekarların mobbing algısı daha yüksek çıktığı değişik araştırmalarda literatürde mevcuttur (Yavuz, 2009), (Şener,...). Bekarların mobbing algı puanlarının daha yüksek çıktığı düşünüldüğünde; bekar olan çalışanın iş hayatında iş yükü olarak daha fazla extra iş yapmak zorunda kaldığı gerçeği bu durumu açıklayabilir.

Alt Problem 3

“Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin Mobbing algılarında **yaşlarına** göre farklılık var mıdır?” şeklinde ifade edilen alt problem 3 ile çalışanlarının Mobbing algılarıyla ilgili tutumlarının yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Tek Yönlü ANOVA testi kullanılmış ve sonuçları Tablo 7 ile ifade edilmişti. Çalışmaya katılan yöneticilerin yaş gruplarına göre Mobbing algı puan ortalamalarına bakıldığında, 1’inci ve 4’üncü grupta yer alan yöneticilerin Mobbing algılarının ölçeğe “hiçbir zaman” ifade alanına girdiği görülmektedir. 2’inci ve 3’üncü grupta yer alanların ise ölçeğe “Hiçbir zaman” ile “Nadiren” ifade alanına girdiği fakat “hiçbir zaman” ifade alanına daha yakın olduğu görülmektedir. Bu da, genel olarak çalışanların ankette yer alan davranışlara maruz kalmadıklarını göstermektedir.

Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin Mobbing algılarında ki farkın önemli olup olmadığı sorgulandığında, farkın ise; Tablo 7’de ,05 anlamlılık düzeyinde önemli olmadığı (0,064>0,05) görülmüştür. Bu sonuçlara göre; ,05 anlamlılık düzeyi ve 241 serbestlik derecesinde; Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin **yaş gruplarının**, Mobbing algıları ortalamalarında **farklılığa yol açmadığı** söylenebilir.

Uygulanan anket neticesinde, ulaşılan veriler ışığında; okul yöneticilerinin mobbing algılarının yaşlarına göre farklılaşmadığı anlamına gelmektedir. Ancak Atalay, yaptığı çalışmada yaş azaldıkça mobbing algısının yükseldiğinden bahsetmektedir (Atalay, 2010). Yaş büyüdükçe mobbing algısının azaldığını da ortaya koyan

çalışmalarda vardır (Yavuz, 2009), (Işık, 2006). Gençliğin tecrübesizliği, iş yapma heyecanı, mükemmeli arama arzusu, üstleri tarafından daha kolay eleştirilebilmeleri ve benzeri sebepler göz önüne alındığında, gençlerin bu davranışları pek fazla önemsemediği görüşü ile bu beklenen bir sonuç olarak görülebilir. Ancak, insanların yaşlarını ilerledikçe davranışlarının değişiminin zorlaştığı, eleştirilere daha az tahammül gösterebildiği ve daha alıngan tutum sergiledikleri göz önünde bulundurularak yaş ilerledikçe mobbing algılarında, düz bir orantı içinde olması beklenebilirdi.

Alt Problem 4

“Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin Mobbing algılarında **eğitim durumlarına** göre farklılık var mıdır?” şeklinde ifade edilen alt problem 4 ile çalışanlarının Mobbing algılarıyla ilgili tutumlarının eğitim durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Tek Yönlü ANOVA testi kullanılmış ve sonuçları Tablo 10’da gösterilmiştir. Yapılan üç gruptaki inceleme sonucu yöneticilerin, Mobbing algıları ölçeğe “Hiçbir zaman” ile “Nadiren” ifadeleri arasında gerçekleştiği alanına girmektedir. Yüksek lisans ve üzerinde eğitim almış yöneticilerin, Mobbing algıları ise ölçeğe “Nadiren” ifade alanına girmekte, ön lisans ve lisans eğitimi almış yöneticiler ise ölçeğe “hiçbir zaman” ifade dilimiyle kendilerini tanımlamışlardır. Bu da genel olarak, çalışanların ankette yer alan davranışlara maruz kalmadıklarını göstermektedir.

Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin Eğitim Durumlarına göre, Mobbing algılarında ki farkın önemli olup olmadığı sorgulandığında, farkın, Tablo 10’a göre ,05 anlamlılık düzeyinde önemli olmadığı ($0.197 > 0.05$) görülmüştür. Elde edilen bu verilere göre; ,05 anlamlılık düzeyi ve 240 serbestlik derecesinde; Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin **eğitim durumlarının**, Mobbing algıları ortalamalarında **farklılığa yol açmadığı** söylenebilir.

Okul yöneticileri ile yapılan çalışmada, ulaşılan veriler, Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin, Mobbing algılarıyla ilgili tutumlarının eğitim durumlarına göre farklılaşmadığı anlamına gelmektedir. Şener’e göre eğitim düzeyleri ile mobbing algısında anlamlı bir ilişki yoktur. Bu verileri destekleyici bir çalışma da (Turan, 2006) tarafından yapılmıştır. Yönetici yetiştirmede akademik bir kültürün oluşmaması okul yöneticiliğinin öğretmenlere ikinci bir görev olarak verilmesi dikkate alındığında yöneticilerin mobbing olgusu karşısında tam bir farkındalık kazanmadığı ancak Lisans üstü eğitim almış mastır veya doktora yapmış olan yöneticilerin mobbing farkındalığının daha yüksek olması, eğitim seviyeleri yüksek olan çalışanların bağımsız iş yapabilme, yönetici adına düşünme ve karar verme, yönetsel ve kişisel sorumluluk ile eleştirme yeteneklerinin daha gelişmiş olması ile açıklanabilir. Bu kişiler konumları itibarı ile de üst amirleri tarafından yapılan eleştirilere karşı tavır sergileyebilirler buda eğitim düzeyi yüksek okul yöneticilerindeki mobbing algısını artırabilir. Atalay ve Yavuz yaptığı çalışmada eğitim seviyesi arttıkça mobbing algısının yükseldiğinden bahsetmektedir (Atalay, 2010), (Yavuz, 2009).

Alt Problem 5

“Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin Mobbing algılarında **çalıştıkları kurumlara** göre farklılık var mıdır?” şeklinde ifade edilen alt problem 5 ile; çalışanlarının Mobbing algılarıyla ilgili tutumlarının meslek gruplarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Tek Yönlü ANOVA testi kullanılmış ve sonuçları Tablo 13’de açıklanmaya çalışılmıştır. Tablo 11’de; Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin Mobbing algılarının çalıştıkları kurumlara göre grup istatistikleri görülmektedir. Araştırmaya göre diğer yöneticiler, hariç kalan dört grupta yer alan yöneticilerin, Mobbing algıları ölçeğe “Hiçbir zaman” ifade alanına girdiği görülmektedir. Diğer yöneticilerin Mobbing algıları ise ölçeğe “Nadiren” ifade alanına girmektedir. Buradan da genel olarak, çalışanların ankette yer alan davranışlara maruz kalmadıkları söylenebilir.

Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin çalıştıkları kurumlara göre, Mobbing algılarında ki farkın önemli olup olmadığı sorgulandığında, farkın, Tablo 13’de; ,05 anlamlılık düzeyinde önemli olmadığı ($0,284 > 0.05$) görülmüştür. Bu sonuçlara göre; ,05 anlamlılık düzeyi ve 238 serbestlik derecesinde; Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin **çalıştıkları kurumlara** göre gruplarının, Mobbing algıları ortalamalarında **farklılığa yol açmadığı** söylenebilir.

Anket neticesinde, ulaşılan veriler Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin, Mobbing algılarıyla ilgili tutumlarının çalıştıkları kurumlara göre farklılaşmadığı anlamına gelmektedir. Okul yöneticilerinin, merkez ve taşra teşkilat yönetimlerinin aynı olması ve bu merkez ve taşra teşkilatlarının aynı kurum kültürüne sahip olmaları yöneticilerin çalıştıkları kurum ile mobbing algı puanları arasında herhangi bir algı değişimi olmaması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Alt Problem 6

“Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin Mobbing algılarında **yöneticilikte geçen kıdem sürelerine** göre farklılık var mıdır?” şeklinde ifade edilen alt problem 5 ile yöneticilerin Mobbing algılarıyla ilgili tutumlarının yöneticilikte geçen kıdem sürelerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Tek Yönlü ANOVA testi kullanılmış ve sonuçları Tablo 16’da açıklanmaya çalışılmıştır. Tablo 14’de; Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin yöneticilikte geçen kıdem sürelerine göre grup istatistikleri görülmektedir. Uygulamaya sonuçları incelendiğinde dört gruptaki yöneticilerin, Mobbing algıları ölçeğe “Hiçbir zaman” ifade alanına girmektedir. Ancak 5 ile 9 yıl arasında yöneticilik yapanların, Mobbing algıları ise ölçeğe “Nadiren” ifade alanına girmektedir. Bu da genel olarak, çalışanların ankette yer alan davranışlara maruz kalmadıklarını göstermektedir.

Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin yöneticilikte geçen kıdem sürelerine göre, Mobbing algılarında ki farkın önemli olup olmadığı sorgulandığında, farkın, Tablo 16’da; ,05 anlamlılık düzeyinde önemli olmadığı ($0,129 > 0,05$) görülmüştür. Elde edilen bu verilere göre; ,05 anlamlılık düzeyi ve 239 serbestlik derecesinde; Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin **yöneticilikte geçen kıdem sürelerinin**, Mobbing algıları ortalamalarında **farklılığa yol açmadığı** söylenebilir.

Anket neticesinde, elde edilen bulgulara göre; Kocaeli Valiliğine bağlı olarak çalışan okul yöneticilerinin, Mobbing algılarıyla ilgili tutumlarının çalıştıkları kurumlara göre farklılaşmadığı anlamına gelmektedir. Bu durum yöneticilerin yaş durumları ile bağlantılı olarak ele alındığında normal olarak kabul edilebilir. Yapılan bazı araştırmalar ise daha kıdemli çalışanlarda daha fazla mobbing algısı geliştiğini ortaya koydu (Ekiz, 2010). Mesleki kıdem arttıkça mobbing algısının azaldığını söyleyen araştırma bulguları da mevcuttur (Aşır ve Akın, 2004), (Işık, 2007).

ÖNERİLER

Mobbing tanımında da bahsedildiği üzere Mobbing; çalışma ortamında ki çalışanların birbirlerini huzursuz ve rahatsız edici davranışlarını hatta tehdit ve saldırıya varan şiddet uygulamalarını, psikolojik ve fiziksel tacizi kapsamaktadır. Bu çalışma ortamı uzun süre devam ettiği takdirde bireyin, örgüt ve çalışma alanı dışına itilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Kurum ve kuruluşlarda çalışma ortamının olduğu her yerde çalışma şartlarını belirleyen yazılı, sözlü kurallar vardır. Ancak bu kuralları uygulayan yöneticiler kendi etik ve çalışma düzenine göre kuralları herkes için aynı şekilde uygulama biçimleri farklılık gösterebilmektedir. Örneğin çalışanlara eşit davranılmamakta, liyakat dikkate alınmaksızın kayırmacılık yapılmaktadır. Bu durumda çalışanlar arasında iş birliği gelişmemekte, katılım sağlanamamaktadır. Tecrübeye ve akademik başarıya önem verilmemektedir. Buna karşılık olarak yakalık artmakta, dedikodu ve kaytarma çoğalmaktadır. Tedirgin eden, yıldırın, bezdiren ve tehdit eden davranışlar görmezden gelinerek yok sayılmakta ve cezasız bırakılmaktadır. Bu tür etik dışı davranışlar, örgütlerde mobbing sürecinin başlamasına, gelişerek sürekli olmasına ve gizlenmesine ortam hazırlamaktadır. Mobbing sadece eğitim kurumlarının değil tüm çalışma hayatının sorunu haline gelmiştir.

Ülkemizdeki kurumların genelde farkında olmadığı bu olgu, aynı zamanda yüksek maliyet kaynağı. Dolayısıyla mobbinge mücadele hem bireysel hem de örgütsel açıdan çok önemlidir. Bu sorunla mücadele edebilmek için de öncelikle yaşanan sürecin adı konulmalı, gereken önlemler alınmalı ve diğer çalışanlar da bilgilendirilmelidir. Mobbinge etkili bir şekilde baş edebilmek için şunlar önerilebilir (Özer, 2009):

- ✓ Yabancı kökenli “mobbing” kelimesi yerine konuyu aynı kapsam içerisinde ifade edebilecek Türkçe kelime karşılığı bulunmalıdır.
- ✓ Mobbingin kapsam ve sınırları açık ve net olarak belirlenmelidir.
- ✓ Mobbinge uğrayan kişilerin uğradıkları maddi ve manevi zararların giderilmesi yönünden ilgili kanunlarda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- ✓ İş ve çalışma hukuku kapsamında mobbinge uğrayan çalışana derhal fesih hakkı ile birlikte diğer tazminatlardan hariç olmak üzere cezai şart mahiyetinde caydırıcı bir “mobbing tazminatı” ödenmesi konusunda ilgili kanunlarda düzenlemeler yapılmalıdır.
- ✓ Mobbingi özendirir mahiyette yazılı ve görsel yayınların yapılması da engellenmelidir.
- ✓ Türkiye, kadınların işgücüne katılımı açısından % 25,4 ile OECD ülkeleri içinde en düşük orana sahiptir. Çeşitli yasal ve pratik önlemlere rağmen, cinsiyet ayrımcılığı ülkemizde bir problem olarak kalmaya devam etmektedir. İşyerlerinde ve işe girişlerde, cinsiyet, ırk veya etnik köken, din veya inanış, özürüllük, hükümlülük, yaş ve cinsel eğilim sebebiyle yapılan ayrımcılığın herhangi bir açığa yer bırakılmadan düzenlenmesi gerekmektedir.

- ✓ Mağdurun, baskı gördüğü işyerinden ayrılmasıyla gördüğü maddi zararın tazmini gerekmektedir. Tazminat olarak uygun görülen miktarın belli bir oranı zorbadan, diğer kısmı ise şirketten alınır, bu yaptırımın etkisiyle, mobbing daha çabuk kontrol altına alınacaktır.
- ✓ İşyerlerinde, Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) Türkiye Şubesi'nde çalışan kişileri korumak için hazırlanan "İş Yerinde Tacizi ve Baskıcı Davranışları Önleme Politikası" benzeri uygulamaların başlatılması ve denetlenmesi sağlanmalıdır. Denetleme kadar yasal yaptırımların caydırıcılığı da göz önüne alınarak, yasalardaki boşluklar doldurulmalıdır.
- ✓ Ülkemizde mobbing olgusuna yönelik duyarlılık ve önlem alma faaliyetlerinin artırılması ile mobbing kurbanlarına maddi ve manevi yardım sunabilmek için yapılan çalışmalar, son yıllarda artarak devam etmektedir. Bilim insanları, sağlıkçılar, sendikalar, hukukçular, sosyologlar, psikologlar ve mağdurlar, mobbing konusunda, araştırmalarıyla, çalışmalarıyla, yayınlarıyla, internet siteleriyle, kitap ve röportajlarla görüş ve düşüncelerini açıklayarak, mobbing kavramının herkes tarafından anlaşılması için çaba sarf etmektedir. Ancak bu çalışmaların sistemli bir şekilde yapılması gerekmektedir.
- ✓ Mobbing ile ilgili bakanlık ve kurumlar birbirleriyle irtibatlı olmalı, çalışmalar, oluşturulacak ortak bir birim aracılığıyla daha sistemli yürütülmelidir.
- ✓ İşyerlerinde yapılacak eğitim çalışmaları ve toplantılarla, çalışanların ve işverenlerin mobbing konusunda bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır.
- ✓ Belirli şartları taşıyan işyerlerinde, daha verimli bir çalışma ortamı hazırlanmasını destekleyecek bir unsur olarak psikolojik danışmanlık birimi oluşturulmalı ve mobbing konusunda eğitim almış psikolog bulunması zorunlu tutulmalıdır.
- ✓ Ailede öğrenilmeye başlanan kişiye ve kişilik haklarına saygının çocukların dimağlarına daha iyi yerleşmesini sağlamak için, okullarda "kişiye ve kişilik haklarına saygı" içerikli ders konulması yararlı olacaktır. Bu sadece mobbing için değil, hayatın her aşamasında insanlar için önemli ve gerekli bir konudur.
- ✓ Türkiye'de işyerlerinde çalıştırılan özürülülerin iş ortamında özrü nedeniyle mobbinge uğramaması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Kanun işverenlere ve kamu kurumlarına da işyerlerinde gerekli fiziki düzenlemeleri yapma zorunluluğu getirmelidir.
- ✓ Üniversiteler veya ilgili kuruluşlar mobbing konusunda çalışmalar yapmalı, işyerlerinde ve diğer yerlerde uygulanan mobbing çeşitlerine, dağılım ve yayılım oranlarına yönelik istatistikî veriler oluşturmalı, bu alanlarda araştırmalar yapılmalıdır.
- ✓ Japonya'da olduğu gibi bir ALO MOBBİNG hattı oluşturulmalıdır. Burayı arayanlar hem sorunlarını iletmiş, hem de mobbinge ilgili araştırmalarda bir veri tabanı oluşturulmuş olur (Demirci, 2014:64-67).

KAYNAKÇA

- Acar, A.B., Dündar, G. İşyerinde Psikolojik Yıldırımaya (mobbing) Maruz Kalma Sıklığı ile Demografik Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi 37, 2, 2008, Sf: 111-120
- Adams, A. (1992), *Bullying at Work: How to Confront and Overcome It*, London:Virago.
- Aktop, N.Günes. (2006). *Anadolu Üniversitesi Öğretim Elemanlarının Duygusal Tacize İlişkin Görüşleri ve Deneyimleri*. Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir.
- Altunışık, R., Recai, C., Serkan, B. ve Engin, Y., (2005), "Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri", Sakarya Kitapevi, Sakarya.
- Altuntaş, C. (2010). "Mobbing Kavramı ve Örnekler Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma", *Journal of Yaşar University*.
- Arpacıoğlu, G. (2005). *Türkiye'de Zorbalık Bir Çalışma Biçimi...İçinde Deniz Yalım (editör), İnsan Kaynaklarında Yeni Eğilimler (ss.245-273)*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Aşır, S.K., Akın, G., (2004) "İlköğretim okullarındaki yıldırımaya (mobbing) toplumsal cinsiyet bağlamında bir bakış", *International Journal of Human Sciences*
- Aşır, S.K., Akın, G., (2004) "İlköğretim okullarındaki yıldırımaya (mobbing) toplumsal cinsiyet bağlamında bir bakış", *International Journal of Human Sciences*

- Atalay, İ., (2010), “Mobbing’in Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi “Kamu Sektöründen Bir Örnek””, Atılım Üniversitesi S.B.E. İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Baltaş, Acar (2002). “Adı yeni konmuş bir olgu: İş yerinde yıldırma” Activeline Gazetesi. No:30, [Online]:<http://www.makalem.com> adresinden Mayıs 2006 tarihinde indirilmiştir.
- Baykal, A.N. (2005), Yutucu Rekabet Kanunu Devrindeki Mobbingden Günümüze, Sistem
- Björkqvist, K., Österman, K. ve Hjet-Back, M., (1994), “Aggression Among University Employees”, Aggressive Behavior, Vol: 20, pp: 173- 184.
- Charlotte, R., Hoel, H., A Summary Review Of Literature Relativity To Workplace Bullying. Journal Of Community & Applied Social Psychology, Vol.7, 1997.
- Cüceloğlu, D. (2003), İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları, 12.b., Remzi Kitabevi, İstanbul
- Çobanoğlu, Ş. (2005), “Mobbing İşyerinde Duygusal Saldırı ve Mücadele Yöntemleri”, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005
- Davenport, N., Schwartz, R.D. ve Elliott, G.P. & ÖnerToy, O.C. (2003), “Mobbing: İş Yeriinde Duygusal Taciz”, Sistem Yayıncılık: İstanbul
- Demirci, O. (2014). “Okul Yöneticilerinin Mobbinge Uğrama Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
- Dikmen, A. (2005). “Workplace bullying/mobbing and its effects on intention to Leave the organization.”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Einarsen, S., (1999), “The Nature and Causes of Bullying at Work “, International Journal of Manpower, Vol: 20, Nr: 1/2, pp: 16- 27.
- Ekiz. V. (2010). “İşletmelerde Yaşanan Psikolojik Şiddet ”. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi S.B.E. İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.
- Erdoğan, G., (2009). “Mobbing (İşyerinde Psikolojik Taciz)”, <http://www.gulnurerdogan.av.tr/tr/uploads/mobbing.pdf>, Erişim 10.12.2010.
- Ergenekon, S. (2006). İşyerlerinin Görünmez Sorunu. [http:// www. evrensel.net/06/09/13/toplum.html](http://www.evrensel.net/06/09/13/toplum.html). [02.10.2007]
- Ertürk, A. (2005). “Öğretmen ve okul yöneticilerinin okul ortamında maruz kaldıkları yıldırma eylemleri”. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eser, O., (2009). “Mobbing Kavramının Türkçe Serüveni”, <http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/oktay_eser_mobbing_kavrami.pdf>, Erişim Tarihi 2010
- Gün, H., (2010), “Çalışma Ortamında Psikolojik Taciz, Mobbing / Bullying, İşyeri Sendromu”, Lazer Yayıncılık Sayfa 83-84
- Gökçe, A.T., (2012),”Mobbing: İş Yeriinde Yıldırma Özel ve Resmi İlköğretim Okulu Öğretmen ve Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma.”, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 18 272-286
- Hirigoyen.M.F., (1998) “Le Harcelement Moral”, Editions La Decouverte et Syros, Paris, 1998.
- Hoel, H. Faragher, B., Cooper, C. (2004). “Bullying is detrimental to health, but All bullying behaviours are not necessarily equally damaging.”, British Journal of Guidance & Councelling, Vol. 32, No.3. 367-387.
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Mobbing>>, alındığı tarih: 06.01.2011.
- <http://ishukuku.blogcu.com/1653197/> (2007).
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Mobbing>>, alındığı tarih: 10.10.2010.
- <http://uvt.ulakbilimigov.tr> (Erişim Tarihi:06.02.2010).
- http://www.mobbing-usa.com/R_articles.html (Erişim Tarihi:01.09.2009)
- <http://www.vikipedi.com/> (Erişim Tarihi:06.10.2013)
- İşık, E., (2007),”İşletmelerde Mobbing uygulamaları İle İş stresi İlişisine Yönelik Bir araştırma”, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

- Kaya, Ç., (2012),” Cerrahi Hemşirelerin Mobbinge Maruz Kalma Durumlarının Belirlenmesi ve Mobbingin Hemşireler Üzerine Olan Etkisinin İncelenmesi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
- Klaus, N., (1996), “Mobbing and Well-being: Economic and Personnel Development implications”. European Journal of Work and Organizational Psychology 5: 150-239.
- Kök, B.S., (2006). “İş Yaşamında Psiko-Şiddet Sarmalı Olarak Yıldırma Olgusu Ve Nedenleri.”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (16), 434 – 448.
- Leymann, (2009), “Mobbing-Encyklopedia”, <http://www.leymann.se> ; (Erişim Tarihi 2009).
- Leymann, H (1996). “The Context and Development of Mobbing at Work”. European Journal of Work and Organizational Psychology, 5 (2) 165-285
- Leymann, (1990), Leymann, H., (1990). “Mobbing and psychological terror at workplaces”, Violence and Victims, 5 119-126.
- Leymann, H. And Gustafsson, A. (1996), “Mobbing at Work and The Development of Post Traumatic Stress Disorders”, European Journal of Work and Organizational Psychology, 5(2), p.251-275.
- Leymann, Heinz (1996). "The Content and Development of Mobbing at Work." European Journal of Work and Organizational Psychology. 5:2, pp.165-184.
- Minton, S. J., P. MINTON, "The Application of Certain Phenomenological / Existential Perspectives in Understanding the Bully-Victim Cycle", Existential Analysis Journal of the Society for Existential Analysis, Vol. 15 Issue 2, p230-242, Jul2004.
- Özer, D. (2009). “İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Raporu”, <http://www.bilka.org.tr/Mobbing1.doc>. (Erişim Tarihi: 04.04.2010).
- Paksoy, N. (2007). “İşyerinde Psikolojik Taciz-Yıldırma (Mobbing)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Schuepbach, K. & Torre, R. (1996). Mobbing: Verstehen -Überwinden-Vermeiden. Ein Leitfaden für Führungskräfte und Personalverantwortliche. Zürich: Kaufmannischer Verband.
- Sekeran, U., Research Methods for Business: A Skill Building Approach, 2nd Edition, John Wiley & Sons, USA.
- Sheehan, M., (2004), “Workplace Mobbing: A Proactive Response, Paper Presented at the Workplace Mobbing Conference”, Brisbane, Australia, www.lindas.internetbasedfamily.com/f/mobms.pdf, 1-11
- Smith, D.M., Brown, S.L., & Ubel, P.A. “Are subjective well being measures any better than decision utility measures?”, Health Economics, Policy and Law. 2008;3(1):85-92.
- Soyer, Şule, Mobbing İşyerinde Duygusal Saldırı, http://www.alomaliye.com/sule_soyer_mobbing.htm. Erişim:10.10.2008).
- Şener, O., “Genel Kamu Liselerinde Psikolojik Yıldırma ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi”, Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD) 1(1): 47-64
- Tan, B. U. (2005). “İşyerinde Rekabetin Neden Olduğu Psikolojik Baskılar.”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tarhan, N. (2004), “Psikolojik Savaş – Gri Propaganda”, Timaş Yayınları, 4, Baskı İstanbul
- Tevrüz, S., Artan, İ. ve Bozkurt, T., (1999), “Çatışma ve yönetimi Davranışlarımızdan Seçmeler”, İstanbul, Beta Yayınları.
- Tınaz, P. (2006a), “İşyerinde Psikolojik Taciz, (Mobbing), Çalışma ve Toplum”, Cilt No:4 (11).
- Tınaz, P. (2006b), “İşyerinde Psikolojik Taciz, (Mobbing)”, İstanbul, Beta Basım Yayım
- Torun, A.. (2004). “İşyerinde Zorbalık”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi Öneri, Cilt 6, Sayı 22.
- Turan, F., (2006), “İşyerlerinde Psikolojik Yıldırma Olgusu ve Konuya İlişkin Bir Araştırma”, İstanbul Üniversitesi S.B.E. İşletme Anabilim Dalı, İnsan Kaynakları Yönetim Bilimi Yüksek Lisans Tezi
- Tutar, H., (2004), “İşyerinde Psikolojik Şiddet”, 1. Baskı, Platin Yayınları, İstanbul. Violence and Victims, 5(2), 119-126.

- Tutar, H., İşyerinde Psikolojik Şiddet Süreci, <http://www.canaktan.org/yonetim/psikolojiksiddet/sureci.htm> (Erişim:10.10.2008).
- Walter, H., “Mobbing: Kleinkrieg am Arbeitsplatz”, Campus, Frankfurt, 1993.
- Westhues, K. (2002); The Mobbings at Medaille College in 2002, University of Waterloo, Canada.
- Yaman, E. (2009). Yönetim psikolojisi açısından işyerinde psikoşiddet - mobing-Ankara: Nobel Yayınevi.
- Yavuz, H. (2009), “Çalışanlarda Mobbing (Psikolojik Şiddet) Algısı: Sağlık Sektörü Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2009/2, Sayı: 10
- Yüçetürk, E.Elif (2005), “Örgütlerde Küresel Bir Yönetim Sorunu Yıldırma (Mobbing) ve Cinsiyet İlişkisi”, Çalışma Yaşamında Dönüşümler, Der.: Aşkın Keser, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Zapf, D. (1999). “Organizational, Work Group Related and Personal Causes of Mobbing/Bullying at Work”. International Journal of Manpower, I, 70-85.

TV'lerde Yayınlanan Yemek Programları Üzerine Bir Değerlendirme: MasterChef Türkiye Örneği

An Evaluation of Food Programs Broadcasted on Televisions: The Example of MasterChef Türkiye

ÖZET

Günümüzde televizyon kanalları hala en çok tercih edilen kitle iletişim araçlarından olup bu kanallarda yayınlanan yemek programları dünyanın her yerinde oldukça ilgi çekmektedir. Televizyon programlarında yemek temalı yayınlar yüksek reytinge sahip olduğu bilinmektedir. Yemek programları hedef kitlelerin yemek kültürünün gelişmesine katkı sunmasının yanında hoşça vakit geçirmelerine ve gastronomi turizminin gelişmesine önemli katkılar sunmaktadır. Televizyondaki yemek programlarında yemeğin bir imge olarak gösterilmesi, insanlara farklı yeme-içme alternatifler sunulmaktadır. İnsanları farklı yemek tatlarıyla buluşturmak yoluyla farklı kültürlerinde tanınmasına vesile olmaktadır. Çalışmada ülkemizdeki ulusal TV kanallarında yayınlanan yemek programları genel olarak incelenmiş bunların arasından MasterChef Türkiye yemek programı örnek olarak ele alınmıştır. MasterChef Türkiye programına katılan yarışmacıların birbirlerine karşı tutumları, sunucuların programlardaki rolleri, yayın saatleri, jüri üyelerinin değerlendirmeleri, yemek yapım ve sunum süreçleri nitel çalışmalarda sık sık kullanılan içerik analizi yöntemiyle analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda yemek programlarının; izleyicileri eğlendirmek, sosyalleşmelerine katkıda bulunmak, hoşça vakit geçirmelerini sağlamak, farklı yemek kültürlerini tanımak, öğrenmek gibi sonuçlara hizmet ettiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Televizyon programları, Yemek yarışmaları, Gastronomi turizmi, MasterChef Türkiye

ABSTRACT

Today, television channels are still the most preferred mass media, and the food programs broadcast on these channels attract a lot of attention all over the world. It is known that food-themed broadcasts have high ratings in television programs. Meal programs not only contribute to the development of the food culture of the target groups, but also make important contributions to the development of gastronomy tourism. Showing food as an image in cooking programs on television offers people different eating and drinking alternatives. By bringing people together with different food tastes, it helps them to be recognized in different cultures. In the study, the food programs broadcast on national TV channels in our country were examined in general and the MasterChef Turkey cooking program was taken as an example. The attitudes of the contestants participating in the MasterChef Turkey program towards each other, the roles of the presenters in the programs, broadcast hours, evaluations of the jury members, food preparation and presentation processes were tried to be analyzed with the content analysis method, which is frequently used in qualitative studies. As a result of the study, meal programs; It has been revealed that it serves the results such as entertaining the audience, contributing to their socialization, ensuring that they have a good time, getting to know different food cultures and learning.

Keywords: Tv programmes, Cooking competitions, Gastronomy tourism, MasterChef Turkey

GİRİŞ

Televizyon, gerçekliğin yorumlandığı, içerik ve olayların kurgulandığı, programlarla izleyicilere aktarıldığı bir kitle iletişim aracıdır (Köksalan, 2009). Günümüzde eskisi kadar olmasa da hala en çok kullanılan kitle iletişim araçlarından birisi olarak televizyon ikamet ettiğimiz mekanların bir çok köşesinde yer almaktadır. Televizyonda gösterilen filmler, sunulan programlar, kurgulanan bir çok hikaye insanları etkileyerek insanların hayatının bir parçası olabilmektedir. Son yıllarda televizyonlarda gastronomi ile ilgili programların yaygınlaşığına şahit olmaktadır. Gastronomi kültürünün anlatıldığı ve bunun insanların dikkatini çekecek şekilde bir show olarak yansıtılması televizyonların izlenme oranını ciddi manada yükseltmektedir (Ünyay, 2009).

Yemek programları, gerçek ve eğlence programları arasındaki geleneksel ayrıma karşı çıkan, günden güne sayısı artan televizyon programlarının en tercih edilen bir parçasıdır; ana ögesi yemek pişirme şovudur (De Solier, 2005). Yemek programları genellikle stüdyoların kendi mutfak setlerinde gerçekleştirilmekte ancak bazılarının restoran ortamında, bahçelerde, nehir ve göl kıyılarında çekildiğini görmekteyiz. Bu tür yemek programlarında ünlü şeflere sıklıkla yer verilmektedir. Yardımcı şefler, davet edilen ünlüler ve konuklar program boyunca birden fazla yemek hazırlarken, ya yemek yapımına yardımcı olurlar ya da misafir konuk olarak sohbet şeklinde programa devam ederler (Diehl vd., 2010).

Yemek programları, programı sunan kişi tarafından tarif edilen yemeği sanal olarak "tadan" ve "koklayan" izleyiciler için görsel bir şölen olmakta ve hayali yiyecek tüketimi sunmaktadır (McBride, 2010). Adema (2000),

Bihter Zeybek Hüsem ¹
Cavit Yavuz ²

How to Cite This Article

Zeybek Hüsem, B. & Yavuz, C. (2023). "TV'lerde Yayınlanan Yemek Programları Üzerine Bir Değerlendirme: MasterChef Türkiye Örneği" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7539-7547. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssjs.70710>

Arrival: 18 May 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Ana Bilim Dalı, Ordu, Türkiye; ORCID: 0000-0002-4766-8118

² Prof. Dr., Ordu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Turizm İşletmeciliği ABD, Ordu, Türkiye; ORCID: 0000-0001-9279-1740

yemek kanallarını tanımlarken izleyicilerin hayallerinin ötesindeki yiyecekleri yemeyi ve pişirmeyi hayal edebildikleri ve yeni sosyal roller oynayabildikleri "dolaylı tüketim" ile sonuçlandığını ileri sürmektedir. Yine Adema (2000)'e göre "Food Network" kanalı, hem yemek yapımı ve hem de yiyecekler hakkında bilgiler vererek izleyiciye dolaylı bir zevk sunar. Ketchum (2005) ayrıca, Food Network'ün izleyicinin/tüketicinin meta hazzının nasıl gerçekleştirilebileceğine dair tavsiyeler veren bir "tüketici hazzı dünyası" veya izleyicilerle yakın bir bağlantı oluşturduğunu ileri sürer. İyi hazırlanmış bir hikaye, izleyiciyi ilk kelimedenden yakalar, son kelimeye kadar tutar ve doruk noktasına veya aydınlanma anına kadar kendisine bağlı tutar. Program sunucusu, dinleyiciye simüle edilmiş bir deneyim sunar ve gerçek bir deneyimmiş gibi hissetmesi için onu hayata geçirir (Schiffrin, 1987).

Küreselleşmeyle birlikte dünyada ki yaşam biçimleri benzerlik gösteren insanların fazlaşması neticesinde aynı formata sahip yemek programları da popülerlik kazanmıştır. Yemek programlarının popülerleşmesinde katkı sağlayan şeflerin hazırladıkları yemekler sanatsal bir içerik üretir hale dönüşmüş bu sayede programlar daha değerli bir hale gelmiştir. (Kanık, 2016: 247). Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yayın yapan birçok ulusal ve bölgesel televizyon kanallarında yemek programlarının hızlı bir şekilde yaygınlaştığına şahit olmaktayız. Yemek programlarının bu şekilde yaygınlaşmasının en büyük nedeni televizyon kanallarının yüksek reyting beklentilerini karşılaması ve bunun yanında gastronomi kültürünün gelişmesi ve bilinirliğinin artması olarak değerlendirilmektedir (Aldemir vd., 2020).

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Televizyon Yayıncılığında Yemek Programları

Türkiye'nin televizyon yayıncılığı ile tanışması, 1952 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nde (İTÜ) kurulan stüdyolar ve yayın sistemiyle mümkün olmuştur. Televizyon yayıncılığının geniş kitlelere hitap etmesi ve ulaşması ise gerçek anlamda TRT'nin kuruluşundan sonra gerçekleşmiştir (Kurtçu ve Avcı, 2021). TRT 1964 yılında kurulmuş ve 1968 yılında televizyon programlarını yayınlamaya başlamıştır. 1968'den 1990'a kadar Türkiye'de televizyon yayıncılığı alanında faaliyet gösteren tek kuruluş TRT olmuştur (Kuralay, 2020).

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte televizyon, insanların eğlenceli vakit geçirmesinde en önemli kitle iletişim araçlarından biri olmuştur. Yarışmalar, diziler ve magazin programları insanların büyük ölçüde zamanını geçirdikleri programlar olarak bilinmektedir (Baran ve Baran, 2014: 171). Televizyon kanalları farklı formatlar ve içerikler geliştirerek, izleyicilerin dikkatinin çekilmesi ve izlenme oranlarının yükseltilmesi adına önemli bir rekabet içerisine girmişlerdir. Bu bağlamda yüksek izlenme oranlarının elde edilmesinde ve dikkat çekilmesinde en önemli programlar yemek programları olmuştur (Görkem ve Ertopçu, 2019). Programların dünya geneline bakıldığında çeşitlilik gösterdiği ve ülkelere göre yerel izler barındırdığı görülmektedir (Umunç, 2020: 1265).

Kathleen Collins (2009)'e göre, yemek programlarının televizyonlarda uzun süre kendini devam ettirebilmesinin nedenleri arasında izleyicinin yaşamına katkı sağlaması ve televizyon kanalları açısından düşük maliyetli olmasının yanında farklı formatlarda sunulmasının olduğu ifade edilmektedir. Yemek programlarının ilk kez Amerika'da radyoda başladığı bilinmektedir. Televizyon yayınlarının 1940 yıllarında başlamasıyla birlikte yemek programları da televizyonlarda yerini almıştır. Yemek programları tarihsel olarak incelendiğinde üç döneme ayrılmıştır. Birinci dönem 1945-1962 yılları arasında olup, bu dönemde yapılan yemek programlarında ev ekonomisi ve beslenme uzmanlarına yer verildiği görülmektedir. 1963-1992 yılları arasındaki dönem ikinci dönem olarak değerlendirilmektedir. Food Network kanalının açılmış olduğu 1993 yılından bugüne kadar olan süreç ise modern dönem olarak adlandırılmaktadır (Collins, 2009: 7-8).

Julia Child, yemek programları döneminin ikonu olarak bilinmektedir. Child yapmış olduğu programlarda yemek yapmayı eğlenceli ve zevkli bir uğraş olarak göstermekte bunu amaç edinmekte böylelikle izleyicilerin boş zamanlarını bu şekilde geçireceklerini kendilerine aktarmaktadır. Diğer önemli televizyon karakterlerinden biri de Graham Kerr'dir. Yemek yapmayı öğretmek gibi bir gayesi olmayıp izleyicileri mizahıyla etkileyerek güldürmeyi amaçlamıştır. 1970'ler, gurme kavramıyla birlikte yemek kültürüne sahip olmanın insanların kendilerini değerli hissetmeye başladığı dönemdir. Food Network'ün kablolu yayına başlaması ve hayat tarzlarının yansıdığı farklı formatların olması, 90'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Food Network, foodie olarak bilinen yemek yemek ve içmekten zevk alan, gündün güne yeni yemek teknik ve formülleri geliştiren, insanların takip ettiği yaşam şekilleri oluşturan bir kanaldır. Farklı malzemelerle ve sunumlarla yapılan yemeklerin yerini ev yemeği tarzındaki yemekler almıştır. Halkın ruhundan anlayan ve mizahını gösterisine ekleyen Emeril Lagasse, televizyon programlarının starı haline gelmiştir. Programının formatında seyirci ile iletişime geçerek, izleyiciyi etkin hale getirip, yemek yapmanın her bir ayrıntısını gösteri şeklinde aktarır. Türkiye'de Food Network 2013 yılından itibaren D-Smart üzerinden yayın yapmaktadır. (Collins, 2009). 1990'lı yıllarda reality show şeklinde yayınlanan Top Chef gibi programlar ortaya çıkmıştır. Eğlence ve heyecanın harmanlandığı Iron Chef, Cook gibi örnekler, bütün dünyada popülerliğini sürdürmüş ve farklı ülkelerde de bu programların örnekleri yapılmaya başlanmıştır (Weisberg, 2003: 116).

Türkiye'deki televizyon kanallarında yayınlanan yemek programlarının gelişimi incelendiğinde, Türkiye ekonomisinin gelişimiyle paralellik gösterdiği görülmektedir. Dünyaca ünlü firmaların Türkiye pazarına girmeleriyle global ürün ve hizmetlerin faaliyetleri ülkemizde artmıştır. Televizyon programlarının, hem sayısının hem de izleyicisinin 1990'dan sonra arttığı görülmektedir. 2000'li yıllardaki yemek programlarında ana tema yemek olup, 2000'lerin sonrasında ise yemek programlarında çeşitlilik ve yeni formatların geliştirildiği görülmektedir. Yemek programlarına bakıldığında, yemek- eğitim, yemek- yaşam tarzı, yemek- yarışma, yemek- gezi, yemek- tanıtım, yemek- sohbet, eğlence içerikleri olduğu görülmektedir. Türkiye'de özellikle kadın kuşağı programları ve o programların içerisinde yemek yapılması oldukça ilgi görmektedir (Kanık, 2016: 244).

Türkiye'deki ulusal televizyon kanallarında yayınlanan yemek programlarının içerikleri analiz edildiğinde, birçok farklı formatla karşılaşmaktayız. İncelen formatların ilki, gündüz kuşağı olarak yayınlanan kadın programlarının akışı içerisinde yer alan yemek yapma programlarıdır. Bu programlarda daha çok sektörde kendisini geliştirmiş olan, yiyecek-içecek alanına meraklı kişiler yer almaktadır. Zaman geçtikçe yemek programlarına olan ilginin artmasıyla birlikte içeriklerinin değiştiği ve seyirciler ile müziğinde dâhil olduğu program konseptlerine dönüşmeye başladığı görülmektedir. Diğer program formatlarına bakıldığında Gülriz Sururi'nin "A La Luna" (1993) yemek programında olduğu gibi genellikle, konukların ağırlandığı, yemeklerin yapıldığı ancak seyircinin dâhil olmadığı kısa süreli programların olduğunu görmekteyiz (Görkem ve Ertopçu, 2019). Bu yemek programları daha çok sohbet, yemek yapma ve eğlencenin harmanlandığı programlar olarak yayınlanmakta, programı sunan kişilerin ise ünlü kişiler olduğu görülmektedir.

Gastronominin daha çok popülerleşip, yayılmasıyla birlikte bir başka yemek programı formatı daha ortaya çıkmıştır. Alanında profesyonel şeflerin tek başlarına hem yemek yapıp hem sohbet ettiği sohbet-yemek programları şeklinde gerçekleşen programlar başlamıştır. Bu formattaki programların ilk örneği olarak Oktay Usta'nın sunumunu gerçekleştirdiği "Yeşil Elma" programı verilebilir. Emine Beder, Ayşe Tüter gibi stüdyoda çekimi gerçekleşen, seyircinin dâhil olmadığı bazı zamanlarda yemek bilgisine sahip olmayan kişilerin eşlik ettiği programlar da yayınlanmaktadır. Bir diğer yemek programı örneği ise lokanta sahiplerinin sunumunu gerçekleştirdiği sağlık, lokanta yemekleri, toplumsal duyarlılıkların bir arada harmanlandığı programlardır. Yayınlanan tüm programlarda tanıtım-egitim-yerel yemek kültürlerine anlam ve değer katılması amaçlanmaktadır. Vedat Milör, Turgay Başyayla, Mehmet Yaşın gibi ünlü isimlerin programlarında da gezi ve yerel yemek kültürlerinin seyirciye aktarılması amaçlanmaktadır (Kanık, 2016).

Yemek yarışma programları Uluslararası alanlarda dünyadaki formatların satın alındığı ilk programlardır. Bu tür formatlı programlara MasterChef Türkiye ve Yemekteyiz programları örnek olarak gösterilebilir. 2010 yılından itibaren yemek programlarının yayınlandığı ulusal birçok kanalda, modernliği temsil eden, eğlenceli, popüleritesi yüksek birçok şefin program yaptığı görülmektedir. Bu şeflere örnek olarak Refika Birgül, Yağız İzgül, Arda Türkmen gibi şeflerin yapmış oldukları programlar gösterilebilmektedir. Ulusal kanalların bazılarında 24 Kitchen, Planet mutfak gibi yemek programları 24 saat yayın yaparken, birçok yeni nesil şefler de diğer kanallarda yayın yapmaktadır (Kanık, 2016).

Yemek Programlarının Konsepti

MasterChef yarışma programının orijinal versiyonu Britanya'ya aittir. Dünyadaki en başarılı yemek yarışmalarından biri olup, 2011 yılında Türkiye'de Show TV kanalında yayınlanmaya başlamıştır. 2018 yılı Eylül ayı itibarıyla de TV8'de yayınlanmaya başlamıştır (Kanık, 2016). Programın amacı, amatör aşçıların ya da bu alanda ustalaşmak isteyen bireylerin marifetlerini sergileyip, zorlu etapları da geçerek "Türkiye'nin en usta şefi" unvanını almasını sağlamaktır (Sönmez, 2020: 144). Bu program seyircilerin izlerken aynı zamanda eğlenerek, daha keyifli bir şekilde öğrenmesini amaç edinmiştir (Kanık, 2016). Televizyon programlarının hazırlanırken ticari gerekliliklerin dikkate alındığı geniş ve heterojen izleyiciler tarafından seçmeci olmayan bir tarzda izlenilmesi için düzenlendiği bilinmektedir. Hatta izleme kararı programın niteliğinden çok izlemeye elverişli saate göre verilmektedir (Gerbner vd., 2014: 283).

Yarışmanın konsepti incelendiğinde ödül ve eleme formatı işleyişinin olduğu görülmektedir. Program müddetinde yarışmacıların kaptanlığı, ödülü, dokunulmazlığı kazanabilmek için verilen görevleri, belirli sürelerde tek başlarına ya da grup halinde yerine getirdikleri görülmektedir (Sönmez, 2020). Yani yarışmacılar tek olarak yarışabildikleri gibi takım olarak da yarışmaktadırlar. Takım halinde yarışılan zamanlarda mavi ve kırmızı takım olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Türkiye versiyonunda ön değerlendirmeyi geçen belirli sayıdaki kişilerle yarışma başlar. Britanya versiyonundan farklı olarak 3 jüri bulunur. Haftanın her günü yayınlanan programda 1 kişi elenir. 12 hafta sonunda 8 kişi yarı finale kalır. 16. haftanın sonunda 4 kişi çeyrek final için yarışır, kalan 4 kişiden 2 kişiyle yapılan finalin sonucunda MasterChef Türkiye birincisi seçilir. Haftanın her günü akşam saat 20.00 da MasterChef Türkiye izleyicisiyle buluşmaktadır (TV8, 2022).

Arda'nın Mutfağı, 2010 senesinden itibaren her cumartesi gündüz kuşağı saatinde 13.00'da Kanal D'de yayımlanmaktadır (Kanal D, 2022). Yemek pişirme programları genel anlamda eğlence amaçlı yayınlanmakta olarak algılansa da eğitici dirler ve gençler başta olmak üzere tüm yaş gruplarına hitap etmektedir (Diehl vd., 2010). Arda Türkmen, konuklarını stüdyonun mutfağında ağırlamakta ve yemekleri kendisi, sohbet eşliğinde yapmaktadır. Arda ile Omuz Omuza, ünlü isimlerin katıldığı Arda Türkmen'in yardımıyla mutfak performanslarını sergilediği, eğlence odaklı olan bir yemek programıdır. Arda Türkmen bu programda üç dört çeşit yemeğin hazırlanma sürecini net bir şekilde açıklamalar yaparak anlatır. Birçok ipuçları vererek, bilgilerini paylaşır. Hazırlık aşaması biten yemekleri tadımlar ve en önemlisi de yemekleri pratik ve lezzetli hale dönüştürme misyonunu üstlenir. Arda Türkmen için zaman oldukça önemlidir, kısa süre içerisinde en fazla bilgiyi ve pratik tarifleri aktarmaya çalışmaktadır. Hafta sonu Pazar günü 13.00'da Kanal D' de yayımlanmaktadır (Kanal D, 2022). Gündüz kuşağı programı olmakla birlikte ev hanımlarına ve yemeğe ilgisi olan izleyicilere hitap etmektedir

Memet Özer ile Mutfakta, hafta sonu cumartesi günleri 11.15'de Fox TV'de yayımlanmaktadır. Ünlülerin konuk olduğu ve yemeklerin tarifleriyle birlikte detaylı olarak sunulduğu bir programıdır (Fox TV, 2022). Gündüz kuşağı olarak yayınlanan program her kesime hitap etmektedir. Ülkemizde özellikle kadınların yemeklerde, davetlerde, buluşmalar da sohbet eşliğinde yemekler hazırlaması, programlara olan ilginin nedenleri arasındadır.

Gelinim Mutfakta, hamarat kadın olma iddiası olan kadınların yarıştığı gündüz kuşağı programlarında yer almaktadır. Yarışma yaklaşık iki buçuk saat sürmekte, dört farklı kayınvalidenin gelinleriyle birlikte yarıştığı bir konseptte sahiptir. Yarışma müddetince gelinler belirli bir zaman aralığında kendilerinden istenilen yemekleri yaparak, sunumlarını yaparlar. Hafta içi cuma günü haftanın kazananı belli olmakta ve ödül kazanmaktadır. Haftanın en düşük puanına sahip olan yarışmacı ise programa veda etmektedir. Hedef kitlesi Evde daha çok zaman geçiren ev hanımları olmasında dolayı gündüz kuşağı yayınlanan programlardandır (Vargel, 2016: 163). Gelinim Mutfakta programı Kanal D kanalında hafta içi her gün saat 13.00'da Nursel Ergin'in sunumuyla ekranlarda bulunmaktadır (Kanal D, 2022).

Yemekteyiz programının orijinali 2005 yılında İngiltere'de, Kanal 4'te yayımlanmaya başlamıştır. Programın adı o yıllarda "Come and Dine with Me" olarak yayımlanmıştır. Türkiye'de ki formatı ilk kez 2008 yılında Show TV kanalında yayımlanmaya başlamıştır. 2012 yılında Fox TV'de, 2015 yılında ise Kanal D'de yayımlanmıştır. 2022 yılı itibarıyla 11. sezonuna başlayan yemekteyiz programı 2017 senesinden bu zamana kadar TV8'de yer almaya başlamıştır. Zuhal Topal'ın hem jüriliği hem de sunumuyla hafta içi her gün 16.00'da TV8'de yayımlanmaktadır (TV8, 2022). Gündüz kuşağında yayınlanan program yaklaşık 4 saat 15 dakika sürmektedir. Yarışmacının yemekleri hazırlaması ve sunumunu yapması, masa düzeninin kurulması ve servisi gibi süreçlerde programın süresine dâhildir.

Konsept olarak incelendiğinde; her hafta 5 yarışmacı yarışmaktadır. Hafta içi gün gün yarışmacılara konuk olup, yapılan yemekleri kendisi ve diğer yarışmacılar değerlendirmektedir. Programın sunucusu ve diğer yarışmacılar program bitmeye yakın o günkü yarışmacının kendisini, misafirperverliğini, masa düzenini ve yemeklerini puanlarlar. Program süresi boyunca yarışmacılara fikirlerini soran, değerlendirmeler isteyen, kimi zaman sunucunun da yorumlarını soran bir dış ses de programa dâhil olmaktadır (Aydoğdu, 2022: 45). Zuhal Topal'la Yemekteyiz, içerik yönünden izleyicilerin kolay algılayabileceği, izleyicinin düşünmesini gerektirmeyen bir programdır (Mutlu, 2008: 24). Gündüz kuşağı olarak yayınlanan bu program, hem yarışmacı hem de puan veren jüri olarak iki rol üstlenmiş katılımcılar arasında icra edilmektedir. Bu durumun yarattığı dengesizlik ve çatışma, programı ilgi çekici hale getirir (Hall, 2003).

Şef Türev Uludağ'ın sunduğu Bir Yemek Olsan, her hafta farklı ünlülerin ağırlandığı bu program, cumartesi günleri TV8 kanalında saat 09.00'da ekranlarda yer almaktadır (TV8, 2022). Mutfak Bahane, Derya Taşbaşı'nın sunumuyla hafta içi her gün 14.00'da ATV'de yayımlanmaktadır. Mutfak da yarışmacıların hünelerini sergilediği ve ödül kazandıkları bir programdır (ATV, 2022). Mutfakta Gülşah Var, Gülşah Şen'in sunumuyla her Pazar 14.00'da Beyaz TV'de yer almaktadır. Yemek tariflerinin verildiği, enfes sunumların yapıldığı bir içeriğe sahiptir (Beyaz TV,2022).

Nermin Gül'ün tarifleri uyguladığı aynı zamanda sunumunu gerçekleştirdiği Nermin'in Enfes Mutfağı adlı program hafta içi her gün 09.50' de Kanal 7'de yayımlanmaktadır. Kanal 7'nin sevilen programı olan Nermin'in Enfes Mutfağında pratik tarifler, lezzetli yemekler, birbirinden şık sunumlar yer almaktadır. Programda yemek yapmanın püf noktaları ve sırları sık sık paylaşılmaktadır. Nermin Gül, birbirinden uzman isimleri programında ağırlamakta ve akla gelebilecek birçok soruyu yayımında ele almaktadır. Hedef kitlesi daha çok ev hanımları olup yemek yapmaktan haz duyan herkeştir (Kanal 7, 2022).

En Hamarat Benim, Kadir Ezildi'nin hem jüri üyeliğiyle hem de sunumuyla ekranlarda yerini almaktadır. Hafta içi her gün 13.00' da Fox TV'de hamarat ve kendine güvenen yarışmacıların katılımıyla gerçekleşmektedir. Eğlence

amacı güdülen program, hedef kitle olarak herkese hitap ettiği için oldukça rağbet görmektedir (Fox TV, 2021). Programa temizliğine, hamaratlığına, misafirperverliğine güvenen herkes katılabilmektedir. Yarışmacıların önce temizlik daha sonra mutfaktaki hünelerini sergilemesiyle program akışı devam etmektedir. Yarışmacı adayların ve sunucunun beğeni süzgecinden geçen günün yarışmacısı oylanmakta ve haftanın finalinde de en yüksek puanı alan yarışmacı büyük ödülün sahibi olmaktadır (Hürriyet, 2021).

Tablo 1: Türkiye'deki Yemek Yarışma Programları ve Konseptleri

Yemek Programları	Yarışma	Konseptleri
MasterChef		Ödül ve eleme formatı olan yarışmada; yarışmacılar kendilerine verilen görevleri en kısa sürede ve en iyi sunumla ve lezzetle jüri üyelerinin huzuruna çıkarmaktadırlar.
Zuhal Topal'la Yemekteyiz		Her hafta 5 yarışmacı yarışmaktadır. Konuk olan yarışmacılar o gün yarışan kişiyi oylama sistemiyle değerlendirir ve haftanın son günü yarışma birincisi belli olur.
Gelinim Mutfakta		Gelinler belirli bir zaman aralığında istenilen yemekleri yaparak, sunumlarını yaparlar. Her cuma günü haftanın kazananı belli olup, ödül kazanmaktadırlar. En düşük puana sahip olan yarışmacı ise programa veda etmektedir.
En Hamarat Benim		Yarışmacı adayların ve sunucunun beğeni süzgecinden geçen günün yarışmacısı oylanmakta ve haftanın finalinde de en yüksek puanı alan yarışmacı ödülün sahibi olmaktadır.
Mutfak Bahane		Mutfak da yarışmacıların hünelerini sergilediği ve ödül kazandıkları bir programdır.

Tablo 2: Türkiye'deki Yemek Programları ve Konseptleri

Yemek Programları	Konseptleri
Arda'nın Mutfacı	Arda Türkmen, konuklarını stüdyonun mutfağında ağırlamakta ve yemekleri kendisi, sohbet eşliğinde yapmaktadır.
Arda ile Omuz Omuz	Ünlü isimlerin katıldığı Arda Türkmen'in yardımıyla mutfak performanslarını sergilediği, eğlence odaklı olan bir yemek programıdır.
Memet Özer ile Mutfakta	Ünlülerin konuk olduğu ve yemeklerin tarifleriyle birlikte detaylı olarak sunulduğu bir programdır.
Bir Yemek Olsan	Her hafta farklı ünlülerin ağırlandığı bu eğlence odaklı bir programdır.
Mutfakta Gülşah Var	Yemek tariflerinin verildiği, enfes sunumların yapıldığı bir içeriğe sahiptir.
Nermin'in Enfes Mutfacı	Birbirinden uzman isimleri programında ağırlamakta ve pratik tarifler, lezzetli yemekler, birbirinden şık sunumlara yer vermektedir.

Türkiye'de günlük TV akışında izleyiciye birçok seçenek sunulmaktadır ve bu seçenekler arasında yemek programları eğitcilik ve öğreticilik açısından en popüler programlardandır. Bu yemek programları içerisinden araştırma verilerine göre en dikkat çekici olan ve izlenesi bulunan MasterChef programıdır. Program içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir ve elde edilen veriler detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

MasterChef Türkiye Yemek Yarışma Programı

MasterChef kelime anlamı olarak Dünya Aşçılar Federasyonu tarafından seçilmiş aşçılar için kullanılan bir terimdir. Yapılacak iki aşamalı sınavdan sonra başarılı olanlara verilen bir unvandır. MasterChef Türkiye yarışma programında yarışmacılar Türk mutfağından ve çeşitli ülkelerin mutfağından çeşitli lezzetleri belirli bir süre içerisinde istenilen tarif doğrultusunda hazırlamaktadırlar. Bütün yarışmacılara eşit süre ve malzemeler verilir. Her bir yarışmacıya ait çalışma ortamında hazırlanan tarifler, verilen sürenin bitimiyle jüriye sunulur.

MasterChef Türkiye yarışmasının genel kuralları ve formatı şu şekildedir; MasterChef başvuru sürecinin sonrasında eğer başvurunun kabul edilmesi sonrasında yarışmacı 1. tura katılabilmektedir. Bu turda yarışmacılar tek tek jüri üyelerinin karşısında kendini tanıtmakta ve aynı anda yemek yapmaktadır. Yemeği 5 dakika içerisinde tamamlamak zorundadır. Bu aşamada yarışmacı, şeflerden en az ikisinin evet oyunu alırsa bir üst tura yani ikinci tura yükselmektedir. 2. turda yarışmacılar 3'lü elemelere girer. Bu turda şefler yarışmacılardan bir yemek ister ve her yarışmacı o yemeği yapar. Yapılan yemeklerden en lezzetlisi ve teknik olarak en doğru olanı yapan yarışmacı üçüncü tura yükselir. 3. turda 3'lü elemelerden başarıyla geçen tüm isimler ana kadroya girebilmek için var güçleriyle yarışır. Üçüncü turda şeflerin herkesin yapması için ortak olarak verdiği tarifin doğru bir şekilde yapılmasını gerektirir. Bu yarışmayı başarıyla tamamlayan yarışmacılar ana kadroya girip isimleri yazılı önlüklerini alırlar. Bundan sonraki aşamalarda ana kadroya giren yarışmacılar tekli oyunlar başlayana kadar takımları içerisinde performanslarını sürdürerek yarışmaya devam ederler. Yarışmada son 5 kişi kalırsa artık tekli performanslar sergilenmeye başlar. Son iki kişiye kalan yarışmacılar final performanslarını sergileyerek o gece sonunda kazanan tabağın sahibi şampiyon ilan edilir (Nefisyemektarifleri, 2022).

Reality show programları olarak tanımlanan bu programlar kurmaca ve abartının ön planda olduğu bir anlatıya sahiptir. MasterChef Türkiye, yemeğin yapım aşamaları ve sunum biçiminden daha çok olayların dramatize edilerek izlenebilir olmayı amaçladığı görülmektedir (Kanık, 2016). Oluşan dramatik etkinin sonucunda kimi zaman yemek yapım aşamalarında aksaklıklar yaşandığı kimi zamanda iyi bir sunumun ortaya çıkmasıyla

sonuçlanmaktadır. Jüriler yemek yapım aşamasında yarışmacılara yaptıkları eleştirilerle ve yorumlarla gerilimi arttırarak yarışmanın heyecanını üst seviyelerde tutmaktadırlar.

Masterchef Türkiye jüri üyelerinin birbirinden farklı kişilik özellikleri vardır. Somer Sivrioğlu, esprili ve olumlu bir kişilik, dünya mutfağı örneklerine daha çok yönelmektedir. Daha önce yemek yazarlığı deneyimi ve ayrıca ‘lezzet yolculuğu’ adında bir radyo programında sunuculuk yapmıştır. Somer şef, Avustralya Sydney kentinde bir restoran işletmektedir. Somer şefin özelliklerinden birisi en az malzeme kullanılarak en iyi yemeklerin hazırlanmasını istemesidir. Somer Sivrioğlu’nun MasterChef yarışmasında dikkat çeken şef bıçağı küpesi iz bırakmıştır. Mehmet Yalçınkaya daha sert ve otoriter yapılı bir kişiliğe sahip olup, yarışmacıların eksiklerini daha net bir şekilde dile getirmektedir. Danilo Zanna ’ya bakıldığında jürilerin arasında en güler yüzlü ve ortamı yumuşatmaya çalışan karaktere sahiptir. İtalyan asıllı olan jüri oldukça eğlenceli ve hareketli bir yapıya sahip olmakla birlikte Türkçeyi yarım yamalak konuşmasıyla da kendini sevdiiren bir kişidir (Tutar ve Durukan, 2020: 356). Danilo Zanna Türkiye’de birçok programda dünya mutfağı ve Türk mutfağına ait yemeklerin tanıtımını yapmıştır. Ayrıca çeşitli televizyon dizi ve programlarında yer alarak ilgi çekmeyi başarmış ve kendini sevdirmiştir.

Programdaki jürilerin eğitim ve kariyer hayatlarının üst düzeylerde olması ve uzman bilgileri programın yayıncılığının sürdürülmesinde önemli bir unsurdur. Yarışma programında ki şefler Türkiye’de ve dünyada ki en iyi otellerde çalışmış şefler olmakla birlikte “executive” şef pozisyonunda çalışmaktadırlar. Şeflerin aynı zamanda kendilerine ait restoranları vardır. Program süresi boyunca şefler genellikle kendileriyle ilgili bilgilerden bahsederken yurtdışı iş tecrübelerini sık sık dile getirmekte, gastronomi alanındaki mesleki deneyimlerini paylaşmaktadırlar. Şeflerin unvanları ve iş sektöründeki konumları verilen örneklerle devamlı olarak izleyicilere ve yarışmacılara vurgulanmaktadır (Tutar ve Durukan, 2020: 358).

Yarışmanın yarışmacıları incelendiğinde olayları genelde dramatize ederek anlattıkları görülmektedir. Gündelik yaşantıda yaşanan anlar dışında gelişen farklı olayları ve gariplikleri daha çok ekrana yansıtmaktadırlar. Yarışmacıların yaşları, meslek grupları, medeni durumları gibi birçok demografik özellikleri birbirlerinden farklıdır. Farklı karakterlerde ki insanlara yer verilerek yarışmacıların diğerleri arasından sıvırılması amaçlanmış ve izlenmeyi arttırma amaçlanmıştır (Tutar ve Durukan, 2020: 356) Programa katılan her bir yarışmacının ayrı bir hikayesi vardır ve izleyiciye bu hikayelerin geçmesi için jüri üyeleri de ekstra çaba sarf etmektedir.

Yarışma süresi boyunca birçok ürün yerleştirmeye yer verilmektedir, şefler programın en heyecanlı kısmında ya da reklama girilmeden hemen önce bir ürünün tanıtımını yaparak izleyicinin dikkatini çekmektedirler. Tanıtımı yapılan ürünler genellikle mutfak eşyaları olmaktadır.

SONUÇ

Televizyon yemek programları ve yarışmaları toplumu birçok açıdan etkilemekte ve dikkat çekmektedir. Bu tür programlar toplumu etkilemekle birlikte aynı zamanda izleyicilere belirli mesajlar vererek dikkatlerini çekmeyi amaçlamaktadır. Ulusal televizyon kanallarının daha çok gündüz kuşağı yayınlarında yayınlanan programlar, izleyicinin sosyalleşme, kendi hayatını kabullenme, vakit geçirme, kaçınma gibi temel ihtiyaçlarını konu edinerek hedef kitlelerinin ilgisini çekmektedir. Toplumsal konuların reality show şeklinde izleyiciye aktarılması programların izlenilebilirliğini arttırmak amaçlıdır. Programların sayısının gittikçe artmasının sebebi olarak reyting oranlarının çok yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Program ve yarışmaların asıl konsepti ve amacı bilgi vermenin dışına çıkarak kaos ortamından oluşan gerginlikle sürdürülebilirliği amaçlamak haline gelmiştir. Ulusal televizyon kanallarında yayınlanan yemek programların izleyiciler tarafından tercih edilebilir niteliklerde olmasının nedeni olarak reyting ve kar odaklı olmaları esas olarak gösterilebilmektedir. Günümüzde bu amaç doğrultunda daha çok kültür, bilgi, spor programlarından ziyade yarışma programlarının yayımlandığını görebilmekteyiz.

Türkiye’de yayınlanan yemek programlarının dünyada birçok örneğine rastlandığını görmekte birlikte uyarılma olarak yayımlandığı da tespit edilmiştir. Yayınlanan programların içerikleri, konseptleri birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Yapılan incelemeler sonucunda konseptler genel olarak yemeklerin hazırlanma süreci, masa düzenlerinin kurulması, sunumların yapılış şekli, yarışmacıyı değerlendirme, oylama ve kazanan kişiye ödül verilmesi sistemiyle gerçekleşmektedir. Sofra düzenlerinin özenli bir şekilde hazırlanması, toplumsal açıdan oldukça önemli bir yere sahip olmakla birlikte daha çok ev hanımlarının ilgisini çekerek etki uyandırmaktadır. Yarışma programları incelendiğinde bireysel ya da tek yarışan yarışmacıların yemek hazırlama süreci, sunum biçimi, jürilerin oylaması ve eleme sisteminin hakim olduğu bir sürecin izleyiciye aktarıldığı gözlemlenmektedir.

Reality show şeklinde yayınlanan programlarda yarışmacının acımasız eleştirilere maruz kaldığı, çatışma içerikli bir yayının gerçekleştiği görülmektedir. Gerçeklik ile kurgunun iç içe geçmesi sebebiyle toplum üzerinde direkt bir etkiye sahip olabilmektedir. Programların sunucuları, jürileri program boyunca yarışmacılara yönelmiş oldukları sorular ile kaybetme sebeplerine yönelik görüşlerini öğrenerek, kaos ortamının oluşmasına sebebiyet vermektedir.

Yarışma boyunca stres ve rekabetin hakim olduğu bu süreçte dış ses ve sunucuların müdahalelerde bulunarak yarışmacıları karşı karşıya getirdiği sonucuna varılmıştır. Jürilerin ve sunucuların sektör ile ilgili kariyer deneyimlerini izleyici ve yarışmacılara sık sık vurguladıkları görülmektedir. Tüm bunlardan yola çıkıldığında, yemek program ve yarışmalarını izleyen kitleye kurguya dayalı, reyting oranının yüksek tutulmaya çalışıldığı, ticari amaç güden programların izletilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. İzleyicilerin de programlarla özdeşleşmesi sonucu büyük bir hayranlık ve merakla programları takip ettikleri ve hayatları ile bağdaştıkları görülmektedir. Programların konseptleri ve içerikleri popüler kültürde yer alan sofraya düzenlerinin özenle hazırlanması, şık sunumlar gibi güncel konuları ele aldığı için merak uyandırarak, programın bir malzemesi olarak seyirciye sunulmaktadır.

MasterChef Türkiye yarışma programı, haftanın 6 günü yaklaşık dört saatlik bir yayın sürecine sahiptir. Yarışma ön değerlendirmelerinden yapılmasının ardından 16 kişilik kadroyla başlamaktadır. Her hafta bir kişi elenir ve ön elemelerde ilk 16 kadrosuna giremeyen diğer yarışmacılar yarışmaya dâhil olur. İlk iki buçuk aylık yeni yarışmacı ekleme uygulaması daha sonrasında son bulmaktadır. Yarışmada üç ayın dolması sonucunda sekiz yarışmacı kalır ve dört ay sonunda da dört kişilik çeyrek finalistler belli olur. Kalan dört kişi arasında yapılacak olan final sonrasında Türkiye'nin en usta şefi MasterChef'i seçilir (Sönmez, 2020: 144).

Yarışmacılar gruplar halinde yarıştıkları gibi aynı zamanda bireysel olarak da yarışmaktadırlar Grup halinde yarıştıkları zamanlarda kırmızı ve mavi olmak üzere takımlara ayrılmaktadırlar. "Türkiye'nin en iyi ve usta şefi ödülü ve para ödülünü alacak olan yarışmacılar alacakları ödüllerin yanı sıra bu sektörde iyi bir kariyere de sahip olabilmek amacıyla yarışmaktadırlar. Bireysel ve grup yarışmaları fark etmeden jüriler yemekleri ve sunumları beğendirmek için büyük bir rekabet içerisine girerler Program süresi boyunca jüriler tarafından kendilerine verilen yemekleri eksiksiz bir şekilde sunmak için çaba sarf etmektedirler (Sönmez, 2020: 146).

KAYNAKÇA

- Adema, P. (2000). Vicarious Consumption: Food, Television and the Ambiguity of Modernity. *The Journal of American Culture*, 23, 113-123.
- Akyüz O. & Meder, M. (2019). 2019 yılı "Gündüz Kuşağı" Tv programlarının üzerine bir değerlendirme. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 12-131.
- Aldemir, T., Işkın, M. & Şengel, Ü. (2020). TV Yemek Programlarının Popüler Kültür Algısı ve Gençlerin Eğitim-Meslek Seçimlerine Etkileri. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(12), 971-986.
- Aydoğdu, E. (2022). Yemek Kültürünün Yeniden Üretimi: Yemekteyiz Programı Üzerine Bir İnceleme. *Ahi Evran Akademisi*, 3, 38-53.
- Baran, T. & Baran, S. (2014). Televizyon programları, sembolik tüketim ve toplumsal yansımaları. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16, 171-175.
- Collins, K. (2009), *Watching What We Eat*, New York. *Continuum Publishing*.
- De Solier, I. (2005). TV Dinners: Culinary Television, Education and Distinction Continuum. *Journal of Media & Cultural Studies*, 19, 465 - 481.
- Diehl, D. C., Pracht, D. W., Forthun, L.F. & Simonne, A. H. (2010). Food safety for 4-h youth: a survey of interests and educational methods, *The Journal of Extension*, 48, 1-11.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M. & Signorielli, N. (2014). Televizyon ile büyümek: kültüvasyon perspektifi. Medyaya Karşı, (M. Morgan, Der.), (V. Batmaz, Çev.), *Birinci Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları*, 281-312.
- Görkem, O. & Ertopcu, İ. (2019), TV Yemek programlarının gastronomi eğitimine yansımaları. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3, 1501-1513.
- Göze, F. E. (2015). Televizyon imgesine sinema perdesinden bakmak. *Nobel Yayınları*.
- Gürbüz, F. N. (2011). Tasarım Araştırmalarında Televizyonun Veri Kaynağı Olarak Kullanılması: 'Yemekteyiz' Programı Üzerinden Mutfak Kültürünün İncelenmesi (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Hall, A. (2003). Reading Realism: Audiences' Evaluations of the Reality of Media Texts. 53, 624- 641.
- Kanık, İ. (2016), Gastro gösteri popüler kültür ürünlerinde yemeğin kültürel gösterisi. *Ayrıntı Yayınları*.
- Ketchum, C. (2005). The essence of cooking shows: How the food network constructs consumer fantasies. *Journal of Communication Inquiry*, 29, 217-234.

- Köksalan M. E. (2009). Küreselleşme Sürecinde Televizyon: Çok Kimliklilik ve Postmodern.
- Kuralay, İ. (2020). Kamusal Televizyon Yayıncılığının Belgesel Türleri Üzerindeki Etkisi: TRT Televizyon Belgeselciliği. *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 140-160.
- Kurtçu, C. & Artun, A. (2021). Türkiye’de Kamu Hizmeti Yayıncılığı İle Tematik Yemek Kanalları İlişkisinin Kamusal Alan Bağlamında Değerlendirilmesi. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 4(1), 28-51.
- McBride, A. E. (2010). Food porn. *Gastronomica*, 10, 38-46.
- Monfared, J. H. & Derakhshan, H. (2015). The Comparison of Qualitative and Quantitative Research. *Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences*, 5, 1111-1117.
- Mutlu, E. (2008). Televizyonu anlamak. İkinci Baskı, Ankara: Ayraç Kitabevi.
- Schiffirin, D. (1987). Discourse Markers. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sönmez, G. (2020). Televizyon Reality Yarışmalarında çatışma İçerikli Konuşma Analizi: MasterChef Türkiye Yarışma Programının İncelenmesi. *Kurgu*, 28(1), 141-158.
- Tutar, C. & Durukan, D. (2020). Gastronomi kültürünün inşası ve dönüşümünde televizyon: Masterchef Türkiye ve The Taste Türkiye programları örneği. *İstanbul University Journal of Sociology*, 40, 339-364.
- Umunç, C. (2020), Yemek ve sağlık programlarında katılımcı ve takipçi yorumlarının sağlıklı beslenme farkındalığı açısından incelenmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7, 1263-1284.
- Vargel, P. (2016). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye’de Gündüz Kuşağı Programlarında Kadın Temsili. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya ve İletişim Sistemleri Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Weisberg, D. (2003). Art, Food In, Slomon H. Katz, ditor in Chief. Encyclopedia of Food and Culture, 1. Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Atv, (2022, Aralık). Mutfak Bahane programı hakkında, <https://www.atv.com.tr/mutfak-bahane> (Erişim tarihi: 09.12.2022).
- Beyaz Tv, (2022, Aralık). Mutfakta Gülşah Var programı hakkında, <https://www.beyaztv.com.tr/program/mutfakta-gulsah-var> (Erişim tarihi: 09.12.2022).
- Fox Tv, (2022, Aralık). En Hamarat Benim programı hakkında, <https://www.fox.com.tr/En-Hamarat-Benim> (Erişim tarihi: 15.12.2022).
- Fox Tv, (2022, Aralık). Memet Özer ile Mutfakta programı hakkında, <https://www.fox.com.tr/Memet-Ozer-ile-Mutfakta> (Erişim tarihi: 15.12.2022).
- Hürriyet, (2022, Aralık). <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/televizyon/en-hamarat-benim-sunucusu-kadir-ezildi-kindir-iste-en-hamarat-benim-formati-ve-sunucusu-hakkinda-bilgiler-> (Erişim tarihi: 15.12.2022).
- Kanal D (2022, Aralık). Arda ile omuz omuza programı hakkında, <https://www.kanald.com.tr/arda-ile-omuz-omuza> (Erişim tarihi: 09.12.2022).
- Kanal D (2022, Aralık). Gelinim mutfakta programı hakkında, <https://www.kanald.com.tr/gelinim-mutfakta> (Erişim tarihi: 09.12.2022).
- Kanal D (2022, Aralık). Ardanın Mutfağı programı hakkında, <https://www.kanald.com.tr/ardanın-mutfagi> (Erişim tarihi: 09.12.2022).
- Kanal7, (2022, Aralık). Nermin’in Enfes Mutfağı programı hakkında, <https://www.izle7.com/kanal7/kategori/nerminin-enfes-mutfagi> (Erişim tarihi: 09.12.2022).
- Nefis Yemek Tarifleri, (2022, Aralık). <https://www.nefisyemektarifleri.com/> (Erişim tarihi: 18.12.2022).
- TV8 (2022, Aralık). Bir yemek olsan programı hakkında, <https://www.tv8.com.tr/bir-yemek-olsan> (Erişim tarihi: 11.12.2022).

TV8 (2022, Aralık). *MasterChef programı hakkında*, <https://www.tv8.com.tr/masterchef-turkiye> (Erişim tarihi: 11.12.2022).

TV8 (2022, Aralık). *Yemekteyiz programı hakkında*, <https://www.tv8.com.tr/yemekteyiz> (Erişim tarihi: 11.12.2022).

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okul İklimi Algısı ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi

Determining the Relationship Between Preschool Teachers' Perception of School Climate and Burnout Levels

ÖZET

Öğretmenlerin mesleki yaşamları olumsuz etkilendiğinde tükenmişlik yaşamaları araştırmalarla ortaya koyulmuştur. Okul öncesi öğretmenlerde okul iklimi algısının öğretmen tükenmişlik düzeyleri ile ilişkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmanın çalışma grubuna Ankara ili Etimesgut ilçesinde 2022-2023 görev yapmakta olan 168 okul öncesi öğretmen dahil edilmiştir. Okul İklimi Ölçeği ve Öğretmenlerde Tükenmişlik Ölçeği birlikte kullanılarak toplanan veriler, araştırmanın amacına uygun analizlerle incelenmiş ve elde edilen bulgular ışığında okul öncesi öğretmenlerinin okul iklimi algısının yüksek, öğretmen tükenmişlik düzeylerinin orta olduğu ve okul iklimi algısı ile öğretmen tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul İklimi, Tükenmişlik, Öğretmen.

ABSTRACT

It has been revealed by research that teachers feel exhausted when their professional lives are negatively affected. 168 preschool teachers working in Etimesgut district of Ankara province in 2022-2023 were included in the study group of this research conducted to determine the relationship between school climate perception and teacher burnout levels in preschool teachers. The data collected by using the School Climate Scale and the Teachers' Burnout Scale together were analyzed with analyses appropriate to the purpose of the study, and in the light of the findings obtained, it was concluded that preschool teachers' perception of school climate was high, teacher burnout levels were moderate, and there was no significant relationship between school climate perception and teacher burnout levels.

Keywords: School Climate, Burnout, Teacher

Melek Kurt ¹

How to Cite This Article

Kurt, M. (2023). "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okul İklimi Algısı ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7548-7551. DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/sss.70716>

Arrival: 18 May 2023

Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

İnsanların mesleklerinin özelliği maruz kalacakları stresin miktarını belirleyen önemli bir etkidir. Farklı mesleklerde çalışan insanlar, dahil oldukları örgütün yapısının, çalışma şartlarının ve yönetsel biçimlerinin etkisiyle yüksek düzeyde stresle başa çıkmak zorunda kalmaktadır (Akyürek, 2020). Eğitim örgütlerinin önemli bireyleri olan öğretmenler, mesleklerini yaparken meslektaşları, öğrencileri, yöneticileri ve velileri ile sağlıklı ve olumlu bir ilişkiyi sürdürmek durumundadır. Eğitim ortamında var olan diğer insanların ve çalışma ortamının koşullarından dolayı öğretmenler yoğun stresle karşılaşarak ruhsal bir olumsuzluk yaşayabilmektedir. Bu durumun yol açtığı tükenmişliğin eğitim kurumlarında ve diğer örgütlerde nelere yol açtığı, nelerden etkilendiği gibi sebepleri ve sonuçları üzerine yapılan birçok araştırma göze çarpmaktadır (Cemaloğlu ve Erdemoğlu Şahin, 2007). İlk kez "Bir Tükenme Vakası" adlı kitapta tanımlanan "tükenmişlik" ilk zamanlarda psikolojinin klinik ve sosyal olarak ele aldığı kavramlar arasındaydı. Klinik psikoloji araştırmalarında odak noktası olarak tükenmişliğin belirtileri ve ruhsal sağlık sorunları yer almaktaydı (Ereş, 2017).

Okullarda okul iklimi, öğretmenlerin psikolojik durumları açısından üzerinde durulması gereken bir konudur. Okul iklimi okulda görev yapan kişilerin arasındaki etkileşimleri, öğrencilerin öğrenme ve öğretmenlerin öğretme deneyimlerini ve okulda var olan temel yapıyı göstermektedir (Tofur ve Balıkcı, 2018). Okuldaki bireyler okul iklim algısını deneyimledikleri durumlara göre bir okul iklimi algısı geliştirirler (Ayık, Savaş ve Çelikel, 2014). Okul iklimi algısının olumlu olduğu okullarda bireyler huzurlu bir şekilde görevlerini ve kendilerinden beklenenden fazlasını yerine getirmeye gayret ederken olumsuz okul iklimi algısının olumsuz olduğu okullarda öğretmenlerin mesleki motivasyonlarının düşük olduğu ve işten kaynaklı stresin yüksek olduğu görülmektedir. Bu gibi ortamlarda tükenmişlik ve yetersiz odaklanma gibi istenmeyen durumlar ortaya çıkabilmektedir (Alkeveli, 2021).

Okul iklimi ve öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri eğitim bilimlerinin uzun zamandır araştırdığı konulardandır. Öğretmenlerin ruh hallerini etkileyen ve mesleki performanslarını olumsuz yönde etkileyen faktörleri inceleyen araştırmalarda okul ikliminin olumsuz algılanmasının öğretmenlerin mesleki yaşam kalitelerini olumsuz etkilediği

¹Öğretmen, MEB, Ankara, Türkiye. ORCID: 0009-0004-3668-670X

yönünde araştırmalar bulunmaktadır (Ekşi, 2006). Bununla birlikte öğretmenlerin mesleki yaşamlarının olumsuz etkilendiği durumlarda tükenmişlik yaşama düzeylerinin arttığını ortaya koyan araştırmalar da mevcuttur (Bayat, 2015; Alkeveli, 2021). Bu araştırmalar okul iklimi algısının öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile ilişkili olabileceği düşüncesini akıllara getirmektedir.

Okul öncesi öğretmenlerinde okul iklimi algısı ile öğretmen tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekteştirilen bu araştırmada, okul öncesi öğretmenlerin okul iklimi algısı ve öğretmen tükenmişlik düzeyleri de belirlenecektir. Bu araştırmanın problem cümlesi “Okul öncesi öğretmenlerin okul iklimi algısı ile öğretmen tükenmişlik düzeyleri arasında ilişki var mıdır?” şeklinde belirlenmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nicel araştırma modellerinden ankete dayalı tarama modelinde gerçekteştirilmiştir. Tarama modeli ölçüm, gözlem ve sayısal temsil yoluyla olayları ve gerçekteşleri ortaya çıkarabilen bir araştırma yöntemi olarak ifade edilmektedir (Büyüköztürk, 2012).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Ankara ili Etimesgut ilçesinde 2022-2023 görev yapmakta olan 168 okul öncesi öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubuna dahil edilen öğretmenler, evrenden kolay ulaşılabilir yöntemle ve gönüllülük esasına göre seçilmiş okul öncesi öğretmenleridir. Çalışma grubuna ait demografik veriler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Grubuna Ait Demografik Veriler

Çalışma Grubu	Değişken	f	%
Eğitim Durumu	Ön Lisans	10	6,0
	Lisans	85	50,6
	Yüksek Lisans	73	43,5
Mesleki Kıdem	0-10 yıl	18	10,7
	11-20 yıl	97	57,7
	21 yıl ve üzeri	53	31,5

Veri Toplama Aracı

Okul öncesi öğretmenlerinin okul iklimi algısı ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekteştirilen bu araştırmada veri toplama aracı olarak Canlı, Demirtaş ve Özer (2018) tarafından geliştirilen Okul İklimi Ölçeği (OİÖ) ile Evcı ve Aylar (2017) tarafından geliştirilen Öğretmenlerde Tükenmişlik Ölçeği (ÖTÖ) kullanılmıştır.

OİÖ 5 faktör (Demokratiklik ve Okula Adanma, Liderlik ve Etkileşim, Başarı Etkenleri, Samimiyet, Çatışma) altında 23 Maddeden oluşan 5’li Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin son 4 maddesi ters olarak kodlanmıştır. Ölçekten elde edilen yüksek puan okul iklim algısının olumlu yönde olduğunu, düşük puan ise okul iklim algısının olumsuz yönde olduğunu göstermektedir. Ölçeğin geliştirilmesi esnasında 5 faktörün ortalama Cronbach Alpha katsayısı ,828 olarak hesaplanmıştır. Bu bilgilere göre ölçeğin bu araştırmada veri toplamak için geçerli ve yeterli olduğu görülmüştür.

ÖTÖ 4 faktör (Yeterlik Algısı, Onaylanma Beklentisi, Ekonomik Doyum, Sınıf İçi Doyum) altında 28 maddeden oluşan 5’li Likert tipi bir ölçektir. Ölçekten elde edilen yüksek puan yüksek tükenmişlik düzeyi, düşük puan ise düşük tükenmişlik düzeyi olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin geliştirilmesi esnasında Cronbach Alpha Katsayısı ,84 olarak hesaplanmıştır. Bu bilgilere göre ölçeğin bu araştırmada veri toplamak için geçerli ve yeterli olduğu görülmüştür.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanabilmesi için araştırmacı tarafından anket internet ortamında form olarak oluşturulmuş ve çalışma grubuna dahil olan katılımcılara araştırmacı tarafından iletilmiştir. Elde edilen veriler SPSS paket programı ile araştırmanın amacına uygun şekilde analiz edilmiştir. Kullanılacak testleri belirlemek için dağılımın normal olup olmadığını belirlemek üzere araştırmada toplanan verilerin çarpıklık ve basıklık katsayıları hesaplanmıştır. Buna göre OİÖ verilerinin basıklık değeri -1,45, çarpıklık katsayısı ,919 olarak hesaplanmıştır. ÖTÖ verilerinin basıklık değeri -,95, çarpıklık katsayısı ,89 olarak hesaplanmıştır. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının mutlak değeri 1,5’ten küçük olması halinde veriler normal dağılıyor kabul edilebilir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Veriler normal dağılıma uyum gösterdiğinden parametrik testler gerçekteştirilmiştir.

BULGULAR

Okul öncesi öğretmenlerinde okul iklimi algısı ile tükenmişlik arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada toplanan verilerin analiz edilmesi ile elde edilen bulgular aşağıda tablolar halinde verilmiştir. Okul öncesi öğretmenlerinin okul iklimi algılarını ve tükenmişlik düzeylerini gösterir veriler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Okul Öncesi Öğretmenlerin Okul İklimi Algısı ve Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri

Boyut	N	\bar{x}	SS
Demokratiklik ve Okula Adanma	168	4,25	,761
Liderlik ve Etkileşim	168	4,41	,862
Başarı Etkenleri	168	4,35	,748
Samimiyet	168	4,25	,961
Çatışma	168	3,45	,919
Okul İklimi Algısı	168	4,17	,725
Yeterlik Algısı	168	2,41	,728
Onaylanma Beklentisi	168	3,66	,895
Ekonomik Doyum	168	3,36	1,077
Sınıf İçi Doyum	168	2,80	1,109
Öğretmen Tükenmişliği	168	3,03	,654

Tablo 2’ye bakıldığında okul öncesi öğretmenlerin okul iklimi algılarını gösterir ortalamaların $\bar{x} = 4,17$, tükenmişlik düzeylerinin ise $\bar{x} = 3,03$ olduğu görülmektedir. Okul iklimi algısının alt boyutlarında en yüksek ortalamaya *başarı etkenleri* alt boyutunun ($\bar{x} = 4,35$) sahip olduğu, en düşük okul iklimi algısının ise *çatışma* alt boyutunda ($\bar{x} = 3,45$) olduğu görülmektedir. Öğretmen tükenmişliği alt boyutlarında en yüksek ortalamaya *onaylanma beklentisi* alt boyutunun ($\bar{x} = 3,66$) sahip olduğu, en düşük ortalamaya ise *yeterlik algısı* alt boyutunun ($\bar{x} = 2,41$) sahip olduğu görülmektedir.

Okul öncesi öğretmenlerde okul iklimi algısı ile öğretmen tükenmişliği arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere gerçekleştirilen Pearson Momentler Çarpımı analizine ilişkin veriler Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: Okul Öncesi Öğretmenlerin Okul İklimi Algısı ile Öğretmen Tükenmişliği Arasındaki İlişki

Boyut	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
(1) Demokratiklik ve Okula Adanma	1										
(2) Liderlik ve Etkileşim	,85**	1									
(3) Başarı Etkenleri	,91**	,83**	1								
(4) Samimiyet	,73**	,71**	,78**	1							
(5) Çatışma	,51**	,52**	,47**	,40**	1						
(6) Okul İklimi Algısı	,94**	,93**	,92**	,82**	,67**	1					
(7) Yeterlik Algısı	,05	,09	,08	,22**	-,05	,09	1				
(8) Onaylanma Beklentisi	,01	-,03	-,03	-,00	-,20**	-,06	,33**	1			
(9) Ekonomik Doyum	-,20**	-,16*	-,21**	-,15	-,44**	-,27**	,11	,41**	1		
(10) Sınıf İçi Doyum	,01	,12	,02	,18*	-,14	,05	,48**	,46**	,49**	1	
(11) Öğretmen Tükenmişliği	-,04	-,00	-,05	,08	-,29**	-,07	,68**	,78**	,67**	,78**	1

** p < 0,01 seviyesinde anlamlı

* p < 0,05 seviyesinde anlamlı

Tablo 3’te yer alan korelasyon verileri incelendiğinde okul öncesi öğretmenlerde okul iklimi algısı ile öğretmen tükenmişliği düzeyleri arasında genel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir ($p > 0,05$). Bununla birlikte okul iklimi algısı alt boyutlarından “samimiyet” alt boyutu ile öğretmen tükenmişliği alt boyutlarından “yeterlik algısı” arasında anlamlı bir ilişki olduğu ($r = ,22$; $p < 0,01$), “çatışma” ile “onaylanma beklentisi” arasında anlamlı bir ilişki olduğu ($r = -,20$; $p < 0,01$), öğretmen tükenmişliği alt boyutlarından “ekonomik doyum” alt boyutunun okul iklimi algısı alt boyutlarından “demokratiklik ve okula adanma” alt boyutu ile ($r = -,20$; $p < 0,01$), “liderlik ve etkileşim” alt boyutu ile ($r = -,16$; $p < 0,05$), “başarı etkenleri” alt boyutu ile ($r = -,21$; $p < 0,01$) ve “çatışma” alt boyutu ile ($r = -,44$; $p < 0,01$) anlamlı ilişkisi olduğu görülmektedir. Ayrıca “samimiyet” alt boyutunun “sınıf içi doyum” ile anlamlı ilişkisi olduğu ($r = ,18$; $p < 0,05$) görülmüştür.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmanın amacına uygun olarak elde edilen bulguların değerlendirilmesiyle ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçların alan yazındaki araştırmalarla tartışmasına bu bölümde yer verilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre okul öncesi öğretmenlerinin okul iklimi algısı olumlu yönde yüksektir. Çevik (2022) de yaptığı araştırma ile okul öncesi öğretmenlerinin okul iklimi algısının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar örtüşmektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre öğretmenlerin tükenmişlik düzeyinin orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Metin (2023)’in yaptığı araştırma sonucu okul öncesi öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin orta olduğunu göstermektedir. Araştırma sonucu alanyazınla örtüşüyor denilebilir.

Araştırmanın genel amacı doğrultusunda yapılan incelemeler sonucunda elde edilen bulgulara göre okul öncesi öğretmenlerin okul iklimi algısı ile öğretmen tükenmişlik düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Her ne kadar okul iklimi algısının alt boyutları ile öğretmen tükenmişliğinin alt boyutları arasında ilişkili olan alt boyutlar olduğuna ilişkin bulgular olsa da bu alt boyutlar arası ilişkiler okul iklimi algısı ile öğretmen tükenmişliği arasında ilişki oluşturacak seviyede değildir denilebilir. Alkeveli (2021) yaptığı araştırmada okul öncesi öğretmenlerin tükenmişlikleri ile örgüt iklimi algıları arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu iki sonuç arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Ancak okul iklimi ve örgüt iklimi kavramlarının benzer olmasına rağmen aynı kavramlar olmadığı göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Akyürek, M. İ. (2020). Öğretmenlerde Tükenmişlik. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*(37), 35-47.
- Alkeveli, S. (2021). *Okul öncesi öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile örgüt iklimi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ayık, A., Savaş, M. ve Çelikel, G. (2014). Ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin okul iklimi ve örgütsel güven algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(27), 203 - 220.
- Bayat, S. (2015). *Okulların örgüt ikliminin öğretmenlerin tükenmişlik düzeyine etkisi*. Yüksek Lisans. Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Canlı, S., Demirtaş, H. ve Özer, N. (2018). Okul iklimi ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İlköğretim Online*, 17(4), 1797-1811.
- Cemaloğlu, N. ve Erdemoğlu Şahin, D. (2007). Öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(2), 463-484.
- Çevik, A. (2022). *Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki tutumları ile okul iklimi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ekşi, F. (2006). *Rehber öğretmenlerin okul iklimi algıları ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ereş, F. (2017). Mesleki Tükenmişlik. S. Özdemir ve N. Cemaloğlu içinde, *Örgütsel Davranış ve Yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Evcı, N. ve Aylar, F. (2017). Öğretmenlerde tükenmişlik düzeyleri öz-algi ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 44-58.
- Metin, M. (2023). *Okul öncesi öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile çocukların sergilediği davranış problemleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6 b.). Boston: Pearson.
- Tofur, S. ve Balıkcı, A. (2018). Okul yöneticileri ve öğretmenlere göre okul iklimini etkileyen faktörlerin incelenmesi: Ortaokul örneği. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(11), 1279-1295.

Somut Olmayan Kültürel Miras Perspektifinde Veli Kültleri (İnanç Önderleri) ve Yemek: Niğde Şeyh Ömerli Köyü Pilav-Ayran Şenliği

Saint Cults (Leaders Of Faith) and Food In an Intangible Cultural Heritage Perspective: Nigde Seyh Omerli Village Pilav-Ayran Festival

ÖZET

Kültür, somut ve somut olmayan kültürel unsurlar çerçevesinde şekillenen toplumsal bir olgudur. Kültürün turizm sektörü genelinde olduğu gibi gastronomi turizmi alanında da etkisi büyük ve önemlidir. Destinasyonların gastronomik ürünlerini ve değerlerini etkin pazarlamalarına bağlı olarak turizm hareketliliklerinde artışlar yaşanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, veli/din âlimi kişilerin kült ve menkıbelerinin yöre gastronomik unsurları ile bir araya gelmesini niteleyen “Şeyh Ömerli Köyü Pilav-Ayran Şenliği”nin incelenerek gastronomi literatürüne kazandırılmasıdır. Çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden katılımcı gözlem tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışma bulgularında Şenliğin geleneksel yapısı, Şeyh Ömer Aduli Hz. Menkıbesi, pilav-ayran hazırlama ritüelleri detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Köklü bir gelenek olmasına rağmen ulusal ve uluslararası gastronomi değerleri çerçevesinde tanınırlığının az olduğu ve bu konuda pazarlama ve tanıtım süreçlerine ağırlık verilebileceği çalışma bulgu ve önerileri arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Gastronomi Festivalleri, Şeyh Ömerli Köyü, Somut Olmayan Kültürel Miras, Pilav-Ayran Festivali

ABSTRACT

Culture is a social phenomenon formed within the framework of tangible and intangible cultural elements. Culture has a great and important effect in the field of gastronomy tourism as well as in the tourism sector. There is an increase in tourism mobility due to the effective marketing of gastronomic products and values of destinations. In this context, the aim of this study is to examine the "Şeyh Ömerli Village Rice-Ayran Festival", which characterizes the cult and legends of the saints/religious scholars to come together with the local gastronomic elements, and to bring them into the gastronomy literature. Within the scope of the study, participant observation technique, one of the qualitative research methods, was used. In the findings of the study, the traditional structure of the festival, the legend of Sheikh Ömer Aduli and the rituals of preparing rice-ayran were explained in detail. Although it is a tradition which dates back enough, it is among the findings and suggestions of the study that it is less known within the framework of national and international gastronomy values and that marketing and promotion activities, as remedial, can be emphasized in this regard.

Keywords: Gastronomy Festivals, Şeyh Ömerli Village, Intangible Cultural Heritage, Rice-Ayran Festival

GİRİŞ

Yaratıcı tarafından beşeri bir varlık olarak yaratılan insan, yaşamın her evresinde birbirinden türeyen nesiller oluşturmuştur. Her nesilde toplumları meydana getirerek yaşadığı coğrafi ve iklimsel özellikler, inanç ve itikat esasları çerçevesinde ihtiyaçlarını karşılamak için tarihsel geçmiş boyunca bir takım üretim metotları geliştirmiştir. Bu üretim metotları dâhilinde mimariden sanatsal yapıtlara kadar yaşam alanları geliştirilmiştir. Benzer şekilde birbirinden farklı tatlar ile beslenme alışkanlıkları şekillenmiştir. İnanışlar ekseninde şekillenen ibadetler kapsamında kutsal mekân kavramı ve ata kültürleri/veli kültürleri geleneği benimsenerek, doğum-ölüm-evlenme gibi özel günler için anma ve kutlama törenleri gerçekleştirilmiştir. Tüm bunların bir araya gelmesi ile toplumsal kültür inşa edilmiştir (Oğuz, 2013; Kurt, 2020; Akay, 2022).

Her toplum kendi içerisinde benimsediği değerler ölçütünde kültürünü ayrı kılmış ve kültürel özellikleri itibariyle de diğer toplumlardan farklılığını ifade etmiştir. Asırlar boyunca akan tarihsel süreç içerisinde oluşan ve zenginleşen toplumsal kültürel yapı, koruma-kollama güdüsü altında bir sonraki kuşağa aktarılan kültürel miras özelliği kazanmıştır. Kültürel miras olgusuna bütün dünya toplulukları nazarında evrensel kabul edilebilirlik sağlamak için UNESCO tarafından 1972 yılında konferans düzenlenmiş ve katılımcıların ortak fikir birliği ile “Dünya Kültürel ve Doğa Mirasının Korunması” sözleşmesi düzenlenerek imza altına alınmıştır. Sözleşme çerçevesince kültürel miras kavramı çalışma alanının genişliği ve özellikli yapısı itibariyle somut (tarihi yapılar, ören yerleri, anıtlar, antik kentler vb.) ve somut olmayan kültürel miras (efsaneler, ritüeller, menkıbeler, festivaller, yöresel yemekler vb.) olmak üzere iki ayrı kategoride inceleme altına alınmıştır (Özlem, 2000; Kocadaş, 2005; Haviland vd., 2008; Kolaç, 2009; Oğuz, 2013; Günden, 2021; Kalyoncu, 2022; Akay, 2022; Çakır, 2023).

İsa Serhan Cihangir¹
Kadriye Alev Akmeşe²

How to Cite This Article

Cihangir, İ.S. & Akmeşe, K.A. (2023). “Somut Olmayan Kültürel Miras Perspektifinde Veli Kültleri (İnanç Önderleri) ve Yemek: Niğde Şeyh Ömerli Köyü Pilav-Ayran Şenliği” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7552-7563. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.70764>

Arrival: 22 June 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Öğr. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Niğde Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Aşçılık Programı, Niğde, Türkiye. ORCID: 0000-0003-4691-7554

² Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Ali Akkanat Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları ABD, Konya, Türkiye. ORCID: 0000-0002-3826-9684

Dil-sözlü geleneksel anlatılar (şiiirler, destanlar, rivayetler, mitler, menkıbeler vb.), doğal çevre ve evrensel uygulamalar (inançlar, veli kültleri, ritüeller, festivaller vb.), görsel sahne sanatları (müzik, tiyatro, dans vb.), geleneksel el sanatları (değerli taşlar, seramikler, aletler, kap ve kacaklar, malzeme ve ekipmanlar vb.) ve sosyo-kültürel ve toplumsal uygulamalar (mutfak kültürü ve yöresel yemekler, toylar, anma törenleri, kutlamalar, kültürel mekânlar, gelenek ve görenekler vb.) gibi toplumsal değerler ortak kültürel mirasın bir parçasıdır. Ancak somut bir yapı ile ifade edilmeleri ya da yalnızca inanışlar ile açıklanmaları mümkün değildir. Bu etnik dokuyu oluşturan ortak kültürel mirası, kavram kargaşasından kurtararak ortak uzlaşıda kavramsal tanımlamasını yapmak ve özgün bir değerlilik kazandırılmak üzere UNESCO tarafından 2003 senesinde Fransa'nın Paris ilinde düzenlenen 32. Genel Konferans'ta "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" imzalanmıştır (UNESCO, 2003; Yoshida, 2004; Kolaç, 2009; Oğuz, 2013; Park, 2013; Ar, 2015; Günden, 2021; Akay, 2022; Kalyoncu, 2022; Çakır, 2023; Kolukisa, 2023).

Sözleşme ile bütün dünya düzeninde ortak bir anlam ve kavramsal söylem kazanan somut olmayan miras; toplumsal aidiyet duygusuyla benimsenerek özgeçmişten aktarılan yaşamsal olaylar bütünlüğü içerisinde kullanılan değerlerin (inanç, yaşam biçimi, yemek, veli kültü ziyaret, tören, festival, malzeme-ekipman vb.) tamamıyla sürdürülebilir kılınmasına da öncülük etmektedir (Çelepi, 2016; Çakır, 2023).

Özellikle menkıbeler ve destanlar ile anlatılan kutsallaştırılmış ziyaretgâhlar ve şahsiyetler ile bu şahsiyetlere ait olduğuna inanılan eşyalar veya bir takım sözler ya da kerametler, beslenme alışkanlıkları, mistik diyaloglar somut olmayan kültürel miras açısından en dikkat çekici unsurlar olarak kabul görmektedir (Ocak, 1997; Emiroğlu ve Aydın, 2003; Köse ve Ayten, 2010; Pehlivan, 2012; Ak, 2012; Çıblak-Çoşkun, 2013; Koç, 2014; Özbolat, 2014). Öyle ki bu kabul edilebilirliğe en güzel örneklerden birisi de menkıbelere konu olan, kendi felsefik yaşayış biçimi ile yerel halk tarafından kabul görmüş ve nesiller arası aktarımlar ile kutsal bir hazine olan veli kült-yemek ilişkisinin bir yansıması, Şeyh Ömer Abdul Hz. ve kendisi ile özdeşleşen Şeyh Ömerli Köyü Pilav-Ayran Şenlikleridir (Yavuz, 2013; Eryaman, 2016; K.K., 2023).

Bu çalışma ile menkıbelerde anlatılagelen (Sultan IV. Murat Han ve Şeyh Ömer Abdul Hz. arasında geçen mistik diyaloglara dayalı) veli kült – yemek ilişkisinin bir yansıması olan ve yerel halk tarafından benimsenerek asırlardır kuşaklararası miras yoluyla uygulanan Şeyh Ömerli Pilav-Ayran Şenliklerini, somut olmayan kültürel miras perspektifinde incelenmiştir. Çalışma kapsamında Şeyh Ömerli Pilav-Ayran Şenliklerinin farklılaştırılmış bakış açısıyla bir gastronomik değer olarak literatürde yer edinmesi için gözlemlere ve araştırmalara dayalı detaylı açıklamalara yer verilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kavramsal çerçeve içerisinde bu çalışmada yer alan ve araştırma konusunun daha iyi anlaşılmasına rehberlik edebilecek nitelikteki genel kavramların açıklamalarına yer verilmiştir.

Kültür ve Kültürel Miras Kavramları

Kültür, çeşitliliği içinde barındıran ve topluma ait tüm değerlere dokunan toplumsal değerleri altında birleştiren şemsiye niteliğindedir. Çalışmanın bu kısmında, geniş çerçevesi ile çok fazla konuyu ele alan kültür ve kültürel miras kavramına ilişkin detaylı açıklamalara yer verilmiştir.

Kültür Kavramı

İlk olarak tarım alanında kullanılan kültür kavramı, farklı anlam kalıpları ve tanımlamaları içerisinde ifade edilmiştir. Günümüz literatüründe kazandığı anlamı ise Gustav Klemn'in 1843 yılında yayınlamış olduğu "İnsanlığın Genel Kültür Tarihi" eserinde "Bir toplumun ustalık becerileri, sanatsal yapıtları, gelenek ve görenekleriyle yaşayış biçimini şekillendiren bütünselliği" söylemiyle elde edebilmiştir (Usal ve Kuşluvan, 2002; Günden, 2021). Kültür kavramına ilişkin detaylı ve açıklayıcı tanımlama ise bireylerin üyesi oldukları toplumlar içerisinde dil, duygu, düşünce, bilgi, beceri, yetenek, ahlak ve alışkanlık kazanımları; kuramsal, hukuksal, teknolojik ve sanatsal ilerleme kaideleri; inançsal özgürlükleri, gelenek ve görenekleri üzerine kurgulanmış maddi ve manevi ortak değer yargılar karmaşasının tamamı olarak beyan edilmiştir. Tanımlamadan da anlaşılacağı üzere kültür, toplumları sahip olduğu değerler çerçevesinde birbirlerinden ayıran ve özgün tutan, ata yadigarı miras, öğrenilerek ve uygulayarak geliştirilen birikimler ve gelecek kuşaklara aktarılacak hazineler bütünüdür (Özlem, 2000; Kocadaş, 2005; Haviland vd., 2008; Kolaç, 2009; Oğuz, 2013; Günden, 2021; Kalyoncu, 2022; Akay, 2022; Çakır, 2023).

Kültürel Miras Kavramı

Kültürel miras, bireylerin hayatlarını idame ettirmiş olduğu doğal, sosyo-kültürel, psikolojik ve ekonomik çevre dâhilinde bir önceki nesilden devraldığı hazinelerin üzerine yenilikler ürettiği, geliştirdiği, tükettiği ve sonraki

nesillere aktardığı etnik, tarihsel ve geleneksel normlar olarak tanımlanmaktadır. Kısacası kültürel miras bireylerin ve toplumların kanıtı olarak tarih, tarihi yaşamsal kalıntılar ve sit alanları, fiziksel çevre, doğal kaynaklar, coğrafi ve iklimsel koşullar, biyolojik çeşitlilik, sanatsal eserler, mimari, peyzaj, kent dokusu, folklor, inançlar, ritüeller, mutfak kültürü, örf ve adetler etrafında şekillenerek süre gelen ve her dönemin yaşam biçimiyle zenginleştirilerek bir sonraki yaşamsal döneme aktarılan milli değerler ve kültürel birikimler bütünüdür (ICOMOS, 1999; Pehlivan, 2015; Diker, 2016; Günden, 2021; Kalyoncu, 2022; Çakır, 2023).

Kültürel miras; geniş bir çalışma alanını kapsamasından dolayı elle tulup gözle görülen değerleri ile somut (tarihi yapılar, saraylar, ören yerleri, anıtlar, antik kentler, el yazmaları, tablolar vb.) ve destanlar, mitler, efsaneler, ritüeller, festivaller, el sanatları, maniler, törenler, müzik, şiir, yemekler ve gelenekler çerçevesinde somut olmayan kültürel miras (SÖKÜM) olacak şekilde iki farklı kavram altında değerlendirilerek incelenmektedir (Gunn ve Var, 2002; Ekici, 2004; Kolaç, 2009; Çetin, 2010; Ünsal ve Pulhan, 2012; Kalyoncu, 2022; Çakır, 2023).

Somut ve Somut Olmayan (Soyut) Kültürel Miras Kavramları

Kültürel miras, kendi geniş yelpazesi içerisinde daha iyi anlaşılabilmesi için alt başlıklar halinde incelenebilmektedir. Bunların en kapsamlı olanları ise somut ve somut olmayan kültürel miras şeklinde ifade edilebilir. Çalışmanın bu kısmında, somut ve somut olmayan kültürel miras kavramlarına yönelik kapsamlı açıklamalara yer verilmiştir.

Somut Kültürel Miras Kavramı

Somut kültürel miras kavramsal açıdan ilk defa UNESCO tarafından 1972 yılında düzenlenen Konferans kapsamında “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması” isimli sözleşme ile bahse konu olmuş; maddi olmayan, geçmişten ve geçmişin yaşamsal tarzından devrolunan objeler olarak tanımlanmıştır (Kalyoncu, 2022). Somut kültürel miras; ait olduğu topluma özgün değerler olan tarih, yaşamsal alanlar, mimari, abide ve anıtlar, arkeolojik sit alanları, kültürel manzaralar, bireylerin ihtiyaçlarına cevap vermek üzere üretilmiş olan malzeme ve ekipmanlardan oluşan ve kuşaklararası aktarım sürecinde koruma-kollama altına alınması gereken varlıklar olarak ifade edilmektedir. İfade içeriği itibarıyla de taşınır somut kültürel miras ve taşınmaz kültürel miras olarak iki başlık altında incelenmektedir (McKercher ve Cros, 2002; Aslan ve Ardemagni, 2006; Can, 2009; Günden, 2021; Akay, 2022; Kalyoncu, 2022; Çakır, 2023).

Taşınabilir Somut Kültürel Miras Kavramı

Tarihsel süreç içerisinde bireyler ve toplumlar tarafından coğrafi, inançsal, sosyo-kültürel, çevresel, ekonomik ve teknolojik unsurlar etrafında meydana getirilen jeolojik, arkeolojik, antropolojik, zirai, zooteknik ve sanatsal eserlerin geçmişten günümüze insanlığın aktarıla gelen ve korunması (doğal ortamlarında veya müzelerde) gereken doğa varlıklarına taşınabilir somut kültürel miras tanımlaması yapılmaktadır (Ahunbay, 2007; Okuyucu, 2011; Günden, 2021; Akay, 2022; Kalyoncu, 2022; Çakır, 2023).

Taşınmaz Somut Kültürel Miras Kavramı

Toplumun inançsal, soyo-kültürel, ekonomik ve teknolojik ihtiyaçlarına karşılayabilmek adına bireyler ve toplumlar tarafından inşa edilen istisnai evrensel değerler; mağaralar, kaleler, surlar, anıtlar, külliye, saraylar, hanlar, hamamlar, camiler, kiliseler, türbeler, mezarlar, sandukalar, kitabeler, çeşmeler, heykeller, ören yerleri, dini-askeri-endüstriyel ve sivil mimari eserleri, tiyatrolar, depolardan oluşan ve Anayasanın 63. maddesi kapsamında çıkarılan 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” çerçevesinde koruma-kollama altına alınarak bir sonraki kuşağa aktarılması gereken arkeolojik ve entomolojik ata mirası varlıklar, taşınmaz somut kültürel miras olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 1972; Ahunbay, 2007; Karabaşa, 2009; Kurtar ve Somuncu, 2013; Günden, 2021; Akay, 2022; Kalyoncu, 2022; Çakır, 2023).

Somut Olmayan Kültürel Miras (SÖKÜM) Kavramı

1972 senesinde UNESCO tarafından düzenlenen konferans kapsamında “Dünya Kültürel ve Doğa Mirasın Korunması” isimli sözleşme ile farklı isimler altında kavramsallaştırılmaya çalışılan Somut Olmayan Kültürel Miras (SÖKÜM), uzman görüşler doğrultusunda fikir birliğine varılarak ortaya konulan ve hedef alanı kapsayıcı en doğru kavram olarak ifade edilmiştir. 2003 senesinde ise UNESCO tarafından Paris’te organize edilen 32. Genel Konferans’ da 17 Ekim 2003 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere değerliliği artırmak, bilinç oluşturmak ve yardımlaşma/işbirliği oluşturmak amacıyla “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” imza altına alınarak evrensel boyut kazandırılmıştır. 19.01.2006 yılında ise 5448 sayılı kanun kapsamında Somut Olmayan Kültürel Miras (SÖKÜM) kavramı Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilerek, yasalar ile güvence altına alınmıştır (UNESCO, 2003; Kolaç, 2009; Oğuz, 2013; Akay, 2022; Kalyoncu, 2022; Kolukisa, 2023).

Sözleşmenin 2. Maddesine göre Somut Olmayan Kültürel Miras; dil-sözlü ve geleneksel anlatımlar, gösteri sanatları, el sanatları, tabiat, çevre ve kâinata ilişkin bilgi, tecrübe ve deneyimler, toplumsal uygulamalar, törenler, festivaller, ritüeller, destanlar, hikâyeler, rivayetler/menkibeler, inançlar, kültürler, mutfak kültürü ve yemek, gelenek-görenekler ve bütün bu değerlerin yaşandığı kültürel mekânlardır (UNESCO, 2003; Yoshida, 2004; Park, 2013; Ar, 2015; Günden, 2021; Akay, 2022; Kalyoncu, 2022; Çakır, 2023; Kolukisa, 2023). Netice itibariyle somut olmayan kültürel miras değerlerinin koruma kollama altına alınması, tanıtımı ve pazarlamasının yapılması, nesilden nesile aktarılabilir sürdürülebilirliğinin sağlanması elzem olup, toplumsal kimlik kazanımı için birincil öncelik arz etmektedir. (Oğuz, 2009; Anmaç, 2013; Akay, 2022).

Somut Olmayan Kültürel Miras Veli/Din Âlimleri Kültürleri ve Yemek İlişkisi

Somut olmayan kültürel miras, bir toplum içerisinde yaşanan ortak olaylar, yaşam biçimi, anılar ve gelenekler çerçevesinde şekillenirken toplumsal aidiyeti de güçlendirmektedir. Sahiplenme ve ahde vefa toplumsal birliktelik, uyum, sosyal statü ve ortak normlarla bütünleşmenin ana kaynağını oluşturmaktadır (Çelepi, 2016; Çakır, 2023). Bu kaynak etrafında somut olmayan kültürel miras faktörlerinden inançlar, destanlar, menkıbeler, kültürler, törenler, ziyaretler, festivaller, mutfak kültürü ve yemekler, toplumsal yaşayış sürecinde gelenek ve görenekleri ön plana çıkaran ve kuşaklararası sürdürülebilir kılan en önemli aidiyet unsurlarıdır. Özellikle somut olmayan kültürel miras dairesinde kendisine yer bulan kutsal mekânlar, veli/din âlimi kültürel oluşumu ve yemek ilişkisi; inançsal kaideler kapsamında halk tarafından asırlar boyu sürdürüle gelen en önemli hazineler olarak ifade edilmektedir.

Nitekim Türklerde en eski ve köklü inançlardan birisi olan atalar kültü ve kutsal mekân kavramı ecdadın uzlaştığı ortak akla dayanmaktadır. Bu bağlamda kutsal mekân oluşumu bir veli/din âlimi kültüne dayalı olarak gerçekleşmekte, bir velinin külte bahis oluşu ise (Ocak, 1997);

Toplum tarafından ziyaret edilen bir türbe ve halk tarafından kutsallaştırılan eşyalar,

Ziyaretler sürecinde dilekler ve dualar etrafında elde edilen kazanımlar sonucu kurban adakları,

Ziyaret edilen şahsa ilişkin dua mahiyetinde bir takım sözlerin mevcudiyeti ve mucizeler gibi kriterlere bağlı bulunmaktadır.

Pehlivan (2012)'a göre, şahsa ilişkin çeşitli rivayetler, kerametler ve mistik anlatıların halk tarafından dilden dile aktararak devam ettirilmesi ve yaşatılması gerektiği de göz ardı edilmemelidir. Bunun için de menkıbe, efsane ve şahsi anlatıların inandırıcılık kazanarak kuşaklar arası aktarımının sağlanması gerekmektedir. Bu safhada menkıbeler tarihi gerçekler ile en yakın anlatılar olarak dikkat çekmektedir (Ocak, 1997; Emiroğlu ve Aydın, 2003; Köse ve Ayten, 2010; Pehlivan, 2012; Ak, 2012; Çıblak-Çoşkun, 2013; Koç, 2014; Özbolat, 2014).

Veli kültürleri kadar önemli somut olmayan kültürel mirasın ana unsurlarından bir diğeri de mutfak kültürü ve yemeklerdir. Maziden devralınan, bugünün koşullarında zenginleştirilerek katkı sağlanan, üretimsel hammadde ve dini-millî duygular ile modelize edilebilen, hazırlama teknikleri, pişirme yöntemleri, sunum biçimleri ve kullanılan araç gereçleriyle bir bütünlük halinde gelecek kuşaklara aktarılabilen mutfak kültürü ve yemek, somut olmayan kültürel mirasın en önemli kaynaklarından birisini oluşturmaktadır. Mutfak kültürü ve yemek, bir toplum için yaşayış biçimi, beslenme şekli, inançları, sevinç-keder-eğlence-hatırat gibi ritüelleri canlandırıcı özellikleri, gelenek ve görenekleriyle geçmiş-bugün ve yarının kültürel bir yansıması olarak ifade edilebilir (Uggioni vd., 2010; Santich, 2012; Saçılık vd., 2018). Özellikle kutlu gün ve geceler, anma törenleri ve festivaller kapsamında muhabbetin ve birlikteliğin özü, barış ve kardeşliğin buluşma noktası olan yemekler; edilen dualar, anılan şahsiyetler, anlatılagelen menkıbeler ile aynı zamanda millî ve manevî bereketin de sembolü niteliğindedir.

Bu millî ve manevî bereketler doğrultusunda, “Kişi sevdiği ile beraberdir” düsturunu kendisine ilke edinen Anadolu insanı sevdiği, saydığı, değer verdiği ve maneviyatıyla huzur bulduğu şahsiyetler ile maddî ve manevî beklenti oluşturmadan ilgilenmiş ve onlara ihtimam göstermeye gayret etmiştir. Kadirşinaslık kaideleri çerçevesinde yaşamları sürecinde gösterdikleri hürmeti ölümünden sonrada da devam ettirmişlerdir. Dolayısıyla mezar ziyaretleri yapmışlar, anma törenleri gerçekleştirmişler ve hayattayken onlarla özdeşleşmiş olan özelliklerini de örf ve adetler kapsamında gelecek kuşaklara aktarabilmeyi kendilerine amaç edinmişlerdir (Ak, 2012). Bu kapsamda kurbanlar kesmiş, yemekler döktürmüş ve açları doyurarak hem kendi dünyevî hayatlarına katkı sağlamış hem de kendileri için maneviyatın önderleri olan velilerin/din âlimlerinin uhrevî hayatlarına saygınlık ifadesi oluşturmuşlardır.

Asırlar öncesinden anlatılagelen kendi yaşam felsefesiyle özdeşleşmiş olan ve yüzyıllardır yerel halk tarafından uygulanagelen somut olmayan kültürel mirasın en güzel örneklerinden birisi de veli kültü ve yemek ilişkisinin menkıbeler ile anlatıldığı ve yaşatıldığı Şeyh Ömer Abdulî Hz. ve Pilav-Ayran İkramıdır.

METODOLOJİ

Çalışma konusu, somut olmayan kültürel miras kapsamında veli/din alimleri kültürleri ile özdeşleşen bir geleneğin incelenmesidir. Bu bağlamda çalışma kapsamında araştırma yapabilmek için nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

Öncelikli olarak birincil ve ikincil verilerden yararlanılmıştır.

Araştırma verilerine ulaşım için ilk aşamada alan yazın taranmıştır. İkinci aşamada ise “Bir Veli Kültü Olarak Şeyh Ömer Aduli ve Osmanlı Sultanı IV. Murat Menkıbesi” detaylarıyla araştırılmış ve menkıbenin içeriği analiz edilmiştir.

Araştırma verilerine ulaşmak için üçüncü ve son aşamada ise menkıbenin içeriğinden yola çıkılarak yüzyıllardır Niğde İli Ulukışla İlçesi Şeyh Ömerli Köyü halkı tarafından devam ettirile gelen pilav-ayran şenlikleri analiz edilmiştir.

Analiz sürecinde birincil veri yöntemi olarak katılımcı gözlem tekniği kullanılmıştır. Asırlardır devam eden ancak resmi olarak 11.06.2023 Pazar günü 15.’si düzenlenen ve Devlet Erkânı, kamu kurum ve kuruluş yetkilileri, STK’lar ve yerel halk katılımıyla gerçekleştirilen Şeyh Ömerli Pilav-Ayran şenliklerine katılım sağlanmıştır. Binlerce kişinin katılım sağladığı etkinliğin her aşaması gözlemler ve yörenin yerel halkı ile kısa röportajlar ile kayıt altına alınmıştır.

Bir Veli Kültü Olarak Şeyh Ömerli Köyü ve Şeyh Ömer Aduli Hz. Menkıbesi

Eski adı Semavün, yeni adı Şeyh Ömerli olan köyün tarihi Miladi 1092/Hicri 513 yılına kadar dayanmaktadır. Niğde İli Ulukışla İlçesi’nin 20 km batısında; Konya İli Ereğli İlçesinin ise 40 km doğusunda yer alan Şeyh Ömerli köyü yaklaşık 200 hane ve 863 nüfustan oluşmaktadır.

Köye adını veren Şeyh Ömer Aduli Hz.’nin 1600’lü yıllarda Osmanlı Devleti döneminde, ismini vermiş olduğu bu köyde yaşayan ve yerel halktan saygınlık gören hak dostu veli kişilerden olduğu rivayet olunmaktadır. Yaşamı sürecinde yerel halk nazarında birçok keramet sahibi olan bu zat ölümü sonrasında yine yaşadığı köyde, inşa kitabesine göre Miladi 1669/Hicri 1080 yılında, Şeyh Yakup tarafından yaptırılan ve tapu kaydı bugün muhtarlığa ait olan eski mezarlığın köye bakan girişinin hemen sağındaki türbesinde defnolunmaktadır. Türbe tek katlı, 4.74x4,75 kare planlı ve ince yontu taş işçiliği ile inşa edilmiş özelliklere sahiptir.

İnşa Kitabesi;

İnşa kitabesi doğu ön cephe üzerindedir. Kitabede;

Bena hezihi’t-türbeti’ş-şerifeti Şeyh Yakub

Ala meraddi Şeyh Rüstem Rahimehullah tabe serahu

Mü’minall billahi ve recaen li-himmeti’l-evliya tarihi

Min hicreti Resulullahi Sallallahu Aleyhi Vesellem Sene semanine ve elf.

İnşa Kitabesinin Manası;

Bu mübarek türbeyi, saygın kişi Şeyh Yakub, Şeyh Rüstem’in isteği üzerine- Allah ona met eyleyerek toprağını pak etsin. Allah’a inanır ve Evliyanın himmetini umarız- Resulullah’ın (S.A.V.) hicretinin 1080. Yılında yaptırıldı (Eryaman, 2016).

Sultan IV. Murat ve Şeyh Ömer Abduli Hz. Menkıbesi

Menkıbe; Sultan IV. Murat’ın Doğu seferi ve Bağdat kuşatması öncesinde Şeyh Ömer Abduli Hz ve Sultan IV. Murat Han arasında cereyan eden ve sultanın askerleri tarafından şahit olunan bir dizi kerametlere dayanmakta olup, 1638 yılında Bağdat’ın fethiyle Sultan IV. Murat Han’ın Bağdat Fatih unvanını alması ile sonuçlanan süreci işaret etmektedir (Yavuz, 2013).

Yıl Miladi 1637/Hicri 1048 Sultan IV. Murat Han himayesindeki askerleri ile Doğu seferi Bağdat kuşatmasına giderken, o dönemde Yavuz (2013) “Kâtip Kemalpaşazade’nin Defteri Cedid (1) adlı yeni defterinde 301 ile 368 sayfaları arasında Karaman vilayeti Ereğli kazasına bağlı kiliseme nahiyesinin köyleri arasında 15. sırada yer alan “Semavün Köyü” güzergâhı üzerinden yoluna devam etmektedir.

Sultan IV. Murat Han ağaçlıklı ve zengin su kaynaklarına sahip olan ve herhangi bir saldırı esnasında savunma kolaylığı açısından hafif meyilli bir vadi üzerinde konumlandırılmış Semavün Köyü’nde mola verilmesini emreder. Amaç ordunun konaklama, dinlenme ve iâşesini temin edebilmesini sağlamaktır.

Ordunun konakladığını öğrenen köyün imamı ve köy ahalisi tarafından ulu bir veli zat olarak bilinen Şeyh Ömer Abdul Hz., karargaha varır ve sultan ile görüşmek dileğinde olduğunu bildirir. Sultan IV. Murat Han isteği geri çevirmez ve Şeyh Ömer Abdul Hz. huzuruna davet eder.

Derviş kıyafetli ve nurani yüzlü bir ihtiyar zatı karşısında gören Sultan IV. Murat Han, Şeyh Ömer Abdul Hz. dönerek; “Hayırdır inşallah, nedir bizden muradınız?” der.

Şeyh Ömer Abdul Hz.; “Hünkarım, ordunuz ile çok ırak yoldan gelir, kutlu yola gidersiniz. Hoş geldiniz, bizleri mutlu ettiniz. Burada bir müddet konaklayınız. Sizin ve ordunuzun iaşesini biz karşılayalım. Sizlere yemek (pilav)-ayran ikram edelim” der.

Sultan IV. Murat Han, Şeyh Ömer Abdul Hz. dinledikten sonra, bu zatı muhterem pirifâniyi kırmamak istemez (ama ordu da bir hayli kalabalıktır, acep bunca askere nasıl erzak bulabilirler diye düşünmektedir) ve der ki; “İyi de efendi biz çoğuz”.

Şeyh Ömer Abdul Hz. “Hünkârım siz hiç merak buyurmayınız, siz sadece buyruk veriniz, her şeyimiz hazırdır, biz gereğini yaparız” der.

Bu zatın hak aşığı ve ulu bir veli olduğunu anlayan Sultan IV. Murat Han hem hayır dua almak hem de bu kutlu kişinin sohbetine ortak olmak adına döner ve yanındaki mahiyetine derki; “Tez elden otağımız kurula, asker dinlene ve karınları doyrula, atlar beslene, buyruğumdur”.

Şeyh Ömer Abdul Hz. köy girişine birinde pilav birinde de ayran olan iki kazan kurdurur. Bu durumu gören Sultan IV. Murat Han ve mahiyeti duruma şaşkındır. Mahiyetten biri; “Bunca ordu iki kazan bu da ne ola ki, bu derviş bizimle alay mı eder” der. Olayın inceliğinin farkında olan Sultan IV. Murat Han, sus bire ey gafil pirin elbet bir bildiği vardır” der.

Sultan IV. Murat Han, mahiyeti ve askerler sırayla ikram edilen pilav ve ayrandan alır, güzelce karınlarını doyurmaya koyulurlar. Bu süreçte ordu lezzetli pilavdan ve soğuk ayrandan tükettikçe tüketir ancak, kazanlardaki pilav ve ayran bırakın tükenmeyi hiç azalmamaktadır bile. İşin esrarına meraklanan mahiyet ve askerler “Bu işte bir keramet var. Derviş bir ulu veli” derler.

Şeyh Ömer Abdul Hz. Sultan IV. Murat Han ve mahiyeti de dâhil bütün ordunun gönlünü kazanmıştır. Sultan IV. Murat Han ve mahiyeti, Şeyh Ömer Abdul Hz.’nin dualarını almak ve hoş sohbetinde bulunmak adına minnetlerini ifade etmişlerdir.

İkramlar ve hikmetli sözler ile dolu muhabbetin ardından Sultan IV. Murat Han, Şeyh Ömer Abdul Hz. gönlüne dokunmak ve hayır dualarından nasiplenmek adına kendilerinden bir dileğinin bulunup bulunmadıklarını sormuştur.

Şeyh Ömer Abdul Hz. şahsına münhasır bir dileğinin olmadığını, ordunun kutlu zaferler kazanması adına duacı olacaklarını beyan etmiş ve Sultan IV. Murat Han’a bir ibrik uzatarak abdest alıp, öyle Bağdat kuşatmasını başlatması telakkisinde bulunmuştur.

Bu olaydan sonra Semavün Köyünden hareket eden ordu belirli bir zaman sonra akşam vakitlerinde Bağdat şehrine ulaşmıştır. Ordunun yorgun olduğunu düşünen Sultan IV. Murat Han askerlerin dinlenmeye çekilmesi buyurunu vermiştir. Sabahın ilk ışıklarıyla kuşatmanın başlatılacağını da sözlerine eklemiştir.

Akşam namazı için Şeyh Ömer Abdul Hz.’in kendisine taktim ettiği ibrikten abdest alan Sultan IV. Murat Han, tam bu esnada ibrikte yazılı olan “Akşamın İşini Sabaha Bırakma! Sabahın aydınlığından, akşamın karanlığı daha hayırlıdır” ibaresini görünce yanındaki mahiyetine dönerek;

Buyruğumdur! “Tez elden hazırlıklar yapıla, ordu toparlana, kuşatma bu akşam hemen başlaya” söyleminde bulunmuştur. Bu buyrukla Bağdat kapılarına dayanan ordu muzaffer olmuş Şeyh Ömer Abdul Hz. kerameti bir kez daha müjdeyle sonuçlanmış ve Sultan IV. Murat Han “Bağdat Fatih” unvanını almıştır.

Sultan IV. Murat Han galibiyetle sonuçlanan doğu seferi dönüşünde ordusuyla Şeyh Ömer Abdul Hz.’in hayır duasını almak ve manevi sohbetinden bereketlenebilmek için Semavün Köyüne uğramak istemiştir. Sultan IV. Murat Han mahiyetindeki ordusuyla Semavün Köyü yakınlarına vardığında Şeyh Ömer Abdul Hz. yine bir kazanda pilav ve bir kazanda da ayran olmak üzere kurulu iki kazan ile onları karşıladıklarını görünce bu ulu zatın manevi feyiz aleminden nasiplenebilmek adına ikramlarını kabul etmişler ve doyasıya yemişlerdir. Görmüşlerdir ki kazanlarda pilav ve ayran hiç azalmamakta bolluk ve bereket dairesinde tersine daha da çoğalmaktadır.

Sultan IV. Murat Han, Şeyh Ömer Abduli Hz. elini öpüp hayır duasını aldıktan sonra tekrar bir muradını olup olmadığını sormuştur. Şeyh Ömer Abduli Hz. şahsiyetlerinin bir dileğinin olmadığını öğrenip, “Allah yolunda verilen her mücadeleniz muzafferiyetle sonuçlansın Hünkarım” duasına nail olarak yanından ayrılmıştır.

Sultan IV. Murat Han sarayına varınca bir ferman hazırlatmış Şeyh Ömer Abduli Hz’in müritlerinin askerlikten ve vergiden (öşür/aşer vergisi) muaf tutulacağı, her daim pilav kazanlarının kaynatılacağı ve soğuk ayranların ikram edileceği müjdesinde bulunmuştur. Bu ferman Cumhuriyet Dönemine kadar geçerli kılınmıştır.

O günden bu zamana Şeyh Ömerli Köyünde somut olmayan kültürel miras unsurlarından veli kültü ve yemek ikramı geleneği kuşaklar arası aktarım yoluyla yüzyıllardır devam ettirilmektedir (Yavuz, 2013; Eryaman, 2016; K.K., 2023).

Katılımcı Gözlem Etkinliği: Şeyh Ömerli Köyü Pilav-Ayran Şenlikleri

Şekil 1: Şeyh Ömerli Köyü Muhtarlığı
Kaynak: URL-1

Sultan IV. Murat Han ve Şeyh Ömer Abduli Hz’in arasında geçtiği rivayet olunan menkıbe ve Sultan IV. Murat Han fermanı ile tescillendiğine inanılan pilav-ayran ikramı asırlar boyunca yerel halkın kuşaklararası aktarımı ile günümüze kadar sürdürülebilir kılınmıştır. Son 15 yıldır da resmi bir kimlik kazanmış olup, Şekil 1’de amblemi yer alan Şeyh Ömerli Köyü Muhtarlığı ve yerel halkın katkılarıyla festival havasında Şeyh Ömerli Köyü Pilav-Ayran Şenlikleri adı altında kutlamalar yapılmakta ve ikramlarda bulunmaktadır.

Gözlemlerin yapıldığı 2023 yılında 15.’si düzenlenen Şeyh Ömerli Köyü Pilav-Ayran Şenlikleri için yoğun bir hazırlık gerçekleştirilmiştir. Şenlik öncesi Şeyh Ömerli Köyü Muhtarlığınca oluşturulan festival komitesi önderliğinde görev dağılımları yapılmıştır. Köyde yaşayan halkın planlanan görevlerinin hassasiyeti noktasında gayret göstererek, vazifesini layıkıyla yapabilmek adına mücadele verdiği görülmüştür.

Çadır ekibi, köy meydanına kurulacak olan ve misafirlerin ağırlanacağı fotoğraf 1’de görülen kıl çadırları büyük bir hassasiyetle taşımış ve kurma işlemlerine başlamışlardır. Meydanı ışıklandırılması yapılarak davetlilerin layıkıyla ağırlanabilecekleri hoşnutlukta düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Fotoğraf 1: Şeyh Ömerli Köyü Pilav-Ayran Şenlikleri Çadır Alanı
Kaynak: Yerel Merkezi Basın

Pilav ekibi içerisinde yer alan görevliler tan yerinin ağarması ile sabah namazına akın etmekte, namazın ardından tekbirler eşliğinde odun ateşleri yakılmakta ve pilav kazanları odun ateşinden alevlendirilmiş ocaklar üzerine

oturtulmaktadır. Kazanlara sıvı ve tereyağı ilave edilerek kızdırılmakta ve bir gün öncesinden ıslatılan bulgur kazanlara boca edilerek büyük odun küreklerle sık sık karıştırılarak kavrulmaktadır. Kavru bulgura yerel halk tarafından bir takım ince uygulamalar ilave edilmekte ve sularıyla birlikte kazanlar kaynamaya bırakılmaktadır. İstenilen kıvam ve lezzete ulaşan pilavlar ateşten alındıktan sonra dinlenmeye bırakılmaktadır.

Fotoğraf 2: Şeyh Ömerli Köyü Pilav-Ayran Şenlikleri Kazan Alanı
Kaynak: Yerel Merkezi Basın

Diğer bir taraftan da ayran ekibi içerisinde yer alan köyün kadınları, köyde yetişen hayvanlardan elde etmiş oldukları yoğurtlardan ayran çalkalamaya devam etmektedirler. Bilenler bu süreçte bereket ve bolluk adına kendilerine aktarılagelen duaları okurlar. Soğuk olarak elde etmiş oldukları ayranları ikram edilmek üzere kazanlara boca ederek muhafaza altına alırlar.

Davetlilerin ve yerel halkın tamamının gelişiyile beraber, ilk olarak Şeyh Ömer Abduli Hz türbesi ziyaret edilir ve dualar edilir. Daha sonra toplu halde etkinlik alanına geçilerek protokol konuşmaları gerçekleştirilir. Konuşmaların ardından mehteran gösterileri başlar.

Fotoğraf 3: Şeyh Ömer Abduli Hz Türbesi
Kaynak: Yerel Merkezi Basın

Mehteran gösterilerinin ardından davetliler eşliğinde misafirlere en rütbeliler tarafından pilav kazanı açılır ve şöyle bir karıştırılır. Bu temsili kazan açılışının hemen ardından ikramlar başlatılır.

Fotoğraf 4: Şeyh Ömerli Köyü Pilav-Ayran Şenlikleri Kazan Açma Ritüeli
Kaynak: Yerel Merkezi Basın

Katılımcı gözleme dayalı incelemeler eşliğinde şenliğin geleneksel yapısı ve süreci kayda alınarak aşamalı olarak açıklanmıştır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Hayatın her safhasında bireylerin içerisine doğmuş oldukları toplumlardaki sosyo-kültürel, çevresel, psikolojik ve ekonomik etmenler çerçevesinde yaşayış biçimleri, beslenme alışkanlıkları, inançsal özgürlükleri, ruhsal ve sanatsal ifadeleri, gelenek ve görenekleri kültürü şekillenmektedir. Bu kültür içerisindeki ritüeller, kültürler, mutfak kültürü ve yemekler, anma törenleri, festivaller, örf ve adetler ise kültürün bir parçası olan somut olmayan kültürel mirasın unsurlarını ifade etmektedir. Belirli kaideler etrafında şekillenen ve kuşaklararası aktarım yoluyla sürdürülebilir kılınan gelenek ve görenekler ise toplumun geçmişine ayna tutmaktadır.

Özellikle yerel halk tarafından benimsenerek özümşenen, menkıbelerde anlatılan gerçekliği halk nazarında kabul görmüş ve maneviyatı yüksek din alimleri/veli kültürüne ilişkin kerametler ile zenginleştirilen ve fizyolojik ihtiyaç olan yemekle renklendirilen ritüeller, somut olmayan kültürel mirasın en önemli kanıtları olabilmektedir. Dolayısıyla Sultan IV. Murat Han'ın Bağdat seferi sırasında Şeyh Ömer Abiduli Hz ile arasında yaşanmış olan bir birinden ilginç ve öznel kerametlere dayalı menkıbe nazarında işlevsel özellik gösteren mutfak kültürü unsuru pilav-ayran ikramı, somut olmayan kültürel miras faktörleri olan veli kültü, yemek, anma törenleri ve festivalleri bir arada sunabilen ve asırlar boyu korunarak aktarılan ve en iyi şekilde muhafaza edilebilen mükemmel bir örnek olarak ifade edilebilir.

Netice itibarıyla bir yerle ve toplumla özdeşleşmiş, menkıbe-hikaye-destan-masal-rivayetlerle hayat bulan, geçmiş-bugün ve yarına taşınabilir, ata-kültürü inançsal kutsiyetler ile mistik bir özellik kazanmış, birazda yöresel mutfak kültürüyle zenginleştirilmiş somut olmayan kültürel miras unsurlarının, dün-de-bugünde-yarıda hak ettiği değerleri kuşaklar arası sahiplenme ve sürdürülebilirlik nazarında kazanabileceğini söylemek yerinde olacaktır. Nitekim çalışma ile disiplinler arası bir konunun farklı bir yaklaşım tarzı ile veli kült-yemek ilişkisi bütünlüğünde gastronomik bir ürün olarak literatüre eklenmesi de bu gayenin tecellisi olarak ifade edilebilir.

Bu kapsamda benzer nitelikte var olan farklı somut olmayan kültürel mirasa özgü şenlik ve festivaller de araştırılarak kültürel açıdan önemli bir gelenek unsurunun literatürde kayıt altına alınması önem arz etmektedir. Bölgede araştırıldığında bu niteliklerde farklı şenliklerin düzenlendiği görülmektedir. Ancak bu şenliklere ilişkin herhangi bir yazılı kaynak bilgisine ulaşılamamış, akademik literatürde kültürel turistik arz unsuru oluşturacak ölçüde yer almadıkları tespit edilmiştir. Sıla-ı Rahim ve Ayran Şöleni, Tyana Kültür ve Turizm Festivali, Cadı Çayı Kültürel ve Yöresel Yayla Şenliği, Hasan Dağı Yayla Festivali ve Darboğaz Kiraz Festivali, bölgede çeşitli ritüeller eşliğinde düzenlenen, unutulmaya yüz tutan örf ve adetlerin, yemeklerin, kültürel değerlerin vurgulandığı geleneksel şenliklerden bazılarıdır (URL-2; URL-3). Bu şenlik ve festivaller yalnızca Niğde bölgesi kapsamında ulaşılan geleneksel unsurların ön plana çıkarıldığı etkinliklerdir. Benzer etkinliklerin farklı bölge ve şehirlerde de gerçekleştirildiği ancak literatürde yer almadığı düşünüldüğünde, somut olmayan kültürel mirasın akademik literatürde üzerinde çalışılması gereken bir kaynak olduğu görülmektedir. Bu şekilde hem somut olmayan kültürel mirasa yönelik önemli bir arşiv oluşturulacak hem de geleneksel inanışların, adetlerin, uygulamaların gelecek nesillere açıklamalı ve anlamlı bir şekilde aktarımı sağlanacaktır.

Bu bağlamda öneriler;

Seyahatlere bağlı yer değiştirme faaliyetlerine aktif katılım sağlayan turistler, farklılaştırılmış özgün yapılarıyla keşfedilmeye değer alanları ulaşılması gereken hedef menzil olarak görmekte ve listelerinde birincil öncelik olarak belirlemektedirler. Kültürel, inançsal ve gastronomik açıdan önemli bir değer olan Şeyh Ömer Abduli Hz. ve Şeyh Ömerli Köyü Pilav-Ayran Festivali önemli bir destinasyon çekim unsuruna dönüştürülebilir.

Şeyh Ömerli Köyü ve Pilav-Ayran geleneği kullanılarak, gastronomi turizmine katılan turistlerin en önemli beklentileri arasında sayılan keşfedilmeye değer lezzetlerin kültürel ritüeller eşliğinde gör, yaşa-hisset ve deneyimle koşuluna uygun örnek bir destinasyon oluşturulması mümkündür.

Yerel halk nezdinde düzenlenen festivaller sosyal medya aracılığı ile ulusal ve uluslara arası platforma taşınarak bilinirlik, tanınırlık ve görünürlüğe katkı sağlanmalıdır.

Yöreye özgün bir somut olmayan kültürel miras değeri yazınsal ve görsel materyaller aracılığı ile turizm aktiviteleri çerçevesinde değerlendirilerek bölgesel ekonomik kalkınmaya katma değer oluşturulabilir.

Gastronomi turizmi dahilinde destinasyon pazarlaması çerçevesinde yöresel lezzetlerin yanı sıra yöresel lezzetler ile bir araya gelen inanış, menkıbe ve geleneklerin de tanıtılarak kullanılması, somut olmayan kültürel miras unsurlarının korunarak gelecek nesillere aktarılmasını daha kolay bir şekilde mümkün kılacaktır. Bu bağlamda somut olmayan kültürel mirasa özgü değerlerin araştırılarak literatüre eklenmesi sürdürülmelidir.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z., (2007) “Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon (5. Bs.)”, Yem Yayınları, İstanbul

Ak, M., (2012) “Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Türk Popüler Dindarlığı: Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi Örneği”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul

Akay, E., (2022) “Kırşehir İlinin Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirasının Kültür Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi”, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu

Anmaç, G., (2013) “Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Kuyumculuğun İstanbul Örneğinde İncelenmesi”, Kadir Has Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Ar, H., (2015) “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Turist Rehberlerinin Rolü”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir

Aslan, Z. ve Ardemagni, M., (2006) “Introducing Young People to the Protection of Heritage Sites And Historic Cites Roma: Maxtudio”, Iccrom https://www.Iccrom.Org/Sites/Default/Files/201712/İccrom_09_Manualschoolteachers_En.Pdf, adresinden 23.11.2022 tarihinde alındı.

Can, M., (2009) “Kültürel Miras ve Müzecilik”, Turizm ve Kültür Bakanlığı, Çalışma Raporu

Çakır, H., (2023) “Yerel Kalkınmada Somut Kültürel Miras Varlıkları: Eskişehir Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta

Çelepi, M.S., (2016) “Somut Olmayan Kültürel Miras ve Üniversite Gençliği”, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(3), 15-35

Çetin, T., (2010) “Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı”, Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, 87, 181-190

Çıblak-Coşkun, N., (2013) “Yatır ve Ziyaretlerin Halk Kültüründeki Rolü Bağlamında Mersin’deki Muğdat Dede Türbesinin İncelenmesi”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/1 Winter 2013, p.1205-1219

Diker, O., (2016) “Kültürel Miras ile Kültürel Miras Turizmi Kavramları Üzerine Kavramsal Bir Çalışma”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(30), 365-374

Ekici, M., (2004) “Bir Sempozyumun Ardından: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi”, Milli Folklor Dergisi, yıl 16, sayı 61

Emiroğlu, K. ve Aydın, S., (2003) “Antropoloji Sözlüğü”, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları

- Eryaman, M., (2016) “Şeyh Ömerli Türbesi Hakkında”, file:///C:/Users/asd/Downloads/SEYH_OMERLI_TURBESI_HAKKINDA.pdf
- Gunn, C.A. ve Var, T., (2002) “Tourism Planning: Basic”, Concepts, Cases, Routledge, London
- Günden, B., (2021) “Yüksek Öğrenim Gören Bireylerin Somut Kültürel Mirasa Yönelik Tutumları ile Kültürel Miras Kavramına İlişkin Metaforik Algıları Üzerine Bir Çalışma”, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir
- Haviland, W., Prins, H., Walrath, D. ve McBride, B., (2008) “Kültürel Antropoloji”, çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul
- Kalyoncu, M., (2022) “Sivrihisar'da Kültürel Mirasın Turizm Amaçlı Kullanımında Destinasyon Paydaşlarının Rolü”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı Turizm İşletmeciliği Bölümü Doktora Tezi, Eskişehir
- Karabaşa, S., (2009) “Somut Olmayan Kültürel Miras Envanteri”, Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 7, 179-182
- K.K. (2023). Muhtar ve yerel halk ile yapılan görüşmeler.
- Kocadaş, B., (2005) “Kültür ve Medya”, Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 34, S:1-13
- Koç, A., (2014) “Eskişehir’de Bir Ziyaret Fenomeni Olarak Evsim Baba Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar Üzerine”, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gelenek, Görenek ve İnançlar, 219-231
- Kolaç, E., (2009) “Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma, Bilinç ve Duyarlılık Oluşturmada Türkçe Eğitiminin Önemi”, Milli Folklor Dergisi, 21(82):19-31
- Kolukisa, B.K., (2023) “Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Etkinlik Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi – Dünya Göçebe Oyunları Örneği-“, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- Köse, A. ve Ayten, A., (2010) “Türbeler: Popüler Dindarlığın Durakları,” İstanbul: Timaş Yayınları
- Kurt, B., (2020) “Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarından Yöresel Yiyecekler: Kınalı Ekmek”, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 2020, Cilt: 13, Sayı: 29, 20-32
- Kurtar, C. ve Somuncu, M., (2013) “Kentsel Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliği”, Ankara Hamamönü Örneği, Ankara Araştırmaları Dergisi 1(2): 35-47
- Mckercher, B. ve Du Cros, H., (2002) “Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management”, Routledge
- Ocak, A.Y., (1997) “Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler”, Ankara: TTK
- Oğuz, M., (2009) “Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?”, Geleneksel Yayıncılık
- Oğuz, M., (2013) “Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras”, Milli Folklor, 25(100), 5-13
- Okuyucu, A., (2011) “Osmaneli İlçe Merkezinde Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanımına Yönelik Bir Araştırma”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Özbolat, A., (2014) “Kutsallaşma Sürecine Tipolojik Bir Yaklaşım: Ziyaret Fenomeni Örneği”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi/70, 121-138
- Özlem, D., (2000) “Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi”, İnkılap Yayınları, İstanbul
- Park, S.Y., (2013) “On Intangible Heritage Safeguarding Governance: An Asia-Pacific Context”, Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2013, p. 224
- Pehlivan, G., (2012) “Manisa Şehrinde Evliya Kültü”, İzmir: Tibyan Yayıncılık
- Pehlivan, A., (2015) “Açık ve Örgün Eğitim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Öğretim Programında Somut Olmayan Kültürel Miras Ögelerinin İncelenmesi”, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir

- Saçılık, M.Y., Çevik, S. ve Toptaş, A., (2018) “Geçmişin Mutfağından Gelecekteki Sofralara: Bandırma-Erdek Yöresinin Gastronomik Mirası”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 6/1 (2018) 300-319
- Santich, B., (2012) “Bold Palates: Australia’s Gastronomic Heritage”, South Australia: Wakefield Press
- Uggioni, P.L., Proenca, R.P.C. and Zeni, L.A.Z.R., (2010) “Assessment of Gastronomic Heritage Quality in Traditional Restaurants”, *Campinas*, 23. 7-18, 8
- ICOMOS (1999). Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi, “International Cultural Tourism Charter Managing Tourism at Places of Heritage Significance. https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/INTERNATIONAL_CULTURAL_TOURISM_CHARTER.pdf, adresinden 12.12.2022 tarihinde alındı.
- UNESCO, (1972) “Dünya Kültürel ve Doğal mirasın Korunması Sözleşmesi”, https://www.unesco.org.tr/Content_Files/Content/tez/sutez.pdf, adresinden 12.01.2023 tarihinde alındı.
- UNESCO, (2003) “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”, <http://www.unesco.org.tr> adresinden 13.02.2023 tarihinde alındı.
- URL-1, <https://www.facebook.com/seyhomerli51/>, adresinden 12.03.2023 tarihinde alındı.
- URL-2, Niğde’deki Festivaller, Gezimanya, <https://gezimanya.com/turkiye/nigdedeki-festivaller>, adresinden 15.03.2023 tarihinde alındı.
- URL-3, Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Festival Panayır ve Etkinlikler, <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-74773/festival-panayir-etkinlikler.html>, adresinden 15.06.2023 tarihinde alındı.
- Usal, A., ve Kuşluvan, Z., (2002) “Davranış Bilimleri”, Sosyal Psikoloji (Barış Yayınları, İzmir
- Ünsal, D. ve Pulhan, G., (2012) “Türkiye’de Kültürel Mirasın Anlamı ve Yönetimi. (Ed. Aksoy, A. ve Ünsal, D.)”, Kültürel Miras Yönetimi, (1. Basım). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 30-65
- Yavuz, İ., (2013) “Şeyh Ömer Hazretleri”, <https://www.borhaber.net/seyh-omer-hazretleri>, adresinden 01.12.2022 tarihinde alındı.
- Yerel Merkezi Basın, Niğde Belediye ve Valilik basın kaynaklarından doğrudan ulaşılmıştır.
- Yoshida, K., (2004) “The Museum and the Intangible Cultural Heritage”, *Museum International*, Vol. 56, No: 221-222, 2004, pp. 108-112

Ergin İnan Gravürlerinde Franz Kafka Etkisi

Franz Kafka Effect On Ergin Inan Engravings

ÖZET

Bu araştırmanın konusunu, Ergin İnan'ın gravür baskı tekniğiyle ele aldığı böcek illüstrasyonlarının incelenmesi ve tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi oluşturur. Araştırmanın amacı, Ergin İnan'ın Franz Kafka etkisi ile ele aldığı böcek illüstrasyonlarını, gravür baskı tekniği ve tasarım ilkeleri açısından incelemektir. Araştırmada, Nitel araştırma yöntemlerinden veri toplama tekniği doküman analizi kullanılmıştır. Türk Resim Sanatında yapmış olduğu çalışmalarla ve yenilikçi yaklaşımlarla önemli bir yere sahip olan Ergin İnan'ın sanatının temelini, doğup yaşadığı Anadolu kültürü imgeleri ve eğitim aldığı Batı kültürü tekniği oluşturmaktadır. Bu araştırma, Ergin İnan'ın Franz Kafka'nın "Dönüşüm" isimli kitabından etkilenerek yapmış olduğu baskı resimleri ile sınırlanmıştır. Böylece araştırmada, sanatçının beş çalışması ele alınarak yorumlanmış ve betimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Konu bağlamında ortaya çıkan baskılar tasarım ilkeleri açısından incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Baskı, Böcek, Ergin İnan, Gravür, İllüstrasyon.

ABSTRACT

The subject of this research is the examination of the insect illustrations that Ergin Inan handled with gravure printing technique and their evaluation in terms of design principles. The aim of the research is to examine the insect illustrations, which Ergin Inan handled under the influence of Franz Kafka, in terms of gravure printing technique and design principles. In the research, data collection technique document analysis, one of the qualitative research methods, was used. Ergin Inan, who has an important place in Turkish Painting Art with his works and innovative approaches, forms the basis of his art, the images of Anatolian culture, where he was born and lived, and the Western culture technique he was educated in. This research is limited to the prints of Ergin İnan, influenced by Franz Kafka's book "Transformation". Thus, in the research, five works of the artist were discussed and interpreted using the descriptive analysis method. The prints that emerged in the context of the subject were examined and interpreted in terms of design principles.

Keywords: Engraving, Ergin İnan, Illustration, Insect, Printing

GİRİŞ

Çağdaş Türk Sanatında önemli bir yere sahip olan İnan, 1943 yılında Malatya'da doğmuş ve eğitimini burada tamamlamıştır. 1962 yılında İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi'ni kazanmıştır. Sanatçının resme olan ilgisi ortaöğretim öğretmenleri tarafından keşfedilmiştir. İnan, Hukuk Fakültesi'nde okurken, İstanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokulu, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim bölümünü kazanarak burada eğitim almaya başlamıştır. 1968 yılında mezun olduğu okulda derslere girmeye başlamıştır. 1969 yılında burslu olarak gittiği Almanya'da yaz okulunda çalışmalarını birlikte yaptığı hocası Prof. Emilio Vedova ile devam etmiştir. Üç yıl boyunca Münih Güzel Sanatlar Akademisi'nde, resim ve özgün baskı tekniğinde çalışmalar yapmıştır. Paris, Venedik ve Floransa'da bulunan müzelerde araştırmalar yapan İnan, "Baskı Resim Teknikleri" konulu teziyle mezun olmuştur. 1982 yılında Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümünde öğretim görevlisi olarak göreve başlayan İnan, 1985 yılında profesör olarak devam etmiştir. On beş yıl boyunca katıldığı Almanya sergilerine süresiz katılım hakkı kazanan İnan, Berlin Güzel Sanatlar Yüksek Okulunda misafir profesör olarak desen derslerine girmiştir (Türkyılmaz, 2003: 410).

Resimlerinde "Doğu-Batı senteziyle dikkat çeken İnan'ın çalışmalarında genellikle Anadolu esintileri görülmektedir. Anadolu kültürünü çalışmalarına taşıırken sanatçı geleneksel bir temayı, çağdaş bir teknikle izleyicisine sunmaktadır. Çalışmalarında mistik kültürel öğeleri tercih eden İnan, eski kaligrafik yazılara böcek imgelerine yer vermektedir." (www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/bir-varolus-dusuncesi-ben-ergin-inan-42.172.863). Sanatçı çalışmalarını üretirken, eski kitap sayfalarını ya da en ince detayına kadar çizdiği böcekleri, kısacası canlı veya cansız varlıkları sanat nesnesine dönüştürmüştür. İnan'ın düşsel dünyasında, dışsal olan her türlü varlık onun esin kaynağı olmuştur.

İnan, Anadolu etkilerini, yurtdışında aldığı eğitim ile bütünleştirerek yapıtlarına yansıtmıştır. "Sanatçı, kendi kültüründen etkilendiği inanış ve mistik öğeleri sanatıyla ortaya koymuştur. Bunlar; Osmanlı, Arapça eski kitap sayfalarından dokular, bedenler, eller ve böcekler gibi öğelerdir. Sanatçı tüm bu öğeleri kullanarak oluşturduğu sanatında fantastik bir izlenim sunmaktadır." (www.zaferdergisi.com/makale/11905-boceklerin-ressami-ergin-

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Grafik Tasarımı, Konya, Türkiye. ORCID: 0009-0003-0752-0981

² Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Tasarımı, Konya, Türkiye. ORCID: 0000-0002-7250-5871

* Bu çalışma yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Funda Salt¹
Hülya Karoğlu²

How to Cite This Article

Salt, F. & Karoğlu, H. (2023).
"Ergin İnan Gravürlerinde Franz
Kafka Etkisi" International Social
Sciences Studies Journal, (e-
ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113;
pp:7564-7571. DOI:
<http://dx.doi.org/10.29228/sss.70785>

Arrival: 23 June 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is
licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

inan.html). İnan sanatında Doğu kültüründen beslendiğini açıkça ortaya koyarken, teknik olarak batılı bir üslubu benimsemiştir.

Özgün Baskı, “tasarlanan bir fikrin kalıp yöntemiyle birden fazla kopyasının alınmasıdır.” Başka bir tanımla baskı, “bir çizimin baskı teknikleri aracılığıyla istenilen sayıda, başka bir yüzeye kopyasının alınmasıdır” (Erdiren ve Kuyrukçu, 2018: 160). Oyma ve kazıma isimleriyle de bilinen Gravür Baskı tekniği, en eski baskı geleneklerinden biridir. “Gravür baskı, metal bir levha üzerine çelik uçlu kalemler aracılığıyla desenin çizilmesiyle oluşturularak, levha üzerine kazılan çizgilerin koyulaşması için levhanın asitle etkileşiminin sağlanması ile oluşturulur (www.mixerarts.com/gravur). İşlem tamamlandıktan sonra asitten çıkarılan levha silinerek boya vermek için hazırlanmaktadır.” Mono, İpek Baskı, Ahşap, Linol ve Litografi gibi özgün baskı tekniklerinden biri olan Gravür Baskı tekniğini benimseyen Ergin İnan’ın sanatında bu tekniği çok sık kullandığı görülmektedir. Ayrıca İnan, bu teknik ile böcek illüstrasyonlarını farklı bir üslupla harmanlayarak ortaya koymuştur. İnan, sanatında karışık teknik, yağlıboya gibi çeşitli alanlarda ele aldığı böcek illüstrasyonlarını, gravür baskı tekniğine getirdiği farklı bakış açıları ve yenilikçi tavrıyla yeniden yorumlamıştır (Alparslan, 2007: 221).

Türk Sanatında ve Batı Sanatında böcek imgeleri, gücün sembolü ve kutsallık bakımından sanatçılar tarafından ele alınıp çalışmalarında kullanılmıştır. Bu sanatçılardan biri olan Ergin İnan’ın hemen hemen tüm çalışmalarında da böcekler simgesel birer öge olarak yer almaktadır. İnan, resim ve gravür baskı tekniğinde kullandığı böcek imgelerini, en ince detayına kadar çizerek realist bir üslup benimsemiştir. “Sanatçı, böceklerin çalışmalarında tek başlarına bir anlamı olmadığını yalnızca çalışmanın içinde anlam bulduklarını vurgulamıştır” (Beğiç, 2021: 164). Dolayısıyla İnan’ın sanatında böceklerin kullanımı çalışmalara kattığı anlam ile birer metafora dönüşmektedir. Bu bakımdan Franz Kafka’nın etkisi ile ortaya çıkan baskılar, tasarım ilkeleri açısından dikkat çekicidir. İnan’ın kullandığı teknik ile böcek imgesi “Öte Yazıtlar F.Kafka için” isimli beş adet gravür çalışması üzerinden araştırılmıştır. Bu araştırmanın problemini, Ergin İnan’ın farklı tekniklerde ele aldığı böcek illüstrasyonlarının gravür baskıda hangi tasarım ilkelerinden yararlandığı oluşturmaktadır. Bunlar; Çalışmanın konusu, ön yapısı ve arka yapısı, kuruluş kompozisyonu, renk ve üslubu üzerinden incelenmesidir.

ERGİN İNAN GRAVÜRLERİNDE FRANZ KAFKA ETKİSİ

Tasarım kavramı Latince kökenli olup, en genel tanımıyla “bir şeyi zihinde canlandırma, hayal etme, biçimlendirmedir.” Tasarımın ilkeleri şunlardır: “Çizgi, ton, renk, doku, leke, biçim, ölçü ve yöndür.” Tasarımın beş temel ilkesi ise; “denge, orantı ve görsel hiyerarşi, görsel devamlılık, bütünlük ve vurgulamadır” (https://www.arkhesanat.com/tasarim-nedir/). Bu ilkeler bir tasarımın bütünlüycisi aynı zamanda tamamlayıcısı niteliğindedir.

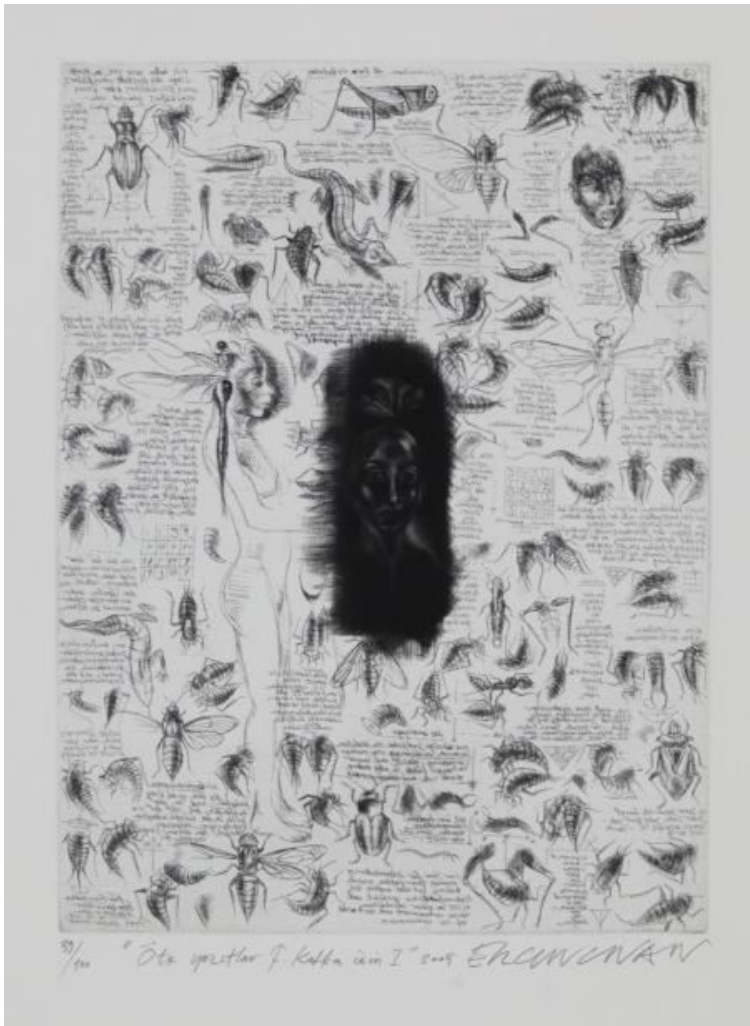
Yağlıboya, karışık teknik ve gravür baskı tekniğini uygulayan İnan çalışmalarında, renk ve biçimselliği genellikle sıkça kullanmaktadır. Sanatçı çalışmalarında yer verdiği varlıkları biçimsel olarak soyut bir ifade dili ile ele alırken, renk olarak ise canlı renkleri kullanmaktadır. Ergin İnan, çalışmaları ile böcek imgesini bütünleştirerek sanatının ayrılmaz bir parçası haline dönüştürmüştür. İnan çalışmalarının özünü oluşturan temasında, böcekler aracılığıyla, var oluş gerçekliğini ve insanın doğasını vurgulamaktadır. Ergin İnan, böcek illüstrasyonlarının sanatına girmesini şu şekilde açıklamıştır;

“Salzburg Yaz Akademisi’ndeyim. Venedikli Prof. Emillo Vedova ile beraber çalışıyordum. O arada çalışmalar yapıyordum. Daha ekspresyonist, dışavurumcu bir çalışmaydım. Türkiye’ye geldiğimde annem ve babamı görmek için Malatya’ya uğradım. Bu arada Prof. Emillo Vedova’ya mektup yazmak geldi içimden. Ancak Almanca bilgim azdı. Bir takım sözcükleri yazabiliyordum ama yeterli değildi. O sırada bahçede yerdeki böcekleri gördüm ve onları çizmeye başladım mektuba. Çünkü bir ressama mektup yazıyordum ve en güzel biçimde nasıl ifade edersiniz? Resim diliyle. İşte böyle böcekli bir resim oldu. Ama ben o böcekli mektubu yazarken insanın kafasında bir kıvılcım çakar ya, öyle bir kıvılcım çaktı ve ben bunu resmime nasıl katacağımı düşünmeye başladım. Böylece mektubu yazıp gönderdim ve arkasından çok güzel mektuplar geldi bana. Evet önemli olan böceklerin resmime girmesi Malatya’da yazdığım o mektupla başladı” (https://www.istanbulsanatevi.com/makaleler-roportajlar/roportajlar/ergin-inan-ve-bocekler/).

Ergin İnan’ın 2005 yılında yaptığı “Öte Yazıtlar F.Kafka için” adlı beş gravürden oluşan seride çalışmaların konusunu, Franz Kafka’nın “Dönüşüm” isimli kitabında yer alan bir insanın böceğe dönüşmesi oluşturur. 1883’de Prag’da doğan öykü ve roman yazarı olan Franz Kafka’nın yaşadığı çağ, sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte toplumsal yapının değişmesine denk gelmektedir. Kafka, içerisindeki bu durumu eserlerinde değişik bir bakış açısıyla ele almıştır. Bu araştırmanın temelini oluşturan Franz Kafka’nın “Dönüşüm” isimli edebi eserinde böceğe dönüşen başkarakter olan “Gregor Samsa, toplumun yalnız ve çaresiz kesimini simgelerken; diğer karakterlerin her biri ise modern çağın, bir kesimini temsil etmektedir” (Altıparmak & Durakoğlu, 2016: 172). Kafka’nın “Dönüşüm” isimli kitabında Gregor Samsa’nın böceğe dönüşmesi, sanatçının kendisini ailesine ve topluma kabul ettirememesinin aynı zamanda yaşadığı çaresizliğin sembolüne dönüşür. Dolayısıyla İnan’ın bu serisine ilham

kaynağı olan bu edebi eser, insan ve böcek imgelemesinde önemli bir yere sahiptir. “Sanatta kendine somut veya soyut anlamda yer bulan böcek imgeleri, sanatçının dünyasında imgesel anlamlarına göre şekillenmişlerdir” (Beğiç, 2021: 164).

Çalışmalarda sanatçının tema, kompozisyon öğeleri başta olmak üzere, renk, doku gibi benzer tasarım ilkelerini kullanması dikkat çeker. “Öte Yazıtlar F.Kafka için I” adlı çalışmada insan portresi, insan bedeni, böcek türleri ve yazılar yer almaktadır. Çalışmanın merkezinde yer alan yuvarlak veya kare siyah içerisinde insan başı ve böcek imgesi görülmektedir. (Şekil 1) sol orta tarafta yandan bir şekilde resmedilmiş insan bedeni ve onun başında kanatlı bir böcek türü bulunmaktadır. Sağ üst tarafta bir tane insan portresi vardır. Üst orta tarafta ise büyük bir şekilde kertenkele resmedilmiştir. Çalışmanın sağ ve sol tarafında, değişik ebatlarda böcekler serpiştirilerek doku oluşturulmuştur. Ayrıca o alanlardaki yazı motifleri o kompozisyonu destekler niteliktedir. Sanatçı böcek resimlerinde, insan nefsinin ve insanın içsel olan her türlü hissiyatını temsil ettiğini vurgulamıştır. İnan’ın sanatında kullandığı böcek türleri insanın her bir duygusunu simgelemektedir. Üst orta tarafta “Kertenkele” imgesi insanın bazı duygularını, insan bedeni üzerinde “kelebek” imgesi ümitleri, “kozalar” ise ortaya çıkmamış duyguları temsil etmektedir. İnsanın var oluşunu simgeleyen bu duygular, böcek illüstrasyonları aracılığıyla, bazı zamanlar göklerde gezinirken, bazı zamanlar ise yerlerde sürünmektedir (www.zaferdergisi.com/makale/11905-boceklerin-ressami-ergin-inan.html).

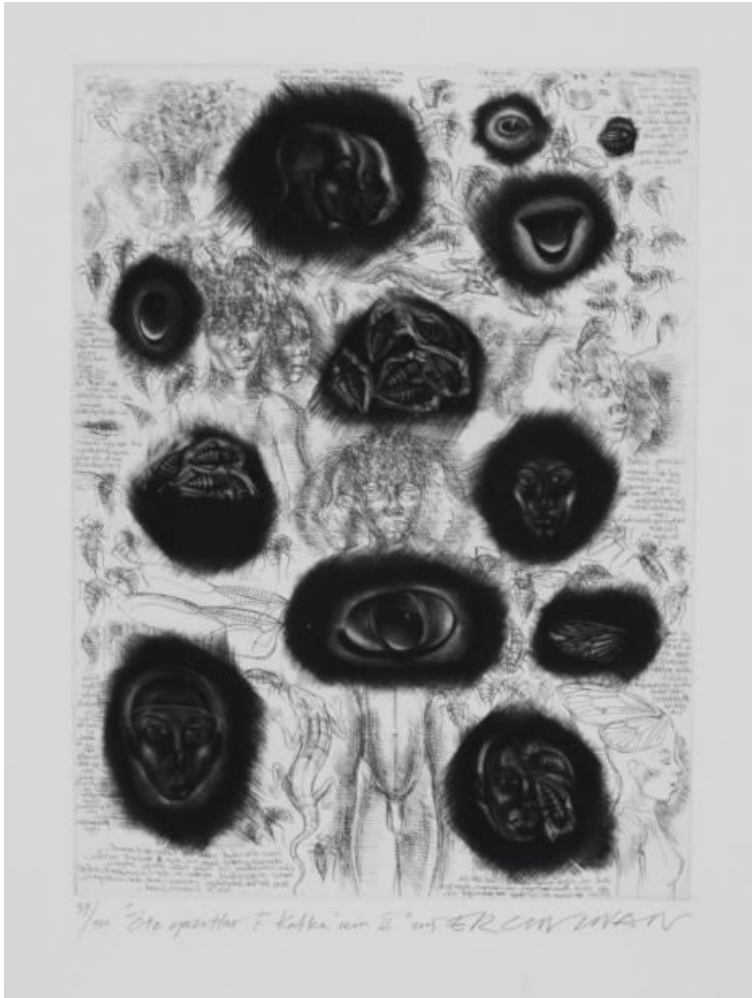
Şekil 1: Ergin İnan, “Öte Yazıtlar F.Kafka için I”, Gravür Baskı, 50 x 76 cm, 2005

Kaynak: <https://www.imoga.org/tr/collection/artists/ergin-inan/techniques/05>

Benzer şekilde “Öte Yazıtlar F.Kafka için II” ve “Öte Yazıtlar F.Kafka için III” adlı gravür baskılar siyah beyaz ilişkisi içerisinde ele alınmış olup çalışmaların merkezinde kütleli siyah bir alan kullanılmıştır. Arkada böcek dokuları yer almaktadır. Her iki çalışmada da tek parça halinde yuvarlak ve kare siyah alan baskın bir şekilde ön planda verilip arka planında ise yazılar, yan profilden bir figür ve bir insan başına yer verilmiştir. Böcekler, yazılar resmin sınırları içerisinde yer alsa da devam ediyormuş gibi bir his uyandırmaktadır. Bu nedenle açık kompozisyon hissi oluşturmaktadır. Arka planındaki nesnelere ve yazılara kompozisyonda egemen bir doku oluştururken, ön planda olan siyah alanın vurgusunu artırmaktadır.

Siyah, beyaz ve gri, çizgisel ve lekesele, etkiler kullanılarak daha çok nötr renklerle konu ele alınmıştır. Sanatçı çalışmalarını gerçekçi bir üslupla ele almıştır. Ergin İnan'ın diğer çalışmalarında olduğu gibi bu bakılarda da böcek çizimlerini, portre ve figürleri en ince ayrıntısına kadar detaycı bir üslupla resmettiği görülmektedir. Yine benzer şekilde çalışmalar adeta birer mektup ya da kitap sayfası gibi bir etki oluşturacak şekilde yaratılmıştır.

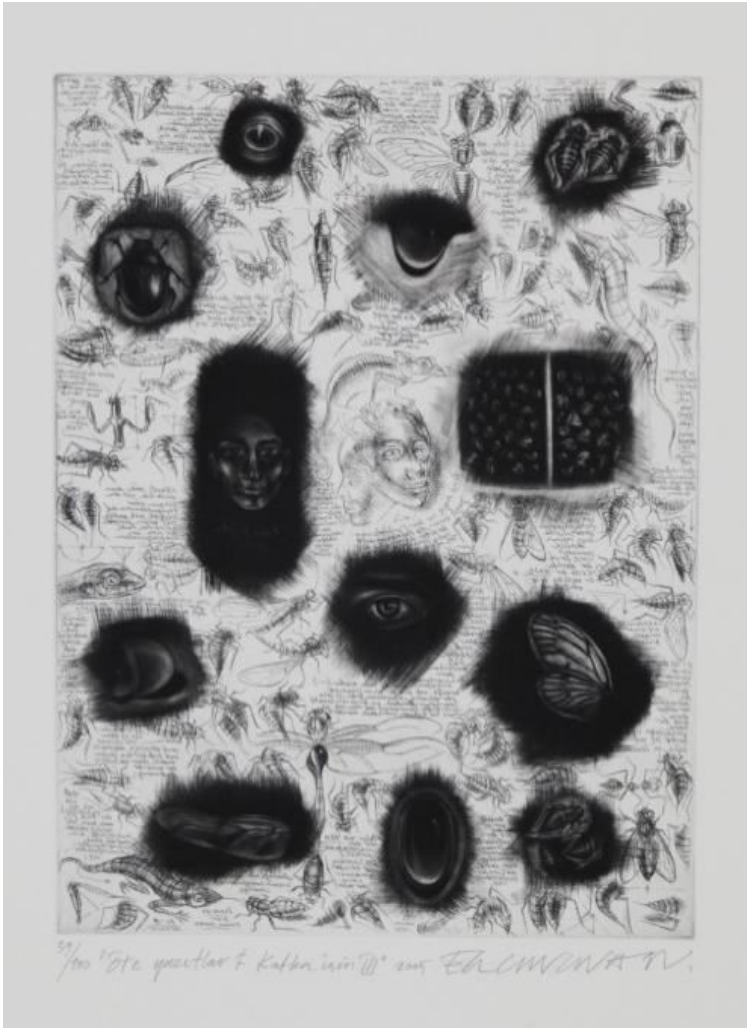
Ergin İnan'ın böcek çizimleri ile yapmış olduğu çalışmalarda önemsenmeyen ve tiksinti gibi görünen böcekleri, kendine has üslubuyla özel yaratıklar olduğuna dikkat çekmektedir. "Öte Yazıtlar F.Kafka için II" adlı çalışmada insan portresi, bedeni, böcek türleri ve yazılar görülmektedir. Çalışmada (Şekil 2) dikkat çeken yuvarlak ve kare siyahlar içerisinde insana ve böceğe ait uzuvlar yer almaktadır. Çalışmanın sol üst köşesinde birbirine bakan iki insan başına yer verilmiştir. Sağ alt köşede ise bir insan portresine ve figürün başında kelebek kanadı görülmektedir. Çalışmanın merkezinde bir insan bedeni ve bu bedene sıkışık iki insan kafası resmedilmiştir. Bu figürün sağ ve sol tarafında ikişer insan portresi görülmektedir. Figürlerin sol tarafında büyük bir kertenkele figürü dikkat çekmektedir. Çalışmanın sağ ve sol tarafında, değişik ebatlarda böcekler serpiştirilerek doku oluşturulmuştur. Ayrıca o alanlardaki yazı motifleri o kompozisyonu destekler niteliktedir.

Şekil 2: Ergin İnan, "Öte Yazıtlar F.Kafka için II", Gravür Baskı, 50 x 76 cm, 2005
Kaynak: <https://www.imoga.org/tr/collection/artists/ergin-inan/techniques/05>

"Öte Yazıtlar F.Kafka için III" adlı çalışmada insan portresi, bedeni, böcek türleri ve yazılar görülmektedir. Eserin merkezinde iki figür başı ve bu başların üzerinde bukalemun imgesine yer verilmiştir. Çalışmada dikkat çeken yuvarlak ve kare siyahlar içerisinde insana ve böceğe ait uzuvlar yer almaktadır. Çalışmanın sağ ve sol tarafında, değişik ebatlarda böcekler serpiştirilerek doku oluşturulmuştur. Ayrıca o alanlardaki yazı motifleri o kompozisyonu destekler niteliktedir. On iki adet siyah baskın alanlar dikkat çekmektedir.

(Şekil 3) siyah beyaz ilişkisi içerisinde kütleli siyahlar kullanmıştır. Arkada böcek dokuları kullanmıştır. 12 parça şeklinde yuvarlak ve kare siyah alanlar baskın bir şekilde ön planda verilip arka planında ise yazılar ile iki figüre yer verilmiştir. Böcekler, yazılar resmin sınırları içerisinde yer alsa da devam ediyormuş gibi bir his uyandırmaktadır. Bu nedenle açık kompozisyon hissi oluşturmaktadır.

Şekil 3: Ergin İnan, “Öte Yazıtlar F.Kafka için III”, Gravür Baskı, 50 x 76 cm, 2005
Kaynak: <https://www.imoga.org/tr/collection/artists/ergin-inan/techniques/05>

“Öte Yazıtlar F.Kafka için IV” adlı çalışmanın merkeze yakın kısmında bir figür, dikey olarak ayakta üç insan portresi de sıkışık bir şekilde yer almaktadır. İnsan bedeni çıplak bir şekilde resmedilmiştir. Figürün bedeni böceklerle bir arada resmedilmiştir. Bu haliyle adeta Kafka’da Gregor Samsa’nın böceğe dönüşmesi gibi, İnan’ın figürlerinde de insan-böcek etkileşiminin görselleştirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Böylece bu çalışma figürün tam olarak boydan betimlenmesi ile diğer çalışmalardan ayrılır. Figürlerin sol tarafında büyük bir kertenkele ve sağ alt tarafında bukalemun figürü dikkat çekmektedir. Ayrıca bukalemun imgesi, değişim ve dönüşümü temsil etmektedir. Çalışmanın sağ ve sol tarafında, değişik ebatlarda böcekler serpiştirilerek doku oluşturulmuştur. Ayrıca o alanlardaki yazı motifleri de kompozisyonu destekler niteliktedir. Figürün ayağı, alttaki uzun metnin içine girmiş ve yazıyı ikiye bölmüştür. Yazılar, açıklamalar kompozisyonda eğri hatlarda eşlik etmekte, figürün başının etrafında dolanmaktadır.

Şekil 4: Ergin İnan, “Öte Yazıtlar F.Kafka için IV”, Gravür Baskı, 50 x 76 cm, 2005
Kaynak: <https://www.imoga.org/tr/collection/artists/ergin-inan/techniques/05>

“Öte Yazıtlar F.Kafka için V” adlı çalışmada, insan portresi, bedeni, böcek türleri ve yazılar tıpkı diğer çalışmalarda olduğu gibi bir arada görülmektedir. Eserin alt ve ön kısmında kadın ve erkeklerden oluşan dokuz figür, dikey olarak ayakta sıkışık bir şekilde yer almaktadır. İnsan bedenleri çıplak bir şekilde resmedilmiştir. Bazı figürlerin bedenleri böceklerle bir arada resmedilmiştir. Sol baştaki erkek figürü, yanındaki kadın figürüyle birbirine bakmaktadır. Figürlerin başları üzerinde büyük bir kertenkele ve kelebek figürü dikkat çekmektedir. Çalışmanın üst kısmında sağ ve sol tarafında, değişik ebatlarda böcekler serpiştirilerek doku oluşturulmuştur. Alt ortada kertenkele ve bukalemun tarzında bir yaratık ön planda dikkat çekmekte ve sağda alt tarafta büyük bir kelebek ve solda büyük kertenkelenin ‘U’ şeklinde bir alana yerleştirilmesi söz konusudur. Kadınların başları üzerinde görülen kelebek ve kertenkele diyagonal bir şekilde yerleştirilmiştir. Kadınların başları ve büyük böcekler dairesel bir kompozisyonla dikkat çekmektedir. Böcekler ve yazılar serinin diğer resimlerinde olduğu gibi resmin sınırları içerisinde yer alsa da kompozisyonun sınırları dışında da devam ediyormuş hissi uyandırmaktadır.

Seriye oluşturan çalışmaların isimlerinden de anlaşılacağı üzere resimler birer ‘yazıt’ olarak tasarlanmıştır. Böylece İnan sanatında önemli yeri olan yazıt-böcek-insan ilişkisi bu çalışmalarında merkezini oluşturmaktadır. Birer görsel kitap/yazıt/mektup olarak okunacak bu resimlerde yazıların ne olduğu okunmaz. Bunlar resimde yer alan insanlar, hayvanlar hakkında bilgiler olabileceği için birine karşı da yazılmış olabilir. Böylece sanatçı burada yorumu izleyiciye bırakmaktadır.

Şekil 5: Ergin İnan, "Öte Yazıtlar F.Kafka için V", Gravür Baskı, 50 x 76 cm, 2005
Kaynak: <https://www.imoga.org/tr/collection/artists/ergin-inan/techniques/05>

SONUÇ

Türk Resim Sanatında yapmış olduğu yeni ve özgün çalışmaları bakımından önemli bir yere sahip olan İnan, yurtdışında aldığı eğitimle geliştirdiği tekniği, Anadolu kültürünün mistik öğeleriyle sentezleyerek özgün bir üslup oluşturmuştur. Sanatçı Gravür baskı resim tekniğini kendine has üslubuyla geliştiren ve ona farklı bakış açıları getirerek, ilham kaynağı olan öğelerle birleştirmiştir. İnan çalışmalarında, böcek imgesini sıkça kullanan ve yaşamın özünü var oluş sebeplerini yansıtmak istemiştir. Böceklerin yaşam süreleri, insanlarla özdeşleştirilmiş bir simge olarak çalışmalarda tercih edilmiştir. Yaratılış olarak insanlar, böceklere göre daha güçlü gözükmeyle güçlü ve güçsüz dengesi de sanatçıların çalışmalarında sorgulanmıştır.

Ergin İnan sanatında insanın var oluşunu sorgulayan bir tavırla çalışmalarını ortaya koymaktadır. Bunu var oluşun temelindeki insanı, başı ve bedenine yer verirken; insanın duygularını böcek türleriyle sunmaktadır. Ayrıca İnan, dini ve edebi eserlerin temalarını içsel dünyasına ekleyip sanatında yansıtmaktadır. Bu araştırmanın temelini oluşturan böcekler üzerine yaptığı bir röportajda şu şekilde ifade etmiştir: Böcekleri, sanatının bir dili olarak vurgulayan İnan, mektup yazma isteği ile başlayan ve ifade edemediği sözcükler yerine bir dil olarak kullanmıştır. Dolayısıyla sanatçı böcekleri, resim sanatına ve gravür baskı gibi farklı tekniklere taşımıştır. Mektubun dışında böcekleri sanatının bir nesnesi olarak gören İnan, ele aldığı Edebi konulu ve Mesnevi temalı konularla farklı biçimlerde kullanarak geliştirmektedir.

Böcekler, formlarıyla veya sanatçıda çağrıştırdığı anlamlarla sanatta yer bulurken, sanatçının sanat nesnesine dönüştüğü görülmektedir. Ergin İnan'ın böcekleri sanatında yer vermesinde, hocasına yazdığı mektupta çevresinde gezinen böcekleri, resim dili ile mektubuna taşınması önemli bir rol oynamıştır. Araştırmadaki, böcek illüstrasyonlarını, Kafka'nın "Dönüşüm" isimli edebi eser içeriğiyle özdeşleştiren İnan, kullandığı gravür baskı tekniği ile farklı bir yaklaşımla sanat anlayışını ortaya koymuştur. Çalışmada birkaç böcek türüne yer veren İnan, kelebek, kertenkele ve kozaları ağırlıkta kullanmıştır. Aynı zamanda İnan var oluşu simgeleyen insan bedeni ve başını sık kullanmıştır. Çalışmada kullanılan her bir böcek imgesi, insandaki bir duyguyu temsil etmektedir. Kertenkele imgesi, insanın bazı duygularını; kelebek imgesi insanın ümitlerini; kozalar ise insanın ortaya çıkmamış

duygularını temsil etmiştir. Eserin konusu olan dışlanmak, yalnızlık ve yabancılaşma gibi kavramları sanatında önem verdiği, yücelttiği böcek illüstrasyonlarıyla birleştirerek yenilikçi bir üslupla ve teknikle izleyicisine sunmaktadır.

Bu çalışmada tasarım ilkelerinden; çalışmanın konusu, ön ve arka yapısı, kuruluş kompozisyonu, renk ve üslubu açısından incelenip yorumlanmıştır. Çalışmalarda konu, arka yapı, renk ve üslup bütünlüğü görülmektedir. Gravür tekniği ile ele alınan Franz Kafka'nın "Dönüşüm" isimli eseri, sanatçının özgün yorumuyla ortaya konmuştur. Ayrıca ön yapı ve kuruluş kompozisyonu farklılık göstermektedir. İnan ele aldığı böcek konulu hikâyeyi her bir çalışmada gerçekçi ve detaycı bir üslupla yorumlayarak sanatına yansıtmıştır. Ayrıca İnan, siyah, beyaz ve orta tonlarda ele aldığı çalışmalarında lekesele ve çizgisel etkilerle ortaya koymuştur. Kuruluş kompozisyonlarında, kütlelele siyahlıklar, dairesel ve diyagonal yerleştirmeleri görülmektedir. Kompozisyonda arka ve ön ilişkisi, boşluk ve doluluk hissi sanatçının kendi üslubuyla harmanlanarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Alparlan, T.D.K. (2007). Grafik Temel Tasarım Eğitiminde Etching Tekniği İle Basılmış Gravür Baskılarının Yeri, Sosyal Bilimler Dergisi, 218-230.

Altıparmak, İ.B. & Durakoğlu, A. (2016). Franz Kafka'nın 'Dönüşüm' Adlı Eserinin Sosyolojik Açıdan Analizi, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16 (2): 171-184.

Arkhesanat, Tasarım Nedir? (Erişim Tarihi: 14.06.2023). <https://www.arkhesanat.com/tasarim-nedir/> adresinden alındı.

Begiş, N. (2021). Prof Ergin İnan'ın Tuvalindeki Entomolojik İmgeler, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, 159-182.

Biyografya, B. Ergin İnan. (Erişim Tarihi: 11.10.2022), <https://www.biyografya.com/biyografi/6067> adresinden alındı.

Çokyiğit, C. Ergin İnan ve Böcekler konsepti üzerine. (Erişim Tarihi: 15.11.2022), <https://www.istanbulsanatevi.com/makaleler-roportajlar/roportajlar/ergin-inan-ve-bocekler/> adresinden alındı.

Erdiren, Y.O. & Kuyrukçu, D. (2018). Gravür Baskı Tekniğinde Renk ve Şekil Unsurlarının İncelenmesi: Ergin İnan Çalışmaları, 6. Uluslararası Matbaa Teknolojileri Sempozyumu, 159-163.

Gravür. (Erişim Tarihi: 07.12.2022), <https://www.mixerarts.com/gravur> adresinden alındı.

Imoga Museum. Sanatçılar, Ergin İnan, Çukur Baskı, Gravür. (Erişim Tarihi: 16.06.2023). <https://www.imoga.org/tr/collection/artists/ergin-inan/techniques/05> adresinden alındı.

Özatat, E.I. (2022). Bir varoluş düşüncesi: 'Ben, Ergin İnan', (Erişim Tarihi: 18.12.2022), <https://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/bir-varolus-dusuncesi-ben-ergin-inan-42172863> adresinden alındı.

Soylu, R. (2015). Böceklerin Ressamı Ergin İnan. (Erişim Tarihi: 21.11.2022), <https://www.zaferdergisi.com/makale/11905-boceklerin-ressami-ergin-inan.html> adresinden alındı.

Türkyılmaz, H. (2013). Çağdaş Türk Resminde Gelenek Sorunsalı, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.

Prometheus'un Ve Benzer Mitlerin İzindeki Sanat

Art Following Prometheus And Similar Myths

ÖZET

Sanat, mitolojilerdeki figürlerin başlarından geçenleri yansıtarak toplumun kolektif bilincini şekillendiren ve toplumsal dönüşümde etkili olan önemli bir ifade biçimidir. Mitolojik figürler, günümüzde bile dolaylı yollardan varlıklarını sürdürebilir ve farklı alanlarda yer bulabilirler. Mitolojik anlatılar ve figürler, toplumların kültürel mirasının bir parçasıdır ve toplumun kimliğinin ve kökenlerinin bir parçası olarak kabul edilirler.

Prometheus, antik Yunan mitolojisinde efsanevi bir kahraman olarak önemli bir figürdür. Prometheus, insanlığın gelişimine katkıda bulunmuş, yaratıcılığı ve idealist doğasıyla özgür düşüncenin temsilcisi olmuş, ateşi çalıp insanlara vermiş bir tanrısal figür olarak bilinir. Prometheus'un insanlığa ateşi vermesi, insanların aydınlanması ve ilerlemesi için bilgi ve ilhamın kaynağı olması anlamına gelmektedir. Günümüz sanatçıları, Prometheus gibi ateşi taşıyan ve toplumu aydınlatan, dönüştüren ve yeni perspektifler sunan sanatçılardır. Sanatçılar, yaratıcılıkları ve düşünsel çabalarıyla topluma ilham verirler ve yeni fikirlerin filizlenmesine katkıda bulunurlar. Onların eserleri, toplumda dönüşümün tohumlarını eker ve insanların kalplerinde yeni bir umut yeşermesine yardımcı olur.

Prometheus'un temsil ettiği özellikler sadece Yunan mitolojisine özgü değildir; farklı kültürlerde benzer niteliklere sahip figürler bulunur. Bu figürler, topluma yol gösterir, dönüşümü tetikleyen ve yeni ufuklar açan profillere sahiptirler. Bu nedenle, günümüz sanatçıları, Prometheus ve diğer mitolojik figürlerin özelliklerini taşıyan ve toplumsal dönüşümde kritik bir rol oynayan sanatçılardır. Günümüz sanatçıları, toplumun sınırlarını genişleten ve dönüşümü tetikleyen bir ateş taşıyıcısı gibi hareket ederler. Sanatlarıyla insanları düşünmeye ve sorgulamaya teşvik eder, toplumsal değişimi kucaklar ve alternatif bir dünya sunarlar. Bu makale, Prometheus mitinin sanattaki yansımalarını inceleyerek günümüz sanatçılarının niteliklerini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Prometheus, Bilgelik, Mitoloji, Sanat

ABSTRACT

Art, reflecting the experiences of characters from mythologies, is an important form of expression that shapes the collective consciousness of society and influences societal transformation. Mythological characters can continue to exist indirectly even in modern times and find their place in different domains. Mythological narratives and characters are considered part of the cultural heritage of societies and are recognized as integral to the identity and origins of the community.

Prometheus is a significant figure in ancient Greek mythology and is known as a legendary hero. Prometheus contributed to the development of humanity, representing free thought with his creativity and idealistic nature. He famously stole fire from the gods and gave it to humans. Prometheus providing fire to humanity symbolizes being a source of knowledge and inspiration for the enlightenment and progress of humans. Contemporary artists, like Prometheus, carry the fire and illuminate, transform, and offer new perspectives to society. Artists inspire society with their creativity and intellectual efforts, contributing to the germination of new ideas. Their works sow the seeds of transformation in society and help nurture a new hope in the hearts of people.

The qualities represented by Prometheus are not exclusive to Greek mythology; similar characters with comparable attributes exist in different cultures. These characters guide society, trigger transformation, and possess profiles that open up new horizons. Therefore, contemporary artists are like Prometheus and other mythological figures, carrying the characteristics and playing a critical role in societal transformation. Contemporary artists act as carriers of fire, expanding the boundaries of society and triggering transformation. Through their art, they encourage people to think and question, embrace social change, and present an alternative world. This article aims to explore the reflections of the Prometheus myth in art and reveal the qualities of contemporary artists.

Keywords: Prometheus, Wisdom, Mythology, Art

GİRİŞ

Sanat; toplumun duygularını, düşüncelerini, değerlerini, inanışlarını ve yaşayışını yansıtan önemli bir ifade biçimidir ve antik çağlardan itibaren mitolojik anlatıların da göstergeleri olarak önemli bir işlev üstlenmiştir. Sanat, mitolojilerdeki figürlerin başlarından geçenler aracılığıyla toplumun kolektif bilincini şekillendirilmesinde de önemli bir role sahiptir. Sanatsal dil aracılığıyla daha somut varlıklara dönüşen, mitolojik figürler; zamanın ruhunu yakalamış, insanların hayal gücünü ve yaratıcılığını harekete geçirmiş ve toplumsal dönüşümün itici gücü olmayı başarabilmiştir. Bu figürlerin birçoğu günümüzde de dolaylı yollardan da olsa varlıklarını sürdürmekte, hayatın çeşitli alanlarında kendilerine yer bulabilmektedir. Mitolojik anlatılar ve figürler, bir toplumun kültürel mirasının bir parçasıdır.

Ayhan Özer¹

How to Cite This Article

Özer, A. (2023). "Prometheus'un Ve Benzer Mitlerin İzindeki Sanat" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7572-7595. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.70865>

Arrival: 26 June 2023

Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doç.Dr., Gaziantep Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, Gaziantep, Türkiye. ORCID ID: 0000-0002-0014-4608

“Tanrılarla cenk bilmececinin içinden çıkmaya uğraşırken insanın kültürel tarihine, insanların yaratıcı edimi nasıl anlamış olduklarını aydınlatan mitlere geri döndüm. Bu mit terimini bugünkü saptırılmış "asılsızlık" anlamında kullanmıyorum. Böylesine bir hataya ancak, deneysel olgu toplama iptilasıyla kendisinden geçip, insan tarihinin çok daha derin bilgeliğine kendisini kapatan bir toplum düşebilirdi. Mit'i daha çok, soyun ahlaki bilgeliğinin dramatik bir gösterimi anlamında kullanıyorum. Mit sadece entelekti değil, duyuların tümünü kullanır” (May, 2001: 54).

Bu anlatılar geçmişten günümüze söylenceler yoluyla ve nesilden nesile aktarılmıştır. Mitoloji, toplumun kimliğinin ve kökenlerinin bir parçası olarak kabul edilir. Dolayısıyla, mitolojik figürlerin günümüzde de varlık göstermesi, kültürel bağların ve kimliklerin sürdürülmesi anlamında önem taşır. Mitolojik figürler, insan doğasının evrensel yanlarını temsil etmektedir. Bu figürler, insanların duygularını, zayıflıklarını, kahramanlıklarını ve çeşitli yaşam deneyimlerini yansıtır. Bu nedenle, mitolojik figürlerin anlatıları ve sembolleri, insanların yaşamı anlamlandırma, kendilerini ifade etme ve başkalarıyla ilişki kurma süreçlerinde hala önemli bir yere sahiptir.

Mitoloji; sanat, edebiyat, müzik, moda ve diğer yaratıcı alanlar için büyük bir ilham kaynağı olmayı sürdürmektedir. Mitolojik figürlerin sembolleri, anlatıları ve arka planları, sanatçılar ve tasarımcılar için sonsuz bir kaynak sağlamaktadır. Bu figürlerin güçlü ve etkileyici özellikleri, farklı disiplinlerde eserler yaratma ve toplumsal bir etki yaratma potansiyelini artırmaktadır. Mitolojik figürlerin anlatıları ve sembolleri, zaman içinde ve farklı kültürlerde sürekli olarak yeniden ve yeniden yorumlanmaktadır. Bu, mitolojik figürlerin güncel olaylarla ilişkilendirilerek toplumsal yaşamda varlıklarını sürdürmelerini desteklemektedir. Mitoloji, dönemsel değişimlere ve toplumsal dönüşümlere uyum sağlayarak, farklı kuşaklara hitap etme potansiyeline sahiptir. Gelecekte de mitolojinin insanlığın kültürel mirasının zengin bir ögesi olarak varlığını sürdüreceği anlaşılmaktadır.

Antik Yunan mitolojisinin efsanevi bir kahramanı olan Prometheus, insanlığın evrimine büyük katkılar sağlamış, yaratıcılığı ve idealist doğasıyla özgür düşüncenin temsilcisi olmuş, önemli bir figürdür. Prometheus, antik Yunan mitolojisinde ateşi çalıp insanlara veren bir tanrısal figür olarak öne çıkar. Bu davranışı, insanlığın aydınlanması ve ilerlemesi için gerekli olan bilginin kaynağını, ilham ve yaratıcılığı sunması anlamına gelmektedir. Prometheus'un, ateşin (bilgeliğin) taşıyıcısı olarak düşünülmesi, günümüz sanatçısının şu anda üstlendiği rolün anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Sanatçılar da yaratıcılıkları ve düşünsel çabalarıyla toplumu aydınlatmaya, dönüştürmeye ve yeni perspektifler (bilgelik) sunmaya odaklanmışlardır.

Ancak Prometheus'un temsil ettikleri sadece Yunan mitolojisine özgü bir durum değildir. Farklı kültürlerde benzer niteliklere sahip figürler bulunmaktadır. Mezoamerika uygarlıklarının mitolojisinde Quetzalcoatl, antik Mısır mitolojisinde Thoth, Hindu mitolojisinde Agni, Türk Mitolojisinde Od Ana ve Asena gibi figürler, “ateşi” taşıyan, yol gösteren, insanlara bilgi ve ilham veren figürlerdir. Bunların tümü, topluma yol gösterir, dönüşümü tetikleyen ve yeni ufuklar açan profillere sahiptirler. Günümüzde, çağdaş sanatçılar, Prometheus'un ve diğer mitolojik figürlerin özelliklerini “metaforik” bir şekilde taşıyan, toplumsal dönüşümde kritik bir rol oynayan sanatçılardır. Sanatçılar, sınırları zorlayan yaratıcılıkları ve özgür düşünceyle donanımlı ruhlarıyla, topluma ilham verir ve yeni perspektifler sunarlar. Onlar, Prometheus gibi ateşi taşıyarak insanları aydınlatır ve bilgiyle beslerler.

Günümüz sanatçısı, toplumun sınırlarını genişleten ve dönüşümü tetikleyen bir ateş taşıyıcısıdır. Onların eserleri, insanların düşüncelerini kışkırtır, sorgulamaya teşvik eder ve yeni fikirlerin filizlenmesine olanak tanır. Sanatçılar, görünmez sınırları yıkar ve toplumu sıradanlıktan kurtarır. Onların yaratıcılığı, toplumun düşünce kalıplarını sarsar ve yeni ufuklara açılan kapıları aralar. Sanatçılar, imgeleri, figürleri ve sembolleriyle insanların düşüncelerini şekillendirirler. Onlar, sanatlarıyla duygusal bir bağ kurarlar ve izleyicileri derin düşüncelere sürüklerler. Sanatçılar, içlerindeki ateşi tutuşturan ve sanat eserleri aracılığıyla bu ateşi yaymaya çalışan özgür ruhlardır. Onların eserleri, toplumda dönüşümün tohumlarını eker ve insanların kalplerinde yeni bir umudun yeşermesine katkıda bulunur.

Günümüz sanatçısı, yaratıcılığı ve yenilik arayışındaki ruhuyla bilgiye susamış bir Prometheus gibidir. Onlar, eserleri aracılığıyla sundukları estetik deneyimlerle, insanların bakış açılarını genişletir, yaşanan gerçekliklere yeni bir perspektif kazandırır. Sanatçılar, toplumun zihinsel ve duygusal sınırlarını keşfeder ve bunları sanatlarıyla ifade ederler. Bu ifade, toplumsal dönüşümü sağlamak için insanların hayal gücünü harekete geçirirler. Onlar, toplumsal değişimi kucaklayan ve insanlara alternatif dünyalar sunan birer kahraman gibidirler ve Prometheus'un ateşiyle aydınlanan insanları toplumsal gerçekliklere meydan okumaya teşvik ederler.

Bu makalenin amacı, Prometheus ve diğer kültürlerdeki benzeri figürlerin özelliklerinin yansımalarını, çağdaş sanatçıda bulmaya çalışarak günümüz sanatçısının niteliklerini ortaya çıkarabilmektir. Bu makale, sanatın gücünü ve günümüz sanatçılarının önemini vurgulayarak, sanatın toplumun gelişmesindeki kritik rolünü daha derinlemesine keşfetmeye çalışmaktadır.

Bu çalışma, derinlemesine bir literatür taraması ve görsel analiz yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, Prometheus mitolojisi ve sanat tarihi arasındaki ilişkiyi incelemek için akademik kaynaklar, mitoloji

araştırmaları ve sanat tarihi çalışmalarından yararlanılmıştır. Prometheus anlatısının farklı kültürlerdeki varyasyonları ve sanat eserlerindeki temsilleri incelenerek, Prometheus mitinin sanatta nasıl yorumlandığına dair derinlemesine bir anlayış elde edilmiştir.

Daha sonra, günümüz sanatçıları ve eserlerini anlamak için ağdaş sanat üzerine yapılmış araştırmalar, sanat eleştirileri ve sanatçı sylemleri incelenmiştir. Sanatçıların eserlerinde Prometheus'un izlerini nasıl takip ettikleri, özgürlük arayışları ve yaratıcılıklarını nasıl ifade ettikleri, toplumsal dönüşüm ve aydınlanma temalarının nasıl yansıtıldığı analiz edilmiştir, eserleri üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, Prometheus mitolojisinin farklı kültürlerdeki varyasyonlarının genel özelliklerine ve benzer yönlerine odaklanılmıştır. Çağdaş sanatçıların tamamını kapsamak ise zor olduğundan, örneklem seçimi yapılarak belli sanatçılar ve eserler üzerinde yoğunlaşılmıştır. Bu yaklaşım ile Prometheus mitinin sanat üzerindeki etkisini daha genel bir perspektiften inceleyerek, sanatta nasıl kullanıldığını ve sanatçılara yansımalarını anlamaya çalışılmıştır. Bu şekilde, Prometheus'un yaratıcılık, idealizm ve toplumsal dönüşüm gibi temaları nasıl temsil ettiği ve günümüz sanatçıların üzerinde nasıl bir etkisi olduğu daha iyi anlaşılmıştır. Ancak seçilen örneklerin, genel bir temsil sağladığı ve ana konuların anlaşılmasını mümkün kıldığı düşünülmektedir. Bu alışma, Prometheus'un izinden yürüyen günümüz sanatçıların eserlerini anlaşılmasını sağlamaya ve toplumsal dönüşüm, aydınlanma ve zgr düşünce gibi temaları derinlemesine keşfetmeye çalışmaktadır.

PROMETHEUS ve DÜNYA MİTOLOJİLERİNDEKİ İZDüşüMLERİ

Prometheus Figürü ve Yunan Mitolojisindeki nemi

Prometheus, antik Yunan mitolojisinin en önemli ve tanınmış figürlerinden biridir. Hikayesi, insanlığın gelişimine ışık tutmuş, yaratıcılığı ve isyankr doğasıyla zgr ve idealist düşüncenin temsilcisi olmuştur. Prometheus'un mitolojik anlatısı, birçok versiyonda anlatılmış olmasına rağmen en tanınmışı Hesiodos'un "Theogonia" ve "Works and Days" adlı eserlerinde yer almaktadır. Prometheus, Titanlar soyundan gelir ve Titanların sonuncusu olan Iapetus'un oğludur. İnsanlara sevgi ve ilgi duyan Prometheus, onları daha iyi bir yaşam için ilham alacakları bilgi ve teknolojiyle donatmaya karar verir. Zeus'un hükümdarlığı döneminde tanrılar, insanlara ateşi vermektan kaınıırken, Prometheus ateşi Zeus'un emrine karşı gelerek insanlara verir. Prometheus'un başkaldırışı, insanlığın aydınlanması ve ilerlemesi için gerekli olan bilginin kaynağını simgeler. Hesiodos'un orijinal metnin bir kısmı şu şekildedir.

“Tanrılar yer altına gizlemiş besinleri:

Yoksa insan bir gün çalışıp rızkını sağlar,

Sonra bir yıl sırtüstü yatardı,

Asar bırakırdı sapanını ocak başında,

zzerdi çiftini çubuğunu, kzlerini.

Zeus kızınca Prometheus'a,

Kendisini aldatan o sivri akıllıya, Sakladı varını yoğunu insanlardan,

O gün bugün dertlere boğdu insanoğlunu,

Zeus gizledi ateşi insandan.

Ama İapetus'un güçlü oğlu Prometheus

aldı Zeus'un ateşini insanlar için,

Sakladı onu narthex kamışının içinde” (Hesiodos,1977: 27-28).

Görsel 1. Jacob Jordaens, "Bağlı Prometheus", 1640.

Prometheus'un ateşi tanrılardan çalarak insanlara vermesi mitin en bilinen kısmıdır. Ancak Prometheus'un başından geçenler bunlardan ibaret değildir. Zeus, Prometheus'un bu başkaldırışını öğrendiğinde öfkeyle karşılık verir ve insanlara ceza vermek amacıyla Pandora adında bir kadını yaratır. Pandora'nın kutusunu açması sonucunda insanlık üzerine bir dizi kötülük salınır. Prometheus, insanlara yardım etmek için Zeus'un istediği şekilde tanrılara karşı gelmeyi kabul etmez ve Zeus tarafından cezalandırılır. Bu ceza, Prometheus'un bir kayaya zincirlenmesini ve her gün bir kartalın ciğerini yemesini içerir. Ancak Prometheus'un acılarına rağmen başkaldırışından vazgeçmez ve özgürlüğe olan inancını korur (Hesiodos, 1977).

Prometheus'un anlatısı, Yunan mitolojisinde derin bir etki bırakmıştır. O, insanlığın evrimindeki önemli bir figür olarak görülür ve yaratıcılığı, özgür düşüncüyü, bilgiyi ve toplumsal dönüşümü temsil eder. Prometheus'un başkaldırın doğası ve insanlara verdiği ateş, sanatçıların ve düşünürlerin ilham kaynağı olmuştur. Yunan mitolojisindeki diğer tanrılar ve kahramanlarla birlikte Prometheus, insanın yaratıcılığını ve özgürlük arayışını temsil eden önemli bir sembol haline gelmiştir.

Prometheus'un Toplumsal Dönüşüme Etkisi

Prometheus'un ateşi taşıması, antik Yunan mitolojisinde insanlığın toplumsal dönüşümünü simgeleyen önemli bir unsurdur. Bu eylem, insanların bilgi ve teknolojiye erişimini sağlamak suretiyle ilerleme ve değişim sürecini başlatır. Prometheus'un ateşi taşıması, mitolojik anlatılarda ve kültürel bağlamda toplumsal dönüşümün sembolü olarak dikkate alınmıştır.

Prometheus'un ateşi taşıması, sadece fiziksel bir dönüşümü temsil etmez, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir dönüşümü de ifade eder. Ateşin insanlara verilmesiyle birlikte, bilgi ve teknolojiye erişimde bir artış yaşanmıştır. İnsanlar, ateşi kullanarak daha karmaşık araçlar ve yapılar inşa etmeye başlamış, tarımı geliştirmiş, sanatı ve el işçiliğini ilerletmişlerdir. Bu toplumsal dönüşüm, insanların yaşam koşullarını iyileştirerek medeniyetin doğuşuna katkıda bulunmuştur.

Prometheus'un ateşi taşıması aynı zamanda insanlığın özgür düşünce ve başkaldırı ruhunu temsil eder. Zeus'un emrine karşı gelerek ateşi tanrılardan çalması, insanların kısıtlayıcı tanrısal otoriteye başkaldırmasını ve özgürlük arayışını simgeer. Prometheus, insanların kendi kaderlerini şekillendirebileceklerine olan inancıyla, toplumsal dönüşümün önemli bir öncüsü haline gelir.

Prometheus mitinin oyunbaz Yunanlılar'ın uydurdukları, kendilerine özgü bir masaldan ibaret olduğunu düşünenler varsa, Musevi-Hıristiyan geleneğinde neredeyse tam da aynı gerçekliğin bulunduğunu hatırlatayım. Âdem ve Havva mitinden bahsediyorum. Bu, ahlaki bilincin ortaya çıkışının piyesidir. Kierkegaard'ın bu mitte (ve tüm mitlerle) ilişkili olarak dediği gibi, içsel olarak beliren gerçeklik sanki dışlanmış gibi gösterilir. Âdem mi, her çocuğun doğumundan birkaç ay sonra başlayarak ve iki ya da üç yaşında tanınabilir haline ulaşarak sürekli yeniden-canlandırılır; idealde ise insanın yaşamı boyunca niteliğini zenginleştirip genişleterek tüm yaşam boyunca geliştirilir. İyi ve kötü ağacının meyvesini yemek, insan bilincinin şafağını temsil eder" (May, 2001: 54-55).

Bu mit, bilginin ve teknolojinin insanlığa olan katkılarını vurgulayarak, toplumların gelişimi ve ilerlemesi için bireylerin yaratıcılığının ve olumsuzluklara karşı başkaldırma cesaretinin önemini vurgular. Prometheus miti,

felsefe dünyasında geniş yankılar uyandıran bir konudur. Bu mit, insanın bilgi arayışı, özgürlük hakkı, başkaldırı ve sonuçları gibi temel felsefi konuları ele almaktadır. Prometheus, insanlığa ateşi çalarak onlara bilgi ve aydınlanma getirir. Bu, insanın bilgiye olan arayışını ve kendini geliştirme çabasını temsil eder. Bu tema, felsefi düşüncede bilgiye erişim hakkı, epistemoloji ve aydınlanma düşüncesiyle bağlantılıdır. Örneğin, İngiliz filozof John Locke, bilginin deneyimden kaynaklandığını savunur, o'na göre "insan bilgisinin kaynağı, deney yapan anlama yetisi olduğu zaman bilginin sınırı problemi ortaya çıkmaz. Deney, anlama yetisinin güç, sınır ve kapasitesini aşmadan çalışmasını sağlar. İnsan, anlama yetisi ile deney yapmadan bilmeye kalkıştığında ise bilgi değil bilgi olmayı elde eder" (Atış, 2018: 206). Immanuel Kant, aydınlanmanın insanın kendi akıl ve düşüncelerine güvenmesiyle gerçekleştiğini vurgular. Kant'a göre;

"Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır Sapare Aude! "Aklını kullanma cesaretini göster!" Sözü şimdi Aydınlanmanın parolası olmaktadır" (Akt. Kaymak, 2023).

Prometheus, tanrıların emrine karşı çıkarak insanlara özgürlüğü getirir. Bu, insanın özgürlük arayışını ve otoriteye karşı isyan etme hakkını temsil eder. Felsefi açıdan, isyan ve özgürlük düşüncesi özellikle Jean-Jacques Rousseau ve Thomas Hobbes gibi düşünürler tarafından ele alınmıştır. Rousseau, toplum sözleşmesi kavramıyla insanların doğal özgürlüğünü korumasını ve otoritenin meşruiyetini sorgulamasını savunur. Rousseau'ya göre

"İnsan kendi özünü/kendiliğini tercihleri aracılığıyla adım adım oluşturur. Bu bakımdan irade, bastırılmaması, baskılanmaması gereken bir hak olarak doğuştan mevcuttur. Eğer insanlar, böyle bir hakka veya özgür iradeye sahip olmasalardı kendilerini gerçekleştirebilecek bir zeminden yoksun olurlardı ve bu durumda başkaları tarafından şekillendirilen varlıklar haline gelirlerdi. Oysa insan, başkasının şekillendirmesine ihtiyaç duymayan sosyal bir varlıktır. Bu nedenle insanlaşma faaliyeti toplumda değil, insanın kendisiyle baş başa olduğu doğada başlar" (Öztürk, 2021).

Hobbes ise otoritenin güçlü bir devletin varlığıyla sağlanabileceğini savunur.

"Hobbes'a göre devletin gücü mutlaktır ve egemenin hiçbir eylemi onun uyrukları tarafından eleştirilemez. Çünkü egemen güç uyruklarının toplam istencini yansıtmaktadır. Her türlü güç ve yetki egemenlik hakkı demek olan devlettir. Devletin hakları mutlaktır, bölünemez ve devredilemez. Egemen gücün mutlak ve sınırsız haklara sahip olması yurttaşların özgürlüğü ile çelişmez; çünkü sözleşmeyle egemen güce haklarını devreden yurttaşların kendileridir" (Akt. Yıldırım, 2018).

Prometheus, tanrıların emrine karşı gelerek insanlara ateşi getirdiği için cezalandırılır ve sonsuza dek acı çeker. Bu, insanın eylemlerinin sonuçlarına katlanması gerektiği felsefi bir düşüncüyü temsil eder. Bu tema, etik ve ahlaki sorumluluk kavramlarıyla bağlantılıdır. Örneğin, Immanuel Kant, eylemlerimizin evrensel ahlaki ilkelerle uyumlu olması gerektiğini savunur; bunun içinde bir yol önerir,

"Peki, kişinin eylemini iyi niyetle yapıp yapmadığını nasıl anlayacağız? Bunun yolu, eylemin "doğru" eylem olduğuna, sonuçlarına bakmaksızın, bir ödev bilinciyle karar verilmesidir. Ahlaki bir eylem, sonuçları kişi veya toplum bakımından yararlı olacağı için, arzularımızı tatmin edeceği için veya başka herhangi bir amaca ulaşmak için değil, yalnızca "doğru" olduğu için yapılır. Sonuçlarından bağımsız olarak, iyi niyetle yani bir ahlak yasası uğruna yapılan eylem ahlaken doğru eylemdir" (Akt. Uygun, 2020: 1448).

Yine Aristoteles, etik davranışın insanın *eudaimonia* (mutluluk) hedefine ulaşmasına yardımcı olduğunu vurgular. "Aristoteles için insanın nihai gayesine erişmesi yani 'eudaimonia' ulaşması ancak aklın erdeme dayalı bir yaşamı takip etmesiyle mümkündür" (Dağ, 2022: 431). Prometheus, insanları yaratıcılık ve teknolojiyle donatarak medeniyetin gelişmesine katkıda bulunur. Bu, insanın yaratıcı potansiyelini ve teknolojinin toplumsal dönüşümdeki rolünü temsil eder. Bu bağlam, felsefi düşüncede estetik ve teknoloji felsefesiyle ilişkilidir. Örneğin, Martin Heidegger, teknolojinin insanın doğayla olan ilişkisini değiştirdiğini ve insanın doğayı kontrol etme arzusuyla kendini kaybettiğini vurgular, "Modern teknolojik toplumlar teknik aklın egemen olduğu toplumsal bağlamda insan olarak biz kendimiz olamayız ve özgünlüğümüzü kaybederiz" (Turanlı, 2017: 4). Öte yandan Arthur Schopenhauer, sanatın dış dünyayı bilmesinde ve insanın iç dünyasını ifade etmesinde bir araç olduğunu savunur.

"Bu bilme tarzından ilki bilimin (oluşun ve nedenselliğin bilgisi), ikincisi sanatın (idelerin bilgisi), üçüncüsü felsefenin 'isteme olarak dünyanın bilgisi' bilgisidir. Burada, sanatın felsefeye olan yakınlığı dikkati çekmektedir. Çünkü sanat, dünyaya (şeylere) nedensellikten bağımsız olarak bakabilmekte, insanlarda insanı, taştan taşı, ağaçta ağacı görebilmektedir. Bu özelliğinden dolayı sanat, yaşamın- özü isteme yaşamın-en fazla yükselişi, tam gelişmesidir. Yani hedefine erişmiş bir istemedir" (Eren, 2018: 95).

Prometheus'un başkaldırısı ve insanlığa özgürlüğü getirme çabası, otoriteye karşı çıkma hakkını ve toplumsal dönüşümü düşündürmektedir. Prometheus'un cezalandırılması ise insanın eylemlerinin sonuçlarına katlanması

gerektiğini savunan felsefi bir düşünceyi yansıtır. Son olarak, Prometheus'un insanlara yaratıcılığı ve teknolojiyi getirmesi, insanın yaratıcı potansiyelini ve teknolojinin toplumsal dönüşümdeki rolünü vurgular.

Farklı Kültürlerdeki Prometheus Benzeri Figürler

Mitolojik anlatılar ve karakterler, sadece Yunan mitolojisine özgü değildir. Farklı kültürlerde de benzer niteliklere sahip figürler bulunmaktadır. Bu figürler, toplumları yönlendiren, dönüşümü tetikleyen ve yeni ufuklar açan özelliklere sahiptir. Farklı kültürlerdeki Prometheus benzeri figürler, toplumun ilerlemesi ve dönüşümü için önemli bir rol oynarlar. Bu figürler, insanlığın sınırlarını zorlar, yeni fikirler sunar ve toplumu aydınlatır. Onların hikayeleri ve nitelikleri, kültürel mirasın bir parçası olarak kabul edilir ve toplumların kimliğinin bir parçasıdır. Bu figürler, mitolojiden sanata uzanan bir köprü oluşturarak günümüzde bile etkilerini sürdüren ve toplumların kolektif bilincini şekillenmesine etki eden önemli unsurlardır.

Mezopotamya Mitolojisi (Ea/Enki)

Mezopotamya mitolojisi, tarih boyunca birçok önemli tanrı ve tanrıça mitine sahip olmuştur. Bu figürlerden biri de Ea veya Enki'dir. Ea, Sümerlerin ve Akadların mitolojisinde, Enki ise Babillilerin ve Asurluların mitolojisinde bilgelik ve zanaat tanrısı olarak önemli bir yer tutmaktadır. Ea/Enki insanlara bilgi ve ilham kaynağı olmuştur, Mezopotamya mitolojisindeki en güçlü tanrıların başında gelir ve genellikle suyla ilişkilendirilir. Su, verimli toprakların temeli olarak görüldüğünden Ea/Enki'nin zanaat, tarım ve sulama gibi alanlarda büyük bir rolü vardır. Ancak Ea/Enki'nin önemi sadece tarımla sınırlı değildir, aynı zamanda bilgelik, hukuk ve siyaset gibi alanlarda da etkisi vardır.

Ea/Enki'nin insanlara bilgi ve ilham kaynağı olduğu inancı, mitolojik anlatılarda ve metinlerde sık sık vurgulanır. Ea/Enki'nin bilgeliği ve akıllılığı, insanlara büyük bir potansiyel sağlar ve onları uygarlığın gelişimine yönlendirir. Örneğin, "Enki ve Dünya Düzeni" adlı epik şiirde, Ea/Enki'nin insanlara bilgi ve sanatı öğrettiği anlatılır (Benito, 1969: 1-2). Bu metinlerde, insanlıkla tanrılar arasındaki iletişim ve bilgi alışverişi, Ea/Enki'nin rolünü vurgulayan önemli unsurlardır.

“Sümerlilere göre Tanrı Enki'nin benzersiz ve kendine has olan yaratma tekniği olmaksızın yeryüzünde var olan hiçbir kaynağın ortaya çıkması mümkün değildir ve Tanrı Enlil'in evren için planlamış olduğu düzen yalnızca tanrı Enki'nin bu benzersiz tekniği ile hayata geçirilebilir. Bu düşünce bağlamında bahsi geçen tanrı, insanlar ve insan biçiminde düşünülmüş olan ilahi varlıkların en temel ihtiyacı olan beslenmeyi sağlamıştır (Akt. Egtü ve Pekşen, 2023: 517)”.

Ea/Enki'nin bilgelik ve zanaatla ilişkili olduğu birçok mitolojik öykü ve sembol de bulunmaktadır. Örneğin, Ea/Enki'nin simgesi olarak kullanılan "su akıtan sürahi" veya "balık" sembolü, onun bilgelik ve ilham kaynağı olduğunu temsil eder. Ayrıca Ea/Enki'nin, insanları ilerlemeye teşvik etmek için kendi bilgisini ve yeteneklerini paylaştığına dair anlatılar da mevcuttur.

Görsel 2. Ea/Enki - Sümer Zanaat, Su, Zeka ve Yaratılış Tanrısı.

Görsel 3. Raja Ravi Varma, Saraswati, 2015.

Hindistan Mitolojisi (Saraswati)

Hindistan mitolojisi, zengin ve karmaşık bir tanrı ve tanrıça panteonuna sahiptir. Bu panteonun önemli figürlerinden biri de Saraswati'dir. Bilgelik, sanat ve müziğin tanrıçası olarak kabul edilir ve Hindistan kültüründe insanlara ilham veren önemli bir rol oynamaktadır.

“Saraswati (aynı zamanda Sarasvati) Hindu öğrenme, bilgelik, müzik ve estetiğin tanrıçasıdır. Ayrıca Bharati (belagat), Shatarupa (varlık), Vedamata 'Vedaların annesi', Brahma, Sarada, Vagisvari ve Putkari olarak da bilinir. Vac olarak, konuşma tanrıçasıdır. Saraswati ilk olarak Rigveda'da görünür ve daha sonraki dini metinlerde Sanskritçe'nin mucidi olarak tanımlanır ve uygun şekilde Ganesha'ya kalem ve mürekkep hediye eder. Bengal Vaisnava'ları onu Vishnu'nun ilk karısı olarak görse bile, aynı zamanda sanat ve bilimlerin koruyucusu ve Brahma'nın karısıdır. Saraswati'ye ayrıca Jainizm'de ve bazı Budist mezhepler tarafından öğrenme tanrıçası olarak tapılır” (Cartwright. 2015a).

Saraswati, Hint mitolojisinde Tanrı Brahma'nın eşidir, bilgelik ve sanatın kaynağı olarak görülmektedir. Bilginin, sanatın ve müziğin temsilcisi olarak, Saraswati, insanlara ilham veren bir figür olarak kabul edilir. İlham kaynağı olarak, Hindistan kültüründe kendisine saygı ve hayranlık duyulmaktadır.

Saraswati'nin sembolik anlamları ve özellikleri, Hindistan mitolojisinde ve sanatında sık sık görülmektedir. Genellikle beyaz giyinmiş, zarif ve ihtişamlı bir şekilde tasvir edilir. Ellerinde müzik enstrümanları olan bir lir, bir kitap veya Veda metinleri, bir mızrap ve bir lotus çiçeği tutar. Bu semboller, Saraswati'nin bilgelik, sanat ve müzikle bağlantısını gösterir. Aynı zamanda, bir kuğu üzerinde veya bir kuğunun yanında resmedilmesi, saflık ve zarafetin sembolüdür. Saraswati'nin insanlara ilham verdiği inancı, Hindu mitolojisindeki birçok anlatı ve metinde vurgulanır. Örneğin, "Saraswati'nin Kırtasiyesi" adlı bir anlatıda, Saraswati'nin insanlara bilgelik ve ilham kaynağı olduğu anlatılır. Ayrıca, müzik ve sanatla ilişkilendirilen mitolojik figürlerin Saraswati'ye övgüler sunarak ondan ilham aldığına dair öyküler de mevcuttur (Raalte, 2022).

Görsel 4. Anonim, Agni.

Hindistan mitolojisinde Agni, ateş tanrısı olarak önemli bir rol oynar. Agni, insanlara ateşi getiren ve onlara bilgelik sağlayan bir figür olarak kabul edilir. Agni, Hint mitolojisinde ateşin ve aynı zamanda tanrısal bilgeliğin sembolü olarak kabul edilir. Ateş, Hindistan kültüründe çok önemli bir rol oynar ve ritüeller, ibadetler ve evrenin döngüsüyle ilişkilendirilir. Agni, bu sembolik önemiyle tanrıların aracısı olarak görülür ve insanlarla tanrılar arasında bir köprü görevi üstlenir.

“Agni Hinduların ateş tanrısıdır. İnsanlığın dostu ve koruyucusu olarak kabul edilir, özellikle evleri korur. Agni, güneş, şimşek, kuyruklu yıldızlar, kurban ateşi, ev yangınları, cenaze ölü yakılan odun yığınının ateşi ve tüm insanlarda bulunan sindirim ateşi gibi çeşitli ateş biçimleri ile ilişkilendirilir. Agni özellikle Vedik döneminde (MÖ 1500-500) önemliydi ve Vedalar onun için diğer herhangi bir tanrıdan daha fazla ilahi söylerdi. Direkt olarak Agni'ye tapılmasa da bugün hala var olarak kabul ediliyor. Agni, tüm insanların düşüncelerini bilir ve tüm önemli eylemlere tanık olduğu için evlilik gibi birçok önemli Hindu töreninde ateş kullanılır” (Cartwright, 2015b).

Agni'nin ateşi insanlara getirmesi, onlara bilgelik ve ilham kaynağı olmasıyla ilişkilidir. Hint mitolojisinde Agni, tapınaklarda ve evlerde yanmakta olan ateş olarak da tasvir edilir. Ateş, fiziksel ısı ve ışık kaynağı olmasının yanı sıra, aynı zamanda aydınlanma, bilgelik ve içsel aydınlanma sembolüdür. Agni'nin insanlara ateşi getirmesi, onların bilgelik arayışında ilham bulmasını sağlar. İnan, Agni'nin mitolojik anlatılardaki rolü, onun insanlara ilham veren bir figür olarak tanımlanmasına yol açar. Agni'nin ateşi, insanların içlerindeki potansiyeli ortaya çıkarmak, bilgeliği

aramak ve içsel aydınlanmaya ulaşmak için bir çağrıdır. Agni'nin insanlara sağladığı bu ilham, onların hayatlarında dönüşüm ve büyümeye yol açacağına da inanılmaktadır.

Çin Mitolojisi (Fu Xi)

Çin mitolojisi, zengin bir tanrı ve tanrıça pantheonuna sahip olan eski Çin kültürünün bir parçasıdır. Bu pantheonun önemli figürlerinden biri olan Fu Xi, Çin mitolojisinde kültür ve medeniyetin tanrısı olarak kabul edilir ve insanlara bilgelik getirdiğine inanılır. Fu Xi, Çin mitolojisinde bir efsanevi kahraman ve imparator olarak tanımlanır. O, Çin medeniyetinin kurucusu olarak kabul edilir ve insanlara öğretiler, kurallar ve bilgelik getirdiğine inanılır. Fu Xi'nin sembolik olarak yarı insan-yarı yılan bir varlık olarak tasvir edildiği görülür. Bu tasvir, onun bilgelik ve doğal dünya arasında bir köprü olduğunu simgeler.

“Fu Xi, kehanet için kullanılan Sekiz Trigram (bagua) gibi birkaç icatla tanınır. Trigramların her biri, Cennet ve Dünya, dağlar ve nehirler, rüzgar ve gök gürültüsü gibi kozmosun oluşumunu temsil ediyordu. Baopuzi kitabına göre Fu Xi, balık ağının icadıyla da anılıyor. Şarkı koleksiyonunda Chuci ona müziğin mucidi denir. Yishi kitabı, aksi takdirde kız kardeşi Nü Wa'ya atfedilen evlilik törenlerini icat ettiğini söylüyor. Hetu ting fuzuo erkeklere ateşi nasıl kullanacaklarını söyleyen kişi olarak onu övüyor” (Theobald, 2012).

Fu Xi'nin insanlara bilgelik getirdiğine inanılan birçok anlatı ve efsane vardır. Örneğin, Fu Xi'nin Çin figürlerini ve takvim sisteminin temelini oluşturduğu söylenir. Ayrıca, tarım ve avcılık tekniklerini öğrettiği, evlilik ve aile kurumunu kurduğu ve insanların sosyal ilişkilerini düzenlemek için kurallar koyduğu da anlatılır. Fu Xi'nin öğretileri, Çin kültürünün temel taşları olarak kabul edilir ve hala günümüzde etkisini sürdürmektedir.

Görsel 5. Anonim, Fu Xi (Elindeki cetvel), Nüwa (Elindeki pergel)

Fu Xi'nin insanlara bilgelik getirdiğine inanılan birçok anlatı ve efsane vardır ve Çin takvim sisteminin temelini oluşturduğu söylenir. Ayrıca, tarım ve avcılık tekniklerini öğrettiği, evlilik ve aile kurumunu kurduğu ve insanların sosyal ilişkilerini düzenlemek için kurallar koyduğu da anlatılır. Fu Xi'nin öğretileri, Çin kültürünün temel taşları olarak kabul edilir ve hala günümüzde etkisini sürdürmektedir.

Kuzey Amerika Kızılderili Mitolojisi (Coyote)

Genellikle bir "trickster" veya "kurnazlık tanrısı" olarak tasvir edilir Coyote, kızılderili kültürlerinde çeşitli kabileler arasında farklı isimlerle anılmakta ve figür özellikleri değişebilmektedir, ancak ortak temel özelliği olan kurnazlık genellikle korunur. Coyote (Görsel 6), mitolojik anlatılarda sıklıkla başrol oynar ve çeşitli maceralara atılır ve zaman zaman insana benzer özelliklere sahip olabilir veya hayvan formunda tasvir edilebilir. Anlatılarda genellikle insanlara oyunlar oynar, şakalar yapar ve bazen de bilgelik ve öğretici deneyimler sunar. Ancak aynı zamanda kendisi de başarısızlıklara uğrayabilir ve kendi hatalarından dersler çıkarır.

Prometheus gibi, Kuzey Amerika Kızılderili mitolojisindeki hilebaz tanrı figürü Coyote de ateşi çalmıştır. Kendi işini yaptığı sırada, bir insan köyünün yanından geçerken, insanların güneşin bir parçasını yanlarında tutabilmeyi dilediklerini duydu. Prometheus gibi, Coyote de insanlara acıdı ve ateşin nerede saklandığını biliyordu. Ateşin sınırlarını özenle koruyan üç varlık olduğunu ve onu çalmak zorunda olduğunu biliyordu. Coyote, üç varlığı dikkatlice izledi, davranış kalıplarını öğrenerek en uygun zamanda harekete geçmeyi planladı... Coyote hileyi bilir ve insanlara ateşi

nasıl kullanacaklarını ve odunun içinden nasıl çıkaracaklarını öğretir... Prometheus ve Coyote, insanların acılarını hafifletmek için ateşi çalmışlar ve her biri bu suçun bedelini ödemiştir. Yöntemleri ve cezaları farklı olsa da sonuç aynı olmuştur, ikisi de insanlar için ateşi elde etmiştir (Greene, 2022).

Görsel 6. Anonim, Coyote.

Görsel 7. Anonim, "Loki'nin Cezalandırılması", 1925.

Coyote'nin anlatıları, Kızılderili toplumlarında eğlence, öğretme ve ahlaki derslerin iletilmesi gibi farklı amaçlar taşımaktadır. Onun maceraları genellikle komik, düşündürücü ve bazen de şaşırtıcı olabilir. Coyote'nin figürü, doğaüstü güçleri, insanları eğlendirmesi ve onlara hayat dersleri vermesi nedeniyle Kızılderili mitolojilerinde önemli bir yere sahiptir.

İskandinav Mitolojisi (Loki)

İskandinav mitolojisi, antik İskandinav toplumlarının inançları ve mitleriyle ilgili bir dizi anlatıyı içerir. Bu mitolojide, Loki, (Görsel 7) İskandinav mitolojisinde çok yönlü bir figür olarak bilinir. Ateşin çalınması ve insanlara tanrısal yeteneklerin verilmesiyle ilişkilendirilen Loki, sık sık hem kötücül hem de şaşırtıcı bir şekilde iyilik yapabilen bir figür olarak tasvir edilir. Ateş, İskandinav toplumlarında yaşam, ısıtma ve güvenliği sembolize ederken, tanrısal yetenekler ise insanların gücü ve bilgeliği temsil eder.

“Loki, İskandinav mitolojisinde, şeklini ve cinsiyetini değiştirme yeteneğine sahip kurnaz bir düzenbaz. Babası dev Fábauti olmasına rağmen, Aesir'e (bir tanrılar kabilesi) dahil edildi. Loki, büyük tanrıların yoldaşı olarak temsil edildi. Odin ve Thor, zekice planlarında onlara yardım ediyor ama bazen onlar ve kendisi için utanç ve zorluk yaratıyor. Ayrıca tanrıların düşmanı olarak görüldü, ziyafetlerine davetsiz girdi ve içkilerini istedi. O, tanrının ölümünün başlıca nedeniydi. Balder. Loki'ye ceza olarak (bazı kaynaklara göre bir veya daha fazla oğlunun bağırsaklarından) bir kayaya bağlandı, bu nedenle birçok yönden Yunan figürleri Prometheus ve Tantalus'a benziyordu. Ayrıca Prometheus gibi Loki de bir ateş tanrısı olarak kabul edilir” (Augustyn, 2023).

Prometheus, Yunan mitolojisinde, insanlara yardım etmek amacıyla tanrılara karşı isyan eder ve ateşi çalar. Benzer şekilde Loki'de, tanrılara karşı sık sık başkaldıran bir figür olarak anlatılır. Loki, tanrıların düzenini bozan eylemler gerçekleştirir ve sonuçta tanrılarla çatışır. Prometheus, insanların acılarını hafifletmek için Zeus'tan ateşi çalar ve onlara verir. Loki'de, insanlara yardım etmek veya onları korumak için eylemlerde bulunmaktadır. Prometheus, ateşi çaldığı için Zeus tarafından cezalandırılır. Onu bir dağa zincirlerler ve bir kartal, her gün Prometheus'un karaciğerini yemek üzere geri gelir. İskandinav mitolojisinde de Loki, birçok olayın sonucunda tanrılar tarafından cezalandırılır. Örneğin, Ragnarok'ta Loki, zincirlenir ve zindana hapsedilir ya da dağda bir yılan tarafından her gün zehirlenir.

Prometheus, insanlara ateşi vererek onlara büyük bir hediye sunar ve bu nedenle insanların medeniyetlerini geliştirmelerine yardımcı olur. Loki'de, bazen insanların lehine hareket ederek onlara yardım eder veya düşmanlarına karşı savaşır. Bu benzerlikler, Yunan mitolojisi ve İskandinav mitolojisi arasında ortak temalar ve figür özellikleri olduğunu göstermektedir.

Maori Mitolojisi (Tane Mahuta)

Ormanın ve bitkilerin tanrısıdır ve insanlara Maori mitolojisi, Yeni Zelanda'nın yerli Polinezya halkı olan Maorilerin geleneksel dini inançlarını yansıtır. Bu mitolojide, Tane Mahuta adlı bir tanrı figürü, ormanın ve bitkilerin koruyucusu ve ilham kaynağı olarak kabul edilir. Tane Mahuta, Maori mitolojisindeki en önemli

tanrılardan biri olarak kabul edilir ve ormanların, bitkilerin ve doğanın koruyucusu olarak görülür. Ormanlar, Maori kültüründe kutsal bir değere sahiptir ve yaşamın kaynağı olarak kabul edilir. Tane Mahuta'nın varlığı, ormanın bereketi, bitki ve hayvan çeşitliliği ve ekosistemin dengesi ile ilişkilendirilir.

Görsel 8. Anonim, Tane Mahuta.

Māori mitolojisine göre, başlangıç Te Kore (hiçlik) olarak adlandırılır, bu hiçlikten Ranginui (Gökyüzü babası) ve Papatūānuku (Dünya annesi) ortaya çıkmıştır. Ranginui ve Papatūānuku birbirlerine sonsuza dek sarılı durumdaydılar, bu da dünyanın sürekli karanlık olduğu anlamına geliyordu (Te Pō). İki tanrının etrafında çocukları vardı... Tāne Mahuta, kardeşlerinin yardımıyla ebeveynlerini ayırarak karanlık dünyaya ışığı getirmekten sorumluydu. Ebeveynlerin ayrılmasının ardından Te Pō aynı zamanda Te Ao Mārama (ışık dünyası) haline geldi. 'Tāne Mahuta, birçok kişi tarafından whakapapa'mızın, soy ağacımızın başlangıç noktası olarak kabul edilir' (Whakapapa, 2019). Tāne, annesinden Yer'i ayırdı ve 'onun içine yaşam üfledi', böylece tüm insanların doğduğu ilk kadını, Hine-ahu-one'u yarattı ve ondan sonra. Bu nedenle, Māori insanları Tāne Mahuta ve temel olarak Papatūānuku'nun soyundandır" (Taiora, 2020).

Maori mitolojisinde Tane Mahuta, insanlara doğadan ilham veren ve onlara derin bir bağlantı sağlayan bir tanrıdır. Ormanın derinliklerindeki sessizlik, doğanın sesleri, bitkilerin büyümesi ve hayvanların hareketi, insanlara yaratıcılık, huzur ve bilgelik aşılar. Tane Mahuta'ya yapılan dua ve ritüeller, doğanın gücünü ve insanların doğa ile olan bağına vurgulamaktadır.

Görsel 9. Anonim, Thoth.

Eski Mısır Mitolojisi (Thoth)

Eski Mısır mitolojisi, antik Mısır'ın zengin kültürel ve dini geçmişine dayanan bir dizi mitolojik inanışı ve bunlara bağlı anlatıları içerir. Bu mitolojide, Thoth adlı figür; bilgelik, yazı ve sanatın tanrısı olarak öne çıkar. Thoth, insanlara ilham veren bir tanrı figürü olarak kabul edilir ve mitolojik anlatılarda önemli bir rol oynar.

“Thoth Antik Mısır döneminin yazıtlarında büyü, sihiri, bilgeliği ve ayı temsil etmiştir. Mısır mitolojisinde yer alan en önemli tanrılardan biri olmuştur... Hem kaosu hem de düzeni temsil eden iki tanrıdan dünyaya geldiği için dengeden sorumlu olan denge tanrısı olarak da tarihte ki yerini almıştır... Bazı rivayetlere göre Thoth kelimeleri ve harfleri icat ederek insanlara vermiştir. Başka bir rivayette ise Thoth'tan yaratıcı olarak bahsetmişlerdir. Ve yaratıcı olarak Seshat'a yaratmış olduğu tüm kelimeleri verip insanoğluna vermesini istemiştir...Thoth dünyaya geldiğinden beri bazı bilgi dallarını çok çok iyi bilmiş (bunların arasında kanun adalet, sihir, kehanet, din, bilim ve yazı gibi alanlar

bulunmaktadır) ve hepsine kendiliğinden karar verebilme yeteneğine sahip olan büyüleyici bir hakim olduğu bilinmektedir. Thoth dünyaya gelen hakiki beş Mısır tanrısının doğumunda da bizzat bulunmuştur” (Thoth, 2023).

Thoth, Mısır mitolojisinde bilgelik, yazı ve sanatın koruyucusu olarak kabul edilir. O, tanrılar arasında en bilge olanı olarak tasvir edilir ve mitolojik metinlerde sık sık bilgelik, ilim ve adaletin sembolü olarak anılır. Thoth aynı zamanda yazının ve öğrenmenin tanrısı olarak da bilinir. Antik Mısır'da yazı, hukuki belgelerin kaydedilmesi, bilginin aktarılması ve mitolojik metinlerin korunması için hayati bir rol oynardı. Thoth'un bu alanda da önemli bir figür olması, onun insanlara ilham veren bir tanrı olarak tanınmasına yol açar.

Thoth'un mitolojik anlatılardaki rolü, onun insanlara ilham veren bir figür olarak kabul edilmesine katkıda bulunur. Thoth, bilgelik ve sanatın tanrısı olarak, insanları yaratıcılık, öğrenme ve ilham arayışına teşvik eder. Onun ilhamı, insanların düşüncelerini ifade etme, yazma, şiir ve sanat yoluyla kendilerini ifade etme konusunda cesaretlendirir. Thoth'un ilhamının yanı sıra, mitolojik anlatılarda, onun insanlara öğütler veren ve doğru yolu bulmalarına yardımcı olan bir rehber olarak da tasvir edildiği görülür.

Japon Mitolojisi (Ame-no-Uzume)

Japon mitolojisi, Japonya'nın kültürel ve dini geçmişine dayanan bir dizi mitolojik inancı ve bunlara bağlı anlatıları içerir. Bu mitolojide, Ame-no-Uzume adlı figür (Görsel 10) güneşi geri getirerek insanlara aydınlanma ve ilham veren önemli bir rol oynar. İnancıya göre, güneş tanrıçası Amaterasu, dünyayı karanlığa gömmüş ve mağarasına çekilmiştir. Bu durumda, diğer tanrılar ve tanrıçalar, güneşi geri getirebilmek için bir plan yaparlar. Ame-no-Uzume, dansı ve eğlencesiyle dikkat çeken bir tanrıçadır ve bu özelliklerini kullanarak Amaterasu'yu mağaradan çıkarmayı başarır. Dansı ve eğlencesiyle Amaterasu'yu güldürür, böylece güneş tekrar ortaya çıkar ve dünyayı aydınlatır. Bu olay, Ame-no-Uzume'nin aydınlanma ve ilhamın kaynağı olduğuna dair bir sembol olarak kabul edilir.

“Ame-no-Uzume Şinto'nun şafak tanrıçası, eğlence, mizah ve dans ustasıdır. Son derece olumlu bir kami (Şinto dininde bir tür tanrı veya ruh), onun yaratıcılığı güneş tanrıçası Amaterasu'yu dünyaya geri getirdi ve dünyayı sonsuz kış gecesinde kurtardı. Popüler bir tanrı olan Ame-no-Uzume, sahne sanatlarının ortaya çıkışıyla tanınır... genellikle gün doğumuyla ilişkilendirilen potansiyel, yaratma ve mutlulukla bağlantılı olan neşe ve yaratıcılığa daha yakındır. Bu nedenle Ame-no-Uzume genellikle gülümserken tasvir edilir” (Wright, 2022).

Ame-no-Uzume'nin mitolojik anlatılardaki rolü, insanlara aydınlanma ve ilham veren bir figür olarak değerlendirilir. Dansı, eğlencesi ve yaratıcılığıyla, insanların karanlık ve zor zamanlarda içlerindeki potansiyeli keşfetmelerine yardımcı olur. Ame-no-Uzume'nin enerjisi ve cesareti, insanları engelleri aşmaya teşvik eder ve yeni fikirler, sanat ve edebiyat gibi alanlarda ilham bulmalarını sağlar. Onun anlatısı, insanların içlerindeki gücü ortaya çıkararak aydınlanmaya ulaşabileceklerini vurgular.

Görsel 10. Anonim, Ame-no-Uzume.

Görsel 11, Quetzalcoatl.

Aztek Mitolojisi (Quetzalcoatl)

Aztek mitolojisi, Orta Amerika'da Aztek uygarlığı tarafından takip edilen bir dizi dini ve mitolojik inanç sistemini içerir. Bu mitolojide, Quetzalcoatl adlı bir tanrı figürü (Görsel 11), bilgelik, sanat ve medeniyetin temsilcisi olarak kabul edilir ve Aztek mitolojisinde büyük bir öneme sahip olan bir tanrıdır. O, yarı tanrı ve yarı insan bir varlık olarak tasvir edilir. Quetzalcoatl, "quetzal" kuşunun tüylerine sahip bir yaratık olarak betimlenir ve bu nedenle kuş sembolizmiyle ilişkilendirilir. Quetzalcoatl, insanlara bilgelik, sanat ve medeniyetin ilhamını getirirken, aynı zamanda doğanın dengesi, barış ve adaletin koruyucusu olarak da kabul edilir.

“Quetzalcóatl, özellikle Toltek ve Aztek uygarlıkları için eski Mezoamerika'daki en önemli tanrılardan biriydi. Tüylü veya Tüylü Yılan, yani kuş ve çingiraklı yılan karışımı olarak da bilinir. Gerçekten de adı, quetzal - zümrüt tüylü kuş ve cóatl veya yılan için Post-Klasik Nahuatl kelimelerinin bir kombinasyonudur. Quetzalcóatl, genellikle Ehecatl-Quetzalcóatl (ehecatl, Nahuatl'da rüzgar anlamına gelir) olarak bilindiğinde, rüzgar ve yağmur tanrısı ve dünyanın ve insanlığın yaratıcısı olarak görülüyordu. Orta Meksika'da MS 1200'den itibaren Quetzalcóatl ayrıca rahiplerin ve tüccarların koruyucu tanrısı ve öğrenme, bilim, tarım, zanaat ve sanat tanrısı olarak kabul edildi. Ayrıca takvimi icat etti, yükselen sabah yıldızı Venüs ile özdeşleştirildi ve keseli sıçanlarla ilişkilendirildi. Tanrı, onu tahıl ve tohumlarla dolu bir dağa götüren dev bir kırmızı karıncanın yardımıyla mısırı (mısır) bile keşfetti” (Cartwright. 2015c).

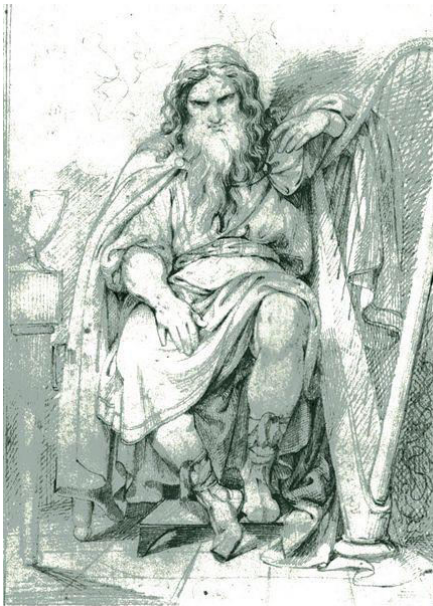
Quetzalcoatl'in mitolojik anlatılardaki rolü, insanlara ilham kaynağı olma ve medeniyetin gelişimiyle yakından ilişkilidir. Onun bilgeliği, sanatsal yetenekleri ve medeniyetin ilerlemesi için sunduğu öğretiler, Aztek toplumunda kültürel ve entelektüel gelişmeyi teşvik eder. Quetzalcoatl'in liderlik ve hükümdarlık özellikleri, uygarlık ve düzenin korunması için önemli bir rol oynar.

Viking Mitolojisi (Bragi)

Viking mitolojisi, antik Kuzey Avrupa'da yaşayan Vikinglerin takip ettiği dini inanç sistemini ve anlatıları içermektedir. Bu mitolojide, Bragi adlı bir tanrı figürü, sanat, şiir ve müziğin temsilcisi olarak kabul edilir. Bragi, Viking mitolojisindeki en tanınmış tanrılardan biridir ve sanat, şiir ve müzikle ilişkilendirilir. O, şairlerin ve müzisyenlerin ilham kaynağı ve koruyucusu olarak kabul edilir. Bragi, bilgelik, ifade gücü ve estetik duyarlılık ile ilişkilendirilen özelliklere sahip bir tanrıdır.

“Bragi, İskandinav mitolojisinde şiir tanrısıdır. Şiirin İskandinav toplumunda oynadığı önemli rol göz önüne alındığında (öykü anlatmanın birincil aracı, tarihsel kayıtları tutmanın ana yöntemi ve ölümünden sonra onurlandırılmanın başlatıcısı ve yayıcısı olduğu için) Bragi nispeten önemli bir tanrıdır... Bilgeliğiyle ve en önemlisi akıcı konuşması ve sözcükleri kullanma becerisiyle ünlüdür” (Bragi, 2023).

Mitolojik anlatılarda, Bragi'nin sanat, şiir ve müzikle ilgili yeteneklerinin vurgulandığı birçok örnek bulunmaktadır. Onun güzel ve etkileyici bir şekilde konuştuğuna, şiir okuduğuna ve arp çaldığına dair anlatımlar bulunmaktadır. Bragi'nin bu yetenekleri, insanlara ilham verme, duyguları ifade etme ve toplumsal bağları güçlendirme amacı taşımaktadır.

Görsel 12. Carl Wahlbom. Bragi.

Görsel 13. Andrey Shishkin. Svarog. 2015.

Slav Mitolojisi (Svarog)

Slav mitolojisi, Doğu Avrupa'da yaşayan Slav halklarının geleneksel dini inanç sistemini ifade eder. Bu mitolojide, Svarog adı verilen bir tanrı figürü (Görsel 13), ateşin ve alevlerin tanrısı olarak kabul edilir. Svarog, insanlara ilham veren bir figür olarak görülür ve mitolojik anlatılarda önemli bir rol oynar.

“İlk oğlunu ateşli kıvılcımdan yaratan Rhod'du ve oğlu Yüce Svarog'du. Svarog babasından "Bu dünyayı yaratmak ve doğurmak" talimatını ve bilgisini aldı. Bu, Svarog'un birincil görevi haline gelen şeydi. Dünya'ya gitti ve Alatyır taşıyla suyu kaynattı- kuru toprak böyle ortaya çıktı. Göksel nalbantlıkta Svarog kendisi için bir çekiç dövdü. Cansız toprağa ayak bastığında güçlü çekicini Alatyır taşına vurdu. Vuruştan düşen kıvılcımlar anında ilk Slav mitolojik tanrılarına dönüştü. Hepsine Svarozhiches (Svarog'dan doğmuş) adı verildi. Bu tanrı tarafından insanlar için de çok şey yapıldı: ölümlülerin dünyasında mevcuttu ve insanlara toprağı işlemeyi, silah yapmak için maden cevheri çıkarmayı, ataları ve

tanrıları onurlandırmayı öğretti. Svarog'un nalbantı, tüm Slavlara sıcaklık ve huzur veren bir üreme alanıdır” (Svarog, 2023).

Svarog, Slav mitolojisindeki en önemli tanrılardan biri olarak kabul edilir ve ateşin simgesel anlamıyla ilişkilendirilir. Svarog'un ateşin kontrolünü elinde tuttuğuna ve onu insanlara getirdiğine inanılır. Ateş, Slav kültüründe sıcaklık, ışık, güvenlik ve yeniden doğuşun sembolüdür. Svarog'un ateşi insanlara ilham veren bir güç olarak kabul edilir.

Mitolojik anlatılarda, Svarog'un ateş ve ilham verme yeteneklerinin vurgulandığı çeşitli anlatımlar bulunmaktadır. Onun ateşi insanları aydınlatır, ısıtır ve yaşama enerji katar. Ateşin sembolik anlamı, insanların içsel ateşlerini, yaratıcılıklarını ve potansiyellerini keşfetmelerine ilham vermesidir.

Görsel 14. Lugh.

Kelt Mitolojisi (Lugh)

Kelt mitolojisi, Kelt halklarının geleneksel dini inanç sistemini ifade eder. Bu mitolojide, Lugh adı verilen bir tanrı figürü (Görsel 14), bilgelik, sanat ve ilerlemenin tanrısı olarak kabul edilir. Lugh, insanlara ilham veren ve onlara zanaat, müzik, şiir, savaş sanatı ve bilgelik gibi alanlarda ustalık kazandıran bir figür olarak görülür. Bu alt bölümde, Lugh'un Kelt mitolojisindeki rolünü, bilgelik ve sanatın sembolik anlamını ve insanlara ilham verme niteliklerini incelemekteyiz.

Lugh, özellikle İrlanda'daki en önemli Kelt tanrılarında biriydi ve güneşi ve ışığı temsil ediyordu. Her şeyi bilen ve her şeyi gören bir tanrı olarak ortaya çıkmasına rağmen, Lugh daha sonra tarihi bir figür, büyük bir savaşçı ve İrlandalı bir kültürel kahraman olarak düşünüldü. Lugh'un genellikle, uzun kollu veya "uzun el" anlamına gelen Lugh Lámfada (veya Lámfhota) gibi, silah fırlatma konusundaki hünerine atıfta bulunan veya "birçok sanat ve zanaatta yetenekli" anlamına gelen Lugh Samildánach gibi bir lakabı vardır (Cartwright, 2021).

Lugh, Kelt mitolojisindeki en önemli tanrılardan biridir ve çok yönlü bir figür olarak tanımlanır. Lugh, aynı zamanda ilerleme ve uygarlığın temsilcisi olarak da görülür. İnsanlara ilham veren bir tanrı olarak, onların yaratıcılıklarını, yeteneklerini ve potansiyellerini keşfetmelerini sağlar. Mitolojik anlatılarda, Lugh'un bilgelik, sanat ve ilerlemeyle ilişkili yeteneklerinin vurgulandığı pek çok anlatım bulunmaktadır. Onun ilham verici gücü, insanların içlerindeki sanatsal ve entelektüel potansiyelleri ortaya çıkarmalarına yardımcı olur. Lugh'un varlığı, insanların sanat, bilim, kültür ve toplumsal ilerleme alanlarında ustalık ve başarı elde etme isteğiyle ilişkilendirilmektedir.

İnka Mitolojisi (İnti)

İnka mitolojisi, antik İnka uygarlığına ait olan geleneksel dini inançlarını ifade eder. Bu mitolojide, İnti adı verilen bir tanrı figürü, güneşin temsilcisi olarak kabul edilir ve insanlara ışık, ısınma ve ilham kaynağı olur. İnti, İnka mitolojisindeki en önemli tanrılardan biridir ve güneşin kutsal varlığını temsil eder. İnka halkı için güneş, hayatın kaynağı ve evrenin merkezi olarak kabul edilir. İnti'nin varlığı, doğanın döngüsüyle ilişkilendirilir ve toplumun

refahı ve bereketi için hayati bir öneme sahiptir. Güneşin ışığı ve sıcaklığı, tarımın başarısı, bitki büyümesi ve insanların yaşam kalitesi üzerinde derin etkileri olduğuna inanılır.

“İnti, İnkâ güneş tanrısıdır ve İnkâ İmparatorluğu'nun koruyucu tanrısı olarak kabul edilir. Birçoğu onu bir güneş veçheleri kümesi olarak görse de aslında bundan daha çok bir tanrıdır. İnti, güçlü bir tanrı olarak kabul edildi. İnkaların tarımsal faaliyetlerini kontrol etti ve güneş tutulmaları onun hoşnutsuzluğunun bir işareti olarak görüldü. İnkâ tarihinin en güçlü tanrısı olduğuna inanıyorlardı” (İnti, 2023).

İnti, güneşin sembolik anlamını taşıyan bir tanrı olarak, insanlara ışık, sıcaklık ve enerji sağlar. Güneşin doğuşu ve batışı, İnkâ mitolojisindeki ritüellerin merkezinde yer alır ve toplumun dini uygulamalarında önemli bir rol oynar. İnsanlara güneşin ışığı ve sıcaklığıyla birlikte ilham verir ve umut aşılar. İnti'ye yapılan ibadet ve sunak törenleri, insanların güneşin gücünden faydalanma arzusu ve minnettarlıklarını ifade etme şeklindedir.

Görsel 15. İnti.

Görsel 16. Anonim, Anansi

Afrika Mitolojisi (Anansi)

Anansi, Afrika mitolojisinde önemli bir figürdür ve Batı Afrika halkları arasında hikaye anlatıcılığı, bilgelik ve ustalık sembolü olarak görülür (Görsel 16). Anansi genellikle bir örümcek olarak tasvir edilir, ancak bazen insan formunda da betimlenebilir. Anansi'nin anlatıları, özellikle Gana, Nijerya ve Karayip adalarında Anansi'nin köleler arasında yaygınlaşmasıyla, Afro-Karayip kültüründe de önemli bir rol oynamıştır.

“Anansi, folklorda genellikle kendisine doğaüstü güçler bahşeden çeşitli tanrılar tarafından gerçekleştirilen ritüellerin bir katılımcısı olarak tasvir edilir. Hatta bazı gelenekler onu Dünyanın Annesinin oğlu olarak tasvir ediyor. Diğer kültürlerde, bazen daha küçük bir tanrı olarak anılır. Bir direniş sembolü olmak yerine, çoğu zaman bir hayatta kalma sembolü olarak görülüyordu. Bunun nedeni, zalimlerin durumunu tersine çevirmek için kurnazlığını ve hilekarlığını kullanmasıdır. Anansi'nin anlatıları, köleleştirilmiş Afrikalıların yaşamlarında bir süreklilik duygusu oluşturmalarına yardımcı oldu, bu da onların esaret sınırları içinde kimliklerini savunmalarına izin verdi. Akan maneviyatında sık sık bir peygamber olarak görülse de takipçileri onu böyle tanımıyor. Bunun yerine, onu bir şifacı, bir bilgelik sembolü ve ilk insan vücudunun yaratıcısı olarak onurlandırıyorlar” (Anansi, 2023).

Anansi de Prometheus da insanlara yardım etme veya onlara ilham verme konusunda önemli rol oynamalarıyla bilinirler Prometheus, Yunan mitolojisinde, tanrıların insanlara ateşi çalmasına yardımcı oldu ve insanlara bilgi ve teknoloji getirdi. Benzer şekilde, Anansi de hikaye anlatıcılığı ve bilgelik aracılığıyla insanlara öğretiler ve değerler sunmuştur. Ancak Anansi'nin Prometheus'tan farklı olarak, bazen şakacı, kurnaz ve hatta aldatıcı bir figür olarak tasvir edildiğini belirtmek önemlidir. Anansi'nin anlatıları genellikle onun zekasını ve ustalığını vurgularken, aynı zamanda insan doğasının kusurlarını da yansıtabilir.

Türk Mitolojisi (Od Ana-Ata)

Türk mitolojisi, Türk halkının tarih boyunca sahip olduğu mitolojik inançları ve anlatıları içermektedir. Bu mitolojide, Od Ana (erkek formu Od Ata) adlı bir figür, insanlara bilgelik ve ilham veren bir tanrısal varlık olarak kabul edilir. Od Ata, ateşin kaynağı olarak kabul edilir ve insanlara ışık, ısınma ve bilgelik sağlar. Od Ata, Türk, Altay ve Tatar mitolojilerinde Ateş Tanrısı. Vot (Vut, Uğot, Uvot) Ede veya Tep Ata olarak da bilinir. Moğollar Gal Eçege derler. Odkan biçimiyle de Moğolcada yer alır.

Görsel. 17. Anonim, Od Ana.

“Od Ana ismiyle de bilinen tanrıça, Türk, Altay ve Tatar mitolojisinde Ateş Tanrıçasıdır. Ocağı ve içinde yaşanan ateşi korumaktadır. Kırmızı giyinen, yaşlı bir kadındır. Ateşin yayılmasıyla dalgalanan kırmızı ipekten bir kaftanı bulunmaktadır. Genç ve al bir kısırağa binmektedir. Uzun, kırmızı ve örgülü saçları bulunmaktadır. Saçları da ateşi simgelemektedir. Çok büyük göğüslü bir şekilde tasvir edilir. Her ocağa bir koruyucu ruh olarak gönderilir. Yedi oğlu vardır ve hepsi Ateş Tanrısı’dır. Yeryüzündeki ilk ocağı ise Ülgen’in kızları yakmıştır ve Od Ana’ya emanet etmiştir. Od Ana, dokuz ateş ırmağının kavşağında, dokuz köşeli bakır bir evde yaşamaktadır. Bu evin ise ülkenin koruyuculuğunu simgelediğine inanılmaktadır” (Od Ana, 2020).

Od Ana, Türk mitolojisinde ateşin koruyucusu ve kaynağı olarak kabul edilen önemli bir tanrı figürüdür. Ateş, Türk kültüründe hayati bir öneme sahiptir ve medeniyetin simgesi olarak görülür. Od Ana'nın varlığı, insanların ışığı ve ısınmayı elde etmesini sağlamanın yanı sıra, bilgelik ve ilhamın da kaynağı olarak kabul edilir. Türk mitolojisinde Od Ana, insanlara bilgelik ve ilham veren bir figür olarak görülür. Ateşin sıcaklığı, ışığı ve enerjisi, insanların yaşamlarına anlam ve aydınlık katarken, aynı zamanda bilgelik ve ilhamın sembolüdür. Od Ana'ya yapılan dualar, ritüeller ve adaklar, insanların içsel gücünü, yaratıcılığını ve bilgeliğini beslemek için kullanılmaktaydı.

Türk Mitolojisi (Asena)

Türk mitolojisi, zengin bir kültürel mirasa sahip olan İslam öncesi Türk halkının inanç sistemini ve mitolojik unsurlarını içeren bir alanı kapsar. Bu mitolojik unsurlardan bir diğeri de Asena figürüdür. Asena, Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip olan bir kurt figürünü temsil eder. Asena, Türk halkının atalarının göç dönemlerindeki yol göstericisi, koruyucusu ve sembolik bir kurt olarak ön plana çıkar. Asena'nın kökeni, Göktürk Kağanlığı dönemine kadar uzanan Türk mitolojisinde derin köklere sahiptir. Asena, Türk toplumunda bilgelik, koruyuculuk ve yol gösterme gibi değerlerle ilişkilendirilir. Mitolojide, Asena'nın insanlara kılavuzluk ettiği ve onlara bilgelik ve güç verdiği anlatılır. Asena'nın kurt formu, güçlü ve vahşi doğanın sembolü olarak görülürken, aynı zamanda da medeniyetin ve ilerlemenin sembolik bir ifadesidir.

“Türkler, kurultayın bu kararı üzerine, Ergenekon’dan çıkmak için yol aradılar; bulamadılar. O zaman bir demirci dedi ki: Bu dağda bir demir madeni var. Yalın kat demire benzer. Demirini eritse, belki dağ bize geçit verir. Gidip demir madenini gördüler. Dağın geniş yerine bir kat odun, bir kat kömür dizdiler. Dağın altını, üstünü, yanını, yönünü odun-kömürle doldurdular. Yetmiş deriden yetmiş büyük körük yapıp, yetmiş yere koydular. Odun kömürü ateşleyip körüklediler. Tanrı'nın yardımıyla demir dağ kızdı, eridi, akıverdi. Bir yüklü deve çıkacak denli yol oldu. Sonra gök yeveli bir Bozkurt çıktı ortaya; nereden geldiği bilinmeyen. Bozkurt geldi, Türk'ün önünde dikildi, durdu. Herkes anladı ki yolu o gösterecek. Bozkurt yürüdü; ardından da Türk milleti. Ve Türkler, Bozkurt'un önderliğinde, o kutsal yılan, kutsal ayının, kutsal gününde Ergenekon'dan çıktılar” (Asena, 2020).

Görsel 18. Asena.

Asena miti, Türk mitolojisinin önemli bir anlatısı olan yol göstericiliği efsanesini içerir. Bu efsane, Türk halkının göç dönemlerinde yollarını bulmaları ve güvenli bir şekilde ilerlemeleri için Asena'nın rehberlik ettiği bir öyküyü anlatır. Ziya Gökalp şöyle anlatır,

“Oraya, Ergenekon dediler. Bu iki adamdan, çok nesil' üredi. Dört yüz yıl burada kalıp çoğaldılar. Nihayet buraya' sığmayacaklarını anlayarak, çıkmaya karar verdiler. Fakat, yol bulunmuyordu. Bir demirci dedi ki: «Burada demirden bir dağ var, onu eritelim.» Hemen dağın geniş yerine bir kat odun, bir kat kömür koydular. Yetmiş deriden körük yapıp, yetmiş yere de koydular. Birikip körüklediler. Derhal, yüklü deve çıkabilecek kadar yol oldu. Çıktılar ve Tatarlardan intikam aldılar. Bu esnada hükümdarları Börte Çina (Bozkurt) idi” (Gökalp, 1976: 102).

Asena miti Türk halkının kültürel kimliğinin bir parçasıdır ve birçok sembolik anlama sahiptir. Asena'nın kurt formu, gücün, özgürlüğün ve bağımsızlığın sembolü olarak kabul edilir. Aynı zamanda, Asena'nın insanlara yol göstermesi ve koruması, bilgelik, güvenlik ve ilerleme arayışıyla ilişkilendirilir. Asena mitolojisi, Türk halkının değerlerini ve toplumsal normlarını yansıtan bir sembolizm sunar.

Asena mitolojisi, Türk halkının kültürel hayatında derin bir etkiye sahiptir. Mitolojik anlatılar, Türk toplumunun kimliğinin bir parçası haline gelmiş ve nesiller boyunca aktarılmıştır. Asena mitolojisi, Türk halkının dayanışma, bilgelik ve toplumsal değerlere olan inancını yansıtır. Ayrıca, mitolojinin sanat, edebiyat ve diğer kültürel alanlarda da etkileri görülmektedir. Asena mitolojisi, Türk halkının geleneklerinin ve kültürel mirasının korunmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Bu bağlamda, Asena mitolojisinin yol göstericilik efsanesi ile Prometheus arasında bir paralellik kurulabilir. Her ikisi de insanlara bilgelik, ilham ve yol gösterme konusunda önemli roller üstlenir. Ateş hem Prometheus mitinde hem de Asena mitinde sembolik bir öneme sahiptir. Prometheus ateşi çalarak insanları medeniyete adım atmaya teşvik ederken, Asena'nın ateşi insanlara ışık, sıcaklık ve bilgelik sağlar.

Bu Mitolojik Figürlerin Toplumsal Etkileri

Tüm bu mitolojik figürler, insanlara bilgelik ve ilham veren figürlerdir. Tanrısal veya sembolik güçleri aracılığıyla, insanlara bilgi, anlayış ve ilham sağlarlar. Bu figürler, insanların düşünsel ve yaratıcı potansiyellerini harekete geçirme ve geliştirme amacı taşımışlardır. Bu mitolojik figürler, medeniyeti ve ilerlemeyi sembolize ederler ve sanat, müzik, yazı, zanaat gibi alanlarda insanlara rehberlik ederler. İnsanlığın kültürel ve sosyal gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bu figürlerin birçoğu doğa unsurlarıyla yakından ilişkilidir. Ateş, güneş, orman gibi doğal elementlerin sembolik temsilcileri olarak kabul edilirler. İnsanların doğa ile uyum içinde yaşaması, doğanın sunduğu kaynakları kullanması ve doğaya saygı duyması gibi değerleri vurgulamışlardır. Bu mitolojik figürler, insanlara yol gösterici ve koruyucu bir rol üstlenmişlerdir. İnsanların hayatlarında doğru yolu bulmalarına yardımcı

olmuş, onları zorluklardan korumuş ve hedeflerine ulaşmalarına destek olmuşlardır. Bu figürler, toplumun değerlerini ve normlarını temsil ederek insanlara moral ve motivasyon sağlamışlardır. Yine toplumun kültürel ve tarihsel mirasının önemli bir parçasını oluştururlar. Mitolojik anlatılar, nesiller boyunca aktararak toplumun kimliğinin ve değerlerinin korunmasına katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca, mitolojik figürlerin etkileri edebiyat, sanat ve diğer kültürel alanlarda da görülür. Bu türden mitolojik anlatılar ve figürler, insanların evreni anlama çabalarını, ahlaki ve sosyal değerlerini şekillendirme çabalarını yansıtan önemli birer araç olmuşlardır.

PROMETHEUS MİTİNİN SANAT ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Günümüz sanatının kökleri, mitolojik ve efsanevi anlatılarla binlerce yıllık derinliğe uzanır. Bu mitolojik kaynaklar, insanlık tarihindeki ilham verici figürler ve anlatılar aracılığıyla sanatın yaratıcı gücünü ve etkisini de vurgularlar. Bu bağlamda, Prometheus miti sanatın evrensel teması ve etkileyici bir kaynağı olarak ön plana çıkar. Prometheus'un, ateşi çalma eylemi ve insanlara bilgelik ve ilham verme yeteneği, sanatın temel öğelerini yansıtır. Albert Kamu,

“Prometheus’a gelince; insanları kendilerine ateş ile özgürlüğü, teknik ile sanatı aynı zamanda verecek ölçüde seven kahramandır. Bugün, insanlık teknikten başka bir şeye gereksinim duymuyor, teknikten başka bir şeye kulak asmıyor. Makineleri içinde başkaldırıyor, sanatı da sanatın varsaydıklarını da bir engel ve bir tutsaklık göstergesi olarak görüyor. Prometheus’un özelliği ise, tam tersine, makineyi sanattan ayıramaması. Prometheus, bedenlerin ve tinlerin aynı zamanda kurtarılabilirliğini düşünür. Günümüzün insanı, tin geçici olarak ölecek bile olsa, önce bedeni kurtarmak gerektiğine inanıyor” (Kamu, 2023) demektedir.

Prometheus'un sanat üzerindeki etkisi, mitolojik anlatıların derin anlamını ve evrenselliğini günümüz sanatının çeşitli alanlarıyla bağlantı kurarak anlamamıza olanak tanımaktadır. Prometheus, insanlığa ateşi çaldığı için cezalandırılrsa da bu eylemi sanatın yaratıcı potansiyelini temsil eder. Prometheus, insanların içindeki ateşi uyandırarak; yaratıcılık, bilgelik ve ilham kaynağı olma gücünü simgeler. Sanat, Prometheus mitinin anlatmak istediği gibi, insanların içindeki ateşi canlandırma ve ifade etme aracıdır. Sanatçılar, Prometheus'un taşıdığı ateşi taşır ve onun gibi insanlara ilham verir, bilgelik sunar ve ilerlemeyi teşvik eder. Sanatın farklı disiplinlerinde çalışan sanatçılar, müzik, resim, yazı, tiyatro ve diğer sanat formlarıyla Prometheus'un mirasını sürdürürler.

Prometheus Figürünün Sanatsal Yorumu ve Temsili

Prometheus miti, yüzyıllardır sanatçılar için ilham kaynağı olmuştur ve çeşitli sanat disiplinlerinde yorumlanarak temsil edilmiştir. Prometheus figürü, sanat eserlerinde bir dizi sembolik anlam taşır ve insanlığın yaratıcılık, başkaldırı, özgürlük ve ilham arayışını yansıtır. Bu bölümde, Prometheus figürünün sanatta nasıl yorumlandığı ve temsil edildiği incelenmeye çalışılmıştır.

Prometheus miti, heykel sanatında sıklıkla temsil edilmiştir. Bu heykellerde Prometheus, genellikle tanrısal yetenekleri olan bir figür olarak tasvir edilir. Zincirlenmiş elleriyle, ateşi çalma eylemi ve insanlara bilgelik verme amacı vurgulanır. Heykellerde Prometheus'un yüzünde hem acı hem de kararlılık ifadesi bulunur. Örneğin, Amerikalı heykeltıraş Paul Manship'ın "Prometheus" heykeli (Görsel 19), Prometheus'un dramatik bir şekilde zincirlenmiş olduğunu ve ateşi insanlığa getirme kararlılığını gösterir.

Görsel 19. Paul Manship, Prometheus, 1934.

Görsel 20. Peter Paul Rubens, Prometheus Bound, 1611-1612.

Prometheus figürü, resim sanatında da sıklıkla yer alır. Prometheus'un ateşi çalma eylemi, aydınlanma ve ilham temaları resimlerde görsel olarak ifade edilir. Prometheus'un ateşle olan bağı, resimlerde parlak ışık ve alevlerle sembolize edilir. Ayrıca, Prometheus figürü resimlerde genellikle dinamik bir duruşla tasvir edilir, güçlü ve kararlı

bir şekilde insanlığa doğru ilerlerken görüntülenir. Örneğin, Rubens'in "Prometheus Bound" adlı resmi (Görsel 20), Prometheus'un zincirlenmiş duruşunu etkileyici bir şekilde tasvir eder.

Prometheus miti, edebiyatta da geniş bir yankı uyandırmıştır. Birçok yazar, Prometheus figürünü eserlerinde kullanarak insanın yaratıcılığını, isyanını ve özgürlük arayışını anlatır. Örneğin, Shelley'nin "Prometheus Unbound" adlı oyunu, Prometheus'un zincirlerinden kurtuluşunu ve insanlığın özgürlüğünü simgeler. Goethe'nin "Prometheus" şiiri ise Prometheus'un kahramanlık ve isyan temalarını ele alır. Prometheus figürü, edebiyatta sıkça kullanılan bir sembol olmuştur ve insanlığın sınırlarını aşma ve ilham arayışını temsil etmektedir. Şiirin ilk dizeleri şöyledir;

“karart göklerini Zeus,
duman duman bulutlarla;
diken başlarını yolan çocuk gibi de
oyna meşelerin, dağların doruklarıyla.
ama benim dünyama dokunamazsın,
ne senin yapmadığın kulübeme
ne de ateşini kıskandığın ocağıma...” (Goethe, 2003).

Görsel 20. Konstantin Brancusi, Prometheus, 1912.

“Brancusi'nin Prometheus'un trajik kaderi yorumunda, görünüşe göre gerçek bir çocuğun portresi olan baş hem acıyı hem de sonsuz huzuru çağrıştıran bir hareketle eğimlidir.” (Brancusi, 2010). Bunlar ve daha pek çok sanat eserine konu olan Prometheus mitinin güçlü ve etkileyici anlatısı, sanat yoluyla ifade edilirken, izleyicilere insanın potansiyelini ve arayış idealini yüceltmeyi amaçlar.

GÜNÜMÜZ SANATÇILARI VE PROMETHEUS'UN İZLERİ

Prometheus miti, binlerce yıl boyunca sanatçılar için ilham verici bir kaynak olmuştur. Prometheus'un eylemleri ve sembolik anlamları, günümüz sanatçıları tarafından çeşitli sanat eserlerinde ve ifadelerinde yansıtılmıştır. Prometheus'un isyanı, günümüz sanatçıları arasında toplumsal eleştiri ve sosyal adaletsizliklere karşı duruşun bir sembolü haline gelmiştir. Sanatçılar, Prometheus'un otoriteye meydan okumasını ve özgür düşüncenin önemini yansıtan eserler oluşturarak toplumsal değişimi teşvik etmektedirler. Özellikle politik sanatta, Prometheus'un isyanı ve direnişi sıklıkla temalar olarak kullanılmaktadır. Prometheus miti, sanatçılar arasında yaratıcılığın keşfi ve insan potansiyelinin önemine vurgu yapmaktadır. Günümüz sanatçıları, Prometheus'un ateşi taşıyarak insanlara yaratıcılığı hediye etmesini ve insanın içindeki potansiyeli ortaya çıkarmayı simgeleyen eserler üretmektedirler. Sanatçılar, yaratıcılık ve sanatın insanın derinliklerindeki duyguları ifade etmek ve dünyayı değiştirmek için güçlü bir araç olduğunu göstermektedirler.

Çağdaş Sanatta Prometheus

Prometheus miti, günümüz sanatçıları arasında özgür düşünce ve bilgiye erişimin önemini vurgulayan bir tema olarak da yer almaktadır. Sanatçılar, Prometheus'un insanlara bilgi ve aydınlanma getirmesini ve özgür düşünceyi teşvik etmesini yansıtan eserler üretmektedirler. Özellikle dijital çağda, bilgiye kolay erişim ve özgür düşünceye olanak sağlayan sanat eserleri ve dijital medya projeleri, Prometheus mitinin izlerini taşımaktadır. Prometheus miti, görsel sanatlarda da geniş bir şekilde temsil edilmektedir. Prometheus'un zincirlendiği anlar, ateşi çaldığı anlar veya insanlara bilgelik verdiği anlar, resim, heykel ve diğer görsel sanat formlarında sıkça tasvir edilen unsurlardır. Günümüz sanatçıları, Prometheus figürünü farklı sanat teknikleriyle ve yorumlarıyla sunarak mitin sembolik anlamlarını güçlendirmekte ve izleyiciye derin düşünceler sunmaktadır (Görsel 21).

Günümüz sanatçıları, mitolojik figürler gibi insanlara bilgelik ve ilham verme potansiyeline sahiptir. Sanat, duygusal, düşünsel ve yaratıcı bir ifade biçimi olarak insanların iç dünyalarını ve deneyimlerini yansıtır. Sanatçılar, eserleriyle insanların düşünce yapısını ve bakış açılarını zenginleştirir, yeni fikirler sunar ve ilham kaynağı olurlar.

Görsel 21. Erica Seccombe, Modern Prometheus (after Shelley), 2013, detay,

“Bu çalışma için, bacakları, iç boşlukları ve kabuğu gibi sanal bir izopodun çeşitli bileşenlerini araştıran bir dizi 3D basılı nesne yarattım. Baskı işlemi sırasında sezgisel olarak mürekkebin UV ışığı altında flüoresan olabileceğini düşündüm. Bir renk yelpazesini test ederken, mürekkeplerdeki bağlayıcının, mor mürekkep kullanıldığında artan bir ışıltı yarattığını keşfettim. Galeri alanında bu etkiyi artırmak için, duvara monte beş rafta düzenlenmiş nesnelere yansıtılmak üzere altı LED UV ışığı yerleştirdim. UV ışığı altında basılı eserler, siyah ışığı anımsatan mor bir parıltı ya da normalde insan gözüyle görülemeyen bilgileri yakalamak için bilimsel deneylerde kullanılan ışık yayan diyetler yaydı. Bu basılı nesnelere serisine ölü bir şeye hayat veren insanların mitolojik hikayesine bir gönderme olarak Modern Prometheus (Shelley'den sonra) adını verdim” (Seccombe, 2013).

Günümüz sanatçıları, mitolojik figürler gibi medeniyetin ve ilerlemenin sembolik temsilcileridir. Sanat, kültürel, estetik ve entelektüel bir gelişim aracıdır. Sanatçılar, farklı sanat disiplinlerindeki çalışmalarlarıyla toplumun kültürel mirasını zenginleştirir, yeni perspektifler sunar ve medeniyetin ilerlemesine katkıda bulunurlar. Andy Dobbie'nin çalışması girdiği etkileşimler ile ilginç bir örnektir. (Görsel 23), “Çalışmalarım genellikle insan figürüne dayalıdır ve antik Klasik efsaneleri ve sanatı severim. Sanatımın çoğunda olduğu gibi üslup da Picasso'nun biçim yaklaşımından ve aynı zamanda çalışmalarımı yakın zamanda keşfettiğimden Julio Gonzalez ve David Smith'in çalışmalarından etkileniyor (Dobbie, 2022).

Günümüz sanatçıları, doğanın ve çevrenin korunması ve sürdürülebilirliği konularında da önemli bir rol üstlenmişlerdir. Mitolojik figürler doğayla ilişkilendirildiği gibi, günümüz sanatçıları da doğayı ve çevreyi ele alarak insanları bu konuda bilinçlendirir ve ilham verirler. Eserlerinde doğal unsurları kullanarak insanları doğaya saygı duyma, çevreye duyarlı olma ve sürdürülebilirlik konularında düşünmeye teşvik ederler. Günümüz sanatçıları, mitolojik figürler gibi insanlara yol gösterici ve koruyucu bir rol üstlenirler. Sanat, insanların iç dünyalarında dönüşüm sağlamalarına, zorluklarla başa çıkmalarına ve hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olabilir. Sanatçılar, toplumsal sorunları ele alarak insanları düşünmeye ve harekete geçmeye teşvik eder, adalet, eşitlik ve insan hakları gibi değerlere vurgu yaparlar. Günümüz sanatçıları, mitolojik figürler gibi toplumun kültürel ve tarihsel mirasının korunmasında önemli bir rol oynarlar. Sanat, geçmişin mirasını çağdaş bir şekilde yorumlama ve gelecek nesillere aktarma aracıdır. Sanatçılar, kültürel ve tarihi referansları kullanarak insanları ortak değerler üzerinde birleştirir ve toplumun kimliğini ve köklerini hatırlatır.

Günümüz sanatçıları, mitolojik figürlerin sahip olduğu özellikleri ve etkileri günümüz dünyasına taşırlar. Sanat, insanların duygusal, zihinsel ve sosyal dünyalarına dokunan, toplumun dönüşümünü ve ilerlemesini sağlayan güçlü bir araçtır. Günümüz sanatçıları, mitolojik figürlerin sunduğu ilham ve yol gösterici nitelikleri modern bir perspektifle yeniden yorumlar ve insanlara yeni bir bakış açısı sunarlar. Bu metaforik bağlantı, sanatın evrensel gücünü vurgulayarak insanların içsel yolculuklarında ve toplumsal gelişimde sanata olan inancı ve değeri artırır. Prometheus miti, çağdaş sanatçılar arasında güçlü bir ilham kaynağı olmuştur. Prometheus figürü, isyanı, yaratıcılığı ve özgür düşüncüyü sembolize etmesiyle birlikte, günümüz sanatçıları tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmış ve eserlerinde yansıtılmıştır. Prometheus mitinin çağdaş sanat sahnesindeki etkisini anlamak için, sanatçıların figürü nasıl ele aldığını ve eserlerinde nasıl kullanarak mitin sembolik anlamlarını ifade ettiklerini incelemek önemlidir.

Görsel 22. Joachim van der Vlugt, Prometheus III, 2022. Görsel 23. Andy Dobbie, Torso III – Prometheus Devoured, 2022.

Birçok çağdaş sanatçı, Prometheus figürünü kendi sanatsal ifadelerinde keşfetmiş ve mitin sembolik anlamlarını güncel bağlamlarda yeniden yaratmıştır. Bazı sanatçılar, Prometheus'un isyanını ve otoriteye meydan okumasını vurgulayarak toplumsal ve politik eleştiriler yapmışlardır. Eserlerinde Prometheus'u temsil eden heykeller, resimler ve enstalasyonlar, güncel siyasi durumlarla ilişkilendirilerek adaletsizliklere karşı duruşu simgelemektedir.

Diğer sanatçılar ise Prometheus'u yaratıcılığın kaynağı olarak ele almış ve insan potansiyelini ortaya çıkaran bir figür olarak resmetmişlerdir. Yaratıcı süreçleri ve sanatın insanın iç dünyasını nasıl açığa çıkardığını ifade etmek için Prometheus mitinin sembolik anlamlarını kullanmışlardır. Özellikle çağdaş performans sanatında, Prometheus'un ateşi taşıması ve insanlara yaratıcılığı hediye etmesi teması sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca, çağdaş sanatçılar Prometheus mitini özgür düşünce ve bilgiye erişimin önemini vurgulamak için de kullanmaktadır. İnternet ve dijital çağın getirdiği bilgiye kolay erişim olanaklarına dikkat çeken sanat eserleri, Prometheus'un insanlara bilgi ve aydınlanma getirmesini yansıtmaktadır. Dijital sanat formları ve medya projeleri, özgür düşünceyi teşvik eden ve bilgiye erişimi destekleyen bir Prometheus ruhunu yansıtmaktadır. Thomas Feuerstein'in "Prometheus Delivered" adlı eseri farklı yapısı ile çok sıra dışı bir ele alışır (Görsel 24).

Thomas Feuerstein'in Prometheus Delivered [Prometheus Teslim Edildi] adlı eseri için ilham kaynağı olmuştur. Bu iddialı enstalasyon, bilim kurgu ile mitoloji arasında, ütopya ve distopya arasında, yavaşça yok olmanın hikayesini somutlaştıran bir anlatıdır. Zincire vurulmuş Prometheus'u temsil eden bir mermer heykel, taş yiyen bakteriler tarafından yavaşça çürütülür. Aynı bakterilerle beslenen insan karaciğer hücreleri, Prometheus için yapay bir karaciğer yetiştirmek için kullanılır. Fermante edilip damıtıldıklarında, alkolik bir içecek üretilir. Radyo yoluyla yayımlanan bir bilim kurgu hikayesi, insanlığın olası bir şekilde etobur bir hal almasını da anlatır (Feuerstein, 2019).

Görsel 24. Thomas Feuerstein, Prometheus Delivered, 2017.

Prometheus'un ateşi taşıma eylemi, sanatçılarla benzerlikler taşır ve sanatın toplumsal dönüşümdeki rolünü yansıtır. Prometheus'un insanlığa ateşi getirerek onları aydınlatması, sanatçıların da topluma yeni fikirler, ilham ve bilgi sunma görevini üstlendiklerini gösterir. Bu bölümde, Prometheus'un ateşi taşıma eyleminin sanatçılarla benzerliklerini ve sanatın toplumsal dönüşümdeki rolünü inceleyeceğiz.

Prometheus, ateşi insanlara getirerek onlara yaratıcılık ve ilham kaynağı olur. Sanatçılar da yaratıcı güçlerini kullanarak eserlerini topluma sunar ve insanlara yeni fikirler, duygular ve perspektifler sunarak ilham verir. Hem Prometheus hem de sanatçılar, insanları düşünmeye teşvik eder, mevcut düzeni sorgulamaya ve yeni olanakları keşfetmeye yönlendirir.

Prometheus'un ateşi çalma eylemi, isyan ve toplumsal değişim arzusunu temsil eder. Sanatçılar da toplumsal normlara karşı çıkabilir, eleştirel düşüncüyü teşvik edebilir ve mevcut düzene meydan okuyabilir. Sanat, tabuları yıkar, sınırları aşar ve dönüşüm için bir araç haline gelir. Sanatçılar, Prometheus gibi, toplumsal dönüşüm ve adalet için mücadele ederler ve yeni bir gelecek inşa etme potansiyeline sahiptirler.

Sanatın toplumsal dönüşümdeki rolü, insanların farkındalığını artırma ve değişim için bir itici güç olma yeteneğine dayanır. Prometheus, ateşi insanlara getirerek onları aydınlatırken, sanat da insanların duygusal, zihinsel ve sosyal olarak aydınlanmasına katkıda bulunur. Sanat eserleri, toplumsal sorunlara dikkat çeker, adaletsizlikleri eleştirir ve insanların düşüncelerini ve davranışlarını değiştirmelerine yardımcı olur. Sanatçılar, Prometheus figürüyle benzerlik gösterirken, sanat da Prometheus'un ateşini temsil eder. İnsanlara ışık, ilham ve bilgelik sunan sanat, toplumsal dönüşümde önemli bir rol oynar ve insanların dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek için çabalamasına yardımcı olur.

Prometheus'un İzinde Sanatın Topluma ve İzleyiciye Etkisi

Sanatın gücü, izleyiciler üzerinde derin etkiler yaratma ve toplumsal değişim için bir katalizör olma potansiyelini taşımaktadır. Prometheus mitinin temalarını ele alan sanat eserleri, izleyicilerde düşünce ve duygusal bir etki bırakarak toplumsal dönüşümü tetikleyebilmektedir. Sanat, izleyicilerde ötekini tanıma ve farkındalık yaratma gücüne sahiptir. Prometheus mitini temsil eden sanat eserleri, izleyicilerin Prometheus'un yaşadığı zorluklara ve haksızlıklara karşı isyanını anlamalarını sağlayarak, toplumdaki eşitsizliklere ve adaletsizliklere duyarlılık geliştirmelerini teşvik edebilir. Sanat, izleyicilerin sorunlara farklı bir bakış açısıyla yaklaşmalarını sağlayarak toplumsal değişimin ilk adımlarını atabilir. Sanatçılar, Prometheus mitini kullanarak toplumsal eleştirilerde bulunabilir ve izleyicileri düşünmeye yönlendirebilirler. Eserlerde sunulan görsel ve sembolik dil, izleyicilerin toplumsal meseleleri sorgulamalarını ve tartışmalarını sağlar. Prometheus figürü, insanların özgürlük, adalet ve insan hakları gibi konulara odaklanmalarını teşvik edebilir ve toplumsal değişim için bir motivasyon kaynağı olabilir. Prometheus miti, başkaldırı ve direnişin sembolüdür. Sanat eserleri, Prometheus figürünü kullanarak izleyicilerde direniş ruhunu canlandırabilir ve onlara cesaret vererek toplumsal değişim için aktif bir rol oynamalarını teşvik edebilir. Sanat, izleyicilerde içsel bir dönüşüm yaratma potansiyeline sahiptir ve bu da toplumda değişimi başlatma gücüne dönüşebilir.

Sanat eserleri, toplumsal değişimi tetikleyen diyaloglar ve hareketlerin başlamasına katkıda bulunabilir. Prometheus mitiyle ilişkilendirilen sanat, izleyicileri bir araya getirerek toplumsal sorunları tartışmalarını, farkındalık oluşturmayı ve toplumda pozitif değişim için ortak hareket etmeyi teşvik eder. Bu süreç, toplumsal değişimi gerçekleştirmek için birlikte çalışan bir topluluğun oluşmasına yol açabilir.

SONUÇ

Bu makalede, Prometheus figürünün mitolojik kökenlerinden sanatta nasıl temsil edildiğine, ateşi taşıma eyleminin sanatçılarla benzerlikleri ve sanatın toplumsal dönüşümdeki rolüne kadar geniş bir yelpazede konular ele alındı. Prometheus mitinin, birçok kültürde ve mitolojide ortak bir temayı temsil ettiği görülmüştür. İnsanlara bilgelik ve ilham veren ve toplumsal dönüşüm getiren bir figür olarak farklı mitolojilerdeki tanrı ve tanrıçalar aracılığıyla da ifade edilmiştir.

Prometheus figürü, sanatta da yoğun bir şekilde temsil edilmiştir. Sanat eserlerinde Prometheus, ateşi taşıırken, zincirlere bağlanırken veya mitolojik figürlerle etkileşimde bulunurken resmedilmiştir. Bu temsiller, Prometheus'un insanlığa getirdiği bilgeliliği, başkaldırısını ve özgürlük arayışını yansıtmaktadır. Sanatçılar, Prometheus mitinin sembolik anlamını ve insanlık tarihindeki önemini yansıtmak için bu figürü kullanmışlardır.

Prometheus miti, felsefe dünyasında da geniş yankılar uyandırmıştır. Mitin temaları ve sembolizmi, birçok düşünürün dikkatini çekmiş ve felsefi tartışmalara ilham vermiştir. Prometheus figürü, yaratıcılık, isyan, özgür düşünce ve toplumsal dönüşüm gibi önemli felsefi kavramları temsil etmektedir. Bir örnek olarak, Alman filozof Friedrich Nietzsche, Prometheus mitini "zihnin isyanı" olarak yorumlamıştır. Ona göre, Prometheus figürü, insanın

sınırları aşma isteğini, kendini gerçekleştirme arzusunu ve özgür düşüncüyü temsil etmektedir. Nietzsche'ye göre, Prometheus'un isyanı, insanın geleneklere, otoritelere ve toplumsal normlara karşı çıkarak özgürleşme yolunda attığı adımları ifade etmektedir.

Prometheus'un ateşi çalması, insanlığın keşfetme isteğini, yenilikçiliği ve sınırları zorlamayı simgeler. Bu temalar, sanatçılar aracılığıyla da ifade edilmiştir. Çağdaş sanatçılar, Prometheus mitinden ilham alarak eserlerinde yaratıcılığı, isyanı ve özgür düşüncüyü vurgulamışlardır. Sanatın izleyici üzerindeki etkisi ve toplumsal değişimi nasıl tetikleyebileceği de tartışılmıştır. Sanat, insanların duygusal tepkilerini uyandırarak, düşünmeye teşvik ederek ve toplumsal konuları ele alarak insanlarda değişim yaratabilir. Prometheus figürü, izleyicilerde cesaret, umut ve ilham uyandırabilir. Sanat, toplumsal değişimi tetikleyebilir ve dönüşüm sürecine katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

Asena. (2023). Türk Mitolojisi ve Türk tarihi açısından önemli olan Dişi Kurt Asena nedir? <https://legionehistoria.wordpress.com/2020/07/10/turk-mitolojisi-ve-turk-tarihi-acisindan-onemli-olan-disi-kurt-asena-nedir/> adresinden 23 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Anansi. (2023). Anansi: Düzenbaz Tanrı. <https://mythlok.com/anansi/> adresinden 23 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Augustyn. A. (2023). Loki. <https://www.britannica.com/topic/Loki> adresinden 20 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Atış. N. (2018). Understanding in The Problem Of Limit Of Knowledge in The Philosophy Of John Locke. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE) ISSN:2148-9963.*

Benito, C. A. (1969). "Enki And Ninmah" And "Enki and The World Order" <https://www.proquest.com/openview/d73ec6667845958d2f68d39f19ff9eb2/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y> adresinden 20 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Bragi. (2023). Bragi. <https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Bragi> adresinden 20 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Brancusi. C. (2010). Prometheus, 1912. <https://www.kettlesyard.co.uk/collection-item/prometheus/> adresinden 24 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Cartwright. M. (2015a). Saraswati. <https://www.worldhistory.org/Sarasvati/> adresinden 16 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Cartwright. M. (2015b). Agni. <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-12560/agni/> adresinden 16 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Cartwright. M. (2015c). Kukulcan. <https://www.worldhistory.org/Kukulcan/> adresinden 22 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Cartwright. M. (2021). Lugh. <https://www.worldhistory.org/Lugh/> adresinden 22 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Dağ. U. (2022). Aristoteles'in Eudaimonia Kavramı Işığında Erdem Etiği Öğretisi. *Sosyal Bilimler Alanındaki Gelişmeler 2. İzmir: Duvar Yayınları.*

Dobbie. R. (2022). New Sculpture: TORSO III – Prometheus Devoured. <https://andydobbie.art/new-sculpture-torso-iii-prometheus-devoured/> adresinden 17 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Greene, K. (2022). Prometheus and Coyote: The Theft Of Fire. <http://www.bellaonline.com/articles/art304671.asp> adresinden 17 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Eren, I. (2018). Arthur Schopenhauer'a Göre Dünyayı Sanatla Anlamak. *Kaygı* 30/2018: 93-102.

Etgü. Y. T. ve Pekşen. O. (2023). Sümerlilerde Din Anlayışı ve Tanrı Algısı. *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 2023 22(2) 511-525.

Feuerstein. T. (2019). Thomas Feuerstein – Prometheus Delivered. <https://www.labiennaledelyon.com/fr/biennale/art-contemporain-2019/expo-internationale/thomas-feuerstein-prometheus-delivered> adresinden 25 Haziran 2023 tarihinde

Goethe. J. W. V. (2003). Prometheus. <https://www.antoloji.com/prometheus-siiri/> adresinden 23 Haziran 2023 tarihinde

Gökalp. Z. (1976). Türlerin Töresi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hesiodos. (1977). Hesiodos Eseri ve Kaynakları. (Çev. Sabahattin Eyuboğlu ve Azra Erhat). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,

İnti. (2023). İnti: Güneş Tanrısı. <https://mythlok.com/inti/> adresinden 22 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Kamu. A. (2023). Albert Camus: Prometheus Geri Gelse, Bugünün İnsanları Onu Kayaya Çivilerlerdi. <https://www.cafrande.org/albert-camus-prometheus-geri-gelse-bugunun-insanlari-onu-kayaya-civilerlerdi/> adresinden 24 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Kaymak, M. (2023). Aydınlanma Nedir Sorusuna Yanıt. <https://mkaymak.wordpress.com/aydinlanma-nedir-sorusuna-yanit-2/> adresinden 15 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

May. R. (2001). Yaratma Cesareti. (Çev. Alper Oysal). İstanbul: Metis Yayınları.

Od Ana, (2020). Ateş Tanrıçası Od Ana. <https://www.turkiyeforumlari.net/konular/ates-tanricasi-od-ana.142397/> adresinde 23 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Öztürk M. C. Mülkiyet ve Özgürlüğe Dair İki Görüş: Rousseau ve Hegel. FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi). 2021 Bahar, sayı: 31, ss. 193-210. ISSN 2618-5784.

Raalte. V. G. (2022). The Hindu Goddess Saraswati. <https://study.com/learn/lesson/hindu-goddess-saraswati-wife-brahma.html> adresinden 21 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Seccombe. E. (2013). Erica Seccombe. <https://www.ericaseccombe.com/modern-prometheus> adresinden 25 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Svarog. (2023). Slav Tanrısı Svarog. <https://viking-workshop.com/slavic-god-svarog> adresinden 21 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Taiora. M. (2020). Tāne Mahuta Research Assessment Whakairo <https://www.studocu.com/en-nz/search/tane%20mahuta> adresinden 19 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Theobald. U. (2012). Fu Xi. <http://www.chinaknowledge.de/History/Myth/personsfuxi.html/> adresinden 16 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Thoth. (2023). Thoth Kimdir? | Mısır Mitolojisinde Denge Tanrısı. <https://mitolojiktanrilar.com/thoth-kimdir-misir-tanrisi-thoth/> adresinden 19 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Turanlı, A. (2017). Martin Heidegger on Technology: A Response to Essentialist Charge. Kilikya Felsefe Dergisi (2). pp. 1-16.

Uygun O. (2020). Immanuel Kant ve Ahlakın Temel İlkesi. YÜHFD, C.XVIII, 2021/2, s. 1439-1455.

Yıldırım, (2018). Hobbes'un Mutlakçı Devlet Anlayışı. <https://www.mepanews.com/hobbesun-mutlakci-devlet-anlayisi-180h.htm> adresinden 15 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Wright. G. (2022). Ame-no-Uzume. <https://mythopedia.com/topics/ame-no-uzume> adresinden 21 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Görsel Kaynakçası

Görsel 1. <https://www.britannica.com/topic/Prometheus-Greek-god>

Görsel 2. <https://ancient-mesopotamia.tumblr.com/post/44227754095>

Görsel 3. <https://www.worldhistory.org/image/4239/saraswati/>

Görsel 4. <https://www.astroved.com/astropedia/en/gods/agni>

Görsel 5. https://tr.wikipedia.org/wiki/Fu_Xi

Görsel 6. <https://storytellingforeveryone.net/how-coyote-stole-fire/>

Görsel 7. <https://skjalden.com/loki-punishment/>

Görsel 8. <https://www.studocu.com/en-nz/search/tane%20mahuta>

Görsel 9. <https://mitolojiktanrilar.com/thoth-kimdir-misir-tanrisi-thoth/>

Görsel 10. <https://mythopedia.com/topics/ame-no-uzume>

Görsel 11. <https://www.worldhistory.org/Kukulcan/>

Görsel 12. <https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Bragi>

Görsel 13. <https://viking-workshop.com/slavic-god-svarog>

Görsel 14. <https://en.wikipedia.org/wiki/Lugh>

Görsel 15. <https://www.thenaturalsapphirecompany.com/>

Görsel 16. https://www.about-jamaica.com/anansi_the_spider/

Görsel 17. <https://www.turkiyeforumlari.net/konular/ates-tanricasi-od-ana.142397/>

Görsel 18. <https://www.habernediyor.com/images/upload/turk-mitoloji-5.png>

Görsel 19. https://en.wikipedia.org/wiki/Prometheus_%28Manship%29

Görsel 20. <https://www.kettlesyard.co.uk/collection-item/prometheus/>

Görsel 21. <https://www.ericaseccombe.com/modern-prometheus>

Görsel 22. <https://artistics.com/artwork/prometheus-iii/>

Görsel 23. <https://andydobbie.art/new-sculpture-torso-iii-prometheus-devoured/>

Görsel 24. <https://www.labiennaledelyon.com/fr/biennale/art-contemporain-2019/expo-internationale/thomas-feuerstein-prometheus-delivered>

Öğretmenlerin Yöneticiye Güven ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Sergileme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Investigation of the Relationship Between Teachers' Levels of Confidence in Managers and Organizational Citizenship Behaviors

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, öğretmenlerin, yöneticiye duydukları güven ve örgütsel vatandaşlık davranışları ile ilgili görüşleri ve yöneticiye güven düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkinin düzeyini ortaya koyabilmektir. Araştırma nicel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Araştırma deseni olarak ise ilişkisel tarama modeli seçilmiştir. Bu çalışmada görev alan çalışma grubu 2022-2023 eğitim-öğretim yılı güz ve bahar döneminde Tokat ili Erbaa ilçesi ve Niksar ilçesi merkezlerinde görev yapan öğretmenlerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle seçilen 378 öğretmenden oluşmaktadır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin demografik bilgileri cinsiyet, medeni durumu, eğitim durumu, yaş, branş, mesleki kıdem ve şu an çalıştığı kurumdaki kıdem bakımından incelenmiştir. Araştırmada kullanılan veriler; Memduhoğlu ve Zengin (2019) tarafından geliştirilen “Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği” ile İşbaşı Özen (2000) tarafından geliştirilen “Yöneticiye Güven Ölçeği” nden toplanan bilgilerden elde edilmiştir. Yöneticiye güven ölçeği 15 ve örgütsel vatandaşlık davranışı ölçeği 40 maddeden oluşmaktadır. Araştırmanın nicel verilerinin analizinde Spearman Brown Sıra Farkları korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Öğretmenlerin yöneticiye güven algılarına ilişkin pozitif yönlü bulgular elde edilmiştir. Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı boyutlarından en yüksek puana sahip olan vicdanlılık, en düşük puana sahip boyut ise özerklik ve değerlilik ile katılımda gönüllülük boyutlarıdır. Öğretmenlerin yöneticiye güven ve örgütsel vatandaşlık davranışı düzeyleri arasında pozitif yönlü orta düzeyde ilişki gösterdiği tespit edilmiş; öğretmenlerin yöneticiye güven algıları arttıkça örgütsel vatandaşlık düzeylerinin de artacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yöneticiye güven, Örgütsel vatandaşlık davranışı, Öğretmen.

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the opinions of teachers about their trust in the manager and organizational citizenship behaviors and the level of relationship between trust levels in the manager and organizational citizenship behaviors. The research was conducted using the quantitative research method. The relational scanning model was chosen as the research design. The study group involved in this research consists of teachers working in the centers of Erbaa and Niksar districts of Tokat province in the fall and spring semesters of the 2022-2023 academic year. The sample of the study consists of 378 teachers selected by simple random sampling method. The demographic information of the teachers participating in the study was examined in terms of gender, marital status, educational status, age, branch, professional seniority and seniority in the institution they are currently working in. The data used in the research; It was obtained from the information gathered from the “Organizational Citizenship Behavior Scale” developed by Memduhoğlu and Zengin (2019) and the “Confidence in Manager Scale” developed by İşbaşı Özen (2000). The scale of trust in the administrator consists of 15 items and the scale of organizational citizenship behavior consists of 40 items. Spearman Brown Rank Differences correlation coefficient was used in the analysis of the quantitative data of the study. Positive findings were obtained regarding the teachers' perceptions of trust in the administrator. Conscientiousness has the highest score among teachers' organizational citizenship behavior dimensions, while the dimension with the lowest scores is autonomy and worthiness, and volunteerism in participation. It was determined that there was a positive moderate relationship between teachers' trust in the administrator and organizational citizenship behavior levels; It has been concluded that as teachers' perceptions of trust in the administrator increase, their organizational citizenship level will also increase.

Keywords: Trust in the manager, Organizational citizenship, Teachers

GİRİŞ

Güven, insanlar arasında, örgütlerin birbirleri arasında ve insan ile bağlı olduğu örgüt arasında samimi duygularla kurulan ilişkilere dayalı bir köprü görevi görmektedir. Güven ortamının mutlak tesis edilmesi gereken, insan ilişkileri ve bu insanların örgütler ile olan ilişkilerinin düzenlenmesinde en etkili kurumlardan biriside eğitim kurumlarıdır. Güvenin odak noktasını tüm örgütlerde olduğu gibi okullarda da yöneticiler oluştururlar. Yönetici kurumu örgütleyen, kişilerin örgüte olan bağlılık ve inançlarını pekiştiren ve en nihayetinde ortak bir örgüt kültürü ve ikliminin oluşmasında öncülük eden kişidir.

Okullar, eğitim alanında hizmet sunan kurumlardır. Yönetici, öğretmen ve destek personelleri okul örgütünün bileşenlerini oluştururlar. Yöneticiler kurumun idaresi, evrak ve yazışma işlemleri ve bunların yanında kurumdaki personelin zorlama olmaksızın, ödül veya herhangi bir çıkar gözetmeden, tamamen içten ve samimi olarak, sadece kurumunun menfaatleri uğruna çaba göstermesini sağlamakla da mükellef olan kişilerdir. Burada dikkat edileceği üzere eğitim kurumlarında yani okullarda, pozitif örgüt iklimi ve kültürü oluşturulması ile öğretmenlerin örgütsel

Fahrettin Yardım¹

How to Cite This Article

Yardım, F. (2023). “Öğretmenlerin Yöneticiye Güven ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Sergileme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7596-7610. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.70882>

Arrival: 26 June 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Öğretmen, MEB, Tokat, Türkiye. ORCID: 0000-0002-9519-6506

vatandaşlık davranışı sergilemeleri eğitim örgütlerinde kaliteli ve kabul edilebilir ürünler elde etmek için gereklilik arz etmektedir.

Eğitim çalışanlarının hedeflerinin, örgütün hedefleri ile paralellik göstermesi onların örgütsel vatandaşlık davranışı sergileyebilmelerinin en önemli şartlarından birisidir. Örgütler, bireylerin belli bir amaç etrafında bir araya gelmeleriyle hayat bulurlar (Özdemir ve Cemaloğlu, 2021). Bireyler, örgütün hedeflerine ulaşmasına çalışırken aynı zamanda da kendi ihtiyaçlarını karşılama gereksinimi duyarlar. Örgütlerin, ahenk ve uyum için çalışabilmesinin yolu insan ilişkilerinde geliştirilen karşılıklı güven duygusudur. Güven, olumlu örgüt iklimi geliştirmede belirleyici unsurların başında gelmektedir.

Geleceğe yön veren nesilleri yetiştirirken öğretmenler, olumlu okul iklimine sahip bir kurumda çalışmak isterler. Bu ortamı oluşturmada başta okul yöneticilerinin sorumluluğundadır. Yöneticiler, örgütlerde pozisyon olarak diğer çalışanlardan daha çok avantaja ve önemli olabilecek kritik bilgilere ulaşabilme olanağına sahip olduklarından, güven duygusunun oluşmasında örgütün diğer çalışanlarına göre daha fazla sorumluluğa sahip kişilerdir (Aksoy, 2016).

Örgütsel güven, örgüt üyelerinin karşılıklı oluşturdukları güvene dayalıdır. Güven eğilimi yüksek kişilerden oluşan örgütler daha güçlü dinamiklere sahip bir örgüt iklimi oluştururlar (Huff ve Kelly, 2003). Örgüte güven bireyde örgütsel vatandaşlık davranışı gösterebilme dürtüsünü artırmaktadır. Bu da bireyin örgüte bağlılığına, örgütü sahiplenmesine ve iş veriminin artmasına neden olmaktadır. Tüm bunların yanında çalışanların birbirleri ile olan arkadaşlık ilişkilerinde pozitif yönlü güçlü bağların oluşmasına ve yardımlaşma, dayanışma, paylaşma, işbirliği gibi çabaların ön plana çıkmasına neden olmaktadır.

Günümüzde öğretmenlerin çalıştıkları örgüt içerisinde yöneticiye duydukları güven algısı ve örgütsel vatandaşlık davranışı sergileme düzeyleri eğitim sisteminin önemle üzerinde durulması gereken sorunlarından bir tanesidir. Bu araştırma ile hedeflenen yöneticilerin, öğretmen nezdindeki güven algısına dair bir portre çizebilmek ve bu bağlamda öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı sergileme düzeylerini belirlemektir.

Problem

Bu yapılan çalışmanın problem durumunu, “Öğretmenlerin, yöneticiye güven duyma durumları ve örgütsel vatandaşlık davranışlarını sergileme seviyeleri arasında ne tür bir ilişki olduğuna dair görüşleri nedir?” sorusu oluşturmaktadır.

Araştırmanın problem durumuna cevap bulabilmek amacıyla aşağıdaki alt problemlere yanıt bulunmaya çalışılmıştır.

1. Öğretmenlerin yöneticiye güven algıları nasıldır?
2. Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı düzeyleri nasıldır?
3. Öğretmenlerin yöneticiye güven algıları ile örgütsel vatandaşlık davranışı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Amaç

Bu çalışmanın amacı, öğretmenlerin, yöneticiye güven ve örgütsel vatandaşlık davranışları ile ilgili görüşleri ve yöneticiye güven düzeyi ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkinin düzeyini ortaya koymaktır.

Önem

Öğretmenler okul örgütü içinde okul yöneticisi ile sürekli bir ilişki halindedirler. Bu etkileşim durumu güven iklimine bağlı olarak öğretmenin örgüte bağlılığını ya pozitif yönde ya da negatif yönde etkilemektedir. Öğretmenler, yöneticiye güven duymaya başladıklarında bu güven duygusunu örgütün tamamına olumlu yönde aktarabilirler (Tokgöz ve Seymen, 2013). Bu da öğretmenlerde örgütsel vatandaşlık davranışı sergileme eğilimi göstermeleri sonucunu ortaya koyacaktır. Yöneticiye güven ve örgütsel vatandaşlık davranışıyla ilgili yapılacak araştırma ve çalışmalar bu durumun anlaşılmasına hizmet edecektir. Bu araştırma da bu amaca katkı sunacağı için büyük önem arz etmektedir.

Varsayımlar

Varsayımlar, bilimsel araştırmalarda doğruluğu ispat edilemeyen fakat doğru olarak kabul gören akla yaraşır önermelerdir (Sönmez ve Alacapınar, 2011). Araştırmanın varsayımları, araştırmacının araştırmayı yaparken kontrolünde olmayan durumları ifade eder (Karasar, 2014). Araştırmanın sonucu buna bağlı olacağından, araştırmacının önermelerin doğru olup olmaması konusunda dikkatli olması gerekmektedir (Horzum ve diğerleri, 2016). Bu çalışmada kullanılan “Yöneticiye Güven Ölçeği” ve “Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği” nin

öğretmenlerin yöneticiye güven duyma ve örgütsel vatandaşlık davranışlarını sergileme düzeyi arasında var olan ilişkinin boyutunu ölçtüğü varsayılmıştır. Yapılan çalışma kapsamında, araştırmaya katılan öğretmenlerin uygulanan ölçeklere samimi, doğru ve içten cevaplar verdikleri farz edilmiştir.

Sınırlılıklar

Sınırlılık, araştırmanın uygulanacağı örneklem ile evren, kişi ifadelerinin eğilimleri, araştırmanın analizi, veri toplamada kullanılan araçlar gibi çalışmanın mümkün olan zayıf yanlarını ifade eder (Horzum ve diğerleri, 2016). Bu araştırma 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Tokat ili Erbaa ilçesi ile Niksar ilçesi merkez yerleşkesindeki merkez ilkokul, merkez ortaokul ve merkez ortaöğretim okullarında çalışan öğretmenlerin verdikleri cevaplar ile sınırlandırılmıştır. Yine bu çalışma öğretmenlerin yöneticiye güven ve örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili görüşleri, geliştirilen ölçekler ve ölçeklerde yer verilen maddeler ile sınırlıdır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Güven Nedir? (Alt Başlıklar. Times New Roman, 11 Punto, Her Sözcük Büyük Harfle Başlayacak, Kalın, Sola Dayalı)

Güven, insanın diğer insanlara her konuda, durumda ve ortamda inanma isteğinin bir sonucudur. İnsan özellikle çalıştığı kurumda başta yöneticiler olmak üzere meslektaşlarına ve ilişki içinde olduğu diğer insanlara güven duymak, güvende olduğunu bilerek hareket etmek ister. Güven sözcüğünün Türk Dil Kurumu sözlüğünde yer alan tanımında, “çekinme, korku ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat” olarak karşımıza çıkmaktadır (TDK, 2022). Güven kavramı birçok araştırmacı tarafından tanımlanmış ve sosyal bilimler alanında türlü türlü disiplinler arasında inceleme konusu olarak ele alınmıştır (Yılmaz, 2021).

Güven duygusunun insanları hangi durumlarda ve nasıl etkilediği, sosyal ilişkileri düzenlemede güven duygusunun önemi, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin ve iş birliğine dayalı çabalarını nasıl etkilediği ile insan ilişkilerinin yoğun yaşandığı kurumların işleyişini düzenleyici bir unsur olarak; psikologlar, tarihçiler, ekonomistler, siyaset bilimciler, örgütsel davranışçılar ile sosyal psikologlar tarafından literatürde açıklama uğraşları olmuştur (Lewicki ve diğerleri, 1998). Güven kavramına ilişkin araştırmacıların yapmış oldukları tanımlamalardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

Güven; insanların güven içinde oldukları hissini veren, tüm insanları psikolojik yönden bir arada yaşamaya iten, insan ve örgüt faaliyetlerinin esasını oluşturan toplumsal bir dizgedir (Ünsal, 2004). Başka bir tanımda güven; insanın, ilişki içinde olduğu diğer bireylerin sözlerine, davranışlarına ve kararlarına yönelik, saf çıkarıcı ve bencilce düşünceler içinde davranmayacağı konusunda pozitif bir öngörü içinde olmasıdır (Robbins ve Decenzo, 2000). Zafer ve Güneş (2016) güveni; kuşku, korku ve kararsızlık benzeri insanı olumsuz etkileyen duygu ve düşüncelerden uzak olarak birbirlerini karşılıklı etkileme durumuyla karşı karşıya olan bireylerin inançlarının bütünüdür. Diğer bir tanımda güven kavramı; bir toplulukta yer alan insanın, başka bir tarafta yer alan topluluktaki insanların faaliyetlerine ve saldırılarına yönelik savunma gereği duymaması durumudur (Krot ve Lewicka, 2012).

Grifin (1967) güvenin tanımını; risk barındıran bir durumda istenilen hedefleri gerçekleştirmek için bir şeye veya bir kişiye sorgulama gereği duymadan bireyin o kişi veya şeye inanması olarak ifade etmiştir (Yılmaz, 2021). Costa (2003) ise güveni; kendisinden başka kişileri kabul gören niyet ve saiklerinin üzerine oturtulan, bununla birlikte diğer bireylere yönelilecek davranışların da bir bildirisi şeklindeki psikolojik durumu şeklinde, tanımlamıştır (akt. Polat, 2009).

Güven, kişilerin toplumu oluşturan diğer tüm bireylerin kestirilebilir, dürüst, inanılır ve yeterli olduğuna yönelik inançlar bütünüdür (McKnight, 1998). Yine bir tanımda güven; herhangi bir kontrol mekanizmasının etkisi altında kalmadan, çevremizdeki bireylerin davranışlarının öngörülerimizle bağdaşması yönünde ilerleyeceği konusunda inanç beslenmesidir (Mayer ve diğerleri, 1995; akt. Yılmaz, 2021).

Yukarıda yapılan tüm tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere güven, toplumu oluşturan kişilerin çevrelerindeki diğer bireylerden pozitif yönlü öngörülerini ifade etmektedir. Güven, bireylerin karşılıklı etkileşimleri neticesinde ortaya çıkan bir üründür (Yılmaz, 2021). Güven yapılan tüm tanımlardan da anlaşılacağı üzere iki boyutlu bir yapıya sahiptir. Güven inşa edebilmek için; a) iki kişinin olması, b) bu iki kişinin tavır ve davranışlarının birbirine karşı bağımlı olma durumuyla ve fayda sağlayacak nitelikte olması gerekliliğidir (Polat, 2009). Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise, güven ikliminin ve duygusunun en ufak bir zarar görmesi durumunda insan ve örgüt ilişkilerinin zedelenmesi, bunun tam tersi durumda ise insan ve örgüt ilişkilerinde kazan kazan durumunun ortaya çıkmasıdır (Hosmer, 1995).

Örgütsel Güven

Örgütsel güven, örgüt çalışanlarının örgütün faaliyetlerinin kişinin kendisine faydalı olacağına ya da yapılan faaliyetlerin örgüt çalışanlarının kendilerine zarar vermeyeceğine dair inançlarının toplamıdır (Tan ve Tan, 2000). Basit bir söylem ile örgütsel güven, örgütün insan kaynaklarındaki tüm bireylerin inandıkları güven ve dayanaktır (Yılmaz ve Atalay, 2009).

Börü (2001) Türk toplumunda örgütlerde oluşan güven ortamının nasıl oluştuğunu incelediği araştırmasında “Güven” ve “Güvenli İnsan” kavramlarına ilişkin olarak dokuz boyut ortaya koymuştur. Bu dokuz boyut aşağıdaki gibi maddeler halinde sıralanmıştır:

1. Özgüven
2. Dürüstlük
3. Tutarlılık
4. Uyumluluk
5. Bilgili olmak
6. Açıklık
7. Sevecenlik
8. Dedikodu yapmamak
9. Diğerkamlık

Yukarıda sayılı bu dokuz başlık örgüt kültürünün yapısında var olması gereken, güven ortamının tesis edilmesinde kritik rol oynayan faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Örgütlerin üretim açısından yönetim ağına kadar tüm birimlerinde ve birimleri arasında gerçekleşen güven, üretimin artmasında en önemli etmenlerin başında gelmektedir.

Örgütsel güven, üst yönetimde görevli liderlerin iş görenlerine destek olabilmesi, çalışma hayatında adalet olgusunun sağlanabilmesi, iş görenlerin temel ve diğer ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, çalışanlar arası iş birliğinin geliştirilebilmesi, iş yerindeki çalışan bireyler arasında sosyal ilişkilerin beklenen seviyelere çıkarılabilmesi ve verim elde edilebilmesi adına önem arz etmektedir (Neves ve Caetano, 2006).

Lamsa ve Pucetaite (2006), güven olgusunun örgütlerde hususiyetle iş birliği sağlama, etkili takım çalışması oluşturulması ve sosyalleşme kontekstinde önemine vurgu yapılırken, uzun dönemde alınabilecek risklerin azalmasına ve aynı zamanda işlevsel maliyetinde azalmasına neden olduğuna vurgu yapmaktadırlar.

Mishra ve Morrissey (1990), örgütlerde güven olgusunu tetikleyici unsurun üst yönetim olduğu tezini savunmaktadırlar. Araştırmacılar, üst yönetimin sağlıklı ve şeffaf bir iletişim ağı oluşturması ve bunu uygun teknikler kullanarak işletmesi sayesinde iş görenler arasında güven sağlayabileceklerini vurgulamaktadırlar.

Örgütsel güven; örgüt çalışanlarının yöneticilerine, örgütteki tüm çalışanların birbirlerine ve en sonunda örgütün kendisine duyulan güven olarak üç ana bölümde ele alınmaktadır.

Yöneticiye Güven

Örgütlerde yönetici, örgütün başarıyı yakalamasında ve örgütün belirlenen hedeflere ulaşmasında belirleyici faktör olarak her zaman ön planda bulunmaktadır. Yöneticiye güven, örgüt içerisinde vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Örgüt içerisinde yöneticiye güvenin yüksek olması, örgütün iç direnç ve dış unsurlara karşı savunmasının o denli güçlü olacağına göstergesidir (Sarıkaya, 2019). Yönetici, örgütün hedeflerine ulaşabilmesi adına üretim etmenlerini bir araya toplayıp hizmet ya da mal üretmek için çalışanlarını motive ederek harekete geçiren, çalışanlarına daima bu doğrultuda ilerlemelerinde liderlik eden kurumun zirvesinde yer alan temsilcisidir. Yine yöneticiler örgütlerini daha işlevsel ve tesirli hale getirebilmek adına var olan tüm kaynakları etkili kullanabilmeli ve bu bağlamda güveni, insan kaynaklarının verimli işleminde, motivasyon ve içsel dinamiklerin harekete geçirilmesinde yakıt olarak kullanabilmelidir (Gök, 2011).

Yaşayan bir örgütte güvenin var olabilmesi için üst yönetim kademesine önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir (Bil, 2018). Eğitim örgütlerinde yöneticiye güven Ayduğ (2016) tarafından kurumda çalışan öğretmenlerin okul müdürünün, öğretmenlerin menfaatlerini koruyacağına ve öğretmenlere verdiği sözlere sadık kalacağına göstergesidir şeklinde ifade etmiştir. Arlı (2011)'da güvenin okullarda var olabilmesini okul yöneticisinin güvenilir olma rolünü layıkıyla yerine getirmesine bağlı olduğunu belirtmiştir. Eğitim kurumlarında müdür, okulda hiyerarşinin en üstünde yer alan kişi olduğu için güven ikliminin oluşturulmasında birinci derece sorumluluk sahibidir (Peterson, 2008). Bu kontekste okullarda güven ortamı ve kültürünün oluşturulabilmesi için

okul yöneticilerinin okullarda göstermesi gereken tavır ve davranışlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Brewster ve Railsback, 2003).

1. Dürüst davranma
2. Kurum ve çalışanlara değer verme
3. Ulaşılabilir olma
4. Etkili iletişim kurma ve işleri kolaylaştırma
5. Çalışanları karar verme sürecine dahil etme
6. Risk alma ve yeni şeyler denemeyi destekleme
7. Karşıt düşünce ve fikirlere de değer verme
8. Öğretmenlere kaynak sağlama konusunda yeterli olma
9. Kurumda etkisiz eleman rolünde kalan öğretmenleri motive ederek harekete geçirme ve değişime hazır hale getirme
10. Öğretmenlerde oluşabilecek savunmasızlık duygusunu azaltma

Peterson (2008)'a göre, içten, yardımlaşmayı seven, ikna kabiliyeti yüksek ve iş birlikçi okul müdürlerinin öğretmen ve diğer çalışanların güvenini kazanmada başarılı olduklarını belirtmiştir. Ayduğ (2014)'da okul müdürlerinin kişilik özelliklerinin, öğretmenlere yönelik tutum ve davranışlarının okulda güven ikliminin kurulmasında doğrudan etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu kontekst ışığında bakıldığında, sadece okul müdürünün çevresine ve kurumuna güven verebilmesinin yanında, kurumda görev yapan öğretmenlerin de güven ikliminin oluşmasında görev ve sorumluluklarının bulunduğu unutulmamalıdır. Öğretmenlerin, okul müdürünün okulda güven iklimi ve kültürü oluşturma gayretleri doğrultusunda destek ve duyarlılık göstermeleri güven oluşumunda son derece etkili olacaktır (Brewster ve Railsback, 2003).

Eğitimde sürdürülebilirliğin devam ettirilmesi için öğrenen örgütlerde ihtiyaç duyulan güven ortamının ve kültürünün oluşturulması gereklidir (Kareem, 2016). Tüm eğitim kurumlarında yöneticilerin; dürüstlük, eşitlik ile adalet, özgürlük gibi temel unsurları kurumlarında göstermeleri arzu edilmektedir (Crawford ve Nicklous, 2000; akt. Madenoğlu ve diğerleri, 2014).

Örgütlerde güven ikliminin hâkim kılınabilmesi öncelikle iş görenlerin yöneticilerine güven duymaları ile mümkün olabilmektedir (Özer ve diğerleri, 2006). Eğitim örgütlerinde yöneticiler, okullarında güven ortamını tesis edebilmek için tutarlı ve dürüst davranmalı, iletişim becerilerini etkin bir şekilde kullanabilmeli, çalışanları ile yetki paylaşımı yapabilmeli ve çalışanlarına gerekli ilgi ve alakayı gösterebilmeye uğraşları ön plana çıkmaktadır (Bil, 2018).

Örgütlerde çalışanlar, örgüt adına alınan kararları en yetkili kişinin ağzından duymak isterler. Yöneticiler, iyi durumların yanında kötü durumlar hakkında da çalışanlarını bilgilendirmelidirler (Sarıkaya, 2019). Çalışanlar sadece kendilerini ilgilendiren konularda değil, örgütü alakadar eden önemli konularda da bilgi edinebilme isteği duyarlar (Dinç, 2007). Bu bağlamda yöneticinin sergilediği her türlü davranış güven ortamının tesis edilmesine, buna bağlı olarak çalışanların örgüte olan bağlılıklarına ve verimli iş üretebilmelerine etki eder.

Meslektaşlara Güven

Çalışma arkadaşlarına güven; bireyin örgütte yer alan çalışma arkadaşlarının yeterliliği, birbirlerine karşı olan adil, güvenilir ve etik ilkeler ışığında sergiledikleri davranışlar ve bu bağlamda ortaya konan inanç olarak tanımlanabilir (Bil, 2018). Tüzün (2007)'e göre, güven iklimi ve kültürünün oluşturulmadığı bir ortamda çalışanlar arasında iş birliğinin gerçekleşmesi olası görülmemektedir. Bu nedenle örgütü oluştururken güveni merkeze konumlandırmak, kültür, politika ve örgüt yapısını çalışanların davranışlarında, hal ve hareketlerinde etkili kılmaya çalışmak olacaktır.

Okullarda çalışanlar arasında, çalışanlar ile yönetim arasında ve örgütle çalışanlar arasında güven ortamının tam olarak oluşturulabilmesi için kurum yöneticilerinin yani okul müdürlerinin adalete dayalı bir yönetim ağı oluşturmaları, derslerin dağılımı, ödül ve ceza sisteminin işletilmesi, ek ders ücretleri ve kurumda yapılacak kursların bölüştürülmesi gibi birçok hususta kurum bünyesindeki tüm öğretmenlere ayrımcılık yapılmadan eşit muamelede bulunması gerekmektedir (Baş ve Şentürk, 2011). Örgütlerde adaletin sağlanamadığı durumlarda örgüt içi ve çevresinde etkisiz iletişim, dedikodu ve örgüte olan bağlılığın zamanla azalması gibi sonuçların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Kayısı (2016)'nın üzerinde durduğu gibi örgütün hedeflerinden uzaklaşması, çalışanların

sorumluluk almaktan kaçınması, devamsızlık yapmaya başlamaları, kuşkuculuk, örgütü, yöneticiyi, meslektaşları her durumda suçlama eğilimi gösterme veya meslekten ayrılma isteği duyma gibi sorunlar örgütte kendisini gösterecektir. Tüm bu sorunların yaşanmaya başlanması durumunda süregelen şüphenin ortaya çıktığı ve meslektaşların birbirlerine güven duymamalarına bağlı olarak örgütten ve birbirlerinden uzlaşma eğilimi gösterdikleri belirtilmektedir (Tüzün, 2007).

Meslektaşlar arasında birbirlerine karşı duyulan güven, örgütte ortaya çıkan problemlerin giderilmesinde etkili bir içsel motivasyon kaynağıdır (Sarıkaya, 2019). Örgütte güven iklimi ve kültürü istenilene düzeyde ortaya çıkmadığı durumlarda meslektaşlar arasında ortaya çıkan sorunlara karşı dayanma güçleri ile yapılan işe karşı istek ve güdülenme düzeyleri düşük olacak, işbirlikçi ve çözüm odaklı hareket etme becerileri sergileyemeyeceklerdir. Buna bağlı olarak üretilen iş ve hizmetin kalitesinde azalma ile iş görenlerin yaratıcılıklarında gerileme olacağı görülecektir (Parlak, 2018).

Örgütün Kendisine Güven

Bireyin örgütte olan her türlü ilişkileri, örgüte karşı sergilediği tavırları, beklentilerinin örgüt tarafından karşılanması, örgütte adaletin sağlanması ve gerekli durumlarda destek hizmetlerinin sunulması biçiminde kişilerin örgütün kendisine duydukları güven durumu ortaya çıkar (Altaş ve Kuzu, 2013). Örgütlerde güvenin oluşması için karşılıklı iki taraf arasında iyimser bir beklenti havasının oluşması koşulu ön plana çıkmaktadır (Arlı, 2011). Eğitim örgütlerinde öğretmenler eğer kurumlarında üst düzey güven duygusuna hâkim olduklarında mesleki paylaşım göstermede istekli ve çalışmalarında heyecanlı oldukları belirtilmektedir (Özer ve diğerleri, 2006).

Eğitim örgütleri her daim gelişmeye, çalışanlar mesleki alanda zaman zaman eğitim almaya istek ve eğilim gösterirler. Kurumlarında yeteri kadar mesleki gelişime önem verilmediği takdirde öğretmenler kurumlarına daha az güvenmeye ve mesleki alanda gelişim gösterme çabalarında isteksizleşmeye neden olacak durumlar sergilerler (Bil, 2018). Önder (2015), örgütlerde çalışanların; görev tanımlarının anlaşılır olmasına, doğru ve etkili iletişime, bilgi, beceri ve yeteneklere yeteri kadar değer verilmesine, ortak hedef ve vizyon sahibi olma çabalarının desteklenmesi gerektiğine ve bu şekilde ancak örgütsel güvenin sağlanabileceğinden söz eder. Yine Kayısı (2016), eğitim örgütlerinde güvenin hâkim olabilmesinin dört anahtar faktöre bağlı olduğunu savunmuştur. Bunlar; yetenek, karşılıklı saygı, örgüte bağlılık ile kişisel yargı olduğu konusuna vurgu yapmıştır.

Sonuç olarak, örgütte güvene dayalı bir iklim, güvene dayalı bir kültür ortamı oluşabilmesi için etkili bir iletişim ile sağlıklı diyalog ortamının kurulması, üst yönetim kadrosunun verdiği sözleri yerine getirmesi, ödüllendirme, performans değerlendirme ve insan kaynakları ve şirket politikalarının doğru belirlenebilmesi, örgütsel prosedürlerin adil işlenmesinin sağlanması, şeffaf bir yönetim anlayışının sergilenmesi ve etik değerlere önem verilmesi ile mümkün olabilecektir (Arlı, 2011).

Eğitim Örgütlerinde Örgütsel Güven

Eğitim örgütleri yönünden güven olgusu ele alındığında okullarda örgütsel güvenin farklı bir önem arz ettiği ortaya çıkmaktadır. Okullarda oluşturulacak etkili bir güven ortamının örgüte ve örgüt çalışanlarına sağlayacağı yararlar şu şekilde sıralanabilir (Yılmaz, 2005):

1. Okullarda kapsamlı bir gelişim ile değişimin önünü açar.
2. Okullarda yapılacak her türlü değişim ve tertip öğretmenlerin örgütsel motivasyonlarını artırır.
3. Meslektaşlar arası iletişim ve etkileşimi artırır.
4. Okullarda yürütülmesi gereken iş ve çalışmaların etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlar.
5. Okul örgütüne ve meslektaşlar arasında oluşan güçlü güven kültürü öğretmenlerin yeniliklere ve her an gerçekleştirebilecek değişime ayak uydurmada istekli hale getirir.
6. Yüksek güven iklimi ve ortamı oluşan okullarda öğretmenler daha etkili bir öğrenme ortamı oluşturma konusunda düşünce ufukları genişler. Sınıflarında bulunan öğrencilerin başarı düzeylerinde artış gözlenir.

Yukarıda görüldüğü üzere eğitim örgütleri olan okullarda gelişmiş güven duygusunun hâkim olması öğretmenlerin kurumlarına olan bağlılıklarından onların eğitim ortamında yer alan öğrencilerin başarılarına kadar etki etmektedir. Kurumda sunulan hizmetin kalitesinin artmasına, değişim ve gelişim kültürünün desteklenmesine etki eder. Sonuçta da toplum ve gelecek yeni nesiller bu durumdan olumlu etkilenirler (Gürarlan, 2021).

Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Kavramsal Çerçevesi

Alan yazında rağbet gören ve kabul edilen örgütsel vatandaşlık davranışı tanımı Organ (1990)'ın çalışmalarında yer almaktadır. Organ, örgütsel vatandaşlık davranışını, formel mükafat sisteminin dışında kalan, hiçbir baskı ve

menfaat unsuru olmadan örgütün faaliyetlerinin randımanlı olarak yerine getirilmesine yardım eden, gönüllü katılım temelli çalışan davranışları olarak literatürde yerini almıştır (akt. İşbaşı, 2000).

Kamer (2001) örgütsel vatandaşlık davranışını, örgütteki sosyal ilişkileri istenilen sonucu verecek şekilde kolaylaştıran, sorunları azaltan, bunun tam tersi olarak verimliliği arttıran ve çalışanların motivasyonuna olumlu bir şekilde etki ederek performans artışına neden olan faktör olarak belirlemiştir. Başka bir tanımlamada da örgütsel vatandaşlık davranışı, birey, örgütsel gruplar ve kurum yararına yönelik biçimde sergilemiş oldukları, toplum yararı gözetilerek yapılan yardımsever davranışlardır (Oltulu ve İraz, 2022). Yine Gürbüz (2006) yapılan diğer tanımları da birleştirerek kendi örgütsel vatandaşlık davranışı tanımını, formel mükafat mekanizması ile hizmet tanımı aracılığıyla açık ve aracısız bir şekilde tanımlanmayan, her daim gönüllülük esası gözetilerek yapılan, örgütün tüm birimlerinin etkin ve verimli bir şekilde işlemlerini sağlayan davranışlar bütünü olarak ifade etmiştir.

Örgütsel vatandaşlık davranışı, görev tanımında ve iş bölümünde bulunmayan, gönüllülük çerçevesi içinde, karar vermeye iten tavır ve davranışlardır. Örgütsel vatandaşlık davranışı, daha önce bilinen davranışsal kavramlardan ayrı olarak yüksek seviyede iş ve vazife şuru ile hareket etmeyi ifade eder (Oltulu ve İraz, 2022). Örgütsel vatandaşlık davranışı genel olarak örgütü oluşturan bireylerin kendilerinin özgür iradelerine dayalı olarak kendiliğinden gelişen örgütün beklentilerinin ötesinde gerçekleşen davranışlar bütünüdür. Örgütsel vatandaşlık davranışını esas olarak ikiye ayıran araştırmalarda şu ayrımla karşılaşılmaktadır. Birinci örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütte belirlenen hedeflere, yapılan uygulamalar ile örgütsel yapı olarak karşımıza çıkarken; ikinci örgütsel vatandaşlık davranışı örgütün hedeflerine, yapısına ve uygulamalarına zarar verebilecek her türlü davranış ve tutumlardan uzak durma biçiminde ortaya çıkmaktadır. Birinci türde çalışan örgüte fayda sağlama çabası içinde iken, ikinci türde ise pasif kalma eğilimi içinde ve sadece örgüte zarar vermeme eğilimi göstermektedir (Basım ve Şeşen, 2006).

Örgütsel vatandaşlık davranışı herhangi bir örgütte etkisiz olması durumunda, bu örgütün en değerli kazanç sağlayıcı ögesi olan insan kaynağının performans ve iş veriminde düşüşe sebep olmaktadır. Örgütsel vatandaşlık davranışı üst düzeyde olan örgütlerde, iş görenler ile yöneticilerin etkililik düzeyleri iş veriminde artış olarak kendini gösterir. Örgütsel vatandaşlık davranışları, meslektaşlar ile örgüt içerisinde yer birimler arasındaki iş birlikteliklerini eş güdümlü hale getirerek örgütsel başarının artmasına neden olur (Karaman ve diğerleri, 2008).

Örgütsel vatandaşlık davranışına yönelik yapılan tanımlara bakıldığında, bu tanımların ortak noktasının bu davranışların örgütlerde gönüllülük esasına dayalı olması ve kişinin isteğine bağlı olarak ortaya çıkması anlayışı içinde fazladan gayret sarfedilen çabalar olarak değerlendirilmesi ile bu çabaların örgütün kazancına katkı sağlaması yönünde olduğu söylenebilir (Arlı, 2011).

Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Önemi ve Faydaları

Örgütsel vatandaşlık davranışına, kavramsal olarak bakıldığında bireysel bir davranış betimler gibi görünse de ortaklaşa ve örgüt çalışanlarını kapsayan bir yapıya büründüğünde örgüt iklimini kökünden değiştirecektir. Örgüt oluşan yeni iklim sayesinde değişecek, gelişecek ve diğer örgütlerle arasındaki başarı düzeyini artırarak yoluna devam edecektir (Arlı, 2011). Aynı zamanda, örgütsel vatandaşlık davranışı sergileyen örgütlerin çalışanları yüksek motivasyona sahip, işe ve meslektaşlarına bağlı, örgütsel toplumsallaşması kuvvetlidir. Bu örgütler her daim çevrelerindeki diğer örgütlere örnek olmayı, onları etkilemeyi ve rekabet ortamının içine çekmeyi başarmışlardır (Alp, 2007).

Örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütsel yaşamda (a) örgüt içindeki birimler ve bireyler arasında yardımlaşma yönelimleri artar, (b) çalışanlarda kuruma yönelik sorumluluk duygusu gelişir ve (c) çalışanların tutum ve tavırlarında pozitif yönde gelişim görülür (Özer, 2009). Örgütsel vatandaşlık davranışları, örgütlerin değişen şartlara ve durumlara adapte olabilmeye kabiliyetlerini farklı şekillerle göstermesine yardımcı olur. Örgüt çalışanlarının verilen görevleri ve sorumlulukları yerine getirme konusunda reaksiyon gösterme süreleri kısalmış ve örgütün tepki verme kabiliyetinde artış olur. Bu kontekstte örgüt çalışanlarının yeni kabiliyetler geliştirmeye yönelik eğilimlerinde artışlar olur. Aynı zamanda örgütte meydana gelen ani ve süregelen değişimlere uyum sağlama yetenekleri kolaylaşır (Topaloğlu, 2005).

Samancı (2006)'ya göre örgütsel vatandaşlık davranışı sergilemenin örgüte sağladığı faydaları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Örgütte önce yardım eden tarafın sonra da yardım alan tarafın iş doyumunu artar.
2. Çalışanın çalıştığı kuruma olan bağlılığı artar.
3. Çalışma motivasyonunda artış olur.

4. Örgüt personellerinin performanslarında süreklilik artar.
5. Örgütteki yönetim kadrosunun ve çalışanların veriminde artış olur.
6. Çalışma sonucunda elde edilen hizmet veya malda kalite artışı olur.
7. Örgüt çevresel değişimlere daha hızlı ve daha etkili tepki verecektir.

Örgütsel vatandaşlık davranışı zaman içinde bir kurum kültürünün oluşmasına neden olur. Bu örgütlerde belirli bir süre sonra elde edilen kazanç sonucu çalışanların ödüllendirilmeleri ve sürekli takdir edilerek kabul görmeleri gibi sonuçlara neden olur. Örgütsel vatandaşlık davranışı sergileyen ve çevresindeki meslektaşlarına örnek olan çalışanlar yüksek ücret ve terfi etme gibi durumlarla karşılaşabilirler (Özer, 2009). Burada dikkat edilmesi gereken temel husus, örgütsel vatandaşlık davranışının gönüllülük esasına dayalı olması yani zorunluluktan ziyade karşılıklı ilişkilerden doğması nedeniyle kazanç ve getirilerinin hiçbir şekilde garanti altında olmamasıdır (Sezgin, 2005).

Eğitim Örgütlerinde Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Örgütsel vatandaşlık davranışı, diğer kurum ve kuruluşlarda olduğu kadar eğitim kurumlarında da örgütsel yapı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Örgütsel vatandaşlık davranışı, özellikle okullarda farklı açılardan bakıldığında büyük bir öneme sahip olduğu görülebilmektedir. Okullarda pozitif bir iklim ve kültür gelişimi, okulların başarılı olmasına etki eder. Örgütsel vatandaşlık davranışlarına değer verildiği ve benimsendiği okul ortamlarında; yönetim, yönetici, öğretmen, öğrenci ve diğer çalışanlar ile ilgili farklı bakış açıları geliştirilebilmektedir (Çetin ve Metlilo, 2020).

Örgütsel ve kişisel etkililiğe katkıda bulunan örgütsel vatandaşlık davranışı, eğitim örgütü olan okullar açısından da önemlidir (Özer, 2009). Eğitim kurumlarında, sağlam örgütsel vatandaşlık davranışları geliştirilebilmesi için; kurumdaki bütün çalışan bireylerin düşünce ve görüşlerinin önemsendiği, değişime, yeniliğe ve gelişime açık bir eğitim politikanın takip edildiği ve alınan kararlara katılımın yüksek olduğu bir eğitim platformunun oluşturulması adına yapılan faaliyetler, nitelikli ve ayrıcalıklı eğitim-öğretimin yapılabilmesi için ciddi bir önem arz etmektedir (Avcı, 2015).

Öğretim faaliyetleri uzmanlaşmayı ve akliselim hareket etmeyi gerekli kılan kompleks etkinlikler bütünüdür. Bu kontektsten bakıldığında öğretmenlerin kurumlarında örgütsel vatandaşlık davranışını göstermek adına çaba sarf etmeleri önemli bir hal almaktadır (Arlı, 2011). Öğretimsel vatandaşlık davranışı sergileyen öğretmenler, öğrenci başarısı ve kurumunun etkililiğini ve neticesinde kaliteyi önemseyerek hareket ederler. Kurumlarında değer verilen ve tercih edilen, her zaman aranan kişiler olarak ön plana çıkarlar. Okullarda sadece plan, program, kanun ve yönetmelikler ile işlerin yürütülmesi beklenemez. İnsan unsuru eğitim ve öğretimde her zaman ön plandaki yerini korumaktadır. Okul çalışanları kurumlarına bağlılık göstermezler ise örgütsel hedefler hiçbir zaman tam olarak gerçekleştirilemez. Bunun için ekstra insan gayreti ve üstün bir çaba ile işlerin yürütülmesi gereklidir. Bu bağlamda örgütsel vatandaşlık davranışı ön plana çıkarak eğitim kurumlarında ki bu eksikliği gidermede bir güç kaynağı olarak okul çalışanlarını motive etmekte, örgütü hedeflerine taşımaktadır. Öğretmenlerin mesleki alanda gelişmelerinin sağlanması, branşlarının ilgili olduğu alanlardaki değişim ve gelişmeleri izlemeleri, okullarda başarı unsurunun yükselmesi için hem kendilerini geliştirmeleri hem de öğrencilerini büyük bir fedakârlık göstererek yetiştirip topluma faydalı bir birey olarak eğitmeleri okulun etkili ve başarılı olmasına pozitif katkı sağlamaktadır (Arlı, 2011).

Sonuç olarak eğitim kurumlarında örgütsel vatandaşlık davranışı, okullarda başta yönetim kadrosu ve öğretmenler olmak üzere örgütsel vatandaşlık davranışının beş boyutu ile bağlantılı olarak birlikte işletilebilmelidir. Bunun olması içinde okullardaki insan boyutunun kurumuyla özdeşleşmesi yani örgütsel vatandaşlık davranışı sergilemesi gerekmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Eğitim çalışanlarının, yöneticiye güven ve örgütsel vatandaşlık davranışları ile ilgili görüşleri ve yöneticiye güven düzeyi ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkiyi bulmaya çalışan bu çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmanın desenini ilişki tarama modeli oluşturmaktadır. Tarama araştırmaları, iştirakeci bireylerin bir konu ile ilgili tutumlarını, davranışlarını ve inanç sistemlerini ortaya koymayı deneyin bir desendir. Tarama deseni sayesinde, yapılan araştırmanın evreni içinden seçilip alınan bir örneklem vasıtasıyla evrenin genel algı ve görüşleri betimlenmeye çalışılmaktadır. İlişki tarama modeli, değişkenlerin birbirleri içinde bire bir ya da iki veya daha fazla değişkenin birbirleriyle ilişkilerinde sebep sonuç ilgisinden çok, değişkenlerden

birinin vaziyetinin bilinmesi durumunda öbür neticeler üzerinde çıkarımlar yapmak için faydalı sonuçlar ortaya koyabilmektedir (Karasar, 2014).

Evren ve Örneklem / Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim-öğretim yılı güz ve bahar döneminde Tokat iline bağlı Erbaa ilçesi ile Niksar ilçesi merkez yerleşiminde bulunan resmi anaokulu, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretimde çalışan öğretmenlerden oluşmaktadır. Katılımcıların belirlenmesinde rastgele örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Bu örnekleme ile tespit edilen durumlardan tatmin edici verilere ulaşabilmek ve araştırmanın inandırıcılığını kuvvetlendirmek amaç edinilmiştir (Flick, 2014; akt. Baltacı, 2018). Araştırmanın çalışma grubuna ait demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Değişkenler		f	%	Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kadın	171	45,2	Mesleki Kıdem	1-5 yıl	24	6,3
	Erkek	207	54,8		6-10 yıl	63	16,7
Medeni Durum	Evli	334	88,4		11-15 yıl	97	25,7
	Bekar	44	11,6		16-20 yıl	75	19,8
Eğitim Durumu	Ön lisans	8	2,1		21 yıl ve üzeri	119	31,5
	Lisans	325	86,0	Çalıştığı okuldaki Kıdem	1-5 yıl	153	40,5
	Lisansüstü	45	11,9		6-10 yıl	140	37,0
Yaş	25-35	98	25,9		11-15 yıl	62	16,4
	36-45	192	50,8		16-20 yıl	23	6,1
	46-55	76	20,1	21 yıl ve üzeri	153	40,5	
Branş	Sınıf Öğretmeni	107	28,3				
	Branş	271	71,7				
Toplam		378	100	Toplam		378	100

Tablo 1’e bakıldığında bu araştırmaya katılanların % 45,2’si kadın, % 54,8’i erkek öğretmenlerden oluşmaktadır. Katılımcı öğretmenlerin % 88,4’ü evli, % 11,6’sı bekindir. Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında % 2,1’i ön lisans, % 86’sı lisans ve % 11,9’u lisansüstü eğitim mezunudur. Katılımcıların % 25,9’u 25-35 yaş aralığında, % 50,8’i 36 - 45 yaş aralığında ve % 20,1’i 46-55 yaş aralığındadır. Katılımcıların % 28,3’ü sınıf öğretmeni ve % 71,7’si branş öğretmendir. Katılımcıların % 6,3’ü 1 - 5 yıl, % 16,7’si 6 - 10 yıl, % 25,7’si 11 - 15 yıl, % 19,8’i 16 - 20 yıl ve % 31,5’i ise 21 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahiptirler. Katılımcıların % 40,5’i 1 - 5 yıl, % 37,0’i 6 - 10 yıl, % 16,4’ü 11 - 15 yıl, % 6,1’i 16 - 20 yıl ve 40,5’i 21 yıl ve üzeri şu an çalıştıkları okulda mesleki kıdeme sahip oldukları belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada kişisel bilgi formu yanında Memduhoğlu ile Zengin (2019) tarafından geliştirilen örgütsel vatandaşlık davranışı ölçeği ile İşbaşı Özen (2000) tarafından geliştirilen yöneticiye güven ölçeği kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın nicel verilerinin analizinde betimsel istatistiklerin yanı sıra değişkenler arasındaki ilişkinin test edilmesinde verilerin normal dağılmaması nedeniyle Spearman Brown Sıra Farkları korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Büyüköztürk (2003)’ün bulguları ışığında, ilişkinin 0,70 - 1,00 arasında bulunması yüksek, 0,70 - 0,30 arasında bulunması orta, 0,30 - 0,00 arasında bulunması düşük ilişkinin varlığını ortaya koyar.

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde; çalışmanın tespit edilen sorunlarına yönelik olarak yapılan analizlerin neticesinde tespit edilen bulgular sunulmuştur. Çalışma verileri ile yapılan analizler neticesinde tespit edilen bulguların her biri, bir alt problem alt başlığında toplanarak tablolar halinde sunulmuş, peşinden yorumlaması yapılmıştır.

Birinci Alt Probleme Ait Bulgular

Öğretmenlerin yöneticiye güven algılarına ilişkin bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Öğretmenlerin Yöneticiye Güven Algılarına İlişkin Bulgular

GÜVEN ALGISI	N	\bar{x}	SS	Min	Max
Yöneticiye güven	378	74,1243	14,08925	21	90

Ölçekten alınabilecek minimum ve maksimum puanlar dikkate alındığında öğretmenlerin yöneticiye güven ölçeğinden aldıkları puanların aritmetik ortalaması $\bar{x} = 74,12$ ile oldukça iyi olduğu tespit edilmiştir.

İkinci Alt Probleme Ait Bulgular

Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışına ilişkin bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Düzeyine İlişkin Bulgular

Boyutlar	N	\bar{x}	SS	Min	Max
Örgütsel Bağlılık	378	15,9153	3,28782	4,00	20,00
Saygı ve Yardımlaşma	378	27,0212	2,82365	15,00	30,00
Özerklik ve Değerlilik	378	32,7222	5,54601	14,00	40,00
Uyum ve İtaat	378	17,3677	2,02628	8,00	20,00
Katılımda Gönüllülük	378	33,1481	4,53858	12,00	40,00
Özgeçlilik	378	18,9471	2,79206	9,00	25,00
Vicdanlılık	378	22,2143	2,53026	7,00	25,00
Genel Toplam	378	167,3360	18,74684	83,00	200,00

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık düzeylerinin tüm boyutlarda ortalamının üzerinde olduğu söylenebilir. Ölçekten alınabilecek minimum ve maksimum puan aralıklarına göre incelendiğinde öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı boyutlarında maksimum puana sahip oldukları boyut vicdanlılık iken bu boyutu uyum ve itaat ile saygı ve yardımlaşma boyutu izlemektedir. Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışında en düşük puana sahip oldukları boyutlar ise özerklik ve değerlilik ile katılımda gönüllülük boyutları olduğu sonucu ortaya konmuştur.

Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular

Öğretmenlerin yöneticiye güven algıları ve örgütsel vatandaşlık davranışı düzeyleri arasındaki ilişkiye ait bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Öğretmenlerin Yöneticiye Güven ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Değişkenler		Örgütsel Bağlılık	Saygı ve Yardımlaşma	Özerklik ve Değerlilik	Uyum ve İtaat	Katılımda Gönüllülük	Özgeçlilik	Vicdanlılık	Genel Toplam
		Yöneticiye Güven	r	,531	,512	,762	,543	,527	,470
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	378	378	378	378	378	378	378	378

($p < .05$, $p^{**} < .01$)

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin yöneticiye güven algıları ve örgütsel vatandaşlık davranışı düzeyleri bağlamındaki ilişkiyi ortaya koymak adına gerçekleştirilmiş olan korelasyon analizinde Spearman Rho katsayısına göre toplam ölçek puanları arasında ($r = ,714$, $p < ,01$) pozitif yönlü, orta düzeyde anlamlı bağlantı olduğu görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerinin yöneticiye güven algıları ile örgütsel vatandaşlık davranışının tüm boyutlarıyla arasında çeşitli düzeylerde pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkilerin varlığı ortaya çıkarılmıştır. Bu kontekste öğretmenlerin yöneticiye güven algıları yükseldikçe örgütsel vatandaşlık davranışı düzeylerinin de artacağı söylenebilir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Tartışma

Örgütlerde git gide artan insan ilişkilerinde görülen güven sorununu, özellikle de astın, üstüne duyduğu güven duyma ihtiyacı ön plan çıkmaktadır. Okullarda, yönetim kadrosunda bulunan yöneticiler ile öğretmenlerin kurdukları güven ortamı okulun iklimini pozitif yönlü etkilemekte ve okul başarısını ileriye taşımaktadır. Bu araştırmada öğretmenlerin yöneticiye güven algıları ile örgütsel vatandaşlık davranışı sergileme düzeyleri arasında hangi seviyede bir bağlantının var olduğu durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma grubunu 2022-2023 güz ve bahar döneminde Tokat ili Erbaa ve Niksar ilçe merkezlerinde görev yapan çeşitli branşlardan öğretmenler oluşturmuştur. Bu çalışmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ile birlikte Memduhoğlu ve Zengin (2019)'ce hazırlanan örgütsel vatandaşlık davranışı ölçeği ile İşbaşı Özen (2000)'ce hazırlanan yöneticiye güven ölçeği kullanılmıştır.

Öğretmenlerin, yöneticiye güven algılarının oldukça yüksek düzeyde algılandığı araştırma bulgularında da açıkça görülmektedir. Gökçe (2016), yaptığı araştırmasında işgörenlerin yöneticilerine duydukları güvenin oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Duman (2018)'da, araştırmasının hedefleri istikametince, öğretmenlerin yöneticiye güven algılarının hangi seviyede var olduğu araştırmıştır. Ulaştığı sonuçlar neticesinde öğretmenlerin yöneticiye güven algılarının yüksek seviyede olduğunu ortaya koymuştur. Doğan (2019), Bil (2018), Sarıkaya (2019), Uygur ve Arabacı (2019), Kars (2017) ve Erçek (2018)'in de yapmış oldukları çalışmalarında öğretmen algıları çerçevesinde, öğretmenlerin yöneticilerine yüksek düzeyde güven duydukları sonucu ortaya konmuştur. Bu tespit

edilen bilgiler ışığında ilerleyerek eğitim yöneticilerinin, öğretmenlerin kendilerine güven duymaları için dürüst, açık, adil ve tutarlı davranışlar sergiledikleri ifade edilebilir (Doğan. 2019).

Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları algısı üzerinde durulduğunda, öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları algısı tüm boyutları ile ortalamanın üstünde bir değer ortaya koymuştur. Bu sonuç, öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları algısının pozitif yönde ve olumlu seviyelerde vuku bulduğunu ortaya koymaktadır. Yılmaz ve Taşdan (2009), Polat (2007), Titrek, Bayrakçı ve Zafer (2009) ile Yaylacı (2004)'da aynı bağlamda yaptıkları çalışmalarında, öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları algısının ortalama düzeyin üstünde, pozitif yönlü olarak ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Yine Buluç (2008), ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları algısını ortaya koymak için gerçekleştirmiş olduğu araştırmasında, öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları algısının ortalamanın üstünde, yüksek düzeyde çıktığı sonucuna ulaşmıştır. Tüm bu sonuçlar, bu araştırmanın öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları algısı bulgusu ile paralellik göstermektedir. Öğretmenlerin, yüksek düzeyde örgütsel vatandaşlık davranışları sergilemeleri hem kendilerinin hem de okulda görev yapan meslektaşlarının motivasyonlarını ve performanslarını olumlu yönde etkilemektedir. Buna bağlı olarak okul ikliminde iyileşmeler ve okulun akademik başarı düzeyinde artışlar meydana gelmektedir. Bu da kurumu çevresine örnek bir kurum haline getirerek, mutlaka tercih edilmesi gereken bir kurum konuma oturtmaktadır.

Öğretmenlerin, yöneticiye güven algıları ile örgütsel vatandaşlık düzeyleri arasındaki ilişkinin pozitif yönlü, orta düzeyde anlamlı bağlantılar içerisindeki ilişki ağı ortaya konmuştur. Asuman-Akdoğan ve Köksal (2014)'ın yaptığı araştırmasında benzer olarak öğretmenlerin kurum amirlerine duydukları güvenin örgütsel vatandaşlık davranışları sergileme eğilimlerini artırdığını saptamıştır. Ayrıca öğretmenlerinin yöneticiye güven algıları ile örgütsel vatandaşlık davranışlarının tüm boyutlarıyla arasında çeşitli düzeylerde pozitif yönlü, orta düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin yöneticiye güven algıları yükseliş gösterdikçe, örgütsel vatandaşlık davranışları düzeylerinin de artacağı söylenebilir.

Sonuç

Okullarda yöneticiye güven, kurum kültürünün oluşmasında ve istenilen örgüt ikliminin sağlanmasında ilk öncül olarak belirginlik kazanmıştır. Daha sonra meslektaşlara güven ve örgüt kendisine güven sıralamadaki yerini almaktadır. Bunun yanında örgütsel bağlılığın oluşması, örgüt kültürü ve ikliminin geliştirilmesi için örgütsel vatandaşlık davranışının çalışanlar tarafından muhakkak sergilenmesi gerekmektedir. Tüm bu bileşenler bir araya geldiklerinde örgüt çarkları her zamankinden daha hızlı dönmeye, kuruma yönelik olumsuz fikir ve önyargılar ortadan kalkmaya, örgütle çalışanlar arasında bir bağ kurulmaya, mal ve hizmet üretiminde artışa, çalışanların motivasyonlarında ve performanslarında yükselmeye ve örgüt hedeflerinin ötesine geçilmesine varacak derecede olumlu yönde birçok farklılığın ortaya çıkacağı söylenebilir.

Bu araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara bakıldığında, öğretmenlerin okullarında yöneticilerine karşı olumlu, pozitif yönlü güven algısına sahip oldukları görülmüştür. Buna paralel olarak öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları sergileme düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu, bu durumun bir nedeninin de yöneticiye güven algısının yüksek olmasında kaynaklandığı aşikardır. Bu her iki durum birlikte ele alındığı bulgu sonuçları da orta düzeyde anlamlı ilişkiler ortaya konmuştur. Bu araştırmadan çıkarılabilecek sonuç, öğretmenlerin yöneticilerine yönelik güven algıları pozitif yönde artış gösterdiğinde, öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları sergileme düzeylerinde de artış olacağı görülmektedir.

Öneriler

Okullarda yöneticilerin güven tesis edebilmek adına şeffaf, katılımcı, adil ve hoşgörülü bir yönetim sergilemeleri çok önemlidir. Kendilerine değer verildiğini hissetmeleri adına bir ödül sisteminin kurulması şarttır. Meslektaşlar arası etkileşimin sağlanması, mesleki gelişime önem verilmesi, öğretmenlerin gereksiz iş yükünden kurtarılması ve öğretmenlerin özgeci davranışlarının desteklenmesi örgütsel vatandaşlık davranışlarının oluşmasında öğretmenleri güdüleyecektir.

KAYNAKÇA

Aksoy, B. (2016). Örgütlerde güvenin yeniden değerlendirilmesi: yeni konular ve sorular. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(27), 175-192.

Alp, M. (2007). *Örgütlerde psikolojik sahiplenme ve örgütsel vatandaşlık*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Altaş, S. S., & Kuzu, A. (2013). Örgütsel etik, örgütsel güven ve bireysel iş performansı arasındaki ilişki: okul öncesi öğretmenleri üzerinde bir araştırma. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 29-41.

- Arlı, D. (2011). *Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışlarının örgüt kültürü algıları ve örgütsel güven düzeyleri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Asuman Akdoğan, A. ve Köksal, O. (2014). Aidiyet algısının örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde yöneticiye güvenin aracılık rolü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 25-43.
- Avcı, A. (2015). Örgütsel vatandaşlık davranışları: Kavramsal gelişimi ve eğitim örgütleri açısından etkileri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 11-26.
- Ayduğ, D. (2016). *İlkokulların örgüt sağlığı ile öğretmenlerin örgütsel güven düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Basım, H. N. ve Şeşen, H. (2006). Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği Uygulama ve Karşılaştırma Çalışması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(4), 83-101.
- Baş, G. ve Şentürk, C. (2011). İlköğretim okulu öğretmenlerinin örgütsel adalet, örgütsel vatandaşlık ve örgütsel güven algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(2), 29-62.
- Bil, E. (2018). *Ortaöğretim okullarının öğrenen örgüt, örgütsel güven ve iş doyumunu düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Börü, D. (2001). *Örgütlerde güven ortamının yaratılmasında ilk adım: güvenilir insan kim?*, IX. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresinde Sunulan Bildiri. İstanbul, 189-204.
- Brewster, C. ve Railsback, J. (2003). *Building trusting relationships for school improvement: Implications for principals and teachers*. Oregon, USA: Northwest Regional Educational Laboratory.
- Buluç, B. (2008). Ortaöğretim okullarında örgütsel sağlık ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(4), 571-602.
- Büyüköztürk, Ş. (2003). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çetin, M. ve Metlilo, E. (2020). Eğitim Örgütlerinde Örgütsel Vatandaşlık Davranışları ve İnovasyon Özellikleri ile İlgili Öğretmen Görüşleri (Kosova Örneği). *Eğitim Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 1(1).
- Dinç, S. (2007). *Örgütsel güven yaratmada örgüt kültürünün rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğan, H. (2019). *Yönetici rolleri ve etkileme taktikleri ile öğretmenlerin yöneticiye güveni arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Duman, Ş. (2018). *Ortaöğretim öğretmenlerinde psikolojik güçlendirmenin yordayıcıları olarak yapısal güçlendirme, yöneticiye güven ve lider-üye etkileşimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erçek, M.K. (2018). *Ortaöğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin okul güvenliğine ilişkin algılarının örgütsel güven ve mesleki bağlılıkları üzerindeki etkisi (Diyarbakır ili örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Gök, S. G. (2011). *Örgütsel güven ile örgütsel bağlılık ve örgütsel bağlılığın alt boyutları arasındaki ilişkinin saptanmasına yönelik ampirik bir çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gökçe, Y. (2016). *Yöneticiye duyulan güven ile çalışma yaşam kalitesinin işten ayrılma niyetine etkisi: Afyonkarahisar'daki 5 yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Gürarlan, N. (2021). *İlkokullarda öğretmenlerin örgütsel güven ve örgütsel adalet algılarının mesleki doyuma etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Projesi. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Gürbüz, S. (2006). Örgütsel vatandaşlık davranışı ile duygusal bağlılık arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 48-75.

- Horzum, T., Çelik, F., Gök, E., Yurttaş Kumlu, G. D., Şahin, D., Yanış, H., Tüzün, Ü. N. & Hacıoğlu, Y. (2016). Sosyal bilimler alanlarında hazırlanan tezler için raporlaştırma önerileri: bir tez nasıl yazılmalıdır?. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(3), 0-0.
- Hosmer, L. T. (1995). Trust: The Connecting Link Between Organizational Theory and Philosophical Ethics, *Academy of Management Review*, 20(2), 379-403.
- Huff, L., & Kelley, L. (2003). Levels of organizational trust in individualist versus collectivist societies: A seven-nation study. *Organization science*, 14(1), 81-90.
- İşbaşı, J. Ö. (2000). *Çalışanların Yöneticilerine Duydukları Güvenin ve Örgütsel Adalete İlişkin Algılamalarının Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Oluşumundaki Rolü: Bir Turizm Örgütünde Uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Kamer, M. (2001). *Örgütsel Güven, Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarına Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karaman, K., DR, C. Y. Y. D., & Dönder, H. (2008). Öğretmen görüşlerine göre, okullardaki bürokrasi ile örgütsel vatandaşlık arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 53(53), 49-74.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kareem, J. (2016). The influence of leadership in building a learning organization. *The IUP Journal of Organizational Behaviour*, 15(1), 7-18.
- Kars, M. (2017). *Okul müdürlerinin liderlik davranışları ile öğretmenlerin örgütsel güvenleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Kayı, K. A. (2016). *Çalışanların örgütsel güven düzeyleri ile motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Krot, K. ve Lewicka, D. (2012). The importance of trust in manager-employee relationships. *International Journal of Electronic Business Management*, 10(3), 224-233.
- Lamsa, A. M. ve Pucetaite, R. (2006). Development of organizational trust among employees from a contextual perspective. *Business Ethics: A European Review*, 15(2), 130-141.
- Lewicki, R.J., McAllister, D.J. ve Bles, D.J. (1998). Trust and distrust, new relationships and realities. *Academy of Management Review*, 23, 438-458.
- Madenöğlu, C., Uysal, Ş., SARIER, Y. ve Banoğlu, K. (2014). Okul müdürlerinin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin iş doyumlarının örgütsel bağlılıkla ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 1(1), 47-69.
- McKnight, D. H. (1998). Initial trust formation in new organizational relationship. *Academy of Management Review*, 23(3), 473-490.
- Memduhoğlu, H. B. ve Zengin, M. (2019). Örgütsel vatandaşlık davranışı ölçeğinin geliştirilmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 1054-1067.
- Mishra, J. ve Morrissey, M. A. (1990). Trust in employee/employer relationships: A survey of West Michigan managers. *Public Personnel Management*, 19(4), 443-485.
- Neves, P. ve Caetano, A. (2006). Social exchange processes in organizational change: The roles of trust and control. *Journal of Change Management*, 6(4), 351-364.
- Oltulu, E. E. ve İraz, R. (2022). Örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışı ve iş doyum kavram, kuram ve uygulama. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Önder, M. (2015). *Devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan personelin örgütsel güven algıları (Ankara ili örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özdemir, S. ve Cemaloğlu, N. (2021). *Örgütsel davranış ve yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özer, N., Demirtaş, H., Üstüner, M. ve Cömert, M. (2006). Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel güven algıları. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(7), 103-124.

- Özer, S. (2009). *Eğitim örgütlerinde lider davranış biçimleri ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki (Nevşehir ili örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Parlak, F. (2018). *Okul yöneticilerinin iletişim becerileri ile örgütsel güven arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sürçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Peterson, K. S. (2008). *Collective efficacy and faculty trust: A study of social processes in schools*. Yayımlanmış Doktora Tezi. The University of Texas at San Antonio, Texas.
- Polat, S. (2007). *Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel adalet alguları, örgütsel güven düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Polat, S. (2009). *Eğitim örgütleri için sosyal sermaye: Örgütsel güven*. Ankara: Pegem Akademi.
- Robbins, S. P. ve Decenzo, D. A. (2000). *Fundamentals of management essential concepts application*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Samancı, S. (2006). *Örgütsel iklim ve örgütsel vatandaşlık*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Sarıkaya, Ş. (2019). *Öğretmenlerin iş doyumunun yordayıcısı olarak örgütsel güven ve örgütsel destek algısı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sezgin, F. (2005). *Örgütsel vatandaşlık davranışları: kavramsal bir çözümleme ve okul açısından bazı çıkarımlar*. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 317-339.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2011). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tan, H. H.ve Tan, C. S. (2000). *Towards the differentiation of trust in supervisor and trust in organization*. *Genetic, Social and General Psychology Monographs*, 126(2), 241-260.
- Titrek, O., Bayrakçı, M. ve Zafer, D. (2009). *Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışlarına ilişkin görüşleri*. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 17, 1-28.
- Tokgöz, E. ve Seymen, O. A. (2013). *Örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki: bir devlet hastanesinde araştırma*. *Öneri Dergisi*, 10(39), 61-76.
- Topaloglu, G. (2005). *Dönüştürücü Liderlik ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2022). Erişim tarihi: 03 Şubat 2023, "Güven" ne demek?.
- Tüzün, İ. K. (2007). *Güven, örgütsel güven ve örgütsel güven modelleri*. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(2), 93-118.
- Uygur, K. ve Arabacı, İ. B. (2019). *Lise öğretmenlerinin personel güçlendirme algıları ile örgütsel güven algıları arasındaki ilişki: Elazığ ili örneği*. *Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 744-770.
- Ünsal, P. (2004). *Örgütlerde güven algısı*. *Kişisel Gelişimde Çağdaş Yönelimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Eğitim ve Doktrin Komutanlığı.
- Yaylacı, A. F. (2004). *İlköğretim okulu öğretmen ve yöneticilerinin örgütsel vatandaşlık davranışları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, A. ve Atalay, C.G. (2009). *A theoretical analyze on the concept of trust in organisational life*. *European Journal of Social Sciences*, 8(2), 341-352.
- Yılmaz, E. (2005). *Okullarda örgütsel güven ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması*. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 567-580.
- Yılmaz, E. (2021). *Örgütsel güven*. S. Özdemir ve N. Cemaloğlu (Editörler), *Örgütsel Davranış ve Yönetimi* (361-390). Ankara: Pegem Akademi.
- Yılmaz, K. ve Taşdan, M. (2009). *Organizational citizenship and organizational justice in Turkish primary schools*. *Journal of Educational Administration*, 47(1), 108-126.

Zafer-Güneş, D. (2016). The relationships among shared leadership, trust in school principals and innovation management school. *Anthropologist*, 24(1), 43-54.

Türkiye’de Bölgelere Göre Konut Fiyatları ve Enflasyon İlişkisi

Housing Prices and Inflation Relationship According to Regions in Turkey

ÖZET

Bu çalışmada; Türkiye’de konut fiyatları ile enflasyon arasındaki ilişki araştırılmıştır. TR10-İstanbul, TR51-Ankara, TR31-İzmir, TR61-Antalya, Burdur, Isparta, TR90- Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon, TRA1- Erzurum, Erzincan, Bayburt ve TRC2-Diyarbakır, Şanlıurfa olmak üzere seçilen (7) bölgenin 2010-2023 yıllarına ait aylık verileri kullanılmıştır. Yapılan Zaman Serisi Analizi sonucunda; TR10, TR51, TR31, TR61, TR90 bölgelerinde, TÜFE (Tüketici Fiyat Endeksi) ile KFE (Konut Fiyat Endeksi) arasında istatistiksel olarak anlamlı çift-yönlü nedensel ilişki bulunmuştur. Buna göre bu bölgelerde enflasyon ve konut fiyatları arasında karşılıklı etkileşim vardır. TRA1 ve TRC2 bölgelerinde ise tek yönlü nedensel ilişki bulunmuştur. Bu bölgelerde enflasyon konut fiyatlarını etkilemekle birlikte, tersi yönünde bir etkileşim bulunmamaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise; bölgelere göre TÜFE’de görülen artışların bölgelere göre KFE’de ne kadar değişime neden olduğu için bir ekonometrik model ile incelenmiş; enflasyonun konut fiyatları üzerinde pozitif yönlü katkısı tüm bölgelerde gözlenmiştir. Bu makale, konut fiyatları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi Türkiye’deki (7) bölge özelinde inceleyerek diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Konut Fiyat Endeksi, Enflasyon, Zaman Serisi Modelleri

ABSTRACT

In this study; The relationship between housing prices and inflation in Turkey has been investigated. The monthly data of the selected (7) regions (TR10-Istanbul, TR51 -Ankara, TR31-Izmir, TR61 -Antalya, Burdur, Isparta, TR90 -Artvin, Giresun, Gumushane, Ordu, Rize, Trabzon, TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt and TRC2- Diyarbakır, Sanliurfa) for the years 2010-2023 were used. As a result of the Time Series Analysis; a statistically significant bi-directional causal relationship was found between CPI (Consumer Price Index) and KPI (House Price Index) in regions TR10, TR51, TR31, TR61, TR90. Accordingly, there is a mutual interaction between inflation and housing prices in these regions. A unidirectional causal relationship was found in TRA1 and TRC2 regions. Although inflation affects housing prices in these regions, there is no reverse interaction. In the last part of the study; a simple econometric model was used to examine how much the increases in CPI by regions caused a change in KPI by regions; the positive contribution of inflation on housing prices was observed in all regions. This article differs from other studies by examining the relationship between house prices and inflation in seven regions in Turkey.

Keywords: Housing Prices, Inflation, Time Series Modeling

GİRİŞ

Türkiye’de son dönemde artan konut fiyatları dikkat çekici boyutlardadır. Pandemi sonrası dönemde başta Avrupa olmak üzere pek çok ülkede konut fiyatlarındaki artış gözlenmekle birlikte, Türkiye’de kaydedilen artış, Avrupa Birliği ya da OECD ülkeleri baz alındığında ortalamaların çok üzerindedir. Pandemi sonrası uygulanan politikalar ve 6 Şubat 2023 tarihinde ülkede yaşanan depremin de etkisi ile güncel durumda Türkiye ciddi barınma sorunu yaşayan ülkeler arasında yerini almıştır.

Arz ve talep dinamikleri dikkate alındığında konut piyasasının birçok makroekonomik değişkenden etkilendiği görülmektedir. Özellikle faiz politikaları, enflasyon, kişi başına düşen milli gelir ve döviz kurları önemli makroekonomik değişkenler olarak gösterilirken nüfus büyüklüğü ve nüfus artış hızı da önemli sosyoekonomik değişkenler arasında yer almaktadır. Enflasyonun konjonktürel hareketleri ile konut fiyatları arasında diğer mal ve hizmet fiyatları gibi bir ilişki olduğu da şüphesiz bilinmektedir. Yükselen enflasyonun olduğu dönemlerde kredi faizlerindeki artışlar konut piyasasını doğrudan etkilemektedir.

Türkiye’de bölgeler istatistiksel sınıflandırma ile (26) alt düzey bölgeye ayrılmıştır. Bu makalede seçilen (7) bölgede konut fiyatları ile enflasyon arasındaki ilişki araştırılacaktır.

Ulusal ve uluslararası literatürde, konut fiyatları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalara rastlamak mümkündür. Bu çalışmada konut fiyatları ile enflasyon arasındaki ilişki Türkiye’deki (7) bölge özelinde ampirik olarak incelenmiştir.

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Literatürde dikkat çeken ilk çalışma Titman, S. (1982)’e aittir. Çalışmada beklenen enflasyondaki artışın ev fiyatlarındaki artışa etkisi araştırılmıştır. Teorik bir çalışma yapılmıştır. Beklenen enflasyon oranındaki artışın satın

*
1 Doktora Öğrencisi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık ve Finans Bölümü, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0003-2765-0604
2 Unvan, Prof. Dr., Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0001-8287-4278

Sibel Teke İlhan¹
Atilla Gökçe²

How to Cite This Article

Yardım, F. (2023). “Türkiye’de Bölgelere Göre Konut Fiyatları ve Enflasyon İlişkisi” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7611-7615. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.70884>

Arrival: 26 June 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

alma piyasasında bozulmalara yol açtığı, enflasyondaki artışın konutun satış değerini artırdığı, beklenen enflasyondaki artışla reel kira oranlarının düştüğü tespitleri yapılmıştır.

Anari, A., & Kolari, J. (2002) tarafından yapılan çalışmada;1968-2000 yılları arası Amerikan konut fiyat gelişimi ile enflasyon değişimini incelemiştir. Zaman Serisi Analizi, Regresyon Analizi ve ARDL Testi'nin kullanıldığı makalede seriler arasında uzun dönmeli bir ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Cournède, B. (2005) OECD ülkelerini baz alarak yaptığı çalışmada ilgili ülkelerdeki konut fiyatları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ülke bazında farklı sonuçlar elde edilmiştir.

Ma, L., & Liu, C. (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Avustralya'nın sekiz büyükşehirinde tüketici fiyatının ev fiyatı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Otoresif Dağıtılmış Gecikme Modeli aracılığı ile yapılan analizde tüketici fiyatlarının konut fiyatları üzerindeki etkilerinin şehirlerin doğasında var olan özelliklere bağlı olarak değişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

İnglesi-Lotz, R., & Gupta, R. (2013) tarafından yapılan çalışmada; Afrika'nın 1970/Q1-2011Q1 dönemine ait konut fiyat endeksi ile tüketici fiyat endeksi verileri kullanılarak iki seri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Verilerin ARDL Metodu ile analiz edildiği çalışmanın sonucunda konut fiyatları ile tüketici fiyat endeksi arasında uzun vadeli eş bütünleşme olduğu tespit edilmiştir.

Zhang, C. (2013); Çin'in 1998Q1–2010Q3 dönemine ait konut fiyat enflasyonu ile tüketici fiyat enflasyonu verilerini kullanarak iki seri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Konut fiyat enflasyonunun, konut fiyatının yıllık büyüme oranı olarak hesaplandığı çalışmada; VAR model ve Granger Nedensellik Analizi kullanılmıştır. Sonuç olarak konut fiyatlarının, enflasyonun Granger nedeni olduğu tespiti yapılmıştır.

Kuang, W., & Liu, P. (2015), Çin'deki 35 büyük şehrin 1996-2010 yılları arası panel veri tabanlarını kullanarak konut fiyatları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Birim kök ve eşbütünleşme testlerinin kullanıldığı çalışmada; konut fiyatları ve enflasyon arasında asimetric bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Yu, H., & Huang, Y. (2016), Çin'in 35 büyük şehrinin 1999Q1-2013Q3 dönemine ait verilerini kullanarak konut fiyatlarının ve enflasyonun parasal büyüklüklerde yarattığı şoku ve konut fiyatları ile enflasyonun bölgeler arası etkileşimini incelemiştir. GVAR (Globe Vector Autoregression) kullanılarak yapılan analiz sonucunda konut fiyatı şoklarının TÜFE'ler üzerindeki etkisinin zayıf olduğu, birinci kademe şehirlerin ve doğu şehirlerinin yurt içi konut fiyatı üzerinde güçlü bir pozitif etkiye sahip olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Christou, C., Gupta, R., Nyakabawo, W., & Wohar, M. E. (2018), 1996-2010 döneminde ABD ev fiyatları ile konut dışı Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Eş bütünleşme testi kullanılarak yapılan analiz sonucunda; ABD konut dışı TÜFE ve konut fiyat endeksi serilerinin eş bütünleşik olduğu, iki seri arasında uzun dönemde doğrusal bir ilişkinin bulunduğu tespitleri yapılmıştır.

Tang, J., Ye, K., & Qian, Y. (2019), 2003–2013 döneminde 29 büyük Çin şehriden yeni konut fiyat endeksleri ve enflasyon oranları verilerini kullanarak konut fiyatları ile enflasyon arasındaki ilişkinin boylamsal bir analizini yapmıştır. ARDL ve sınır testleri kullanılarak yapılan analiz sonrasında, konut fiyatları ile enflasyon arasında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisi bulunamamıştır. Çin'deki konut fiyatlarının örneklem döneminde dikkat çekici bir şekilde arttığı, enflasyonun ise daha ılımlı bir şekilde büyüdüğü tespit edilmiştir.

VERİLER, MODEL VE EKONOMETRİK YÖNTEM

Türkiye'de mevcut (26) istatistiksel bölgeden, nüfus yoğunluğu yüksek (7) bölge seçilmiştir:

- 1- TR10 İstanbul
- 2- TR51 Ankara
- 3- TR31 İzmir
- 4- TR61 Antalya,Burdur,Isparta
- 5- TR90 Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
- 6- TRA1 Erzurum, Erzincan, Bayburt
- 7- TRC2 Diyarbakır, Şanlıurfa

Araştırmanın bu aşamasında bölgelere göre Konut Fiyat Endeksi (KFE) ile bölgelere göre TÜFE arasında nedensellik ilişkisi sorgulanmıştır. Bölgelere göre KFE ve TÜFE için 2010.07-2023.01 dönemi aylık verileri kullanılmıştır. Veri kaynağı TCMB'dir.

Serilerdeki mevsimlik etkinin varlığı Tramo/Seats ile incelenmiştir. Bölgelere göre KFE serisinde istatistiksel olarak anlamlı mevsimsel etki TR10, TR51 ve TR61 olmak üzere üç bölgede bulunmuştur. Bölgelere göre TÜFE serisinde ise bütün bölgelerde anlamlı mevsimsel etki bulunmuş ve arındırılmıştır. Son aşamada serilerin doğal logaritmik formda dönüşümleri yapılmıştır.

Serilerin zaman içindeki hareketleri incelendiğinde, serilerde bir kırılmanın olduğu görülmektedir. Bu nedenle serilerdeki yapısal kırılmayı dikkate alan Perron (1997) birim kök testi, bütünleşme derecelerinin belirlenmesinde uygun test yöntemi olarak belirlenmiştir. Test bulguları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Perron (1997) Birim Kök Sınamaları

Seri	Düzeyinde			Birinci Farkında			Sonuç
	Test İstatistiği	<i>I</i>	Kırılma Tarihi	Test İstatistiği	<i>I</i>	Kırılma Tarihi	
Bölgelere Göre Konut Fiyat Endeksi							
TR10	-4.4713[0.2500]	1	2020.A10	-6.4461[<0.01]	5	2020.A05	<i>I</i> (1)
TR51	-7.0965[<0.01]	3	2020.A05	-	-	-	<i>I</i> (0)
TR31	-6.1972[0.01]	3	2020.A05	-	-	-	<i>I</i> (0)
TR61	-6.4722[<0.01]	1	2020.A05	-6.6477[<0.01]	0	2020.A05	<i>I</i> (1)
TR90	-4.0693[0.4749]	1	2020.A12	-10.0526[<0.01]	0	2020.A05	<i>I</i> (1)
TRA1	-4.5067[0.0351]	1	2020.A12	-	-	-	<i>I</i> (0)
TRC2	-5.5001[0.0204]	3	2020.A05	-	-	-	<i>I</i> (0)
Bölgelere Göre TÜFE							
TR10	-4.9881[0.0344]	5	2021.A11	-	-	-	<i>I</i> (0)
TR51	-8.9267[<0.01]	2	2021.A12	-	-	-	<i>I</i> (0)
TR31	-5.8151[<0.01]	4	2021.A11	-	-	-	<i>I</i> (0)
TR61	-3.3321[0.5066]	1	2020.A05	-6.8268[<0.01]	0	2021.A10	<i>I</i> (1)
TR90	-3.0831[0.8854]	2	2021.A11	-11.2516[<0.01]	0	2021.A09	<i>I</i> (1)
TRA1	-5.4423[<0.01]	2	2021.A11	-	-	-	<i>I</i> (0)
TRC2	-5.1842[0.0185]	1	2021.A10	-	-	-	<i>I</i> (0)

Notlar: 1. Perron (1997) birim kök testi ile serilerdeki yapısal kırılma dikkate alınmıştır. Vogelsang (1993) asimptotik tek taraflı *p* değerleri kullanılmış ve köşeli parantez içinde verilmiştir. 2. Trend ve kırılma tanımlaması bilgi kriterlerine göre optimize edilmiştir. Buna göre, trend ve kırılma tanımlaması düzey değerlerinde “trend ve kesme terimi”, kırılma türü “yenilikçi aykırı değer”dir. Birinci-farklarda ise trend tanımlaması “trend ve kesme terimi”, kırılma tanımlaması “trend”dir. 3. Testin sıfır hipotezi “seri yapısal kırılmalı birim köke sahiptir” şeklindedir. 4. *I* en uygun gecikme uzunluğudur.

Tablo 1’deki bulguları değerlendirilerek nedensellik sınaması için uygun yöntemler belirlenmiştir. Bölgesel TÜFE ile bölgesel KFE arasındaki nedensel ilişkiler Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2: Bölgesel TÜFE ile Bölgesel Konut Fiyat Endeksi Arasındaki Nedensel İlişkileri

Bölgeler	Hipotez	Yöntem	VAR(<i>p</i>) Modeli Gecikme Uzunluğu	Ki-kare	Sonuç
TR10	Bölgelere göre TÜFE ile bölgeler göre KFE arasında nedensellik yoktur.	Toda-Yamamoto	5	54.5861 [0.0000]	Çift-yönlü nedensellik
TR51	Bölgelere göre KFE ile bölgelere göre TÜFE arasında nedensellik yoktur.	VAR Tabanlı Granger Nedensellik	3	40.6799 [0.0000]	Çift-yönlü nedensellik
TR31		VAR Tabanlı Granger Nedensellik	4	31.5083 [0.0000]	Çift-yönlü nedensellik
TR61		VECM*	5	47.9148 [0.0000]	Çift-yönlü nedensellik
TR90		VECM*	2	41.8759 [0.0000]	Çift-yönlü nedensellik
TRA1		VAR Tabanlı Granger	4	17.1107 [0.0018]	Bölgelere göre TÜFE→Bölgelere
				34.0832 [0.0000]	Çift-yönlü nedensellik
				25.8943 [0.0000]	Çift-yönlü nedensellik
				9.9777 [0.0000]	Çift-yönlü nedensellik
				14.6851 [0.0000]	Çift-yönlü nedensellik
				17.5463 [0.0015]	Bölgelere göre TÜFE→Bölgelere

		Nedensellik		2.5192 [0.6412]	göre KFE
TRC2		VAR Tabanlı Granger Nedensellik	2	26.8721 [0.0000] 4.6564 [0.0975]	Bölgelere göre TÜFE→Bölgelere göre KFE

*Johansen eşbütünlük testi için İz ve En çok özdeğer istatistiklerine göre istatistiksel olarak anlamlı 1 eşbütünlük vektör vardır.

TR10, TR51, TR31, TR61, TR90 bölgelerinde, bölgelere göre TÜFE ile KFE arasında istatistiksel olarak anlamlı çift-yönlü nedensel ilişki bulunmuştur. Buna göre bu bölgelerde iki seri arasında karşılıklı etkileşim vardır. TRA1 ve TRC2 bölgelerinde ise tek yönlü nedensel ilişki bulunmuştur ve bölgelere göre TÜFE, bölgelere göre KFE'ni etkilemektedir.

Bölgelere göre TÜFE'de görülen artışların bölgelere göre KFE'de ne kadar değişime neden olduğu yalnız bir ekonometrik model ile incelenmiştir.

Her bir bölge için

$$Y_t = \alpha + \beta X_t + \varepsilon_t$$

regresyon modeli en küçük kareler ile tahmin edilmiş ve $\hat{\beta}$ değerleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Burada Y_t bölgelere göre KFE, X_t bölgelere göre TÜFE, α ve β parametreler, $\varepsilon_t \sim (0, \sigma^2)$ özelliğine sahip stokastik hata terimidir.

Tablo 3: TÜFE'deki Artışlar KFE'ni Ne Kadar Artırıyor?

	TR10	TR51	TR31	TR61	TR90	TRA1	TRC2
$\hat{\beta}$	1.4124	1.1983	1.3847	1.5057	1.0413	1.0369	1.0777
R^2	0.9351	0.9648	0.9752	0.9609	0.9865	0.9702	0.8815

Notlar: 1. Bütün β tahminleri için istatistiksel hata payı %1'den küçüktür. 2. Tahmin yönteminde bütünlük dereceleri dikkate alınmıştır.

Tablo 3'te yer verilen sonuçlar aşağıda özetlenmiştir.

Tablo 4: TÜFE ve KFE Arasındaki İlişkinin Bölgelere Göre Yorumu

Bölge	Sonuç
TR10-İstanbul	İstanbul bölgesel TÜFE'de görülen %1 oranındaki artış, İstanbul KFE'de %1.4124 oranında artışa neden olmaktadır.
TR51-Ankara	Ankara Bölgesel TÜFE'de görülen %1 oranındaki artış, Ankara KFE'de %1.1983 oranında artışa neden olmaktadır.
TR31-İzmir	İzmir Bölgesel TÜFE'de görülen %1 oranındaki artış, İzmir KFE'de %1.3847 oranında artışa neden olmaktadır.
TR61-Antalya, Burdur, Isparta	Antalya, Burdur, Isparta Bölgesel TÜFE'de görülen %1 oranındaki artış, bölgesel KFE'de %1.5057 oranında artışa neden olmaktadır.
TR90- Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon Bölgesel TÜFE'de görülen %1 oranındaki artış, bölgesel KFE'de %1.0413 oranında artışa neden olmaktadır.
TRA1- Erzurum, Erzincan, Bayburt	Erzurum, Erzincan, Bayburt Bölgesel TÜFE'de görülen %1 oranındaki artış, bölgesel KFE'de %1.0369 oranında artışa neden olmaktadır.
TRC2- Diyarbakır, Şanlıurfa	Diyarbakır, Şanlıurfa Bölgesel TÜFE'de görülen %1 oranındaki artış, bölgesel KFE'de %1.0777 oranında artışa neden olmaktadır.

Tablo 3'e göre; konut fiyatları üzerinde enflasyonun etkisinin en yüksek olduğu bölge TR61-Antalya, Burdur, Isparta bölgesidir. Arkasından TR10-İstanbul, TR31-İzmir ve TR51-Ankara Bölgeleri gelmektedir.

TÜFE'deki artışların KFE'ni en çok etkilediği bölgeler ekonometrik bulgulara göre sıralanmış ve Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: TÜFE'deki Artışlara Göre KFE En Çok Artan Bölgelerin Sıralaması

Sıralama	Bölge
1	TR61 (Antalya, Burdur, Isparta),
2	TR10 (İstanbul),
3	TR31 (İzmir),
4	TR51 (Ankara),
5	TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa),
6	TR90 (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon)
7	TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de son dönemde artan konut fiyatları dikkat çekici boyutlardadır. Pandemi sonrası dönemde başta Avrupa olmak üzere pek çok ülkede konut fiyatlarındaki artış gözlenmekle birlikte, Türkiye’de kaydedilen artış, Avrupa Birliği ya da OECD ülkeleri baz alındığında ortalamaların çok üzerindedir. Pandemi sonrası uygulanan politikalar ve 6 Şubat 2023 tarihinde ülkede yaşanan depremin de etkisi ile güncel durumda Türkiye ciddi barınma sorunu yaşayan ülkeler arasında yerini almıştır. Artan konut fiyatları üzerinde enflasyonun etkisini araştırdığımız bu çalışmamızda; mevcut (26) bölge arasından seçilen (7) bölgenin 2010-2022 dönemine ait aylık verileri kullanılmıştır.

Bölgesel TÜFE ve KFE için zaman serilerinin kullanıldığı bu makalede, belirlenen (7) bölgenin tamamında TÜFE’deki artışların KFE’ni artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Konut fiyatları ile enflasyon arasındaki nedensel ilişki ise bölgelere göre farklılıklar göstermektedir.

TÜFE’deki artışa göre KFE en çok artan bölgelerin sıralaması incelendiğinde, TR61 (Antalya,Burdur,İsparta), bölgesinin ilk sırada olduğu görülmektedir. Pandemi ve sonrasında Rusya-Ukrayna savaşının da etkisi ile bölgenin bir cazibe merkezi haline geldiği bilinmektedir. Bu nedenle elde edilen sonuç oldukça anlamlı bulunmuştur. TR10 (İstanbul), TR31 (İzmir) ve TR51 (Ankara) bölgelerinin de üst sıralarda yer alması, nüfus yoğunluğu yüksek en büyük 3 il olmalarına paralel bir sonuç olarak değerlendirilmiştir.

Bu makalenin veri seti, Türkiye’de 6 Şubat 2023 yıkıcı depremi sonrası dönemi kapsamamaktadır. Bu nedenle, ilgili dönemi de kapsayacak şekilde daha ileri tarihlerde türev bir çalışmanın yapılması ya da farklı bölgelerin analize dahil ederek çalışmanın genişletilmesi mümkündür.

KAYNAKÇA

- Anari, A., & Kolari, J. (2002). House prices and inflation. *Real Estate Economics*, 30(1), 67-84
- Christou, C., Gupta, R., Nyakabawo, W., & Wohar, M. E. (2018). Do house prices hedge inflation hedge inflation in the US? A quantile cointegration approach. *International Review of Economics & Finance*, 54, 15-26
- Cournède, B. (2005). House prices and inflation in the Euro Area.
- İnglesi-Lotz, R., & Gupta, R. (2013). The long-run relationship between house prices and inflation in South Africa: an ARDL approach. *International Journal of Strategic Property Management*, 17(2), 188-198.
- Johansen, S. (1988), “Statistical Analysis of Cointegrating Vectors”, *Journal of Economic Dynamics and Control*, Vol. 12, 231-254.
- Johansen, S. ve Juselius, K. (1990), “Maximum Likelihood Estimation Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models”, *Econometrica*, 55, 1151-1180.
- Kuang, W., & Liu, P. (2015). Inflation and house prices: theory and evidence from 35 major cities in China. *International Real Estate Review*, 18(1), 217-240.
- Ma, L., & Liu, C. (2008). Estimating impacts of consumer prices on house prices.
- Perron, P., & Vogelsang, T. J. (1993). A note on the asymptotic distributions of unit root tests in the additive outlier model with breaks. *Brazilian Review of Econometrics*, 13(2), 181-201.
- Perron, P., 1997. Further evidence on breaking trend functions in macroeconomic variables. *Journal of Econometrics* 80, 355 – 385
- Tang, J., Ye, K., & Qian, Y. (2019). Rethinking the relationship between housing prices and inflation: new evidence from 29 large cities in China. *International Journal of Strategic Property Management*, 23(3), 142-155.
- Titman, S. (1982). The effects of anticipated inflation on housing market equilibrium. *The Journal of Finance*, 37(3), 827-842.
- Yu, H., & Huang, Y. (2016). Regional heterogeneity and the trans-regional interaction of housing prices and inflation: evidence from China’s 35 major cities. *Urban Studies*, 53(16), 3472-3492
- Zhang, C. (2013). Money, housing, and inflation in China. *Journal of Policy Modeling*, 35(1), 75-87.

Central Bank of Turkish Republic,

www.tcmb.gov.tr

Çocukluğun Değişimi ve Çocuk Hakları

Children's Change And Children's Rights

ÖZET

Daha erken yaşta reşit olma durumu dışında, 18 yaşına kadar tüm bireyler çocuk sayılmaktadır. Aile ise, ilk iletişimin, ilk deneyimlerin gerçekleştirildiği ve hayatın en önemli dönemlerinin beraber geçirildiği bir ortamdır. Yaşamın ilk yılında güvenilir, ihtiyaçları zamanında karşılanan bir ortamda yetişen bireylerin topluma uyum süreleri de daha kısa olmaktadır. Böylelikle çocuklar aile tarafından temelleri atılan toplumun devamını sağlanmasını kolaylaştıracaktır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler farklı aile yapılarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Eski çağlardan günümüze kadar olan dönemde meydana gelen değişim ve gelişmeler çocuk ve çocukluk kavramlarının keşfinde de etkili olmuştur. Toplum yapısındaki değer ve normlarda meydana gelen değişimler, sosyalleşme, küreselleşme, sanayileşme, oyun, oyuncaklar ve diğer birçok faktör çocuk imgelerinin, oyunların, oyuncakların değişmesine yani toplumsal değişimlere de neden olmaktadır. Günümüzde meydana gelen teknolojik gelişmeler beraberinde sanal ortamda oynanan oyunların yaygınlaşmasını getirmiştir. Özellikle okul öncesi dönem çocuklarının öğrenmesinde rol model almanın önemli bir yerinin olması çocukların televizyon, bilgisayar gibi sanal ortamlardan daha çok ve hızlı etkilenmesine neden olabilmektedir. Toplumsal değişim sürecinin çocukları olumsuz etkilemesinin önüne geçilebilmesi için yasal düzenlemelerin ve aile eğitimlerinin artırılması önemli bir unsurdur.

Anahtar kelimeler: Çocukluk, Tarihte Çocuk, Çocuk Hakları, Çocukluğun Değişimi.

ABSTRACT

All individuals up to the age of 18 are considered children, except in the case of coming of age at an earlier age. The family, on the other hand, is an environment where the first communication, first experiences are made and the most important periods of life are spent together. In the first year of life, individuals who grow up in a reliable environment where their needs are met in a timely manner also have a shorter period of adaptation to society. Thus, children will facilitate the continuation of the society whose foundations were laid by the family. Changes in the social structure have been effective in the emergence of different family structures. The changes and developments that have occurred in the period from ancient times to the present have also been influential in the discovery of the concepts of child and childhood. Changes in the values and norms in the social structure, socialization, globalization, industrialization, games, toys and many other factors cause changes in children's images, games and toys, that is, social changes. Today's technological developments have brought along the spread of games played in the virtual environment. The fact that role modeling has an important place in the learning of preschool children, in particular, may cause children to be affected more and more quickly by virtual environments such as television and computers. In order to prevent the social change process from affecting children negatively, it is important to increase legal regulations and family education.

Keywords: Childhood, Child in History, Child Rights, Change in Childhood

GİRİŞ

Daha erken yaşta reşit olma durumu dışında, 18 yaşına kadar tüm bireyler çocuk sayılmaktadır (UNICEF, 2004). İlk çağlarda, doğan çocukların yaklaşık %25'i doğumdan sonraki ilk beş günde, insanların %40'ı ise 16 yaşından önce hayatını kaybetmekteydi. Hayatta kalanlar ise çoğunlukla eğitim hayatından yoksun ve erken dönemden itibaren bir iş yaparak aileye yardım etmek durumunda kalmaktaydılar. Çocuğa fiziksel şiddet uygulamak normal kabul edilmekteydi. Ancak çocuklar, oynamak ve eğlenmek için kısıtlı zamana sahiptiler. Orta Çağ'da soylu ailelerden gelen çocuklar ailelerinden çok az bilgi edinmişlerdir. 7 yaşına geldiklerinde başka bir soylu hane ile yaşamak için gönderilmiştir. 14 yaşındaki erkek çocuklar toprak sahibi olmakta, 21 yaşında ise şövalye olmaktadır. Kız çocukları ise ev işlerini yürütmek için gerekli olan becerileri öğrenirlerdi. Çocukluk dönemi, çocuklar için erken dönemde sona ermekteydi. Üst sınıf ailelerinde kızlar 12 yaşın altında, 14 yaşın altındaki erkekler ile, ebeveynleri tarafından evlendirilirlerdi. 16. YY başlarında Avrupa'da ise çok sayıda çocuğun okula gitmesi sağlanmıştır. Ancak okullarda şiddeti de içeren bir disiplin sistemi hâkim olarak kullanılmaktaydı. 17. YY Avrupa'sında ise iyi ailelerden gelen çocuklar, "küçük okul (petty school)" olarak adlandırılan okula devam etmişlerdir. Ancak gramer okullarına sadece erkeklerin devam etmesi sağlanmış, kız çocukları annelerinden eğitim almışlardır. Pek çok kasabada kızlar için yatılı okullar kurulmuş, yazı, müzik, iğne işi gibi konular öğretilmiştir. Yoksul çocuklar ise eğitimden yararlanamamış, okula gidememiştir. 18. YY'da yine fakir ailelerin çocuklarının bir an önce çalışması beklenmekte, katı disiplin ve fiziki ceza normal kabul edilmekteydi. 19. YY'ın başlarında sanayi devrimi ile beraber kadın ve çocuk emeğine olan ihtiyacın artması ile birlikte çocuklar için daha zorlu bir dönem yaşanmıştır. Çocuklar 19.yüzyıl öncesinde aileleri ile çalışırken, 19. YY 'dan itibaren günde 12 saat tekstil

Canan Keleş Ertürk¹
Ayşegül Yıldırım²

How to Cite This Article

Keleş Ertürk, C. & Yıldırım, A. (2023). "Çocukluğun Değişimi ve Çocuk Hakları" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7616-7627. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.70890>

Arrival: 26 June 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Öğr. Gör. Dr. KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Türkiye. ORCID: 0000-0001-6247-0073.

² Öğr. Gör., KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Konya, Türkiye. ORCID: 0000-0002-5903-1827.

fabrikalarında çalışmak zorunda bırakılmıştır. 19. YY başlarında çocuk işçiliğinin azaltılması için yasalar çıkarılmış, en etkili ilk yasa ise 1833'te kabul edilmiştir. Bu yasa ile 9 yaşından küçük çocukların fabrikada çalışması yasaklanmış, 9-13 yaş arasındaki çocukların günde 12 saatten veya haftada 48 saatten fazla çalışmasına izin verilmemiştir. Ayrıca 18 yaşından küçük çocukların gece çalışmasına izin verilmemiş ve 9-13 yaş arasındaki çocukların günde 2 saat eğitim alması kararlaştırılmıştır. Kiliseler tarafından yoksul çocuklar için de okullar sağlanmıştır. 19. YY öncesinde çocuklar her zaman küçük yetişkinler gibi giyinmişlerdir. 19.YY'dan itibaren çocuklar için ilk kıyafetler hazırlanmıştır. 20.YY'da çoğu çocuk için büyük değişimler başlamıştır. Eğitim, giyinme ve beslenme düzenleri daha iyiye gitmiştir. Ayrıca daha önce hiç olmadığı kadar oyuncak da sağlanmıştır (Lambert, 2017).

Okul öncesi eğitime ilişkin esas gelişim ve uygulamalar ise 17.YY'dan itibaren gerçekleşmiş ve Osmanlı Devleti bu gelişmeleri takip ederek uygulamalar gerçekleştirmiştir. Osmanlı Devleti'nde çocukların 4 yaş 4 ay 4 günlük iken sıbyan mekteplerine başlamaları uygun görülmektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından açılan özel anaokulunda birinci sene çocuklara kitap okutulmamakta, ancak oyun ve eğlenme şartıyla, beden ve sağlık gelişmelerini, ahlak ve fikir aydınlatılmasını sağlayacak etkinlikler yapılmaktaydı. Birinci sene oyun, şarkı söyleme, bahçivanlık, jimnastik, el işleri, ahlak, ilmi eşya, ilmi hesap, Türkçe, kıraat, Fransızca dersleri verilirken; ikinci senede, birinci sene olan derslerin devamı verilmekte ve ek olarak resim dersi verilmekteydi. Resmi olarak açılan anaokulunda ise sağlık ve ahlak açısından uygun olan oyunlar, beden eğitimi, yürüyüşler, milli ve dini hikâye okuma ve konuşma, resim inceleme ve el işleri yer almaktaydı (Akt.: Türk, 2011).

Tarih boyunca insanlığın geçirmiş olduğu değişim ve gelişmeler, toplumsal yapıda da değişikliklerin olmasına neden olmuştur. Bu değişimlerden en çok etkilenenler arasında ise çocukların da yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çocuklar içinde buldukları çağın ve toplumsal yapının özelliklerinde göre eğitimler alarak cinsiyet rollerini benimsemekteydi. Toplumunun çocuğu kabul ediş şekli, onu yetişkinlerin küçültülmüşü olarak değil birey olarak kabul etmeleri, doğuştan günahkâr olmadığına ilişkin düşüncelerin değişmesi yüzyıllar boyunca meydana gelen olaylardan etkilenerek gerçekleşmiştir. Günümüzde ise çocukların bir birey olduğu kabul edilmiş, ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelerle güvence altına alınmıştır. Çocuğun birey olduğunun kabulü ile birlikte tüm yönlerden gelişmesine de önem verildiği söylenebilmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Toplumsal Değişim ve Çocuk

Aile, ilk iletişimin, ilk deneyimlerin gerçekleştirildiği ve hayatın en önemli dönemlerinin beraber geçirildiği bir ortamdır. Aile ortamında güvene dayalı ilişkilerin kurulması, bireylerin toplumsal yapı içerisinde kuracağı iletişiminin temellerini oluşturmaktadır. Yaşamın ilk yılında güvenilir, ihtiyaçları zamanında karşılanan bir ortamda yetişen bireylerin topluma uyum süreleri de daha kısa olmaktadır. Böylelikle çocuklar aile tarafından temelleri atılan toplumun devamını sağlanmasını kolaylaştırır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler farklı aile yapılarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ayrıca ebeveyn eğitim düzeyi yükseldikçe ebeveyn-çocuk arasındaki iletişim değişmiş ve çocuklar aile ortamında kabul görmüştür. Ailelerin cezaya ilişkin görüşleri de bu değişimlere bağlı olarak farklılaşmakta, daha az ceza vermekte ve cezalar daha yumuşak olmaktadır. Geçmiş ile karşılaştırıldığında ebeveynlerin daha bilinçli olduğu, çocuğa bakış açısının daha olumlu olduğu, çocuğa verilen değerin arttığı görülmektedir (Tezel Şahin ve Cevher, 2007).

Çocukluk, algılanan, istenen, kurgulanan, görülen ve yaşanan çocukluk gibi kavramları da içeren kapsamlı ve yetişkinler tarafından üretilen bir kavramdır. Çocukluğun farklılaşması, kültürden, zamandan, sınıflardan, toplumdan ve çevresel koşullardan kaynaklanmaktadır (Ural, 2018).

Çocukluk, yaşamdaki ilk evre olmakla beraber kimlik ve kişilik gelişiminin de biçimlendiği dönemdir. Çocukluğu farklı dönemlerde geçmiş olsa bile yetişkinler çocukluğu geçmişte kalan, tekrarlanamayacak olan kaybedilmiş masumiyet olarak kavramsallaştırmaktadırlar (Akbulut ve Akar Vural, 2012). Antik dönemde çocuk kavramına ilişkin anlayışta toplumun devlet ile kurmuş olduğu ilişkilerin izleri görülmekteydi. Çocuklar uluslararası antlaşmaların güvencesi olarak görülmüş, akraba ilişkilerinin de parçası olarak kabul edilmiştir. Orta çağda ise kilise çocukların günahkâr olarak dünyaya geldiğini ve çocukların ruhlarının bu günahlardan arındırılması gerektiği inancını benimsemiştir. Ayrıca bu dönemde çocuk ve ebeveyn arasında bağlanmanın olmaması, çocuklarında yetişkinler gibi alkol alma, cinsel faaliyetlerde buluna, idam edilme gibi uygulamalarla karşı karşıya olması erken dönemde ölümlere sebep olmuştur. Rönesans ve aydınlanma ile birlikte aydınlanma başlamış, çocuğa ilişkin düşünceler değişmiştir. Yani bu dönem çocukluk algısında dini algı ve ritüeller ön planda yer almıştır. Artık çocukları günahkâr kabul etme anlayışı terk edilmiş, farklı bir çocukluk fikri oluşmuştur. Çocukların ayıp kavramını öğrenmesinin sağlanması, özel isimler verilmesi, özel odalara sahip olmaları, çocuk giysisi ve

oyunlarının gelişmesi ile bu dönemde burjuvazi işaretler yer almış ve çok sayıda yenilikler yapılmıştır (Karakuş Öztürk, 2017).

Çocukluğun tarihi, gelişmenin tarihi ile eş zamanlı olarak kabul edilmektedir. Çocuk kültüründe yer alan benzerlikler tarih ve coğrafya açısından yakınlıktan kaynaklanırken; farklılıklar içinde bulunulan sosyal ortam, fiziki ve tarihi şartlardır. İçinde bulunulan ortam çocuğunun kimliğinin şekillenmesini sağlamaktadır. Bu nedenle de toplumun, kültürel açıdan ve sosyalleştirme işlevi açısından sürekliliği, yeniliklere en açık özne olarak adlandırılan çocuk ile gerçekleştirilmektedir. Geleneksel aile yapısının modern aile yapısına, modern aile yapısının ise postmodern aile yapısına dönüşmesi, çocuklar arasında benzerlikten ziyade farklılıkların ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle çocukları tanımak ve anlamak için onları kendi ortamlarında incelenmesi gerekmektedir (Şirin, 2017).

Eski çağlardan günümüze kadar olan dönemde meydana gelen değişim ve gelişmeler çocuk ve çocukluk kavramlarının keşfinde etkili olmuştur. Yüzyıllar boyunca yaşanan değişim ve gelişmeler aile yapısının değişmesine, bireyselleşmeye önem ve değer verilmesine, toplumdaki bireyin dikkate değer olduğunun yaygınlaşmasına neden olmuştur. Sosyal yapının değişmesinin yanında sağlık koşullarının da iyileşmesi, erken dönemde meydana gelen ölümlerin azalmasında, uzmanların çocuk yetiştirmeye yönelik çalışmaları da çocukluğun keşfinde etkili olan önemli bağlantılar arasındadır (Özcan, 2017).

Çocuk ile yetişkinin birbirinden farklı olduğu ve çocukların yetişkin bireylerin yaşamlarının dışında kalması gerekliliğine inanılan görüş modern çocukluk kavramı ile ilişkilidir. Modernleşme sonucunda meydana gelen değişimler ile çocukluğa ilişkin tanımlarda farklılaşmalar olmaktadır. Toplum yapısında ve çocuk kavramında meydana gelen değişimler ile çocukların korunmasını sağlayan yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak çocuğa yönelik cinsel istismar, medyada çocuk istismarı, çocuk işçiliği, fiziksel istismar, savaşlarda çocuk ölümleri, sokakta yaşayan çocuklar, çocuk suçluluğu, çocuk ölüm oranları düşünüldüğünde ve uluslararası raporlar incelendiğinde toplumsal yapıdaki değişim ve yasal düzenlemelerin tüm çocuklar için elverişli şartların oluşmasını sağlanmasında yeterli olmadığı görülmektedir. Çocuğun gelişmesinde etkili olan toplumsallaşma ise, taklit ve diğer öğrenme süreçleri ile yetişkin dünyasına yaklaşmayı sağlayan, toplumsal normların öğrenilmesini içeren, kimlik kazanımına yardımcı olan ve gündelik yaşamda yer alan önemli bir kavramdır (Ercan, 2011).

Toplumsal yapı, insan ilişkilerinin varlığı ile temel oluşturmaktadır. Toplumsal açıdan devamlılığın, aktifliğin sağlanması iletişim ve etkileşim ile mümkün olmaktadır. Ancak toplumsal yapıda meydana gelen karşıtlıklar toplumsal yapıdaki değişimin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Günümüzde toplumsal yapıdaki değişimler hız kazanmakta buna bağlı olarak da yeni oluşumlar ve sorunlar meydana gelmektedir. Toplumun en küçük birimi olan aile ise bu değişimlerden en çabuk etkilenen kurumdur. Aile kavramı tarih boyunca da otorite, ilişki, sorumluluk, özgürlük, eşitlik, sevgi gibi farklı kavramlarla tanımlanmıştır. Aile özellikle duygusal bağların gelişmesinde etkili olan bir kurumdur. Bu nedenle çocuk toplumsal yaşamında temelini oluşturacak olan insan ilişkilerini aile ortamında öğrenmektedir. Böylece aile çocuğun toplum ile bütünleşmesinde rol oynamaktadır. Toplum ile bütünleşme sürecinde meydana gelen değişimler ailelerin geleneksel olarak benimsediği tutum ve değerlerin de değişmesine böylelikle topluma tekrar uyum sağlanmasına neden olmaktadır. Kentleşme ile birlikte ise siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak meydana gelen en önemli değişimler harekete geçmektedir. Ancak aile yapısı toplumda meydana gelen bu hızlı değişimleri yakalayamazsa çeşitli problemler ortaya çıkmakta bu da çocuğa yaklaşımda ve çocuk eğitiminde aksamaların olmasına neden olabilmektedir (Aslan, 2002).

Toplum, ortak bir kültürü benimseyen, ortak coğrafi alanda bulunan, kendi kendinin devamlılığını kazanabilmiş ilişkilerin bütünlüğünü ifade etmektedir. Toplum, kişilerarası ilişkilerin ürünü şeklinde de tanımlanmaktadır. Eğitim ise toplumsal süreç olarak ifade edilmektedir. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerde eğitim iki işleve sahiptir. Birincisi toplumsal değişim sürecinde eğitim mevcut olanı korumaya odaklıdır. Yani tutucu işleve sahiptir. İkinci olarak da değişim sürecini gerçekleştirecek bireylerin yetişmesini sağlamaktır. Yani değişime hazırlayıcı işleve sahiptir (Sağ, 2003). Toplumsallaşma ise, bireylerin kişiliğini kazanmak suretiyle toplumsal çevreye hazırlanması, toplum ile bütünleşmeye ilişkin süreç ve sosyalleşmesi olarak tanımlanmaktadır. İnsan toplumsal bir varlıktır. Toplum içerisine doğmakta, uyum sağlamakta ve bulunduğu ortama ait olmaktadır. Bu süreçler ile birey biyolojik bir varlık olmasının yanı sıra toplumsal bir varlık olmaktadır. Toplumsal varlık olma sürecinde içinde bulunduğu ortamın normlarını ve değerlerini içselleştirmekte ve bütünleştirmektedir. Doğumdan ölüme kadar da etkileşim ve değişimler devam etmekte bu nedenle de toplumsallaşma yaşadığımız süre boyunca bitmeyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel medyaya karşı ortaya çıkan yeni medya da toplumsallaşma ve değişim sürecinde rol oynamaktadır. Yeni medyanın etkili olan bir türü ise oyunlardır. Oyun sırasında hali hazırda var olan seçeneklerle çalışmakta ve bir davranış karşısında benzer tepkiler almaktadır. Ancak gerçek yaşamdaki oyunlarda tepkiler ve etkileşim farklılaşmaktadır. Bu nedenle yüz yüze kurulamayan iletişim ve etkileşim bireylere zarar vermektedir (Altunay, 2015).

Değer ve normlarda meydana gelen değişimler, toplumsal değişimlere de neden olmaktadır. Kadınların iş hayatında yerini almasıyla da bu değişim süreci devam etmektedir. Bu yüzden iş verenler tarafından aile yapısına uyumlu çalışma politikaları benimsenmekte bu da kadınların hem iş hayatında hem de aile hayatında var olmasını desteklemektedir. Türk toplumu günümüz çağında meydana gelen değişme ve gelişmeleri de takip etmekte, dolayısıyla toplum ve aile yapısında da değişimler olmaktadır. 1970'li yıllarda evlenme yaşı kadınlarda 17, erkeklerde 22 iken, 2011 yılında kadınlarda 24.7, erkeklerde 28.6 olmuştur. Bunun yanında aynı evde yaşayan kişi sayısı da azalmıştır. Ancak toplumsal yapıda meydana gelen değişimler Türk toplumundaki aile kültürünün korunmasına engel olmamıştır (Bayer, 2013).

Değişim sürecinde yer alan bir diğer kavram olan sosyalleşme ise, doğum öncesi dönemden itibaren başlayan, toplum içerisindeki öğrenme sürecidir. Ancak toplumsal ve teknolojik yapıda meydana gelen değişimler nedeniyle de sosyalleşmeye ilişkin mekanlarda değişiklikler olmuştur. Teknoloji ve toplum birbirini etkileyen aktif bir yapıdır. Teknoloji bireysel ve toplumsal gereksinimleri karşılamaya çalışmakta böylece toplumsal ilerlemeye katkıda bulunmaktadır. Toplum yeni teknoloji ile karşılaştığında hem toplum hem de teknoloji artık değişime uğramaktadır. Sosyal paylaşım ağları, toplumsal yapıda meydana gelen değişimler sonucunda ortaya çıkmış ve sosyalleşmenin de farklılaşmasında etkili olmuştur. Bu ağlar zamansal ve mekânsal açıdan birbirinden bağımsız olan bireyler arasındaki iletişimi sağlamaktadır. Ayrıca bireyin kendisini tanımlaması için yeni bir ortam sağlamıştır. Günlük yaşamın karmaşası nedeniyle uzaklaşan sosyal ortam ve kopmalar, sosyal paylaşım ağları ile engellenebilmekte, böylece var olan ilişkilerin devam etmesi sağlanmaktadır (Dilmen ve Öğüt, 2010).

Küreselleşme, toplumlara, kendi çizgilerinin ilerisindeki ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel faktörlere ve değişimlere açan kapsamlı süreçtir. Toplumda meydana gelen değişimler, ulusal düzeydeki ekonomik planın, politikanın, topluma ilişkin kurumların önceliğinin azalmasında, küresel düzeydeki ekonomik planın, siyasal yargıların ve toplumlararası hareketliliğin artmasında etkili olmaktadır. Bu ise, çocukların içinde büyüyüp geliştikleri, etkileşime girdikleri yaşamları üzerinde etkili bir faktördür. Çocuk emeği diğer bir deyişle çocuk işçiliğinin var olması, resmi ve gayri resmi önlemlere rağmen gelişmemiş, gelişmiş veya gelişmekte olan ülke ayrımı yapılmaksızın tüm ülkelerde var olan önemli bir problemdir. Çocuk emeği veya işçiliği ise çocuğun gelişimini tüm yönlerden olumsuz olarak etkilemektedir (Ahioglu Lindberg, 2013).

Sanayileşmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye, milli kültür ve gelenekler sayesinde aile yapısının korunmasında avantajlı bir konumdadır. Ancak hızla gerçekleşen kentleşmeler, iç göçler ülkemizdeki aile yapısını olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Eşler ve ebeveyn-çocuk arasındaki iletişimin bozulması, aile yapısı ile ilgili sorunlar, ailenin problem çözme becerilerinde sorun yaşaması, ahlak ve değerlerin zarar görmesi, kötü alışkanlık ve davranışların hızlı bir şekilde artması, engelli çocuğa sahip ailelerin sorunları, ekonomik problemler, boşanma sonucunda kadın ve çocukların problemleri Türk aile yapısında meydana gelen sorunlardan birkaçıdır. Bu sorunlar sağlıksız aile yapısına doğru gidişi de hızlandırıcı etki yapmaktadır. Aile eğitimine odaklanan çalışmaların artması, aile üyelerinin gereksinimlerini içeren projelerin desteklenmesi, aile olma farkındalığının geliştirilmesi ile aile yapısındaki sorunların ortadan kalkması sağlanabilecektir. Sağlıklı aile yapısı beraberinde de sağlıklı toplumun oluşmasını sağlayacak böylelikle değişimler en az zararla toplumu etkileyecektir (Demirkan, 2006). Teknoloji, eğitim, sağlık ve diğer alanlarda meydana gelen değişimler ile birlikte de çocuk ölümlerinde düşüş sağlanmış, hastalıkların tedavi edilebilirliği artmış ve çocuğa bir birey olarak değer verilmiştir. Ancak toplumsal yapı içerisinde meydana gelen bu olumlu değişme ve gelişmelere rağmen, çocuklara sunulan imkanlarda eşitsizlikler mevcuttur. Bu nedenle çocukların yaşam şartlarının iyileşmesini sağlayacak kalıcı önlemlerin geliştirilmesi gerekmektedir (Erkut vd., 2017).

19.YY'dan itibaren tartışmaların nesnesi olan çocuklar, 20.YY'da elde etmiş olduğu çok sayıda hak ile birlikte tüketimin de nesnesi olmaktan kendini alamamıştır. Çocuklar suça, sokaklara, cinsel eylemlere tezgahlara gönderilmekten kurtulamamıştır. Modern çocukluk paradigması, günümüz çocukluğunu şekillendiren, 20.YY çocuk hakları hareketinin kökü olan bir kavramdır. Ancak bu paradigma hedeflediği gibi çocukları merkeze alan ve aktif katılımını destekleyen bir süreç olmaktan uzak kalmış, tektipleşmiş işleve sahip olmuş ve çoğulluklara gereken önemi vermemiştir. Yani çocukların sesini duyuramamış, nesne olarak kalmasını engelleyip özne olmasını sağlayamamıştır (Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009).

Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler çocuk, aile ve toplum ilişkilerinin de farklılaşmasına neden olmuştur. Çocuğun eğitim yaşamının desteklenmesi, bakım ve beslenme koşullarının iyileştirilmesi gibi birçok alanda ilerlemeler sağlanmıştır. Başlangıçta çocuğun aktif olduğu ve merkezde yer alması gerektiğine olan inanç hakimken, ilerleyen zaman diliminde çocuklar da tüketim sürecinin bir parçası olarak kabul edilmeye başlamıştır. Bu nedenle küreselleşme, sanayileşme, teknolojik gelişmeler gibi bazı faktörler çocuğun gelişim sürecini olumsuz olarak da etkileyebilmektedir.

Oyun, Oyuncak ve Medyanın Çocuk Üzerindeki Etkisi

Oyun, sonucunu düşünmeksizin eğlenme amacı ile yapılan, çocuğa kimsenin öğretemeyeceği konuları deneyim ile öğreten hareket ve yöntemdir. Çocuklar oyun aracılığı ile enerjisini atabilmekte, saldırganlık dürtüsünü de boşaltmasını sağlamaktadır. Çocuklar, kendi özel hayatlarındaki bazı sorunları oyun aracılığı ile çözebilmektedir. Özellikle hayali oyunlar ile korkularından ve gerilimden uzaklaşabilmektedirler. Oyun çocuğun sorunlarını, isteklerini, heyecanlarını, korkularını vb. durumları dışa vurmasını sağlamakta yani çocuğun dili ve kendini anlatma yolu olarak değerlendirilmektedir. Çocukların toplumsal ve ahlak kurallarını öğrenmesi ve uyum sağlamasında oyunun çok önemli bir rolü vardır. Çünkü oyunların yapılandırılmasında içinde bulunulan kültür, çevre şartları, cinsiyet ve yaş büyük etkiye sahiptir (Yavuzer, 2016).

Oyun, çocukların eğlenmesini ve hoş vakit geçirmesini sağlamaktadır. Oyuncak ise oyun esnasında üretilmiş veya hazır olarak temin edilmiş her türlü nesnedir. Geçmişteki oyunlara bakıldığında uçurtma uçurma, topaç çevirme gibi özellikle ev dışı mekanlarda oynanan oyunlar daha çok dikkat çekmektedir. Oyun yeri, zaman ve koşullarda meydana gelen değişmelere bağlı olarak değişmiş, sokak oyunları, bahçe oyunları yerini ev oyunlarına ve özellikle bilgisayar oyunlarına bırakmıştır (Dervişoğlu, 2017).

Oyun ve oyuncaklar, bireylerin çocukluk dönemine ait delilleri nesilden nesile aktarmaktadır. Türk filmlerinde de çocuk oyunlarına yer verilmiştir. Namus uğruna filminde misket oyunu; Boş Beşik filminde Kutu Kutu Pense ve sapan; Tatlı Dillim filminde sek sek, salıncak ve top atmaya; Gelin filminde çaktırma ve elim sende; Elveda Dostum filminde futbol ve uzun eşek; Şaban Pabucu Yarım filminde yağ satarım bal starım, ip atlama ve sapan; Fazilet filminde çatlak patlak ve bez bebek; Berdel filminde bez bebek ve tekerlemeli oyuna yer verilmiştir. 60'lı, 70'li ve 80'li yıllarda yapılan Türk filmlerinde çevre şartları ve kültürel değerler göz önünde tutularak çocuk oyunlarına da yer verilmiştir. Bu da çocuk oyunlarının ve oyuncakların nesiller arası geçişine yardımcı olmuştur. Ancak 90'lı yıllardan itibaren oyun kültürünün aktarımında bir gerileme başlamış, 2000'li yıllarda ise geleneksel oyunlar ve oyuncaklar sadece köy yaşamı ile ilgili filmlerde yer almıştır. Şehir insanı artık kültürel mirasa dayalı oyun ve oyuncaklar değil, popüler kültüre dayalı oyun ve oyuncakları tercih etmektedir. Oyuncak müzelerinin açılması ise kültürel mirasın devamı için umut vadeden bir uygulamadır (Ersoy İnci, 2017). Oyuncak müzeleri, farklı yaşlardaki bireyler ortak bir amaç ve kültür değeri ile bir araya getiren, sosyal ve kültürel tarih ile ilgili bilgi sunan son yıllarda ülkemizde de yaygınlaşan bir müze türüdür. Oyuncak müzeleri, oyunların ve oyuncakların zaman içerisinde geçirmiş olduğu değişim ve gelişimleri sergileyerek farkındalık oluşmasına da katkıda bulunmaktadır (Karadeniz ve Atar, 2017).

Çocuklar artık oyunlarını günümüzde yaygın olan televizyon hikayeleri ve karakterlerinden yapılandırmakta, bu da medyanın çocuk oyunları üzerinde melezleştirici etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Akçay, 2018).

Toplumsal yapıdaki değişimler, çocuk imgelerinin, oyunların, oyuncakların değişmesine neden olmakta; bu değişimler ise sanayileşme, teknolojik gelişme, kentleşme, tüketim kültürü, kapitalizm ve küreselleşme ile ilişki olan bir durumdur. Ancak çocuklara yönelik pazarlama yöntemlerinin yasaklanması, çocuk kültürünün ticarileştirilmesi, tüm dünyayı saran tek bir çocuk kültürünün oluşmasının ve metalaşmasının engellenmesi ile çocukların tüketici olmadan önce çocuk olmaları sağlanabilmektedir (Sormaz ve Yüksel, 2012).

Bilgisayar oyunları, çocukların kapalı ve dar bir mekânda bireysel olarak kalmasına de neden olan hızla ilgiyi üzerinde toplayan ve tehlikeli boyutlara ulaşan bir oyundur. Bilgisayar oyunları el-göz koordinasyonu, dikkat, muhakeme ve algı gibi bilişsel işlevlerin gelişmesinde avantaja sahip iken; gerçek oyun aktiviteleri ve sosyal gelişim üzerinde dezavantajlara sahiptir. Bu nedenle bilgisayar oyunları oynarken, olumlu ve olumsuz özellikleri düşünülerek bilinçli olunması, süreli ve sınırlı olunması gerekmektedir (Yavuzer, 2016). Bilgisayar oyunlarını oynama yaşı ise günümüzde okul öncesi döneme kadar inmiştir. Çocukların yaşları büyüdükçe bilgisayar oyunu oynama sıklığında da artış olmaktadır. Ayrıca erkek çocukları kız çocuklarına göre daha fazla bilgisayar oynamaktadır. Bu durum ailelerin bilgisayar oyunlarını "erkek oyunu" olarak adlandırmasından kaynaklanabilecek bir durumdur. Okul öncesi dönemde taklit ve model alma ile öğrenme daha yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle bilgisayar oyunlarında gördüklerini gerçek yaşama aktarma ihtimalleri de yüksek olduğu için tehlikeli sayılabilecek bir durumdur (Akçay ve Özcebe, 2012).

Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi kapsamında toplanan verilere göre (EU Kids Online Türkiye, 2010);

- ✓ 9-16 yaş grubundaki bireylerin %93'ü haftada en az 1 defa çevrimiçi olmaktadır.
- ✓ 9-10 yaşlarındaki çocukların 1/3'ü, 15-16 yaşında olan bireyleri ise % 80'i interneti günlük olarak kullanmaktadır.
- ✓ İnternet kullanımının %87'si evde, %63'ü okulda olmaktadır.
- ✓ 9-16 yaş grubundaki çocukların %85'i interneti okul işlerinde, %83'ü oyun oynamada kullanmaktadır.

- ✓ 9-16 yaş grubundaki çocukların %59'sı sosyal paylaşım sitelerinin herhangi birinde hesaba sahiptir.
- ✓ Sosyal paylaşım sitelerinde hesabı olan çocukların ise %26'sının herkese açık profili bulunmaktadır.
- ✓ 12 çocuktan 1'i çevrimiçi olarak görüştüğü bireyler ile görüşmüştür.
- ✓ 9-16 yaş grubundaki çocukların %41'i internet ortamında bir veya daha fazla riske maruz kalmıştır.
- ✓ 9-16 yaş grubundaki çocukların %14'ü son bir yıl içerisinde internet ortamında açıkça cinsel içerikli görüntüler ile karşılaşmıştır.
- ✓ 9-16 yaş grubundaki çocukların %6'sı internet ortamında incitici veya müstehcen mesaj aldıklarını ifade etmiştir. Her 4 çocuktan 1'i ise bu durumu kimse ile paylaşmamıştır.

Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi Türkiye Bulgularında elde edilen veriler göre (EU Kids Online Türkiye ,2010);

- ✓ Çocukların ortalama 10 yaş civarında internet kullanmaya başlamaktadır.
- ✓ Günde 1 veya 1,5 saat internet kullanmaktadır.
- ✓ İnterneti %92 okul işleri, %49 oyun oynamak için kullanmaktadır.
- ✓ Sosyal paylaşım sitelerinde hesap açma için 13 yaş alt sınır olmasına rağmen, bu sitelerde hesabı olanların üçte biri 13 yaş altındadır.
- ✓ Sosyal paylaşım sitelerini kullanan çocukların %85'i Facebook hesabına sahiptir.
- ✓ Çocukların %19'u adreslerine ilişkin bilgilere, %8'i ise telefon bilgilerine sosyal paylaşım sitelerinde yer vermektedir.
- ✓ 9-16 yaş grubu çocukların %12'si cinsel içerikli mesaj aldığını, %9'unun zorbalığa maruz kaldığını, %46'sı cinsel içerikli fotoğraf gördüğünü ve bundan rahatsız olduğunu bildirmiştir.

Yasal olmayan, cinsellik ve şiddet unsurlarını içeren sitelere kolay erişim, tehlike oluşturabilecek kişilerle iletişim, oyunlara karşı aşırı bağımlılık, terör ve uyuşturucu gibi konularda propagandalar internet kullanımındaki riskler arasındadır. Ayrıca internet kullanımında fiziksel, psikolojik, sosyal ve teknik açıdan da çocuk ve gençler istismara maruz kalabilmektedir. Bu yüzden internet kullanım süresi yerine internetin nasıl kullanıldığının araştırılması gerekmektedir. Ayrıca çevrimiçi kullanım ve erişim imkanlarının artması ile çevrimiçi risklerde de artışlar olmaktadır. Bu nedenle çocuk ve gençlerin çevrimiçi risklerden korunmalarının sağlanması için gerekli düzenlemeler yapılmalı, kişisel koruma önlemleri alınmalı, bilinçlendirme çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Ayrıca internet kullanımı ile eğitim düzeyi arasındaki olumlu ilişkiden de yararlanılmalıdır (Çelen vd., 2011). Ebeveynler, internetin eğitsel ve eğlendirici özelliklerinin yanı sıra zararlı içeriklere ve etkiye sahip olduğunun bilincindedir. Bu nedenle çocukların internet kullanımında kontrolün ve sınırlamaların olması, yasal düzenleme, filtreleme ve aile denetiminin gerekliliğine inanmaktadır. Ebeveyn denetimi, çocuğun internetin olumsuz etkilerinden korunmasındaki en önemli ve öncelikli önlemdir. Ebeveyn denetimi ile çocukların interneti amaçlar doğrultusunda, belirli zaman diliminde ve belirli süre ile kullanması sağlanmakta böylelikle internetin olumsuz etkilerinden korunmaktadır (Terkan ve Taylan, 2010).

Televizyon, çocuklar tarafından ilgi gören birinci mecra iken, sosyal yönden beklentilerin yüksek olduğu çocuk idealinin var olma olasılığı da düşmektedir. Televizyon ve bilgisayar oyunları ile meşgul olan çocuk imajı, akranları ile vakit geçiren, sosyalleşen ve kitap okuyan çocuk idealinden uzaktır. Özellikle internet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte bilgisayarlar, televizyona göre kontrolü daha zor olan ancak etkileşimli olması nedeniyle daha etkili bir araçtır. Popüler kültürün televizyonlar çocuk ve yetişkinler için ayrı olarak sunulmaması da gelişim sürecindeki tehdit unsurları arasında yerini almaktadır (Cesur ve Paker, 2007).

Çocukların televizyondan etkilenme düzeyleri yaşlarına, gelişim özelliklerine, aile yapısı ve çevresel koşullara, izlenen program türlerine göre değişmektedir. Televizyondan gelen mesajlar zihin yapısına yerleşmekte ve zamanı geldiğinde davranışlarda ortaya çıkmaktadır. Kitle iletişim araçları arasında yer alan televizyon teknolojik gelişmelere de uyum sağlayarak kendisini sürekli yenilemekte ve geliştirmekte böylece günlük yaşamdaki yerini her zaman korumaktadır. Özellikle ebeveynlerin ilgisizliği, çocuklarına yeterli zaman ayıramamaları nedeniyle çocuklar kendisini sürekli yenileyen televizyona daha çok bağlanmakta ve olumsuz etkilerine daha çok maruz kalmaktadır. Gelişmekte olan bireylerde televizyon izleme alışkanlığı özellikle dikkat süresinin kısalığı, dikkat ve konsantrasyon dağınıklığı başta olmak üzere beyin gelişiminde olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Uzun süre televizyon izleyenlerde ise düşünme ve yorumlama becerilerinde kayıplar olmaktadır. Televizyon programlarındaki çeşitlilikte çocukların televizyona fazla zaman ayırmasına neden olmaktadır. Çocuklar günde ortalama 3-4 saat televizyon izlerken olumsuz durumlardan erkek çocukları daha çok etkilenirken, korku içeren durumlardan kız çocukları daha çok etkilenmektedir. Çocuğa karşı şiddetin ve istismarın televizyonda yer alması ve çocukların bu haberleri izlemesi de kalıcı izler bırakabilmektedir. Televizyonun toplum üzerinde olumlu etki edebilmesi için kitle iletişim aracı rolünü tekrar üstlenmesi, programların eğitici nitelikte olması, toplumun ihtiyaçları ve ilgilerine yönelik nitelikli yayınların yapılması gerekmektedir (Büyükbaykal, 2007).

Televizyon insanların hayatını kolaylaştıran bir icat iken hızlı değişim süreci ile amacına uygun olarak kullanılmadığında olumsuz etkileri de beraberinde getirmektedir. Özellikle çocuklarda derslerin ihmal edilmesine, sosyal etkileşimden uzaklaşmaya, çikolata tarzı ürünlerin tüketiminde artmaya, hareketsiz yaşama, özdeşim kurma problemlerine, cinsellik olgusuna ilişkin yanlış inançlara, aile ortamında uzaklaşmaya, tüketim dürtülerinin artmasına, milli kültürün aktarılmasında sorunlara neden olabilmektedir (Arslan, 2006).

Televizyonlarda yayınlanan reklamlar çocukları olumlu ve olumsuz birçok yönden etkilemektedir. Reklamlar aracılığı ile çocuklar farklı ürünler hakkında bilgi edinebilmekte ve ürünleri ebeveynlerinden talep etmektedirler. Reklamlar çocukların ilgisini çekecek biçimde tasarlandığında ise çocukların dikkatini daha çok çekmektedir. Reklamlarda ürünler hakkında abartılı bilgiler de aktarılmaktadır. Çocuklar reklamlarda gördükleri ürünleri satın alma konusunda ısrarcı olabilmekte, aile tarafından bu istek karşılanmadığında ise gizli olarak ürünü alabilmektedirler. Ebeveynlerin büyük bir kısmı, reklamların eğlendirme, dış dünyayı tanıtmaya yarayan olumlu özelliklerinin yanında çocukların hayal gücü, dil gelişiminde bozulma, marka bağımlılığı, saldırganlık gibi gelişim üzerinde olumsuz durumlara da neden olduğunu düşünmektedirler (Karaca vd., 2007). Reklamlarda aktarılan bilgilerin doğruluğuna ilişkin inançlar yaş ilerledikçe değişmektedir. Türkiye’de ise ortalama 9 yaş civarında bu ayırım yapılabilmektedir. Reklamlarla çocuğa kültürel değerler, cinsiyet rolleri, alternatif yaşam tarzları, tüketim kalıpları, aile içi rol dağılımları ve ilişkiler aktarılmaktadır. Reklamlar, hem toplum tarafından kabul edilmiş yaşam tarzlarını hem de yeni ve aykırı yaşam tarzlarını sunmaktadır. Reklamlar çocukları yönlendirme ve bilinçaltını etkileme, bilişsel ve duyuşsal tepkiye neden olma niteliğine sahiptir. Ülkemizde reklamlar Radyo Televizyon Üst Kurulu, Reklam Kurulu ve Reklam Özdenetim Kurulu aracılığı ile denetlenmekte ve çocukların olumsuz yönde etkilenmesinin engellenmesi için çalışmalar yapmaktadır (Elden ve Ulukök, 2006). Toplumsal cinsiyet, toplumsal ve kültürel değerler yoluyla oluşturulan kadın ve erkeğe ilişkin rol modelleridir. Okul öncesi dönemde cinsiyet rolleri gözlem, model alma ve taklit yolu ile geliştirilmektedir. Bu nedenle reklamlarda yer alan cinsiyet rolleri çocuklar tarafından gözlenmekte ve taklit edilmektedir. Ancak reklamlarda kalıplaşmış yargılar ve toplum tarafından kabul edilmiş olan cinsiyet rolleri fazlasıyla kullanılmaktadır. Bu açıdan reklamlarda yer alan karakterlerin sadece çocuk olma durumlarına vurgu yapması, izleyen çocukların cinsiyet rolleri ile ilgili karmaşa yaşamasına engel olabilecektir (Gündüz Kalan, 2010).

Çocuklar televizyon karşısında zaman geçirirken çok zaman harcamakta ancak mutlu olmaktadır. Ayrıca televizyon çocukların duygularına da hitap etmektedir. Bu nedenle çocuklar, televizyonların büyük tüketici grubundadır. Televizyonda sorunlar, şiddet ile çözülebilmekte, cezaya yer verilse bile ölüme sebebiyet ile ilgili fazla içerik sunulmakta, refah ve bolluk içerisinde olan yaşantılar sunulmaktadır. Aktarılan bu tabloyu çocuklar kendi yaşantısı ile bağdaştırmaya çalışmakta, aksi durumda hayal kırıklığı yaşayabilmektedir. Bu nedenle televizyonda sunulan içeriklerde kültür ve kültürel yaşantı önemli bir unsur olmaktadır (Tokgöz, 1979).

İçinde bulunduğu sosyal çevre açısından ev dışı ortamlarda farklı uğraşları olan çocukların televizyona karşı ilgileri daha sınırlı olmaktadır. Aksine ev ortamında gününün büyük bölümünü geçiren çocuklar için en eğlenceli ve uygun araç televizyon olarak benimsenmektedir. Bu açıdan bakıldığında kitle iletişim aracı olarak kabul edilen televizyon, günümüzde kitle değişim aracı pozisyonuna gelmiştir. Alışkanlıkları, zevkleri ve kültürü değiştirmiş ve bundan da en çok çocuklar etkilenmiştir. Çocuklar üzerindeki bu etki televizyon izleme alışkanlığı ve ailenin televizyona ilişkin tutumu ile de ilişkilidir. Çocuğun televizyon ile baş başa bırakılmaması, ebeveyn denetiminde izlemesinin sağlanması, farklı olanaklar oluşturularak televizyon izleme süresinin sınırlandırılması önemlidir. Günümüz çocuklarına “televizyon çocuğu” denilmesi, çocukların yetişkinlerle birlikte aynı dizileri, programları, haberleri izlemesi ile de ilgili olan bir durumdur (Öztürk, 2012).

Küreselleşme ile birlikte çocukların medya aracılığı ile destekleyici uyarılara daha fazla erişebilirliği sağlanmış, bu durumda gelişimleri üzerinde rol almıştır. Ancak medyada yer alan programların artışı, davranış kalıpları ve rol modeller ile ilgili çatışmalara, dünya genelinde ilk cinsel ilişki yaşında düşüş olmasına, erken yaşta evliliklerin artmasına, popüler karakterler ile ilgili materyallerin tüketiminin artmasına neden olan faktörler arasında yer almasına neden olmuştur (Akt.: Ahioğlu Lindberg, 2013). Kentlerde yaşayan, düşük gelirli, azınlık topluluklarındaki küçük çocuklar geniş bir kapsamda mobil cihazlara maruz kalmakta hatta 4 yaşındaki çoğu çocuk kendi cihazlarına sahip olmaktadır. Küçük çocuklar tarafından mobil medya kullanımı hakkında ailelere yönelik önerilerin de acilen güncellenmesi gerekmektedir (Kabali vd., 2015).

Dijital çocukluk, televizyon, bilgisayar, elektronik oyunlar, internet, akıllı telefon gibi teknolojilerin yaygınlaşması ile ortaya çıkan bir kavramdır. Ancak bu teknolojik cihazlardan yayılan elektro manyetik alan kısa vadede stres, görme alanında daralma, göz yanması, kulak çınlaması, kulak bölgesinde ısınma, konsantrasyon bozukluğu, yorgunluk, halsizlik, baş dönmesi, baş ağrısı, sersemleme, gece uykusuzluğu; uzun vadede genetik yapıda bozulma, beyin hücrelerinin ölümü, lenfoma kanseri, beyin tümörü, kan beyin bariyerinin zedelenmesi, hafızada zayıflık,

kalp rahatsızlığı, kalıcı işitme sorunları, embriyo gelişiminde zarar, bağışıklık sistemin sorunları, kan hücrelerinde bozulma sorunlarına neden olmaktadır (Akt.: Kandir, 2016).

Gazetelerde ise çocuklar ile ilgili olarak yer alan haberler incelendiğinde olumsuz haberlerin, olumlu haberlerden daha fazla olduğu ve çocukların genelde mağdur olarak haberlerde yer aldığı saptanmıştır. Bu da Türkiye’de çocuk haklarının ve çocuğa yönelik politikaların geliştirilmesi ve iyileştirilmesine olan ihtiyaç için ipucu niteliğindedir. Medya ortamında çocuklara yönelik olarak hazırlanan sunumların mesaj ve içeriklerin eğitimciler, gelişim psikologları, çocuk gelişimi uzmanları gibi alanında tekin olan kişiler tarafından denetlenmesi gerekmektedir (Yıldız, 2018). Türkiye’de Cumhuriyet dönemi ile tanınmaya başlamış olan Doğan Kardeşler dergisi, modern anlamda çocuğun yetişmesinde sorumluluk üstlenmiştir. Günümüzdeki eğitsel çocuk dergileri kitabi bilgiden ileriye gidememekte, eğlence amaçlı dergiler ise çizgi film karakterlerinin materyallerini satmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle çocuklara nitelikli bilgi aktarımını sağlayacak çocuk dergilerinin artışına gereksinim duyulmaktadır (Çelik, 2014).

Oyun, bireylerin eğlenerek öğrenmesini sağlayan bir faaliyettir. Oyuncak ise oyun esnasında kullanılan tüm materyalleri içermektedir. Oyun ve oyuncak aracılığı ile çocuklar kendi iç dünyasını yansıtabilme imkânı bulmaktadır. Bu nedenle çocukların oyunlarının ve oyuncak seçimlerinin gözlenmesi tanıma sürecinde yardımcı olmaktadır. Ancak günümüzde meydana gelen teknolojik gelişmeler beraberinde sanal ortamda oynanan oyunların yaygınlaşmasını getirmiştir. Çocukların büyük bir çoğunluğu gerçek arkadaşları ile gerçek bir ortamda oyun oynamak yerine bilgisayar oyunlarını tercih etmektedir. Bunun nedenlerinden biri ise toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerin güvensiz bir çevre ortamı oluşturması ve ailelerin bu konuda endişe duymaları, çocukların evde kalmalarının daha güvenli olduğunu düşünmeleridir. Ancak bilgisayar oyunları gelişim sürecinde olan çocukların sağlıklarını da olumsuz olarak etkileyebilmektedir. İnternet, bilgiye erişimi kolaylaştıran bir uygulama iken bilinçsiz kullanıldığında ciddi düzeyde tehlikeli olabilmektedir. Sanal ortamda kurulan arkadaşlıklar, çevrimiçi oyunlar, yasal olmayan reklamların gelişim sürecinde olumsuz etkisi vardır. Televizyon ise çocuğu programlar, reklamlar ve çizgi filmler ile etkileme gücüne sahiptir. En yaygın olarak kullanılan kitle iletişim araçlarından olan televizyon özellikle tüketim çağında etkili rol oynamaktadır. Çizgi filmlerde yer alan karakterlerin reklamlarda, dergilerde kullanılması, karakterlere ilişkin materyallerin satışının yaygınlaşması, çizgi film ve reklamların eğitsel olmaktan ziyade maddi kaygılara sahip olduğunu düşündürmektedir. Özellikle okul öncesi dönem çocuklarının öğrenmesinde rol model almanın önemli bir yerinin olması çocukların televizyon, bilgisayar gibi sanal ortamlardan daha çok ve hızlı etkilenmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle ailelerin bilinçli olması çocuklarının zarar görmemesi için önemli olmaktadır.

Çocuk Hakları

Dünyaya gelen her bireyin kendisine değer verebilmesi, toplum için faydalı bir birey olması ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi nitelikli, kaliteli ve sürekliliği olan bir eğitim ile mümkün olmaktadır. Tarih boyunca toplum içerisinde sınıf ayrımları olmuş, sahip olunan haklar ise bu sınıflara bağlı olarak belirlenmiştir. Ancak günümüzde insan hakları ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan çalışmalar ile korunmaktadır. Tüm insanların sömürüye maruz kalmadan çalışabilmesi, uygun yaşam ve sağlık koşullarına sahip olması, ekonomik haklarının olması gibi konularda çalışmalar sürekli olarak yapılmakta ancak istenen düzeye tam olarak ulaşılamamaktadır. I. Dünya Savaşının sebep olduğu olumsuz etkilerin düzeltilmesi ve ortadan kaldırılması, mutlu ve barışçıl bir yaşam şartlarının oluşturulması amacı ile kurulmuş olan Milletler Cemiyeti, 26.09.1924 tarihinde Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesini kabul etmiş, ancak yeni savaşın ortaya çıkmasına engel olamamıştır. 1948’de Birleşmiş Milletler Kurulu tarafından insan hak ve özgürlükleri için esas olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi kabul edilmiştir. Bu belge içerisinde çocuk haklarına yeterli olarak değinilmediği için çocuklara özgü yeni bir belge hazırlanmasına karar verilmiştir. 20.11.1959 tarihinde ise BM Genel Kurulu 78 ülke temsilcilerinin katılımı ile Çocuk Hakları Bildirgesini kabul etmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde Çocuk Hakları Sözleşmesi son şeklini almış ve 02.09.1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye’de ise 1995 yılında Resmî Gazete ’de yayınlanarak uygulanmaya başlamıştır (Oktay, 2007). Çocukların toplum içerisinde, birey olarak yaşamını sürdürebilmesi, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerdeki çocukların yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve iş birliğinin öneminin kavranması amacıyla taraf devletler tarafından; çocuklar arasında hiçbir ayırım gözetmeme, çocukların etkin bir şekilde korunması için gerekli tedbirleri alma, tüm faaliyetlerde çocuğun yararını temel düşünce kabul etme, sözleşme içerisinde bulunan çocuklara tanınan hakların uygulanması için tüm önlemleri alma, çocuktan sorumlu kişilerin haklarına ve ödevlerine saygı duyma, tüm çocukların temel yaşam hakkına sahip olduğunu kabul etme, doğum sonrasında tüm çocukların isim ve vatandaşlık hakkına sahip olduğunu taahhüt etme, çocuğun kimliğini koruma ve yasa dışı muameleleri reddetme maddeleri başta olmak üzere toplam 54 maddeyi içeren Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile çocuk hakları yasal güvence altına alınmıştır (UNICEF, 2004).

Çocuk Hakları Komitesi ise, çocuk haklarına ilişkin konuların görüşülmesi ve geliştirilmesi amacıyla 10 uzman kişiden oluşturulmuştur. Komitenin birincil görevi, sözleşmeyi kabul etmiş olan devletlerin sorumluluklarını yerine getirme sürecindeki ilerlemelerini gözlemlemektir (Oktay, 2007).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Türkiye’de çocukların korunmasını sağlayan kurumdur. Bu kurumun 2828 sayılı Kuruluş Kanununa göre korunmaya muhtaç çocuklar “beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olan çocuklar” şeklinde tanımlanmaktadır. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ve Çocukları Koruma Kanunu, Türkiye’de çocukları korumaya yönelik en temel girişimlerdir. Cenevre Bildirgesinde çocukların gelişimleri için imkanların sağlanması, beslenme, sağlık ve tedavi ihtiyaçlarının karşılanması, terk edilmiş olan çocukların korunması, büyük zarar neden olan olay veya durum anında öncelikli olarak çocuğa yardım edilmesi, istismara karşı korunmanın sağlanması, kardeşlik duyguları ile eğitimin sağlanması konuları yer almaktadır. Çocukları Koruma Kanunu ise çocukların korunması amacıyla oluşturulmuş olan iç hukuk normudur. Çocuklar gelişimsel özellikleri gereği bağımlı yaşamaları, geleceğe yönelik potansiyellerinin olması nedeniyle korunmaya gereksinim duyan grup içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle Çocuk Koruma Kanunu ile çocukların çeşitli açılardan korunması hedeflenmektedir (Yıldırım Doğru, 2015).

Çocuğun korunmasında kullanılan sistem yaklaşımı, bütüncü bir bakış açısı sunmaktadır. Sistem yaklaşımı, bütün çocukların hedef grup olarak kabul edilmesini, problemlerin bir bütün olarak değerlendirilmesini, kaynakların verimli olarak kullanılmasını, ortak bir amaç için birlik olunmasını ve her şartta çocuğun yararına dikkat edilmesine katkı sağlayabilecek bir yaklaşımdır. Bu sistemde politikalar, yasalar, hizmeti sağlama, işbirliği ve sorumluluğu üstlenebilme önemlidir. Ayrıca çocukların bakımlarının sağlanması ve katılımları da koruma kapsamında düşünülmektedir. Çocukları Koruma Fonu çocuğun korunması ile ilgiler, kamu farkındalığına ve desteklerine değinmektedir. Toplumsal değişimler, modern çocukluk paradigması ile çocukların korunmasının bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerekmektedir. Bütüncül yaklaşım, çocukların korunmasında sistem yaklaşımının kullanılmasını sağlamıştır. Bu sistem yaklaşımı sayesinde, sorunlar henüz ortaya çıkmadan önlenilecek ve işbirliği ile çocukların korunmasında önemli adımlar atılabilecektir. Bunun gerçekleşmesi için ise yasal ve politik sınırların belirlenmesi, bu sistemin uygulamaya dönüşmesinin desteklenmesi, sivil toplum örgütleri, gönüllüler ve devlet mekanizmaları ile birlikte çalışma gerekmektedir (Elmacı, 2018).

Çocuk Hakları Eğitimi, tüm okul yaklaşımını kapsamalı, saygılı eğitim ortamlarında yaparak yaşayarak öğrenme ile eğitim-öğretim sürecinin içerisinde yer almalıdır. Bu eğitim kapsamında öncelikle aileler bu hakların bilincinde olmalı ve çocuklarını yetiştirirken bu hakları hem uygulamalı hem de çocuklarına aktarmalı, haklarına nasıl sahip çıkacağı, hak ihlali durumunda neler yapabileceğine ilişkin çocuklarına eğitim vermelidir. Eğer aileler bunu başarır ise toplumsal düzende değişim ve dönüşüm başlayacak bu da toplumun sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürmesinde etkili olacaktır. Ancak burada kritik nokta çocuk haklarına ilişkin eğitimin eş zamanlı sağlanması ile gelişimin desteklenmesidir (Özdemir Uluç, 2018).

Çocuğun bir birey olduğunun kabulü, çocuk haklarının temel olarak görülmektedir. Ancak günümüz toplumlarında bu ilkenin yeterince kabul görmediği düşünülmektedir. Çünkü şiddet, madde kullanımı, istismar, göç cinsel sömürü, özellikle kız çocuklarının eğitim almasının engellenmesi, eğitimsizlik, yoksulluk gibi problemler hala varlığını sürdürmektedir. Birçok problemin köklerini sağlamlaştırmakta ve kısa dönemli çözümler ile bu sorunların üstesinden gelinememektedir. Bunun yanında var olan sorunlara gün geçtikçe yenileri de eklenmektedir. İç göçlerin varlığı, düzensiz ve dengesiz gelir dağılımı, nüfus artışının hızlı olması, eğitimden yeterince yararlanamama, işsizlik oranlarındaki yükseklik, istismar gibi faktörler korunma ihtiyacı olan çocukların sayısının artmasının başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Eğitim açısından ülkemizdeki durum incelendiğinde ise kız çocuklarının yarısının, erkek çocukların ¼’ünün zorunlu eğitim sonrasında eğitim hayatına devam edemedikleri görülmektedir. Okul çağı çocuklarının büyük bir bölümü de ailelerin maddi imkansızlıkları nedeni ile erken dönemde düşük ücret karşılığında, sosyal güvence olmaksızın çalışmaya başlamaktadır. Kırsal kesimde ise ailelerine ait tarlalarda çalışan çocuklar ücret almadan aile işçisi olarak çalışmaktadır. Kent merkezlerinde ise çocuklar genellikle küçük işletmelerde sağlıksız koşullarda, ağır işlerde, düşük ücretle, uzun süre ve sosyal güvence olmadan çalışmaktadırlar. Ayrıca çocuklar istismar açısından değerlendirildiğinde de çocukların haklarından yararlanmadığı görülmektedir. Çocuğa yönelik her türlü kötü davranış istismar olarak kabul edilmektedir. Çocuklar tokat atma ile başlayıp ölümle sonuçlanabilen şiddetle karşılaşma olasılığına sahiptir. Şiddet çocukların hem bedenlerinde hem de ruhunda iyileşmesi zor olan yaralara yol açmaktadır. Aile içerisinde cinsel istismarın yani ensest vakalarında raporlardaki oranlardan daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Sokakta çalıştırılan çocuklar da çocuk hakları ihlalleri arasında yerini almaktadır. Bu grupta yer alan çocuklar zamanla sokakta yaşayan çocuklar grubuna dönüşmektedir. Parçalanmış aile, çarpık kentleşme, ihmal, istismar gibi birçok faktör çocukları bu duruma sürükleyebilmektedir. Kısaca Türkiye’de çocuk hakları ile ilgili yasal düzenlemeler olmasına karşın yeterli

seviyede ilerleme sağlanamamıştır. Çocuklar için uygun ortamın oluşturulması ve haklarının korunması için açılması gereken uzun bir yol vardır (Polat, 2008).

SONUÇ ve ÖNERİLER

İnsanlığın geçirmiş olduğu değişim ve gelişmeler nesiller arası aktarım ile bir sonraki kuşağı etkilemektedir. Toplumun en küçük birimi olan aileler ise bu değişimlerin aktarılmasında kritik role sahip olmaktadır. Ancak bu değişimler her zaman olumlu olarak sonuçlanmamakta, tahmin edilemeyen sorunlara da neden olabilmektedir. Tarihsel sürece bakıldığında çocuğun birey olarak kabul edilip, uygun eğitimi alması, söz hakkı olduğunun kabul edilmesi, çocuklara özgü kıyafetlerin yaygınlaşması ve çocukların yetişkinlerden farklı bir birey olduğunun kabul edilmesi zaman almıştır. Ancak çocukların “çocuk” olarak kabul edilmesinden sonra gelişim ve değişimler hız kazanmış, yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin ise bölge ile sınırlı kalmaması için dünya genelinde çalışmalar gerçekleştirilmiş, topluluk olarak kararlar alınmıştır. Ülkelerin yenileşme faaliyetlerinin hızlanması, bilim ve teknolojinin gelişmesi, küreselleşme, sanayileşme ve diğer birçok unsur ile insanların yaşam sürelerinin de uzaması sağlanmıştır. Sağlık bireyler sağlıklı toplumların oluşmasına katkı sağlamış ve sağlıklı bir gelecek inşa edilmiştir. Ancak bu yenileşme hızına bireylerin özellikle ailelerin ayak uyduramaması çocukların olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Gelişen teknoloji ve medya aracılığı ile doğru ve yanlış bilgiye erişim kolaylaşmış, yaygınlaşması da hız kazanmıştır. Günümüzde çocuklar medya ve teknolojik cihazlar ile daha çok zaman geçirmektedirler. Özellikle okul öncesi dönem çocuklarının öğrenme sürecinde aktif olan model olarak öğrenme, medya ve teknolojik cihazlardan daha çok etkilenmelerine neden olmaktadır. Ebeveynlerin programları, oyunları ve oyuncakları yeterince denetleyemediği durumda ise doyumsuz çocuklar karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle öncelikle çocuk sahibi olan ailelerin TV programlarında daha seçici olması, oyun ve oyuncakların gelişimsel olarak çocuğa uygunluğu konularında daha bilinçli olmaları gerekmektedir. Çocuğun gelişimi ve eğitimi konusunda tüm topluma erişimin sağlanması yaygınlaşmalı, medya aracılığı ile bilgilendirici programlarında yaygınlaşması sağlanmalıdır. Böylelikle toplumsal değişimde çocukların hiç zarar görmemesi veya en az zararla süreci atlattığı sağlanmalı, gelecek nesillerin de sağlıklı olmalarına katkıda bulunulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ahioğlu Lindberg, E.N. (2013). Küreselleşen Dünyada Ve Türkiye’de Çocukluğun Durumu, Kastamonu Eğitim Dergisi, 21(1), 1-10.
- Akbaş, E., Atasü Topçuoğlu, R. (2009). Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu Eleştirel Bir Değerlendirme. Toplum ve Sosyal Hizmet, 20(1), 95-103.
- Akbulut, H., Akar Vural, R. (2012). Çocukluğun Anımsanışı: Masumiyet Arayışında Uzak/Yakın Geçmiş Nostaljisi. Milli Folklor, 24(95), 249-262.
- Akçay, D., Özcebe, H. (2012). Okul Öncesi Eğitim Alan Çocukların Ve Ailelerinin Bilgisayar Oyunu Oynama Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi. Çocuk Dergisi, 12(2), 66-71.
- Akçay, Z. G.(2018). Televizyon Dolayısıyla Melezleşen Çocuk Oyunları. Ana Dili Eğitimi Dergisi, 6(1), 114-133.
- Altunay, A. (2015). Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Yeni Medya. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 9(1), 410-428.
- Arslan, A. (2006). Bir Sosyolojik Olgu Olarak Televizyon. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1-17.
- Aslan, K. (2002). Değişen Toplumda Aile Ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar. Ege Eğitim Dergisi, 1(2), 25-33.
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4(8), 101-129.
- Büyükbaykal, G. (2007). Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri. İletişim Fakültesi Dergisi, 31-44.
- Cesur, S., Paker, O. (2007). Televizyon ve Çocuk: Çocukların TV Programlarına İlişkin Tercihleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(19), 106-125.
- Çelen, F. K., Çelik, A., Seferoğlu, S. S. (2011). Çocukların İnternet Kullanımları Ve Onları Bekleyen Çevrim-İçi Riskler. Akademik Bilişim, 2-4.
- Çelik, T. (2014). Türkiye’de Çocuk Olmanın Tarihi: Doğan Kardeş Dergisi. (içinde) Hasan Ersel. Kazım Taşkent, Yapı Kredi ve Kültür Sanat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 193-232.
- Demirkan, S. (2006). Türk Ailesinin Korunması Ve Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşları İle İşbirliğinin Önemi. Aile Ve Toplum Eğitim-Kültür Ve Araştırma Dergisi, 8(3),91-96.

- Dervişoğlu, E. (2017). Cumhuriyetten Günümüze, Yazarların Anılarında Oyun Ve Oyuncaklar. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi,10(19), 89-106.
- Dilmen, N. E., Ögüt, S. (2010). Sosyalleşmenin Yeni Yüzü: Sosyal Paylaşım Ağları. Marmara Üniversitesi Yeni Medya Ve Etkileşim Konferansı Bildiri Kitapçığı, 237-242.
- Elden, M., Ulukök, Ö. (2006). Çocuklara Yönelik Reklamlarda Denetim Ve Etik. Küresel İletişim Dergisi, 2, 1-23.
- Elmacı, D. (2018). Çocuk Korumada Sistem Yaklaşımı. Prof. Dr. Emine Akyüz'e Armağan Akademisyenlikte 50 Yıl (Editör: Yasemin Karaman Kepenekci, Pelin Taşkın), Ankara: Pegem Akademi, 171-182.
- Ercan, R. (2011). Modern Çocukluk Paradigması. Journal Of World Of Turks/Zeitschrift Für Die Welt Der Türken, 3(2), 85-98.
- Erkut, Z., Balcı, S., Yıldız, S. (2017). Tarihsel Süreç İçinde Çocuk. Çocuk Ve Medeniyet Dergisi, 2017/1, 17-28.
- Ersoy İnci, P. (2017). Türk Sinemasında Çocuk, Oyun Ve Oyuncak İmgeleri Üzerine Düşünceler. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 10(19), 27-42.
- EU Kids Online Türkiye (2010). Avrupa çevrimiçi çocuklar araştırma projesi Türkiye sonuçları. <http://eukidsonline.metu.edu.tr>, Erişim Tarihi: 24/06/2018.
- Gündüz Kalan, Ö. (2010). Reklamda Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Teorisi Bağlamında Konumlandırılışı:'Kinder' Reklam Filmleri Üzerine Bir İnceleme. İletişim Fakültesi Dergisi, 1(38), 75-89.
- Kabali, H. K., Irigoyen, M. M., Nunez-Davis, R., Budacki, J. G., Mohanty, S. H., Leister, K. P., & Bonner, R. L. (2015). Exposure And Use Of Mobile Media Devices By Young Children. Pediatrics, 136(6), 1044-1050.
- Kandır, E. H. (2016). Dijital Çocukluğun Esaretinden Kaçış: Doğa Eğitimleri. Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı, 17-20.
- Karaca, Y., Pekiyan, A., Güney, H. (2007). Ebeveynlerin Televizyon Reklam İçeriklerinin Çocuklar Üzerindeki Etkilerini Etik Açıdan Algılamalarına Yönelik Bir Araştırma. Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 233-250.
- Karadeniz, C., Atar, M. (2017). Türkiye'de Oyuncak Müzelerinin Durumu Ve Sürdürülebilirliği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 16(61), 477-492.
- Karakuş Öztürk, H. (2017). Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13, 253-276.
- Lambert, T.(2017). A Brief History of Children. A World History Encyclopedia, <http://www.localhistories.org/children.html>, Erişim Tarihi: 23/06/2018.
- Oktay, A. (2007). Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem (6.Baskı), İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Özcan, Ö. (2017). Orta Çağ'dan Erken Modern Döneme Çocukluğun Tarihsel Gelişimi. Çocuk Ve Medeniyet Dergisi, 2017/2, 91-125.
- Özdemir Uluç, F. (2018). Çocuk Haklarının Hayata Geçirilmesine Yönelik Bir Adım: Çocuk Hakları Eğitimi. Prof. Dr. Emine Akyüz'e Armağan Akademisyenlikte 50 Yıl (Editör: Yasemin Karaman Kepenekci, Pelin Taşkın), Ankara: Pegem Akademi, 183-192.
- Öztürk, M.E. (2012). Kişilik Gelişimi Açısından Çocuk Ve Televizyon (2.Baskı), Ankara: Nar Yayınları.
- Polat, O. (2008). Türkiye'de Çocuk Haklarının Durumu. Toplum ve Demokrasi, 2 (2), 149-157.
- Sağ. V. (2003). Toplumsal Değişim Ve Eğitim Üzerine. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 27(1), 11-25.
- Sormaz, F., Yüksel, H. (2012). Değişen Çocukluk, Oyun Ve Oyuncanın Endüstrileşmesi Ve Tüketim Kültürü. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(3), 985-1008.
- Şirin, M. R. (2017). Çocuk Ve Çocukluk: Kültürel Ve Sosyolojik Boyut. Çocuk Ve Medeniyet Dergisi, 2017/1, 5-13.
- Terkan, N., Taylan, A. (2010). İnternet ve Çocukların Korunması: Ebeveyn Kontrolü. ResearchGate Conference Paper, 338-342.
- Tezel Şahin, F., Cevher, F. N. (2007). Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış. 775-789.
- Tokgöz, O. (1979). Televizyon reklamları ve çocuklar. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 34(01).

- Türk, İ.C. (2011). Osmanlı Devleti'nde Okul Öncesi Eğitim. Milli Eğitim Dergisi, 192, 160-173.
- UNICEF (2004). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Unicef Türkiye.
- Ural, A. (2018). Çocukluğa Uzanan Görünen El. Prof. Dr. Emine Akyüz'e Armağan Akademisyenlikte 50 Yıl (Editör: Yasemin Karaman Kepenekci, Pelin Taşkın), Ankara: Pegem Akademi, 136-146.
- Yavuzer, H. (2016). Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi (39.Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım Doğru, S.S. (2015). Yasal Düzenlemeler (Editör: S. Sunay Yıldırım Doğru), Çocuk Hakları Ve Koruma Aile Refahı Ve Koruma (3.Baskı), Ankara: Eğiten Kitap, 1-41.
- Yıldız, C. (2018). Gazetede Çocuklar: Hürriyet, Sabah, Sözcü Ve Posta Örnekleri. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 281-294.

Halk Eğitim Merkezi Kursiyerlerinin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri: Ordu İli Örneği

Lifelong Learning Tendencies of Public Education Center Trainees: The Case of Ordu Province

ÖZET

Bu araştırma ile Ordu ilinde Halk Eğitim Merkezlerinde kursa devam eden kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri kursiyerlerin çeşitli demografik özellikleri bağlamında incelenmiştir. Araştırmanın verilerini toplamak için Diker Coşkun (2009) tarafından geliştirilen Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Ordu ili genelinde Halk Eğitim Merkezlerinde çeşitli kurslara devam eden ve kolay ulaşılabilir örnekleme metoduyla belirlenen 212 kursiyer oluşturmuştur. Araştırmada elde edilen sonuçlar şunlardır: Kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları onların cinsiyetine göre farklılaşmamaktadır. Kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları onların yaşına göre farklılaşmamaktadır ancak kursiyerlerden 48 yaş ve daha büyük yaşta olanların öğrenmeyi düzenlemeye yoksunluk alt boyutu algıları yaşı 18 ile 27 arasında olan kursiyerlere göre daha yüksektir. Kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları onların medeni durumuna göre farklılaşmamaktadır ancak evli kursiyerlerin motivasyon, sebat ve merak yoksunluğu alt boyutlarında algıları bekar kursiyerlere göre daha yüksektir. Kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları onların eğitim düzeyine göre farklılaşmamaktadır. Kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları onların çalışma durumlarına göre farklılaşmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşam Boyu Öğrenme, Halk Eğitimi, Eğilim.

ABSTRACT

With this research, the lifelong learning tendencies of the trainees attending the course at the Public Education Centers in Ordu province were examined in the context of various demographic characteristics of the trainees. The Lifelong Learning Tendency Scale developed by Diker Coşkun (2009) was used to collect the data of the research. The study group of the study consisted of 212 trainees who attended various courses at Public Education Centers throughout Ordu province and were determined by an easily accessible sampling method. The results obtained in the research are as follows: It was concluded that the trainees' perceptions of lifelong learning tendency are high. The perceptions of the lifelong learning tendency of the trainees do not differ according to their gender. Trainees' perceptions of lifelong learning tendency do not differ according to their age, but those who are 48 years old and older have higher perceptions of the deprivation dimension in regulating learning than trainees between the ages of 18 and 27 Dec. The perceptions of lifelong learning tendency of trainees do not differ according to their marital status, but the perceptions of married trainees in the motivation, persistence and curiosity deprivation sub-dimensions are higher than those of single trainees. The perceptions of the lifelong learning tendency of the trainees do not differ according to their education level. The perceptions of the lifelong learning tendency of the trainees do not differ according to their working situations.

Keywords: Lifelong Learning, Public Education, Trend.

GİRİŞ

Eğitim, bir plan çerçevesinde bireyin davranışlarında kendi deneyimleri yoluyla istendik davranışlar oluşturma süreci olarak tanımlanmaktadır (Ertürk, 1972; akt: Türkkan, 2019). Öğretim ve öğrenme ise bireyin doğumuyla başlar ve hayatı sonlanana kadar devam eder. Bireyin yaşamı boyunca öğrenmeye ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı karşılamak için kendisini daima öğrenme faaliyetlerinin içerisine koyar (Bahat, 2013). Öğrenme üç tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar formal, informal ve algın öğrenmedir (Ünal ve Adıyaman, Algın öğrenme, 2017). Bireyin öğrenmesi düzenlenmiş bir çevrede ve planlı bir şekilde gerçekleşmeyebilir. Bu durumda algın öğrenme devreye girer ve formal eğitimin yeterli olmadığı noktalarda kişinin öğrenmesini zaman ve mekâna bağlı kalmadan her halükârda gerçekleştirebilir (Özen, 2011). Ünal ve Adıyaman (2020) algın öğrenmeyi belirli bir plana bağlı olmayan, doğal süreçte ve gelişigüzel bir biçimde gerçekleşen öğrenme olarak tanımlamaktadır. Algın öğrenmede belirli bir hedef ve ulaşılacak amaç olmadığı için öğrenilen davranışlar olumlu veya olumsuz olabilmektedir. Eğitsel bir içeriğe sahip olma zorunluluğu olmayan algın öğrenmede toplumsal norm ve değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması en önemli beklentiler arasındadır (Gülde, 2022). Eğitim bilimlerine algın öğrenme kavramından önce bu tarz öğrenmeler hayat boyu öğrenmelere dahil edilmekteydi ve bu öğrenme çeşidi MEB (2009) tarafından bireyin hayatı boyunca kendisine sosyal, toplumsal ve/veya kişisel olarak gerekecek bilgi, beceri ve yeterlilikleri geliştirmek adına yaşamı boyunca katıldığı her türlü öğrenme faaliyeti olarak tanımlanmıştır. Bosco (2007; akt. Doğan, 2022) önceden sadece sınırlı ve zorunlu zamanlara sığdırılarak sınırlandırılan öğrenmenin, günümüzde bu sınırlandırmalardan kurtulduğunu ve öğrenmenin insanın doğumundan başlayarak ölene kadar devam ettiğinin kabul edildiğini ifade etmektedir.

Nurdan Pınar Deveci¹

How to Cite This Article

Deveci, N.P. (2023). "Halk Eğitim Merkezi Kursiyerlerinin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri: Ordu İli Örneği" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7628-7638. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.70927>

Arrival: 26 June 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Öğretmen, MEB, Ordu, Türkiye. ORCID: 0009-0003-6182-6789

Hayat boyu öğrenme terimi ile örgün ve yaygın öğrenme ile teknik ve mesleki becerilerin kazanılmasını içeren öğrenmeler kastedilmektedir (Yalçın, 2023). Clark (2005) ise yaşam boyu öğrenmeyi bireyin yaşamı boyunca sahip olduğu bilgi, beceri ve tutumları değişen şartlara uyarlayarak yeni durumlara uyum sağlaması olarak tanımlamaktadır. Soran ve arkadaşları (2006) da günümüzde toplumların kendilerini geleceğe taşıyabilmesi için toplum bireylerinin yaşam boyu öğrenme becerilerini geliştirerek kendilerini çağın gerektirdiği becerilerle donatması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu doğrultuda 21. yy. yeterlikleri arasında insanların gelişen bilgi ve teknolojilere ayak uydurabilmek adına daima öğrenen kimliği olması gerektiği tekrar gündeme gelmekte ve bu da yaşam boyu öğrenme kavramını daha da önemli bir hale getirmektedir. Bu araştırmanın problem cümlesi şudur:

Halk eğitim merkezi kursiyerlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ne düzeydedir?

Halk eğitim merkezi kursiyerlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerini incelemeyi amaçlayan bu araştırmanın amacına ulaşabilmesi için aşağıda sıralanan alt problemlere cevap aranacaktır:

1. Halk eğitim merkezi kursiyerlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ne düzeydedir?
2. Halk eğitim merkezi kursiyerlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimi düzeyleri kursiyerlerin cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Halk eğitim merkezi kursiyerlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimi düzeyleri kursiyerlerin yaşına göre farklılaşmakta mıdır?
4. Halk eğitim merkezi kursiyerlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimi düzeyleri kursiyerlerin medeni durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
5. Halk eğitim merkezi kursiyerlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimi düzeyleri kursiyerlerin eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
6. Halk eğitim merkezi kursiyerlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimi düzeyleri kursiyerlerin bir işte çalışıp çalışmama durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Yaşam Boyu Öğrenme

Yaşamın her alanında farklı uyaranlara maruz kalan bireyler bu uyaranlara tepkiler geliştirmekte ve uyarıcı ile tepkinin pekiştirilmesi neticesinde öğrenmeler pekiştirilerek kalıcı olmaktadır (Bacanlı, 2019). Bireyin öğrenmesi sadece kişisel değil aynı zamanda toplumsal bir mevzuudur ve öğrenme faaliyetlerinin hassasiyetle planlanması gerekmektedir zira toplumun ve bireyin ihtiyaçlarının denkleştirilerek bir eğitim planı hazırlanması ve uygulanması toplum için de oldukça önem taşımaktadır (Wagner, 2015). Bireylerin hayata karşı sergiledikleri duruş ve olaylara bakış açıları birbirinden farklıdır ve bu durum genel geçer bir bilgi edinme stratejisinin var olmasını engeller. Her birey farklı bir öğrenme stratejisi ile öğrenmektedir ve bu durum bireyin yaşamı boyunca devam eder, yani eğitim süreklidir (Sönmez, 2005). Ancak Bülbül (1991; akt: Bahat, 2013) hayat boyu eğitimin gelişigüzel olmadığı, kişinin gereksinim ve ilgileri doğrultusunda yaşam boyunca sürecek şekilde düzenlenen bir eğitim olduğunu unutmamak gerektiğini belirtmektedir.

Yaşam boyu öğrenme kavramıyla bireyin hayatı boyunca gerçekleştirdiği tüm öğrenim faaliyetleri kastedilmektedir. Yaşam boyu öğrenme ile bireye hayatını çağın gerektirdiği yeterlilikleri kazanarak devam etme şansı verilmektedir (Berberoğlu, 2010). Epçaçan (2013) yaşam boyu öğrenmenin amacının topluma sorgulayan, eleştiren, iletişim kurabilen, yaratıcı düşünebilen, gelişen teknolojiyi takip ederek çağa ayak uydurabilen bireyler kazandırmak olduğunu ifade etmektedir. Toplumların gelişerek yoluna devam etmesi ancak vatandaşlarının kendi eğitimlerine gereken önemi vermesi ile mümkün olmaktadır, bu sebeple kişinin kendi öğrenmesinin sorumluluğunu alması gerekmektedir (Can, 2011). Yaşam boyu öğrenme ile birey yaşamı boyunca öğrenme düzeyini ve yeterliliklerini geliştirmektedir ve bu sebeple yaşam boyu öğrenmeyi benimsemiş bireylerin olduğu toplumlarda rekabet ve iş gücü de artmaktadır (Günüç, Odabaşı ve Kuzu, 2012). Diker Coşkun (2009) yaşam boyu öğrenmenin alt boyutlarının motivasyon, sebat, merak ve öğrenmeyi düzenleme olduğunu ifade etmektedir. Budak (2009) kişilerin öğrenmeye ne kadar istekli olduklarının yaşam boyu öğrenme konusunda oldukça önemli olduğunu, bu hususta becerilerinin ne kadar erken yaşta geliştirildiğinin kritik olduğunu zira kişi yaşam boyu öğrenme becerilerini ne kadar erken yaşta öğrenirse öğrenmelerinin o derecede bağımsız olacağını ifade etmektedir. Günüç ve arkadaşları (2012) kişilerin yaşı, ekonomik durumu, motivasyonu ve kültürel alt yapısının yaşam boyu öğrenme becerilerini etkileyen önemli unsurlar olduğunu ve hatta bazen insanların yaşam boyu öğrenmesine engel olabileceğini belirtmektedir.

Halk Eğitimi, Önemi ve Halk Eğitim Merkezleri

Fransa, Türkiye ve birkaç ülke harici terim olarak tercih edilmeyen Halk Eğitimi'nin yetişkin eğitimi ve yaygın eğitim terimleri ile eş anlamlı kullanıldığı görülmektedir. Kimi çevreler halk eğitimini okuma yazma bilmeyen yetişkinlere okuma yazma, belki biraz da matematikte 4 işlem öğreten eğitim faaliyetleri olarak görürken kimi çevreler kadınlara bıçkı-dikiş öğreterek onlara ekonomik bağımsızlık kazandıracak beceriler kazandıran kurslar olarak; kimi çevreler de kitle iletişim araçları aracılığıyla insanları çeşitli konularda bilgilendirmek için düzenlenen etkinlikler olarak tanımlamaktadır. Eğitimin sadece örgün eğitim kurumları ile sınırlandırılmayacağı çünkü insanın beşikten mezara kadar öğrenme ihtiyacı içinde olduğu anlaşıldığından halk eğitiminin önemi günden güne artmaktadır (Darkenwald, Merriam, 1982; akt: Bahat, 2013). MEB (2010) yaygın eğitimi “örgün eğitim sisteminde bulunan veya bulunmayan kimselerin kendi ilgi, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda onların sosyo-kültürel ve ekonomik düzeylerini geliştirmeyi hedefleyen; süre, içerik ve düzey bakımından değişiklik gösteren eğitim, öğretim, üretim ve rehberlik faaliyetlerinin tümü” olarak tanımlarken Okçabal (2006) “toplumda bir görev ve sorumluluğu olan yetişkin vatandaşlar ile okul çağındaki öğrencilerin katıldığı eğitimci-katılımcı ilişkisi ile yürütülen düzenli ve tasarılı bir eğitim süreci olarak tanımlamaktadır.

Hayat devam ettiği müddetçe insanların kendisini güncel bilgi ve teknolojilerle donatabilmesi için kendilerini güncel tutmaya ihtiyaçları vardır ve bunun en önemli sebebi kişinin ekonomik kaygılarından zira öğrencilik yıllarında edinilen bilgiler ya zamanla unutulmaktadır ya da güncelliklerini yitirmektedirler. Bu da kişilerin iş ortamında beceri ve yeterliklerinin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Kişilerin kendi beceri ve yeterliklerini güncel tutabilmek için yeni bilgi, beceri ve tutumları edinmeleri gerekmektedir (Duman, 2000). Ekonomik nedenlerin yanında kişileri yetişkin eğitime yönelten sosyal nedenler de bulunmaktadır. Toplumların nasıl bir vatandaşa ihtiyacı olduğu toplumun tarihsel geçmişine, sosyal, ekonomik, siyasal, teknolojik ve kültürel değişimlerine bağlı olarak farklılıklar göstermekte iken halk eğitimi ile toplumun ihtiyacı olan vatandaşı yetiştirme, vatandaşlarının özelliklerini ihtiyaç doğrultusunda güncellemek amaçlanmaktadır. Bireylerin kendilerini güncellemesi, hoşgörü ve demokrasi becerilerini arttırabilmeleri, çevrelerine ve toplumun diğer üyelerine daha hoşgörülü olabilmeleri için yetişkin eğitimlerinin verildiği merkezlere ihtiyaç duymaktadırlar (Okçabal, 2006). Yetişkin eğitimlerini gerekli kılan kültürel ve siyasal nedenler de bulunmaktadır. İnsanlar okuma-yazma öğrenme, eksiklerini giderme, boş zamanlarını değerlendirme ve bilinçli birer vatandaş olarak hak ve sorumluluklarını öğrenerek bunları layığın ile yerine getirebilmek için yetişkin eğitimlerine ihtiyaç vardır (Celep, 2003).

Duman (2000) yetişkin eğitimlerinin amaçlarını şu şekilde sıralamaktadır:

- ✓ Okuma-yazma eğitimleri,
- ✓ Mesleki beceriler kazandırma eğitimleri,
- ✓ Aile eğitimleri,
- ✓ Tüketici eğitimleri,
- ✓ Yurtaşlık eğitimleri,
- ✓ Tamamlayıcı eğitimler,
- ✓ İletişim becerilerini arttırma eğitimleri,
- ✓ Boş zaman değerlendirme eğitimleri.

Oktay (2001; akt: Bahat, 2013) hayat boyu eğitimin örgün eğitimin alternatifi olmadığı ancak bireyin örgün eğitimde eksik kaldığı yönlerini fark etmesiyle sonraki süreçte tamamlayabileceği bir eğitim süreci olarak düşünülebileceğini ifade etmektedir. Hayat boyu öğrenmede sadece kişisel ve sosyal amaçlar bulunmamaktadır. Bunların yanında ekonomik amaçları da bulunmakta ve insana bilgiye yatırım yapma, dijitalleşme gibi bilgi ve becerileri kazandırma fırsatı da yaratmaktadır (Ayyıldız, 2023). Alkan ve arkadaşları (1996; akt: Bahat, 2013) hayat boyu öğrenme sisteminde aksaklık olması ve yeterince düşünülmeden planlanması durumlarında işsizlik ve toplumsal huzursuzluk problemlerinin yaşanabileceğinin altını çizmektedir.

Kurt (2000; akt: Dolanbay, 2014) Halk Eğitim Merkezlerini örgün eğitimi tamamlayamadan herhangi bir sebeple eğitim sistemi dışına çıkan veyahut örgün eğitimden mezun olsa da kendisini bazı konularda geliştirmek isteyen kişilerin ve mesleki becerilerini geliştirmek isteyen kişilerin gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan eğitim türüne halk eğitimi adı verilirken bu eğitimlerin verildiği merkezlere de Halk Eğitim Merkezi adı verildiğini belirtmektedir.

Çağımızda bilgi ve teknolojinin anlık değişimi ve ilerleyişi gelecek ihtiyaçların kestirilmesinin zorlaşmasına ve gelecekte hangi eğitimlere ihtiyaç duyulabileceğinin kestirilememesine ve eğitimlerin planlanmasında güçlükler neden olmaktadır. Eğitim ihtiyaçları günümüzde önceden kestirmekten öte ihtiyaç belirginleştikçe fark edilmektedir. Bu durum eğitimdeki bu ihtiyaçların giderilmesine yönelik örgün bir merkezin varlığını ihtiyaç kılmaktadır (Özengi, 2017). Türkiye’de bu ihtiyaçların karşılanmasında Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü sorumludur (Resmi Gazete, 2018). Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’nün

merkez sorumluluğunu taşrada Halk Eğitim Merkezleri üstlenmektedir. Türkiye de 2022 yılı itibariyle 998 Halk Eğitim Merkezi bulunmaktadır (MEB, 2023).

Bireylerin yaşam boyu öğrenme çabalarını desteklemek için Halk Eğitim Merkezleri önemsenmeli, sayısı ve kurs çeşitliliği artırılmalıdır (Dolanbay, 2014). Okuma-yazma bilmeyenlere bu becerileri kazandırmanın yanında kişilerin mesleki ve teknik becerilerini de artırarak onlara iş hayatları konusunda da yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda boş zamanlarında kendilerini ilgili oldukları konularda geliştirmek isteyen kişilere de kurs imkânı sağlayan Halk Eğitim Merkezlerinin bireylere olduğu gibi toplumlara da faydası bulunmaktadır. (Türkoğlu ve Uça, 2011)

Tüik (2018) verilerine göre Türkiye’de 2009-2017 yılları arasında kurum ve kuruluşlar bazında Halk Eğitim Merkezlerinden faydalanan kişi bilgileri Tablo 1’de gösterilmiştir:

Tablo 1: 2009-2017 yılları arasında Halk Eğitim Merkezlerinden faydalanan kişi bilgileri

Kurum ve Kuruluş	Yıl	Kurs Sayısı	Bitiren			Sertifika/katılım belgesi sayısı
			Toplam	Erkek	Kadın	
Toplam	2009	19 817	810 279	403 933	406 346	616 879
	2010	63 748	2 574 744	1 431 120	1 143 624	2 090 010
	2011	64 239	2 392 828	1 306 396	1 086 432	1 180 452
	2012	77 715	3 095 003	1 745 241	1 349 762	1 629 753
	2013	72 321	3 294 418	1 888 992	1 405 426	1 688 667
	2014	63 557	2 970 906	1 620 361	1 350 545	1 175 459
	2015	71 127	5 526 014	3 227 797	2 298 217	1 875 098
	2016	72 167	7 425 138	4 182 786	3 242 352	3 025 690
Bakanlık ve bağlı kurum/kuruluş	2009	89 062	5 236 438	2 854 513	2 381 925	2 672 946
	2010	6 236	334 616	238 825	95 791	240 383
	2011	43 545	1 567 020	976 083	590 937	1 412 774
	2012	42 430	1 122 444	717 808	404 636	377 808
	2013	50 003	1 206 601	820 581	386 020	500 431
	2014	47 104	1 228 909	898 243	330 666	850 777
	2015	38 234	1 253 082	853 664	399 418	353 519
	2016	37 358	2 802 955	1 997 588	805 367	740 520
Üniversite	2016	35 367	4 650 878	2 922 518	1 728 360	1 789 706
	2017	42 864	2 176 270	1 415 613	760 657	1 345 464
	2009	1 435	70 128	38 487	31 641	36 611
	2010	2 805	151 402	82 663	68 739	92 141
	2011	3 142	215 479	115 509	99 970	97 580
	2012	3 203	228 207	117 341	110 866	108 703
	2013	3 805	255 596	134 167	121 429	107 380
	2014	4 197	235 993	125 542	110 451	128 367
Belediye	2015	4 671	304 262	152 677	151 585	179 704
	2016	4 748	384 771	209 440	175 331	216 135
	2017	4 806	353 330	187 822	165 508	173 980
	2009	11 726	359 116	93 012	266 104	316 421
	2010	13 339	550 132	193 647	356 485	413 327
	2011	13 500	543 260	165 484	377 776	389 590
	2012	16 169	658 332	195 295	463 037	490 094
	2013	15 841	865 220	341 687	523 533	415 982
2014	15 316	944 101	349 468	594 633	440 689	
2015	19 115	1 346 538	536 687	809 851	560 841	
2016	18 571	1 666 217	678 390	987 827	772 749	
2017	24 822	1 823 646	793 358	1 030 288	943 170	

Kaynak: Tüik (2018).

Tablo 1 incelendiğinde Türkiye’de 2009 yılından itibaren Halk Eğitim Merkezleri bünyesinde açılan toplam kursların her sene artan bir ivme gösterdiği görülmektedir. Bu veriler ışığında Türkiye’nin yetişkin eğitiminin önemini kavrayarak eğitim politikalarını düzenlerken yaygın eğitim hususuna dikkat ettiği ve önem verdiği söylenebilir. Ancak tabloda kursa başlayan kadın ve erkeklerin tamamının kursu tamamlamadığı ve alınan belge sayısının kursiyer sayısından oldukça az olduğu da dikkat çekmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı Halk Eğitim Merkezi bünyesindeki kurslara devam eden kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerini incelemek ve yaşam boyu öğrenme eğilimi düzeylerinin kursiyerlerin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve bir işte çalışıp çalışmama değişkenlerinde istatistiki olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir. Yaşam boyu öğrenmeye ulusların hızlı bir şekilde entegre olabilmek amacıyla yetişkin

vatandaşlarının beceri ve tutumlarını güncel tutmaları gerekmektedir (Kaya, 2015). Bu bağlamda da sürekli öğrenme kavramı önem kazanmaktadır. Araştırma ile hem kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri incelenecek hem de kursiyerlerin bu yaşam boyu öğrenme kavramı hakkında bilgi sahibi olarak farkındalık kazanması sağlanacaktır. Gerçekleştirilen alan yazın taramasında Halk Eğitim Merkezi yönetici ve öğretmenleri hakkında gerçekleştirilen çalışmalarla karşılaşılsa da (Bahat, 2013; Dolanbay, 2014; Türkkan, 2019) kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerine dair bir çalışma gerçekleştirilmediği görülmüştür. Gerçekleştirilen bu çalışma ile konu hakkında çalışmak isteyen araştırmacılara da alan yazın ve veri desteği sağlanmış olacaktır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada Halk Eğitim Merkezi kursiyerlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları inceleneceğinden nicel yöntem ve tarama modeli kullanılmıştır. Karasar (2007) tarama modelinde araştırılan konunun olduğu şekliyle betimlendiğini ve araştırılan konunun ne olduğuna, neyle ilgili olduğuna cevaplar arandığını ifade etmektedir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Ordu ili genelinde Halk Eğitim Merkezlerinde çeşitli kurslara devam eden ve kolay ulaşılabilir örnekleme metoduyla belirlenen 212 kursiyer oluşturmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan kursiyerlerin araştırmanın alt amaçlarındaki değişkenlerine ait bilgileri Tablo2’de gösterilmiştir:

Tablo 2: Kursiyerlerin alt amaç değişkenlerine ait bilgileri

Özellik	Değişken	f	%
Cinsiyet	Kadın	133	62,7
	Erkek	79	37,3
Yaş	18 yaş altı	3	1,4
	18-27 yaş arası	69	32,5
	28-37 yaş arası	74	34,9
	38-47 yaş arası	44	20,8
	48 yaş ve üzeri	22	10,4
Medeni durum	Evli	119	56,1
	Bekar	93	43,9
Eğitim durumu	İlkokul-ortaokul	11	5,2
	Lise	48	22,6
	Üniversite	153	72,2
Çalışma durumu	Çalışıyor	145	68,4
	Çalışmıyor	67	31,6

Tablo 2’de bulunan sayısal veriler incelendiğinde araştırmaya katılan Halk Eğitim Merkezi kursiyerlerinden 133’ünün kadın, 79’unun erkek; 3 kursiyerin 18 yaşın altında, 69 kursiyerin 18-27 yaş arasında, 74 kursiyerin 28-37 yaş arasında, 44 kursiyerin 38-47 yaş arasında ve 22’sinin ise 48 yaşında veya 48’in üzerinde olduğu; 119 kursiyerin evli ve 93 kursiyerin bekar olduğu; kursiyerlerden 11’i ilköğretim derecesinde diploma sahibiyken 48’inin lise ve 153’ünün lisans düzeyinde diploma sahibi olduğu ayrıca 145 kursiyerin şu an bir işte çalışırken 67’sinin çalıştığı bir işin olmadığı anlaşılmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın amacına ulaşmak için 5 sorudan oluşan Demografik Bilgi Formu’yla birlikte Coşkun Diker (2009) tarafından oluşturulan Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri Ölçeği gerekli izinler alınarak kullanılmıştır. YBÖEÖ 4 alt boyut ve toplam 27 maddeden oluşmaktadır. Ölçek boyutları sırasıyla motivasyon (ilk 6 madde), sebat (7-12. maddeler), öğrenmeyi düzenlemede yoksunluk (13.-18. maddeler) ve merak yoksunluğu (19.-27. maddeler)’dur. Ölçeğin öğrenmeyi düzenlemede yoksunluk ve merak yoksunluğu boyutlarını oluşturan maddelerin tamamı ters maddedir ve puanlama ters madde olarak yapılmıştır. Ölçekten alınabilecek minimum puan 27, maksimum puan 162’dir. Ölçek 6’lı Likert tipinde ve “Hiç uymuyor (1), Kısmen uymuyor (2), Çok az uymuyor (3), Çok az uyuyor (4), Kısmen uyuyor (5), Çok uyuyor (6)” şeklinde derecelendirilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri kursiyerlere internet tabanlı form toplamaya izin veren uygulamalar aracılığıyla ulaştırılmıştır. Araştırma Ordu ili genelindeki Halk Eğitim Merkezlerinde kurs alan kursiyerleri kapsadığından bu metodun en ekonomik tercih olduğu düşünülerek uygulanmıştır. Kursiyerlerin istedikleri zaman diliminde ve mekânda ölçme aracında bulunan sorulara cevap vermesinin hem katılımcı sayısını arttırdığı hem de kursiyerlerin soruları rahat ve özgürce cevapladıkları için daha samimi cevaplar verdikleri düşünülmektedir. Ölçek verileri SPSS

programında analiz edilmek üzere sayısallaştırılmıştır. Sayısallaştırma adımında ölçekte bulunan ters maddeler ters olacak şekilde kodlanmıştır.

Kullanılan ölçme aracının araştırmanın amacına hizmet edip etmediğini saptamak için araştırma grubuna uygulanan ölçek verilerinin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı hesaplanmış ve Tablo 3'te sunulmuştur:

Tablo 3: Cronbach Alpha değeri

Ölçek	Cronbach Alpha Değeri (α)
Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri	,92

Tablo 3'te bulunan sayısal veriler incelendiğinde araştırma verilerine ait Cronbach Alpha değerinin (α)= ,92 olduğu görülmektedir. Kullanılan ölçeğin araştırmanın amacına hizmet ettiği görülmektedir.

Veriler üzerinde hangi tür analizlerin gerçekleştirileceğini saptamak adına verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığının belirlenmesi için verilere Normallik Testi gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin Normallik Testi sonucu Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Normallik Testi sonucu

Ölçek	Çarpıklık	Basıklık
Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri	-,56	-,74

Tablo 4'te bulunan sayısal veriler incelendiğinde Sosyal Kaygı Ölçeği'nin çarpıklık değerinin -,56 ve basıklık değerinin -,74 olduğu görülmektedir. Bu değerlerin -1,5 ile +1,5 değer aralığında bulunması verilerin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Bu bilgi doğrultusunda araştırma verilerinin normal dağılıma sahip olduğu kabul edilerek araştırma alt amaçlarına ulaşmak adına farklılaşmaları tespit edebilmek için iki faktörlü değişkenler (cinsiyet, medeni durum, çalışma durumu) için t-Testi, iki faktörden fazla değişkenler (yaş, eğitim durumu) için ise Anova Analizi uygulanmıştır.

BULGULAR

Kursiyerlerin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi Düzeylerine Dair Bulgular

Kursiyerlerin ölçek sorularına vermiş olduğu yanıtlardan yola çıkılarak belirlenen yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları ile yaşam boyu öğrenme eğilimi alt boyutlarına ait algı düzeylerine dair bulgular Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi ve yaşam boyu öğrenme eğilimi alt boyutları düzeyleri

Ölçek	n	\bar{x}	Sd
Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi	212	4,83	,82
Motivasyon	212	5,44	,65
Sebat	212	5,05	,85
Öğrenmeyi Düzenlemede Yoksunluk	212	4,54	1,39
Merak Yoksunluğu	212	4,47	1,26

Tablo 5'te bulunan sayısal veriler incelendiğinde kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algı ortalamalarının (\bar{x})=4,83 olduğu görülmektedir. Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi alt boyutlarında ise; motivasyon alt boyutu için (\bar{x})=5,44; sebat alt boyutu için (\bar{x})=5,05; öğrenmeyi düzenlemede yoksunluk alt boyutu için (\bar{x})=4,54 ve merak yoksunluğu alt boyutu için (\bar{x})=4,47 puan ortalamasına sahip oldukları görülmektedir.

Kursiyerlerin Cinsiyetinin Sürekli Öğrenme Eğilimlerine Etkisine Dair Bulgular

Kursiyerlerin ölçek sorularına vermiş olduğu yanıtlardan yola çıkılarak kursiyerlerin cinsiyetinin yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları ile yaşam boyu öğrenme eğilimi alt boyutlarında istatistiki olarak farklılaşmalar yaratıp yaratmadığını belirlemek için t-Testi gerçekleştirilmiş ve test sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 6: Kursiyerlerin cinsiyetinin sürekli öğrenme eğilimlerine etkisine dair bulgular

Boyut	Cinsiyet	n	\bar{x}	Sd	t	df	p
Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi	Kadın	133	4,85	,83	,57	210	,57
	Erkek	79	4,79	,80			
Motivasyon	Kadın	133	5,44	,68	,16	210	,87
	Erkek	79	5,43	,59			
Sebat	Kadın	133	5,00	,94	-,94	210	,65
	Erkek	79	5,12	,67			
Öğrenmeyi Düzenlemede Yoksunluk	Kadın	133	4,58	1,36	,52	210	,60
	Erkek	79	4,47	1,45			
	Kadın	133	4,54	1,23			
Merak Yoksunluğu	Erkek	79	4,35	1,30	1,09	210	,28
	Kadın	133	4,85	,83			

Tablo 6’da bulunan sayısal veriler incelendiğinde kursiyerlerin cinsiyetinin yaşam boyu öğrenme eğilimi algılarında ölçek genelinde ve tüm alt boyutlarında anlamlı farklılaşmalara neden olmadığı ($p>,05$) görülmektedir. Başka bir ifade ile cinsiyeti ne olursa olsun bütün kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algılarının benzer olduğu söylenebilir.

Kursiyerlerin Yaşının Sürekli Öğrenme Eğilimlerine Etkisine Dair Bulgular

Kursiyerlerin ölçek sorularına vermiş olduğu yanıtlardan yola çıkılarak kursiyerlerin yaşının yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları ile yaşam boyu öğrenme eğilimi alt boyutlarında istatistiki olarak farklılaşmalar yaratıp yaratmadığını belirlemek için Anova Analizi gerçekleştirilmiş ve analiz sonuçları Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7: Kursiyerlerin yaşının sürekli öğrenme eğilimlerine etkisine dair bulgular

Ölçek/Alt Boyut	N, \bar{x} ve SS değerleri				ANOVA Analizi Sonuçları					
	Yaş	n	\bar{x}	Sd	Var. K.	KT	df	KO	F	p
Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi	18 yaş altı	3	5,37	,46	G. Arası	5,81	4	1,45	2,23	,07
	18-27 yaş arası	69	4,64	,85	G. İçi	135,03	207	,65		
	28-37 yaş arası	74	4,86	,80	Toplam	140,84	211			
	38-47 yaş arası	44	4,87	,83						
	48 yaş ve üzeri	22	5,16	,66						
	Toplam	212	4,83	,82						
Motivasyon	18 yaş altı	3	5,94	,10	G. Arası	1,60	4	,40	,94	,44
	18-27 yaş arası	69	5,42	,66	G. İçi	87,80	207	,42		
	28-37 yaş arası	74	5,42	,57	Toplam	89,40	211			
	38-47 yaş arası	44	5,37	,81299						
	48 yaş ve üzeri	22	5,60	,51						
	Toplam	212	5,44	,65						
Sebat	18 yaş altı	3	5,44	,25	G. Arası	1,91	4	,48	,66	,62
	18-27 yaş arası	69	4,95	,90	G. İçi	149,56	207	,72		
	28-37 yaş arası	74	5,08	,80	Toplam	151,47	211			
	38-47 yaş arası	44	5,04	,93						
	48 yaş ve üzeri	22	5,23	,71						
	Toplam	212	5,06	,85						
Öğrenmeyi Düzenlemede Yoksunluk	18 yaş altı	3	5,67	,17	G. Arası	23,35	4	5,84	3,15	,02
	18-27 yaş arası	69	4,17	1,49	G. İçi	383,94	207	1,86		
	28-37 yaş arası	74	4,57	1,42	Toplam	407,29	211			
	38-47 yaş arası	44	4,67	1,25						
	48 yaş ve üzeri	22	5,18	,96						
	Toplam	212	4,54	1,39						
Merak Yoksunluğu	18 yaş altı	3	4,74	1,13	G. Arası	6,95	4	1,74	1,10	,36
	18-27 yaş arası	69	4,24	1,29	G. İçi	327,81	207	1,58		
	28-37 yaş arası	74	4,53	1,28	Toplam	334,76	211			
	38-47 yaş arası	44	4,55	1,30						
	48 yaş ve üzeri	22	4,81	,94						
	Toplam	212	4,47	1,26						

Tablo 7’de bulunan sayısal veriler incelendiğinde kursiyerlerin yaşının yaşam boyu öğrenme eğilimi algılarında ölçek genelinde ve motivasyon, sebat ve merak yoksunluğu alt boyutlarında herhangi bir farklılaşmaya neden olmadığı ($p>,05$) ancak ölçek alt boyutlarından olan öğrenmeyi düzenlemede yoksunluk alt boyutunda anlamlı farklılaşmalar yarattığı ($p<,05$) görülmektedir. Kursiyerlerin hangi yaş grupları arasında öğrenmeyi düzenlemede yoksunluk alt boyutunda farklılaşmalar meydana geldiğini belirlemek adına Post Hoc Tukey-LSD Analizi gerçekleştirilmiş ve sonuçları Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8: Kursiyerlerin öğrenmeyi düzenlemede yoksunluk alt boyut algılarının yaş grupları arasındaki farklılaşma durumu

Yaş (i)	Yaş (j)	i-j	p
18 yaş altı	18-27 yaş arası	,73	,13
	28-37 yaş arası	,51	,28
	38-47 yaş arası	,50	,30
	48 yaş ve üzer	,21	,67
18-27 yaş arası	18 yaş altı	-,73	,13
	28-37 yaş arası	-,22	,11
	38-47 yaş arası	-,22	,15
	48 yaş ve üzer	-,52*	,01
28-37 yaş arası	18 yaş altı	-,51	,28
	18-27 yaş arası	,22	,11
	38-47 yaş arası	-,01	,96
	48 yaş ve üzer	-,30	,13
38-47 yaş arası	18 yaş altı	-,50	,30

	18-27 yaş arası	,22	,15
	28-37 yaş arası	,01	,96
	48 yaş ve üzer	-,29	,17
48 yaş ve üzeri	18 yaş altı	-,21	,67
	18-27 yaş arası	,52*	,01
	28-37 yaş arası	,30	,13
	38-47 yaş arası	,29	,17

Tablo 8’de bulunan sayısal veriler incelendiğinde kursiyerlerin yaşının yaşam boyu öğrenme eğilimi algılarında öğrenmeyi düzenlemede yoksunluk alt boyutunda 48 yaş ve üzerindeki kursiyerlerin algılarının 18-27 yaş arasında bulunan kursiyerlere nazaran daha yüksek olduğu söylenebilir.

Kursiyerlerin Medeni Durumunun Sürekli Öğrenme Eğilimlerine Etkisine Dair Bulgular

Kursiyerlerin ölçek sorularına vermiş olduğu yanıtlardan yola çıkılarak kursiyerlerin medeni durumlarının onların yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları ile yaşam boyu öğrenme eğilimi alt boyutlarında istatistiki olarak farklılaşmalar yaratıp yaratmadığını belirlemek için t-Testi gerçekleştirilmiş ve test sonuçları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: Kursiyerlerin medeni durumlarının sürekli öğrenme eğilimlerine etkisine dair bulgular

Boyut	Medeni Durum	n	\bar{x}	Sd	t	df	p
Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi	Evli	119	4,93	,79	2,07	210	,04
	Bekar	93	4,70	,83			
Motivasyon	Evli	119	5,45	,67	,36	210	,72
	Bekar	93	5,42	,63			
Sebat	Evli	119	5,09	,86	,75	210	,46
	Bekar	93	5,00	,83			
Öğrenmeyi Düzenlemede Yoksunluk	Evli	119	4,75	1,26	2,54	210	,01
	Bekar	93	4,27	1,50			
Merak Yoksunluğu	Evli	119	4,60	1,21	1,69	210	,09
	Bekar	93	4,30	1,31			

Tablo 9’da bulunan sayısal veriler incelendiğinde kursiyerlerin medeni durumlarının yaşam boyu öğrenme eğilimi algılarında ölçek genelinde ve öğrenmeyi düzenlemede yoksunluk alt boyutlarında anlamlı farklılaşmalara neden olduğu ($p<,05$) ancak motivasyon, sebat ve merak yoksunluğu alt boyutlarında anlamlı farklılaşmalara neden olmadığı ($p>,05$) görülmektedir. Evli olan kursiyerlerin hem ölçek genelinde hem de öğrenmeyi düzenlemede yoksunluk alt boyutunda ortalamalarının $\bar{x}=4,93$ ve $\bar{x}=4,75$ bekar kursiyerlere nazaran $\bar{x}=4,70$ ve $\bar{x}=4,27$ yüksek olduğu söylenebilir.

Kursiyerlerin Eğitim Durumlarının Sürekli Öğrenme Eğilimlerine Etkisine Dair Bulgular

Kursiyerlerin ölçek sorularına vermiş olduğu yanıtlardan yola çıkılarak kursiyerlerin eğitim durumlarının yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları ile yaşam boyu öğrenme eğilimi alt boyutlarında istatistiki olarak farklılaşmalar yaratıp yaratmadığını belirlemek için Anova Analizi gerçekleştirilmiş ve analiz sonuçları Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10: Kursiyerlerin eğitim durumlarının sürekli öğrenme eğilimlerine etkisine dair bulgular

Ölçek/Alt Boyut	N, \bar{x} ve SS değerleri				ANOVA Analizi Sonuçları					
	Eğitim Durumu	n	\bar{x}	Sd	Var. K.	KT	df	KO	F	p
Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi	İlkokul-ortaokul	11	4,49	,85	G. Arası	1,30	2	,65	,98	,38
	Lise	48	4,86	,87	G. İçi	139,53	209	,67		
	Üniversite	153	4,84	,80	Toplam	140,83	211			
	Toplam	212	4,83	,82						
Motivasyon	İlkokul-ortaokul	11	5,35	,48	G. Arası	,26	2	,13	,31	,74
	Lise	48	5,49	,72	G. İçi	89,13	209	,43		
	Üniversite	153	5,42	,64	Toplam	89,39	211			
	Toplam	212	5,44	,61						
Sebat	İlkokul-ortaokul	11	4,65	,95	G. Arası	2,58	2	1,29	1,81	,17
	Lise	48	5,18	,78	G. İçi	148,89	209	,71		
	Üniversite	153	5,04	,86	Toplam	151,47	211			
	Toplam	212	5,05	,85						
Öğrenmeyi Düzenlemede Yoksunluk	İlkokul-ortaokul	11	3,97	1,54	G. Arası	3,76	2	1,88	,98	,38
	Lise	48	4,57	1,42	G. İçi	403,51	209	1,93		
	Üniversite	153	4,57	1,37	Toplam	407,27	211			
	Toplam	212	4,54	1,39						
Merak	İlkokul-ortaokul	11	4,17	1,48	G. Arası	1,33	2	,67	,42	,66

Yoksunluğu	Lise	48	4,42	1,25	G. İçi	333,42	209	1,60		
	Üniversite	153	4,51	1,25	Toplam	334,75	211			
	Toplam	212	4,47	1,26						

Tablo 10'da bulunan sayısal veriler incelendiğinde kursiyerlerin eğitim durumlarının yaşam boyu öğrenme eğilimi algılarında ölçek genelinde ve tüm alt boyutlarında anlamlı farklılaşmalara neden olmadığı ($p>,05$) görülmektedir. Başka bir ifade ile mezuniyet dereceleri ne olursa olsun bütün kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algılarının benzer olduğu söylenebilir.

Kursiyerlerin Çalışma Durumlarının Sürekli Öğrenme Eğilimlerine Etkisine Dair Bulgular

Kursiyerlerin ölçek sorularına vermiş olduğu yanıtlardan yola çıkılarak kursiyerlerin çalışma durumlarının onların yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları ile yaşam boyu öğrenme eğilimi alt boyutlarında istatistiki olarak farklılaşmalar yaratıp yaratmadığını belirlemek için t-Testi gerçekleştirilmiş ve test sonuçları Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11: Kursiyerlerin çalışma durumlarının sürekli öğrenme eğilimlerine etkisine dair bulgular

Boyut	Çalışma Durumu	n	\bar{x}	Sd	t	df	p
Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi	Çalışıyor	145	4,85	,83	,61	210	,55
	Çalışmıyor	67	4,78	,80			
Motivasyon	Çalışıyor	145	5,45	,64	,34	210	,73
	Çalışmıyor	67	5,41	,68			
Sebat	Çalışıyor	145	5,09	,79	,86	210	,39
	Çalışmıyor	67	4,98	,97			
Öğrenmeyi Düzenlemede Yoksunluk	Çalışıyor	145	4,57	1,40	,47	210	,64
	Çalışmıyor	67	4,47	1,37			
Merak Yoksunluğu	Çalışıyor	145	4,49	1,29	,33	210	,74
	Çalışmıyor	67	4,428	1,192			

Tablo 11'de bulunan sayısal veriler incelendiğinde kursiyerlerin çalışma durumlarının yaşam boyu öğrenme eğilimi algılarında ölçek genelinde ve tüm alt boyutlarında anlamlı farklılaşmalara neden olmadığı ($p>,05$) görülmektedir. Kursiyerlerin bir işte çalışmasının veya çalışmamasının hayat boyu öğrenme eğilimi algılarında herhangi bir farklılık yaratmadığı, tüm kursiyerlerin benzer algılara sahip olduğu söylenebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Halk Eğitim Merkezi kursiyerlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları ile algılarının kursiyerlerin bazı değişkenleri bağlamında farklılaşma durumunu incelemek için gerçekleştirilen bu çalışmada, bulgulardan hareketle ulaşılan sonuçlar şunlardır:

- ✓ Kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- ✓ Kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları onların cinsiyetine göre farklılaşmamaktadır.
- ✓ Kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları onların yaşına göre farklılaşmamaktadır ancak kursiyerlerden 48 yaş ve daha büyük yaşta olanların öğrenmeyi düzenlemede yoksunluk alt boyutu algıları yaş 18 ile 27 arasında olan kursiyerlere göre daha yüksektir.
- ✓ Kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları onların medeni durumuna göre farklılaşmamaktadır ancak evli kursiyerlerin motivasyon, sebat ve merak yoksunluğu alt boyutlarında algıları bekar kursiyerlere göre daha yüksektir.
- ✓ Kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları onların eğitim düzeyine göre farklılaşmamaktadır.
- ✓ Kursiyerlerin yaşam boyu öğrenme eğilimi algıları onların çalışma durumlarına göre farklılaşmamaktadır.

Konu ile ilgili şu öneriler getirilebilir:

- ✓ Yaşam boyu öğrenme kavramı hakkında bilgilendirmeler yapılarak kursiyerlerin bu konuda bilinçlenmesi sağlanmalıdır.
- ✓ Orta yaş ve üzeri kursiyerlere öğrenmelerini nasıl düzenleyebilecekleri konusunda bilgilendirici ve bu konudaki kapasitelerini artırıcı çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Bekar kursiyerlerin öğrenme konusunda motivasyonlarını ve bu kurslara katılımdaki kararlılıklarını arttıracak önlemler alınabilir. (Örneğin kurslar daha eğlenceli ve ilgi çekici hale getirilebilir.

KAYNAKÇA

- Ayyıldız, P. (2023). Yükseköğretimde dijital dönüşüm: dijital çağda yetişkin eğitimi ve hayat boyu öğrenme. *Eğitim ve Bilim*, 2022(4), 39.
- Bacanlı, H. (2019). *Eğitim psikolojisi (26. baskı)*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Bahat, İ. (2013). *Halk eğitim merkezi yöneticilerinin hayat boyu öğrenme algısı*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Berberoğlu, B. (2010). Yaşam boyu öğrenme ile ilgili bilgi ve iletişim teknolojileri açısından Türkiye'nin Avrupa Birliği'ndeki konumu. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 5(2), 113-126.
- Budak, Y. (2009). Yaşamboyu öğrenme ve ilköğretim programlarının hedeflemesi gereken insan tipi. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty*, 29(3), 693-708 .
- Can, T. (2011). *Yaşam boyu öğrenme bağlamında yabancı dil olarak İngilizce ders kitaplarında strateji kullanımı*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Celep, C. (2003). *Halk eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Clark, T. (2005). Lifelong, life-wide or life sentence? *Australian Journal of Adult Learning*, 45(1), 47-62.
- Coşkun Diker, Y. (2009). *Üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, D. (2022). *Öğretim görevlilerinin hayat boyu öğrenme eğilimleri ve erteleme eğilimleri arasındaki ilişki*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dolanbay, T. (2014). *Hayat boyu öğrenme sürecinde halk eğitimi merkezlerinin yaşadığı yönetsel sorunlar*. (Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.
- Duman, A. (2000). *Yetişkinler eğitimi*. İstanbul: Ütopya Yayınevi.
- Epçaçan, C. (2013). Yaşam boyu öğrenme becerilerinin ders kitaplarında yer alma düzeyine örnek bir inceleme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, , 354-379.
- Gülden, A. (2022). Yaşam seyrindeki öğrenme yolları: yaşam boyu, yaşam genişliğinde ve yaşam derinliğinde. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 55(2), 567-599.
- Günüç, S., Odabaşı, H. F. ve Kuzu, A. (2012). Yaşam boyu öğrenmeyi etkileyen faktörler. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 309-325.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, E. H. (2015). Türkiye'de halk eğitim merkezleri. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 3, 268-277.
- MEB. (2009). *Türkiye hayat boyu öğrenme strateji belgesi*. Ankara: Yüksek Planlama Kurulu.
- MEB. (2023, 06 14). *Ana Sayfa/ Haberler*. Milli Eğitim Bakanlığı: <https://www.meb.gov.tr/halk-egitimi-merkezleri-73-farkli-alanda-kurslarla-vatandaslarimizi-bekliyor/haber/27397/tr#:~:text=Mill%C3%AE%20E%C4%9Fitim%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1na%20ba%C4%9F%C4%B1%20998,bin%20811%20farkl%C4%B1%20kursa%20kat%C4%B1labiliyor>. adresinden alındı
- Okçabol, R. (2006). *Halk Eğitimi*. İstanbul: Ütopya Yayınevi.
- Özen, Y. (2011). Algın öğrenme teorisi hayat boyu değişerek ve gelişerek öğrenme. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 1-16.
- Özengi, M. (2017). *Halk eğitimi merkezlerinin kursiyer görüşlerine göre değerlendirilmesi : Amasra Halk Eğitimi Merkezi örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Resmi Gazete. (2018, 04 11). Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği. *Yönetmelik*.
- Resmî Gazete, 27587. (2010, Mayıs 21). Yönetmelik. *Millî Eğitim Bakanlığı yaygın eğitim kurumları yönetmeliği*. Milli Eğitim Bakanlığı.

- Soran, H., Akkoyunlu, B. ve Kavak, Y. (2006). Yaşam boyu öğrenme becerileri ile eğitimcilerin eğitimi programı: Hacettepe Üniversitesi örneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(30), 201-210.
- Sönmez, V. (2005). *Program geliştirmede öğretmen elkitabı*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Tabachnick, B. ve Fidell, L. (2007). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018, 08 28). *İstatistik Veri Portalı*. Tük: <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=yayg%C4%B1n> adresinden alındı
- Türkkan, A. (2019). *Halk eğitim merkezi yönetici ve öğretmenlerinin hayat boyu öğrenme algısı ile mesleki doyum arasındaki ilişki*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ortak Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Türkoğlu, A. ve Uça, S. (2011). Türkiye’de halk eğitimi: Tarihsel gelişimi, sorunları ve çözüm önerileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 48-62.
- Ünal, F. ve Adıyaman, A. (2017). Algın öğrenme. *Electronic Turkish Studies*, 12(4), 531-552.
- Ünal, F. ve Adıyaman, A. (2020). Algın öğrenme ortamlarına yönelik öğretmen adayları görüşleri. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(1), 95-114.
- Wagner, D. A. (2015). Learning and literacy: A research agenda for post. *International Review of Education*, 61(3), 327-341.
- Yalçın, S. A. (2023). *Orta yaş ve yaşlılık döneminde yaşanan rol kayıplarının hayat boyu öğrenme ihtiyaçları bağlamında değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Osmanlı Saray Halı ve Kilim Desenlerinin Araştırılması ve Çağdaş Giyim Tasarımlarına Uygulanması

Investigation of Ottoman Palace Carpet and Rug Patterns and Application to Contemporary Clothing Designs

ÖZET

Bu çalışma, Osmanlı sarayında kullanılan halı ve kilim desenlerinin çağdaş Türk tekstil tasarımına etkilerini incelemektedir. Osmanlı Devleti'nin gücünü ve ihtişamını yansıtan Osmanlı saray halı ve kilimleri, teknik ve sanat değerleri açısından birer sembol haline gelmiştir. Osmanlı halı ve kilimleri, dokuma malzemeleri ve desen çeşitliliği açısından dünya tekstilinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu halı ve kilimlerin en önemli özellikleri, üzerlerinde her birinin kendi anlamı bulunan farklı motiflerinin olmasıdır. Günümüzde büyümek ve tekstil pazarında söz sahibi olmak isteyen birçok ülke kendi köklerine dönmeye başlamıştır. Bu ülkelerin amacı, değişen dünyada kendi kültürel kimliklerini tanıtmak ve farklılıklarını sunmaktır. Son zamanlarda Türk tasarımcılar köklerinden gelen kendilerine özgü tasarım kimliklerini ve kendilerini ifade edebilme yöntemlerini aramışlardır. Bazı tasarımcılar Osmanlı mirasında bu kaynakları bulmuş ve tasarımlarında kullanmaya başlamışlardır. Bu çalışmada Osmanlı saray halısı ve kilim motiflerini kullanan günümüz tasarımcılarının tasarımları araştırılmış ve incelenmiştir. Bu incelemenin sonunda, halı ve kilim motiflerinden esinlenerek yeni bir giyim koleksiyonu hazırlanmış ve bu çalışmanın içinde yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Saray Halı ve Kilimleri, Motifler, Giyim Tasarımı.

ABSTRACT

This study examines the effects of carpet and kilim patterns used in the Ottoman palace on contemporary Turkish textile design. Ottoman palace carpets and kilims, which reflect the power and magnificence of the Ottoman Empire, have become symbols in terms of technical and artistic values. Ottoman carpets and kilims had an important place in world textile in terms of weaving materials and pattern diversity. The most important features of these carpets and kilims are that they have different motifs, each of which has its own meaning. Today, many countries that want to grow and have a say in the textile market have started to return to their roots. The aim of these countries is to promote their cultural identities and present their differences in the changing world. Recently, Turkish designers have sought their own unique design identities and ways of expressing themselves. Some designers found these resources in the Ottoman heritage and started to use them in their designs. In this study, the designs of today's designers using Ottoman palace carpets and kilim motifs were researched and examined. At the end of this review, a new clothing collection was prepared inspired by carpet and kilim motifs and included in this study.

Keywords: Ottoman Palace Carpets and Kilims, Motifs, Clothing Design.

GİRİŞ

Halı ve kilim dokuma insanlık tarihinin en eski sanatlarından biridir. Bilinen en eski halı, M.Ö.5-3 yüzyıllar arasında Orta Asya'da dokunan ve dokunduğu bölgenin adı olan Pazırık halısıdır. Kirkitli dokumaları bulan ve geliştirenler Türklerdir. Halı ve diğer kirkitli (kilim-cicim sumak-zili) dokumalar, Türklerin Orta Asya'dan göç etmesiyle dünyaya yayılmıştır. Zaman geçtikçe dokumacılık, her milletin sanatsal tarzına ve ekonomik durumuna göre gelişmiş ve ilerlemiştir. Bir yandan malzemeler kullanıldıkları yere göre çeşitlilik gösterirken, diğer yandan halı ve kilimlerde kullanılan motif ve kompozisyonlar bir sanat haline gelmiştir (TKHV, 2023). Osmanlı halı ve kilim sanatı, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki dönemde yeni teknik ve formlarla gelişmiştir. Bu gelişme döneminin sonunda "Osmanlı Saray Halı ve Kilimleri" olarak bilinen bir dizi ürün ortaya çıkmıştır.

Halı dokumacılığının kesin kökenleri belirlenememiş olsa da M.Ö. 3 Binli yıllarda Mısırlıların halı dokudukları bilinmektedir. Mısır etkisi Orta Doğu'ya ve daha sonra Moğolistan ve Çin'e yayılmıştır. Bazı araştırmacılar, Orta Asya, Türkistan ve Çin halılarının kökenini birbirleriyle ilişkilendirmektedir. 1950'lerin başında Sibirya'da Türk düğümleriyle yapılmış 2.400 yıl öncesine ait bir halı bulunmuştur (Britannica, 2023).

İlk Çin halı dokumalarının çoğunluğunda pamuk ve ipek kullanılmış, ancak daha sonraki halı dokumalarında yünden yararlanılmıştır. Yün; Orta Asya'da, gezintilerinde kolayca elde eden erken göçebe kabileler tarafından da kullanılmıştır. Göçebe kilimler, seyahat için yuvarlanabilecek basit yatay çerçeveler üzerine dokunmuştur.

İlk tezgahlar, asılı çözüğü tutan çapraz bir parça veya atkının çapraz ipliklerinin dokunduğu uzunlamasına ipliklerle birleştirilen iki çatalı koldan oluşmaktadır. Bağlayıcı atkı ipliklerini düzleştirmek için tahta bir çubuk kullanılmakta ve lüks havı oluşturmak için gevşek çözüğü uçlarının öne çıkması sağlanmaktadır. İlk dokumacılar yünleri doğal gri, beyaz, krem, açık kahverengi, kahverengi veya siyah renklerinde kullanılmışlardır. Daha sonra sebze, çiçek ve böcek malzemelerinden yapılmış boylarla hızlı renkler üretmeyi öğrenmişlerdir. (Kuryazov, 2019).

Eda Coşkun¹

How to Cite This Article

Coşkun, E. (2023). "Osmanlı Saray Halı ve Kilim Desenlerinin Araştırılması ve Çağdaş Giyim Tasarımlarına Uygulanması" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7639-7646. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.70933>

Arrival: 26 June 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Nişantaşı Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı, İstanbul, Türkiye. ORCID: 0009-0006-9925-7675

Orta Çağ boyunca, İtalyan tüccarlar Doğu kilimlerini Avrupa'ya ithal etmiştir. Avrupalılar genellikle bu kilimlerini duvarlara asmış, zeminlerini ise samanla örtmeye devam etmiştir. Mağribi dokumacılar muhtemelen 13. yüzyılda Fransa'daki Aubusson'daki tezgâhları kurmak için İspanya'dan alınmıştır. Kastilyalı Eleanor, 1255 yılında İspanyol kilimlerini İngiltere'ye tanıtmış ve 15. yüzyılda Türkiye'den ithal edilen halılar, İngiliz kilim dokuma endüstrisinin gelişimini teşvik etmiştir (Yıldırım, 2022).

Kilim, cicim, zili ve sumak dokumaları günümüze kadar Türkiye'nin hemen her yerinde dağınık olarak dokunmuştur. Bu dokumalar; Türkiye'nin doğal koşullarının farklı olması ve tarih boyunca çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapmış olması nedeniyle teknik ve desen bakımından çok çeşitlidir. Ancak geleneksel olarak yapıldıkları için bölgesel özellikler gösterirler ve özellikle desen bakımından çok az farklılıkları vardır. Bu nedenle tarihsel sıralama kolayca yapılamamaktadır. Sadece sentetik boyaların ülkemize giriş tarihi olan 1880 ve 1890 sonrası veya öncesine tarihlenebilmektedir. (Baskıcı, 2009, s. 200).

Kilim bilinen en eski dokuma türlerinden biridir. İlk kez eski çağlardan beri bilinen Orta Asya, İran, Anadolu ve Kafkasya'da hayvancılıkla geçinen Yörükler tarafından yapılan ve kullanılan bir eşyadır. Orta Asya'da yaşayan yerli halklar, kitlesel bir nüfus patlaması sonucu daha iyi yaşam alanı arayışıyla Batı'ya göç ederken birçok şiddetli hava koşuluyla karşılaşmışlardır. Bu nedenle çadırlarını kurmak için keçi yünü kullanmaya başlamış, keçi yünü koyun yününe göre çok daha uzun ve yoğun olduğu için düz dokuma çadırındaki delikleri kapatarak su geçirmez hale getirmiştir. (Akoğlu, 2021). Daha sonraları göçebe halk, çadırlarının toprak zemininin rutubetten korunmak için aynı düz dokuma tekniğini kullanarak "kilim" adı verilen yer döşemeleri yapmışlardır.

Göçebe insanlar sonrasında dokumalarına "pili" eklemeye başlamıştır. İlk yapılan pilili kilimler oldukça esnek yapıdadır. Yörükler bu kilimleri kolayca katlayıp atların sırtına atabilir ve uzun yolculuklarında uyku tulumu olarak kullanabilirlerdi. İlk düğümlü pilili halıların ne zaman ve nerede dokunduğu bilinmemektedir. Ancak günümüze ulaşan en eski pilili halı Altay dağlarında bulunmuştur. Kilimler genellikle "ıstar" adı verilen tezgâhlarda kadınlar tarafından dokunmaktadır. Bu tezgâhlar dikey veya eğik olarak yerleştirilir ve arş ve argaç adı verilen dikey ve yatay iplik atıklarının oluşturduğu kasnak üzerinde motiften motife geçilerek dokunur. Yün olan bu iplikler; bitki kök ve yapraklarının kaynatılması sonucunda ortaya çıkan boyalar ile boyanmaktadır. (Kaval, 2015). Kök boyalarla boyanan iplikler zamanla solmaz, hatta bu süre zarfında hoş bir parlaklık kazanma özelliğine sahiptir.

Bu çalışmada öncelikle saray halı ve kilimlerinde kullanılan motiflerin endüstriyel tasarım, iç dekorasyon, seramik ve çini alanında kullanımları incelenmiş, sonrasında tekstil üzerine yapılan çalışmalara odaklanılmıştır. Tekstil ve diğer sanat dallarındaki desen ve tasarımların incelenmesi amaçlanan bu çalışmada; konu, motiflerin görselliği ile ilgili olduğu için mühendislik alanına ait teknik konulardan kaçınılmıştır. Ancak dokuma alanında tasarımcıların bilmesi gereken bazı teknik konular açıklanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı sarayında yer alan halı ve kilimlerinde kullanılan motiflerin günümüzde hangi sanat dallarında ne tür yorumlarla kullanıldığını araştırmak ve bu araştırmaların sonucunda yeni ve özgün giysi tasarımları geliştirmektir.

MATERYAL VE YÖNTEM

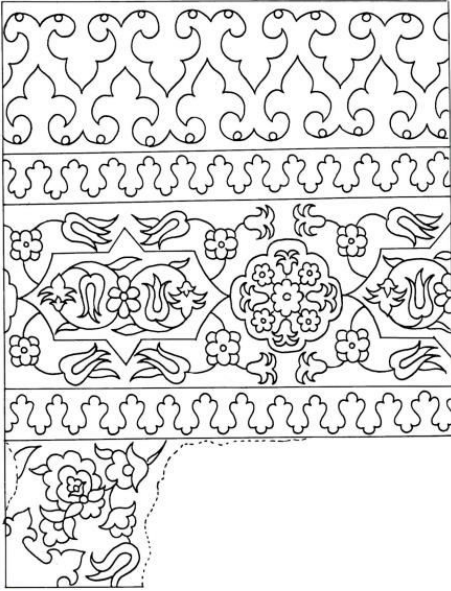
Araştırma Evreni ve Örneklem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Buna göre yerli ve yabancı kaynak taraması gerçekleştirilerek, halı ve kilim konusunda bilgiler elde edilmiştir. (Kıral, 2020). Ayrıca çalışma modernleştirme ile desenlerin kıyafete aktarılacak yeni bir kıyafet koleksiyonu tasarlanması ile uygulamalı bir araştırma olarak yaşanan süreçleri aktarmaktadır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Osmanlı Saray Halı ve Kilimlerindeki Motifler

Kilim motif ve desenleri, üreticilerinin yaşam biçimlerinde kullandıkları yere göre sade ya da karmaşık olarak yer alırlar. Halkın kullandığı halı ve kilimler sarayda kullanılanlardan motif, şekil ve desen renkleri bakımından farklılık gösterir. Bunun yanında dokumada, dokuma tekniği ve malzeme kalınlıklarına göre kavisli ya da köşeli olarak biçimlenirler. Anadolu kilimlerindeki motiflerin, geometrik ve stilize edilmiş bitkisel şekillerden oluştuğu görülür (Atlıhan, 2011).

Görsel 1. Kilim Motifi
Kaynak: (Atlıhan, 2011)

Çünkü Anadolu'da dokuyucular desenleri ezberlerinden dokurlar, ancak yeni başlayanlar dokunmuş başka bir kilime bakarlar. Dokuyucu birkaç defa dokunmuş olduğu motif ve deseni ezberinde tutar. Ezberden dokumak bir sistematığı gerektirir. Bunun için motiflerin geometriye sayılabilir hale getirilmiş olduğu düşünülmektedir. Dokuma küçük yaşlardan itibaren annelerden ya da evin büyük kadınlarından öğrenilmektedir. Kızlar annesi ile beraber çeyizini dokurken desen yerleştirmeyi de öğrenir (Göksu & Atlıhan, 2018).

Topkapı sarayı koleksiyonunda bulunan ilikli kilim tekniğinde, ipek ve kılaptanla dokunmuş yolluk aşağıdaki görselde yer almaktadır.

Görsel 2. Saray Kilimi (ilikli) (İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi)
Kaynak: (Tezcan, 2011)

Topkapı Sarayı'nda büyük önem taşıyan ipekli yer yaygıları koleksiyonu bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde zafer kutlamalarında, şehzadelerin sünnetlerinde ve sultan hanımların düğünlerinde, yaz göçlerinde, savaşlarda ve avlarda kurulan görkemli çadırlar, bu tür ipekli yer yaygıları, perdeler, sedir örtüleri ve yastıklar ile süslenmektedir. Bu dokumalarda geleneksel halı ve kilim desenlerinin kullanıldığı görülmektedir. Kılaptan adı verilen altın ve gümüş alaşımlı teller de eklenerek ipek dokumacılığın zenginliği artırılmıştır. (Tezcan, 2011). Aşağıdaki saray kilimi, tamamen yünden yapılmış ve Divriği Ulu Camii'nden gelmiştir. 17. Yüzyıldan kalma olup İstanbul Vakıflar Halı- Kilim Müzesinde yer almaktadır.

Görsel 3. Saray Kilimi (İstanbul Vakıflar Halı- Kilim Müzesi)
Kaynak: (Özhekim, 2000, s. 150)

Yazılı kaynakların birçoğunda desenlerin ilk dokundukları zamanlarda bezeme elemanı olmaktan çok ifade aracı (sembol) olarak şekillendiği belirtilmektedir. Bazı geometrik şekiller, bitkiler, hayvanlar stilize edilerek semboller oluşturulmuştur. Bu sembollerin bazıları zamanla anlamlarını yitirmiş birer bezeme elemanı olarak kullanımı sürdürülmüştür. Önceden belirtildiği gibi, motifler dokunurken sayılabilir duruma getirilmiş, birbirini tamamlayacak şekilde sistematige bağlanmıştır. Öyle ki bazı motiflerin zeminde bıraktıkları boşluklar da motif oluşturur (Özhekim, 2000, s. 150).

Görsel 4. Osmanlı Saray Kilim Deseni
Kaynak: (Ersoy, 1990, s. 5).

Saray kilimleri desen ve renk özellikleriyle Anadolu kilimlerinden ayrılırlar. Saray kilimleri dönemin modasına uygun olan ve sevilen natüralist üslupta desenlenmişlerdir. Bunda saray nakkaşhanesinin önemi büyüktür. Desenlerin nakkaşhanelerde çizilerek dokumacılara verildiği düşünülmektedir. Stilize motifler geometrik bir sistem içinde olmadıkları için ezberlenemezler. Saray kilimlerinin bir diğer ayırıcı özelliği de çok büyük boyutta olmalarıdır. Bu kilimlerin sefere çıkan padişahların, sultanların çadırlarının zemininde kullanıldığı belirtilmektedir. Otağlar, içinde sultanların konakladığı, savaşlarda kullanılan devasa çadırlardır (Ersoy, 1990, s. 5). Saray kilimlerinden günümüze ulaşanların sayısı oldukça azdır. Bu durumun sebebi; doğal malzemelerden yapılmaları ve çadır zemininde kullanıldıkları için çabuk yıpranmış olmalarıdır. (Göksu & Atlıhan, 2018).

Günümüz Türk Tasarımında Osmanlı Motiflerinin Kullanımı

Saray halı ve kilimleri, 15-16. Yüzyıl itibari ile büyük bir gelişme göstermesiyle Osmanlı sarayının en önemli ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu gelişme saraydaki atölyeler, dokumacılar ve sanatçılar sayesinde olmuştur. Saray halı ve kilimleri sadece padişahların ve saray mensuplarının giyim ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamakta, sarayda dekorasyon (döşemelik ve duvar halısı gibi) ve tören hediyeliklerinde de kullanılmıştır.

Osmanlı'nın kuracağı büyük imparatorluğun ilk kıpırdanmalarından itibaren sınırlarına dahil ettiği diğer ülkelerle birlikte kozmopolit bir yapı geliştirmiştir. İmparatorluğun sınırlarının genişletilmesi ve farklı kültürlerle temasa geçilmesinin sonuçları sanat alanında da kendini göstermiştir. Zamanla bu etkiden doğan doğu-batı etkisi Türk milletinin karakteristik yapısını oluşturmuştur. Venedikli, Cenevizli, Floransalı ve İranlı tüccarların güvenle alışveriş yaptıkları şehir olmasıyla da ünlenmiştir. Daha sonra halı ve kilimler, alışveriş ve sanat faaliyetlerinin ağırlıklı olarak etrafında toplandığı bir dal haline gelmiştir.

Kültür ve sanat ilişkilerinde, ticarete, savaşlardan alınan hazinelerde ve padişahların birbirlerine verdikleri hediyelerde özellikle halı ve kilimler önemli bir konumdadır (Gürsu, 1988).

17. yüzyılın ortalarından itibaren dünya ekonomik dengelerinde ve ticaret yollarında meydana gelen değişim ve Osmanlı'nın bu değişimin dışında kalması diğer alanlarda olduğu gibi dokuma sanatında da önemli gerilemelere neden olmuştur. Devlet bu sorunlarla boğuşurken bir yandan da eski değerlere bağlı kalma düşüncesini egemen kılmaya çalışmış; değişen sosyoekonomik durum ve bunun sonuçları hafife alınmıştır.

Günümüzde Kullanılan Motifler

Günümüzde günlük ürünlerin tasarımında geleneksel Türk motifleri kullanılmaya başlanmıştır. Geleneksel Türk motifleri dekorasyon sanatı, çini, seramik, cam ve aydınlatma ürünleri gibi çok çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Günümüzde birçok ülke gelişen teknoloji ile birlikte kendi kültürel köklerine dönmeye başlamıştır. Bu ülkelerin amacı çeşitliliği yakalayıp kendi kültürel kimliklerini dünyaya tanıtmak ve büyük yarışmalarda yer almaktır. Türkiye'de geleneksel kültür ürünlerinden ilham alınarak üretilmiş birçok ürün bulunmakta ve tasarımcılar tasarladıkları ürünlerde geleneksel Türk motiflerini kullanmışlardır.

Türk Tekstilinde Kullanılan Osmanlı Motifleri

Tekstil sektörü, çeşitli alanlara hizmet vermiş olan önemli işkollarından biri olarak kabul edilir. Tasarım konusu olduğunda, tasarımcı için birçok şey ilham kaynağı olmaktadır. Tasarımcılar, dünyadaki yeni trendleri kendi yorumlarıyla koleksiyonlarında kullanmaktadır. Son dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun saray yaşamının ihtişamı ve modern dünyanın zengin sanat kültürünü geride bırakan tarihin izleri, tekstil tasarımcılarının da ilgisini çekmektedir. Günümüzde bazı tekstil tasarımcıları koleksiyonlarını Osmanlı motiflerinden ilham alarak oluşturmaktadır. Özgün tasarımların yanında yıllar öncesine giden bazı tasarımcılar da bu kültürel mirası yaşatmaya çalışmışlardır. Bu tasarımcılar klasik çizgilerin yanında modern çizgileri de sıklıkla kullanmaya başlamışlardır.

Cemil İpekçi'nin Türkiye'de geleneksel motifleri en çok kullanan tasarımcılardan biri olduğu söylenebilir. Cemil İpekçi, geçmişin yorumlarını koleksiyonlarında çok sık kullanarak günümüze aktarmaya çalışmıştır. Dünyaca ünlü modacılarından biri olan Rıfat Özbek, koleksiyonlarında genellikle Osmanlı motiflerine ağırlık vermiştir. 2006/7 yıllarında İtalyan markası "Pollini" için yarattığı sonbahar/kış koleksiyonu bu duruma örnek oluşturmaktadır. Bu koleksiyonda Osmanlı motiflerinin hakimiyeti açıkça görülmektedir.

Halı üretimi de tekstil sektörünün kollarından biridir. 3K markası, Osmanlı Klasikleri adlı halı serisinde 121 koleksiyonundan biri olan "Hanedan" adlı koleksiyonunda modernize edilmiş Osmanlı motiflerini kullanmıştır. 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar en önemli ticari değerlerin dokuma, kumaş, kadife ve halı olduğunun bilinciyle hareket eden 3K Halı firması; saf kaşmir ile geçmişini aydınlatmaya çalışmıştır. Bu halılar el tezgahlarında dokunmuştur.

Görsel 5. Osmanlı Saray Halısı ve Desen Çizim
Kaynak: (Gürsu, 1988).

Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtişamının kumaş desenlerinde, halılarda, minder kılıflarında ve döşemelik kumaşlarda yeniden kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Motifler olduğu gibi kullanılmakla birlikte bazılarının ham maddesi değiştirilerek giysilerde modernize edilmiş, ayrıca motiflerin kompozisyon şemalarının da olduğu gibi kullanıldığı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu ürünler incelendiğinde dokuma tekniklerinin haricinde baskı tekniklerinin de kullanıldığı görülmektedir. Kumaşların bir kısmı el tezgahlarında, bir kısmı ise jakarlı tezgahlarda dokunmaktadır.

OSMANLI SARAY HALI VE KİLİM DESENLERİNİN YORUMLANARAK GÜNÜMÜZ KİYAFETLERİNE UYARLANMASI

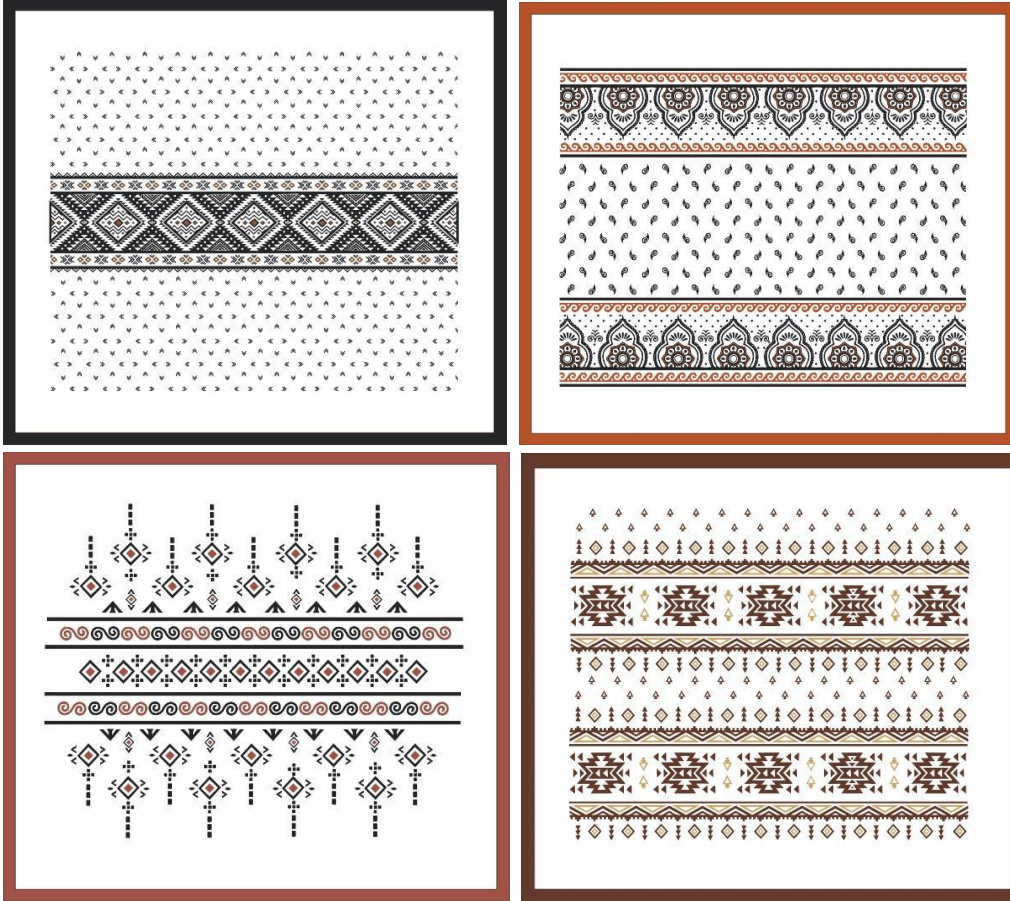
Osmanlı sarayında kullanılan halı ve kilim desenleri kullanılarak, araştırmacı tarafından geliştirilen tasarımlar aşağıda sunulmuştur (Görsel 7). Kumaşlarda yarım ve tam tekrar raport sistemleri tercih edilmektedir. Bu kumaşlar piyasada üretilmek üzere tasarlanmıştır. Bu motifler yardımıyla yorumlanarak üretilebilecek desen çeşitlerini genişletmek mümkündür.

Hikâye Panosu

Görsel 6. Halı Kilim Stil Fikirleri
Kaynak: (Sveltomag, 2023), www.pinterest.com

Desen Tasarımı

Görsel 7. Desen Tasarım Çalışması

Kaynak: Araştırmacı tarafından tasarlanmıştır.

Kıyafet Tasarımı

Minimalist yorumların yeniliğine uyum sağlamak için hem motiflerde hem de kumaşlarda beyaz, siyah ve gri tonları kullanılmıştır. Desen yerleşimi Corel Draw programında gerçekleştirilmiştir. Bu sayede desenlerin ürünler üzerindeki etkileri gösterilmeye çalışılmıştır. Tasarımcılar tasarımlarını hazırlarken, tasarımın üretime uygun olmasına özen göstermişlerdir. Tasarlanan ürünlere ait görseller aşağıda sunulmuştur (Görsel 8).

Görsel 8. Kıyafet Tasarım Çalışması (Koyu renkler)

Kaynak: Araştırmacı tarafından tasarlanmıştır.

Görsel 9. Kıyafet Tasarım Çalışması (Açık renkler)

Kaynak: Araştırmacı tarafından tasarlanmıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Osmanlı sarayında kullanılan halı ve kilimlerdeki motiflerin birçok tasarım ürününde kullanıldığı görülmektedir. Osmanlı saray halı ve kilimlerinden esinlenen tekstil tasarım örneklerinin orijinaline benzer olduğu bu çalışmada yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır. Bu süreçte geçmiş kökenlerden gelen halı ve kilim motiflerinin yeniden tasarımları yapılarak günümüzdeki insanların yaşamlarına bir tarz oluşturmak için yeni bir üslupla kullanılmasına çalışılmıştır. Günümüzde geleneksel motiflerle oluşturulan tasarımlar, Türk üslubu ve Türk kültürü ile birlikte sunulduğu takdirde yeni nesle aktarılabilirliği düşünülmektedir. Türk motifleri ile sunulan ürünler, gelecek nesiller için bir kültür köprüsü görevi görecektir.

KAYNAKÇA

- Akoğlu, F. (2021). Orta Asya'dan Günümüze Karaköy Kilimleri . *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2094-2120.
- Atlıhan, Ş. (2011). *18.-19. Yüzyıl Anadolu Kilimleri*. İstanbul : Gülgönen Koleksiyonu.
- Baskıcı, M. (2009). *Bizans döneminde Anadolu İktisadi Ve Sosyal Yapı (900-1261)*. Ankara: Phoeix.
- Britannica. (2023). *Halı ve kilim dokumacılığı*. <https://www.britannica.com/technology/floor-covering/Handmade-carpets-and-rugs> adresinden alındı
- Ersoy, A. (1990). Osmanlı Saray Kilimleri. *İlgi Dergisi*, 2-7.
- Göksu, G. Y., & Atlıhan, Ş. (2018). Osmanlı Saray Kilimlerinin Desen Yapısı. *İdil*, 619-624.
- Kaval, Y. (2015). *Hakkâri Kilimlerdeki Motiflerin Sembolik Dilde Çözümlemesi Yüksek Lisans Tezi* . Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 170-189.
- Kuryazov, U. (2019). Orta Asya'da halı dokumacılığının tarihi. *Researchgate*.
- Özhekim, D. (2000). *Anadolu'daki Kirkitli Dokumalarda Görülen Geometrik Motiflerin Kullanım Nedenleri (Bergama ve Çevresi), Basılmamış Sanatta Yeterlilik Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sveltemag. (2023.06.2). *Cowgirl Outfits Ideas: How to Pull off Without Looking Old-Fashioned*. https://tr.pinterest.com/pin/568298046742769089/feedback/?invite_code=60319acabc96486197a92e2cc632acc7&sender_id=568298184137304408 adresinden alındı
- Tezcan, H. (2011). Osmanlı Sarayı için Dokunmuş Yer Yaygıları. *Arış*, 120-127
- TKHV. (2023). *Halı-Kilim Dokuma*. Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Merkezi: <https://tkhv.org.tr/sanat-atolyeleri/hali-kilim-dokuma/#:~:text=Bilinen%20en%20eski%20hal%C4%B1%2C%20M,dan%20g%C3%B6%C3%A7%20etmesiyle%20d%C3%BCnyaya%20yay%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r> adresinden alındı
- Yıldırım, M. (2022). Ortaçağ'da Ticaret (Yollar, Şehirler ve Ürünler) Hakkında Bir Değerlendirme (Bizans-Avrupa-İslam Dünyası). *BŞEÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 192-201.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Annesi Ayşe Hafsa Sultan'ın Oğluna Yazdığı Mektubun Transkripsiyonu Ve Tahlili

Transcription and Analysis of the Letter Written by Ayse Hafsa Sultan, the Mother of Suleyman the Magnificent, to Her Son

ÖZET

Multidisipliner çalışmalar, her bir disiplinin kendi metodolojisini takip ederek ortaya koyduğu bilimsel veriler ışığında, araştırmacı ve akademisyenlere, aynı konu hakkında farklı bakış açıları sunmaları dolayısıyla oldukça değerlidir. Çünkü tema aynı olsa bile, her bilim dalının takip ettiği yöntem bilim farklı olduğu için, elde edilen bulgular karşılaştırmalı olarak paydaşına sunulur ve böylece çok daha nesnel ve bilimsel bir değerlendirme ortaya konmuş olur. Bu yüzden incelenmesi yapılan mektubun hem tarihi hem de edebi değeri göz önünde bulundurulduğundan, mektup metninin söz konusu alanlardan birer bakış açısıyla tahlil edilmesi uygun görülmüştür. Öncelikle mektubun yazılmış olduğu dönem olan, on altıncı yüzyılda Osmanlı tahtında bulunan Kanuni Sultan Süleyman ve Validesi Ayşe Hafsa Sultan hakkında kısa bir tarihe yer verilmiştir. Böylece ana hatlarıyla dönem ve çalışmanın temasını oluşturan tarihi kişilikler hakkında genel bir tarihi çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, bilhassa Ayşe Hafsa Sultan hakkındaki bazı tarihi yanlışlıklar ve belirsizlikler, elde edilen yeni bulgular ışığında giderilmeye çalışılmıştır. Ardından mektup metni, transkripsiyon alfabesine uygun olarak Latin harflerine aktarılmış, daha sonra mektup günümüz Türkçesine çevrilip sadeleştirilmiştir. Son olarak söz konusu mektubun içeriğinden hareketle edebi ve tarihi önemi hakkında bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken Dönem Osmanlı Tarihi, Edebiyat, Kanuni Sultan Süleyman, Ayşe Hafsa Sultan, Mektup

ABSTRACT

Multidisciplinary studies are very valuable because they provide researchers and academics with different perspectives on the same subject in the light of the scientific data that each discipline reveals by following its own methodology. Because even if the theme is the same, since the methodology followed by each branch of science is different, the findings obtained are presented to the stakeholder on a comparative basis, and thus a much more objective and scientific assessment is put forward. Therefore, since both the historical and literary value of the letter being examined are taken into consideration, it has been deemed appropriate to analyze the text of the letter from the perspective of one of the areas in question. Firstly, a short history is given about Süleyman the Magnificent and his mother-in-law Ayşe Hafsa Sultan, who was on the Ottoman throne in the sixteenth century, the period in which the letter was written. Thus, a general historical framework has been tried to be created about the historical personalities that make up the period and the theme of the study in general terms. In addition, some historical misconceptions and uncertainties, especially about Ayşe Hafsa Sultan, have been tried to be eliminated in the light of the new findings. Then the letter text was transferred to Latin letters in accordance with the transcription alphabet, and then the letter was translated into modern Turkish and simplified. Finally, based on the content of the letter in question, an assessment has been made about its literary and historical significance.

Keywords: Early Ottoman History, Literature, Suleyman the Magnificent, Ayse Hafsa Sultan, Letter.

GİRİŞ

Dumanla haberleşmeden biraz sonra, internet teknolojisinin yaygınlaşmasından biraz önce insanların birbirlerinden haber almak için istifa etmiş olduğu bir iletişim aracı: Mektup. Bazen resmi bir makama, bazen gurbetten sılaya, bazen bir anneden evladına...

Mektuplar tarihi değerlerinin yanı sıra edebi kıymetleriyle de her daim araştırmacı ve akademisyenlerin ilgi duyduğu yazılı kültür öğeleri arasında yer almıştır. Çünkü muhatabına, yalnızca ihtiva ettiği bilgilere erişilmesi değil, yazıldığı dönemdeki dil ve kültür öğeleri hakkında da önemli bilgiler sunması, onların sıradan bir iletişim aracından fazlasına sahip olduğunun apaçık kanıtıdır.

Osmanlı arşiv malzemesi irdelenirken tesadüfen rastlanılan bu kıymetli mektubun transkripsiyonu ve tahliline geçilmeden önce, şekil ve içerik açısından mektup geleneği hakkında bir ön bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

MEKTUBUN BÖLÜMLERİ

Osmanlı nesir kültürünün önemli bir ögesi bulunan mektuplar genel olarak yedi bölümden oluşmaktaydı. Bunlar *elkab*, *ibtidâ*, *tahallüs*, *talep*, *intiha*, *dua* ve son olarak *imzadır* (Derdiyok, 1999: 733).

M. Gökçen Daş Darıcı¹
Yasemin Gökkuş²

How to Cite This Article

Daş Darıcı, M.G. & Gökkuş, Y. (2023). "Kanuni Sultan Süleyman'ın Annesi Ayşe Hafsa Sultan'ın Oğluna Yazdığı Mektubun Transkripsiyonu Ve Tahlili" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7647-7652. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.70965>

Arrival: 27 June 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Sivas, Türkiye. ORCID: 0000-0002-5592-5495

² Doktora Öğr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Böl, Tokat, Türkiye. ORCID: 0000-0001-9173-842

Elkab

Sözlükte asıl isminden başka bir isimle anılmak anlamına gelen ve Arapça kökenli bir kelime olan elkab zamanla “unvan- soyadı” anlamlarında da kullanılmaya devam etmiştir. Elkablar genel olarak rütbe ve saygı bildiren sözlerden oluşurdu.

İbtidâ

Arapça kökenli olup, sözlük anlamı bir şeyin evveli demek olan ve “beda” sözcüğünden türeyen ibtidâ, başlama, başlangıç anlamına gelmektedir. Mektuplarınsa giriş kısmını ifade eder. Bu bölümde mektuba genel olarak selam ve saygı sözleriyle başlanır. Bazen ayetlere de yer verilerek övgü ve dua sözlerine yer verilir. Her mektupta elkab bulunmadığı için, ibtidâ mektubun ilk kısmı olarak da değerlendirilebilir.

Tahallüs

Arapça “halasa” kökünden türeyen ve bir şeyden kurtulmak anlamının yanı sıra mahlas anlamına da gelen tahallüs kelimesinin, mektup bölümleri için ilk anlamının kullanılması daha uygun görülmüştür. Bu bağlamda tahallüs girizgâhtan kurutulup asıl konuya giriş olarak yorumlanmıştır.

Talep

İstemek anlamına gelen ve Türkçeye de yerleşmiş olan talep kelimesi, mektup bölümlerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Gerçi her mektupta bir talep olması gerekli değildir fakat anlatılmak istenen düşünce de bu doğrultuda değerlendirilmiştir.

İntiha

Bir şeyin sona ermesi, nihayet bulması anlamında kullanılan intiha mektupların sonuç kısmıdır. Bu kısımda, *Bâki'd-du'â*, *Baki ferman Sultânundur*; *Baki ferman ol zât-ı âlî-şânundur*, gibi kalıplaşmış söz ve ibareler kullanılır.

Dua

Genelde benzer kalıpta Allah'a yakarış şeklinde ve sonra bazen intiha bölümünden sonra yazılırdı.

İmza

Genelde sol alt köşede, mektubun kim tarafından yazıldığının anlaşılması açısından gerekli olan son bölümdür.

Kısaca özetlemek gerekirse mektuplar biçimsel olarak saygı ve selam sözleriyle başlayıp, eğer üst makama yazılıyorsa elkaplar yazıldıktan sonra talep kısmına geçilir burada bir istek, duygu veya düşünce ifade edildikten sonra dua ve güzel sözlerle uygun bir dille bitirilir.

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN VE DÖNEMİ HAKKINDA

Babası Yavuz Sultan Selim, Trabzon valisiyken, orada, 27 Nisan 1495'te doğduğunda, muhtemelen kimse onun Osmanlı tahtında yaklaşık yarım asır hüküm sürecek, en fazla sefere çıkacak ve devleti en geniş sınırlarına eriştirecek olan Osmanlı sultanı olacağını bilmiyordu. Belki amcası, Amasya Sancakbeyi Şehzade Ahmed bile, küçük kardeşi Yavuz'un oğlu Süleyman'ın doğumunu, saltanata bir rekabet olarak algılamamıştı. Ta ki 15 yaşına gelen şehzadenin sancak talebine kadar... Padişah olan dedesi II. Bayezid, şehzadeye Şebinkarahisar kazasını sancak olarak ihsan ettiğinde, amcası Şehzade Ahmed, kendi sancağına yakınlığı dolayısıyla bu atamaya itiraz etmişti. İtiraz talebi İstanbul tarafından olumlu karşılanan şehzade önce Bolu, ardından Kefe'ye sancakbeyi olarak atanmıştı. Oğlunun görev yerinin iki kez değiştirilmesi, babası Yavuz'u öfkelenirmiş, bu hareket, taht iddialarını alevlendirmişti. Yavuz Sultan Selim kardeşleriyle giriştiği taht kavgasından galip çıkarken, ardında tek varis bırakmıştı: Sultan Süleyman. (Öztuna, 2014: 17; Çabuk, 1980: 11-12)

22 Eylül 1520'de babası Yavuz Sultan Selim'in vefat haberini Manisa'da sancak beyi iken öğrenen şehzade Süleyman İstanbul'a gelerek tahta çıktı. Osmanlı tarihinde eşine az rastlanılan bu olay onun kardeş kavgası yaşanmadan tahta oturmasına, dolayısıyla ülke içerisinde bir karışıklık çıkmadığı için saltanatın odağının dış meselelere yönelmesine sebebiyet vermişti. Öyle ki 30 Eylül 1520'de tahta çıkan Sultan, ilk seferini 18 Mayıs 1521'de Belgrad ve Macaristan üzerine yapmış ve Bögürdelen'i fethetmişti (Çalışır, 2020: 10). Daha sonra hemen 1522'de Rodos, 1526'da Mohaç, 1534'de Bağdat ve Tebriz, 1538'de Boğdan'ın tamamı ve Preveze, 1541'de Macaristan'ın tamamı, 1543'de Estergon, 1551'de Trablusgarp, 1553'de Safevi topraklarının bir kısmı ve 1566'da Zigetvar hâkimiyet altına alınmıştı. Kısacası babasından, yaklaşık 2.373.000 km² olarak devraldığı toprakları sadece 8 yıl gibi kısa bir süre içerisinde, iki buçuk misline, yani yaklaşık 6.557.000 km²'ye çıkaran Sultan

Süleyman'ın (Öztuna, 2014: 19) askeri ve siyasi dehasıyla ilgili olarak söylenebilecekler elbette herhangi bir biyografi çalışmasının kapsamının çok üstündedir.

Söz konusu 8 yıl içerisinde Osmanlı Devleti, Afrika kıtasına çok sağlam şekilde ayak basmış, dönemin en önemli üçüncü devleti olan Mısır-Suriye Türk Memlûk İmparatorluğunun bütününe ilhâk etmişti. Osmanlı donanması da Kızıldeniz'den, Umman Denizi'ne, Hint Okyanusu'ndan, Batı Akdeniz'e geçerek denizlerde hâkimiyet kurmuş; ayrıca Mekke, Medine ve Kudüs gibi semavî dinler için kutsal kabul edilen üç şehre hâkim olunmuştu. 750 yılından beri Abbasîlerin temsil ettiği hilafet makamı Osmanlı'ya geçtiği için, Sultan Süleyman "halife" unvanını almış (Öztuna, 2014: 20) batıların "magnificent" doğuların "kanuni" dediği I. Süleyman bu unvanları hak etmek için 46 yıllık saltanatının 10 yıldan fazlasını bu seferlerde geçirmişti.

Sultan Süleyman'ın yalnızca büyük bir devlet adamı veya yetenekli bir komutan olmadığı, aynı zamanda, çocuk yaştan itibaren askerlik eğitiminin yanı sıra, devrin en iyi âlimlerinden; tarih, edebiyat ve fen bilimleri alanlarında dersler alarak yetiştirildiği konusunda yerli ve yabancı kaynaklar hemfikirdir. Sultan'ın bilinen ilk hocası Hayreddin Efendi'dir. Evliya Çelebi'ye göre Trabzon'da iken sütkardeşi Kadı Ömer Efendi'nin oğlu Yahyâ ile (Beşiktaşlı Yahyâ Efendi) birlikte bir Rum'dan kuyumculuk mesleğini de öğrenmiştir. Öte yandan Muhibbî mahlası ile divanî³ bulunan Sultan Süleyman'ın şair, hattat, kuyumcu ve değerli taşlar mütehasısı olduğu; Arapça, Farsça, Çağatayca dışında Sırpça da bildiği kaynakların ittifak ettiği başka özellikleridir (Rogers, 1993; Gökbilgin, 1999; Emecen, 2010).

AYŞE HAFSA SULTAN

"valide sultan", "ruma-i pâdişâh", "vâlide-i sa'âdetpenâh" ve yaygın olarak "mehd-i 'ulyâ" veya "mehd-i 'ulyâ-yı saltanat" gibi isimlerle anılan (Temel, 2021: 154) Padişah anneleri, yalnızca sarayın en üst düzey mensubu olarak değil, devlet kademesinde belirgin bir ağırlıkları olması dolayısıyla da Osmanlı tarihinin önemli figürlerindedir. Bunların arasından, güzelliği ve hayırseverliği ile ünlenmiş Ayşe Hafsa Sultan, eşi Yavuz Sultan Selim'in Selimî mahlasıyla yazdığı şiirlere⁴ konu olmuş, Venedik elçisi Pietro Zen'in mektuplarında (Yelçe, 2017: 178) da güzelliği ve saygınlığı ile ön plana çıkmıştır. Her ne kadar kendisine atfedilen ve hastalığı dolayısıyla Merkez Efendi'nin ona özel olarak hazırladığı mesir macunu sayesinde iyileştigiğine dair efsane, yeni tarihi bulgularla çürütülmüş⁵ olsa da kendisi özellikle Manisa şehri kültür tarihinde önemli bir değerdir.

Hastalığı veya güzelliği ile efsaneleşen Hafsa Sultan'ın kökeni ile alakalı bazı belirsizlikler ve ilmî tartışmalar söz konusudur. Osmanlı arşivinden edinilen vakfiyesinin belgelerinde adının Ayşe, Hafsa bint Abdülmuîn, baba adının da Abdülmuîn'den başka Abdülhay ve Abdurrahman şeklinde geçmesi, (TS.MA.d, 6957, 20 Şaban 929/ 4 Temmuz 1523) tarihçiler tarafından saraya câriye olarak saraya girdiğine dair güçlü kanıtlar olarak yorumlanmıştır. (Bayat, 1997: 122) Bazı kaynaklarda ise soyunun Kırım hanedanına dayandığına dair iddialar bulunmaktadır. (Hammer, 1989: 380; Konyalı, 1969: 47, 51; Yörükoğlu, 1993: 21-29). H. İnalçık, Yavuz'un Osmanlı tahtına, kayınpederi Kırım Hanı Mengli Giray'ın desteğiyle çıktığını yazmaktadır (İnalçık, 2017: 451). Fakat Hafsa Sultan'ın, Mengli Giray'ın kızı olmadığı, bahsedilen kızın, Yavuz Sultan Selim'in ilk eşi olduğu iddiası da vardır.

Tüm bu tartışmalardan azade, Osmanlı tarihinde "sultan" unvanı alan ilk kadın kabul edilen Valide Hafsa Sultan, eşi Yavuz Sultan Selim şehzadeyken Trabzon'da yaşamış, oğlu Süleyman'ın Kefe ve Manisa'daki sancak beyliği vazifelerinde onunla beraber kalmıştır. I. Süleyman tahta çıktıktan sonra, 13 yıldan uzun süre "mehd-i ulya" yani padişahın annesi olarak İstanbul'da Topkapı sarayında oturan Hafsa sultan, 19 Mart 1534'te vefat ettiğinde, eşi Yavuz Sultan Selim'in adı verilen caminin bahçesine defnedilmiştir. Sultan Süleyman daha sonra annesinin mezarının üzerine bir türbe inşa ettirmiştir (Alkan, 2014: 21).

Ayşe Hafsa Sultan'ın, Manisa'dayken yaklaşık olarak, aylık altı bin akçe maaş aldığı ve bu aylığın şehzadeye ödenenin üç katı kadar olduğu, M. Alkan tarafından arşiv belgelerinden hareketle tespit edilmiştir. Zaten incelenen mektupta da bu paranın bir kısmını harcadığı ve geriye dört bin akçe kaldığını ifade etmişti. Valide Sultanların, gelirlerinin⁶ bir kısmıyla vakıflar kurarak hayır işleri yaptıklarına dair sayısız örnek mevcuttur. Ayrıca onların

³Sultan Süleyman'ın şiirlerinin en büyük kısmı gazeldir. Padişahın bütün şiirlerini toplayıp, sıraya koyarak düzenleyen şair ve yazar Draçlı Ahmed Fevri Efendi'dir (ölm. 1570). Onun düzenlediği edebiyatımızın en hacimli divânı olan Divân-ı Muhibbî, 3 defa İstanbul'da (son ikisi Latin harfleriyle) ve 1 defa Almanya'da basılmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Yılmaz Öztuna, *Kanuni Sultan Süleyman*, Ötüken Yay., İstanbul 2014, s. 21.

⁴"Şiirler pençe-i kahrından olurken lertzân

Beni bir gözleri ahûya zebûn etti felek" dizelerini, (Gültekin, 2015: 1221) Selimî mahlasıyla yazan Yavuz Sultan Selim'in eşi Ayşe Hafsa Sultan'a yazdığı düşünülmektedir.

⁵Daruşşifa, Hafsa Sultan'ın vefatından (940/1534) sonra Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılıp 946/1539 yılında külliye ilave ettirildiği için Merkez Efendi'nin burada hekimlik yapmış olması mümkün değildir. Çünkü Merkez Efendi, şeyhinin vefatı üzerine, 936/1529 yılında Manisa'dan ayrılıp İstanbul'a gidecek ve ömrünün kalanını burada geçirecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Murat Öztabak, *Zeytinburnu Kültür Vadisi I*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, Kitap no: 54, Ed. Murad Çekin, İstanbul 2018, s. 308.

⁶16. yüzyıldan itibaren kendilerine tahsis edilen paşmaklıklar onların zenginliklerini arttıran önemli gelir kalemlerinden olmuştur. Bunlar haricinde, sefer dönüşü padişah ve sadrazamın takdim ettiği hediyeler ile dış ülkelerden gelen elçilerin sunmuş olduğu hediye ve ziynet eşyaları da onların varlıklarının bir

gelirlerine dair birden çok kalemin varlığından söz edilebilir. Örneğin hemen hemen düzenli olarak ödenen harem ve hanedan içerisindeki en yüksek maaş⁷ kendilerine aittir. Ayşe Hafsa Sultan da Saruhan, Aydın, Menteşe ve Bursa sancaklarından aldığı mülklerini, Manisa’da yaptırdığı câmi, medrese, şadırvan, mektep, imaret, hamam ve hânkahtan oluşan Hafsa Sultan (Sultaniye) Külliyesine vakfetmiştir (Alkan 2014: 21).

MEKTUBUN TRANSKRİPSİYONU

Hüve'l ‘Aynü'l-Mu’in

Hzret-i Sultânım ebeddet devletehu ve saltanatahu ilâ yevmü'l- kıyâme.

Hem-vâre ‘ezâyim pâzîşâhâne bâ-mîdâdî feth-i mübîn ve tevâtûr-ı naşr-ı ‘azîz-i Hâk Celle zikrehu müeyyid ve muzaffer- bâd. Bi'n-nebiyyi ve Şahbihi'l-kirâm eşnâf-ı de‘evât ve envâ‘-ı tahıyyât

Der ‘akab-ı hamîs şalâvât iblâğ ve inhâ olunur.

Qarîn icâbet- bâd. Şimdiki hâlden istimâ‘ olunır ki ‘aynî ikbâl-İlâh ciger köşem sultânım bir mübarek sefere ‘azm itmişler. Hâk Te‘âlânın envâ‘-ı luflufları ve feth nüşretleri ve Hzret-i Risâletün ‘Aleyhi’s-selâm ruhâniyeti istimdâdından mu‘avenet görü ve zaferler müyesser ola. İnehu yâ semi‘u ve yucîbu evvel gazâ görür. İnşâ‘e Allâhu'l ‘azîz. Küffâr üzerine olup mürîd-i revnâk-ı İslâm ola.

Hâk ‘alîm ve şâhiddür ki gicelerde ve gündüzlerde de‘evât-ı hâlişeden hâlî degülüz. Şüphe yokdur ki efdal-i tâ‘ât sultân ‘aleyhi’s-selâm ve'l müslimîn hâzretine du‘âdur. Ve ne canibe teveccüh ideceğünüz tevaqqu‘ budur kim bu za‘îfeye tenbîh buyurasız ki du‘âların ihlâsınıñ ziyâde te’sîr ve icâbetler ola.

İnşâ‘e Allâhu'l ‘azîz.

Râyî ‘âlem-ârayuñda rûşendür ki ol vaz‘ olunan emânet sultânım huşûş-çün dört biñ akçe kaldı ‘ale’d-devâm okınur. Bu za‘îfenün murâdı budur ki bağıyye-i hayâtım oldukça bu ihyâ kat‘ olunmayup ber-devâm okına.

Vücûd-ı sa‘âdet- bahşuñza dağı ziyâdeler gerekdür.

Sa‘âdet ile sefere müteveccih olıcağ me‘müldür ki anların cihetçükleri tedârük olup ibkâsına himmet olına.

Ve benüm devletlü sultânım sen çok yıllar ‘ömr göresin. Ol zağmetden halâş olımadum. Temennâm budur ki mübarek sefere göze uzak ola. ‘Ömrümüz vefâ kılmaya âhîret hâkkin helâl idesiz. Bâkî râyi a'lâ tâ nefh-i sūr muzaffer ve manşûr ve mekârîh.

Havâdiş-i ez ân cenâbdur. Bi-Rabbi'l- Gâfûr.

METNİN GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE ÇEVİRİLİP SADELEŞTİRİLMİŞ HALİ

Yardım eden O’dur

Hazret-i Sultan’ımın devleti ebedi olsun ve saltanatı kıyamete kadar sürsün. Karar verdiğiniz seferiniz padişahlara yakışacak surette olsun. Sürekli duadayım. Yüce Allah zikrimizi kabul etsin. Zaferler elde edesin. Dualar ve selâmlar Hazret-i Peygamber’e ve büyük ordularına ulaştırılır. Kabulü yakın olsun.

Duyduğuma göre Allah’ın ikbali ciger köşem sultanım mübarek bir sefere çıkmaya karar vermişler. Allah-u Teâlâ’nın çeşitli lütufları, fetih zaferi için yardımları ve Hazret-i Muhammed Aleyhi’s-selâm’ın ruhaniyetlerinden yardım ve destek alarak zaferler elde edesin. O her şeyi işitendir ve icâbet edendir (o) isterse savaşla kâfirler Müslüman olsun.

Her şeyi bilen Allah şahittir ki gece ve gündüzlerde güzel dualardan uzak değiliz. Şüphe yoktur ki (bu) Müslümanların itaat ettikleri Sultan’a selâm ve duadır. Ne tarafa yöneleceğinizi beklemekteyiz, (sefer yönünü) kastediyor) bu zayıf kula bildiresiniz ki yalnız Allah’ın rızasıyla dua etmeye devam ederiz.

Her şeyi işiten Allah büyüktür.

Âlemi süsleyen sancağın açıktır ki daimi surette bıraktığın emanetten geriye dört bin akçe kaldı. Murad ederim ki bu zayıf kulun hayatı devam ettikçe bu ihya kesilmeyip devam olunsun. Mutluluk veren varlığımız için (bu talebimiz) fazlalıktır.

kısmını oluşturmaktaydı. Tüm bu gelirlerin hepsini kendilerine saklamak yerine vakfiyeler kurarak işletmek için deyim yerindeyse adeta birbirleriyle yarışmaları elbette onların hayır hasenata ehemmiyet verdiklerine hamledilebilir. Fakat buna ek olarak, idaresi altındaki vakıf ve arazilerin büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda söz konusu bu vakıfların çokluğu ve büyüklüğünün, onlar için bir nevi statü göstergesi olduğu da ifade edilmelidir. Eşref Temel, “Devlet Adamı Olarak Valide Sultanlar (XVI.-XIX. Yüzyıllar Arası)”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 48, Denizli 2021.

⁷ Örneğin Nurbanu Valide Sultan’ın 2.000, Safiye Sultan’ın 3.000, Handan Valide Sultan’ın 1.000, Kösem Valide Sultan’ın 3.000 ve Hatice Turhan Valide Sultan’ın da 3.000 akçe günlük tahsisatı vardı. Bkz: Temel, “Devlet Adamı Olarak Valide Sultanlar...” s. 157.

Umulur ki sefere katılacak olanların ihtiyaçlarının devamlı olarak tedarik olunmasına yardımcı olunsun.

Ve benim devletli sultanım sen çok yıllar ömür göresin, ben zahmetten uzak kalamadım temennim budur ki mübarek seferin göze uzak ola. Ömrüm vefa etmezse ahiret hakkın helal edesin. Bakî olan Allah seni sur üfleninceye kadar galip ve muzaffer kılsın ve dertlerden uzak eylesin.

SONUÇ

Devlet görevlileri, diğer ülkelerin elçi veya yöneticileri dâhil kimsenin önünde eğilmeyen veya ayağa kalkmayan Osmanlı sultanlarının yalnızca valideleri için belirlenmiş bazı törenlerde ayağa kalkıp önlerinde eğilmeleri, onların annelerine göstermiş olduğu saygı ve hürmetin yanı sıra protokolde valide sultanların önemine de işaret eder. Bu bağlamda valide sultanlar yalnızca padişah veya şehzadenin annesi değil, devlet ricalindeki en üst tabakanın mensubu konumundadır. Fakat onların vazifeleri şehzadeyi doğurmakla bitmez aksine yeni başlamıştır. Valide sultan şehzadenin yalnız annesi değil sırdaşı, ilk arkadaşı, mürebbiyesi, danışmanı ve her daim müttefikidir. Bu konuma sahip kişinin, saraylı olsun veya olmasın, evladıyla kurmuş olduğu bağ da kuşkusuz çok güçlüdür. Bu sebeple mektubun edebi veya tarihi özelliğinin yanı sıra manevi değeri de büyüktür.

Mektup içeriğinde göze çarpan ilk husus, diğer tüm Osmanlı arşiv evrakında da olduğu gibi, söze dua ile başlanmasıdır. Sünni İslam devlet geleneğinin bir yansıması olarak Osmanlı resmi evrakı her daim dua ile başlardı. Evrak içeriğine göre, Sultan ve diğer devlet görevlilerinin elkabı, ardından her biri için ayrıca belirlenmiş duası yazılır, daha sonra da nakil-i iblağ bölümüne geçilirdi. Söz konusu mektubun giriş kısmında da önce dua bölümü yer almaktadır. İncelenen mektuptaki rütbe ve saygı bildiren sözlerden oluşan mektubun elkap kısmı ise Hazret-i Sultânım hitabıyla başlayıp saltanatınızın ve devletinizin kıyâmete kadar ebedî olması duâsıyla son bulmaktadır. Mektubun ibtidâ bölümüne de duâ ile başlanılmıştır. Duâların ardından mektubun tahallüs bölümüne giriş yapılmıştır. Asıl konunun anlatıldığı tahallüs bölümünde, Allah'ın ikbâli ciğer köşem sultânım bir mübarek sefere karar vermişler. Allah-u Teâlâ'nın türlü lütufları, fetih zaferi için yardımları ve Hazret-i Muhammed Aleyhi's-selâm'ın ruhanîyetlerinden yardım ve destek alarak zaferler elde edesin. O her şeyi işitendir ve icâbet edendir. (O) isterse savaşla kâfirler Müslüman olsun duâlarıyla nihâyete ermiştir.

Mektubun talep bölümü; sefer yönünü öğrenmek ve kendisine ödenen maşın kesilmemesini rica ettiği kısmı kapsamaktadır. Tüm bu taleplerin akabinde; mutluluk veren varlığımız için bizim bu taleplerimiz fazlalıktır denmekte, yani sizin gibi yüce biri için talep ettiklerimiz küçük şeylerdir, şeklinde bir anlam içermektedir.

İntihâ, mektubun sonuç kısmıdır. Umulur ki sefere katılacak olanların ihtiyaçlarının devamlı olarak tedarik olunmasına yardımcı olunsun, şeklindeki iyi niyet dilek ve temennilerle son bulmuştur.

Mektup içeriğinde dikkati çeken bir diğer husus Osmanlı istihbarat algı ve anlayışının bir yansıması olarak sefer yönünün Valide sultandan dahi gizli tutulduğu⁸dur. Ayşe Hafsa Sultan'ın sefer yönünü merak edip sorması gayet tabiidir fakat sefer yönünü muhtemelen kendisi de askerden sonra öğrenecektir.

Son olarak Valide sultana ödenmekte olan ve ödenmesine devam edilmesi rica edilen maaş miktarı, dönemin mali durumu hakkında da araştırmacıya bir fikir vermektedir. Türk dilinin gelişim ve değişimine dair bir misal sunan bu kıymetli mektup, anlatımdaki nezaket ve incelik, seçilen kelimelerdeki özen ile Osmanlı elitinin kültürel ve edebi birikimini gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Faroqhi vd (2020). *Kanuni Sultan Süleyman ve Dönemi: Yeni Kaynaklar, Yeni Yaklaşımlar*, ed. Muhammed Fatih Çalışır, Suraiya Roschan Faroqhi, Mehmet Şakir Yılmaz, İbn-i Haldun Üniv. Yay., İstanbul.
- Öztuna, Y., (2014). *Kanuni Sultan Süleyman*, Ötüken Yay., İstanbul.
- Çabuk, V., (1980). *Divan-ı Muhibbi (Kanuni Sultan Süleyman'ın Şiirleri)*, Tercüman 1001 Eser, İstanbul.
- Derdiyok, İ. Ç., (1999). "Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği" *Osmanlı Kültür ve Sanat*, İstanbul.
- Rogers, M., (1993). "The Arts Under Süleymân the Magnificent", *Süleymân the Second and His Time* (ed. Halil İncalçık – Cemal Kafadar), İstanbul.
- Gökbilgin, M. T., (1999). "Süleyman I", *İA*, XI, İstanbul.

⁸ Öyle ki sultanlar sefer yönünü ordu komutanlarına dahi söylemezlerdi. Hedef noktaya yaklaşıldığında harp meclisi kurulur, seferin nereye düzenlenmekte olduğu komutanlara bildirilir, ardından onlar da hedefi askere açıklardı. Bu, merkezde çıkabilecek karışıklıklara mahal vermemek, sızmalar ve karşı casusluk gibi daha derin istihbarat stratejilerin önünü almak gibi gerekçelerle, Osmanlı idaresinin kuruluşundan itibaren sürdürdüğü bir istihbarat stratejisidir. Detaylı bilgi için bkz: M. Gökçen Daş Darcı, *Osmanlılarda İstihbarat Faaliyetleri (1300-1750)*, İstanbul 2022.

Gültekin, H., (2015), “Yavuz Sultan Selim’in Farsça Beyitleriyle Tercümelere”, *Turkish Studies*, V.10/8, Spring, Ankara.

Emecen, F., (2010). “ Süleyman I” *TDV İA*, C. 38, İstanbul.

Hammer, J. V., (1989). *Büyük Osmanlı Tarihi II*, (Çeviren: Mehmet Ata, Yayına Hazırlayanlar: Mümin Çevik, Erol Kılıç), Üçdal Neşriyat, İstanbul.

Konyalı, İ. H., (1993). “Kanunî Sultan Süleyman’ın Annesi Hafsa Sultan’ın Vakfiyesi ve Manisa’daki Hayır Eserleri”, *Vakıflar Dergisi (VD)*, VIII.

Yörükoğlu, N., (1993). *Hafsa Sultan ve Külliyesi*, Sevinç Matbaası, Ankara.

Alkan, M., (2014). “Manisa’da Hafsa Sultan Dârüşşifası (Bîmarhanesi)”, *Turkish Studies*, V. 9/10, Ankara.

Temel, E., (2021). “Devlet Adamı Olarak Valide Sultanlar (XVI.-XIX. Yüzyıllar Arası)”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 48, Denizli, ss. 153-169.

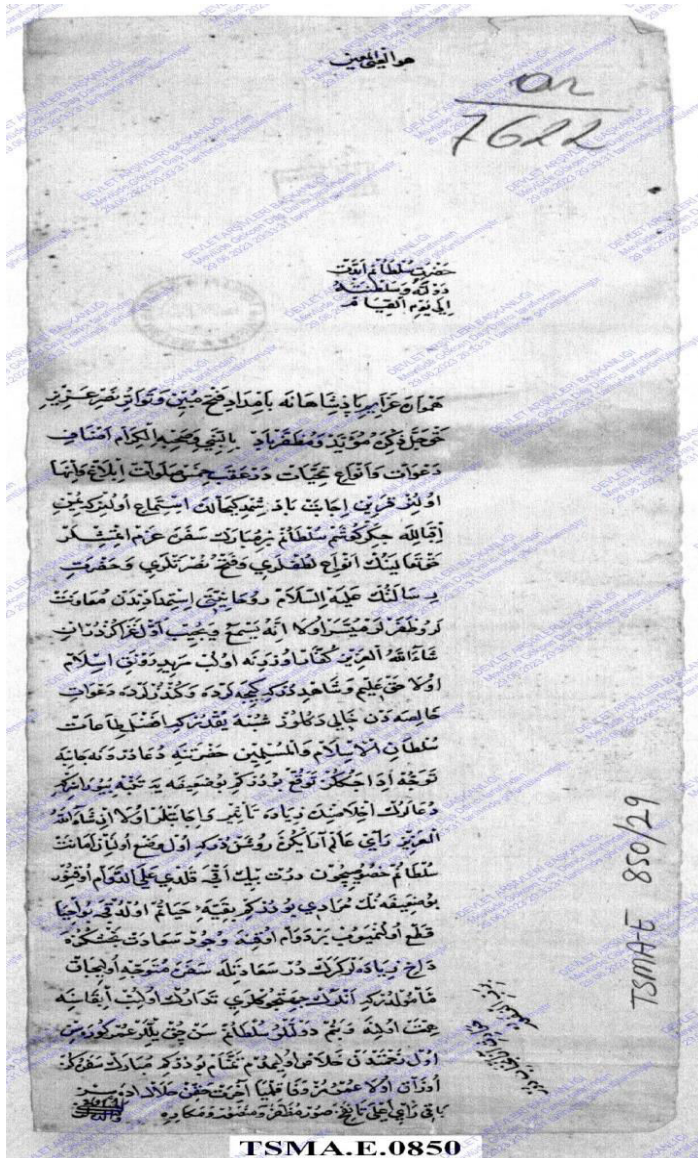
Yelçe, N. Z., (2017). “Müzmin Bir Venedik Elçisi: Pietro Zen”, *Osmanlı İstanbulu, V. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri*, 19-21 Mayıs 2017, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul.

TS.MA.d, 6957

TS.MA.e, 850/29, 29 Zilhicce 927/ 30 Kasım 1521

Ekler 1:

Mektubun orijinal Hali

Ortaöğretim Öğretmenlerindeki Öğrenci Algısının Metaforik İncelenmesi¹

Metaphorical Examination of Student Perception in Secondary Education Teachers

ÖZET

Ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramlarına ilişkin zihinsel imgelerini metafor yoluyla belirlemeyi amaçlayan bu çalışma tarama modelinde fenomenolojik bir araştırma olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 yılında Diyarbakır/Bağlar ilçesinde çalışmakta olan ve ankete cevap veren 142 ortaöğretim öğretmeni oluşturmaktadır. Kolay ulaşılabilir örneklem yöntemiyle belirlenerek cevap veren tüm katılımcılar araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada, çok sayıda katılımcıya ulaşmak için Google form yardımıyla iki bölümde oluşan çevrimiçi form kullanılmıştır. İlk bölümde katılımcıların demografik niteliklerine ilişkin sorular, ikinci bölümde ise genellikle metafor kullanımlarını belirlemek amacıyla kullanılan “Öğrenci ... gibidir. Çünkü ...” şeklinde boşluk doldurma formu oluşturulmuştur. Google form aracılığıyla toplanan verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmış ve veriler gruplandırılarak değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramına yönelik kullandıkları metaforların belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen araştırma bulgularından hareketle katılımcı ortaöğretim öğretmenlerinin en çok “hamur, çiçek, ağaç, ayna” metaforunu kullandığı; yanıtlar kategorize edildiğinde “araç gereç/eşya, bitki ve bitki türleri, doğa ve doğa olayları, insan ve insanlık, soyut kavramlar, maden ve maden türleri” şeklinde gruplandırıldı; “çünkü ...” sorusu sonucu oluşan metaforlar türlerinin nedenlerinin “şekil alma, ilgi ve bakım isteme, destek ihtiyacı duyma, yansıtıcı olma” şeklinde oluştuğu ve cinsiyet, yaş ve branş faktörüne göre öğretmenlerin oluşturdukları metaforlarla ilgili istatistiksel düzeyde anlamlı farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin objektif davranması ve daha gerçekçi metaforlar geliştirmesi, bu konu öğretmen yetiştirme programlarının veya hizmet içi eğitim sürecinin içeriğine eklenmesi ve daha sonra yapılacak araştırmalarda diğer yöntemlerle birlikte demografik değişkenlerin de göz önünde bulundurulması gibi önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ortaöğretim, Öğretmen, Öğrenci, Metafor.

ABSTRACT

This study, which aims to determine secondary school teachers' mental images of student concepts through metaphor, was carried out as phenomenological research in the screening model. The study group of the research consists of 142 secondary school teachers working in Diyarbakır/Bağlar district in 2022-2023 and responding to the questionnaire. All participants who responded by being determined by the easily accessible sampling method were included in the study. In the research, an online form consisting of two parts was used with the help of Google form to reach a large number of participants. In the first part, questions about the demographic characteristics of the participants, and in the second part, “Student is like ...”, which is generally used to determine the use of metaphors. Because...” A fill-in-the-blank form was created. Content analysis method was used in the analysis of the data collected through the Google form and the data were grouped and evaluated. According to the research findings, based on the findings of the research carried out to determine the metaphors used by secondary school teachers for the concept of student, it was found that the participating secondary school teachers mostly used the metaphor of “dough, flower, tree, mirror”; When the answers are categorized, they are grouped as “tools/goods, plant and plant species, nature and natural events, human and humanity, abstract concepts, mineral and mineral types”; “Because ...” It was concluded that the reasons for the types of metaphors formed as a result of the question were “taking shape, asking for attention and care, needing support, being reflective” and that there was no statistically significant difference in the metaphors created by teachers according to gender, age and branch factor. Suggestions were made for teachers to act objectively and to develop more realistic metaphors, to add this subject to the content of teacher training programs or in-service training process, and to consider demographic variables together with other methods in future research.

Keywords: Secondary Education, Teacher, Student, Metaphor

GİRİŞ

Kavramsal fikirleri ifade etmenin birçok farklı yolu vardır. Araştırmalarda olaylara, nesnelere veya kavramlara ilişkin düşünce ve algıları ortaya çıkarmak için farklı yöntemler kullanılır ve simgeler aracılığıyla nesnelere, ilişkilere ve fikirlere değer ve anlam verilmeye çalışılır. Modern antropologlar tarafından yapılan araştırmalar, bu anlamların sınırsız olduğunu göstermektedir. Veri sonuçlarının elde edilmesi, yorumlanması ve üretilmesinde farklı yöntemlerin kendine has etkileri vardır (Yalçın & Erginer, 2012). Bireyler düşüncelerini soyut kavramlar ile bilinen somut şeyler arasında ilişki kurarak metaforik yapılar oluşturarak ifade ederler (Özkal, 2020). Ayrıca insanlar metaforları yalnızca günlük yaşamda değil, örgütsel yaşamda da duygu, düşünce ve deneyimlerini başkalarına aktarırken sıklıkla kullanırlar. Farklı bakış açılarını yansıtan metaforlarla ifade edilen bakış açıları, örgütlerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır (Baş, 2022).

Ahmet Yakşi²

How to Cite This Article

Yakşi, A (2023). “Ortaöğretim Öğretmenlerindeki Öğrenci Algısının Metaforik İncelenmesi” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7653-7660. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.70986>

Arrival: 27 June 2023

Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Bu makale 2022-2023 yılında hazırlanan tezsiz yüksek lisans dönem projesinden üretilmiştir.

² Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye. ORCID: 0009-0005-7190-0406

21. yüzyılın kendine özgü koşulları, her alanda olduğu gibi eğitim alanında da gelişme çabalarının bireysel, ulusal ve küresel düzeyde sürekli değişime bağlı olmasını gerektirmektedir (Demirel, 2016). Eğitime yönelik algılar değişmeye devam ederken; okul yapısındaki, yönetim ve organizasyondaki değişimler, değişen öğrenci ve öğretmen rolleri, eğitim programları, öğrenme ve öğretme ortamları, eğitim teknolojisi gibi değişkenlerin tüm yönleriyle ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir (Altıntaş & Görgeç, 2021). Dünyanın çeşitli ülkelerinde eğitim, yüksek nitelikli yeteneklerin yetiştirilmesinde ve toplumsal gelişimin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Şahin, 2013).

Alan yazındaki ilgili araştırmalarda hem eğitim hem de eğitim dışında birçok çalışma mevcuttur. Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımına (Arslan & Bayrakçı, 2006), ilköğretim okullarında okul müdürlerine (Yalçın & Erginer, 2012), öğretmen adaylarının eğitim kavramına (Altun & Apaydın, 2013), öğretmen adaylarının matematik öğretmeni ve dersine (Şahin, 2013), öğretmen adaylarının yabancı dil kavramına (Gömleksiz, 2013), eğitim denetmenleri veya maarif müfettişlerine (Ekinci vd., 2017; Memduhoğlu & Mazlum, 2014), beden eğitimi ve spor öğretmenlerine (Karaşahinoğlu, 2015; Korur & Sözen, 2018), öğretmen adaylarının yaratıcı dramayla demokratik değerlerin kazandırılmasına (Karadağ, 2015), öğrencilerin vatan kavramına (Gömleksiz & Öner, 2016), öğrencilerin okula ait kavramlara (Demirel, 2016; Turan, 2022), öğretmenlerin öğrenciye (Sezgin vd., 2017), öğretmenlerin göçmen/mülteci öğrencilere (Yurdakul & Tok, 2018), öğrencilerin sınıf yönetimi etkililiği becerilerine (Özdel, 2018), öğretmen adaylarının çeşitli kavramlara (Kurt & Yıldırım, 2020), Türkiye'deki eğitim programlarına (Altıntaş & Görgeç, 2021; Demir, 2023; Özkal, 2020), öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisine (Tekin, 2021), öğrencilerinin hücre konusundaki kavramsal yapı ve yanlışlara (Yoğurtcu, 2021), yönetici ve öğretmenlerin uzaktan eğitime (Dönertaş vd., 2022; Kolay, 2023), öğretmenlerin özel eğitim kavramlarına (Gün, 2022), öğretmen adaylarının STEM eğitimine (Kesicioğlu, 2022), öğretmenlerin 21. yüzyıl becerilerine (Baş, 2022), öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının adalet kavramına (Borucu, 2022), öğretmen ve öğrencilerin resimli çocuk kitapları ve masallara (Deliorman, 2023), öğretmen adaylarının program okuryazarlık düzeylerine (Demir, 2023) yönelik kullanılan metaforların analiz edildiği birçok çalışma mevcuttur.

Metaforlar eğitimin çeşitli alanlarında kullanılabilir. Müfredat geliştirme ve planlamada eğitim yönetimi için bir metafor; öğrenmeyi teşvik etmek ve yaratıcı düşünceyi geliştirmek için eğitim alanında da kullanılmaktadır (Arslan & Bayrakçı, 2006). Eğitim ve başarının odak noktasının bilgi değil, öğrenen olduğu düşünüldüğünde, öğrenen merkezli bir eğitim sisteminin önemi ortadadır (Yoğurtcu, 2021). Hazır bilgi sunan bir eğitim ortamından çok, uygulama ve deneyim yoluyla yaratıcılığı en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan öğretmenlerin de beklentileri değişmekte ve artmaktadır. Bir öğrencinin kavramının anlamı değiştikçe, o kavramla ilişkili bakış açıları, tanımlar ve anlamlar da değişir. Bu noktada öğretmenlerin kavrama yönelik zihinlerinde oluşturdukları şemalar ve görseller, öğrencilerini nasıl algıladıklarını ortaya çıkarmak için kullanılabilir (Sezgin vd., 2017). Bu bağlamda, bu çalışma ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramlarına ilişkin zihinsel imgelerini metafor yoluyla belirlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca öğretmenlerin öğrenci algılarına ilişkin daha iyi ve kapsamlı bir anlayış elde edilebilir. Bu genel amaç doğrultusunda bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aramaktadır;

- ✓ Ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramına yönelik kullandıkları metaforlar nelerdir?
- ✓ Ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramına yönelik kullandıkları metaforlar türlerine göre hangi kategorilere ayrılmaktadır?
- ✓ Ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramına yönelik kullandıkları metaforların kullanım nedenleri nelerdir?
- ✓ Ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramına yönelik kullandıkları metaforlar öğretmenin cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?
- ✓ Ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramına yönelik kullandıkları metaforlar öğretmenin yaşına göre farklılaşmakta mıdır?
- ✓ Ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramına yönelik kullandıkları metaforlar öğretmenin branşına göre farklılaşmakta mıdır?

METAFOR

Metafor kavramı, Yunanca “metapherein” kelimesinden gelmekte ve “taşımak”, “aktarmak” anlamına gelir ve günümüzde iki nesne, olay veya ilişki arasındaki paralel/benzer ilişki şeklinde kullanılmaktadır (Borucu, 2022). Metafor, bir kavramı, durumu veya nesneyi doğrudan kendi başına değil, başka bir kavram veya nesneyi kullanarak açıklamanın dolaylı bir yoludur (Altun & Apaydın, 2013). Metafor, insanların duygu ve düşüncelerini birbirlerine iletme için kullandıkları çeşitli yöntemlerden biridir. Metafor (mecaz); gerçek anlamlarının yanı sıra benzetmeler aracılığıyla sözcüklerin kullanımı yoluyla toplumsal gerçekliği ileten bir iletişim aracıdır (Kurt & Yıldırım, 2020). Metaforik anlatım ise temel olarak, “A” terimini “B” terimine göre organize ederek söz konusu nesneyi bilinen bir nesne (bilgi) olarak hayal etme ve hakkında konuşma sürecidir (Yalçın & Erginer, 2012). Metaforlar, kelimelerin

bir şeyi anlatmaya yetmediği ya da kelimelerin anlamının desteklenmesi gerektiği durumlarda oldukça etkili iletişim araçlarıdır (Memduhoğlu & Mazlum, 2014).

Metafor başlı başına bir kavram değil, bir semboldür (Turan, 2022). Ele alınan kavramdan farklıdır ve kavrama ilişkin güçlü bir bakış açısı sağlarken kavramdan daha az anlamlıdır. Bu nedenle, kavramı tam olarak açıklamak için birçok metafor kullanılmalıdır (Demir, 2023). Metafor, bireylerin kendi dünyalarını anlamaları ve inşa etmeleri için bir zihin haritalama ve modelleme mekanizması aracıdır (Demirel, 2016). Metaforlar genel olarak yapısal (kavramsal), varlıksal (ontolojik) ve yönelim metaforları şeklinde tasnif edilmektedir (Ünal & Ünal, 2010). Yapısal (kavramsal) metaforlar aktarılmak istenen kavramın farklı bir kavramla yorumlanarak farklı bir yapıya iletilmesini sağlar; varlıksal (ontolojik) metaforlar zor kavramları somutlaştırma ve deneyimden yararlanarak sunar; yönelim metaforları ise özellikleri insan vücudunun yapısından kaynaklanır ve kültüre göre yönelimi değiştirir (Deliorman, 2023).

Metaforik anlatım; temelde iki farklı durumu ya da deneyimi, birini açıklamak için diğerine atıfta bulunarak anlatmaktır. Metaforik ifadeleri ve kavramları açıklarken benzer kavramları kullanmak, bilinen anlamların dışında şiir veya kurmaca ile ifade etmek gibi bazı tanımlamalar yapılmıştır (Şahin, 2013). Bu bağlamda metaforik anlatımın karşılaştırma, benzetme ve çağrışımlar içeren bir anlatım biçimi olduğu söylenebilir. Ancak benzer iki kavram arasındaki benzerlik bilisi toplumda oluşmuş olmalıdır. Metaforik anlatımın oluşabilmesi için öncelikle metaforun oluşması gerekir (Gömleksiz, 2013).

EĞİTİM VE METAFOR

Metaforlar, hedef olarak daha soyut kavramları ve kaynak olarak daha somut ve fiziksel kavramları kullanır (Karadağ, 2015). Tartışma, yaşam ve fikirler, savaş, seyahat ve besinden daha soyut kavramlardır. Bir kavramı daha iyi anlamak istiyorsak, o kavramdan daha somut, fiziksel veya somut olan başka bir kavramı kullanarak bunu yapabiliriz (Gün, 2022). Fiziksel dünyayla ilgili deneyimlerimiz ve yaşantılarımız, daha soyut alemleri anlamak için doğal ve mantıksal temeldir (Tekin, 2021).

Metaforlar, kişisel deneyimleri yansıtmak ve kavram veya olgulara ilişkin algıları belirlemek için bir araç olarak kullanılabilir gibi, eğitim bilimleri alanında kavramların öğretilmesi ve çözümlenmesinde, kavramların anlaşılmasını kolaylaştırmada, duygu ve hislerin paylaşılmasında da kullanılabilir (Sezgin vd., 2017). Öğretimin iki temel ilkesi bilinenden bilinmeyene ve somuttan soyutadır. Metaforlar bunu soyut ilkeleri açıklamak için somut örnekler kullanarak yaparlar. Bilinen, görsel veya fiziksel gerçeklik, bilinmeyeni, görünmeyeni veya metafizik olanı anlatmak için kullanılır (Korur & Sözen, 2018). Eğitim alanında da anlaşılması güç, birçok farklı anlam yüklenebilen veya daha kolay anlaşılabilir kavram, görüş ve tutumları ifade etmek için kullanılmaktadır (Kolay, 2023).

Metafor; dikkat çekmek, hayal gücünü kullanmak ve yeni içgörüler oluşturmak için son derece güçlü bir araçtır çünkü anlaşılması aktif katılım gerektirir (Kesicioğlu, 2022). Öğrencilerin metaforlar aracılığıyla öğrendiklerini bir oyun olarak görmelerinde, düşünme ve yaratıcılıklarını kullanarak öğrenmelerinde önemli yararlar vardır (Gömleksiz & Öner, 2016). Öğrenciler geleneksel dersleri korku ve isteksizlikle almaktadır. Konuyu veya bir bilgiyi öğretmek için metafor kullanmak, öğrenmeyi ve öğretmeyi zorlaştıran olumsuz düşünceleri ortadan kaldırmakla başlar (Karaşahinoğlu, 2015).

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma, tarama modelinde fenomenolojik bir araştırma olarak gerçekleştirilmiştir. Fenomenolojik çalışmada araştırmacılar, bir olayı daha fazla anlaşılması gereken belirli bir olgu olarak yorumlar ve insanların bu olguyla ilgili ortak bir deneyim yaşamasını sağlamaya çalışır. Araştırmanın sonunda araştırmacıların geniş bir anlayış ortaya koyabilmeleri için, araştırmaya katılanlar olgunun çeşitli yönlerini deneyimlemiş bireyler arasından dikkatle seçilmelidir (Creswell, 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 yılında Diyarbakır/Bağlar ilçesinde çalışmakta olan ve ankete cevap veren 142 ortaöğretim öğretmeni oluşturmaktadır. Kolay ulaşılabilir örneklem yöntemiyle belirlenerek cevap veren tüm katılımcılar araştırmaya dahil edilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Grubuna İlişkin Demografik Bilgiler

Değişken	Grup	f	%
Cinsiyet	Kadın	59	41,5
	Erkek	83	58,5

Yaş	20-29 yaş	12	8,5
	30-39 yaş	48	33,8
	40-49 yaş	65	45,8
	50 ve üzeri yaş	17	12,0
Branş	Türk Dili ve Edebiyatı	22	15,5
	Matematik	20	14,1
	Biyoloji	13	9,2
	Tarih	13	9,2
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	9	6,3
	Fizik	8	5,6
	İngilizce	8	5,6
	Kimya	8	5,6
	Beden Eğitimi	6	4,2
	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	6	4,2
	Coğrafya	5	3,5
	Felsefe Grubu	5	3,5
	Almanca	3	2,1
	Bilişim Teknolojileri	3	2,1
	Elektrik Elektronik	3	2,1
	Moda Tasarım	3	2,1
	Müzik	3	2,1
	İHL Meslek Dersleri	2	1,4
	İnşaat	2	1,4
	Toplam	142	100

Tablo 1'deki veriler değerlendirildiğinde araştırmaya katılan ortaöğretim öğretmenlerinin %41,5'inin kadın, %58,5'inin erkek; %8,5'inin 20-29, %33,8'inin 30-39, %45,8'inin 40-49 ve %12,0'sinin 50 ve üzeri yaş grubunda olduğu ve Almanca, beden eğitimi, bilişim teknolojileri, biyoloji, coğrafya, din kültürü ve ahlak bilgisi, elektrik elektronik, felsefe grubu, fizik, İHL meslek dersleri, İngilizce, inşaat, kimya, matematik, moda tasarım, müzik, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, tarih ve Türk dili ve edebiyatı branşlarında oldukları anlaşılmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada, çok sayıda katılımcıya ulaşmak için Google form yardımıyla iki bölümden oluşan çevrimiçi form kullanılmıştır. İlk bölümde katılımcıların demografik niteliklerine ilişkin sorular, ikinci bölümde ise genellikle metafor kullanımlarını belirlemek amacıyla kullanılan "Öğrenci ... gibidir. Çünkü ..." şeklinde boşluk doldurma formu oluşturulmuştur. Google form aracılığıyla toplanan verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmış ve veriler gruplandırılarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Öğretmenlerin Öğrenci Kavramına Yönelik Kullandıkları Metaforlar

Ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramına yönelik kullandıkları metaforların belirlenmesine yönelik içerik analiz sonuçları aşağıda tablo olarak verilmiştir;

Tablo 2: Ortaöğretim Öğretmenlerinin Öğrenci Kavramına Yönelik Kullandıkları Metaforlar

Metafor	f	%	Metafor	f	%
Hamur	16	11,3	Defter	1	,7
Çiçek	14	9,9	Demir	1	,7
Ağaç	11	7,7	Doğa	1	,7
Ayna	10	7,0	Elmas	1	,7
Fidan	8	5,6	Gökyüzü	1	,7
Çocuk/Evlat	5	3,5	Gül	1	,7
Maden	5	3,5	Güneş	1	,7
Su	5	3,5	Hayat	1	,7
Boş Kitap	4	2,8	Kahraman	1	,7
Hazine	4	2,8	Kar	1	,7
Arı	3	2,1	Köprü	1	,7
Bitki	3	2,1	Körler ve Sağırlar	1	,7
Arkadaş	2	1,4	Kumaş	1	,7
Boş Levha	2	1,4	Kumbara	1	,7
Dünya	2	1,4	Magma	1	,7

Eser	2	1,4	Matruşka	1	,7
Gelecek	2	1,4	Melek	1	,7
Işık	2	1,4	Mermer	1	,7
Kuş	2	1,4	Nehir	1	,7
Öğretmen	2	1,4	Pırlanta	1	,7
Tablo	2	1,4	Sürpriz Yumurta	1	,7
Tarla	2	1,4	Tahta	1	,7
Tohum	2	1,4	Uçurtma	1	,7
Umut	2	1,4	Uzay Boşluğu	1	,7
Ay	1	,7	Yangın	1	,7
Beyaz Sayfa	1	,7	Yıldız	1	,7
Cevher	1	,7	Zenginlik	1	,7
Toplam				142	100

Tablo 2’deki verilerden hareketle ortaöğretim öğretmenlerine yöneltilen “Öğrenci ... gibidir.” sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde 16 kez “Hamur”, 14 kez “Çiçek”, 11 kez “Ağaç”, 10 kez “Ayna”, 8 kez “Fidan”, 5’er kez “Çocuk/Evlat”, “Maden” ve “Su”, 4’er kez “Boş Kitap” ve “Hazine”, 3’er kez “Ari” ve “Bitki”, 2’şer kez “Arkadaş”, “Boş Levha”, “Dünya”, “Eser”, “Gelecek”, “Işık”, “Kuş”, “Öğretmen”, “Tablo”, “Tarla”, “Tohum” ve “Umut” ve 1’er kez de “Ay”, “Beyaz Sayfa” ve “Cevher” metaforlarının kullandığı anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin Öğrenci Kavramına Yönelik Kullandıkları Metafor Türleri

Ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramına yönelik kullandıkları metaforların türlerinin belirlenmesine yönelik içerik analiz sonuçları aşağıda tablo olarak verilmiştir;

Tablo 3: Ortaöğretim Öğretmenlerinin Öğrenci Kavramına Yönelik Kullandıkları Metafor Türleri

Metafor Türü	f	%	Metafor Türü	f	%
Araç Gereç/Eşya	45	31,69	Soyut Kavramlar	11	7,75
Bitki ve Bitki Türleri	39	27,46	Maden ve Maden Türleri	10	7,04
Doğa ve Doğa Olayları	14	9,86	Gök Cisimleri	7	4,93
İnsan ve İnsanlık	11	7,75	Hayvan Türleri	5	3,52
Toplam				142	100

Tablo 3’teki verilerden hareketle ortaöğretim öğretmenlerine yöneltilen “Öğrenci ... gibidir.” sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde 45 kez “Araç Gereç/Eşya”, 39 kez “Bitki ve Bitki Türleri”, 14 kez “Doğa ve Doğa Olayları”, 11 kez “İnsan ve İnsanlık” ve “Soyut Kavramlar”, 10 kez “Maden ve Maden Türleri”, 7 kez “Gök Cisimleri” ve 5 kez de “Hayvan Türleri” metaforlarının kullandığı anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin Öğrenci Kavramına Yönelik Kullandıkları Metaforların Kullanım Nedenleri

Ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramına yönelik kullandıkları metaforların türlerinin nedenlerinin belirlenmesine yönelik içerik analiz sonuçları aşağıda tablo olarak verilmiştir;

Tablo 4: Ortaöğretim Öğretmenlerinin Öğrenci Kavramına Yönelik Kullandıkları Metaforların Kullanım Nedenleri

Metafor Grubu	f	%	Metafor Grubu	f	%
Şekil Alma	49	34,5	Gelişim Gösterme	9	6,3
İlgi ve Bakım İsteme	23	16,2	Keşfedilir Olma	5	3,5
Destek İhtiyacı Duyma	20	14,1	Özel Olma	2	1,4
Yansıtmacı Olma	12	8,5	Saf ve Temiz Olma	2	1,4
Çok Yönlü Olma	9	6,3	Korunmaya İhtiyaç Duyma	1	,7
Geleceğe Dönük Olma	9	6,3	Özgür Olma	1	,7
Toplam				142	100

Tablo 4’teki verilerden hareketle ortaöğretim öğretmenlerine yöneltilen “Çünkü” sorusuna verdikleri sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde 49 kez “Şekil Alma”, 23 kez “İlgi ve Bakım İsteme”, 20 kez “Destek İhtiyacı Duyma”, 12 kez “Yansıtmacı Olma”, 9’ar kez “Çok Yönlü Olma”, “Geleceğe Dönük Olma” ve “Gelişim Gösterme”, 5 kez “Keşfedilir Olma”, 2’şer kez “Özel Olma” ve “Saf ve Temiz Olma”, 1’er kez de “Korunmaya İhtiyaç Duyma” ve “Özgür Olma” nedenlerinin kullandığı anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin Cinsiyetine Göre Öğrenci Kavramına Yönelik Kullanılan Metaforlardaki Farklılaşma

Ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramına yönelik kullandıkları metaforların cinsiyet faktörüne göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesine yönelik analiz sonuçları aşağıda tablo olarak verilmiştir;

Tablo 5: Ortaöğretim Öğretmenlerinin Branşına Göre Öğrenci Kavramına Yönelik Kullanılan Metaforlardaki Farklılaşma

Grup	f	x	Sd	F	t	p

Kadın	59	21,288	15,9990	,597	-,334	,441
Erkek	83	22,169	15,1003		-,331	
Toplam	142					

Tablo 5'teki verilerden hareketle ortalamaların birbirine yakın olduğu ve cinsiyet faktörüne göre öğretmenlerin oluşturdukları metaforlarla ilgili istatistiksel düzeyde anlamlı farklılaşma olmadığı anlaşılmaktadır ($p=,441>,05$).

Öğretmenlerin Yaşına Göre Öğrenci Kavramına Yönelik Kullanılan Metaforlardaki Farklılaşma

Ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramına yönelik kullandıkları metaforların yaş faktörüne göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesine yönelik analiz sonuçları aşağıda tablo olarak verilmiştir;

Tablo 6: Ortaöğretim Öğretmenlerinin Yaşına Göre Öğrenci Kavramına Yönelik Kullanılan Metaforlardaki Farklılaşma

Grup	f	x	Sd	Var. K.	So.	df	χ^2	F	p
20-29 yaş	12	21,66	14,39	G. Arası	72,04	3	24,01	,099	,960
30-39 yaş	48	21,79	16,21	G. İçi	33498,42	138	242,74		
40-49 yaş	65	22,30	15,48	Toplam	33570,47	141			
50 ve üzeri yaş	17	20,00	14,82						
	142	21,80	15,43						

Tablo 6'daki verilerden hareketle ortalamaların birbirine yakın olduğu ve yaş faktörüne göre öğretmenlerin oluşturdukları metaforlarla ilgili istatistiksel düzeyde anlamlı farklılaşma olmadığı anlaşılmaktadır ($p=,960>,05$).

Öğretmenlerin Branşına Göre Öğrenci Kavramına Yönelik Kullanılan Metaforlardaki Farklılaşma

Ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramına yönelik kullandıkları metaforların branş faktörüne göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesine yönelik analiz sonuçları aşağıda tablo olarak verilmiştir;

Tablo 7: Ortaöğretim Öğretmenlerinin Branşına Göre Öğrenci Kavramına Yönelik Kullanılan Metaforlardaki Farklılaşma

Grup	f	x	Sd	Var. K.	So.	df	χ^2	F	p
Almanca	3	25,33	17,50	G. Arası	6381,97	18	354,554	1,604	,069
Beden Eğitimi	6	16,66	13,95	G. İçi	27188,50	123	221,045		
Bil.Teknolojileri	3	11,00	10,00	Toplam	33570,47	141			
Biyoloji	13	13,07	9,50						
Coğrafya	5	19,60	13,22						
Din Kül. ve Ahl. Bil.	9	25,55	18,31						
Elektrik Elektronik	3	42,66	19,65						
Felsefe Grubu	5	40,40	12,75						
Fizik	8	19,00	18,62						
İHL Meslek Dersleri	2	28,00	7,07						
İngilizce	8	15,25	17,17						
İnşaat	2	11,50	12,02						
Kimya	8	20,50	18,15						
Matematik	20	19,45	15,15						
Moda Tasarım	3	21,33	17,89						
Müzik	3	32,66	14,84						
Psi. Dan. ve Reh.	6	30,00	11,78						
Tarih	13	24,07	15,98						
Türk Dili ve Edb.	22	22,63	12,55						
	142	21,80	15,43						

Tablo 7'deki verilerden hareketle ortalamaların farklılık göstermesine karşın branş faktörüne göre öğretmenlerin oluşturdukları metaforlarla ilgili istatistiksel düzeyde anlamlı farklılaşma olmadığı anlaşılmaktadır ($p=,069>,05$).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sonuç ve Tartışma

Ortaöğretim öğretmenlerinin öğrenci kavramına yönelik kullandıkları metaforların belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen araştırma bulgularından hareketle katılımcı ortaöğretim öğretmenlerinin en çok "Hamur, Çiçek, Ağaç, Ayna" metaforunu kullandığı; yanıtlar kategorize edildiğinde "Araç Gereç/Eşya, Bitki ve Bitki Türleri, Doğa ve Doğa Olayları, İnsan ve İnsanlık, Soyut Kavramlar, Maden ve Maden Türleri" şeklinde gruplandırıldığı; "Çünkü" sorusu sonucu oluşan metaforlar türlerinin nedenlerinin "Şekil Alma, İlgi ve Bakım İsteme, Destek İhtiyacı Duyma, Yansıtmacı Olma" şeklinde oluştuğu ve cinsiyet, yaş ve branş faktörüne göre öğretmenlerin oluşturdukları metaforlarla ilgili istatistiksel düzeyde anlamlı farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazında öğrencilere yönelik metaforlarla ilgili birçok çalışmanın olduğu ancak ortaöğretim öğretmenleriyle yapılan

çalışmanın bir elin parmaklarını geçmediği görülmektedir. Dönertaş vd. (2022)'nin pandemi sürecindeki uzaktan eğitim bağlamında ilkökul yönetici ve öğretmenlerinin öğrenciye ilişkin kullandıkları metaforlar incelendiğinde sürecin getirdiği zorlu şartlar nedeniyle daha çok olumsuz metaforlar geliştirildiği ancak bitki, kelebek, ağaç, çiçek, fidan, tohum, arı, yıldız kümesi gibi olumlu metaforların geliştirilmesi araştırma sonucuyla örtüşmektedir. Sezgin vd. (2017)'nin ilköğretim öğretmenleriyle yaptıkları araştırmada ise öğretmenlerin genel olarak çiçek, ağaç/fidan, tohum, çocuk, tarla, elmas, hamur, su, kitap, kumaş, uçurtma, ayna, boş levha, boş defter vs. gibi metafor kullandıkları sonucuna ulaşılması araştırma sonucuyla benzerlik göstermektedir.

Öneriler

Bulgular değerlendirilirken; olumlu metaforların sıklıkla geliştirildiği ve öğretmenlerin bu yönde daha duygusal oldukları görülmektedir. Bulgular ışığında öğretmenler objektif davranmalı ve daha gerçekçi metaforlar geliştirmeli, bu konu öğretmen yetiştirme programlarının veya hizmet içi eğitim sürecinin içeriğine eklenmeli, her ne kadar istatistiksel düzeyde olmasa da branş değişkenine göre ortalamaların farklılık göstermesinin dikkatten kaçırılmamasına bağlı olarak branş değişkeni yeniden incelenmeli ve daha sonra yapılacak araştırmalarda diğer yöntemlerle birlikte demografik değişkenler de göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, S., & Görgeç, İ. (2021). Türkiye’de temel eğitimde program geliştirme ve değerlendirmeye ilişkin metaforik algılar. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(1), 290–320.
- Altun, S. A., & Apaydın, Ç. (2013). Kız ve erkek öğretmen adaylarının “eğitim” kavramına ilişkin metaforik algıları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 3(3), 329–354.
- Arslan, M. M., & Bayrakçı, M. (2006). Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim-öğretim açısından incelenmesi. Milli Eğitim, 171, 100–108.
- Baş, A. (2022). Öğretmenlerin 21. yüzyıl becerilerine ilişkin metaforik algılarının incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Borucu, Ş. Y. (2022). Sınıf öğretmenlerinin ve sınıf öğretmeni adaylarının “Adalet” hakkındaki metaforik algıları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Creswell, J. W. (2013). Nitel Araştırma Yöntemleri (M. Bütün & S. B. Demir (ed.); 3. Baskı Ç). Siyasal Kitabevi.
- Deliorman, K. İ. (2023). İlkokul öğretmenlerinin ve öğrencilerinin resimli çocuk kitapları ve masallara yönelik metaforik algıları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demir, S. G. (2023). Öğretmen adaylarının program okuryazarlık düzeyleri ile eğitim programına ilişkin metaforik algılarının incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Demirel, R. (2016). Ortaokul ve lise öğrencilerinin okula ait kavramlara yönelik metaforik algıları: İlçe örneği. Eğitim Bilimlerinde Yenilik ve Nitelik Arayışı.
- Dönertaş, A. B., Akkaya, B., & Erkiş, T. A. (2022). Covid-19 pandemisinde; yönetici ve öğretmenlerin uzaktan eğitim, öğretmen ve öğrenci kavramlarına ilişkin metaforik algıları. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(36), 1174–1206.
- Ekinci, A., İş, E., Balcı, S., & Oral, Ş. (2017). Öğretmen adaylarının maarif müfettişlerine ilişkin sahip oldukları metaforik algılar. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(57), 642–658.
- Gömlüksiz, M. N. (2013). Öğretmen adaylarının yabancı dil kavramına ilişkin metaforik algıları. Electronic Turkish Studies, 8(8), 649–664.
- Gömlüksiz, M. N., & Öner, Ü. (2016). Ortaokul öğrencilerinin vatan kavramına ilişkin metaforik algılar. Electronic Turkish Studies, 11(2), 1409–1420.
- Gün, N. (2022). Fen bilimleri öğretmenlerinin özel eğitim kavramlarına yönelik metaforik algıları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Karadağ, B. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarına metaforik algıları doğrultusunda yaratıcı drama yöntemiyle demokratik değerlerin kazandırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

- Karaşahinoğlu, T. (2015). Ortaokullarda beden eğitimi öğretmenine ilişkin metaforik algılar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kesicioğlu, S. (2022). Okul öncesi öğretmen adaylarının STEM eğitimine ilişkin metaforik algıları ve öz yeterlik algılarının incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Kolay, T. (2023). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin uzaktan eğitim derslerine ilişkin görüşleri ile öğrencilerinin derslerine ilişkin metaforik algılarının incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Korur, E. N., & Sözen, H. (2018). Beden eğitimi öğretmenine ilişkin metaforik algılar: Ortaokul örneği. International Congress on Politic, Economic and Social Studies, 33–39.
- Kurt, S. Ç., & Yıldırım, İ. (2020). İlköğretim matematik öğretmenleri ile öğretmen adaylarının çeşitli kavramlara ilişkin metaforik algıları. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 48, 174–198.
- Memduhoğlu, H. B., & Mazlum, M. M. (2014). Bir değişim hikâyesi: Eğitim denetmenlerine ilişkin metaforik algılar. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4(1), 28–47.
- Özdel, İ. (2018). Sınıf öğretmenlerinin, sınıf yönetiminin etkililiğini sağlama becerilerine ilişkin ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin oluşturdukları metaforlar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Özkal, N. (2020). Öğretmen adaylarının” Türkiye’de uygulanmış eğitim programları’na ilişkin metaforik algılar. EKEV Akademi Dergisi, 24(81), 309–328.
- Şahin, B. (2013). Öğretmen adaylarının “matematik öğretmeni”, “matematik” ve “matematik dersi” kavramlarına ilişkin sahip oldukları metaforik algılar. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(1), 313–321.
- Sezgin, F., Koşar, D., Koşar, S., & Er, E. (2017). Öğretmenlerin öğrenciye yönelik metaforlarının belirlenmesine ilişkin nitel bir araştırma. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32(3), : 600-611.
- Tekin, M. (2021). Covid 19 pandemi sürecinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisine yönelik metaforik algıları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Turan, Ü. (2022). Lise öğrencilerinin okula ilişkin memnuniyet düzeyleri ve metaforik algıları ile hayallerindeki ideal okula dayalı bir model önerisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Ünal, F., & Ünal, M. (2010). Türkiye’de ortaöğretim programlarının gelişimi. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi.
- Yalçın, M., & Erginer, A. (2012). İlköğretim okullarında okul müdürüne ilişkin metaforik algılar 1. Öğretmen Eğitimi ve Eğitimcileri Dergisi, 1(2), 229–256.
- Yoğurtcu, A. (2021). Lise öğrencilerinin hücre konusundaki kavramsal yapıları, metaforik algıları ve kavram yanlışlarının belirlenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yurdakul, A., & Tok, T. N. (2018). Öğretmen gözüyle göçmen/mülteci öğrenci. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 9(2), 46–58.

Çizgi Roman Ve Pop Sanat Arasındaki İlişki

The Relationship Between Comics and Pop Art

ÖZET

20. yüzyılın iki renkli sanat hareketi olan Çizgi roman ve Pop Art, klasik ve modern sanat akımları arasında alışılmadık dışında bir tavır sergileyerek özgün bir istikamette ilerlemiştir. Söz konusu bu sanat hareketlerinin; birbirlerine, topluma ve sanat dünyasına karşı adaptasyon süreci; dünya üzerindeki var oluş tarihlerinin savaş ertesinde oluşum göstermesiyle yakından ilişkilidir. Bu sebeple Çizgi roman ve Pop sanatın birbirleri arasındaki münasebeti karmaşık olmuştur. Bu karmaşık düzen bağı marjinal bir konumu da beraberinde getirmiş, bu sanat dinamiklerinin cazibesini artırmıştır. Bu araştırma makalesi, tarihte 20. yüzyılda ortaya çıkan iki modern sanat hareketi olan 'Çizgi Roman' ve 'Pop Sanat' akımlarının birbirlerinden ne ölçüde ve nasıl faydalandığına odaklanıp temelinde anlatmak istedikleri düşünceyle beraber kapsamlı bir şekilde benzer ve ayırt edici özelliklerinin ne olduğuna ışık tutmak için araştırılmıştır. Araştırma kapsamı içerisinde elde edilen veriler ile bu iki sanat alanının birbiri ile etkileşimini açık bir şekilde ifade edilmesi noktasında önem taşımaktadır. Bu konu hakkında benzer yazılara rastlansa da, bu araştırma metninin değinmek ve vurgulamak istediği esas noktalara, problem ve açıklıklara ilişkin olan örneklerle rastlanmamıştır. Makalede ilk olarak iki sanat hareketinin öz bilgilerine (tarihçe, önemli sanatçılar, önemli çalışmalar, ekoller) ayrı başlıklar altında değinilerek makalenin devamındaki başlıklara bir temel oluşturması sağlanmıştır. Bu bağlamda makalede iki sanat hareketinin birbiri ile ilişkisinden söz edilirken bazı görsel kaynaklardan da faydalanılmıştır. Araştırmada bilgiye ulaşmak için kapsamlı bir literatür taraması tekniği kullanılmıştır. Makaledeki ele alınan konu kapsamındaki bilgiler ve değerlendirmeler, belli bir zamana odaklı kalmadan geçmişten günümüze değin oluşumlar noktasında ele alınarak ilişkilendirilmiştir. Araştırmada sonuç olarak, bu iki modern sanat akımının birbirleriyle ilişkisinin ve birbirlerine etkilerinin ne şekilde olmuş olduğuna ve ortak olduğu noktalara değinilip alana katkı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çizgi Roman, Pop Sanat, Modern Sanat.

ABSTRACT

Comics and Pop Art, the two colorful art movements of the 20th century, advanced in an original direction by displaying an unusual attitude between classical and modern art movements. These art movements in question; adaptation process towards each other, society and the art world; It is closely related to the fact that the history of existence on earth was formed in the post-war period. For this reason, the relationship between Comics and Pop art has been complicated. This complex order has brought along a marginal position and has increased the attractiveness of these art dynamics. This research article focuses on the extent and how the two modern art movements, 'Comic Novel' and 'Pop Art' movements, that emerged in the 20th century in history, benefit from each other and aim to shed light on the similar and distinctive features of them, together with the idea they want to express. has been researched. It is important to clearly express the interaction of these two art fields with the data obtained within the scope of the research. Although there are similar articles on this subject, examples of the main points, problems and clarifications that this research text wants to address and emphasize have not been found. In the article, firstly, the core information of the two art movements (history, important artists, important works, schools) was mentioned under separate headings, thus providing a basis for the titles that follow. In this context, while talking about the relationship between the two art movements in the article, some visual sources were also used. A comprehensive literature review technique was used to reach information in the research. The information and evaluations within the scope of the subject discussed in the article are related to the formations from the past to the present without being focused on a certain time. As a result of the research, the relationship between these two modern art movements and their effects on each other and the common points were mentioned and contributed to the field.

Keywords: Comic Book, Pop Art, Modern Art.

GİRİŞ

Sanatta iki farklı alan olan "Çizgi roman" ve "Pop Art" sanatı; aykırı, sıradışı ve dikkat çekici vb. ortak sanat anlayışına sahip olmaları nedeniyle zamanla birbirlerine yakın olmalarını sağlayan durumlar olmuştur. Bu yakınlık başka sanat akımlarının birbiriyle olan ilişkilerinden daha çok dikkat çekmiştir. Beraberinde toplum ve eleştirmenler tarafından odak noktası olması da çok zaman almamıştır. Bu anlamda diğer sanat disiplinleri ile de arasında ilişki bulunan "Pop Art" (Popüler sanat), çizgi roman ile ilişkisi söz konusu olduğunda gözlerin bu yöne çevrilmesi bir adım daha hızlı olmuştur. Yıldızkan'ın söylemiyle; "Popüler Kültür tanımlarına göre; sanat ve popüler kültür ilişkisi ile çizgi romanın sanat bağlantıları araştırıldığında, pop art ile arasındaki ilişki ilk bakışta fark edilebilir niteliktedir. Her nasıl ki popüler kültür ürünleri kolay erişilebilir olarak tanımlanmaktaysa, bu bağlamda çizgi romanlarda hedef kitleye ulaşan, hızlı ve etkili bir nesne olarak tanımlanabilir. Böylece güncel sanat tarihinde, sanat ve çizgi roman ilişkisine bakıldığında, uzun soluklu bir ilişki olma özelliğini taşıdığı

Abdulkadir Bakır¹
Şükran Bulut²

How to Cite This Article

Bakır, A. & Bulut, Ş. (2023). "Çizgi Roman Ve Pop Sanat Arasındaki İlişki" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7661-7673.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/sssj.71033>

Arrival: 28 June 2023

Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi, Resim İş Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi. Sivas/Türkiye, ORCID: 0000-0001-6791-3005

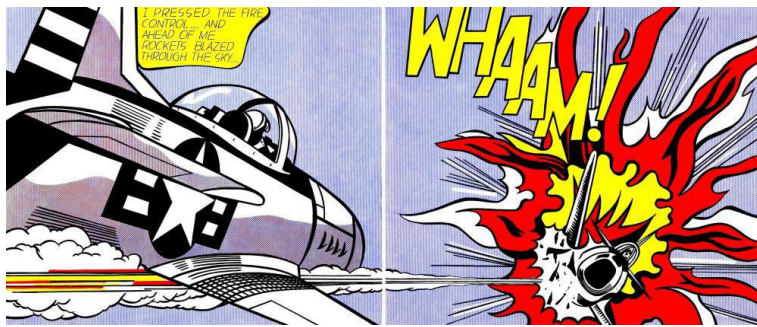
² Dr. Öğr. Üyesi., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Sivas, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8220-686X

varsayılmaktadır.” (Yıldızkan, 2020: 30). Bu anlamda bakıldığında dikkatleri üzerine toplamış ve toplamaya da devam eden “Çizgi Roman” ve “Pop Art” sanat akımlarının ilişkisi gözden kaçırılmayacak bir olgu olup değinilmesi gereken bir bağlam niteliği taşımaktadır.

Tam olarak 20. yüzyılda sanat formuna ulaşan iki sanat hareketi birbirinden ayrı olarak değerlendirildiğinde Çizgi romanın tarihinin Pop sanata göre daha eski olduğundan söz edilebilir. Bu doğrultuda sözü edilen sanat hareketlerinin bir akım haline gelene kadar ki süreçlerinin bir anda gerçekleşmediğinden, tarih içerisinde kendi sanat alanlarına zemin hazırlayacak çalışmalar yapıldığından da söz etmek mümkündür. Bu durum tıpkı Dadaizm sanat hareketinin Kavramsal Sanat ve Pop Art gibi akımların oluşumuna zemin hazırlaması gibidir. Bu anlamda Mccloud günümüzdeki Çizgi Roman formunun tarihçe olarak 1500’lü yıllara kadar dayandığından bahsetmektedir (Mccloud, 2018:10). Ancak “Çizgi Roman” sanatı kavram olarak ilk kez 18.yüzyılda İngiliz ressam “William Hogarth”ın resim ile yazıyı birleştiren bir çalışma yapmasıyla birlikte karşımıza çıkar. Aynı zamanda Hogarth’ın yaptığı çalışma çizgi romanın başlangıcı sayılmaktadır (Bostan, t.y.). Hogarth gibi “Çizgi Roman”ın günümüzdeki haline ulaşmasında temel oluşturan bazı önemli sanatçılar arasında; “Rudolph Toepferr”, “Frederick Burr Oppen” (Happy Holigan), “Richard Felton Outcault” (The Yellow Kid), “Swinnerton”, “Rudolph Dirks” (George Mc Manus, Bringing Up Father) gibi isimler de yer almaktadır.

Popüler imgelerle ilgilenen Pop Art terimi ise ilk kez İngiliz sanat eleştirmeni Lawrence Alloway tarafından 1958 yılında yayımlanan bir makalede görülmüştür (Antmen, 2013, s. 160; aktaran Yıldızkan, 2020). Bu anlamda farklı zamanlardan evrilerek geleneksel bir sanat formuna dönüşmüş ve oluşum sağlamış iki sanat hareketinin birbirleri ile ilişkisine değinilmeden önce tarihçelerine de değinilmesi gerekmektedir. Bu tarihsel süreçler sözü edilen sanat akımları için ayrı olarak incelenmesi ile birlikte birbirleri ile ilişkilendirilerek de sağlam bir ilişki kurma yolunda temel oluşturması sağlanabilir.

Geçmişten bu yana sanat anlayışı gereği birçok popüler kültür imgesinden faydalanan Pop sanatın, Çizgi roman ile olan beraberliği ilk zamanlardaki gibi günümüzde de dikkat çekici bir algı yaratır. Bu anlamda onların artık birbirinden beslenen ayrılmaz bir ikili olduğu da söylenebilir. Beaty (2017) “Sanat Karşısında Çizgi Roman” kitabında çizgi romanın sanat dünyası içerisindeki çeşitli durumunu incelerken ve bu incelemeler arasında çizgi roman imgelerine kullanan sanatçılardan da kısaca bahsetmektedir. Özellikle Pop art alanında önemli sanatçılardan olan Roy Lichtenstein ve Andy Warhol, çizgi roman imgelerini ve figürlerini kendi sanat alanlarına katan ilk sanatçılar olmakla birlikte günümüzde de bu tarz çalışmalar sürdüren sanatçılara bu anlamda öncülük etmişlerdir. Kutlu’ya göre; “ABD’li sanatçı Roy Lichtenstein 1963 yılında 172,7×203,2 cm ebatlarında, tuval üzerine yağlı boya “Whaam!” tablosunu gerçekleştirdi. Bu tablo 1962 yılında DC Comics’in yayınladığı “All-American Men Of War” çizgi romanından alınan Robert Kanigher’in canlandırdığı bir sahneydi. Bugün Pop Art akımının en bilinen yapıtlarından olan “Whaam!” Ressam Lichtenstein’a şan, şöhret ve para getirirdi. Asıl sahnenin yaratıcısı Robert Kanigher ise sadece çizgi roman literatüründe çizer olarak yer alabildi. Çizgi romanlar sanat kabul edilmiyor, ancak bir çizgi roman karesi alınıp tuvale taşındığı zaman sanatsal itibar görüyordu.” (Kutlu, 2017). Kutlu’nun bu cümlesine göre aslında sanat diye kabul edilen şeylerin bir zamanlar tuval üzerlerinde sergilenmesi halinde sanat olduğu anlamına ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda Pop art sanatçıları çizgi roman sahnelerini kendi tarzlarında tuvalere aktarması sayesinde çizgi romanların gizli cevherini de gözler önüne sermiştir.

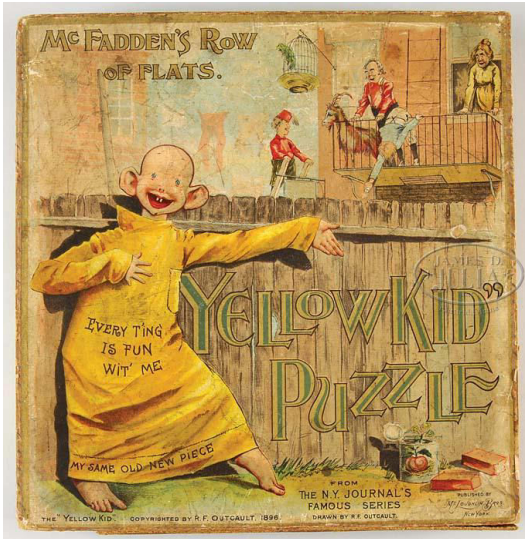
Görsel: 1 Roy Lichtenstein, Whaam!, 1963 (Tate Modern)

Bu anlamda iki sanat hareketinin birbirlerinden nemalanmaları insanların bu sanatlar hareketleri hakkındaki önyargılarının kırılmasına yardımcı olmuştur. Bu şekilde halkın arasında olan Çizgi roman ve Pop Art, sanatçıların çabalarıyla daha kolay anlaşılabilmiştir.

ÇİZGİ ROMAN İLE İLGİLİ

Modern bir sanat oluşumu olan Çizgi Roman, bilinenin aksine yakın zamanlarda bir anda çıkmamıştır, tarihi eski zamanlara dayanan bu roman köklü bir oluşum ve birikim sonucunda gerçek sanat formuna ulaşmıştır. Tarihte Çizgi Roman’ın ilk örneği kabul edilen ve Amerika’da bir gazete bandı olarak çıkış yapan Richard Fenton

Outcalt çalışması olan bir bireyi değil tipi temsil eden "The Yellow Kids" (Sarı Çocuk) gösterilir (Çizgi Roman, 2019).

Görsel: 2 Richard Fenton Outcalt, The Yellow Kids, 1897

Mccloud (2018) 'Çizgi Romanı Anlamak' isimli kitabında Çizgi Roman'ı Will Eisner'in "Ardışık Sanat" olarak ifade etmesinden yola çıkarak, bu tanımlı kendince: "Bitişik düzende bir nizama göre ardışık duran görsel veya başka imgeler" olarak daha açık bir şekilde ifade etmeye çalışmıştır. Devamında ise bu tanıma uyacak şekilde tarihte eski zamanlarda yapılan ve o zamanlarda Çizgi roman olarak adlandırılmasa da Çizgi roman özelliğine sahip olan örnekler yer vermiştir. Bunlara örnek olarak: Cortez tarafından yaklaşık olarak 1519 yılında keşfedilen 'Kristof Kolomb' öncesi epik bir hikâyeyi anlatan 11 metre uzunluğundaki katlanabilir sayfalardan oluşan üzeri resimli el yazmasını örnek vermiştir. Yüzyıllar sonra ise Fransızların, uzunluğu 70 metre olan 'Bayeux Duvar Halısı' ismini verdikleri çalışmanın aynı bu çalışmada olduğu gibi çizgi roman nitelikleri sergilediğinden bahsetmiştir (Mccloud, 1993/2018: 10-11). Aslına bakılırsa tarihteki tüm bu çalışmalar insanların Çizgi roman tasarlama bilincinde olmadan tıpkı Çizgi romanlarda da olduğu gibi anlatmak istedikleri olayları veya olguları (savaş, tarih vb.) anlatma ihtiyacı hissedip kalıcı olmasını sağlamak istediklerinden kaynaklı ortaya çıkmıştır.

Görsel: 3 Fransızlar tarafından yapılan "Bayeux Duvar Halısı"

Evrensel bir sanat olan "Çizgi Roman" alanında geçmişten günümüze kadar çalışmalar ortaya koymuş pek çok sanatçı bulunmaktadır. Sanatın her alanında olduğu gibi Çizgi roman alanında da sanatçılar eserlerini farklı tarzda ortaya koymuşlardır (Acar, 2021). Bunun sebebi ise küresel çapta bir hareket olan Çizgi romanın, her ülkede kendi kültürleri içindeki algı farkı sebebiyle ortaya konuyor olmasından kaynaklıdır. Yani ülkeler kendi kültürlerini dikkate alarak üretim yapmaktadırlar. Kunter 2015'te yayımladığı 'Adım Adım Çizgi Roman' başlıklı yazısında dünya üzerinde bu alanda 4 temel ekol bulunduğundan bahsetmiştir. Bunlar;

- ✓ "Fransız-Belçika Ekolü "Frankofon" (Bande Dessinée/BD)
- ✓ Japon Ekolü "Manga" (doğaçlama resimler)
- ✓ Amerikan Ekolü "Comics"
- ✓ İtalyan Ekolü "Fumetti" (Kunter, 2015).

Burada aslında farklı kültürler için 4 temel Çizgi roman metodunun birbirlerinden ayrımından söz edilirken bu kriterlerin; sayfa boyutu, panel sayısı, renklendirilmesi, konuşma balonları vb. şekilde bir yöntem uygulanmasından söz edilmektedir. Buradan yola çıkarak da Çizgi roman sanatının tek bir kalıba uymadan, kültürlerin de sanata

etkisiyle estetik çalışmalar ortaya koyma ve beraberinde mesajı aktarma yolunda sınırları aşan bir hareket olduğu anlaşılmaktadır.

Çizgi romanın altın çağı olarak adlandırılan bir çağ vardır. 1937 yılında “Detective Comics” (DC Comics) yayınevinin basıma başladığı “Action Comics” serisi ile dönem Amerika için artık çizgi romanın Altın Çağı olarak anılmaya başlanmıştır. Bu dönem kostümlü süper kahramanların ortaya çıktığı dönem olarak bilinir (Nyberg, 1994; aktaran Doğru, 2020: 192). Bu dönemdeki çıkış yapan kahraman “Superman” karakteriydi. Ancak bu “Altın Çağ” 2. Dünya savaşında satışlarında düşüş yaşayıp bir müddet duraksadıktan sonra 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ‘Frank Miller’, ‘John Byrne’ gibi birçok sanatçının bu alanda üretim yapmasıyla şahlanmıştır. Doksanlı yıllar ile birlikte anti kahraman figürleri çizgi romanların popüler karakterleri haline gelmiştir. Sonrasında 2000’lerde sinemaya uyarlanan X-men serisi ile beraberinde beyaz perdeye yansıyan uyarlama sayısında artışlar gerçekleşmiştir (Kowalski, t.y; aktaran Doğru, 2020: 192). “Marvel Entertainment”ın karakter topluluğu olan “Avengers” karakterleri de bu tarihlerden itibaren sinema uyarlamalarına dahil olmuştur. Buradan da aslında günümüzde sinemanın insanları Çizgi romana yöneltmede çok büyük katkısı olduğu anlaşılmaktadır.

Çizgi roman gibi büyük mecrada yaptığı sanat çalışmalarıyla öne çıkan, kendi dönemine ve ötesine damga vuran pek çok sanatçı olmuştur. Bunlara örnek olarak: Stan Lee, Will Eisner, Rudolphe Töpffer, Neil Gaiman, Grant Morrison, Alan Moore, Audrey Niffenegger, Jack Kirby, Frank Miller, Garth Ennis, Joe Simon ve birçok sanatçı Çizgi roman alanında başarılı çalışmalarıyla tanınmış sanatçılardır.

POP SANAT HAKKINDA

Pop art terimi, ilk kez İngiliz sanat eleştirmeni ve küratörü olan Lawrence Alloway tarafından 1958 yılında Mimari Tasarım isimli dergide ‘Sanatlar ve Kitle İletişimi’ adıyla yayımladığı makalesinde kullanılmıştır. Tarihte Pop art niteliği taşıyan ilk çalışmalar ise Konrad Klepheck’in daktilo makinesi resmi ve Richard Hamilton’un ‘Chrysler Şirketine Saygı’ (Homage à Chrysler Corp) adlı çalışmalarıdır (Kültür Sanat, 2019) (Görsel 4).

Görsel: 4 Richard Hamilton, Hommage à Chrysler Corp, 1957 (Tate Modern)

Popüler sanat kelimesinin kısaltılmış hali olan ‘Pop Sanat’ 2. Dünya savaşı sonrası soyut dışavurumculuğa tepki olarak ortaya çıkan bir modern sanat akımıdır (Frigeri, 2019: 6). 1950’lerde Soyut Dışavurumculuğa tepki olarak çıkış yapmıştır ancak 1960’lardan itibaren Amerika ve İngiltere’de birbirinden bağımsız olarak gelişim göstermiştir (Kültür Sanat, 2021). Bu tarihten sonra Pop art hareketi endüstriyel yaşamın içinde olup tüketim toplumunun ilk kez farkına varan ve bunu çalışmalarına aktarma düşüncesiyle hareket edip uygulayan birkaç sanatçının başlattığı sanat adına yapılan bir hareket olmuştur (Usluca, 2011). Bu anlamda akımdaki ilklerle beraber önde gelen isimlerine de örnek olarak: İngiltere’de: Richard Hamilton, Eduardo Paolozzi iken Amerika’da ise; Robert Rauschenberg, Roy Lichtenstein, Andy Warhol, Jasper Johns, Keith Haring gibi sanatçılardan söz edilebilir. Bu sanatçılar pop sanat yolunda tüketim kültürünün popüler hayal ürünleri üzerine odaklanmışlar ve seçkin bir sanat anlayışına karşı duruş sergilemişlerdir (Cançat, 2018). Bu durumda Pop sanatın, sanatta devrimsel bir hareket olduğu anlamı çıkarılabilmektedir.

Pop akımının en önemli ve temellendirilmiş ilkesi ise resim yapmanın yaratıcı yönüne odaklanarak bu yönü yüceltmektir. Bu duruma örnek olarak: Sanatçılar resmin neyi ifade edeceğine resme başlamadan önce bir hazırlık yaparak değil çalışmayı ortaya koyma sırasında yani o anda karar vermekteydiler (Kültür Sanat, 2019). Bu da Pop

sanatta aslında estetik kaygıyla beraber resmin arka planındaki düşüncenin de kuvvetli olması gerektiğini vurgulamaktaydı.

ÇİZGİ ROMAN VE POP SANATIN TANIMI VE TARİHTEKİ BENZER YANLARI

20. yüzyıl modern sanat akımı olan ‘Pop Sanat’ 50’li yıllardan itibaren gelişim göstermiş ve anlayış olarak klasik tarz sanat anlayışının dışına çıkmıştır. Pop sanat, Grafik tasarım, Illüstrasyon, Çizgi roman ve Fotoğraf alanlarıyla arasında ilişki bulunan ve bunlardan nemalanan bir anlayışı benimseyen modern sanat hareketidir (Sanatın Öyküsü, 2020). Pop sanatın özellikle çizgi roman ile arasında tasarım anlayışı olarak pek çok benzer yanları olduğu bir gerçektir. Birbirleriyle benzer yanları bulunan bu iki sanat hareketinin tarih içerisinde farklı şekillerde tanımlandığı da görülmektedir. Frigeri’e (2019) göre Pop sanatın tanımı şu şekildedir: “Pop genellikle cesur ve göz alıcı renkler ile popüler kaynaklardan alınan çağdaş görsellerin birleşimi olarak tanımlanır.”. Bu tanıma göre Pop sanatın dikkat çekmeyi seven ve bu doğrultuda renk seçimini de buna göre kullanan bir yol izlediği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Pop sanat çalışması, mesajını karşı tarafa aktarırken sıradan sanat eseri üretimi anlayışının dışına çıkıp hiç denenmeyen farklı yolları deneyerek mesajı aktarma yollarına gittiği görülmektedir. Çizgi roman ile ilgili ise Mccloud (2018) şu şekilde bahsetmiştir: “Çizgi roman, hem felsefi hem de estetik açıdan, zaman ve mekânın hükmü üstünde serbest biçimde dolanan resim ve imgelerle yapılan anlatımdır”. Bu bağlamda çizgi romanın da tıpkı Pop art hareketinde olduğu gibi sanat eseri ortaya koyma yolculuğunda kendi bulunduğu zamanın kalıplarından taşmış, özgürlükçü, farklı, renkli vb. bir yol izlediği görülmektedir.

Tarih içerisinde Pop sanat ve Çizgi romana, tıpkı Dadaizm akımında da olduğu gibi insanlar tarafından tepki gösterildiği ve ciddiye alınmadığı görülmektedir. Bununla ilgili olarak Mccloud (1993/2018) ‘Çizgi Romanı Anlamak’ isimli kitabında şöyle demiştir: “Çizgi roman anlatım biçimlerinin öksüz çocuğudur. Tarihe hangi açıdan bakarsanız bakın çizgi ile anlatım şekli, belli başlı birkaç ülke dışında hemen hiçbir zaman ve hiçbir açıdan ciddiye alınmamıştır.”. Mccloud’un bahsettiği gibi çizgi romanların tarihteki bu ciddiye alınmama durumu aslında onun dilinden herkesin anlamadığı ya da anlamak istemediği, insanların tarihsel süreçte bu çizgi roman tarzına ön yargılı yaklaştığı anlamı çıkarılabilir. Bunun yanı sıra bu tarza yakın duranların ise küçük bir kısım olduğu ve bu tarzı ciddiye alarak takip ettikleri anlaşılmaktadır. Pop sanatında da tıpkı çizgi romanda olduğu gibi bu tür anlaşılabilirliklerle karşılandığı görülmektedir. Güçhan 2004’te yayımladığı yazısında bu konuyla ilgili olarak, üst kültürün karşısında yer alan ve temelde popüler kültürü resmeden Pop sanatın, standart estetik beğenilerini oluşturan klasik yapıtlar karşısında değersiz, yeterli olmayan, dikkate alınmayacak derecede önemsiz olduğu hakkında söz edildiğinden bahsetmiştir (Güçhan, 2004: 24). Burada popüler kültüre dayanan ‘Pop Art’ında çizgi romanla aynı şekilde toplum tarafından bir zamanlar reddedildiği anlamı çıkarılabilir.

İçinde bulunduğumuz yüzyıl içerisinde “Çizgi Roman” ismi o kadar olumsuz anlamlar toplamıştır ki bu türün en iyi örneklerinin yaratıcıları bile kendilerine “illüstratör” “ticari sanatçı” ya da en iyi ihtimalle “karikatürist” ismini yakıştırmayı uygun bulmuştur (Mccloud, 2018: 18). Mccloud’un bu cümlesinden anlaşılacağı üzere insanların sadece çizgi roman çalışmalarına değil çizgi roman sözcüğüne de önyargısı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla ilgili olarak Amerikalı Çizgi roman yazarı Stan Lee bir söyleşide şu sözleri söylemiştir: “Bakın, biz bu işe başladığımızda çizgi roman küçümsenen bir sektördü. Biri ne iş yaptığımı sorduğunda “yazar” deyip bu kadarıyla yetinmesini umardım. Yanlarından uzaklaşmayı denerdim. Peşimi bırakmazlardı. “Ne yazıyorsunuz? Nerede yazıyorsunuz?” Çizgi roman deyince hemen giderlerdi.” (Stan Lee, 2014; aktaran Ateş, 2014). “Marvel” çizgi roman yazarı Stan Lee’nin yarattığı karakterlerin günümüz sinema sektörüne uyarlanarak can bulduğu ve toplum tarafından küçük, büyük demeden takip edildiği gözden kaçmayacak şekilde görülmektedir. Bu durum dikkate alınır, insanların aslında çizgi roman konusunda çok uzun süre devam ettirdikleri bu önyargıların gereksiz olduğu anlamı doğmaktadır.

Popüler kültür ile “yüksek” kültür arasındaki uçurumu kaldırmayı amaçlayan “Pop Art” sanatının önde gelen sanatçılarından “Andy Warhol” ile ilgili olarak Gürdal yazdığı yazısında şu sözleri söylemiştir: “Andy Warhol, sanat alanına girdiği andan itibaren hem en çok konuşulan, en çok tartışılan isimlerden biri hem de hakkında ki bunca söyleme karşın çizgisini değiştirmemiş, iddialı açıklamalarından geri adım atmamış bir isim olma özelliğiyle sanat algımızın kırılma noktasında duruyor.”(Gürdal, 2018 :1). Gürdal’ın bu sözler doğrultusunda Warhol’un da tıpkı Stan Lee’nin yaptığı gibi tüm bu yersiz söylemler, reddediliş ve kabul edilmeyişin karşısında durup çizgisini bozmadan ilerlediği görülmektedir. Bu sanatçılar tüm bu ilerlemenin sonucunda ise dünyada kendi alanlarında en çok tanınan sanatçılar arasında yer almaktadır. Tıpkı Lee ve Warhol gibi dik duruş sergileyen sanatçılarda günümüzde adından söz ettirmektedirler ve diğer sanatçılar için bir ilham (çıkış noktası) kaynağı olarak görülmektedirler.

POP SANAT VE ÇİZGİ ROMAN YAN YANA

Tarihte farklı sanat disiplinlerinin birbirleriyle doğrudan veya dolaylı olarak etkileşimde olduğu görülmektedir. Bu anlamda iki farklı sanat disiplini olan Pop sanat ve Çizgi roman sanatının da birbirleri üzerinde yakından etkileri olmuştur. Özellikle Çizgi romanın bir popüler kültür ürünü olduğu düşünüldüğünde, popüler kültür öğeleriyle yakından ilgilenen ve faydalanan Pop sanatın da bu alandan beslendiği aşikârdır. Bu durumda Çizgi romanların uzantısı olan çizgi dizi ve çizgi filmler vb. için de durumun aynı şekilde olduğu anlamı çıkarılabilir. Mccloud bu konuyla alakalı olarak kitabında şu şekilde bahsetmiştir: "... izleyici özdeşleşmesinin güçlü olduğu mecra çizgi film ve karikatürler olduğundan, tarih boyunca dünya popüler kültürüne sızmaları kolay olmuştur." (Mccloud, 2018: 42). Çizgi romanların içinde figürler ve karikatürlerden oluşan kompozisyonları barındırdığı, çizgi filmlerin ise çizgi romanların bir çeşit dönüşümü olduğu düşünüldüğünde Mccloud'un bu sözüne çizgi romanların da dahil edilmesi abes durmayacaktır.

Pop art alanında birçok sanatçı çizgi roman imgelerini kullanmıştır. Özellikle Pop Art sanatçısı "Roy Lichtenstein" çizgi roman imgelerini kullanarak bu iki farklı sanat alanını kaynaştırmıştır. Sanatçı genel olarak popüler kültür simgelerinin ortaya çıkarttığı anlık etkiyi ölçeklerini büyütürken tuvaline aktarmıştır. Bu doğrultuda özellikle çizgi romanların da bu dönemlerde oldukça popüler olduğu düşünüldüğünde Lichtenstein'in sanat çalışmalarında yerini bulduğu söylenebilmektedir (Öğüt, 2008).

Lichtenstein, birçok çizgi roman sanatçısının çalışmasını tuval üzerinde kendi tarzıyla beraber tekrar yorumlayarak iki sanat akımının birleşmesinde önemli rol oynamıştır. Bu anlamda Lichtenstein kitleler tarafından tanınmış olan çizgi roman figürlerini resimsel tarzda sunmaktan keyif almıştır. "Büyük boy çizgi roman imgeleri, savaş sonrasında kitle üretimi, popüler reklamcılık ve çizgi romanların büyük dalgasını ironik ve cesur bir üslupla yansıtmış." (Sanatın Öyküsü, 2020). Lichtenstein'in çizgi roman imgelerini kendi sanat alanına dahil etmesine oğlunun bir sözü yardımcı olmuştur. Elinde Mickey Mouse çizgi romanı bulunan oğlu bir gün babası Lichtenstein'e: "Bahse girerim ki baba sen bu kadar iyi boyayamazsın" demiştir. Bu sayede oğlu Roy'un kafasını karıştırmıştır. Devamında ise 1961 yılında Lichtenstein bilindik çizgi film karakterlerinin renk ve biçimlerini değişikliğe uğratarak kendi tarzıyla yorumlayarak altı resim yapmıştır (Altaş, 2014).

Görsel: 5 Roy Lichtenstein, Look Mickey, 1961, T.ü.y.b National Gallery of Art, Washington, D.C.

1963 yılından itibaren ise çalışmalarını gazete yayımcısı olan Benjamin Day'ın oğlu Benjamin Henry Day Jr.'icat ettiği "Ben-Day" noktacıklarını dahil ederek ortaya çıkardığı eserlerinin tavrını değiştirmiştir. Bu anlamda Ben-Day noktacıklarını çalışmalarında ilk kullanan sanatçı ise Lichtenstein olmuştur. Zamanla çizgi romanla harmanladığı pop art çalışmalarına parlak renk blokları ve konuşma balonlarını da ekleyerek geliştirmiştir. Sanatçı, çalışmalarında kullandığı bu tarz farklı denemelerle Andy Warhol gibi Pop Art akımının önde gelen isimlerinden biri olmuştur. Fakat kendini Pop Art sanatçısı olarak sınıflandırmamıştır. Çalışmalarını "Amerikan tarzı endüstriyel çizim" olarak değerlendirmiştir (Sanatın Öyküsü, 2020).

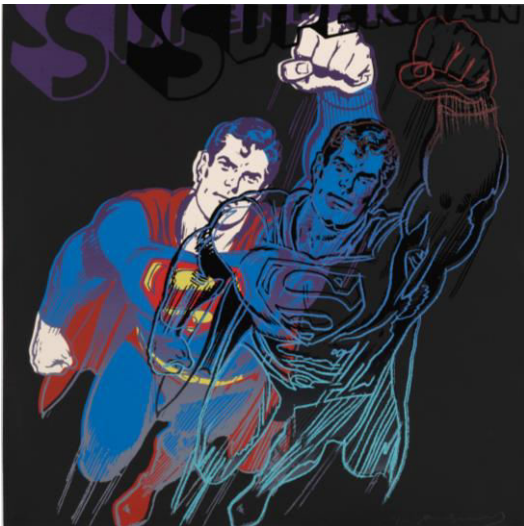

Görsel: 6 Roy Lichtenstein, Sweet Dreams Baby!, 1965

Her ne kadar Lichtenstein'in, eserlerine çizgi romanları dahil etmesiyle ilk olduğu bilinse de, ilham kaynağı olarak ilk büyük boyutlu çizgi romanlardan esinlenen eserler Andy Warhol'a aittir (Öğüt, 2008). Warhol tuvallerine çizgi roman figürlerini aktarırken zamanla hazır imgelerden de faydalanmaya başlamıştır. Belli bir manası olmayan imgelerden faydalanarak insanların belleklerinde yer edinmeyi hedefleyen çalışmalar ortaya koymuştur (Yıldızkan, 2020).

Warhol tıpkı Lichtenstein gibi çizgi roman imgelerini ve figürlerini kendi sanat alanıyla birleştirip tuvaline aktarırken bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Bununla ilgili olarak Beaty "Sanat Karşısında Çizgi Roman" kitabında şöyle bahsetmiştir: "Lichtenstein'in ve Pop Sanatına bağlı, sıradan ve gündelik nesnelerin sanat formuna dönüşmesini sağlayan sanatçıların eserleriyle, ucuz sanat sayılan çizgi roman arasındaki ilişki incelenirken; öfkeli çizerlerin gözünde "kötü" olarak yorumlanmaktadır." (Beaty, 2017, s. 62). Beaty'in bu sözüne aslında Lichtenstein'in beraberinde aynı şekilde çizgi roman imgelerini tuvallerine aktaran (kendi sanatıyla yeniden yorumlayan) Warhol da dahil edilebilir. Burada Pop art ve Çizgi roman alanının kaynaşması durumunun bazı çizerlerin dikkatini çektiğini ve onların gözünde beğenilmediğinin anlamı çıkarılmaktadır. Durumun böyle olması Çizgi roman ve Pop Art arasındaki ilişkinin tarih boyunca hep dikkat çekmesi ve bir tartışma ortamı yaratmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla da bu alanlara ilgiyle yaklaşan sanatçılar için bir duraksama durumu olmuştur (Yıldızkan, 2020).

Andy Warhol, çizgi romanlardan etkilenerek ilk eserlerini 1960 yılından itibaren yaptı. Etkilendiği ve çalışmalarında yer verdiği bazı çizgi roman karakterleri arasında; 'Popeye', 'Dick Tracy', 'Superman' ve 'Mickey' gibi karakterler vardır (Şenol, t.y.).

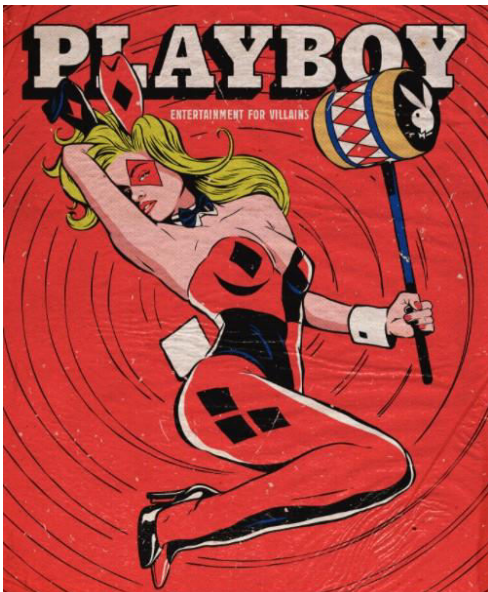
Görsel: 7 Andy Warhol, Superman, 1981

Postmodern çağda bilginin ulaşılabilirliği hakkında; her zaman herkesin ulaşamayacağı kadar önemli ve lüks olduğundan bahsedilmektedir. Bu anlamda herkesin anlam veremediği, seçkinci bir anlayışı benimseyen yüksek sanatın “High Art” karşısında zannedildiğinden daha fazla bilgiden yoksun bir çoğunluk olduğu söylenmektedir. Buna karşın, Pop art zamanla medya ile birlikte hızlı bir şekilde nam salar ve yapılan işler bir şova dönüşür. Bu doğrultuda izlemek, kavram yaratma ve anlamaya göre daha kolay bir aktivite olduğundan tüm kolaylığıyla bunların ilerisine geçmiştir (Öğüt, 2008). Bu anlamda Warhol gibi daha birçok sanatçı da Pop art sanatı içerisinde, çizgi roman gibi popüler imgeleri seçip daha algılanabilir şekilde çalışmalarına aktardıklarında, insanlar arasında bu ayrıcalıklı durumu bertaraf etmeyi amaçlamıştır. Pop art gibi çizgi romanda da durum aynı şekildedir. Bununla ilgili olarak Yıldızkan (2020) şu şekilde bahsetmiştir: “Çizgi romanın halkın her kesimine hitap eden toplumsal dili, yüksek ve alçak sanat dallarını ortadan kaldırmıştır.” (Yıldızkan, 2020: 65). Bu doğrultuda çizgi roman da tıpkı Pop art sanatında olduğu gibi bir kitle ayrımı yapmadan daha algılanabilir bir şekilde insanlara ulaşmayı amaçlamıştır.

Görsel: 8 Andy Warhol, “Dick Tracy,” Pop Art 1963

Çizgi roman figürlerini ve imgelerini Pop sanat ile birleştiren “Warhol” ve “Lichtenstein” bu konuda ilk ve öncü olmalarıyla beraber günümüzde de birçok sanatçıya ilham olmuştur ve yol göstermiştir. Yakın zamanda bu tür çalışmalar yapan kişiler arasında Brezilyalı İllustrator “Butcher Billy” bulunmaktadır. Billy, popüler kültür ikonlarını çizgi roman gibi yorumlayarak ölümsüzleştirmiştir (Burgaz, 2019). Pop art ile çizgi romanı kaynaştırdığı çalışmalarında; çizgi roman figürlerine, çizgi romandan uyarlanmış dizi ve filmlere, kült olmuş karakterlere ve daha birçok popüler imgeye yer vermektedir.

Görsel: 9 Butcher Billy, Playboy X Butcher Billy | The Pop Art Cover Reworks, 2018

Butcher Billy'nin 70'li yılların sonlarında doğmuştur. Grafik tasarımcı olan Billy yaptığı çalışmalarda 70'li yılların sonundan 90'lı yıllara kadar popüler kültür kaynaklarına denk gelmek mümkündür. Billy'nin eserlerini yaparken ki estetik anlayışını tıpkı kendiyile aynı dönemde yaşayan pek çok insan gibi televizyon, video oyunları, sinema, çizgi roman ve müzik şekillendirmiştir. Billy daha önce Ian Curtis'i Batman, Morrissey'i ise Superman olarak çizdiği başka çalışmalar da yapmış (Burgaz, 2019).

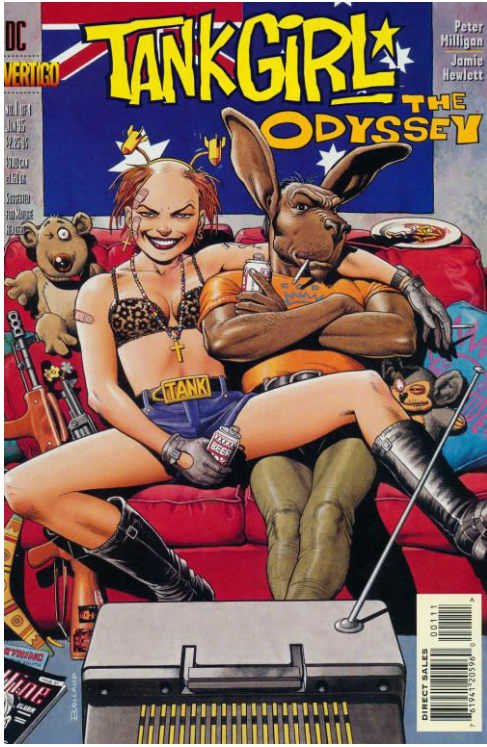

Görsel: 10 Butcher Billy, Los Angeles Times | Stan Lee: A Hero For All, 2018

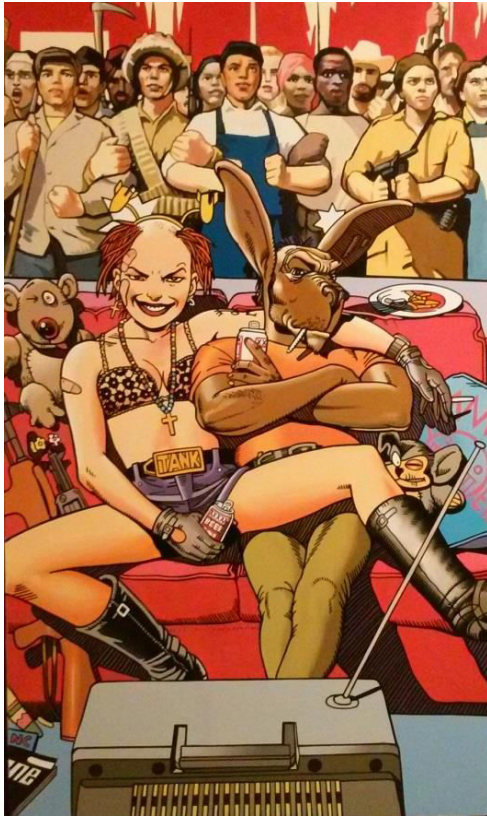

Görsel: 11 Butcher Billy, Netflix | League of Legends' Arcane Posters, 2021

Bu alanda çalışmalar yapan bir başka sanatçı ise İzlandalı ressam Erró'dur. Erró Pop art alanında çalışmalar yapan ve çalışmalarında çizgi roman imgelerini kullanmanın yanında reklamlardan elde edilen resimlerden de faydalanmaktadır. 2010 yılında İngiliz çizgi roman çizeri Brian Bolland'ın 1990'lı yıllarda çizdiği Tank Girl çalışmasına ait görüntüleri yeniden ele alarak bir kompozisyon oluşturmuştur (remix etmiştir) (Görsel 13). Daha sonrasında remix ettiği bu çalışma Paris'te bulunan 'Centre Pompidou'da sergilendi. Erró'nun düzenlediği çalışmada ön planda Tank Kızı bulunurken arkasında da Maoist Toplumsal Realite'den alınan bir grup insan figürünü kullandığı bir kompozisyon oluşturmuştur. "Erró, çizgi roman sanatını çekme, yeniden çizme, karıştırma, resim haline getirme ve sanat olarak sunma konularında uzmanlaşmış bir sanatçı olarak tanınmıştı." (Kutlu, 2017). 9 Mart 2007 tarihinde İstanbul'da bulunan DirimArt'da da bir sergi sağlar. Burada, yaptığı çalışmalarla o güne kadar çizgi roman sekanslarını resime dökme konusunda fikir anlaşmazlığına düşen Mimar Sinan öğretim üyelerinden birinin de bu husustaki görüşünde olumlu manada değişikliğe yol açar.

Görsel: 12 Brian Bolland, Tank Girl: The Odyssey Vol 1, 1995

Görsel: 13 Erró, "Tank Girl" Remix, 2010 t.ü. gliseroftalık boya, 163x98 cm

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada Çizgi Roman ile birlikte Pop Art akımlarının birbirleri ile olan ilişkisine değinirken; tarihsel süreçlerine, ortaya konan eserlere, birbirlerinden ne kadar etkilendiklerine, birbirleriyle ilişkileri sonucunda nasıl bir sonuçla karşılaştıklarına, sanat alanında kimleri etkiledikleri gibi durumlar göz önünde bulundurularak konu ifade edilmeye çalışılmıştır.

Modern sanat akımları arasında olan "Çizgi Roman" ve "Pop Art" geçmişten günümüze gelene kadar çeşitli yönleriyle insanlar tarafından ötekileştirilmiş ve dışlanmış. Bu renkli ve özgür ruhlu sanatların sadece kendi alanlarında faaliyet göstermesinin yanı sıra birbirleriyle ilişkisi de söz konusu olduğunda tepkiler yine devam

etmiş. Genel anlamda olumsuz yönde seyreden yargılar sanatçıların istikrarlı şekilde işlerini yürütmesiyle seyir değiştirmiş ve toplumun fikri zamanla olumlu yönde olmuştur. Bu olumlu yargılar özellikle “Lichtenstein” ve “Warhol” gibi Pop art sanatçılarının çizgi roman karelerini kendi sanatlarıyla birleştirip tuvalarına aktardıklarında oluşmaya başlamıştır. Bu anlamda Warhol ve Lichtenstein bu sanat alanlarını kaynaştırma konusunda avangard (öncü) bir tavır sergiledikleri düşünülebilir. Sanat dünyasında bu uzun soluklu ilişkinin her zaman dikkat çeken bir hal aldığı düşünülürse sanatçıların ve sanat eserlerinin de kolay kolay unutulmayacağı ve tarihin her zamanında konuşulacağı olasılık dahilindedir. Bu da bize göstermektedir ki Popüler kültür ile ilgilenen Pop artın çizgi roman ile bağ kurup onun imgelerinden faydalandığında tarihte o zamanlara kadar anlaşılmayan ve ötekileştirilen çizgi romanın artık gözler önünde olmasını sağlamıştır. Bu yakınlık doğrultusunda ise sözü edilen sanatların insanların zihninde taze kalmaları saplanıp önyargıları yıkma konusunda önemli bir adım olduğu düşünülebilir. Özellikle çizgi romanların insanlar arasında ayırım yapmadan halkın her kesimine hitap eden toplumsal dili, insanların ilk zamanlardaki bu sanata karşı tavırlarıyla tezat durumdadır. Bu anlamda sanatları anlamamak için direnmeyip peşin hüküm vermeden önce temelinde nasıl bir yol izlediğini biraz düşünmek gerekir.

Bu araştırma yapılırken de bu ilişkinin sanat tarihi için ve insanlar için ne kadar önemli olduğu düşünüldü. Araştırma yapmaya başlamadan önce araştırma sırasında ve sonrasında ilgim hep üst noktada olmuştur. Araştırma kapsamında konuyla ilgili olarak da çeşitli literatür taraması yapıldığında ise bu olumlu düşüncelere bir destek sağlanmıştır. Her zaman her yerde ve her anlamda her görüşün karşısında zıt düşüncelerinde olduğu düşünüldüğünde düşünülmeden yapılmış olumsuz yorumların aslında pek de önemli olmadığı anlaşıldı. Sonuçlar insanların her şeyi sevmesi mümkün değil. Bu anlamda araştırmada temelde bahsedilen sanat hareketleriyle ilgili olarak çeşitli okumaların yapılması ve yapılan çalışmalara daha yakından bakılması önyargılı fikirlerin değişmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, A. (2021). Çizgi Roman Ekolleri. D.O.F.T. Web: <https://dofitech.com/2021/08/16/cizgi-roman-ekolleri/> adresinden 7 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 01.03).
- Altaş, C. (2014). Çizgi romanda pop art devrimi Roy Lichtenstein. Birgün bir yerde. Web: <https://birgunbiryerde.blogspot.com/2014/10/cizgi-romanda-pop-art-devrimi.html?view=sidebar> adresinden 24 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 17.22).
- Ateş, H. (2014). Stan Lee: “Biz bu işe başladığımızda çizgi roman küçümsenirdi!”. Web: <https://www.edebiyathaber.net/stan-lee-anlatiyor-ben-ve-reagan-bir-gun-heyzen-ates/> adresinden 7 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 00.31).
- Beaty, B. (2017). Sanat Karşısında Çizgi Roman.(Çev. Nurettin Elhüseyni), Yapı Kredi, İstanbul.
- Bostan, M. (t.y.). Çizgi romalar ne zaman ortaya çıktı? Web: <https://www.bilgiustam.com/cizgi-romanlar-ne-zaman-ortaya-cikti/> adresinden 2 Ocak 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 17.24).
- Burgaz, E. (2019). Freddie Mercury Çizgi Roman Kahramanı Olsaydı?.Bigumigu. Web: <https://bigumigu.com/haber/planet-mercury-comics-freddie-mercury-cizgi-roman-kahramani-olsaydi/> adresinden 26 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 01.01).
- Cançat, A. (2018). “Pop Sonrası Pop; Neo Pop”, İstanbul Üniversitesi Art-Sanat Dergisi , (9) , 323-335.
- Çizgi Roman. (2019). Dokuzuncu Sanat: Çizgi Romanın Başlangıcından Günümüze Tarihçesi. Web: <https://seyler.eksizozluk.com/dokuzuncu-sanat-cizgi-romanin-baslangicindan-gunumuze-tarihcesi> adresinden 5 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 16.21).
- Doğru, H. Ç. (2020). “Canlandırma Sinemada Çizgi Roman Estetiği: “Spider-Man: Into The Spider-Verse” Örneği”, Journal of Arts , 3 (3) , 189-204. DOI: 10.31566/arts.3.014.
- Frigeri, F. (2019). Pop Sanat. (Çev. Eda. Açıkan), Hep Kitap Yayınları, İstanbul.
- Güçhan, A. (2004). “Popüler Kültür Çalışmaları Işığında Pop Art”, Selçuk Üniversitesi Selçuk İletişim, 3(2), 23-29.
- Gürdal, N. (2018). Sanat Alanında Andy Warhol Hadisesi”, İstanbul Üniversitesi Art-Sanat Dergisi, (9), 311-321.
- Kaynakçı, C.Ö. (t.y.). Pop Art’ın Tarihine Yolculuk. Web: <http://www.brandlifemag.com/pop-artin-tarihine-yolculuk/> adresinden 1 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 14.27).
- Kunter, D. (2015). Adım Adım Çizgi Roman. Kahramangiller. Web: <https://kahramangiller.com/cizgi-roman/adim-adim-cizgi-roman-1-ekoller/> adresinden 7 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 01.34).

Kutlu, M. F., (2017). Sanat ve çizgi roman. Sanat duvarı. Web: <https://www.sanatduvari.com/sanat-cizgi-roman/adresinden> 2 Ocak 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 23.40).

Kültür Sanat. (2019). Pop Art Sanat Akımı ve Tarihçesi: Renkli Bir Dünya. Web: <https://www.nef.com.tr/blog/pop-art-akimi-ve-tarihcesi-renkli-bir-dunya> adresinden 4 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 21.43).

Kültür Sanat. (2021). Pop Art Nedir?. Web: <https://gelisimseninle.com/tr/haber/detay/91/pop-art-nedir> adresinden 1 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 12.30).

Mccloud, S. (2018). Çizgi Romanı Anlamak. (Çev. Mehmet Cem Ülgen), Sırtlan Yayınları, İstanbul.

Öğüt, Ç. G. (2008). "Popüler kültürün toplumsal etkileri ve Pop Sanat (Yüksek lisans tezi, DEÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2008).

Sanatın Öyküsü. (2020). Çizgi roman imgeleriyle resim yapan, Pop Art kavramını kabul etmeyen Roy Lichtenstein. Web: <https://www.sanatinoykusu.com/roy-lichtenstein/> adresinden 30 Kasım 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 16.01).

Sarıkaya, R. (2021). "Çizgi Romanda Anlatısal Dönüşüm ve Bir Hareketli Çizgi Roman Önerisi", Sanatta Yeterlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Şenol, F. (t.y). Andy Warhol: Pop Art'ı dünyaya sevdiren adam. Web: <https://www.milliyet.com.tr/molatik/sanat/andy-warhol-pop-arti-dunyaya-sevdiren-adam-88858> adresinden 26 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 00.29).

Usluca, Ö.(2011). "Giyim Modası ve Güncel Sanat İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme-Pop Art", Akdeniz Sanat. 4 (7), 0-0.

Yıldızkan, S. (2020). "Çizgi Roman ve Karikatür Sahnelerinin Seramik Uygulamaları", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

İnternet Kaynakları

<https://www.arthipo.com/tr-tr/roy-lichtenstein-whaam-tr-tr.html> adresinden 3 Ocak 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 00.46).

<https://www.morphyauctions.com/jamesdjulia/item/lot-3105-yellow-kid-mcfadden-s-row-of-flats-jigsaw-puzzle-9481/> adresinden 4 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 22.12).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Bayeux_işlemesi adresinden 7 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 00.42).

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/hamilton-hommage-a-chrysler-corp-t06950> adresinden 4 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 23.02).

<https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-dare-son-roy-lichtenstein-unwittingly-invented-pop-art> adresinden 24 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 15.01).

<https://www.nytimes.com/2018/06/06/arts/design/roy-lichtenstein-foundation-whitney-smithsonian.html> adresinden 24 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 15.05).

<https://www.sothebys.com/en/buy/auction/2020/important-prints-multiples/andy-warhol-myths-feldman-schellmann-ii-258-267> adresinden 24 Aralık 2021'de alınmıştır. (Erişim saati: 15.32).

<http://michiganintheworld.history.lsa.umich.edu/popart1963/items/show/50> adresinden 26 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 01.36).

<https://www.behance.net/gallery/68036063/Playboy-X-Butcher-Billy-The-Pop-Art-Cover-Reworks> adresinden 24 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 18.43).

https://www.behance.net/gallery/72575959/Los-Angeles-Times-Stan-Lee-A-Hero-For-All?tracking_source= adresinden 24 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 18.53).

<https://www.behance.net/gallery/130858089/Netflix-League-of-Legends-Arcane-Posters> adresinden 26 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 01.39).

https://www.tankgirl.info/tankgirl/comics/odyssey_1.html adresinden 3 Ocak 2023'de alınmıştır. (Erişim saati: 01.50).

<https://www.lemonde.fr/blog/lunettesrouges/2015/02/19/erro-fatigue/> 3 Ocak 2023'de alınmıştır. (Erişim saati: 01.58).

Cumhuriyet Döneminin İlk Yıllarında Kültür-Sanat Ekseninden Sinema

Cinema from the Culture-Art Axis in the First Years of the Republican Era

ÖZET

Bu makale, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında kültür-sanat ortamı ekseninde sinemayı keşfetmeyi amaçlamaktadır. Sinema içinde bulunduğu dönemin siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimlerinden etkilenir. Cumhuriyet'in ilanı ile köklü değişimler ve yenilikler yaşanmıştır. Bu dönemde kültür-sanat alanında birçok gelişme yaşanmıştır ve bu gelişmeler sinemayı da etkilemiştir. Bu dönemde özellikle Cumhuriyet'in ideolojisine uygun olarak filmler üretilmiştir. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında sinema filmlerinde vatan sevgisi teması yoğun olarak vurgulanmaktadır. Bu dönemde çekilen filmlerin ortak özellikleri ise Anadolu'yu anlatma amacı taşınmasıdır. Devlet destekli kurumlardan biri olan Halkevleri, bu dönemde kültür-sanata fazlasıyla katkıda bulunmuştur. Bu makale, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında yaşanan değişimlerin sinemayı önemli düzeyde etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada literatür araştırması yapılmış, klasik nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Film, Kültür, Sanat, Cumhuriyet, Sinema

ABSTRACT

This article explores cinema on the axis of culture-art environment in the early years of the Republic period. Cinema is affected by the political, economic, social and cultural changes of the period in which it is located. Fundamental changes and innovations have been experienced with the proclamation of the Republic. During this period, there were many developments in the field of culture and art and, naturally, it also influenced cinema. During this period, cinema produced films especially in accordance with the ideology of the New Republic. In the first years of the Republican period, the theme of patriotic love is heavily emphasized in motion pictures. The common features of the films made during this period are that they aim to tell about Anatolia. Halkevleri, which is one of the state-supported institutions, contributed a lot to culture and art during this period. This article reveals that the changes experienced in the first years of the Republican period have affected cinema at a significant level. In this study, literature research was conducted and classical qualitative research methods were used.

Keywords: Movie, Culture, Art, Republic, Cinema

GİRİŞ

Kültür, bir topluluğun millet olarak kabul edilebilmesinin en önemli unsurlarından biridir. Milletler ürettikleri kültürel değerlerle birbirlerinden ayrılırlar fakat farklı kültürler sürekli birbiriyle etkileşim haline girmektedirler.

Ulus kültür inşasında birçok etmen bulunmaktadır. Başlıca etnik ve coğrafi öğeler, popüler kültür, sanat faaliyetleri, komşu ülkelerle etkileşim kültür inşasına etki etmektedir. Yılmazok'un bahsettiği gibi, 18. yüzyılda matbaa kapitalizminin ortaya çıkışıyla roman ve gazete, 20. yüzyıldan itibaren sinema, radyo ve televizyon ulus inşasına hizmet eder olmuşlardır. Filmler dış göç alan ülkelere yeni gelen katılımcıların o uluslara aidiyetlerine (özellikle sinemanın sessiz döneminde) olduğu kadar o ülkelerin yerleşik insanlarına ve bağımsızlığını görece geç kazanan toplumlara ulusal bilincin yerleştirilmesine katkıda bulunmuştur. (Yılmazok, 2018:149).

Kültür-sanat alanı o ülkenin gelişmişlik seviyesine doğrudan etki etmektedir. Bir ülkenin gelişimi için en önemli alanların başında kültür-sanat gelmektedir. Kültürel etkinlikler gerçekleştirmek ya da bu etkinliklere katılım sağlamak bireyin kişisel gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bunu bilen ülkenin söz sahibi yöneticileri; müzik, resim, tiyatro, heykel ve sinema gibi birçok sanat dalının halkla buluşmasını istemiştir. Bu sebeple yöneticiler çok sesli müzikle birlikte resim, tiyatro, heykel gibi sanat alanında gerçekleştirilen inkılapların anlatılmasını ve yaygınlaştırılmasını sağlayacak, dolayısıyla zihni dönüşümü kolaylaştıracak önemli bir araç olarak görmektedir. (Ayvazoğlu, 2011, s.79).

Türklerin kurduğu tüm devletlerde kültürel değişim gözlemlenmekte olup bu değişimlerin çok uluslu devlet yapısı ve birçok kültürün iç içe geçmesinden kaynaklı olduğu ifade edilmektedir. Bu değişimlerin Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının devamında da gerçeklemeye devam ettiği görülmüştür.

Yöneticiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski dönemlerinin getirdiği özellikleri taşıyan kurumların yeniden yapılmasını gerekli gördükleri için birçok yenilik getirmişlerdir. Güz'e göre yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti

Eren Yılancıoğlu¹

How to Cite This Article

Yılancıoğlu, E. (2023). "Cumhuriyet Döneminin İlk Yıllarında Kültür-Sanat Ekseninden Sinema" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7674-7680. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.71047>

Arrival: 28 June 2023

Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sinema ve Televizyon Anabilim Başkanlığı, İstanbul, Türkiye. ORCID ID: 0009-0002-7031-347. Bu çalışma, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Sinema-Televizyon Anabilim Dalı'nda, "Doç. Dr. Veli Boztepe" danışmanlığında yürütülen "Cumhuriyet Dönemi Kültür İnşası Sürecinde Sinemanın Kullanımı" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Devleti'nin kurumları, Osmanlı Devleti'nin resmi kurumlarından çok farklı olmak zorundadır. (Güz, 1991: 225-229).

Cumhuriyet'in ilanı sonrası devletin yönetimi ve toplumsal yaşantısı köklü değişikliklere uğramıştır. Tarihi oldukça geniş ve kozmopolit nüfusa sahip olan bir devletin rejim değişikliği her alanı her ortamı ve her kesimi kuşkusuz etkilemiş ve dönüştürmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetim kadrosu yalnız kültür-sanat alanını değil sosyolojik faktörlerin de değiştirilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Bu sebeplerden ötürü kültür-sanat alanının yanı sıra eğitim, ekonomi, hukuk gibi alanlarda da Cumhuriyet'in temelleri baz alınarak inkılaplar gerçekleştirilmiştir.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Mustafa Kemal Atatürk ve devlet erkani; kültürel değerlerin sonraki kuşaklara aktarılmasında radyo, gazete ve sinemaya önemli görevler yüklemiştir. Bu dönemde fazla sayıda sinema dergileri yayımlanmıştır. Sinema, toplumun kültürel değerlerinin bir bölümünün hafızada canlanmasını sağlayarak gün yüzüne çıkarma işlevi taşımaktadır.

Cumhuriyetimizin yönetim kadrosu, sinemanın bir sanat dalı olarak insanlığın tarihsel geçmişini konu alabilmesinden dolayı savaş ve tarihi temalı filmlerin çekilmesini istemiştir. Bunun en önemli sebebi ise vatan sevgisi aşılacak, Anadolu'nun durumunu anlatmak ve tarihimizi gelecek kuşaklara en doğru şekilde aktarma çabasıdır. Gelecek kuşaklar için toplumsal tarih anlamında yapılan çalışmalar önemli rehber ve referans olabilme özelliği taşımaktadır. Sinema içinde geliştiği toplumu yakından ilgilendiren ve dönemin başlıca siyasal, ekonomik ve ideolojik kuvvetlerinin şekil vermiş olduğu meselelerin anlık bir portresi olarak nitelendirilebilir. Görsellik üzerine kurulmuş olan günümüz dünyasında insanın hemen her tür algısının etkilendiği gibi tarih algısı da görsel mesajlardan etkilenir. (Çençen & Demir, 2015).

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kültür-Sanat Ortamı

“Sanat; en bilindik anlamıyla duygu ve düşüncelerin dışa vurmasıdır; bireysel duygululuk içinde tarihsel ve toplumsal gerçeğin anlatıldığı yoldur.” (Moran, 1974, s.96). Cumhuriyet'in ilanı sonrası temel ilkeler haline gelen halkçılık ve ulusal egemenlik, ülkenin kültür-sanat politikasının yönünü belirlemiştir. Cumhuriyet döneminin ilk on beş yılı içinde kültür-sanat alanında da devrim niteliğinde yenilikler gerçekleştirilmiştir. Ulusal egemenliğin oluşmaya başladığı bu dönemde hedeflenen programın temel amacı; sanat eğitimi faaliyetlerinin ülkenin her yerine ulaşarak halkın kültürlenmesidir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yönetim kadrosu, Cumhuriyetin ilk yıllarında birçok kültür-sanat politikası geliştirmiştir. Bu kültür-sanat politikalarının amaçları; ulusal sanat yaratma arzusu, ulusal olacak sanatın çağdaş olması ve ulusal çağdan sanatın güzel sanatlar eğitimine yol göstermesidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul ve Ankara'da süreli sergiler düzenlenmiştir.

9 Ekim 1924 yılında bazı ufak onarımlar yapıldıktan ve ziyaretçilerin gezabilmeleri için gereken idari önlemler de alındıktan sonra Topkapı Sarayı müze olarak halka açılmıştır. Yine bu dönemde gerçekleşen değişimlerden biri; Osmanlı'nın ilk güzel sanatlar okulu Sanayi-i Nefise Mektebi 1928 yılında Güzel Sanatlar Akademisi ismini alarak dönüştürülmüştür. 1453 yılında camiye dönüştürülen 1930-1935 yılları arası yenileme çalışmaları nedeniyle halka kapatılan Ayasofya Camii, Bakanlar Kurulu'nun 24 Kasım 1934 tarih ve 7/1589 sayılı kararıyla müzeye çevrilmiştir. (2020 yılında tekrar camii olmuştur.) 1936 Ağustos ayında başkent Ankara'da Devlet Konservatuarı açılmıştır. 1937 yılında ise İstanbul'da bulunan Dolmabahçe Sarayı Velihaht dairesinde Resim Heykel Müzesi açılmıştır.

Özellikle resim müzelerinin açılması ile Türk resmine verilen önem had safhaya ulaşmış ve Özgün Türk resmi oluşturma çabaları hayata geçirilmiştir. Özgün Türk resmi oluşturulurken dikkat edilen husus ise yeni modern Türkiye'nin ilkeleri ve kültürel değerlerini yansıtması gerekliliğidir.

1938 yılında Cumhuriyet Halk Partisi, ressamı Anadolu'nun farklı illerinde görevlendirmiştir. Yurt Gezileri olarak adlandırılan milli görevde amaç; toplumla sanatçıyı kaynaştırmak, sanatı Anadolu'ya taşımak ve sanatçının kafasında yeni izlenimler yaratma arzusudur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında hedeflenen sanat politikaları sonucu en yaygın tür tiyatro olmuştur. Bu dönemde çeşitli tiyatro binaları yapılmış ve tiyatro toplulukları oluşturulmuştur. Şehir Tiyatrosu, Ankara Temsil Heyeti, İnkılap Tiyatrosu, Türk Akademi Tiyatrosu gibi birçok topluluğun yanında gezici topluluklarda faaliyet göstermiştir.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında yazılan oyunların büyük bölümü temalarını tarihten almıştır. Ana temalar özellikle Kurtuluş Savaşı, Anadolu insanının sergilediği cesur davranışları ve Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimlerdir. Oyunların ortak anahtar kavramı ise yurt sevgisidir. Tiyatro oyunlarında işlenen bu temalar aynı zamanda sinema filmlerinde de işlenmiştir. Milli Mücadele teması Türk sinemasının vazgeçilmezi olmuştur.

1914 yılında Darülbedayi Osmani adıyla kurulan konservatuvar Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ilk konservatuvardır. 1923 yılına kadar sahne sanatları ile ilgili tek kurum Darülbedayi ve ile musiki sanatlarla ilgili Darülelhan vardı. Darülbedayi, 1923 yılı sonrası toplumda tiyatro kültürünün oluşmasına, oyun yazılması ve sahnelenmesine fayda sağlanmıştır.. Tiyatro mevsimi sonunda hissedarlar "Darulbedayi'yi dağıttılar.

1926 kışında Milli Eğitim Bakanlığı işe el atmak için kollara sıvamıştı. Ankara'da "Sanayii Nefise Müdürlüğü" kuruldu. İstanbul Valisi Muhittin Bey dağılmış olan "Darülbedayi" kumpanyasını yeni bir düzene bağlayarak "Şehir Tiyatrosu" haline dönüşümünü gerçekleştirdi lakin isim değişmedi. (Fuat, 2000, s.242).

1927 yılında Darülbedayi'nin başına getirilen Muhsin Ertuğrul, kadın ve erkek oyuncuların yetişmesini sağlamıştır. Sanat kurumu Darülbedayi, 1934 yılında İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları ismini almıştır. 1942 yılına kadar Darülbedayi, hemen hemen her yıl Anadolu'da turneler düzenlenmiştir. İlerleyen yıllarda bu uygulamayı Devlet Tiyatrosu devam ettirmiştir.

Muhsin Ertuğrul, Türk edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edib Adivar, Peyami Safa, Musahipzade Celâl ve Faruk Nafiz Çamlıbel'in eserlerini analiz ederek yararlanmıştır. Muhsin Ertuğrul, 1922-1953 yılları arasında 30 film yönetmiştir. Bu filmlerde, Ertuğrul'un tiyatrosunda da olduğu gibi Batı Sinemasından etkilendiği gözlenmektedir. Cumhuriyetin ideolojisiyle örtüşen tarihi yapımlara ağırlık vermiştir. Muhsin Ertuğrul, Cumhuriyet devrimlerinin uygulamaya geçmesi için çaba göstermiş bir kültür adamı olmuştur. Cumhuriyet ideallerinin sanat alanındaki yansıması olmuş, bu durumu kendine bir vazife olarak edinmiştir.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında tiyatro, resim, müzik, dans ve mimari alanlarında birçok yenilik gerçekleştirilmiştir Modernleşme adımları atıldığı bu dönemde sanat alanını da modernleşme çabaları gerek inkılap gerek dönüşümlerle hızlanmıştır. Bu denli kültürel dönüşüm sonucu geleneksel sanat formları terk edilerek modern bir milli sanat oluşturmak istenmiştir. Bundan dolayı Cumhuriyet ideologları en az Avrupalılar kadar modern olan Türkiye'nin sanatının da modern olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Cumhuriyet Döneminin Kültür İnşası Sürecinde Sinemanın İşlevi

Türkiye'nin sinema yolculuğu Osmanlı'nın son dönemlerinde başlamış ve savaş yıllarındaki artan deneyimlerle Cumhuriyet'in ilanına kadar deneme-yanılma yöntemiyle halktan gelen tepkileri ölçerek süreç devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan dönemde halka gösterilmesi istenen filmler genel olarak eğitsel nitelikli belgesel veya aktüalite filmlerden oluşmaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk (1923-1938) ve İsmet İnönü (1938-1950)'nün Cumhurbaşkanlığı görevi yapmış olduğu Cumhuriyet Halk Partisi'nin yirmi yedi yıllık devam eden iktidar yıllarını içeren bu dönemde kültür-sanat alanında ilerlemenin bir uygarlık göstergesi olarak görülmüştür. Atatürk, ilke ve inkılaplarının halka aktarılması ve ulus devlet inşasında sanattan çok faydalanacağını bilincinde hareket etmiştir.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Türkiye'nin yönetim kadrosu, kültür-sanat alanlarına yoğun bir mesai harcamıştır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Öncelikle yıkılmak üzere olan bir imparatorluktan yeni bir düzene geçerken, her alanda devrim gerçekleşeceği açıktır. Bu dönemde devrimleri halka tanıtmak için sinema en önemli iletişim araçlarından biri olmuştur. Genç Cumhuriyet için sinema yalnızca eğlence amaçlı bir araç değil iyi bir propaganda aracı olarak görülmüştür. Yöneticiler, sinemanın eğitim ve kültür-sanat propaganda gücünden yararlanmanın faydalı olabileceğini düşünmüşlerdir.

Okuma yazma oranının son derece düşük olduğu bu dönemde görsel unsurlar sayesinde sinema halka ulaşmanın en kolay yolu olmuştur. Reformların aktarılmasında sinemanın payı şüphesiz çok büyüktür. 1930'larda sesli sinemanın da yaygınlaşması sonucu hem ses hem görüntünün birleştiği bir sanat dalı olan sinema, siyasal iktidar açısından adeta bulunmaz bir Hint kumaşı olarak görülmüştür.

Bu dönemin sinemasında yoğun olarak vatan sevgisi duygusunu ön plana çıkartacak Milli Mücadele temalı filmler çekilmiştir. "Ateşten Gömlek", "Bir Millet Uyanıyor", "Ankara Postası", "Güneşe Doğru" ve "Vurun Kahpeye" filmleri Milli Mücadele'yi ele alan dönemin öne çıkan filmleri olarak görülmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk; Türk sinemasının hukuksal, ekonomik, sosyal ve teknik altyapısını oluşturmak için çalışmalar yürütmüştür. Bu altyapıyı oluştururken ise toplumun gelenek yapısı ve güvenlik unsurları dikkate alınmıştır. Toplumla sakinçali olabilecek çalışmalara izin vermemiştir. Kültür inşası sürecinde yeni ilke ve inkılapların uygulanmasına oldukça önem verilmiştir.

"Kültür inşasında ilerlemek için inkılapların halk nezdinde benimsenmesinde sanatın önemli bir işlevi olduğun düşünen Atatürk, sinema alanında da çalışmalara destek vermiştir. Destek vermekle kalmamış, yoğun programına

rağmen sinemaya giderek filmleri analiz etmiştir. Sinemacıların derinlerini dinleyerek çözümler için çalışmıştır. Türk sinemacıların sinema alanında gelişmiş ülkelere gidip deneyim kazanmaları için cesaretlendirmiş, Türk kadınların filmlerde oynamasını desteklemiş ve birkaç filmin senaryosunu inceleyerek kamera karşısına geçmiştir.” (Lüleci, 2018).

Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk, uluslararası dostluk ilişkilerini geliştirmek, Türkiye’yi iyi bir şekilde tanıtmak, Milli Mücadele ve devrimler hakkında yapılan önemli faaliyetleri topluma ve gelecek nesillere aktarmak için Cumhuriyetin ilk yıllarında en yeni kitle iletişim aracı olarak görülen sinema sanatından faydalanmıştır. Atatürk dönemi yönetim kadrosu, yurtdışı ve dünyada olan biten önemli gelişmelerin gazetelerin yanı sıra sinemalarda da gösterilen kısa haber ve eğitici filmler ile duyurulmasını istemiştir. Halkevleri, Halkodaları ve Köy Enstitüleri gibi kurum ve kuruluşların bünyesinde yer alan radyo ve sinemalar da özellikle Atatürk döneminde etkin olarak kullanılmıştır.

Vurun Kahpeye Filmi Örneği

Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Halide Edib Adıvar’ın ikinci romanı olan “Vurun Kahpeye” sinemaya birçok kez uyarlanmıştır. Bunun temel sebebi ise eserin halk tarafından oldukça beğenilmesi ve kabul görmesidir. Milli Mücadele’yi ve bağımsızlık savaşımızı anlatan milli referansları sağlam bir metin niteliği taşımaktadır. Ömer Lütfi Akad, bu eseri sinemaya ilk kez 1949 yılında uyarlamıştır. Filmde; Sezer Sezin, Settar Körmükçü ve Vedat Örfi Bengü başarılı bir performans sergilemiştir. Filmin çekildiği dönem ise çok sıkıntılı bir süreci kapsamaktadır. Dünyada Soğuk Savaş sürecinin yankılarının hissedildiği demokrasi ve insan haklarının ön plana çıkması, Türkiye’de ise çok partili siyasal yaşama geçişin olduğu bir ortamda bu film üretilmiştir.

Ormanlı’ya göre “İlk Vurun Kahpeye filminin üretildiği yılları da içine alan; 1939–1950 yılları arası Türkiye için savaş dönemini de içinde barındıran sıkıntılı bir zaman aralığıdır. Atatürk’ün ölümü ile başlayan ve daha sonrasında II. Dünya Savaşı’nın başlaması ülkede; politik, sosyal ve ekonomik anlamda çeşitli problemlere yol açar. Böylesine sıkıntılı bir dönemde, her şeye rağmen film üretiminin giderek artması başlı başına incelenmesi gereken bir durumdur.” (2006:2).

1949’lu yıllarda genç bir yönetmen olan Ömer Lütfi Akad filmi hem yönetmiş hem senaryosunu yazmıştır.

Bostan’a göre “Dönemin nitelikli edebiyatının bir örneği olan Vurun Kahpeye romanını filme uyarlamak için Halide Edip’in kapısı çalındığında Akad gibi bir figürün itimat telkin edeceğini düşünmüş olmalıydılar. Bu konuda Akad’ın sinema kadar roman bilgisine de güvendikleri açıktır. Tahmin ettikleri gibi Halide Edip, Akad’ın yazdığı senaryoyu beğenir. Sonrasında Vurun Kahpeye gişede başarılı olduğu kadar aydınlar nezdinde de iltifatla karşılanır.” (2021:154).

Filmin konusu ise Milli Mücadele’nin erken döneminde (1919-1922) Anadolu’nun en ücra kasabalarından birinde yaşayan ve idealist bir öğretmen olan Aliye’nin yaşadığı olaylardır. İdealist tavrından ödün vermeyen Aliye öğretmen, Anadolu’ya çocukları okutmak ve onlara yol gösterici olmak umuduyla gelmiştir. Aliye’nin, savunduğu idealler ve ilerici tavrı kasabanın gelenekçi aynı zamanda radikal zihniyetlerin tepkisini çeker. Aliye’nin bu zorlu kişisel mücadelesi filmde büyük yer kaplamaktadır. İşgalciler ve bağınazlara karşı Kuvayımilliyeye ruhunu benimsemiş aydın bir kadın olan Aliye’nin tek amacı vatanına sahip çıkmak ve milletin çocuklarının istikbali için doğru bir şekilde yetişmelerini sağlamaktır.

Film, yapımcı Hürrem Erman’ın stüdyosu Erman Film bünyesinde çekilmiştir. Görüntü yönetmeni ise dönemde çekilen birçok filmin görüntü yönetmenliğini üstlenen Lazar Yazıcıoğlu’dur. Süresi 113 dakika olan bu filmin çevriminde Adapazarı ili doğal plato olarak kullanılmıştır. Filmin çekimlerinin yaklaşık yüzde 60’ını dış mekan çekimleri oluşturmuştur.

“Vurun Kahpeye” filminin açılışında “Bu Film, İstiklal Harbi’nde Şehit Düşen Türk Kadının Ruhuna İthaf edilmiştir” ibaresi yer almaktadır. Bu dipnot ile Akad’ın Milli Mücadele ile ilgili görüşünü gözlemleyebiliriz. Akad, aynı zamanda Halide Edib gibi “bağımsızlık” ruhunu içinde barındıran bir tavırla filmi çekmiştir. Bu yüzden filmi çekerken de romanın aslına sadık kalarak o ruhu tekrar yansıtmak istemiştir. Akad, filmlerinde simgesel anlatımı tercih etmesi sebebiyle bu filmde kullanılan bayrak aynı zamanda kefeni ve bağımsızlığı simgelemektedir. Film, bağımsızlık ve ulusallık vurguları ile Cumhuriyet dönemi milli kimlik inşasına uygun bir çizgide ilerlemiştir.

Ulusal sinemayı simgeleyen bu filmde Milli Mücadele’nin, sadece sömürgeci ve işgalcilere karşı askeri bir mücadele olmadığı, asıl mücadelenin yurt içinde işgalcilere ve onlarla birlik olan inkılapları ve yenilikleri kati suretle reddeden bağınaz kitleye karşı sosyal alanda yapıldığı anlatılmıştır. Bu kitleyi temsil eden Hacı Fettah karakterinin yapmış olduğu acımasız davranışlar ve ona destek olanlar sertçe yerilmiştir. Tüm bunlar anlatılırken

milli değerler filmde daima yüceltilmiş, laikliğin önemine vurgu yapılmıştır. Filmde yer alan hapishane duvarı sahnesinde Türk bayrağının yanında cami şekli çizilmesi de İslam dinine bağlılık ve aidiyet duygusu belirtilmiştir.

Bir Kültür Kurumu Olan Halkevleri'nin Sinemaya Etkisi

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında etkin bir sivil toplum örgütü olan Halkevleri, kültür-sanat faaliyetlerini destekleyen devlet destekli bir kurumdur. Halkevleri'nin Türkiye'de sinemanın gelişimi ve tanınmasında payı büyüktür. Halkevleri'nin önünde sinema salonları açılarak halka sinema kültürü aşılanmıştır.

Kötü ekonomik ve sosyal koşullar, dış borçlar, 1929'da tüm dünyayı etkileyen New York krizi ve yaklaşan savaş tehlikesi sebebiyle devlet ile halk arasında kopukluk meydana gelmiştir. Bu kopukluk problemini halletmek için ideolojik bir çözüm olarak Halkevleri konsepti düşünülmüş ve 19 Şubat 1932'de Ankara ilinde Halkevi'nin açılışı yapılmıştır. Daha sonrasında ülkenin 14 farklı ilinde Halkevleri açılmıştır. Halkçılık ilkeleri doğrultusunda 19 Şubat 1932'de Ulusal bilinci pekiştirmek, milli kültürü oluşturmak, toplumun eğitimine ve kültürel gelişimine fayda sağlayarak çağdaşlaşmasına olanak sağlamak gibi amaçlarla etkili ve yaygın bir örgüt olan Halkevleri kuruldu. (Pelvanoğlu, 2019).

Toplumun her kesimini tek çatıda toplayarak kişisel yetenekleri geliştirmek Halkevleri'nin temel kurulma sebebiydi. Kurulan bu yeni kültür mücadelesinin mihenk taşlarından biri de Halkevleri oldu. Ayrıca yeni kurulan genç cumhuriyetin modern, inkılapları anlayan, yeni rejimin ilke ve düşüncelerini benimseyen bireylere ihtiyacı vardı. Kurulan yeni devlet ancak bu ideal vatandaş modeli sayesinde gelişip büyüyebilirdi. (Ernas, 2020).

Bu amacı gerçekleştirmek için açılan kurumlardan biri de Halkevleri ve Halkodaları olmuştur. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kendi örgütü olduğunu dile getirdiği Halkevleri'nin milliyetçilik ve çağdaşlaşma üzerine temel alınan kültür politikaları ve sosyal reformların halkın her kesimine ulaşması hedefi vardı. Halka dönük bir kültür örgütü olan Halkevleri, Halk Odaları adıyla bucak ve köylere dek ulaştı.

Ankara Halkevi'nin açılışı sırasında aydın mensubu Reşit Galip Bey, Batı'nın örneklerinin incelendiği fakat birebir kopya alınmayarak Halkevleri'nin özgün ve milli bir kurum olduğunu ifadelerinde belirtmiştir. Halkevleri Anadolu'nun birçok bölgesinde faaliyet göstermiştir. 1932 yılında 14 olan halkevi ve halk odası sayı 1950 yılında 479 yükselmiştir. (Zeyrek, 2006, s.24).

Halkevleri'nin kuruluşu sonrası Milli Mücadele ruhunun artık savaş meydanlarında değil ilim ve irfan sahasında süreceğinin ayak sesleridir. Halkevleri'nin okuma yazma bilmeyen insanlar için verdiği eğitimler sayesinde toplumun kültür seviyesinin artmasını sağlamıştır. Bu seviyenin artması için yapılan en somut örnek ise Halkevleri'nin kurallarından biri her Halkevi'nde kütüphane ve okuma odasının bulundurma şartıdır.

Halkevleri'nde her ay erkek ve kadınların bir araya geldiği aile toplantıları yapılmıştır. Bu toplantılarda Atatürk'ün kaleme aldığı "Nutuk" okutulmuş ve milli konular hakkında konferanslar verilmiştir. Her ay köy ve kasaba gezip broşürler dağıtılmış ve önemli sohbetler yapılmıştır. Milli bayramlarda geniş çaplı etkinlikler yapılmıştır. Sporun yaşatılması için kıyasıya rekabet içeren turnuvalar düzenlenmiştir. Düzenlenen organizasyonlar halkın heyecanını arttırmıştır.

Bu etkinliklerin yapılmasının en önemli nedeni ise siyasal iktidarın ulusal kimlik yaratma arzusudur. Bu hedef doğrultusunda Halkevleri, Köy Enstitüleri, Tevhid-i Tedrisat'tan Milli Eğitim Bakanlığı'nın kurulmasına kadar birçok projeye yönetim kadrosu halka ulaşmak için çabalamıştır.

Dokuz tane şubesi bulunan Halkevleri'nde bu alanlar: Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi (Ar Şubesi)Temsil ŞubesiSpor Şubesiİçtimai Yardım Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar ŞubesiKütüphane ve Neşriyat Şubesi (Sonradan Kütüphane ve Yayın Şubesi ismini almıştır) Köycülük Şubesi Müze ve Sergi şubesi olarak sıralanabilir.

Halkevleri'nin kültür-sanat alanına katkısı fazlasıyla olmuştur. Halkevleri kendi kentlerinde resim ve fotoğraf sergileri açmıştır Halkevleri aracılığıyla güzel sanatlar alanında gelişmeler Anadolu'ya yayılmıştır. Halkevleri'nin kuruluşu ile devletin kültürel ve toplumsal tüm birikimle halkının donanmasını istediği sonucu çıkmaktadır. Halkevleri'nin tüm yurttaşlara açık olması ilkesi ve tüm vatandaşlarının ortak malı olması sebebiyle halkın yoğun ilgisi olacağı düşünülmüştür fakat yerel halkın bürokratlara göre katılımın daha az olduğu gözlemlenmiştir. Halkevleri, özellikle genç ve potansiyel sahibi olan bireyleri kültürel anlamda geliştirmek için çaba harcamıştır. Gençlerin yanı sıra küçük yaşta çocukların da Halkevlerine katılımın sağlanması istenmiştir. Halkevlerinin kuruluşundan kapanışına kadar çok fazla sayıda temsil, konferans, konser, film gösterimi, tiyatro ve sergi halkla buluşmuştur.

Halkevleri'nin birçok kuruluş sebebi vardır. En önemli misyonu Cumhuriyet ideolojisini halka benimsetmek olsa da farklı amaçları da vardır. Bunlardan biri şehir ve kasaba tiyatrolarının maddi anlamda ihtiyaçlarını gidermek ve potansiyel sanatçıları keşfetmektir. Vatandaşlar, Halkevleri'nde sahneye çıkıp tiyatro oyunlarına katılım sağlamıştır. Bu normalde pek rastlanılan bir gelişme değildir. Halkevleri'nde yapılan tiyatro oyunları profesyoneller tarafından değil amatör vatandaş tarafından oyunculuklar sergilenmiştir. Burada temel amaç ise tiyatro artisti olabilecek kabiliyetlerin kendilerini ispatlama imkanı sunmaktır. Bu samimi ortamın oluşmasının yanı sıra vatandaşların özgüven kazanmasında Halkevleri etkili bir kurum olmuştur.

Halkevleri'nde sahne sanatlarında kullanılan önemli Batılı müzik enstrümanları eğitimi verilmiştir. Piyano, mandolin ve keman eğitimleri ile halkın müzik alanında gelişmesi istenmiştir. Toplumun, tiyatro ve konserleri hem öğrenmesinde hem sevmesinde önemli yeri olan Halkevleri'nin sosyal eşitlik ilkesi sahne sanatlarının her dalında uygulanmıştır.

Diğer Halkevleri'nden farklı olarak Ankara Halkevi 1930'lu yıllara damgasını vuran sinema sanatını halkına sunmasıdır. Bunun sonucunda Halkevi önünde bir sinema salonu açılmış, önünde upuzun kuyruklar olmuştur. Yine İzmit Halkevi bu alanda öncü olup seyyar sinema makinesi ile hiç film seyretmemiş köylüleri sinema ile tanışmasına vesile olmuştur. Bursa Halkevi'nde ise filmler konferanslar olarak nitelenebilecek çalışmalar ilgi odağı haline gelmiştir.

Halkevleri'nin sinema ile olan ilişkisine baktığımızda ise Halkevleri; sinema eserlerinin korunduğu, saklandığı, onarıldığı ve gösterimlerin yapıldığı adeta bir sinema merkeziymiş gibi işlev görmüştür. Böylelikle özel sinemalara gidebilen kentli sınıf dışında köylerde yaşayan kesim için de bazı filmler Halkevleri ile Halkodaları ve gezici sinemaların yardımıyla daha erişilebilir hale gelmiştir. Birçok ilde faaliyet gösteren Halkevleri sayesinde halkta sinema kültürü oluşmuş, halk sinemaya fazlasıyla ilgi göstermiştir. Siyasal iktidarın ulaşmak istediği kitle ise kırsalda yaşayan yetişkinlerdir.

Çok fonksiyonlu bir mekan olarak kurulan Halkevleri sayesinde küçük köylere bile sinemacılık faaliyetleri ulaşmıştır. Sinema eğitici ve öğretici bir araç olarak görülmüş, halkı bilgilendirici filmler sinema salonları ve kahvehaneler gibi yerlerde gösterilmiştir. Halkevlerinin yürüttüğü bu çalışmaların tamamen ücretsiz olması, sinema salonlarından alınan vergilerde yapılan indirimlerin dönemin eğitim politikası göz önünde bulundurularak sinemanın eğitici ve öğretici bir araç olarak görüldüğü gözlemlenmektedir. SSCB'nin başta gelen yönetmenlerinin filmleri ve İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye'ye ziyareti gibi önemli belgeseller Halkevleri'nde gösterilmiştir.

Eğitim ve kültür inşası sürecinin yoğun olarak devam ettiği Cumhuriyet'in ilk yıllarında tiyatro, basın, kitap ve radyo öğretici araç olarak görülmüş daha sonrasında sinema yığinsal bir iletişim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültür-sanatın her dalında faaliyet gösteren Halkevleri ve Halkodaları dönemin film gösterimleri için önemli görev üstlenmişlerdir. Söz konusu kuruluşlarda sürekli film gösterimi olmasının yanı sıra yaz döneminde de açık hava gösterimleri gerçekleşmiş, her türden filme yer verilmiştir. Böylelikle bir kültür kurumu olarak Halkevleri, Türk sinemasının gelişmesinde ve sevilmesinde büyük rol oynamıştır.

Halkevleri'nde gösterilen çoğu film, eğitici ve öğretici olup bireye fayda sağlama amaçlı olup her türden konuları içermektedir. Ücretsiz olarak gösterilen bu filmkerin türleri spordan, sağlık, seyahat, haber, siyaset ve eğitime kadar kapsamlı niteliktedir. Örneğin; dönemin en tehlikeli salgını ve II. Dünya Savaşı'nın büyük sorunlarından biri olan insandan insana bitler aracılığı ile bulaşan tifüs virüsü hakkında halkı bilgilendirecek filmler gösterilmiştir. Filmde bittene ve tifüsten nasıl korunacağına dair bilgilendirici detaylara yer verilmiştir. Halkevleri'nde gösterilen filmleri izleyen temel seyirci kitlesi ise kamu görevinde çalışmış kişiler ve köylü kesimdir. Hem sesli hem sessiz filmler gösterilmiştir. CHP ya da Halkevleri'nin onayı olmadan filmlerin gösterilmesi mümkün değildir.

Halkevleri'nin sinema faaliyetlerinden göz önünde aldığımızda ağırlıklı olarak sanat ideolojik bir araç olarak görülmüş, propaganda yapılmıştır. Türkiye'nin siyasi ve askeri başarıları bu filmlerde ön plana çıkartılmıştır. Savaş yılları boyunca Halkevlerinde ve köylerdeki Halkodalarında gösterime sunulan filmlerin önemli bir özelliği, siyasi kadroların gezilerini içeren görüntülerinin, önemli olayların ve konuşmaların filmlerin ayrılmaz bir parçası olmasıdır. (Öztürk, 2022, s.182).

Halkevleri için kötü gidişat çok partili rejime geçiş ile Halkevleri'nde oluşan parasızlık dönemiyle başlamıştır. Tüm ülkeyi etkileyen ekonomik sıkıntılar, siyasi münakaşaların temel meselesi haline dönüşmüştür. 1949 yılına kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nin kültür kolları olarak etkinlikler gerçekleştiren Halkevleri, bu tarihten itibaren tüzel kişiliğe kavuşturulmuştur. (Öndin, 2003, s.83).

İlerleyen dönemde CHP'ye yöneltilen eleştirilerin iktidar olan Demokrat Parti'ye sıçraması, Halkevleri'nin kapanması gerçeğinin kaçınılmaz olduğunu gözler önüne sermiştir. Bunun sonucunda 11 Ağustos 1951 yılında

Demokrat Parti tarafından 5830 sayılı kanun ile Türkiye genelindeki bütün Halkevleri kapatılarak malları hazineye aktarılmıştır.

Çeçen'in bahsettiği gibi, kapatılışından tam 12 yıl sonra yeniden hizmete açılan Halkevlerinin eski işlevlerini dönemin değişen şartlarında da yerine getirmesi beklentisi devam etmiştir. Halkevlerinin ikinci dönemi diye adlandırılan bu süreçte temel beklenti siyasal parti ve düşünce gözetmeksizin halka hizmet vermektir. 1964 yılında yapılan girişimler sonucu Halkevleri ve Halkodalarının sayısı 136'yı buluyordu." (Çeçen, 1990, s.272). 1966 tarihinde Halkevleri Genel Merkezi "Halkevleri" adı altında yeni bir aylık kültür-sanat dergisi yayınlamaya başladı.

SONUÇ

Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı görevini üstlendiği dönemde yürütülen kültür politikası çerçevesinde, sanata inkılapların halka ulaştırılmasına önem verilmiştir. Resim, edebiyat, heykel, müzik ve tiyatro gibi alanlarda bizzat devlet desteği sağlanmıştır. Sanat alanında ilerlemenin bir uygarlık göstergesi olduğuna inanan ve inkılapların halka tanıtılmasında sanatın önemli bir işlevi olduğunu bilen bir lider olarak Atatürk, sinema alanına büyük ilgi göstermiş ve sinema filmleri izlemiştir. Türk sinemacıların sinema alanında gelişmiş ülkelere gidip deneyim kazanmaları için cesaretlendirmiş Türk kadınlarının ise filmlerde oynamasını desteklemiş, bazı filmlerin senaryosunu incelemiş ve kendisi de kamera karşısına bile geçmiştir. Cumhuriyet döneminin ilk dönemlerinde sinema, Muhsin Ertuğrul'un ve onun tiyatral yaklaşımının ön planda olduğu filmleri ile gelişimini sürdürmüştür. Dönemin en önemli kültürel kurumu olan Halkevlerinde gösterilen sinema filmleri genellikle eğitici kısa filmler, haber filmleri ve propaganda filmlerden seçilerek sinema sanatının halkın her kesimine hitap etmesi ve anlaşılması için çaba gösterilmiştir.

Bu makalede, kültür-sanat ortamı üzerinden Cumhuriyet döneminin sineması, sosyo-kültürel faaliyetleri ve Halkevleri analiz edilmiştir. Kültür beşeridir insan eliyle var edilir. Sanat ve sinema ise ait olduğu toplumun yansımasıdır. Bu nedenle herhangi bir döneme ait kültür-sanat faaliyetlerinin analiz edilmesi aynı zamanda toplumsal analizinin yapılması anlamına gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Ayvazoğlu, Beşir. (2011). Malik Aksel Evimizin Ressamı. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bostan, M. (2021). Yeşilçam'da Bir "Romancı" Yönetmen: Lütfi Akad, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 9 (37), 47-164.
- Çeçen, A. (1990). Atatürk'ün Kültür Kurumları Halkevleri. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Çeçen, N. & Demir, Ö. (2015). Tarih Sinema Etkileşiminin Popüler Kültürdeki Yeri. E-Kafkas Eğitim Araştırma Dergisi, 2 (1), 14.
- Ernas, B. "Milli Kültür ve Kimlik Yaratma Yolunda Önemli Bir Adım: Halkevleri." Akademik Kaynak Dergisi. <https://www.akademikkaynak.com/milli-kultur-ve-kimlik-yaratma-yolunda-onemli-bir-adim-halkevleri.html>. [23.05.2023].
- Fuat, Mehmet. (2000). Tiyatro Tarihi. İstanbul: MSM Yayınlar.
- Güz, Nurettin. (1991). Türkiye'de Basın İktidar İlişkileri. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Lüleci, Y. (2014). Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği Arasındaki Sanatsal İlişkiler: 'Ankara: Türkiye'nin Kalbi' Belgeseli Örneği. İnsan ve İnsan, (2), 40-61.
- Moran, Berna. (1974). Edebiyat Kuramları. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ormanlı, Orman. Türk Sineması'nda Geçiş Dönemi ve Toplumsal Altyapısı (1939-1950). Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Öndin, N. (2003). Cumhuriyetin Kültür Politikası ve Sanat 1923-1950. İstanbul: İnsancıl Yayınları.
- Öztürk, S. (2022). Erken Cumhuriyet Döneminde Sinema Seyir Siyaset. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Pelvanoğlu, B. (2019) "Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kültür ve Sanat Ortamına Bakış." İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi. [23.05.2023].
- Yılmazok, L. (2018). Ulusal Sinema: Ulus, Kültür, Kimlik ve Karakter Üzerinden Bir İnceleme. Beykoz Dergisi, 6 (1), 136-151.
- Zeyrek, Ş. (2016). Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951). Ankara: Anı Yayıncılık.

Öğretim Liderliğini Etkileyen Etmenler

Factors Affecting Instructional Leadership

ÖZET

Bu araştırmanın amacı öğretim liderliği görevini üstlenmiş kişilerin karşılaştıkları engeller sorunlar ile ilgili yapılan araştırmayı kapsamaktadır. Nitel bir çalışma olan bu araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim-öğretim yılında İzmir İli 17 ilçesinde görev yapmakta olan yöneticilerden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri, nitel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Formun güvenilirliği için birkaç ön görüşme, pilot uygulama yapılmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşme verilerinin çözümlenmesinde nitel veri çözümleme teknikleri kullanılmıştır. Daha sonra görüşme verileri tanımlanarak yorumlanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda araştırmaya katılan yöneticilerin çoğunluğu yasal düzenlemelerin okul yönetiminde olumsuz bir etki oluşturduğunu ve yetkilerini kısıtladığını belirtmişlerdir. İkinci problem ise liderlik anlayışını korumaya yönelik olmadığını belirtmişlerdir. Zaman sınırının etkileme durumuna bakıldığında çoğunluğun zaman sınırının bir engel oluşturmadığını belirtirken bir bölüm yönetici ise eğitim öğretime gereken zamanın ayrılmadığını dile getirmişlerdir. Eğitim eksikliğinin öğretim liderliği konusunda gerekli eğitim çalışmalarının yapılmadığını karar verme uygulama konusunda sıkıntılarının yaşandığı gerekli hizmetiçi eğitimlerin verilmesi yönetim konusunda eksikliklerin ortaya çıktığı belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, Öğretim Liderliği, Okul, Okul Müdürü, Öğretim

ABSTRACT

The aim of this research includes the research about the obstacles and problems faced by those who have undertaken the task of teaching leadership. The study group of this research, which is a qualitative study, consists of administrators working in 17 districts of İzmir in the 2022-2023 academic year. The data of the research were obtained by using semi-structured interview technique, one of the qualitative data collection techniques. For the reliability of the form, a few preliminary interviews and pilot applications were made. The interviews were recorded on a voice recorder. Qualitative data analysis techniques were used to analyze the interview data. Afterwards, the interview data were defined and interpreted. As a result of the research, the majority of the administrators who participated in the research stated that the legal regulations had a negative effect on the school administration and limited their authority. The second problem is that they stated that they do not aim to protect the understanding of leadership. Considering the effect of the time limit, the majority stated that the time limit did not constitute an obstacle, while a department administrator stated that the necessary time could not be allocated for education. It has been stated that the lack of education, the necessary training studies on teaching leadership, the problems in decision-making and implementation, the lack of necessary in-service training, and the deficiencies in management.

Keywords: Leadership, Instructional Leadership, School, Principal, Teaching

GİRİŞ

Yönetimlerin başında bulunan nitelikli insanlardan beklentiler içinde bulunulan zamana ve toplumun yapısına göre farklılıklar arz etmektedir. Söz konusu farklılıklar okul yöneticilerinin sıklıkla karşılaştığı bir durumdur. Toplumdaki sosyoekonomik, teknolojik değişim ve gelişmeler eğitimin yapısında bazı değişikliklere, dolayısıyla müdür rolleri açısından bazı çatışmalara sebep olmuştur. Okulla ilgili bütün çevrelerin, yönetimlerin ve okul ikliminde çok önemli bir yere sahip olan öğretmen, öğrenci ve velilerin okul müdürlerinden beklentileri değişiklik göstermektedir. Okul müdürlerine karşı bu beklentilerin sürekli artarak devam etmesine rağmen müdürün iş tanımlarının bazılarında öğretimsel görevlerden çok yönetimsel görevlere öncelik verildiği görülmektedir. Bu durum ise bir tutarsızlık oluşturmakta ve okul müdürlerinin etkili bir öğretim liderliği tavrı göstermesinin önüne geçmektedir. Neticede; okul müdürlerinin bir öğretim lideri olarak görev yapabilmesini kolay kılmak ve buna bağlı olarak da okulların etkili çalışmasına katkıda bulunmak, bu sınırlayıcıların okul yönetimindeki etkisinin azaltılması ile mümkündür.

Problem Durumu

Geçmişte ve şimdide olduğu gibi yaşamın tüm bölümlerinde eğitim büyük bir yer edinmiştir. Akabinde eğitimin devamlılığı ve işleyişi için her zaman önder olan kişilere, liderlere ihtiyaç vardır. Böyle önemli görevi üstlenen kişilerde de bulunması gereken vasıflar vardır. Bunların başında ise okul vizyon ve misyonunu iyi bilen, öğretmenlerini destekleyen, öğrenme ortamını iyileştirmeyi bilen, sosyal çevrenin gelişimine katkı sağlayan ve insanlığa faydalı olmayı hedef edinmiş bireyler yetiştirmek gelir. (Bozkurt, 2013)

¹ Müdür Yardımcısı, Karsiyaka Halk Eğitim Merkezi, İzmir, Türkiye, ORCID NO: 0009-0002-9646-3941

² Müdür Yardımcısı, Muazzez Karayay ilkokulu Ankara, Türkiye, ORCID NO: 0000-0002-0875-7417

³ Okul Müdürü, Kemal Atatürk Ortaokulu, İzmir/Türkiye, ORCID NO: 0009-0004-9251-1402

⁴ Müdür Yardımcısı, Fatih Aliye Müderris Ortaokulu, Hatay, Türkiye

⁵ Uzman Öğretmen, Pelitli 75. Yıl Cumhuriyet Ortaokulu Trabzon, Türkiye ORCID NO: 0009-0007-4309-8801

⁶ Okul Müdürü, Mehmet Akif İlkokulu, İstanbul, Türkiye, ORCID NO: 0009-0002-3418-1201

Şenol Pek ¹

Hatice Altundağ ²

İpek Ayça Özdönmez ³

Mehmet Toranbeki ⁴

Selda Köksal ⁵

Adem Özdemir ⁶

How to Cite This Article

Pek, Ş., Altundağ, H., Özdönmez, İ.A., Toranbeki, M., Köksal, S. & Özdemir, A. (2023). "Öğretim Liderliğini Etkileyen Etmenler" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7681-7695. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.71047>

Arrival: 28 June 2023

Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Bütün topluluklarda bu topluluğu yönetecek önder vardır. Önderlerin vasıflı olmaları, eğitim ortamlarının standartlarını da yükseltecektir. Okul, bireylerin hayatının değiştiği en önemli mekandır. Okulların sorumluluğu, bu hedefleri en güzel biçimde gerçekleştirmektir.(Şişman,2011)

Etkili bir öğrenme ve öğretme faaliyetleri ile öğretimdeki liderlik aynı doğrultudadır. Bu doğrultu da iyi bir lider ,eğitimle ilgili kurumlarda yapılacak eğitim-öğretim çalışmalarının kalitesini artıracak bu doğrultuda muhasır medeniyetler seviyesine ulaşabilen ,soran,sorgulayan ve problem çözme becerisi gelişmiş, bilim ve teknolojiye ayak uydurabilen algı seviyesi yüksek bireyler yetiştirebilmektir. Ülkemizde eğitim kurumlarının vizyon ve misyon kriterine bakıldığında hedeflerini gerçekleştiremedikleri ve böylece öğrenci başarılarında da yansıdığını görmekteyiz.

Günümüz okul yöneticileri yeniliğe açık, kendini geliştiren ve yetiştiren bireyler olmalıdır. Örgüte en iyi şekilde liderlik yapabilmeleri için liderlik vasıflarını taşımaları gerekmektedir.

Milli Eğitim geleneksel anlayıştan sıyrılarak yeni, yapılandırmacı bir eğitim anlayışına gitmiştir (Öztürk,2005). Öğrenilen bilgilerin teorikte kalması ve sorunlarını çözmeye yeterli olmaması bir diğer sorundur. Okul yöneticisi olan müdürlerin okul kaynak ve kadrolarını yeterli ve verimli kullanmasından doğan sıkıntılar yaşanmaktadır.

Öğrencilerin seviyelerini yükseltmek, okulların hedeflerine ulaştırmak, okul imkanlarının, okul paydaşlarının doğru kullanılması ve okullarda yaşanan sorunlara çözüm üretmek için okul yöneticilerinin öğretimsel alanda öncü olmaları çok değerlidir. Yazınlar incelendiğinde refah seviyesi iyi olan ülkelerde öğretimsel önderlik alanında epey çalışma oluşturulduğu göze çarpmaktadır.Türkiye’de ise bununla ilgili durumlara daha yeni geçilmektedir.Ülkemizde konu hakkında ne yazık ki fazla araştırma oluşturulmamıştır.

Bu çalışmanın ötekilerden ayrımı, öğretim önderliğini esas alması ve bilhassa öğretim önderliği hususunda okul liderlerinin ve öğretmenlerin fikirleri üzerinde durulmasıdır. Bunun nedeni; eğitimin odak noktası olan okul müdürleri ve öğretmenlerin önemidir. Öğretim önderliği konusunda fikirlere sahip okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin bulunması, bakanlığımıza düşecek olan sorumlulukları bildirmesi açısından önemlidir. Öğretim liderliğini benimsemiş olan okul yöneticilerinin görevlerini yerine getirebilmek için belli bir özelliklere sahip olduğu ve bunları yerine getirebilmeleri için bu özelliklerini en iyi şekilde kullanmaları ve buna imkan sağlamaları gerekmektedir. Günümüz eğitim sisteminin hızla gelişmesi ve buna uyum sağlayan liderlere ihtiyaç duyulduğunu varsayarsak öğretim liderlerinin eğitim içerisinde ne denli önemli olduklarını farkına varabiliriz. Ancak öğretim liderliğini yerine getirmek için mücadele ederken hedeflerine ulaşmak adına çaba gösterirken karşılarına çıkan engelleri irdeleyerek bu konuda ortaya çıkan sorunlar belirlenmiş ve buna göre de araştırmaya katılan yöneticilerin düşünceleri yol gösterici olmuştur.

Öğretim önderliği, eğitim standartlarını etkilemesi bakımından hayli öneme sahiptir. Toplumun istikbalinin iyi yetiştirilmesi, okul yöneticilerinin önderliğini olumlu yönde ilerletmesiyle mümkün olacaktır.Okul idarecilerinin özümseyeceği öğretim önderliğinin, eğitim müesseselerini hedeflerine ulaştırmada yüce bir payı vardır. Bu yüzden ki bu araştırma okul idarecilerinin öğretimsel önderlik tavırlarını oluşturmalarına yönelik yönetici ve öğretmen görüşleri değerlendirilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, öğretim liderliği görevlerini üstlenen yöneticilerimizin Öğretim liderliklerini engelleyen etmenler konusunda sorunların neler olduğunun ortaya koymaktır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- 1- Yöneticilerin öğretim liderliğini yasal düzenlemeler nasıl etkilemektedir?
- 2- Zaman sınırlılığı yöneticilerin öğretim liderliğini nasıl etkilemektedir?
- 3- Yöneticilerin öğretim liderliğini öğretim liderliği konusundaki eğitim eksikliği nasıl etkilemektedir?
- 4- Yöneticilerin öğretim liderliğini vizyon, kararlılık ve cesaret eksikliği nasıl etkilemektedir?
- 5- Yöneticilerin öğretim liderliğini kaynak yetersizliği nasıl etkilemektedir?

Araştırmanın Önemi

Hızlı bir şekilde değişen gelişen eğitim alanında artık öğretim liderliği yapısına sahip yöneticiler istenmektedir. Yapılan araştırmalarda Öğretim liderliğini kavramış bu konuda kendini geliştirmiş kişilerin bulunduğu kurumlarda okulların daha başarılı olduğu okul öğretmen öğrenci veli aile işbirliğinin sağlandığı yeniliklere açık bir kurum oldukları gözlenmiştir. Bu sebeple MEB Öğretim liderliğini kavramış yöneticiler istemektedir.

Bu çalışmada Öğretim liderliğini üstlenmiş kişilerin yaşamış olduğu sıkıntılar görevlerini yerine getirmekte karşılarına çıkan engellerin neler olduğu bu konuda düşüncelerin neler olduğu konusunda sorulara cevap aranmıştır. Kurumlarda iyi bir öğretim liderliği için eğitimin önemli etmenlerinden olan öğrenci ve öğretmen

performansının yükseltilmesi elinde bulunan kaynakların verimli kullanılabilmesi, kurum çalışanları ile güçlü bir ilişki kurulması çalışanların kendini gerçekleştirme ve öğrenmenin farkına varılması açısından çok önemlidir. Bu çalışma ile, okul müdürlerinin öğretim liderliği ile okullarda istenilen başarının yakalanması eğitime katkı vermesi ve okul müdürlerinin öğretim lideri olarak yetiştirilmesi açısından önemlidir.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Liderlik

Liderlik ile ilgili tanımlara bakıldığında liderlik özelliğine sahip kişilerin yön verme plan yapma etkili iletişime sahip olma harekete geçirme motive etme gibi özelliklere sahip problem durumunda geçerli çözümler bulan yol gösteren kişiler olduklarını görüyoruz. Liderler, her zaman kritik kararlar alarak sorumluluk sahibi olan, bunun yanı sıra geleceği gören, ekibin gelecekle ilgili vizyonunu belirleyen, amaçlarına ulaşmak adına hedefler koyan, kurumu oluşturan bireyleri de bu hedefleri gerçekleştirmek için güdüleyen kişilerdir(Şişman ve Turan, 2001).

Liderlik düşüncesine yüklenen anlam, beklentiler ve algı, kültürler arası farklılıkları göstermektedir. Liderlik kavramı, toplum içindeki gruplarda söz konusu olur ve insanlarla beraber gerekli anlamı kazanır (James, 1996; Şişman, 1997 s.13).

Okul Yöneticisi

Eğitim kurumları öğrencilerin sosyalleşmesini sağlayan yerlerdir. Eğitim kurumlarında öğrencilerin bilgilerini geliştirmeyi toplumun değer yargılarını öğrenerek kültürel açıdan gelişmelerini topluma ayak uydurmaları konusunda yardımcı olarak kendilerini gerçekleştirmek ve kendi özelliklerinin farkında olmalarını sağlayan yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Okullarda çocukların toplumun değerlerini öğrenerek yaşamlarında karşılaşılabilecek sorunlarda çözüm yolları üretmelerini geleceklerini şekillendirmelerinin sağlandığı en önemli yerler olmaktadır. Okullar Öğrencilerin toplumun beklentilerini karşılayan sosyalleşen toplum için faydalı bireyler olması için önemli kurumlardır. Okulların bu denli önemli olduğu yerlerde çocukların çok iyi şekilde yetişmesi için okulların yanında veli öğretmen ve en önemlisi ise yöneticinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Okulu yöneten kişilerin farklı özelliklere sahip çok yönlülüğü gelişmiş toplum beklentilerini ortaya çıkaran okulların daha iyi hale gelmesini sağlamak açısından iyi bir lider olması gerekmektedir.okulların başarısı müdürün meziyetleri bilgisi çalışmaları ile doğru orantılı olduğu görülmektedir. Okul müdürleri okullarda bulunan dinamikleri harekete geçiren paydaşları çok güzel örgütleyen hedefler doğrultusunda yönlendiren başarı durumunu yükselmesini sağlayan etkin kişiler olduğu belirtilmektedir.

Okul liderinin başarıya ulaşması için okulda bulunan ekip tarafından destek görmesi gerekir. Okulu yöneten kişilerin yaşadıkları sorunlar karşısında çözüm sağlayabilmek için ekip içerisinde işbirliğini oluşturarak gerekli ortamı hazırlayıp çözüme ulaşma da destekleyici olmalıdır. Okul yöneticileri ekip ruhunu sağlayarak uygulamalar karşısında yol gösteren destek veren kişi olmalıdır.Okul yöneticisi görevini üstlenen kişiler Öğrenci başarısını en üst seviyeye çıkarmayı sağlayan Kültürel ve sosyal açıdan okulun dinamiklerini ortaya çıkaran okul kaynaklarını en iyi şekilde kullanan okuldaki ortaya çıkan problemleri başarılı bir şekilde halleden kişilerdir.

Etkili Eğitim Kurumu Liderliği

Etkili kurumlarda amaç tüm öğrencilerin başarı konusunda hedefe ulaşmasını sağlamaktır. Belirli öğrencilerle sağlanan başarı bir kurumu etkili yapmaz. Etkili kurumlarda her alanda başarı sağlayan okulun dinamiklerini harekete geçiren sosyal kültürel açıdan gelişimi devam eden dinamik yeniliklere ayak uyduran bir yerdir.Kkurumlarda tüm öğrencilerin kültürel ve sosyal yönden gelişmesi psikososyal açıdan gelişmesi beceriler kazanması mümkün kılınan bir eğitim çevresi ile ortaya çıkar. Bu kurumların temel amacı nitelikli bir öğretim ile sağlanmaktadır.Başarılı olan kurumlarda yapılan araştırmalar okul liderliğini yerine getiren kişilerin etkisinin çok fazla olduğu görülmüştür. Etkili kurumları ortaya çıkarmak için kurum özelliklerini iyi bilmek planlamasını kurum özelliklerine göre yapmak kuruma göre hareket etmek kurumun farkında olmanın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Kurum liderliğini yapan kişi etkili hale getirebilmek adına yapacağı çalışmalar ile okul paydaşlarını harekete geçirerek tüm paydaşları kurum etkililiğine dahil etmesiyle gerçekleşeceği belirlenmiştir. Başarılı yöneticilerin buldukları ortamlarda güven,huzur ve işbirliğini sağladıklarında öğretmenler üzerinde olumlu bir etkiye sahip oldukları, Etkisiz yöneticilerin ise, kurumlarda düzensizlik,güvensiz bir ortam huzursuz bir çalışma alanı ortaya koydukları için öğretmenler üzerinde olumsuz etkiye neden oldukları görülmüştür. Kurumdaki başarının etkin hale gelmesi yöneticinin asli görevidir kurum lideri olarak öğretimi geliştirmek başarıyı arttırmak için kurumdaki diğer çalışanlarla bir vizyon ortaya çıkarmalıdır özellikle kurumda bulunan öğretmenler bu vizyonu ortaya çıkmasında çok önemli paya sahiptirler.

Öğretimin başarısını arttırmak için öğretimde ile ilgili herkezin mücadelesinin ortak olması gerekmektedir kurum liderleri ortak bir amaç için İlk önce kurum çalışanları arasında olumlu bir iklim oluşturmalarıdır oluşturulan ilişkilerde açıklık şeffaflık dürüstlük temel amaç olmalıdır herkes birbirine güven duymalı açık ve net olmalıdır. Kurum yöneticileri personellerini iyi tanımalı sorunları ve ihtiyaçları bilmeli ve bu konuda çözümler aramalı kurum için en iyisini ortaya koymalıdır bir kurumda hedefe ulaşabilmek için işbirliği çok önemlidir başarının oluşabilmesi işbirliğine bağlıdır. Kurumu iyi tanıyan ihtiyaçlarını çok iyi bilen öğrencinin durumunun farkında olan Kurum yöneticileri yapılacak çalışmaları paydaş olanlarla birlikte değerlendirmeleri planlamayı beraber yapmalıdır. Kurumda kendini geliştirmek isteyen öğretmenlere fırsatlar verilmeli yapılan çalışmalar desteklenmeli gerekli imkan sağlanmalıdır. Etkili bir kurum liderliği için öğrenci merkezli yaklaşımın ortaya çıkarılması esastır.

Öğretimsel Liderlik

1970 li yılların sonuna doğru temel bir yönetim şekli olarak ortaya çıkan öğretimsel liderlik, okul liderliği konusunda okulu yeniden şekillendirme olarak vurgulanmaya başlamıştır. Başarılı yöneticilerin Bu başarıya ulaşmasında öğretim liderliği konusunda çok başarılı oldukları görülmüştür. Öğretim liderliği okulun vizyonunu en iyi şekilde belirleyen okulu amaçlarına etkili bir şekilde ulaşması için yardımcı olan işbirliğine önem veren Tüm paydaşları okulun başarısı için dahil eden dinamikleri harekete geçiren yöneticilerin özellikleri olarak belirlenmektedir. Öğretimsel liderlik, amaca ulaşmak ve başarıyı sağlamak için eğitim ve öğretim çalışmalarını ortaya koymaktır. Öğretimsel liderlikte önemli olan okul müdürü öğretmen ve öğrencinin eğitim çalışmalarında farklılık oluşturarak etkili olmasını sağlamaktır. Öğretim liderliğini diğer liderlik türlerinden ayıran en belirgin özelliği, eğitim ile ilgili olmasıdır.

Öğretim liderliği bir kurumun başarıya ulaşmasında hedeflerine varmak için yapılan çalışmaları ortaya koymaktadır. Etkili kurumların başarısını araştırıldığında yöneticilerinin öğretimsel liderliği kavramış kurumun başarısı için gerekli çalışmaları yapmış öğrenci başarısı üzerinde dolaylı etkisi olan amaca dönük etkinlikler yaparak öğretim programlarını okulun yapısına uygun hale getirip öğretmenlerle birlikte hareket ederek amaca ulaşmak da ortaya çıkacak engelleri ortadan kaldıran huzurlu bir çalışma ortamı yaratan zamanını odalarında okul içerisinde geçiren kişiler oldukları görülmüştür. Çok hızlı değişen bir dünyada eğitim sisteminde değişmesi gelenekçi katı Yöneticilik anlayışında değişimine gerek duyulmuştur. Bu değişim içerisinde ortaya çıkan öğretimsel liderlik anlayışı Etkili kurumların Ortaya çıkmasını başarılı okulların oluşmasını sağlamıştır. Öğretimsel liderlik tamamen okul ortamını oluşturan bir liderlik anlayışıdır. Bu liderlik Anlayışını diğer liderlik Anlayışından ayıran en büyük fark ise öğretim programları ve eğitim ortamı ile ilgili olmasıdır.

Öğretimsel Liderliğin Özellikleri

Kurumlarda bulunan yöneticilerin başarılı bir öğretim lideri olabilmesi için alanları ile ilgili güçlü bir yöntem ve bakış açısına sahip olmaları gerekmektedir. Öğretim lideri olan kişilerde yetenekleri ile hedeflerinin olması öğretmenlerin denetimlerinde farkını ortaya koymaları ve hedeflerine ulaşma konusunda öğretmenleri de paydaş haline getirmelidir. Müfredatın uygulanması, sınavlar, beklentiler, okul iklimi, kurum kültürü vs. konularında paydaşlarla sıkı bir ilişki içinde olmalıdır (Sergiovanni, 1991). Öğretimsel liderlik eğitimle ilgili geliştirilen bir liderlik özelliği olduğunda temel amaç eğitim öğretimin gelişmesidir öğretimsel liderlik de hedef, başarılı kendini geliştirmiş amacı ve hedeflerine ulaşan bir kurum oluşturmaktır böyle bir kurumun oluşması için güçlü nitelikli öğrenmeyi felsefe edinen personelini bir misyon amacı doğrultusunda etrafında birleştirmeyi amaçlayan kişilere ihtiyaç duymaktadır. Öğretim liderliğini kabul etmiş kişiler buldukları kurumlarda hedefler belirlenmiş öğretim programları ve müfredatı Okuluna göre düzenleyen başarıları nitelikli kaliteli bir şekilde öğrenci yetişmesini sağlayan liderlerdir. Öğretim sel lider okulda bilginin üretilmesi araştırma yapılması Soran sorgulayan Üretici ve yaratıcı insan modeli yetiştirebilmek için mücadele eden kişilerdir.

Okul Müdürlerinin Öğretimsel Liderlik Davranışları

Öğretim liderliği kavramı tamamen öğretim alanında çalışmaları kapsamaktadır. Öğretim çalışmalarının yapıldığı en önemli kurum okullardır ve bu okullarda eğitim ve öğretim faaliyetlerinin devam edebilmesi için kurum müdürleri bulunmaktadır. Okulun başarı ya da başarısızlığı, bir bakıma müdürün başarı ya da başarısızlığıyla açıklanır. Okuldaki tüm etkinliklerin başarıya ulaşmasında anahtar kişi yöneticidir (Güçlü, 1997).

Öğretim liderliğini benimsemiş kurum müdürleri amaçları doğrultusunda hareket eden kişiler olarak karşımıza çıkarlar. Öğretim Liderliği doğrultusunda çalışmalar yapan Okul müdürleri bulunmuş oldukları kurumlarda başarının ortaya çıkabilmesi öğretim hedeflerine ulaşabilmesi için tüm dinamikleri harekete geçiren ve paydaşları ile hareket ederek işbirliğine dayalı hareket eden kişilerdir. Okullarını iyi tanıyan kaynaklarını ve ihtiyaçlarını iyi bilerek buna göre hareket eden ihtiyaçların karşılanması konusunda çalışmalar yapan liderlerdir. Yapılan

çalışmalarda başarılı olan okulların Öğretim liderliğini benimsemiş müdürler ile başarının doğru orantılı olduğu görülmüştür.

Ülkemizde 2000li yıllardan sonra eğitim sisteminde değişime gidilmiştir. Yeniliklere açık başarıya odaklı kendini ifade eden araştıran sorgulayan çağın gereklerine göre hareket eden öğrenciler yetiştirilmek istenmektedir. Bu amaç doğrultusunda ise bu okullarda bu dinamizmi sağlayabilecek Öğretim liderlerine ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Öğretim liderliğini oluşturmuş bunu kabul eden yöneticiler buldukları kurumlarda güven ve huzuru sağlayan eğitim ve öğretimin en önemli paydaşları olan öğretmenleri alınan kararlara dahil eden iletişim ikna kabiliyeti yönünden güçlü kişiler olarak ortaya çıkmıştır. Öğretim liderliğini benimsemiş olan kurum yöneticileri odasında oturmaktan ziyade genelde öğretmenler odasında sınıfta okul bahçesinde olan okuldan haberdar olan okulu tanıyan eksik ve ihtiyaç duyulan yönlerini iyi bilen yöneticilerdir (Akyüz, 2002, s. 116).

Öğretim liderliğini benimsemiş kişiler eğitim öğretim programlarını İyi bilmeli kendini okulun amaç ve hedeflerin gerçekleşmesini adanmış başarılı bir okul oluşturabilmek için gerekli imkanları sağlayan okunur öğretim politikasının gelişebilmesi için Öğretmen öğrenci ile etkili bir iletişim kuran öğretim yöntem ve tekniklerini kullanmaları için paydaşlarını özendirilen okulda bulunan eksiklikleri çok iyi tespit eder ve eksiklikleri gidermek için tüm imkanları seferber eden liderlerdir. Öğrenme açısından durmadan kendini yenileyen öğrenmeye ve yeniliklere açık olan paylaşımcı bireylerdir. Başarı sağlanabilmesi açısından öğrenci ve öğretmenleri motive edebilen ve bunu çok iyi sağlayan koymuş olduğu uzak ve yakın hedefler okula uygun olan vizyon ve misyon açısından tamamen iletişim ile hareket edebilen kişilerdir. Farkındalık yaratan değişimi oluşturan kişiler oldukları gözlemlenmiştir. Öğretim liderliğini benimsemiş kişiler Okul içerisinde adaletli tarafsız olan kişilerin görüş düşünce ve görünüşü ile değil çalışmalarını başarıları ile ilgilenen kişilerdir. Kurum yöneticileri kurumun başarı çitasını en üst seviyeye çıkarabilmek adına tüm gerekenleri yerine getirebilecek kabiliyete sahiptir.

Okul Müdürlerinin Öğretim Liderliğini Sınırlayan Etkenler

Öğretim liderliği, merkezinde öğrenme olan eğitimin gelişiminden sonra araştırmacılar için önemli konu haline gelmiş ve bu konu hakkında araştırmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Yapılan araştırmalar öğretim liderliğinin ne olduğu nasıl olduğu uygulanış biçimi ve özellikleri araştırmalar ile ortaya konulmuştur. Etkili kurumlarda başarı gösteren kurumların başında iyi bir öğretim liderliğine sahip kişilerin olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar başarı ve etkili bir kurum için öğretim lideri en önemli etken olduğu ortaya koyulmuştur. Başarılı öğretim liderlerinin yaptıklarına bakıldığında olumlu bir okul kültürü oluşturulduğunun öğrenmeye ve başarıya yönelik çalışmaların yapıldığı gözlemlenmiştir, ayrıca eğitim ile ilgili yapmış oldukları açıklamalarda, etkisi az olan kurumlara göre daha başarılı oldukları anlaşılmıştır. Öğretim liderliğini üstlenmiş olan yöneticilerin öğretim konusunu ön plana aldıklarını sürekli olarak öğretmen ve öğrencilerle iletişim içinde oldukları görülmüş öğrenme üzerine yoğunlaşarak bunu sağlayabilmek için her türlü imkân ve ortamı sağlayan öğrenmeyi basitleştirerek kolaylaştıran okulda işbirliğini sağlayan dinamizmi oluşturarak başarıya odaklanmış ve gerçekleştirmiş kişiler olarak dikkat çekmiştir.

Kurum müdürlerinden iyi bir öğretim lideri olması beklenmekle beraber, durmadan değişen, farklılaşan yasal engeller bürokrasinin etkisi, kurumlardan beklenen isteklerin çok fazla olması gerekli zamanın olmaması bu duruma imkan vermemektedir. Yapılan araştırmalarda öğretim liderliği kavramını benimsemiş ancak bunu harekete geçiremeyen okullarında uygulama olanağı bulamayan ideal olarak okul liderliğini ortaya çıkarmak isteyen yöneticilerin karşına çıkan engeller araştırılmış bunun ile ilgili olarak öğretim liderliği önündeki engellerin yasal düzenlemelerin ve bürokrasinin etkisi zamanın yetersizliği vizyon karar ve cesaret eksikliği ile eğitim eksikliği ile kaynak yetersizliğinin olduğu görülmüştür.

Müdürlerin öğretim lideri olabilmek için çaba göstermelerine rağmen sorumluluklarını yerine getirme konusunda yetersiz kaldıkları öğretim işlerinden çok kendilerini bürokratik işlere vermek zorunda kaldıkları program geliştirme ve öğretim ile ilgili etkin olmalarına fırsat vermemiştir. Bürokratik engeller ile zaman konusunda yaşanan sıkıntılar kaynak yetersizliği öğretim liderliğinin önünde engel olarak bulunmaktadır. Kurum müdürlerinin eğitim programları ile uygulanacak öğretim ile ilgili yeterli eğitime sahip olmamaları alacakları kararlar konusunda cesaret eksikliğine, vizyon geliştirememelerine neden olmakta bu durum ise öğretim lideri olarak yetersiz kalmalarına neden olmaktadır.

Bürokratik ve Yasal Engeller

Kurum müdürlerinin görevlerinin yasa ve yönetmeliklerle sınırlı hale gelmekte özgür bir irade ile karar alamamalarına görevlerini yerine getirme konusunda karmaşık ve sürekli daha farklı hale gelen yönetim sorunları okul yöneticisinin liderliğini olumsuz etkileyen durumlardan birisidir. Merkeziyetçi sistemlerde bu sorunlar daha belirgin ön plana çıkmaktadır. Mevcut düşüncenin dışına çıkmasına izin vermeyen özgür iradeyi ortaya

çıkaramayan sonuçlar doğurmaktadır. Bu durumda da kurum müdürlerinin informal liderlikle ilgili özelliklerini gösterebilme ortamı yaratılamamaktadır (Bursalıoğlu, 1991 s.40).

Kurum yöneticilerinin sorumlulukları ve yöneticilik görevleri eğitim ve öğretim ile ilgili yasa ve düzenlemeler nedeniyle öğretim lideri olarak görev yapan kişilerin liderlik özelliklerini olumsuz yönde etkilenmektedir. Görevlerini kısıtlayıcı, karar alma konusunda bürokratik sorunlara takılması öğretim liderliği konusunda kontrolünü önemli ölçüde sınırlandırmaktadır.

Eğitim öğretim kurumlarının merkezden gelen yasa ve düzenlemelere bağlı kalınması istenmesi kurumların arasında farklılıkları göz ardı edilmesine her kurumun aynı statüde değerlendirilmesine neden olmakta bu durum ise öğretim lideri olarak görev yapan yöneticilerin elini kolunu bağlamaktadır.

Zaman Sınırlılığı

Yapılan araştırmalarda kurum yöneticileri asıl görevleri olan eğitim ve öğretim ile ilgili çalışmalar yapmak yerine daha çok öğretim ile ilgili olmayan öğretmen ve öğrenci ihtiyaçlarına zaman ayırmaktadırlar. Bu durum ise öğretim liderliği konusunda kendilerinden beklenen çalışmaları yapamamalarına hedefleri doğrultusunda hareket etmelerine engel olmasına neden olmuştur. Bilim insanlarının yaptıkları bir araştırmada okul müdürlerinin zamanlarının çok büyük bir kısmını öğretim dışındaki konulara harcadıkları ortaya çıkmıştır. Öyle ki zamanlarının % 18'ini ancak öğretim içerikli konulara ayırabilmektedirler. Buna benzer bir çalışmada Aksoy (1993) tarafından ülkemizde yapılmıştır ve aynı sonuçlar elde edilmiştir (Açıklan, 1994 s.122).

Vizyon, Kararlılık Ve Cesaret Eksikliği

Kurum yöneticilerinin kendi karakterlerinden kaynaklanan ve öğretim liderliğini engelleyen etkenler vardır. Bunların başında, vizyon, kararlılık ve cesaret eksikliği gelmektedir. Öğretim lideri olarak görev yapan kişiler kararlı ve cesur olmak zorundadır. Ayrıca vizyon sahibi olan ve bu özelliğini kurumunda da aşılayabildir.

Ülkemizde belli bir yönetici belirleme düzenlemesi olmadığı için kurumların başında bulunan kişilerin niteliklerine göre iş başına gelmemelerine neden olmaktadır. Öğretim liderleri vizyon sahibi cesur karalı kişiler olmaları beklenirken bu özelliklere bakılmadan yönetici seçimleri alınan kararlarda bağımlı olmalarına risk almamalarına kurallara göre hareket etmelerine neden olmaktadır.

Öğretim Liderliği Konusundaki Eğitim Eksikliği

Kurum yöneticiliği öğretmenlikle ilgilidir fakat farklı yaklaşım ve yöntemleri gerektirir. Öğretmen olarak yetişmiş ve çalışmış olmak, bir kurumda çok başarılı bir yönetici olacağı anlamına gelemmez. Yöneticilik kavramı bulunduğu ortamda fark yaratan işbirliğine teşvik eden bir kurumun işleyişini devamlılığını sağlayan kişilerdir. Ülkemizde eğitim yönetimi alanında bir çalışma ile ilgili yönetici seçme çalışması olmadığı için kurum yöneticilerinde eğitim eksikliği ortaya çıkmaktadır.

İyi bir öğretim lideri olabilmek belli bir meziyetlere sahip olmayı gerektirmektedir. İletişim yönü güçlü başarıya odaklı iş dinamizmini ortaya çıkaran kurumda güven ve huzur ortamı sağlayan kişilerin olması gerekmekte kurumu iyi tanımayı artı ve eksilerini iyi bilmeleri gerekmektedir. Belli bir eğitim düzeyinden geçmeyen tepeden inme yöneticilik yapmaya başlayan kişilerde yöneticilik ile ilgili bilgi sahibi olmamalarına ve bunun sonucunda ise kurumlarda huzursuz güvensiz bir ortamın oluşmasına neden olmaktadır.

Kaynak Yetersizliği

Eğitim kurumlarında kalitenin ve başarının oluşabilmesi için öncelikle çalışılan kurumların eksikliklerinin giderilmesi ortaya çıkan sorunların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Öğretim liderliği görevinin asli görevi öğretim başarısı olması gerekirken günümüzde yaşanan en büyük sorun kaynak yetersizliğinden dolayı kurum müdürlerinin asli görevlerinden çok kaynak arama imkan yaratma gibi durumlarla uğraştıkları görülmüştür. Bu durum öğretim liderliğini üstlenmiş kişilerin yaşadığı en büyük sorundur. Her kurumun özelliklerinin demografik yapısının çevre şartlarının ekonomik boyutlarının farklı olmasına rağmen tüm okullar aynı şartlarda değerlendirilmekte aynı başarı ve etkinlikler beklenmektedir. Öğretim liderliğini üstlenmiş kişiler bu durum karşısında ise çaresiz kalmakta kaliteli bir kurum oluşturamamaktadırlar. Öğretmenlerin alanları ile ilgili yapacakları çalışmalar için lazım olacak materyallerin ve gerekli ekipmanların sağlanması gerekir. Öğretim liderliği görevini benimsemiş olan yöneticiler gerekli çalışmalar ile kaynak temin ederek görevlerini yerine getiren kişiler olarak nitelikli bir öğretim sağlayacaklardır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim çalışması niteliğindedir. Bu araştırma nitel verilere dayalı betimsel bir çalışmadır. Farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanılması olgu bilim (fenomenoloji) deseni olarak adlandırılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 72). Bu çalışmada, öğretmenlerin görevlerini yerine getirme sürecinde yaşadıkları sorunların neler olduğuna dair, anasınıfı, sınıf öğretmenleri ve ortaokul branş öğretmenlerinin görüşlerine bağlı olarak sorunları tespit etmek amacıyla yarı-yapılandırılmış sorularla derinlemesine görüşmeler yürütülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2022-2023 eğitim öğretim yılında İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ilçelerde yöneticilik yapan ilkokullardan 11, ortaokullardan 14 ve Liselerden 6 Anaokulundan 4 olmak üzere toplamda 35 yöneticiden oluşmaktadır. Araştırmada amaçlı maksimum çeşitlilik örneklem yöntemi kullanılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, önceden hazırlanan beş sorunun katılımcılara sorulması ve katılımcıların bu sorulara verdikleri yanıtlardan oluşmaktadır. Katılımcılara sorulacak olan sorular hazırlanmış, uzman görüşüne başvurulmuş, uzman görüşü ile görüşme sorularının içeriği ve soru sayısı belirlenmiştir. Bu yöntem katılımcının algıladığı dünyayı kendi düşünceleriyle anlatmasını sağlar. Bu tarz görüşmelerde ya her soru esnek cümlelerden oluşmalı ya da görüşme farklı yapılandırılmış tekniklerde hazırlanmalıdır (Merriam, 2013).

Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Görüşme formunun birinci bölümünde kişisel bilgilere (öğretmenlerin cinsiyeti, medeni durumları, mesleki kıdemleri, Branşı ve çalıştığı eğitim kurumu), ikinci bölümde ise öğretmenlerin görevlerini yerine getirme sürecinde yaşadıkları sorunlara ilişkin toplam beş yarı yapılandırılmış açık uçlu sorudan oluşmakla birlikte derinlemesine bilgi almak için sonda sorular da sorulmuştur.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, nitel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Formun güvenilirliği için iki ön görüşme uygulaması yapılmıştır. Bu çalışmada öğretmenlerin görevlerini yerine getirme sürecinde yaşadıkları sorunların neler olduğu konusunda öğretmen görüşlerini belirlemek amacıyla anaokulu, ilkokul ve ortaokul öğretmenlerine “yarı yapılandırılmış görüşme formu” uygulanmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde, nitel veri analiz tekniklerinden içerik analizi ve betimsel analiz teknikleri kullanılmıştır. Tüm nitel veri analizi işlemleri esasen içerik analizi anlamına gelmektedir (Merriam, 2013). İçerik analizi, sözel ve yazılı olarak elde edilen verilerin nesnel ve sistematik bir şekilde incelenmesine imkân sağlayan (Tavşancıl ve Aslan, 2001) bir analiz tekniğidir. Betimsel analiz ise, çeşitli tekniklerle toplanan verilerin, önceden belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlanmasına dayanan nitel bir veri analiz çeşididir. Betimsel analizde amaç, bulguları düzenleyip ve yorumlayıp okuyucuya sunmaktır. Betimsel analiz yapılan araştırmalarda doğrudan alıntılara sık sık yer verilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırmada, yarı yapılandırılmış sorulara verilen cevaplar, cevapların içeriğine göre önce anlamlı gruplar haline getirilmiştir. Daha sonra sorulardan elde edilen veriler, temalara göre ayrı ayrı gururlandırılmıştır.. Tabloda benzer cevaplar ve bu cevapları veren kişi sayıları verilmiştir. Yöneticilerin verdiği cevaplar da doğrudan tabloların altına yazılarak yorumlanmıştır. Araştırmaya katılan 35 yönetici Y1, Y2,.. şeklinde kodlanmıştır.

BULGULAR ve YORUM

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk sorusu “Yasal düzenlemelerin öğretim liderliğinizi etkileme durumu nedir?” Şeklinde dir. Yöneticilerin bu soruya verdikleri yanıtlar incelenmiş ve Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Yasal düzenlemelerin öğretim liderliğinizi etkileme durumu nedir? Sorusuna İlişkin Yönetici Görüşleri

Görüşler	Katılımcı Kodu	n
Yasal düzenlemelerin açıklayıcı ve kapsayıcı olmaması	Y2,Y3,Y5,Y7,Y9,Y13,Y23	7
Yasal düzenlemelerin planlı hareket etmeyi engellemesi	Y7,Y11,Y15,Y26,Y27,Y29	6
Yasal düzenlemelerin liderlik anlayışını korumaya yönelik olmaması	Y6,Y8,Y9,Y15,Y16,Y19,Y30,Y31	8
Okul yönetimini olumsuz etkilemesi ve kısıtlaması	Y8,Y10,Y12,Y16,Y17,Y18,Y20, Y21,Y22,Y23,Y24,Y27,Y28,Y33, Y34,Y35,	16
Yasal düzenlemelerin iş gücünü fazlaştırmaması	Y1,Y12,Y17,Y32	4
Yasal düzenlemelerin açık ve net olmaması	Y2,Y4,Y5,Y6,Y23,Y35	6

Yöneticilerin 7'si yasal düzenlemelerin açıklayıcı ve kapsayıcı olmamasını, 6'sı yasal düzenlemelerin planlı hareket etmeyi engellemesi, 8'i yasal düzenlemelerin liderlik anlayışını korumaya yönelik olmamasını 16'sı okul yönetimini olumsuz etkilemesi ve kısıtlaması, 4'ü yasal düzenlemelerin iş gücünü fazlaştırmaması, 6'sı ise yasal düzenlemelerin açık ve net olmaması şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Buna ilişkin yönetici görüşleri: **Y1** "Her yasal düzenleme iş yükü olarak karşımıza çıkıyor." **Y2** "Kimi düzenlemeler yeterince kapsayıcı ve açıklayıcı olmadığı için uygulama boşluklara sebep olmaktadır." **Y3** "Okulun lokal özellikleri gereği yararına alınacak bir karar diğer okullar ve yasal gerekçelerle uygulanamayabiliyor." **Y4** "yapılan düzenlemeler açık ve net bir şekilde belirlenmemesi sorunlar çıkarmaktadır." **Y5** "Yasalarda net olarak okul yöneticiliği görev ve yetkilerinin sınırlarının çizilmemiş olması liderlik etmede de olumsuz etkileri vardır. Ayrıca yasal düzenleme okul idarelerini lider olmaya değil de yönetici olmaya itmektedir." **Y6** "yasal düzenlemeler görev yetkilerinde açık ve net değildir." **Y7** "Okullarda planlanan işlerin çok sık değişen yasalar nedeniyle planlamaya engel olmaktadır." **Y8** "Öğretim liderliğini de kapsayacak şekilde okul müdürlerinin görevleri, gerek Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde gerek Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde gerekse de çeşitli düzenleyici işlemlerde belirlenmiştir. Söz konusu yasal düzenlemelerle belirlenen okul yöneticilerinin görev ve yetkileriyle ilgili herhangi bir eksikliğin olduğunu düşünmüyorum. Öğretim liderliğiyle ilgili yaşanan sorunların kaynağını yasal düzenleme eksikliği olmaktan öte uygulama yetersizliği olarak görüyorum." **Y9** "Yasal düzenlemelerin hala yönetici yetiştirilmesi ve atanması konularında eksik olduğu düşüncesindeyim." **Y10** "yapılan düzenlemelerin liderliği uygulamada olumsuz etki yaratmakta engellemektedir." **Y11** "yasal düzenlemeler çok sık değişmesi planlar yapmayı engellemektedir." **Y12** "yasal düzenlemeler okul liderliği yapılmasında engeller ortaya koymakta iş gücünü fazlaştırmaktadır." **Y13** "Yasal düzenlemeler tüm okulların özelliklerine uygun olmaması sorunlar ortaya çıkarmaktadır." **Y14** "Yasal düzenlemelerin çok sık değişiklik göstermesi okullarda planlamalarda uzun vadeli planlar yapılamamasına neden olmaktadır." **Y15** "Yasal düzenlemelerle eğitim öğretim personelleri dışarıdan gelen her türlü tehlikeye karşı yasal olarak korunmalıdır." **Y16** "Yöneticileri yeterince korumayan yöneticiyi ne olursa olsun durumu çöz gözünü bakan yasal sorumluluklar düzenlenmeli sorumluluk alması için idareciyide belirli bir güç verilmeli destek artı sonuç şeklinde olmalı yapılan düzenlemeler yöneticilerin önünü kapayan şekilde değil çözüm odaklı olmalı." **Y17** "Giderek daha fazla yasa ve kuralların sınırlayıcılığı ile karşılaştığımız, artan bir kamu denetiminin baskısı altına girdiğimiz ve dolayısıyla okul yönetimindeki kontrollerimizi yavaş yavaş kaybediyoruz." **Y18** "Yasal düzenlemeler öğretim liderliğini yerine getirmekte engeller oluşturup görev yapılmasını engellemektedir." **Y19** "Ülkemizde eğitim yöneticileri adına olumlu hiç bir düzenleme yapılmamıştır." **Y20** "Okul yönetimini olumsuz yönde etkiliyor ve sınırlıyor." **Y21** "Yöneticiye rehberlik etmesinin yanında aşırı yasal sınırlandırmalar yöneticinin vizyonunu sınırlandırıyor." **Y22** "yasal düzenlemeler okul yönetimi konusunda destekleyici olması gerekirken liderlik değil otorite sahibi olmaya neden olmaktadır." **Y23** "Uygulamalar yerel şartlardan etkilendiği için yasal düzenlemeler ile yerel şartlar arasında çatışma yaşayabiliyoruz. Bu sıkıntılı zamanlarda bazen kendimize göre bir çözüm yolu bulabiliyoruz. Ama bizi bağlayan yasal düzenlemelerdir. Bu nedenle yasal düzenlemeler en az yüzde 80/90 bizi etkiliyor." **Y24** "Liderlik yasal düzenlemeler etkilidir. Ancak daha çok yöneticilik yapan kişinin kişilik özellikleri karakter özellikleri ile alakalıdır. Lider kişi yapısına sahip bireyler hangi yasa altında olurlarsa olsunlar o özelliklerini ota çıkaracaklardır. bunun yanında yasal olarak çıkarılacak yasalarla lider yetiştirme hızlandırılabilir." **Y25** "Yasal düzenlemeler öğretim liderliğini çok etkilememektedir. Sadece yol değişimine sebep olmakta planlama yapılamamaktadır." **Y26** "Öğretim liderliğinde amacım etkili bir eğitim ortamı oluşturmaktır. Ancak yapılan yasal düzenlemeler sürekli değişmektedir, etkin, kararlı ve kalıcı değerlendirmelerin liderliğime istikrar getireceğine ve etkinliğimi arttıracığına inanıyorum." **Y27** "yasal düzenlemeler liderlik yapılmasının önünü açmaktan ziyade daha çok engel oluşturmakta sınırlayıcı olmaktadır." **Y28** "Yasal düzenlemeler okullarda uzun vadeli planlar yapılamamasına tutarlılığı sağlayamamaya neden olmaktadır." **Y29** "Yasal düzenlemeler okullarda liderlik yapan kişileri korumaya yönelik olmaması liderlik konusunda engel oluşturmaktadır." **Y30** "Yasal düzenlemeler kendini geliştiren yöneticileri korumaya yönelik değil. Örneğin yüksek lisans eğitim alanında tezli yapanları öne çıkaran bir düzenleme mevcut değil. 2 ve daha fazla üniversite bitirmenin, makale yazmanın veya bilimsel çalışmalar yapmak yasal düzenlemelerle avantajlı hale getirilmiyor." **Y31** "Yasal düzenlemeler yetersiz ve çok iş yükü getirmektedir. Sorumluluklar çok, inisiyatif ve yetki kısıtlı." **Y32** "Yasal düzenlemelerin öğretim liderliğine etkisi bana göre

tepeden inme asıl işi icra edenleri göz ardı ederek yapılan yasal düzenlemeler öğretim liderliğine ket vurmakta bu durumda inisiyatif alıp duruma göre hareket etmemiz bizi vicdanen rahatlatmaktadır.” Y33“Yasal düzenlemeler öğretimin niteliğini ve eğitimin kalitesini olumsuz etkileyecek duruma geldiğinde öğretim liderliği vasfı da bu durumlardan olumsuz etkilenmektedir.”Y34“Yasal düzenlemeler için içine girildiğinde idarecilerin fikrini alınmadan yapıldığı için büyük zorluklar çıkarmaktadır.”Y35“yasal düzenlemelerin açık ve net olmaması uygulanabilirliğinde sorunlar oluşturmaktadır.”

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci sorusu “Zaman sınırlılığının öğretim liderliğinizi etkileme durumu nedir? ”Şeklinde dir. Yöneticilerin bu soruya verdikleri yanıtlar incelenmiş ve Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2:Zaman sınırlılığının öğretim liderliğinizi etkileme durumu nedir? Sorusuna İlişkin Öğretmen Görüşleri

Görüşler	Katılımcı Kodu	n
Öğretim liderliğini olumsuz etkilemesi.	Y4,Y16,Y19,Y21,Y32,Y17	6
Zaman sınırı Öğretim liderliğine fırsat vermemesi.	Y11,Y13,Y23,Y25	4
Eğitim ve öğretime gereken zaman ayırlanamaması.	Y2,Y8,Y10,Y15,Y20,Y33,Y34,Y35	8
İş yoğunluğundan etkinliklere zaman kalmaması	Y5,Y26,Y29,Y31,Y35	5
Zaman sınırının engel oluşturmaması	Y1,Y3,Y9,Y12,Y14,Y18,Y22,Y24,Y27,Y28,Y30	11

Araştırmada yer alan yöneticilerin 6’sı öğretim liderliğini olumsuz etkilediğini, 4’ü zaman sınırı öğretim liderliğine fırsat vermediğini 8’i eğitim ve öğretime gereken zaman ayırlanamamasını, 5’ iş yoğunluğundan etkinliklere zaman kalmamasını, 11’i zaman sınırının engel oluşturmadığını, ifade etmişlerdir.

Buna ilişkin öğretmen görüşleri: Y1 “Zaman sınırı olmadığını düşünüyorum, okul dışında da bu çalışmalar yapılabilir.”Y2 “Okul için gerekli fiziksel ve eğitsel düzenlemelerin uygulanmasında kopukluklara neden olmaktadır.”Y3 “Öğretmenlik mesleği mesai saatleri dışında da devam ettiği için öğretim liderliği de zamana bağlı değil. Zaman sınırı olduğunu düşünmüyorum .” Y4 “öğretim liderliğini gerçekleştirmekte sorun oluşturmaktadır.” Y5 “Öğretmenler ders dışında okulda geçirdikleri zamanlar çok azdır. Bu nedenle öğretmenlerin gerek proje hazırlamada gerekte diğer takım arkadaşları ile iletişiminin artırılması için ders dışı zamanlarda da öğretmenlerin okulda bulunmaları için yasal mevzuatta yer verilmelidir ki öğretmen ve lider arasındaki iletişim artırılsın.” Y6 “Olumsuz etkilemektedir.” Y7 “Zaman sınırı makul düzeyde olmalı. Az veya fazla olması olumsuz sonuçlar doğurabilir.” Y8 “Eğitim ve öğretim elbette sadece okul içinde sürdürülen bir faaliyet değildir. Bu faaliyetin okul dışında da bir bütün olarak sürdürülmesi gerekmektedir. Son zamanlarda öğretim müfredatının sadeleştirilmesiyle öğrenciler ve öğretmenler üzerindeki yük bir nebze olsun azalmıştır ama bu yeterli değildir.” Y9 “Öğretim liderliğimde zaman sınırlılığının bir etkisi yoktur.” Y10“evrak yükünün fazla olması zaman konusunda eğitim öğretim işlerine fırsat vermemektedir.” Y11” zaman konusunda yaşanan sıkıntı okuldaki çalışmalarını engel olmaktadır.”Y12 “zaman konusunda sıkıntı yaşamıyorum.”Y13 “Eğitim öğretim faaliyetlerinin okuldaki mesai ile sınırlı olmadığı için, zamanın sınırlı olması hedeflerimize ulaşmamızda sorun oluşturmaktadır.” Y14 “zaman sınırı zamanı verimli kullanmaya çalışmamıza yararlı olmaktadır.” Y15 “Okullardan istenen çok çeşitli işler (iş sağlığı, okul sağlığı, okulum temiz, maarif hareketi, rehberlik öğretmeni olmayan okullarda rehberlik öğretmenin yapması gereken her şeyi idarecinin yapmak zorunda kalması vs) asıl işimiz olan eğitim öğretime ayrılan zamanı çok olumsuz olarak etkilemektedir.” Y16 “Zamansal hatalar özellikle üst yöneticilerin anlık ve gereksiz istekle çalışmaları idareciler üzerimde zaman kaybı ve buna bağlı olarak psikolojik isteksizlik meydana getirebilmektedir.” Y17 “Zamanımızın büyük çoğunluğunu öğretmenlerin öğretimle ilgili olmayan ihtiyaçlarına ve disiplin olaylarına ayırdığımız için öğretim liderliğini çok fazla zaman ayıramıyorum.” Y18 “Öğretim liderliğinde zaman sınırlılığında zorluk çekmiyoruz.” Y19 “öğretim dışında diğer işlerle uğraşmak öğretim liderliğini olumsuz etkilemektedir.”Y20 “zaman konusunda yaşanan zorluklar başarının önüne geçmesine neden olmaktadır.” Y21 “Liderin işini zamanında yapması açısından olumlu. Fakat uzun süreli vizyonu olumsuz etkiliyor. Ama genel anlamda olumsuz.” Y22“zaman sınırlılığının öğretime etkisi olduğuna çok katılmıyorum.. çünkü eğitimin tüm yaşama zamana yayılması gereklidir.” Y23 “İş yoğunluğu olduğu zamanlar zaman sıkıntısı oluyor. Acil bilgi istendiği zamanlarda zaman yeterli olmuyor. Onun dışında iyi bir planlama yapılırsa zaman sınırlılığı bizi fazla etkilemiyor.” Y24 “liderlik zamandan mekandan etkilenen bir olgu değildir.” Y25 “Zaman sınırlılığı öğretim liderliğini ister istemez etkiler. Liderlik yapılırken bazı olgu ve olayların vuku bulması tabii zaman alır.” Y26 “Bürokratik işlerle uğraşmam eğitimle geçirmem gereken zamanıma sınır koymaktadır. Haliyle etkinleşmemizin hızını düşürmektedir.” Y27 “Olumlu buluyorum. Ama yöneticiliğin bittiği kurumdaki başarının yeni kuruma liderliğe etki etmesi gerektiğine inanıyorum.” Y28 “zaman sınırlılığının öğretime etkisi olduğuna çok katılmıyorum. Çünkü eğitimin tüm yaşama zamana yayılması gereklidir.”Y29“iş yükünün fazla olması etkinliklerin yapılmasına fırsat vermemektedir.”Y30“Zaman sınırlılığı insan kaynağının fazla olması ile ilgilidir. Yeterli idari personel olduğu için işlerin okulumuzda zamanında yapılmasında problem yaşanmamaktadır.”Y31“Zamanın yetersiz olması , yapılacak iş yükünün fazlalığından dolayı, gerekli işlere yeterli zaman

ayrılmamasına sebep olmaktadır. ”Y32“Zaman sınırlılığı öğretim liderliğine olumsuz etki ediyor bizler kendimizi geliştirmek için zaman bulamıyoruz. ”Y33“Zamanın sınırlı olması öğretimde verimliliği artıramamaya sebep olmaktadır. ”Y34“Öğretiminin kalitesini olumsuz etkilediği gibi öğretim liderliğini de olumsuz etkilemektedir. Zamanın verimli kullanılması söz konusu olmuyor. ”Y35“zaman sınırlılığı iş yükü fazlalığı asli görevimiz olan eğitime fırsat vermemektedir. ”

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmamızın üçüncü sorusu “Öğretim liderliği konusundaki eğitim eksikliğinizi öğretim liderliğinizi etkileme durumu nedir?” Şeklinde dir. Yöneticilerin bu soruya verdikleri yanıtlar incelenmiş ve Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3:Öğretim liderliği konusundaki eğitim eksikliğinizi öğretim liderliğinizi etkileme durumu nedir? Sorusuna İlişkin Yönetici Görüşleri

Görüşler	Katılımcı Kodu	n
İletişim konusunda kurumlarda sıkıntı oluşturması.	Y1,Y9,Y21	3
Karar verme ve uygulama konusunda sıkıntıların ortaya çıkması	Y9,Y11,Y12,Y13,Y22,Y25,Y28,Y30	8
Eğitim eksikliğinin sorun olmadığını belirtmesi	Y4,Y10,Y18,Y27,Y34	5
Gerekli eğitim çalışmalarının verilmemesi	Y2,Y5,Y6,Y17,Y23,Y24,Y26,Y31,Y32,Y35	10
Yasal düzenlemelerle eğitim eksikliği konusunda çalışma yapılmaması	Y7,Y8,Y14,Y15,Y17,Y29	6

Araştırmada yer alan öğretmenlerin 3’ü iletişim konusunda kurumlarda sıkıntı oluşturmasını,8’i karar verme ve uygulama konusunda sıkıntıların ortaya çıkmasını,5’i eğitim eksikliğinin sorun olmadığını belirtmesi 10’u gerekli eğitim çalışmalarının verilmemesini,6’sı yasal düzenlemelerle eğitim eksikliği konusunda çalışma yapılmamasını yaşadığı sorunlar olarak ifade etmişlerdir.Bu soruna ilişkin öğretmen görüşleri:

Y1 “Yeni bakış açıları kazanma, kendini geliştirme imkânı olmuyor.”Y2“Konuya hakim olamamayı ve uygulamada eksikliklerle karşılaşmama neden olmaktadır.”Y3“İlk zamanlar belki ama eksik tecrübeyle ters orantılı. Ama yine de işimizin bir kısmı beşeri ilişkiler ve bu sürekli değişim gösteren bir konu.” Y4” Araştırarak, geliştirerek, tecrübe edinilebilir.”Y5 “Aslında liderlik tanımında birçok değişken vardır. Kimi insanlarda lider olunmaz doğudur gibi düşünceler olsa da her meslek eğitiminde olduğu gibi liderlerin de eğitilmesi mümkündür. Bu amaçla MEB mevzuatında son dönemlerde yüksek lisans almaya yönlendirme düşüncesi olsa da net olarak bu kavram içi doldurulmadığından iyi liderlerin yetişmesi pek mümkün olmuyor. Ayrıca yasal mevzuata okul liderliğinin 2. Görev olarak tanımlanması da bu alanda iyi yetişmiş insanların heba olmasına neden olmaktadır. Ayrıca tüm meslekler usta çırak ilişkisi ile olduğundan yönetmeliklerde düzenlenmek üzere usta çırak ilişkisi ile yöneticilerin yetişmesi ve kendi liderlik altyapısının oluşturulması gerekmektedir.”Y6 “Olumsuz etkilemektedir.”Y7 “Lider olacak kişinin her konuda öncülük edebilecek kadar konulara hakim olması gerekir. Eksik olunan konular hizmet içi eğitim faaliyetleri ile giderilmeli.”Y8“Öğretim liderliği konusunda eğitim eksikliği bulunmakla birlikte eğitim eksikliğin giderilmesiyle öğretimsel liderliğimin olması gereken konuma erişeceğimi düşünmüyorum. Öğretim liderliğini etkileyen birçok unsur vardır. Bunlar arasında yasal düzenlemeler, uygulamalar, eğitim, okulun bulunduğu ortam, veli ve öğrenci profili vb. sayılabilir. Öğretim liderliği konusundaki eğitim eksikliğinin giderilmesinin yanında bu ve buna benzer unsurlarda düzenleme ve iyileştirilme yapılması şarttır.”Y9“Öğretim liderliği konusundaki eksikliklerim direkt olarak bu davranışı sergilememde olumsuzluk oluşturur. Liderlik, çağın gerektirdiği birçok beceriyi ve pedagojik bilgi birikimini gerektirdiği düşüncesindeyim.”Y10” eğitim eksikliği sorun oluşturmamaktadır.” Y11 “Öğretim liderliği konusundaki eğitim eksikliği öğretim liderliğimizi olumsuz etkiler ve öğretmenlerin gözünde birşey bilmiyor algısı yaratır.” Y12 “Kriz ortamında sorunlara acil ve uygun çözümler üretmede eksiklikler yaşayabiliyoruz.” Y13 “Eğitim eksikliğinden kaynaklanan karar alma sıkıntısı yaşıyoruz.”Y14“yöneticiliğe başladığımızda gerekli eğitim verilmemesi sıkıntılar ortaya çıkarmaktadır.”Y15“Tecrübeli idareciler ve hizmet içi eğitimle tamamlamaya çalışıyorum. Bu konuda idarecilikten önce detaylı bir şekilde eğitim verilmelidir.” Y16 “Dünya durmadan değişen gelişen bir Sistem olduğu için bir kurum lideri de gelişime ayak uydurmak zorundadır gelişim olmadığında gerileme hatta tükenme olabilir bu nedenle yöneticilere eğitim eksikliğini gidermek konusunda kendini yenileme konusunda hizmet içi eğitimler seminerler sağlanmalı böylelikle gelişime ayak uydurmalıdır.” Y17 “Okul müdürü olarak ayrı bir eğitim almadım. Eğitimlerimiz Öğretmenlik mesleğini icra etmek üzerine idi. Öğretmen yetiştirmeye yönelik programlar genel olarak eğitim programı ve öğretim, özellikle de ilgili öğretmenlik dalı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu programlar yönetim alanındaki becerilerin öğretilmesi bakımından yetersizdir. Bu nedenle eğitim programı ve öğretimle ilgili olarak okul müdürlerinin davranışlarını yönlendiren yeni stratejiler çoğu zaman bu programların kapsamı dışında kalır.” Y18“Eğitim eksikliğinin sorun olduğunu düşünmüyorum.” Y19 “Yöneticilik eğitimden ziyade tecrübeyle olgunlaşan bir olgu bence.” Y20 “Eğitim eksikliğimiz en çok fazla olduğunu düşünüyorum dolayısıyla çok etkiliyor.” Y21 “bulduğumuz kurumlarda iletişim ve uygulama yönünden sıkıntılar çıkmaktadır.” Y22 “liderlik kavramını tam olarak bilemediğimiz için karar verme alma uygulama konusunda sorunlar yaşanmaktadır.” Y23 “Bilmeden hiçbir iş yapılamaz. Bilgi eksikliği yöneticilere yanlış yaptırıyor. İdarecileri kendi konularında

bilgilendirici bir merkez yok. Herkes kendi ilgi ve becerisine göre işleri götürüyor. Yöneticilik profesyonel olmalı.” **Y24** “Yönetici eğitimsel yeterliliklere önce kendisi sahip olacak ki liderlik edebilsin. bu açıdan öğretimsel liderler muhakkak kendinde verebilecekleri bir şeyler olacak ki eğitim örgütüne liderlik yapabilsin.” **Y25** “Eğitim eksikliği öğretim liderliğini olumsuz etkiler. Eğitim bu süreçte çok önemli bir unsurdur. Liderliğin özüne temas eder. Öğretim lideri eğitim alanında yeterli bilgi ve beceriye sahip olmalıdır.” **Y26** “Öğretim liderliğini tam anlamıyla uygulayan iyi örneklerin tanıtıldığı eğitimcilerin, anlatımlarının yer aldığı öğretim liderliği seminerlerine katılmak uygulama okullarında çalışmalarını yaparak eğitim almak isterdim.” **Y27** “Şahsım adına eksiklik olduğunu düşünmüyorum.” **Y28** “Liderlik yapmakta olayları çözmekte sorunlar ortaya çıkmaktadır.” **Y29** “Öğretim liderliği konusunda çağa ayak uydurmaya, sürekli gelişen yenilenen eğitim anlayışlarına uygun olarak kendimi geliştirmeye çalışıyorum. Pedagojik olarak öğretim konusunda yeterli düzeyde öğretim rehberliği yapmaya çalışıyorum.” **Y30** “Öğretim liderliği yapılan kurumda gerekli bilgi ve beceriye sahip olmadan göreve başlamak olayların çözümünde sorun olarak ortaya çıkmaktadır.” **Y31** “Öğretim liderliğinin eksiklikleri günün durumuna ve çalışılan personelin yerliğiyle ilgili olarak yenilenme ve bilgi güncelliğine ihtiyaç duyulmaktadır.” **Y32** “Eğitim eksikliği yaşadım sonradan yüksek lisans yapmak çalışırken çok zor oldu. Yöneticilikte hizmet içi eğitim almadan yönetici olmaktan beni olumsuz etkiledi.” **Y33** “Her konuda kendini geliştirmek bir öğretim liderinin en önemli gayesi olmalıdır. Dolayısıyla bu konudaki eksiklikleri gidermek önemlidir.” **Y34** “Eğitim eksikliği söz konusu değil.” **Y35** “Öğretim liderliği konusunda çağa ayak uydurmaya, sürekli gelişen yenilenen eğitim anlayışlarına uygun olarak kendimi geliştirmeye çalışıyorum. Pedagojik olarak öğretim konusunda yeterli düzeyde öğretim rehberliği yapmaya çalışıyorum.”

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü sorusu “Kararlılık ve cesaret eksikliğinizin öğretim liderliğinizi etkileme durumu nedir?” Şeklinde. Yöneticilerin bu soruya verdikleri yanıtlar incelenmiş ve Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4: Kararlılık ve cesaret eksikliğinizin öğretim liderliğinizi etkileme durumu nedir? Sorusuna İlişkin Yönetici Görüşleri

Görüşler	Katılımcı Kodu	n
Karar ve cesaret konusunda sıkıntı olmadığının belirtilmesi.	Y1,Y3,Y10,Y27,Y32	5
Buldukları kurumlarda olumsuz etki yaratması.	Y12,Y15,Y18,Y20,Y26,Y30,Y31	7
Kurumlarda öğretim liderliği görevlerini yerine getirememesine neden olması.	Y7,Y8,Y9,Y11,Y13,Y16,Y22,Y23,Y25,Y29,Y34	11
Kurumlarda başarı durumunu etkilemesi	Y6,Y19,Y26,Y33,Y35	5
Buldukları yerlerde güven ortamına engel olması	Y5,Y28,Y31,Y35	4
Kurumlarda planlama ve uygulama konusunda sorunların ortaya çıkması	Y2,Y6,Y21,Y26,Y33	5

Araştırmada yer alan öğretmenlerin 5’i karar ve cesaret konusunda sıkıntı olmadığını belirtmesi, 7’si buldukları kurumlarda olumsuz etki yaratması. 11’i kurumlarda öğretim liderliği görevlerini yerine getirememesine neden olması. 5’i kurumlarda başarı durumunu etkilemesi, 4’ü buldukları yerlerde güven ortamına engel olması 5’i kurumlarda planlama ve uygulama konusunda sorunların ortaya çıkması, düşüncesini dile getirmişlerdir.

Buna ilişkin yönetici görüşleri: **Y1** “Böyle bir sorunum olduğunu düşünmüyorum.” **Y2** “Planlama ve bunları uygulama konusunda olumsuz etki oluşturmaktadır.” **Y3** “Eğer konu ile ilgili kendimi ikna etmişsem kararlılık ve cesaret göstermede sorun yaşamıyorum.” **Y4** “Bu konuda sıkıntı yaşamıyorum .” **Y5** “Karar ve cesaret eksikliği çalıştığı ortamda güven ortamını zedeler.” **Y6** “Kurumlarda hedeflerin gerçekleşmesinde engel teşkil eder.” **Y7** “Lider kişi sorumluluk alabilen ve cesaretli kişi olmalı bu sebeple öğretim liderliğini yerine getirememesine neden olur.” **Y8** “Okulumun öğretimsel lideri olarak okulumla ilgili ve benim görev ve yetki alanımda olan bir konuda aldığım bir karar ile ilgili olarak eğitim ve öğretimle hiç ilgisi bulunmayan birimlerin veya sendikal organların bu kararıma müdahale etmesi ve durum daha da ileri giderek bulunduğum konumun tehlikeye düşmesi kararlılık ve cesaretimi kırmaktadır.” **Y9** “Kararlılık ve cesaret göstermem liderliğimi olumlu etkiler.” **Y10** “Öyle bir eksikliğim olduğunu düşünmüyorum.” **Y11** “Kararlı oluşum öğretim liderliğimi olumlu yönde etkilemektedir. Öğretmenlerin kendilerini rahat hissetmelerini sağlamakta ve olumlu bir okul iklimi oluşturmada büyük rol oynamaktadır. Cesaret eksikliğim olmadığı için öğretmenlerin gözünde öğretim liderliğim güçlü gözükmektedir.” **Y12** “yapılacak olan çalışmalara engel olmakta ve kurum düzenine zarar vermektedir.” **Y13** “liderlik vasfı olan kişilerde bu eksikliğin olması liderlik yapamamasına neden olur.” **Y14** “Risk almadan bir sonuç elde edilemeyeceği için kararsızlık yaşadığımız durumlarda girişimde bulunamıyoruz.” **Y15** “Kararlılığımızı ve cesaretinizi gerektiği her zaman göstermeniz gerekir. Bunun eksikliği personel üzerindeki etkinliğini olumsuz yönde etkiler.” **Y16** “İdareciler yasal düzenlemelerle güçlendirilerek aldıkları kararlarda cesaretli olması kararlı olması sağlanmalı Öğretim liderlerin önündeki Mevzuat veya yönetmelik engelleri karar ve cesaret eksikliğini ortaya çıkarır buda karar almada cesaretli olmayı engeller üst kurum yönetimler bu konuda farkındalık oluşturmalı başarı mutlaka ödüllendirilmelidir.” **Y17** “Eğitim öğretimde liderlik vasıflarının sağlanabilmesi eğitimin daha yüksek seviyelere

çıkartılabilmesi için yapılan uygulamalarda kararlı davranmanın olumsuz durumlarda cesaret kırılmalarına karşı dirençli olma gayreti ile çalışmalar yürütüyorum.” Y18 “kurumlarda negatif bir ortam oluşur düzen bozulmasına neden olur.” Y19 “başarıya ulaşmak için karar ve cesaret önemlidir bu yüzden başarı durumunu çok etkiler.” Y20 “Kendi adıma öyle bir eksikliğim yok ama bunun olan insanlar da sıkıntı oluşturacağını düşünüyorum.” Y21 “öğretim liderinde böyle eksiklik olası hedeflerine ulaşmasına engel olur.” Y22 “öğretim liderliğinde kararlılık önemlidir... Mutlaka alınacak olan kararın eksileri de olacaktır. Bu yüzden kararlılığın yanında cesaret de gereklidir.” Y23 “Yöneticilik kesinlikle kararlılık ve cesaret ister. Diyebilirim ki karar verme iradesi ve cesareti olmayan kişilerden yönetici olmaz.” Y24 “Kararlılık ve cesaret körü körüne değil kendi gurubunun ortak istişare ile ulaştığı sonuçta ısrarcı olmak ise, evet kararlıyım.” Y25 “Öğretim lideri cesur olmalı ve kararlı davranmalıdır. En kötü karar bile kararsızlıktan yeğdir. Kararlı olmak izleyen ve takip edenlere güven telkin eder.” Y26 “Kararlılık ve cesaret eksikliğim yoktur. Okulum ve öğrencilerim için aşılacak bir engelin olmadığını düşünüyorum. Ancak bürokrasi dışında eğitimi canlandıramayan, eğitimi etkin hale getirme anlayışından uzak, kendini yenilemeyi başaramayan yöneticilerin, cesaretimi desteklemelerini ve bir adım ilerlememe imkân tanımaları gerektiğindüşünüyorum.” Y27 “Bu konu da eksikim olduğumu düşünmüyorum.” Y28 “ karar alıp uygulama ve cesaret gösterme ortamda güven oluşmasını sağlar.” Y29 “Öğretim liderliğinin yerine getirilememesine neden olur .” Y30 “ karar ve cesaret eksikliği kurum düzeni bozulmasına neden olur.” Y31 “Bir karar alınması ve uygulanması gerektiğinde sadece sizin kararlı olmanız yetmemektedir. Beraber çalıştığımız personel ve üstlerinizin tutumu liderliği etkilemektedir.” Y32 “Kararlılık ve cesaret eksikliği yaşamadım aldığım kararların daima arkasında oldum.” Y33 “Kararlı ve cesaretli olmak doğru işler yapmayı sağlamaktadır. Bu konudaki eksiklikleri gidermek öğretimin kalitesini de artırmaktadır.” Y34 “Cesaret ve en önemlisi kararlılık olmazsa olmaz unsurlardır. Doğru ve yerinde kararlar liderliğimi olumlu etkiler.” Y35 “Bir kurumun işleyişinin olması başarı ve güven ortamı oluşması karar ve cesaret özelliklerine bağlıdır.” biçiminde ifade etmişlerdir.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci sorusu “Kaynak yetersizliğinin öğretim liderliğinizi etkileme durumu nedir? Şeklinde. Yöneticilerin bu soruya verdikleri yanıtlar incelenmiş ve Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5: Kaynak yetersizliğinin öğretim liderliğinizi etkileme durumu nedir? Sorusuna İlişkin Yönetici Görüşleri

Görüşler	Katılımcı Kodu	n
Öğretim liderliğini yerine getirme konusunda olumsuz etki yaratması	Y3,Y5,Y6,Y8,Y13,Y15,Y17,Y18,Y21,Y24,Y30,Y33	12
Eğitim ortamında sorunların oluşmasına neden olması	Y8,Y11,Y12,Y14,Y16,Y18,Y26	7
Yapılmak istenilen uygulamaların yerine getirilememesi.	Y12,Y16,Y17,Y18,Y19,Y23,Y25,Y30,Y31,	9
Eksikliklerin giderilmesi konusunda problem oluşturması	Y2,Y8,Y20,Y27,Y29,Y31,Y35	7
Kaynak yetersizliği sorununun olmadığı belirtilmesi	Y4,Y9,Y22,Y28,Y32,Y34	6

Araştırmada yer alan yöneticilerin 12’si öğretim liderliğini yerine getirme konusunda olumsuz etki yaratması, 7’si eğitim ortamında sorunların oluşmasına neden olması 9’u yapılmak istenilen uygulamaların yerine getirilememesi, 7’si eksikliklerin giderilmesi konusunda problem oluşturması, 6’sı kaynak yetersizliği sorununun olmadığı belirtilmesi konusunda düşüncelerini dile getirmiştir.

Buna ilişkin yönetici görüşleri: Y1 “Eğitim daha geniş bir açı ile işlenmesini engellemekte, dar bir alanda kalmıyoruz.” Y2 “Gerekli donanımın sağlanmasını engellemektedir.” Y3 “Öğretim liderleri de diğer liderler gibi mali ve kaynak işlerine fazla zaman ayırmak zorunda kalıyorlar bu da asıl işe ayrılması gereken enerji ve zamanı azaltıyor.” Y4 “Bu konuda sıkıntı yaşamıyorum.” Y5 “Zaten en temel mesele kaynakların dengeli ve adilane bir şekilde okullara paylaştırılmamasıdır. Elinde ekonomik gücü bulunmayan lider takım arkadaşlarının projelerine yeterince destek veremeyecek dolayısı ile takım içerisinde tam bir lider olma görüşünü zedeleyecektir.” Y6 “Olumsuz etkilemektedir.” Y7 “Lider kişi kısıtlı kaynakları en verimli kullanan olmalı. Az malzeme ile ne kadar iş yapılırsa başarı o kadar fazladır.” Y8 “Okul içi ve dışı faaliyetleri organize etme ve yönetme sürecimde faaliyetle ilgili ulaştırma, araç-gereç vb. konularda yetersizlik yaşamamız öğretimsel liderliğimi olumsuz etkilemektedir.” Y9 “Kaynaklara ulaşmada bir sorun yaşamıyorum. Liderliğime etkisi yoktur.” Y10 “Zaman zaman zorlaştırıyor.” Y11 “Kaynak yetersizliği gerek öğrencilerin isteklerini gerekse öğretmenlerin isteklerini yerine getirmeyi engellediğinden öğretim liderliğimi olumsuz yönde etkilemektedir.” Y12 “Eğitim öğretimin sekteye uğramasına çalışmaların yapılamamasına neden olmaktadır.” Y13 “Asli görevi öğretim olan yöneticilerin görevlerini yerine getirememelerine neden olmaktadır.” Y14 “Eğitim üzerinde önemli eksiklik oluşturmaktadır.” Y15 “Özellikle finansal konulardaki yetersizlik okul müdürlerini devamlı sağdan soldan, eşten dosttan yardım istemeye mahkûm etmiştir. Bu durum da temele inildiğinde okul idarecilerini başkalarına muhtaç bırakır ve bazı konularda taviz vermeye kadar götürebilir.” Y16 “Kaynak adından da anlaşılacağı üzere yetersiz olduğunda büyük sıkıntılar oluşturabilir parasal ve eğitimsel kaynak olarak eksiklik bir idareciye liderlik konusunda sorunlar çıkartır öğretim liderimi bir dilenci haline getirmek liderlik vasfını düşürmeye neden olur.” Y17 “Eğitim yönetiminde hemen her işin yapılması paraya dayanır. Bu da eğitimin etkili yapılabilmesi için yeterli miktarda harcama yapmayı

gerektirir.Okullarımızın bir bütçesi olmadığı için planlanan etkinlikler eğitimler tam anlamı ile yapılamamaktadır.”
Y18 “Kaynak yetersizliği eğitim ortamı ise çok büyük etkileri oluyor. Öğretim liderliği yapmak imkânsız hale geliyor.”
Y19“kaynak eksikliğinden dolayı planlanan çalışmaların yapılamaması öğretim liderliğini olumsuz etkilemektedir.”
Y20“Kaynak yetersizliği maddi anlamda ise yapılacak birçok işe sekte vurmaktadır.”
Y21 “Olumsuz etkiler.”
Y22 “Kaynak sıkıntısı yaşamıyorum.”
Y23“Yapılacak işlerle ilgili kaynak yoksa iş yapılamaz.Temel giderler için yeterli kaynak şart.Profesyonel olmayan yöneticiler kaynak oluşturamaz.Yeni proje ve işler için de kaynak gereklidir.Sonuç itibariyle ne kadar kaynak okadariş “
Y24 ”Kaynak yetersizliği liderliğimizi çok olumsuz etkilemektedir.”
Y25“kurum içerisinde planlanan etkinliklerin çalışmaların yapılamamasına neden olur .”
Y26“Kaynak konusunda yetersizlik ilk etapta umutsuzluk ve yılgınlık yaratır bu durum ise eğitim ortamını etkiler.”
Y27“okullarda bulunan eksikliklerin giderilememesine neden olur”
Y28“günümüzde kaynak yetersizliği diye bir gerekçe olduğuna inanmıyorum.”
Y29“En büyük problemimiz kaynak eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Fiziki düzenlemede, öğretim materyali tedarik etmede, temizlik malzemesi vs konusunda kaynak en önemli sorunumuz. Kaynak sorunu olmayan okullarda daha motive yapılan işler, kaynak sorunu olan okullarda maalesef öyle olmuyor.”
Y30 “kaynak yetersizliği olumsuz etki yapmakta istenilen çalışmaların yerine getirilememesine neden olmaktadır.”
Y31“Kaynak yetersizliği liderliğini olumsuz etkilemektedir. Kurumda yapılacak veya yapmak istediklerinizi uygulamakta kaynak yetersizliği olumsuz etkilemektedir.”
Y32“Kaynak yetersizliği yaşamadım.”
Y33“Kaynak yetersizliği öğretim liderliğini olumsuz etkilemektedir.Mesela okul ikliminde eksik olan bir kaynağın fiziksel olarak tamamlanamıyor olması hem öğrencileri hem öğretmenleri hem de öğretim liderini zor durumda bırakıyor.Faydalı olamama hissiyatı da psikolojik açıdan olumsuzluklar ortaya çıkarıyor.”
Y34“Kaynak yetersizliği yaşamadım.”
Y35“En büyük problemimiz kaynak eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Fiziki düzenlemede, öğretim materyali tedarik etmede, temizlik malzemesi vs konusunda kaynak en önemli sorunumuz. Kaynak sorunu olmayan okullarda daha motive yapılan işler, kaynak sorunu olan okullarda maalesef öyle olmuyor.”
 Biçimde yaşadıkları sorunları ifade etmişlerdir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuçlar

Bu çalışmada okul öncesi ,ilkokul, ortaokul,lise gibi farklı düzeylerdeki okullarda görev yapan yöneticilerle, bu araştırma kapsamında geliştirilmiş görüşme formu kullanılarak mülakatlar yapılmıştır. Yöneticilerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin dökümü alınarak istatistiksel olarak çözümlenmeye uygun hale getirilmiştir. Yönetici görüşleri araştırmanın beş sorusu bağlamında çözümlenmiştir. Yöneticilerin görevlerini yerine getirme sürecinde yaşadıkları sorunlar neler olduğunu araştırmaya yönelik görüşme yapılan yöneticilere 5 altbaşlıkta sorular yöneltilmiştir. Sorulan sorulara ilişkin görüşlerinin çözümlenmesiyle aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Görüşmeye katılan yöneticilere yöneltilen birinci soruda, yasal düzenlemelerin öğretim liderliğinizi etkileme durumunun neler olduğusorulmuştur. Yapılan araştırmanın sonuçları incelendiğinde; araştırmaya katılan yöneticilerin 7’si yasal düzenlemelerin açıklayıcı ve kapsayıcı olmamasını, 6’sı planlı hareket etmeyi engellediğini, 17’si Okul yönetimini olumsuz etkilemesi ve kısıtlamasını, 4’ü iş gücünü fazlalaştırdığını ve 6’sı ise açık ve net olmaması şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Araştırmada, görüşmeye katılan yöneticilere yöneltilen ikinci soruda, zaman sınırlılığının öğretim liderliğinizi etkileme durumunun neler olduğu sorulmuştur. Yapılan araştırmanın sonuçları incelendiğinde; araştırmaya katılan yöneticilerin 6’sı öğretim liderliğini olumsuz etkilediğini, 4’ü öğretim liderliğine fırsat vermediğini 8’i Eğitim ve öğretime gereken zaman ayırlamamasını,5’i iş yoğunluğundan etkinliklere zaman kalmamasını ve 11’i ise zaman sınırının engel oluşturmadığını, ifade etmişlerdir.

Görüşmeye katılan yöneticilere yöneltilen üçüncü soruda öğretim liderliği konusundaki eğitim eksikliğinizin öğretim liderliğinizi etkileme durumu nedir? diye sorulduğunda, yöneticilerin; 3’ü iletişim konusunda kurumlarda sıkıntı oluşturmasını,8’i karar verme ve uygulama konusunda sıkıntıların ortaya çıkmasını,5’i eğitim eksikliğinin sorun olmadığını belirtilmesi 10’u gerekli eğitim çalışmalarının verilmemesini,6’sı siyasal düzenlemelerle eğitim eksikliği konusunda çalışma yapılmamasını yaşadığı sorunlar olarak ifade etmişlerdir.

Görüşmeye katılan yöneticilere yöneltilen dördüncü soruda kararlılık ve cesaret eksikliğinizin öğretim liderliğinizi etkileme durumu nedir? Sorusuna cevap veren yöneticilerimizin;5’i karar ve cesaret konusunda sıkıntı olmadığını belirtmesi, 7’si buldukları kurumlarda olumsuz etki yaratmasını, 11’i kurumlarda öğretim liderliği görevlerini yerine getirememesine neden olmasını,5’i kurumlarda başarı durumunu etkilemesini, 4’ü buldukları yerlerde güven ortamına engel olmasını ve 5’i ise kurumlarda planlama ve uygulama konusunda sorunların ortaya çıkması düşüncesini dile getirmişlerdir.

Araştırmada , görüşmeye katılan yöneticilere yöneltilen beşinci soruda ise, kaynak yetersizliğinin öğretim liderliğinizi etkileme durumu nedir? sorusu sorulmuştur.Yöneticilerin ;12'si öğretim liderliğini yerine getirme konusunda olumsuz etki yaratmasını, 7'si eğitim ortamında sorunların oluşmasına neden olmasını, 9'u yapılmak istenilen uygulamaların yerine getirilememesini,7'si eksikliklerin giderilmesi konusunda problem oluşturmasını ve6'sı ise kaynak yetersizliği sorununun olmadığını belirtmesi konusunda düşüncelerini dile getirmiştir.

Tüm bu görüşme verileri ve kuramsal boyut ele alındığında, kurumlarda görev yapan öğretim liderliğini yerine getiren kişilerin yaşadıkları sorunların çok fazla olduğu görülmüştür. Yasal düzenlemelerin,zaman konusunda yaşanan zorlukları kaynak yetersizliğinin,bürokratik engellemelerin karar ve cesaret konusunda karşılaşılan önemli sorunlar olduğu saptanmıştır.

Öneriler

Bu bölümde yapılan araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara yönelik önerilere yer verilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular sonucunda aşağıdaki öneriler yapılabilir:

- ✓ Öğretim liderliğini benimsemiş kişilerin Yasal düzenlemeler ve bürokrasi ile görevlerini yerine getirme konusunda sorun oluşulması engellenebilir.
- ✓ Öğretim lideri olarak görev alacak kişilerin eğitim eksikliklerinin giderilmesi konusunda gerekli hizmetiçi eğitim çalışmaları ile destek verilebilir.
- ✓ Okullar arasında farklılıklar göz önüne alınarak kaynak konusunda yeterli imkanlar sağlanabilir.
- ✓ Durmadan değişen yasa ve düzenlemeler öğretim liderliğini yürüten kişiler tarafından sıkıntılar doğurmakta bu sebeple planlamaların uzun süreli bir şekilde yapılması sağlanabilir.
- ✓ Öğretim liderliği görevini üstlenecek kişilerin vizyon sahibi olması karar ve cesaret konusunda başarılı olabilecek kişilerin seçilmesi için çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Yapılan düzenlemeler tepeden inme değil görüş alınarak fikirlere danışılarak yapılması öğretim liderlerini de paydaş yapmaları sağlanabilir
- ✓ Her okulun kendine ait harcama kaynağı olması sağlanarak öğretim liderlerinin kaynak arama sıkıntısından kurtulması sağlanabilir.
- ✓ Yasal düzenlemeler ile Öğretim liderliğinin güçlendirilmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Açıkalın, A. (1994). Teknik ve Toplumsal Yönleriyle Okul Yöneticiliği, Ankara: Pegem Yayınları.
- Akın, B., Çetin, C. Ve Erol, V. (1998). Toplam Kalite Yönetimi ve ISO 9000 KaliteGüvence Sistemi, Beta Basım Yayım Dağıtım. A.Ş.:İstanbul
- Akyüz, M. Y. (2002). Çağdaş okulda etkili liderlik. Ege Eğitim Dergisi, 2(1), 109-119.
- Akgündüz, A. (2004). Lider yöneticinin el kitabı, İstanbul: Genç Beyin Yayınevi.
- Aksoy, E. (2006). İlköğretim okulu yöneticilerinin öğretimsel liderlik rolleri (Aydın İli Örneği), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). On sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale
- Baird, L. (2011). Liderlik (Harvard Business School Press. Çeviren: Ahmet Kardam). (3.Baskı). İstanbul: Optimist Yayıncılık.
- Blase, J.,Blase, J. (1999). EffectiveInstructionalLeadership. Journal of Educational Administration,2(38), 130- 141.
- Bozkurt, S. (2015). Instructional Leadership Behaviors of Principals in Terms of Teaching Process and Students Retrieved from www: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/210386>
- Bursalıoğlu, Z. (1991). Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış. Pegem Yayıncılık: Ankara.
- Çelik, V. (2002). Okul kültürü ve yönetimi, Ankara: Pegem A. Yayınları.
- Çelik, V. (2007). Eğitimsel liderlik (4.Baskı). Ankara: Pegem A.Geylan, R. (1992). Personel yönetimi, Eskişehir: Met Yayınevi.
- De Bevoise, W. (1984). Synthesis of research on the principal as instructional leader. Educational Leadership, 41(5), 14-20.
- Erçetin, Ş. (1998). Lider Sarmalında Vizyon. PegemYayıncılık:Ankara
- Gökçer, N. (2004). Öğretim Liderliği. (Birinci Basım). Ankara: Yesevi Yayıncılık.

- Gürsel, M., & Negiş, A. (2003). Liderlik ve Roller. M. Gürsel, H. Izgar, V. Altnok, Ş. Kesici, A. Sürücü, H. Bozgeyikli, & A. Negiş içinde, Endüstri ve Örgüt Psikolojisi (s. 57-73). Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları
- Hallinger, P. ve Murphy, F. (1986). Assessing and developing principal instructional leadership, Educational Leadership, September, 54-61.
- Karahan, B. (2009). İşe bağlanma, çalışma yaşamında davranış: Güncel yaklaşımlar içinde. Kocaeli: Umuttepe Yayınları
- Koçel, T. (2001) İşletme yöneticiliği, yönetim ve organizasyon, organizasyonlarda davranış klasik-modern-çağdaşve güncel yaklaşımlar. 8. Baskı. İstanbul, Beta Yayınları.
- Korkut, H. (1992). Üniversite akademik yöneticilerinin liderlik davranışları. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları cilt: 25 sayı: 1, s.93.
- Krug, E. (1992). Instructional leadership: A Constructivist Perspective, Educational Administration Quarterly, 28 (3), 430-443.
- McEwan, E. K. (1994). Seven steps to effective instructional leadership. New York: Scholastic.
- Merriam, S.B. (2013). Nitel Araştırma Desen Ve Uygulama İçin Bir Rehber. (Çev.Editörü: Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayınları
- Nettles, M. and Herrington, C. (2007). Revisiting the importance of the direct effects of school leadership on student achievement: the implications for school improvement policy, Peabody Journal of Education, 82 (4), 724-736.
- Öztürk, N. (2005). Bulgaristan ve Türkiye'deki okul yöneticilerinin yöneticilik ve liderlik davranışları, Sofya ve İstanbul illeri örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Richmon, J. and Allison, J. (2003). Toward a conceptual framework for leadership inquiry, educational management and administration, 31 (1), 31-50.
- Sergiovanni, T. J. (1991). Leadership and excellence in schooling. Educational Leadership, 41 (5), 4-13.
- Şişman, M. (1997). Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi Ve Kültür. Eğitim Ve Bilim Dergisi, Cilt:21, Sayı:105, Ankara
- Şişman, M. Ve Turan, S. (2001). Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi PEGEMA Yayıncılık:Ankara
- Şişman, M. (2002). Eğitimde mükemmellik arayışı. Ankara: Pegem A. Yayınları.
- Şişman, M. (2011). Öğretim liderliği (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E.(2001). İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri. İstanbul:Epsilon Yayınları
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.(s.72-73, 6.Baskı). Ankara.Seçkin Yayıncılık

Ortaöğretim Öğrencilerinin Matematik Öğrenmeye İlişkin Motivasyonları

Motivations of Secondary Education Students on Learning Mathematics

ÖZET

Araştırmada, ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyonlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılı itibarıyla Ankara ili Çankaya ilçesi Anadolu Lisesine devam eden 264 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma verileri Matematik Öğrenmeye Yönelik Motivasyon (MÖYM) Ölçeği ile toplanmıştır. Araştırma verilerinin analizinde parametrik testlerden olan t-testi ve ANOVA testlerinden yararlanılmıştır. Araştırmada, ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyonlarının yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte saptanan motivasyon düzeylerinde öğrencilerin cinsiyetlerine bağlı olarak ölçek genelinde farklılaşma görülmezken devam edilen sınıf seviyesine bağlı olarak farklılaşma olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Matematik, motivasyon, matematik öğrenimi

ABSTRACT

In the research, it is aimed to examine the motivations of secondary school students for learning mathematics. As of the 2022-2023 academic year, the study group of the research constitutes 264 students attending Anatolian High School in Çankaya district of Ankara. Research data was collected with Motivation (MÖYM) Scale for Learning Mathematics. T-test and ANOVA tests, which are parametric tests, were used in the analysis of research data. In the research, it was concluded that the motivations of secondary school students for learning mathematics are high. However, it has been concluded that there is a differentiation depending on the level of the class that continues while there is no differentiation across the scale depending on the gender of the students at the determined motivation levels.

Keywords: Mathematics, motivation, math learning

GİRİŞ

Matematik, bilimin dilidir ve problem çözme, sorgulama, eleştirel düşünme gibi üst düzey düşünme becerilerinin sergilenmesini sağlamaktadır (Can Yurt ve Gündoğdu, 2022). Matematik becerilerinin ortaya konan bu katkısına dayalı biçimde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Ortaöğretim Matematik Dersi Öğretim Programının amacı da öğrencilerin günlük yaşamda karşılaştıkları problemlerin çözümünde kullanabilecekleri, kendilerine özgü bir matematiksel düşünme sistemi geliştirmelerine yönelik olarak matematiksel kavram, kural ve sistemleri diğer alanlarla bağlantı kurabilmelerini sağlamaktır. Kutluca ve Akın (2014) çalışmalarında matematik eğitiminin önemi ve katkısı bağlamında; matematik eğitiminde kuralların ve kavramların öğrenilmesinin yanında, araştıran, sorgulayan, öğrendiklerini hayatın farklı alanlarına uyarlayarak uygulayabilen, yeniliklere uyum sağlayabilen, karşılaşılan problem durumların çözümüne dönük kullanabilen bireyler yetiştirmeye vurdu yapmaktadırlar. Tüm bu bulgu ve sonuçlar çerçevesinde bireylerin matematik öğrenmelerinin ve matematik becerilerine sahip olmalarının hem bireysel hem toplumsal faydalar sağladığı söylenebilir. Ayrıca matematik becerilerine sahip olmakla birlikte hem akademik alanda başarılı olunabilecek hem de günlük yaşam alanı içerisinde olumlu yansımaları görülecektir. Bu bağlamda bireylerin matematik öğrenmelerinin ne şekilde ve nasıl mümkün olacağına araştırılması, matematik öğrenmeye olumlu ya da olumsuz etki eden unsurların belirlenmesi önemlidir denilebilir. Öyle ki araştırmalar matematik bilgi ve becerisinin bu oranda önemli olmasına karşın öğrencilerin matematik becerilerinde umulan düzeyde başarılı olamadıklarını ortaya koymaktadır (Mateya, Utete ve Ilukena, 2016; akt. Taşdemir, 2022).

Bireylerde öğrenmeye pozitif yönde etki eden unsurlardan birisi motivasyondur. Motivasyon, istek ve arzuların seçilerek belirlendiği, gereksinimlere bağlı olarak sıralandığı ve önceliklendirildiği, operasyonel hale getirildiği bilişsel ve motor süreçleri başlatan, organize ve koordine eden, sonlandıran ve değerlendiren dinamik bir uyarılma sürecidir (Dörnyei ve Otto, 1998; akt. Yılmaz, 2021). Bu tanımlamaya bağlı olarak motivasyon unsurunun bireyleri bir şeyleri yerine getirmek ve gerçekleştirmek için harekete geçiren bir unsur olduğu söylenebilir. Yine bu saptamaya dayalı biçimde herhangi bir eylem içerisinde olmayan, harekete geçme dürtüsü taşımayan bireyler için “motive olmama” betimlemesi yapılabilir.

Akademik başarı sadece bilişsel faktörlere değil aynı zamanda duyuşsal faktörlerle de bağlıdır ve motivasyon, akademik başarının elde edilmesine hizmet eden duyuşsal bir faktördür (Singh, Granville ve Dika, 2002; akt. Oflaz, 2018). Motivasyon, bireylerin akademik başarılar elde etmelerini sağlayan bir unsur olmasının yanında kişisel öğrenme sürecinin düzenlenmesi ve yönetilmesi, buna bağlı olarak da hayat boyu başarılı olabilmeye pozitif yönde

Soner Oflaz¹

How to Cite This Article

Oflaz, S. (2023). “Ortaöğretim Öğrencilerinin Matematik Öğrenmeye İlişkin Motivasyonları” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7696-7702. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.71078>

Arrival: 14 June 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Öğretmen, MEB, Ankara, Türkiye ORCID: 0000 0002 1954 6121

etki etmektedir (Aktan ve Tezci, 2013). Saptanmış olan etkisinin yanında motivasyon, doğrudan gözlenebilir bir yapı değildir. Motivasyonun varlığı farklı paradigmalarda ortaya konulabilir (Barker, 2005; akt. Yılmaz, 2021).

Matematik öğrenmeye ilişkin de motivasyon önemli bir faktördür. Matematiksel faaliyetlerin teşvik edilmesi ve sürdürülmesi matematik öğrenmeye ilişkin sahip olunan motivasyondur (Akçakin, 2018). Matematik öğrenmeye karşı sahip olunan motivasyon ve tutum öğrencilerin matematik dersinde başarılı olmalarının temel kaynağıdır (Ayan, 2014). Öğrencilerin akademik yaşamlarında öğrenmeye ilişkin başarıları elde etmelerinde önemli bir faktör olan motivasyonun öğrencilerin ortaokuldan ortaöğretim kademesine geçişle birlikte azaldığını gösterir araştırmalar bulunmaktadır (Akçakin, 2018). Bu yönde ortaya konan araştırma sonuçlarına bağlı olarak motivasyon unsurunun öğrenim kademelerinin artmasıyla birlikte azaldığı söylenebilir. Başka bir ifadeyle; öğrencilerin yaşlarının ilerlemesiyle beraber ilerleyen öğrenim kademesi arttıkça öğrenmeye ilişkin motivasyon azalmaktadır.

Yürütülen araştırmalarda akademik anlamda başarılı olan öğrencilerin bu başarılarına derse karşı ilgi ve isteklerinin etki ettiği belirlenmiştir. Öğrenciler arasında gözlenen bu başarı farklılıklarına kaynaklık eden derse karşı duyulan ilgi ve istek öğrencilerin başarılı olmalarının temel faktörlerindedir. Öğrencilerin derslere karşı duydukları ilgi ve istekleri onları motive eden unsurdur. Ortaya çıkan motivasyon unsurunun ise akademik olarak başarılı olunmasına etki ettiği gözlenmektedir (Akbaba, 2006). Öğrencilerin akademik açıdan başarılı olmalarına hizmet eden motivasyonun oluşması ve açığa çıkmasına etki eden etmenler öğrenciden öğrenciye farklılaşmaktadır denilebilir. Daha yalın bir ifadeyle öğrencilerin derslere karşı güdülenmeleri her öğrencide farklı biçimlerde gelişmekte ve ortaya çıkmaktadır.

Matematik dersi içerik bakımından soyut bir alandır. Konu alanı içerisinde mevcut kavramlar arasındaki ilişki sembollerle ifade edilmektedir ve bu durum öğrenciler açısından anlaşılması güç bir durumdur (Kara, 2021). Bu aşamada yine öğrencilerin matematik dersinde elde ettikleri başarıları matematik dersine karşı olan motivasyonları ile açıklanabilir. İspir, Ay ve Saygı (2011)'ya göre öğrencilerin matematik dersine karşı olan motivasyonları öğrencilerin matematik dersini öğrenmeye istekli olmalarına, konuları anlamalarına ders etkinliklerine katılmalarına ve dersi anlamalarına pozitif yönde etki etmektedir. Öğrencilerin matematik dersinde elde ettikleri başarıyı yordayan iki ana faktör kaygı ve motivasyondur (Süren, 2019). Bu sonuçlara bağlı olarak matematik dersine karşı motivasyon yeterli düzeyde olmadığında öğrencilerin matematik dersinde başarılı olamayacakları söylenebilir. Derse karşı motivasyon oluşturulamaması durumunda matematik dersi öğrencilere anlamsız gelecek, matematik dersine karşı tutumlar olumsuz bir hal alacak ve başarısızlık yaşanacaktır (Kesici, 2018).

Matematik öğrenmeye dönük öğrenci motivasyonuna etki edeceği varsayılan değişkenler altında araştırma yapılması ve elde edilen sonuçlar çerçevesinde hayata geçirilecek öğretimsel etkinliklerin öğrencilerin matematik eğitiminden daha yüksek düzeyde yararlanacakları söylenebilir. Bir üst öğrenim kademesi olan yüksek öğretime hazır olmak açısından ortaöğretim kademesinde öğrencilerin matematik becerilerine sahip olabilmeleri ve matematik öğrenmeye yönelik motivasyon kaynaklarının tespiti program uyarlamaları ve öğretimsel düzenlemeler için referans olabilecek sonuçlar barındırıyor olacaktır. İlköğretim kademesinden farklı olarak ortaöğretim kademesindeki öğrencilerin çevresel faktörleri algılamaları ve yorumlamaları soyut işlemler dönemini içermektedir. Dolayısıyla ortaöğretim kademesindeki öğrenciler kabul edilebilir ve bilimsel düşünme becerilerinin sahip olduğu eğitim kademesidir (Yöndem & Taylı, 2021). Bu yönüyle ele alındığında araştırma konusu olan matematik öğrenmeye yönelik motivasyon düzeylerinin belirlenmesine dönük bu araştırma hem içerik itibarıyla hem de çalışma grubu itibarıyla önemli olarak değerlendirilmekte ve araştırmaya değer görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Yürütülen bu çalışmada ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyon düzeylerinin belirlenmesi ve cinsiyete göre öğrencilerin devam ettikleri sınıf seviyesi değişkenlerine bağlı olarak incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu bakımda yürütülen çalışmada tercih edilen araştırma modeline, araştırmada yer alan çalışma grubuna, veri toplama aracına, verilerin toplanmasına ve analizine ilişkin bilgi ve açıklamalara yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye ilişkin motivasyon düzeylerinin incelenmesine dönük gerçekleştirilen bu çalışma, nicel araştırma modeli olan tarama modelinde yürütülmüştür. Tarama modeli, bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerini belirlemeyi hedefleyen araştırmalar için uygun bir araştırma modelidir (Karasar, 2020).

Çalışma Grubu

Araştırma, Ankara ili Çankaya ilçesi Çankaya Anadolu Lisesinde yürütülmüştür ve araştırmannın çalışma grubu adı geçen okula devam eden öğrencilerden oluşturulmuştur.

Araştırmannın çalışma grubunda yer alan ortaöğretim öğrencilerinin demografik verileri aşağıda Tablo 1 içerisinde aktarılmıştır.

Tablo 1: Çalışma grubunda yer alan ortaöğretim öğrencilerine ait demografik verilerin dağılımı

<i>Değişken</i>	<i>Değer</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Cinsiyet	Kız	204	77,3
	Erkek	60	22,7
	Toplam	264	100
Sınıf Seviyesi	9. sınıf	21	8
	10. sınıf	78	29,5
	11. sınıf	42	15,9
	12. sınıf	123	46,6
	Toplam	264	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmannın çalışma grubunda 264 ortaöğretim öğrencisi yer almaktadır. Çalışma grubundaki öğrencilerin 204’ü kız, 60’ı erkektir. Ayrıca çalışma grubundaki öğrencilerin sınıf seviyelerine göre dağılımları ise; 9. Sınıf 21 öğrenci (%8,0), 10. Sınıf 78 öğrenci (%29,5), 11. Sınıf 42 öğrenci (%15,9) ve 12. Sınıf 123 öğrenci (%46,6) şeklindedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanması için Akçakın (2018) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan Matematik Öğrenmeye Yönelik Motivasyon (MÖYM) Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, “Kesinlikle katılmıyorum” (1) ile “Kesinlikle katılıyorum” (5) cevap aralığında 5’li Likert tiptedir.

Ölçek, “Öz Yeterlik” alt boyutunda 6, “Aktif Öğrenme Stratejileri” alt boyutunda 8, “Matematik Öğrenmenin Değeri” alt boyutunda 5, “Performans Amacı” alt boyutunda 4, “Başarı Amacı” alt boyutunda 5 ve “Öğrenme Ortamının Özendiriciliği” alt boyutunda 5 olmak üzere altı alt boyutta 9’u ters olmak üzere toplam 33 madde içermektedir.

Ölçek boyutlarının Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları “Öz yeterlik” faktörü için .81, “Aktif öğrenme stratejileri” faktörü için .81, “Matematik öğrenmenin değeri” faktörü için .79, “Performans amacı” faktörü için .71, “Başarı amacı” faktörü için .83, “Öğrenme ortamının özendiriciliği” faktörü için .73 olarak hesaplanmıştır (Akçakın, 2018).

Verilerin Analizi

Verilerin hangi tür testlerle analiz edileceğini belirlemek üzere normallik testi gerçekleştirilmiş. Dağılım normalliğini belirlemek için basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiş, basıklık değerinin $-0,263$ çarpıklık değerinin $-0,001$ olduğu görülmüştür. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile $+1$ arasında olması halinde verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir (Hair, Black, Babin, Anderson ve Tatham, 2013). Bu tespate dayalı olarak veri analizlerinde parametrik testlerden olan t testi ve ANOVA testi yapılmasına karar verilmiştir.

Elde edilen bulguların yorumlanmasında değişkenler arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını belirlemek üzere de .05 anlamlılık düzeyi ölçüt olarak kabul edilmiştir.

Katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri cevapların hangi katılım düzeyinde ve aritmetik ortalama değerinde ve yorumlama düzeyinde kabul edildiği Tablo 2’de aktarılmıştır.

Tablo 2: Öğrenci cevaplarından elde edilen aritmetik ortalama ve düzey tablosu

<i>Katılım düzeyi</i>	<i>Cevap</i>	<i>Puan aralığı</i>	<i>Düzye</i>
1	Kesinlikle katılmıyorum	1,00 – 1,80	Çok düşük
2	Katılmıyorum	1,81 – 2,60	Düşük
3	Kararsızım	2,61 – 3,40	Orta
4	Katılıyorum	3,41 – 4,20	Yüksek
5	Kesinlikle katılıyorum	4,21 – 5,00	Çok yüksek

Tablo 2’de görüldüğü gibi ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyon düzeyleri, cevaplarının analizi sonucunda elde edilen bulguların değerlendirilmesi ve yorumlanmasında; 1,00-1,80 aritmetik puan aralığı “Çok düşük”, 1,81-2,60 puan aralığı “Düşük”, 2,61-3,40 puan aralığı “Orta”, 3,41-4,20 puan aralığı “Yüksek” ve 4,21-5,00 puan aralığı “Çok yüksek” olarak kabul edilecek ve yorumlanacaktır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırma amaçları kapsamında ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyonlarına ilişkin olarak elde edilen cevapların analiz edilmesiyle birlikte ulaşılan bulgular bu bölümde yer almaktadır.

Ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyon düzeyleri bağlamında elde edilen bulgular Tablo 3'te aktarılmıştır.

Tablo 3: Ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye ilişkin motivasyon düzeyleri

Ölçek Boyutları	n	\bar{x}	ss
Öz Yeterlik	264	3,28	,644
Aktif Öğrenme Stratejileri		4,00	,652
Matematik Öğrenmenin Değeri		3,74	,797
Performans Amacı		3,40	,908
Başarı Amacı		4,40	,628
Öğrenme Ortamının Özendiriciliği		3,31	,908
Ölçek Genel		3,71	,408

Tablo 3'te görüldüğü gibi öğrenci cevaplarına göre; öğrencilerin matematik öğrenmeye ilişkin motivasyonları ölçek genelinde yüksek düzeydedir ($\bar{x} = 3,71$). Ölçeğin "Öz Yeterlik" boyutu ($\bar{x} = 3,28$), "Performans Amacı", boyutu ($\bar{x} = 3,40$) ve "Öğrenme Ortamının Özendiriciliği" boyutu ($\bar{x} = 3,31$) orta düzeydedir. "Aktif Öğrenme Stratejileri" boyutu ($\bar{x} = 3,40$) ve "Matematik Öğrenmenin Değeri" boyutu ($\bar{x} = 3,74$) yüksek düzeydedir. Ölçeğin "Başarı Amacı" boyutu ise ($\bar{x} = 4,40$) aritmetik ortalama ile çok yüksek düzeydedir.

Ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyon düzeylerinin öğrencilerin cinsiyetlerine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular Tablo 4'te aktarılmıştır.

Tablo 4: Ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye ilişkin motivasyon düzeylerinin cinsiyet faktörüne bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını gösterir t-Testi

Boyut	Cinsiyet	n	\bar{x}	Ss	Sh	t testi		
						t	df	p
Öz Yeterlik	Kız	204	3,21	,611	,042	-3,20	262	,002
	Erkek	60	3,51	,704	,091			
Aktif Öğrenme Stratejileri	Kız	204	3,95	,667	,046	-1,86	262	,063
	Erkek	60	4,13	,580	,074			
Matematik Öğrenmenin Değeri	Kız	204	3,69	,707	,049	-1,75	76	,084
	Erkek	60	3,94	1,03	,133			
Performans Amacı	Kız	204	3,33	,819	,057	-2,19	78	,031
	Erkek	60	3,67	1,13	,145			
Başarı Amacı	Kız	204	4,45	,541	,037	2,07	73,9	,041
	Erkek	60	4,22	,841	,108			
Öğrenme Ortamının Özendiriciliği	Kız	204	3,40	,807	,056	2,57	77,1	,012
	Erkek	60	3,00	1,140	,147			
Ölçek Genel	Kız	204	3,69	,367	,025	-1,09	76,7	,278
	Erkek	60	3,77	,524	,067			

Tablo 4'de görüldüğü gibi araştırmaya dahil olan ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye ilişkin motivasyon düzeyleri öğrencilerin cinsiyetlerine bağlı olarak "Aktif Öğrenme Stratejileri", "Matematik Öğrenmenin Değeri" alt boyutları ve ölçek genelinde farklılaşma göstermezken "Öz Yeterlik", "Performans Amacı", "Başarı Amacı" ve "Öğrenme Ortamının Özendiriciliği" alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı sayılabilecek düzeyde farklılaşmaktadır ($p < 0.05$).

Ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyon düzeylerinin öğrencilerin devam ettikleri sınıf seviyelerine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular Tablo 5'te aktarılmıştır.

Tablo 5: Ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye ilişkin motivasyon düzeylerinin sınıf seviyesi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösterir ANOVA Testi

f, \bar{x} ve SS değerleri					ANOVA Sonuçları						
Boyut	Sınıf	n	Ort.	S.Sap.	Var.K.	So	df	\bar{x}	f	p	Fark
Öz Yeterlik	a) 9	21	3,45	,338	G. Arası	10,472	3	3,491	9,18	<,00	a>d
	b) 10	78	3,48	,534	G. İçi	98,852	260	,380			b>d
	c) 11	42	3,45	,339	Toplam	109,325	263				c>d
	d) 12	123	3,07	,756							
Aktif Öğrenme Stratejileri	a) 9	21	4,16	,190	G. Arası	1,556	3	,519	1,22	,302	
	b) 10	78	4,07	,638	G. İçi	110,288	260	,424			
	c) 11	42	3,99	,613	Toplam	111,844	263				
	d) 12	123	3,92	,717							
Matematik Öğrenmenin Değeri	a) 9	21	3,80	,709	G. Arası	1,716	3	,572	,897	,443	
	b) 10	78	3,85	,600	G. İçi	165,683	260	,637			
	c) 11	42	3,75	,769	Toplam	167,399	263				
	d) 12	123	3,66	,921							
Performans	a) 9	21	3,28	,633	G. Arası	,468	3	,156	,187	,905	

Amacı	b) 10	78	3,42	,884	G. İçi	216,725	260	,834			
	c) 11	42	3,46	,805	Toplam	217,193	263				
	d) 12	123	3,40	,999							
Başarı Amacı	a) 9	21	4,65	,304	G. Arası	3,963	3	1,321	3,43	,018	a>b
	b) 10	78	4,26	,624	G. İçi	99,952	260	,384			
	c) 11	42	4,57	,470	Toplam	103,915	263				c>b
	d) 12	123	4,39	,695							a>d
Öğrenme Ortamının Özendiriciliği	a) 9	21	3,31	,101	G. Arası	2,411	3	,804	,974	,405	
	b) 10	78	3,24	,796	G. İçi	214,499	260	,825			
	c) 11	42	3,52	1,12	Toplam	216,911	263				
	d) 12	123	3,28	,963							
Ölçek Genel	a) 9	21	3,81	,322	G. Arası	1,414	3	,471	2,88	,036	
	b) 10	78	3,75	,385	G. İçi	42,517	260	,164			
	c) 11	42	3,81	,392	Toplam	43,931	263				b>d
	d) 12	123	3,64	,431							c>d

Tablo 5’de görüldüğü gibi ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye ilişkin motivasyon düzeyleri sınıf seviyesi değişkenine göre “Aktif Öğrenme Stratejileri”, “Matematik Öğrenmenin Değeri”, “Performans Amacı” ve “Öğrenme Ortamının Özendiriciliği” alt boyutlarında farklılaşma göstermezken “Öz Yeterlik” ve “Başarı Amacı” alt boyutları ile ölçek genelinde istatistiksel olarak anlamlı sayılabilecek düzeyde farklılaşmaktadır ($p < 0.05$).

Hangi sınıf seviyeleri arasında farklılaşma görüldüğünü tespit etmek üzere gerçekleştirilen post hoc analizi sonuçlarına göre “Öz Yeterlik” alt boyutunda görülen farklılaşmada 9. 10. ve 11. Sınıfa devam eden öğrencilerin 12. Sınıfa devam eden öğrencilerden daha yüksek ortalamaya sahip oldukları saptanmıştır. “Başarı Amacı” alt boyutundaki farklılaşmada ise 9. sınıfa devam edenlerin 10. Sınıfa ve 12. Sınıfa devam edenlerden, 11. Sınıfa devam eden öğrencilerin 10. Sınıfa devam eden öğrencilerden daha yüksek puana sahip oldukları belirlenmiştir. Son olarak ölçek genelinde görülen farklılaşmada ise hem 10. Sınıfa devam edenlerin hem de 11. Sınıfa devam eden öğrencilerin 12. Sınıfa devam eden öğrencilerden daha yüksek puana sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde toplanan verilerin analizlerine bağlı olarak elde edilen bulgular ışığında ulaşılan sonuçlara, alanyazın tartışmalarına ve bu çerçevede geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

Araştırmada ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyonları saptanmıştır. Buna göre ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyonları ölçek genelinde yüksek düzeydedir. Öz Yeterlik boyutu, Performans Amacı boyutu ve Öğrenme Ortamının Özendiriciliği boyutu orta düzeyde; Aktif Öğrenme Stratejileri boyutu ve Matematik Öğrenmenin Değeri boyutu yüksek düzeydedir. Başarı Amacı alt boyutu ise çok yüksek düzeydedir. Ulaşılan bu sonuçlar öğrencilerin matematik dersinde iyi not alma, işlenen konulara dönük kendisine güvenme, öğretmenin ve diğer öğrencilerden kabul görme halinde matematik öğrenmeye yönelik yüksek düzeyde motivasyon taşıdıklarını işaret etmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin matematik öğrenmeye dönük başarılı sonuçlara ulaşılması için öğrencilerin cesaretlendirilmeleri ve öğretmen ile arkadaşları tarafından fikirlerine değer verilmesinin sağlanması gerekmektedir denilebilir. Yine buradan hareketle öğrencilerin matematik öğrenmeye ilişkin öz yeterlik algılarının geliştirilmesine dönük uygulamaların gerçekleştirilmesi ve öğretmen tutumlarının daha olumlu yönde geliştirilmesine önem ve öncelik verilmelidir. Suiçmez (2019) araştırmasında benzer sonuçlar elde etmiş ve öğrencilerin matematik öğrenmeye ilişkin gelişimlerinin sağlanması açısından öğrencilerin motivasyonlarının artırılmasına dönük planlamalar yapılmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Araştırmada ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyonlarının cinsiyet değişkenine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre; ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyonları öğrencilerin cinsiyetlerine bağlı olarak Öz Yeterlik, Performans Amacı, Başarı Amacı ve Öğrenme Ortamının Özendiriciliği alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı sayılabilecek düzeyde farklılaşmaktadır. Öz Yeterlik ve Performans Amacı alt boyutlarında erkek öğrencilerin aritmetik ortalamaları daha yüksek iken Başarı Amacı ve Öğrenme Ortamının Özendiriciliği alt boyutlarında kız öğrencilerin ölçekten elde ettikleri aritmetik ortalamaları daha yüksektir. Bu sonuca benzer ve destekler nitelikte bir çalışma Suiçmez (2019)’in Lise öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyonları ile matematiksel ilişkilendirme öz-yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi araştırmasıdır. Bu çalışmada da kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha yüksek aritmetik ortalama elde ettikleri görülmektedir. Alanyazın araştırmalarında cinsiyet faktörünün motivasyon düzeyine etki eden bir değişken olduğu görülmektedir. Yılmaz (2021) çalışmasında, Matematik Motivasyon Ölçeğinden alınan puanların cinsiyet faktörüne bağlı olarak incelenmesi neticesinde istatistiksel olarak anlamlı sayılabilecek düzeyde farklılaşma olmamasıyla birlikte kız öğrencilerin elde ettikleri ortalamaların erkek öğrencilerin elde ettikleri ortalama puanlardan daha yüksek olduğu sonucuna

ulaşmıştır. Süren (2019) de araştırmasında cinsiyet değişkeninin matematik motivasyonuna etkisinin anlamlı sayılabilecek düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Yaşar, Çermik ve Güner (2014) araştırmalarında bu sonuçlardan farklı olarak matematik dersine ilişkin öğrenci tutumlarının cinsiyet faktörüne bağlı olarak farklılaşmadığını saptamışlardır. Sonuca bağlı görülen bu farklılık araştırmaların çalışma gruplarının farklılıklarından kaynaklanmaktadır denilebilir. Matematik öğrenmeye ilişkin unsurların, motivasyonun ve akademik başarı ilişkisinin incelendiği araştırmalarda sıklıkla ele alınan değişkenlerden birinin cinsiyet faktörü olduğu görülmektedir (Sarı ve Ekici, 2018). Araştırmalarda öğrencilerin matematik motivasyonu ve cinsiyet faktörü ilişkisinin farklı sonuçlarla ortaya konulması belirlenen çalışma grubu, kültürel farklılıklar, sosyo ekonomik düzey, toplumda cinsiyete bağlı olarak taşınan rol ve sorumluluklar ve kendini gerçekleştirerek kabul görme unsurlarıyla açıklanabilir. Araştırma bulgularına dayalı olarak öğrencilerin matematik öğrenmeye ilişkin motivasyonlarını artırmak üzere öğrencilere dönük matematik öğrenmenin gerekliliği ve üst öğrenime geçişle birlikte sosyal yaşamadaki kazanımları hakkında bilgilendirmeler yapılmalı, matematiğin sadece bir ders olmadığına dönük algı ve bilinç oluşturulmalıdır.

Araştırmada ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyonlarının öğrencilerin devam ettikleri sınıf seviyelerine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre; ortaöğretim öğrencilerinin matematik öğrenmeye ilişkin motivasyon düzeyleri sınıf seviyesi değişkenine göre Aktif Öğrenme Stratejileri, Matematik Öğrenmenin Değeri, Performans Amacı ve Öğrenme Ortamının Özendiriciliği alt boyutlarında farklılaşma göstermezken Öz Yeterlik ve Başarı Amacı alt boyutları ile ölçek genelinde istatistiksel olarak anlamlı sayılabilecek düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. 9. 10. ve 11. Sınıfa devam eden öğrencilerin Öz Yeterlik alt boyutunda 12. Sınıfa devam eden öğrencilerden daha yüksek ortalamaya sahip oldukları saptanmıştır. Başarı Amacı alt boyutun 9. sınıfa devam edenlerin 10. Sınıfa ve 12. Sınıfa devam edenlerden, 11. Sınıfa devam eden öğrencilerin 10. Sınıfa devam eden öğrencilerden daha yüksek puana sahip oldukları belirlenmiştir. Son olarak 10. ve 11. Sınıflara devam edenlerin ölçek genelinde 12. Sınıfa devam eden öğrencilerden daha yüksek puana sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Gündüz Çetin (2020) araştırmasında ortaöğretim öğrencilerinin matematik dersine dönük motivasyonel inançlarının sınıf seviyesi değişkenine bağlı olarak farklılaşma gösterip göstermediğini saptamaya çalışmış ve elde edilen bulgular çerçevesinde ölçeğin bazı alt boyutlarında sınıf seviyesine bağlı olarak farklılaşmalar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu farklılaşma saptamasının dayanağı 9 sınıf öğrencilerinin diğer sınıf seviyesindeki öğrencilerden daha yüksek aritmetik ortalama puan elde etmiş olmalarıdır. Nitel yöntemle gerçekleştirdiği araştırmalarında Can Yurt ve Gündoğdu (2022), matematik dersinde dönük başarılı olama inancının 9 sınıfa devam eden öğrencilerde 10 sınıfa devam eden öğrencilerden daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Bu sonuçla birlikte 9 sınıf öğrencilerinin matematik dersinin problem çözmekle sınırlı olduğu algısına sahip oldukları, 10. Sınıf öğrencilerinin ise matematik dersini soyut ve karmaşık buldukları için başarılı olamayacaklarına dönük bir inanişe sahip oldukları saptanmıştır. Öğrencilerin matematik dersine ilişkin sınıf seviyesine göre farklı algı lara sahip oldukları söylenebilir. Tüm bunlarla birlikte temelde öz yeterlik inancına sahip olmak, başarılı sonuçlar elde etmek bir sonraki öğrenme sürecine ilişkin olumlu bir yaklaşım ve motivasyon içerisinde olmaya kaynaklık etmektedir denilebilir. Dolayısıyla öğrencilerin matematik dersine yönelik motivasyonlarının artırılmasına dönük olarak öğrencilere başarılı akademik yaşantılar edindirme konusunda öğretmenlerin daha titizlikle davranmaları önerilmektedir. Öğrenme öğretme sürecinin ana aktörü olan öğretmenlerin öğrencileri tanıma, sınıf ve yaş seviyelerine bağlı olarak karakteristik özelliklerini keşfetmeye çalışmaları ve bireysel farklılıkları dikkate alarak matematik dersi öğretim sürecini düzenlemeleri, uygun öğretim yöntem ve stratejileri kullanmaları önerilmektedir

KAYNAKÇA

- Akbaba, S. (2006). Eğitimde motivasyon. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi(13), 343-361.
- Akçakın, V. (2018). Matematik öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(1), 259-277.
- Aktan, S. ve Tezci, E. (2013). Matematik motivasyon ölçeği (MMÖ) geçerlik ve güvenilirlik çalışması. International Journal of Social Science, 6(4), 57-77.
- Ayan, A. (2014). Ortaokul öğrencilerinin matematik özyeterlik algıları, motivasyonları, kaygıları ve tutumları arasındaki ilişki. Yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Can Yurt, E. ve Gündoğdu, K. (2022). Hocam, ne işimize yarayacak bu matematik? International Journal of Science and Education, 5(3), 218-234.

- Gündüz Çetin, İ. (2020). Ortaöğretim öğrencilerinin matematik umutsuzluunu yordayan değişkenler: matematik kaygısı, matematiğe yönelik motivasyonel inançlar, matematik başarıları (Köşk ilçesi örneği). Yüksek lisans tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. ve Tatham, R. L. (2013). *Multivariate Data Analysis*. Pearson Education Limited.
- İspir, O. A., Ay, Z. S. ve Saygı, E. (2011). Üstün başarılı öğrencilerin özdüzenleyici öğrenme stratejileri, matematiğe karşı motivasyonları ve düşünme stilleri. *Eğitim ve Bilim*, 36(162), 235-246.
- Kara, Y. (2021). Ortaokul öğrencilerinin matematik motivasyonları, tutumları ve başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kesici, A. (2018). Lise öğrencilerinin matematik motivasyonunun matematik başarılarına etkisinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(2), 177-194.
- Kutluca, T. ve Akın, F. M. (2014). Dört kefli cebir terazisi somut materyali yardımı ile tamsayılar konusunun öğretimi. *Elementary Education Online*, 13(1), 17-26.
- Oflaz, G. (2018). Cebire yönelik geliştirilen tutum ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(3), 1960-1970.
- Sarı, M. H. ve Ekici, G. (2018). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin matematik başarıları ile aritmetik performanslarını etkileyen duyuşsal değişkenlerin belirlenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1562-1594.
- Suiçmez, İ. (2019). Lise öğrencilerinin matematik öğrenmeye yönelik motivasyonları ile matematiksel ilişkilendirme öz-yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi. KKTC Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kıbrıs.
- Süren, N. (2019). Kaygı ve motivasyonun matematik başarıları üzerine etkisinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Taşdemir, C. (2022). Bilişsel motivasyon teorilerine dayalı olarak lise öğrencilerinin matematik motivasyon düzeylerinin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*(41), 13-28.
- Yaşar, M., Çermik, H. ve Güner, N. (2014). Türkiye'deki lise öğrencilerinin matematik dersine ilişkin tutumları ve bu tutumlarını etkileyen faktörler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 47(2), 41-64.
- Yılmaz, H. (2021). Öğrencilerin öğretim sürecine yönelik algıları ile matematiksel motivasyon ve akademik başarı ilişkisi. Yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Yöndem, Z. D. ve Taylı, A. (2021). Bilişsel gelişim ve dil gelişimi. A. Kaya (Dü.) içinde, *Eğitim psikolojisi içinde* (13 b., s. 73-118). Ankara: Pegem Akademi.

Kur'ân'da İnkârcı Bir İnsan Tipolojisi: Mücrim

A Typology of an Unbelieving Person in The Qur'an: The Guilty

ÖZET

Allah-insan iletişimin en son ve evrensel örneği olan Kur'ân, inananlar açısından doğru bir şekilde anlaşılmalı ve pratiğe dönüştürülmek için gönderilmiştir. Kur'ân'ı doğru anlamamanın yollarından birisi kullandığı inançla ilgili kavramları anlamaktır. Kur'ân hiç şüphesiz ki bir Müslüman için gerekli olan dinin inanç, ibadet ve ahlakla ilgili temel esaslarını ortaya koymuştur. Bunlar içerisinde en temel ve öncelikli olanı ise inanç esaslarıdır. İnanç esasları sağlam bir zemine oturtulmadan, sahih bir biçimde anlaşılmadan, yerine getirilecek olan ibadetler ve kuşanılacak ahlaki meziyetlerin de doğru ve sağlam olması mümkün gözükmemektedir. İnanç esaslarıyla ilgili olarak nelere inanılması gerektiğini açıkça ortaya koyan Kur'ân, bunun karşısında inançsızlık veya inkârcılık anlamına gelen durumlara karşı da mü'minin dikkatli olması gerektiğini belirtmiştir. Küfür, şirk, nifak gibi eylemler ve bu eylem tarzlarını benimseyen kâfir, müşrik ve münafıklardan gelecekte zararları sağla da kendisini hem dünyevî hem de uhrevî açıdan korumuş olacaktır. Bu çalışmada inkârcı insan tipolojisini ifade eden mücrim kavramı, Kur'ân perspektifinden ele alınacaktır. Doğrudan ilişkili olduğu kavramlarla ilişkisi ortaya konulacak, inançları, davranış biçimleri, ahlaki özellikleri ve yaşadıkları toplumlara etkileri açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, İnsan, Mücrim, İman, İnkâr.

ABSTRACT

The Qur'an, which is the last and universal example of God-human communication, was sent for believers to first be understood correctly and then put into practice. One of the ways to understand the Qur'an correctly is to understand the concepts related to the faith it uses. The Qur'an has undoubtedly revealed the basic principles of religion, which are necessary for a Muslim, regarding belief, worship and morality. The most basic and primary among these are the principles of belief. It does not seem possible for the prayers to be performed and the moral virtues to be acquired to be correct and sound without the fundamentals of belief being placed on a solid ground and understood properly. The Qur'an, which clearly reveals what should be believed about the principles of belief, states that a believer should be careful against situations that mean disbelief or denial. He revealed the effects of acts such as blasphemy, polytheism, and hypocrisy, and the effects of unbelievers, polytheists and hypocrites, who adopted these forms of action, in belief, behavior, and society, and expressed it with what kind of result in the Hereafter. While the concepts related to faith provide positive benefits to the believer in the fields of belief, worship and morality, they present a negative situation for the unbelievers. The criminal, who expresses the crime and its perpetrator, also has a negative feature related to belief and is one of the concepts that are mentioned a lot in the Qur'an. From the Qur'anic perspective, crime is a creed, practical and moral condition that causes the person who commits a crime and sin to perish in this world, and causes him to experience the torment of Hell eternally in the hereafter. The believer who understands the content of this concept and what it means will fulfill one of his responsibilities, the last revelation. At the same time, the person who has these qualities will protect himself from the harm that may come from groups and communities, both in the worldly and in the otherworldly way. In this study, the concept of criminal, which expresses the denier human typology, will be discussed from the perspective of the Qur'an. Its relationship with the concepts it is directly related to will be revealed, their beliefs, behavior patterns, moral characteristics and their effects on the societies they live in will be explained.

Keywords: Quran, Human, Guilty, Faith, Denial

GİRİŞ

İnsanlığa gönderilen son ilahi kitap Kur'ân, mesajlarını kabul edip etmeme açısından muhataplarını genel anlamda “mü'min/inanan” ve “kâfir/inkâr eden” şeklinde isimlendirir. Bu isimlendirmeler anlam bakımından hem bireyleri hem de toplulukları içerisine alacak biçimde kullanılmaktadır. İnananları ifade ederken mü'min ve müslim kavramları kullanılırken (Tâhâ 20/74-75; Hac 22/78; el-Kalem 68/35), özellikle inkârcılar hakkında lafızları farklı olmakla birlikte, anlam bakımından aynı içeriğe sahip olan çok farklı kavramlar zikredilmektedir. İman, olumlu ve övülecek ahlaki özelliklerin merkezinde yer alırken, küfür olumsuz ve kınanmayı gerektirecek bütün vasıfların odağında bulunmaktadır. Aslında iki zıt kutbu ifade eden iman ve küfür, birbirine temelden karşıt olan insani nitelikleri ahlaki iki kutba ayırmaktadır. İman ve küfür ikilemi, Kur'ân'ın başından sonuna kadar kullanılmakla birlikte, aynı zamanda İslâm ahlak sisteminin farklılığını da gözler önüne sermektedir.

Halil Öztürk ¹

How to Cite This Article
Öztürk, H. (2023). “Kur'ân'da İnkârcı Bir İnsan Tipolojisi: Mücrim” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7703-7718. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.71111>

Arrival: 17 June 2023
Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doç. Dr. Yozgat Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kalam ve İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Yozgat, Türkiye. ORCID:0000-0001-8356-6357

Kur'ân'ın esas gayelerinden birisi yeryüzünde adil ve ahlaki ilkeler ışığında yaşanabilir bir toplumsal düzeni oluşturmaktır. Toplumunu meydana getiren fertlerin doğru bir din ve dünya algısı, dayandıkları ilkelerle doğru orantılıdır. İnsanların diğer insanlarla ilişkilerindeki tutarlı ve dengelilik ölçüsü iç dünyasındakiyle doğru orantılıdır. İnanç ve amel bakımından dengeli olanlar yaşadıkları topluma büyük katkı sunmakta, insanı yaşadığı toplumda rol-model konumuna getirmektedir. Bu konumda olan insanlar sadece olumlu yönde davranış sergileyenler açısından değil, olumsuz yönde bir yaşam tarzı benimseyenler açısından da örnek alınabilmektedir (Yücedoğru, 2012: 2).

Kur'ân bize toplumun önüne geçip onlara önderlik yapanların gittikleri istikamet açısından olumsuz ve olumlu olmak üzere iki kısma ayrıldıklarını göstermektedir. Birinci grupta, önderlik ettikleri toplumu helake sürükleyen, dünya ve ahiretlerini heder eden yanlış fikir ve inanç sistemlerinin fikir babalarının sıfatlarından bahseder. Bunlar arasında müstebkir, mütref, mele', ekâbir, sâdât, batâr, eşîr vb. yer almaktadır. Müstebkirler bir toplumdaki önderler olup, Allah'a ihtiyaç duymaksızın isyankâr bir tutum takınarak başkalarını küçük görenlerdir (Altıntaş, 1995: 179-180). Mütref, bol nimetler içerisinde yüzen, nimet sebebiyle şımaran, bu nimetleri kendi zevk ve sefalari için kullanan, hayatında ahlaki endişelere yer vermeyen grubu ifade eder (Turgay, 2007: 76; Esed, 2016: 231). Mele', toplumun ileri gelenleri, eşrafı, otorite sahipleri, idarecileri, aynı görüş etrafında birleşen ve üst düzey yönetme kabiliyetine sahip topluluğu ifade etmektedir (el-A'râf 7/60; Akyüz, 1998: 191; Tözluyurt, 2015: 809). Ekâbir, ülkenin büyükleri, ileri gelenleri anlamındadır (el-En'âm 6/123). Batâr, nimet içerisinde şımaranları, haddi aşanları ifade etmekte olup (el-Kasas 28/58) mütref kelimesiyle yakın anlamlıdır. Eşîr ise, kendini beğenmiş, şımarık, üstünlük taslayan, taşkın, mağrur ve küstah kimseleri ifade etmektedir (el-Enfâl 8/47; el-Kamer 54/23-26). Bu önderlerin ortak yanı, kendilerini buldukları toplum içerisinde üstün, itaat edilmesi gereken liderler olarak görmeleri, sahip oldukları makam, mal ve imkânları kendi üstünlükleri ve çabaları sonucunda elde ettiklerini düşünerek zayıf, güçsüz ve muhtaç kimselerle paylaşmamalarıdır. Ayrıca kendilerini müstağni görerek kibire düşmeleri ve kendilerini tanrı yerine koymaları da bu tiplerin en bariz sıfatlarındandır. Ayrıca bunlar dini, siyasi ve sosyal açıdan da oldukça tutucudurlar. Kendilerini uyaranları sapıklıkla, kirli olmakla suçlarlar ve tehdit ederler.² Atalarının yolunu takip etmede oldukça hırslıdırlar. Toplumlarında yerine getirdikleri işlevleri ise danışma, karar alma mercii olup yeri geldiğinde de şiddet ve tehdite başvurmalarıdır (Akyüz, 1998: 190-196).

Kur'ân şahıs planında da müşahhas örnekler vererek Firavun, Nemrut, Kârûn, Hâmân, Bel'am'a yer vermektedir. Firavun ve Nemrut yönetici anlamında siyasi ve dini bir figür olup, geleneğe karşı çıkan peygamber ve davetçilere zulmeden bir diktatörünü ifade eder. Tarihsel kimlikleriyle Hz. Musa ve Hz. İbrahim'e karşı, kıyamete kadar ise, sembolik bakımdan kötülüğün sembolüdürler. Hâmân, Bel'am ve Kârûn ise, yöneticilere bürokratik tecrübe, din, kültür ve maddi imkânları ile destek çıkan ve buldukları konumun muhafazasını saylayan tiplerdir (Öztürk, 2015: 40-43). Bunlar şımarıklık, kaptis ve kibirleri sebebiyle hem kendilerini hem de yönettikleri toplumlarını helake sürüklemişlerdir. Saptırıcı önderlerin en hususi özelliği "cehennem ateşine çağırma"dır" (el-Kasas 28/41). Bu liderlere ahirette halklarının lanet edeceği ve azaplarının kat kat olmasını talep edecekleri şöyle ifade edilmektedir: "Ey rabbimiz! Bizi bu duruma kim düşürdüysen cehennemde ona kat kat azap çektir." (Sâd 38/61). Bu tip önderlerin kendilerinden başka hiç kimsenin hayatını önemsemedikleri, kurmuş oldukları düzenlerinin bozulmasını hissettikleri anda onu koruma uğruna diğer insanların hayatını altüst ettikleri, hayatlarını cehenneme çevirecek bir takım uygulamalar içerisine girdiklerini Allah Firavun örneği üzerinden vermektedir: "Hani Musa kavmine: Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Sizi azabın en kötüsüne uğratan firavun ailesinden kurtarmıştı. (Onlar) erkek çocuklarınızı kesiyor, kız çocuklarınızı hayatta bırakıyorlardı. Bu zulümlerden kurtulmanız size Rabbinizin büyük bir nimetiydi." (İbrahim 14/6).

Topluma önderlik yapanların insanları hakikatten engellemesi, fiziki açıdan baskı, kültürel bakımdan istila veya beyin yıkama yönüyle olabilir. Ancak bunlar mutlak anlamda değil sebep olma açısındandır. Birey veya toplumun sapması bütünüyle kendi tercihi ve ihtiyarıdır. Aynı şekilde insanlar tevhit mücadelesi boyunca kendi çağlarındaki peygamberler ve kitaplara kulak verip iradesini o yönde kullanmak suretiyle hidayeti, kurtuluşu tercih etmişlerdir. Burada sorumluluk, hidayeti tercih etme bakımından olumlu anlamda veya sapıklığı seçme açısından olumsuz anlamda sebeplere ait olduğu gibi bizzat o kişiye de aittir (Altıntaş, 1995: 298).

İnsanın iyiye, doğruya, güzele ulaşmasının engellenmesi psikolojik etkenlerden meydana geldiği gibi, toplumsal etkenler sebebiyle de olmaktadır. Hevâ (en-Necm 53/23), zan (el-A'râf 7/71; el-Mü'min 40/35-36), atalar kültürü,³ dünya sevgisi (el-Mücadele 88/17) ve acelecilik (Yûnus 10/39) gibi fitratında bulunan kötü özellikler sebebiyle

² Hz. Nûh, kavmini uyardığında, toplumun önde gelenleri "Biz senin apaçık sapıklık içinde olduğunu görüyoruz" (el-A'râf 7/60) diyerek uyarılmaya tahammülleri olmadığını ve kendilerine doğrunun, güzelin, iyinin hatırlatılmasına ihtiyaç duymadıklarını göstermektedirler.

³ Dini anlamda önemli bir konumda yer alan atalar kültürü, geçmişten geleceğe nesilleri birbirine bağlayan ve etnik bilincin güçlü bir biçimde devamlılığını sağlayan bir köprü vazifesi görmektedir. Bu sebeple inanmayanlar için ataların yolunu takip etmek, maziye müstakbele bağlaması bakımından vazgeçilmez bir durumdur. Bunlara göre, benimsenmiş oldukları inancın hak ve doğru olması akla, kalbe ve vicdana uymasına değil, ataların izinde gitmesine göre ölçülürdü. Bk. Mehmet Tözluyurt, *Kur'an Gelenek İlişkisi* (Ankara: İlahiyât Yayınları, 2020), 68.

hidayetten uzaklaşabilir. Çünkü insanda bulunan nefis, sürekli kötülüğü emretmekte (Yûsuf 12/53) ve fısıltılarla telkinde bulunarak (Kâf 50/16; en-Necm 53/23) insanı günaha yönlendirmektedir. Ancak insanın fitratında bu hasletlerin bulunması onun bunlarla mücadele edemeyeceği anlamına gelmez. Bizatihi mücadele edecek ve bunların üstesinden gelebilecek donatılara sahiptir. Yukarıda sayılan nitelikteki grup ve şahıslar ise sosyolojik bakımdan insanların hidayet engelleridir (Altıntaş, 1995: 151-193).

Toplumlara önderlik ve rehberlik yapan ikinci grup peygamberlerdir. Allah insanları içerisine düştükleri karanlıklardan aydınlığa çıkarmak (İbrahim 14/5), güzel örneklik anlamında (el-Ahzâb 33/21; el-Mümtehin 60/4, 6) rol-model olması bakımından peygamberler göndermiştir. Bu peygamberler kendisine gönülden bağlı olanlara karşı çok merhametli, düşkün, üzerlerine titremekte ve başlarına bir sıkıntı gelmesinden dolayı ızdırap duymaktadırlar (et-Tevbe 9/128). Peygamberler insanları buldukları kötü durumdan çıkarmak için tebliğe başlayınca toplumlarının ileri gelenlerinin sert muhalefetiyle karşılaşmıştır. Bu muhalefetin Hz. Peygamber özelinde meseleye yaklaşıldığında zihni, siyasi, sosyal, ahlaki, ekonomik ve geleneksel olduğu görülmektedir. Onun getirdiği mesajın özü, toplumda var olan dini hastalığı tedavi etmek olmakla birlikte, diğer hastalıkların da tedavi edilmesini gerekli kılıyordu. Bunun sonucu olarak karşı konulan muhalefet de farklı şekillerde ortaya çıkmıştır (Watt, 2020: 177-180).

İnsanlık tarihine bakıldığında hidayet rehberlerinin bütün güçleriyle toplumları ıslah etme çabalarının ve davet çalışmalarının karşısına sadece kendi şahsi menfaat ve kazançlarını korumak için hareket eden seçkin sınıf çıkmıştır. Bu sınıflar kitleleri yönlendirerek sahip oldukları imtiyazlı durumu kaybetmek istememiştir. Bunu da korkutma (eş-Şuarâ 26/49), menfaat sağlama (Nûh 71/21), şüpheler uyandırma (el-Mü'minûn 23/24-25; eş-Şuarâ 26/153-154; ed-Duhân 44/14) şeklinde davranışlar içerisine girerek yapmıştır (Altıntaş, 1995: 205-220).

Kur'an iyiliğin ve özellikle de kötülüğün temsilcilerini tarihsel kimliklerinden ziyade, sembol şahsiyetleriyle ön plana çıkarmaktadır. Çünkü tarihsel kimliğin öncelenmesi, bu kişiliklerin temsil ettiği değerlerin dikkate alınmamasına ve insan yaşamında gerektiği gibi yer almamasına imkân verecektir. Kur'an'a göre önemli olan onların ibretlik yanları yani oynadıkları rol ve temsil ettikleri değerler adına yapmış oldukları faaliyetlerdir. Bu sebeple şerrin temsilcilerinde olduğu gibi hayrın temsilcileri olan peygamberlerin –Hz. Muhammed hariç- tarihsel kişiliğine dair bilgilerimiz kesin değil ve mezarları dahi bilinmemektedir (Öztürk, 2015: 37-38).

İnsanlık tarihi iyi ile kötünün kavgasına şahittir. Bu durum kıyamete kadar devam edecektir. İyiliğin öncü temsilcileri peygamberler iken, kötülüğün temsilcileri tarihsel süreç içerisinde isimleri ve unvanları farklı olsa da icraatları aynı olan, zalim, haksızlık eden, elde ettiği imkânlarla şımaran, ikiyüzlü, menfaatperest, konumunu kaybetmemek için bütün gücüyle zulüm düzenine arka çıkanlardır. Kur'an bunların dünyada uğradıkları akıbetin nasıl olduğunu, ahirette de düşecekleri durumu açıkça ifade etmektedir. Yeryüzünde iyilik ve güzelliklerin yayılması, adaletin gerçekleşmesinin önünde engel olarak duran, kötülüğün, zulmün egemen olması için gayret gösteren insan tipolojisinden birisi de mücrimlerdir. Kur'an kötülüğün temsilcisi konumunda, günahın her türlüşünü işlemekten çekinmeyen bu gruptan da bahsetmektedir. Kur'an'da inkârcı insan ve toplum tipolojileri üzerinde yapılan çalışmalarda mücrim hakkında bir ansiklopedi maddesi (Arpaguş, 2020: 31/453-454) dışında herhangi bir telifin varlığı tespit edilememiştir. Bu sebeple Kur'anî kavramlardan olan mücrimin anlaşılması aynı zamanda Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı gibi, bu kavramın kapsamına giren insanların tanınması ve zararlarından korunmak inananlar için de elzemdir. Bu çalışmada mücrim kavramının Kur'an'da kullanış biçimleri, inanç durumları, davranış şekilleri, dünya ve ahirette karşılaşacakları sonuç ele alınacaktır.

MÜCRİM'İN TANIMI

م ج ر م fiili asıl olarak “ağaçtan meyveyi koparmak” anlamına gelir. رَجُلٌ جَارِمٌ ifadesi ağaçtan meyveyi toplayan, koparan kişi demektir. جَرَمٌ kökünden türeyen جَرَمٌ/cerm sözlükte “sıcaklık” anlamında olup جَرَمٌ أَرْضٌ cümlesinde yerin sıcak olma durumunu belirtir. جَرَمٌ/cirm “kocaman, devasa” anlamında olup erkek veya kadının cisminin, kalıbının büyüklüğü جَرِيمَةٌ-إِمْرَأَةٌ جَرِيمَةٌ şeklinde ifade edilir. Sesin güzelliği ve yüksekliği جَرَمٌ الصَّوْتِ şeklinde ifade edilirken, جَرَمٌ /cerreme tef'îl kalıbında tamamlamak, bitirmek anlamında olup جَرَمْنَا هَذِهِ السَّنَةَ ifadesinde senenin bitirilip tamamlandığı belirtilir. جَرَمٌ /cürm ise suç, günah, جَارِمٌ de günahkâr anlamındadır. جَرَمٌ de جَرَمٌ sahibi olmak demektir. Bu da istiare yoluyla istenmeyen, hoşlanılmayan, sevimsiz şeyler için kullanılır. إِجْرَامٌ ‘ın ism-i fail sigası olan مُجْرِمٌ ise günahkâr ve suçluyu belirtir (Ahmed, 1424/2003: 1/234-235; Ezherî, 1384/1964: 11/63-64; Abbâd, 1414/1991: 7/100; İbn Fâris, 1392/1972: 1/446; Zemahşerî, 1419/1998: 1/134-135).

Terim anlamı itibariyle İbn Manzûr (ö. 711/1311), Zeccâc'dan nakille cürmü, günahta haddi aşmak, mücrimleri ise kâfirler olarak nitelemekte, mücrim kıssalarından bahsedilen ayetlerde de bu şekilde nitelendiklerinden bahsetmektedir. Çünkü bunlar, Allah'ın ayetlerini yalanlamış ve kibirlenmişlerdir İbn Manzûr, 1419/1998: 2/258). Günah anlamına gelen çeşitli kavramları ele alan Ebü'l-Bekâ el-Kefevî (ö. 1094/1683) cürm'ü, zenb-i galiz/ağır günah, mücrimi de kâfir olarak açıklamaktadır. Bu şekilde tanımlamasına gerekçe olarak Kur'an'da mücrim

kelimesinin geçtiği her yerde kâfirlerin kastedildiğini belirtmektedir (Kefevî, 1419/1998: 41, 802). Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942) mücrimleri ‘küfürde ısrar edenler’ olarak nitelendirmektedir (Yazır, 1999: 1/293). Muhammed Esed (ö. 1900-1992) de “günahkârca davranışlar içerisinde olan” şeklinde aktarılan mücrim kavramının bilinçli ve ısrarlı bir şekilde Allah’ı inkâr eden kimseyi ifade ettiğini belirtmektedir (Esed, 2016: 231-232).

Kur’ân’da cürm dışında günah kavramını ifade eden ism, zenb, vizr, cünah ve hûb gibi farklı kelimeler kullanılmaktadır. İsm, yapana ceza gerektiren, kişiyi hayırdan engelleyen eylem ya da bunun neticesinde ortaya çıkan sorumluluk demektir. Zenb, sonu kötü olan fiil olup, mükelleften meydana gelen gayrı meşru işleri ifade etmektedir. Vizr, manevi yük ve sorumluluk anlamına gelmektedir. İsm, zenb ve vizr birbirlerinin yerine kullanılmakta olup küfür, şirk, katil ve zina gibi günahlar için de kullanılmaktadır. İnsanı haktan saptıran fiile cünâh denmektedir. Toplumsal olarak insanlar arasındaki ilişkilerde kullanılmaktadır. Hûb ise, yetim malı yiyenler için doğrudan günah anlamını ifade etmektedir. Hukuki suçu veya yanlış ve kötü fiili anlatan terimler genel olarak seyyie (sû’), hata, fuhş, hubs; haksızlık ve haddi aşmayı zulüm, israf, tuğyan, şatat; sonuç bakımından günah olup sapmayı ve bozulmayı ifade eden terimler ise dalâlet, fesat, fîsk, fücür, gay, cenef, nekb’dır. Günah sebebiyle kalpte meydana gelen olumsuz tesiri ise Kur’ân zeyğ (Âli imrân 3/7-8), reyn (el-Mutaffifin 83/14) ve kasve (el-Bakara 2/74) kelimeleriyle anlatır (Bebek, 1996: 14/282-283).

Kur’ân’da جَزَمَ /cereme kökünden türeyen kelimeler 66 yerde geçmektedir. Mücrim tekil olarak 2 yerde (Tâhâ 20/74; el-Meâric 70/11), çoğul olarak (mücrimûn-mücrimîn) 52 yerde, 1 ayette mastar olarak (إِجْرَامِي /icrâmî) (Hûd 11/35), 8 ayette farklı fiil kalıplarında ve 5 yerde de nefiy edatı olan “lâ” (لَا جَزَمَ) ile kullanılmaktadır (Abdülbâkî, 1364: 166-167). Bu yerlerdeki kullanımda mücrim kavramı genel olarak dini anlamda en büyük suçu işleyenlere yani kâfirlere ve müşriklere işaret etmektedir. Bununla birlikte şu üç anlamı bünyesinde barındırmaktadır:

a)Suç işlemek:

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلَ اللَّهِ اللَّهُ أَعْلَمَ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ “Onlara bir ayet geldiğinde, “Allah’ın elçilerine verilenin bir benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız” dediler. Allah elçiliğini kime vereceğini çok iyi bilir. Suç işleyenler, yapıp durdukları hileler sebebiyle Allah’tan bir aşağılanmaya ve çetin bir azaba uğratılacaklardır.” (el-En’âm 6/124; krş: Hûd 11/35; er-Rûm 30/47; Sebe 34/25; el-Mutaffifin 83/29). Buradaki أَجْرَمُوا fiili “suç işlediler” anlamındadır. Yalnız buradaki suç, sıradan olmayıp peygamberlik ve vahye karşı ret şeklinde gerçekleşmektedir.

De ki: Eğer onu uydurduysam suçum bana aittir. Fakat ben sizin işlediğiniz suçtan uzağım.” (Hûd 11/35). أم يقولون افتريته قل إن افتريته فعلني إجرامي وأنا بريء مما تُجرمون “De ki: Eğer onu uydurduysam suçum bana aittir. Fakat ben sizin işlediğiniz suçtan uzağım.” (Hûd 11/35). أم يقولون افتريته قل إن افتريته فعلني إجرامي “De ki: Eğer onu uydurduysam suçum bana aittir. Fakat ben sizin işlediğiniz suçtan uzağım.” (Hûd 11/35). İf’al babının mastarı mütekellim ya’sıyla birlikte kullanılarak ‘benim suçum’ anlamını ortaya koymaktadır. Bir kişinin kendisine vahiy gelmediği halde bana vahiy geliyor diyerek insanları kandırması normal bir günah olmayıp itikâdî olarak inkârı ortaya koyacak bir nitelik taşımaktadır. Bu ayette Hz. Peygambere Kur’ân’ın indirilmediğini iddia edenlerin iddialarına, böyle bir durum içerisinde olması halinde bunun sorumluluğunun büyük olduğu kendi ifadeleriyle verilmektedir.

Mekkeli kâfirlerin Kur’ân’ı kendisinin uydurduğunu söylediklerinde Hz. Peygamberin bu durumda eğer bu söz doğru ise sonucuna katlanacağını belirtmek suretiyle kendilerinin de inkâr fiilinin neticesine katlanacaklarını söylemesi, artık onların iman etmelerinden ümidini kestiğini göstermektedir (Mâtürîdî, 2005: 6/127). إجرامي ifadesi ‘sakıncalı olan şeyleri ortaya atıp işlemek’ anlamına gelmekte olup Hz. Peygamberin kendisine verilmeyen bir şeyin verildiğini söylemesinin neticesinde ortaya çıkacak olan suçun cezasını kabul ettiğini, eğer doğru ise kendilerinin işlemiş olduğu tekzip suçunun cezasının da onlara ait olduğunu ortaya koyduğunu ifade eder (Râzî, 1401/1981: 17/229).

أَفَجَعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ “Müslümanları mücrimlerle bir tutar mıyız hiç?” (el-Kalem 68/35). Burada geçen mücrimler kelimesinden kastedilen suçlulardır. Mücrimler, Müslimlerle kıyaslandığı için inanç ve davranış bakımından iki zıt kutbu ifade etmekte olup, küfür ve imanın aynı kategoride değerlendirilmeyeceğini ortaya koymaktadır.

كَالْمُجْرِمِينَ ifadesinin yeniden dirilişi inkâr edenler ve ahirette ikram edilecek nimetler konusunda mü’minlere ortak olacaklarını iddia eden grupları da kapsamına almaktadır. Yeniden dirilmeyi inkâr edenlerle iman edenlerin, dost ile düşmanın, şükreden ile nankörün birbirinden ayrıt edilmesinin aklen gerekli olduğu ortadadır. Ayrıca dost ile düşmanı, itaat edenle isyan edeni, inananla inkâr edeni bir tutmanın akıl ve hikmet bakımından da uygun olmadığı ifade edilerek dostu ve düşmana aynı karşılığın verilmesinin doğru olmadığı açıklanmaktadır (Mâtürîdî, 2005: 10/150-151).

b)Sevk etmek: “Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya sevk etmesin.” (el-Mâide 5/8; krş: el-Mâide 5/2; Hûd 11/89). Bu ve benzer ayetlerde geçen يَجْرِمَنَّ fiili sürekli olarak

nehiy/yasaklama edatıyla kullanılmak suretiyle ‘götürmeme, sevk etmeme, yönlendirmeme’ (Ali, 1422/2001: 115) anlamına gelmektedir.

c)Şüphe: *لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْأَخْسَرُونَ* “Şüphesiz ki onlar, ahirette en çok zarar-ziyana uğrayanlardır.” (Hûd 11/22; krş: en-Nahl 16/23, 62, 109; Fâtır 40/43). Kur’an’da *جَرَمَ*/cerame kelimesi daima *لَا* nefiy/olumsuzluk edatıyla kullanılarak “şüphesiz ki, şüphe yok ki” anlamına gelmektedir (Okuyan, 2015: 201-202).

Kur’an’da cürm kelimesi ‘suç işlemiş veya işlemekte olan’ anlamında mücrimleri ifade etmekte olup, mücrimlerden kastın da küfür ve şirk ehli olduğu açıktır. Örneklerden yola çıkıldığında bu durum açık bir şekilde ortaya çıkacaktır. Şöyle ki, Kur’an’da tezkîb/inkâr yani yalanlama cürm olarak nitelenir. “Eğer seni yalanlayacak olurlarsa de ki: “Rabbiniz geniş rahmet sahibidir ama onun azabı mücrimler kavminden geri çevrilmez.” (el-En’âm 6/147). İstikbâr/büyüklenme bir cürm’dür: “Küfredenlere gelince, size karşı ayetlerim okunduğunda büyüklük taslayanlar ve mücrimler kavmi sizler değil miydiniz?” (el-Câsiye 45/31; el-A’râf 7/40-41; el-Mutaffifin 83/29-32). Allah’a karşı yalan iftira atmak cürm’dür: “Allah hakkında yalan uydurandan ve O’nun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir? Şüphesiz, mücrimler kurtuluşa eremez.” (Yûnus 10/17; Hûd 11/35). Nifak aynı şekilde bir cürm’dür: “Özür beyan etmeyin. Sizler (münafıklar) iman ettikten sonra küfre saptınız. Sizden bir grubu affetsek de bir taifenizi mücrimler oldukları için azaba uğratacağız.” (et-Tevbe 9/66). Saptıranlar, haktan uzaklaştıranlar mücrimlerdir: “Bizi mücrimler saptırdılar.” (eş-Şuarâ 26/99). Dünya hayatında helak edilenler mücrimlerdir: “Ve üzerlerine dehşetli bir yağmur yağdırdık. İşte gör mücrimlerin sonunun ne olduğunu.” (el-A’râf 7/84). Ahirette de zincirlere vurularak azap olunacak olanlar mücrimlerdir. “O gün mücrimlerin –sıra halinde- zincirlere vurulmuş olduklarını göreceksin.” (İbrahim 14/49).⁴ Ayetlerdeki ifadelerde mücrimlerin yapmış oldukları fiiller ve neticede dünyada karşılaştıkları ve ahirette de karşılaşıacakları sonuç kâfirlerin durumuyla aynıdır.

Cürm kavramı hadis metinlerinde de kullanılmaktadır. Ancak bu kullanım Kur’an ile kıyaslandığında sayısal olarak ve kapsam bakımından farklılık arz etmektedir. Hadislerde mutlak manada günahı ve günahkârı ifade eden bu kullanımlara bakıldığında mü’minlerin yapmış oldukları bir takım davranışların cürm kapsamında değerlendirildiğini söylemek mümkündür.

Ahmed b. Hanbel’de (ö. 241/855) geçen ve cürm’den bahseden hadisler şöyledir: *أعظم المسلمين في المسلمين جرماً من* “Müslümanların kendi aralarında cürüm bakımından en büyüğü, haram kılınmayan bir şey hakkında soru sorması, onun bu sorusu sebebiyle o şeyin insanlara yasaklanmasıdır.” (Hanbel, Müsned: 1/179).

إن من أكبر المسلمين في المسلمين جرماً رجلاً سأل عن شيء ونقرعنه حتى أنزل في ذلك الشيء تحريم من أجل مسألته “Müslümanların kendi aralarında cürüm bakımından en büyüğü, bir kişinin bir şey hakkında soru sorması, bizim de o soruyu onaylamamız neticesinde onunla ilgili haram kılan şeyin nazil olmasıdır.” (Hanbel, Müsned:1/176).

Buhârî’de (ö. 256/870) geçen tek rivayet şöyledir: *إن أعظم المسلمين جرماً من سأل عن شيء لم يحرم فحرم من أجل مسألته* “Müslümanların cürüm bakımından en büyüğü, haram kılınmayan bir şey hakkında soru sorması ve bu soru nedeniyle o şeyin haram kılınmasıdır.” (Buhari, “İ’tisâm”: 3).

Buhari şârihlerinden İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) hadiste geçen “cürm” kavramının, Hz. Peygamber’e çok soru sorulmaması bağlamında özellikle Kur’an’da ve hadislerde emredilmeyen ve yasaklanmayan yani hakkında herhangi bir hüküm bulunmayan meselelerle ilgili olduğunu belirtmektedir. Yani bu şekliyle herhangi bir mahzurlu durum ortaya çıkmamaktadır (Askalânî, 1379: 13/266-267). Bedrüddîn el-Aynî (ö. 855/1451) de, “cürm” kelimesini “zenb” kelimesiyle tefsir etmektedir. Bunun da gece namazında mescitte toplanmanın gerekli olup olmadığı ile ilgili hususlarda bilgi almak anlamında mübah fiillerle ilgili olduğunu ifade etmektedir. Çünkü bu gibi konularda Kur’an ve sünnette herhangi bir açıklama bulunmamakta, sahabe de Hz. Peygamber’in ramazan gecelerinin bazısında namaz kılmak için mescide gelip orada bir köşede hasır üzerinde ibadet etmesi üzerine böyle bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Hz. Peygamber yaptığı için de sahabe sorma gereği duymuştur (Aynî, 2006: 35/396).

Müslim’in (ö. 261/875) cürm ile ilgili aktardığı rivayet iki tane olup şöyledir: *إن أعظم المسلمين في المسلمين جرماً من سأل عن شيء لم يحرم على المسلمين فحرم عليهم من أجل مسألته*

“Müslümanların kendi aralarında cürüm bakımından en büyüğü, Müslümanlara haram kılınmayan bir şey hakkında soru sorması, onun bu sorusu sebebiyle o şeyin onlara haram kılınmasıdır.” (Müslim, “Fedâil”: 132).

⁴ Cürm kavramının anlam alanı hakkında detaylı değerlendirme için bk. Toshihiko Izutsu, *Kur’an’da Dînî ve Ahlâkî Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz (İstanbul: Pınar Yayınları, 4. Basım, 2011), 368-369.

“إن أعظم المسلمين في المسلمين جُزماً من سأل عن أمر لم يحرم فحرم على الناس من أجل مسألتها إن أعظم المسلمين في المسلمين جُزماً من سأل عن أمر لم يحرم فحرم على الناس من أجل مسألتها cürüm bakımından en büyüğü, haram kılınmayan bir şey hakkında soru sorması, onun bu sorusu sebebiyle o şeyin insanlara yasaklanmasıdır.” (Müslim, “Fedâil”: 133).

Müslim şârihi Ebû Zekeriyâ en-Nevevî (ö. 676/1277), Kâdî İyâz’dan (ö. 544/1149) nakille hadiste geçen “cürm” kelimesinin Müslümanlara meşakkat, sıkıntı çıkarıcı şeyler anlamına geldiğini, ceza gerektiren bir günah olmadığını; çünkü Hz. Peygamber’in zaman zaman sahabeyi kendisine soru sormaları hususunda teşvik ettiğini belirtmektedir. Ancak Nevevî, Kâdî İyâz’ın bu görüşünün doğru olmadığını, “cürm” kelimesinin “ism ve zenb” anlamına geldiğini belirterek Müslümanlara sıkıntı ve zorluk çıkarıcı bir eylemi ifade ettiğini, sonunda günah gerektiren bir durum olduğunu Hattâbî’nin görüşü olarak verir ve bunun da kendisi tarafından kabul gördüğünü ifade eder (Nevevî, 1392: 15/111).

Ebû Dâvud’ta (ö. 275/889) geçen rivayet de Müslim’in ikinci rivayetiyle aynıdır (Ebû Dâvud, “Sünne”: 6). Ebû’t-Tayyib Muhammed Şemsü’l-Hak el-Azimâbâdî (ö. 1857-1911), hadiste geçen soru’nun iki şekilde anlaşılabilirliğini belirterek, birincisinde dinin emirlerinin açıklanması sadedinde sorulan caiz olduğunu ve herhangi bir sıkıntı çıkarmadığını belirtir. Hz. Ömer ve diğer sahabenin içki hakkında soru sormaları, bunun neticesinde haram olması bu şekildedir. İkincisi ise, Müslümanlara sıkıntı çıkaracak türden olup ihtiyaç yokken sorulması, Hz. Peygamber’in soruya karşılık vermemesi, cevap vermesi halinde ise o kişinin ileri gittiğini, haddi aştığını, zarar verme ve suç işleme anlamında bir tavır içerisinde bulunduğunu belirtmek için olduğunu ifade eder (Azimâbâdî, 1415: 12/236-237). Hadiste geçen cürm ise, ikinci türden soruların kapsamına girmektedir.

Yukarıdaki hadislerde geçen cürm kavramının Müslümanların davranışlarındaki yanlışlıkları ifade etmek için kullanıldığı, çok soru sorarak Hz. Peygamberi üzmeleri ve sıkımları üzerine, onların bu hususlarda kendilerine çeki düzen vermelerinin gerektiği nebevî bir dille ortaya konulurken, küfürle hiçbir şekilde irtibatlandırılmadığı görülmektedir. Hadis şârihlerinin çoğunluğunun da cürm kavramına bu şekilde anlam vermeleri kişiyi iman dairesinden çıkarmayacak türden fiilleri kastettiklerini ortaya koymaktadır. Cürm kavramı gerek mübah fiillerle ilişkilendirilsin gerekse ism, zenb gibi kişiyi sıkıntıya sokacak, meşakkate uğratacak birtakım sonuçlar doğursun her hâlükârda inanan kişinin davranışlarıyla ilişkili bir durumdur. Bu da bu kavramın Kur’ân açısından kullanım alanının hadis rivayetlerindeki daha kapsamlı olduğunu göstermektedir. Hadislerde mutlak anlamda günahı ve onu işleyen faili ifade ederken Kur’ân açısından ise, iman esaslarını inkâr edenler ve inkârı gerektiren davranışları sergileyenler de kastedilmektedir. Bu durum mücrim olarak nitelenen grupların inanç ve davranış özelliklerinin ortaya konulmasıyla birlikte daha da anlaşılır bir mahiyet sergileyecektir.

MÜCRİM OLARAK NİTELENEN GRUPLAR

Mücrim kavramı Kur’ân’da inkârda öne çıkmış, toplumların fesadına çalışan, insanları doğru yoldan saptırıp dalaletine sebep olan saptırıcı önderler, ekonomik olarak güçlü olup bu imkânını muhtaç insanlarla paylaşmak yerine daha da zenginleşme peşine koşan, ekonomik refah içerisinde zevk ve sefa süren, siyasal iktidarı ellerinde tutup bu gücü insanların kendilerine mutlak itaat etmeleri hatta tapınmaları uğruna kullanan bir takım saptırıcı ve ifsat edici gruplarla ilişkilendirilmektedir. Bu noktadan hareket edildiğinde Kur’ân’da anlatılan, olumsuz anlamda ne kadar inkârcı, ifsat edici grup varsa onları mücrimlerle irtibatlandırmak mümkündür. Ancak burada bizzat mücrim kavramıyla nitelenenler ele alınacaktır.

Firavun ve Ailesi (Mele’)

Kur’ân’da mücrimler olarak vasıflananların başında Firavun ve ileri gelenleri gelmektedir. Firavun kelimesi Eski Mısır’da imparatorluk döneminde krallık sarayını ve orada oturanları ifade etmektedir. Eski Mısır inancında Firavun, hem kral hem de tanrının oğlu ve dolaylı olarak da tanrı olarak kabul edilmektedir. Yeryüzündeki düzenin korunmasından ve devamlılığından sorumlu olduğu gibi dini yaşamın da yetkili kişisidir. Ahd-i Atik’te Hz. İbrahim’den itibaren firavunların varlığından bahsedilmekle birlikte Kur’ân’da Hz. Musa’nın dönemindeki Mısır kralını ifade etmek için bu isim kullanılmakta olup, Hz. Yusuf dönemindeki kral için rab ve melik kavramları kullanılmaktadır (Yûsuf 12/41-43, 50). Kur’ân’da yetmiş dört yerde geçen Firavun, Hz. Musa’nın karşısında bulunan, büyüklük taslayan, ilahlık iddiasında bulunan, halkını küçümseyen ve zayıfları ezen, hakikâtın karşısında olan bir yönetici olarak tasvir edilmektedir. Sembolik anlamda ise, kıyamete kadar kötülüğün temsilcisi olarak yer almaktadır. Adeta o şahsında Allah’a isyan etmenin her çeşidini toplamıştır. Kendisi isyan ettiği gibi toplumu da bu suça ortak kılarak onların da sapıtmasını sağlayarak kendi yanına çekmiştir. Kur’ânî şu bilgi bunu açıkça ortaya koymaktadır: “Firavun kavmini saptırdı ve onlara doğru yolu göstermedi.” (Tâhâ 20/79). Yine “(O) sizin benden başka bir tanrınız olduğunu bilmiyorum.” (el-Kasas 28/38) derken kral-tanrı protitipine uygun olarak Allah’ın ulûhiyet ve rubûbiyetini gasbetme girişiminde bulunanlara örnek olarak verilmektedir. Firavun ulûhiyet ve rubûbiyet gasbetmede model olduğu gibi zorbalığın ve diktatörlüğün de sembolüdür. Sahip olduğu saltanat ve iktidarını kaybetmeme uğruna göze alamayacağı hiçbir kötülük yoktur. Hâmân’a kule yaptırma emrinden sonra

bunun neticesiz kalması üzerine toplum nazarında çaresiz kaldığının anlaşılması ve otoritesini korumak için bu kez de Hz. Musa'ya şöyle tehditler yöneltilir: “Benden başkasını ilah edinirsen ant olsun ki seni hapse atarım, dedi.” (eş-Şuarâ 26/29).

Birçok ayette Firavun'un, ailesi, avnesi (mele', karun, haman), askerleri ve kavmi ile beraber zikredilmesi onun tek kişi olmaktan ziyade sembol olarak takdim edildiğini ortaya koymaktadır. Hz. Musa insanlık tarihinde hak ve adaleti temsil eden peygamberlik zincirinin bir halkasını temsil ederken, Firavun ve ailesi ise bunun tam zıddı değerlerin temsilcileri olarak ortaya çıkmaktadır (Abdübâkî', 1364: 155-156; Öztürk, 2015: 37-38; Harman, 1996: 13/118).

Mele'; bir görüş, düşünde ve inanç etrafında bir araya gelen toplumun ileri gelenleri, fikir danışılan ve görüşleri alınan toplumun zengin seçkinleridir. Bu vasıflara sahip olanlar her toplumda olabileceği gibi çoğu Hz. Musa ve Firavun'dan bahseden ayetler olmak üzere peygamber kıssalarından bahseden ayetlerde geçmektedir (Abdübâkî', 1364:672; Çelik, 2004; 29/36-37). Kur'an'da mele' kelimesi, zenginlik, soyluluk ve sosyal statü gibi sahip oldukları maddi imkânlarla aldanarak peygamberlere ve getirdikleri dinlere karşı çıkan, mü'minlere baskı ve zulüm uygulayan liderler hakkında kullanılmış, peygamberlere karşı mücadeleye girişmek suretiyle toplumda gerçekleştirmek istedikleri değişimi engellemeye çalıştıkları belirtilmiştir. Bu durumu Hz. Nûh ile toplumunun ileri gelenleri arasında meydana gelen şu ifadeler açıkça ortaya koymaktadır: “Gerçekten de Biz, Nuh'u halkına göndermiştik. O da, “Ey halkım! Allah'a ibadet edin; çünkü sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Gerçekten de ben, korkunç ve dehşetli bir günde başınıza bir azap gelmesinden korkuyorum, demişti. Bunun üzerine halkının ileri gelenleri (mele'), (Nûh'a), “Kuşkusuz biz seni apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz.” diyerek karşılık vermişti.” (el-A'râf 7/59-60). Burada Hz. Nûh'un kavminin meleleri diğer peygamberlerin kavimlerinin meleleri gibi kendisini alaya alarak peygamberliğini kabul etmemişler, kavminin inanç yapısını ve düşüncesini kabullenmeyerek asıl sapıtan kişinin kendisi olduğunu belirtmiş ve davetine karşı çıkmışlardır. Kendilerini önemli kimseler olarak görmeleri ve buna inanmaları eleştiriye kapalı bir konuma getirmiştir. Hiç şüphesiz ki önderler, yapmış oldukları davranışların ahlaki yönünü sorgulama noktasında diğer insanlara nazaran daha geri planda durarak daima kendilerini haklı görürler. Aslında bu bakış açısı kendilerinin daha fazla ve büyük hatalar ve günahlar işlemelerine sebep olur. Fikirlerine önem verilmesi, danışılan kişiler olmaları kendilerini hatasız görme noktasına getirmiştir.

Kur'an'da mücrim vasfı Firavun, ailesi ve yardımcıları olan mele', Kârun ve Hâmân için kullanılmaktadır (bk. Yûnus 10/82). Önceki ayetlerde Hz. Musa ile sihirbazlar arasında geçen ve Hz. Musa'nın esasının üstün gelmesiyle sonuçlanan olayın ardından Allah, Firavun ve ailesinin istemediği bir sonuçla karşılaşmasını ifade ederken onları “mücrimler” olarak nitelemiş, devamında gelen ayette (Yûnus 10/83) de İsrail oğullarından az bir kişinin Firavun ve mele'sinden korkarak iman ettiğini belirtmiştir. Çünkü Firavun o topraklarda iktidar sahibi olup, her türlü kötülüğü yapmaktan geri durmayan, sınır tanımayan bir kişi olarak bilinmektedir.

Hz. Mûsa Firavun'u, ailesini ve İsrailoğullarını dine davet edip sonuç alamayınca; “Rabb'ine: “Bunlar mücrimler topluluğu diye dua etti.” (ed-Duhân 44/22). İnkârcıların Hz. Musa'nın diliyle mücrimler olarak ifade edilmesi bu kavramın itikadi anlamda en büyük suçu işleyenleri yani Firavun'u ve onu tanrı kabul edip Allah'ı rab olarak benimsemeyenleri ifade ettiğini göstermektedir.

Toplumlar birbirinden farklı özellik ve temayüllere sahip olan fertlerden oluşur. Düşünme, tefekkür etme, anlama çalışma, sorgulama gibi yetilerini ön plana çıkarıp topluma tahakküm kurmaya çalışan liderlere karşı teslim olmayanlar -az olmakla birlikte- bulunsa da, eğitim seviyesi düşük olup toplumsal hayatın determinist kabilevi anlayış çerçevesinde yaşayan topluluklarda yaşam lider merkezli şekillenmektedir. Böylesi toplumlarda hayat, bireysel özgürlük ve tercihler doğrultusunda değil, lider ve etrafındaki danışma meclisinin tercihleri ve yönlendirmeleri doğrultusunda belirlenir. Böyle bir ortamda liderler toplum adına neyin iyi neyin kötü olduğuna kendileri karar verir. Onun için halkın düşünmesine, nasıl bir hayat yaşamak istediğine dair görüş ortaya koymasına gerek yoktur. Halkın yapacağı tek şey vardır o da liderlere mutlak itaatte bulunmaktır (Tözlüyurt, 2015: 808).

Firavun ve ileri gelenlerinin yapmak istedikleri de işte burada anlatılan hususlara riayet edip kendilerine mutlak itaat eden toplumlar oluşturmak ve onları istedikleri gibi yönetmektir. Şu ayette Allah, Firavun, ailesi ve yönlendirdiği toplulukların Hz. Musa'nın peygamberliğini kabul etmemeleri, gösterdiği mucizelere inanmamaları, bir tek rab olarak Allah'ı benimsememeleri neticesinde ‘mücrimler’ kavramını bunlar hakkında kullanmıştır: “Biz de apaçık mucizeler olmak üzere üzerlerine tufan, çekirge, haşarat, kurbağalar ve kan gönderdik. Yine de büyüklük tasladılar ve mücrimler topluluğu oldular.” (el-A'râf 7/132; krş. Yûnus 10/83).

Firavun'un meleisi içerisinde ekonomik anlamda önemli bir konumda yer alan veziri Kârun şöyle anlatılmaktadır: “Kârun ise, ‘ O (servet) bana ancak kendimdeki bir bilgi sayesinde verildi’, demişti. Bilmiyor muydu ki Allah, kendinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü, ondan daha çok taraftarı olan kimseleri helak etmişti. Mücrimlerden günahları sorulmaz (Allah onların hepsini bilir).” (el-Kasas 28/78). Bu ayette Kârun, sahip olduğu

zenginliğin kendisinden kaynaklandığını söyleyerek rızkın asıl sahibi ve insanlara verenin Allah olduğunu kabul etmemekte ve Allah'ı inkâr etmektedir. Ayrıca yoksullarla paylaşmaya da yanaşmamaktadır. Bu davranışından dolayı mücrim olarak damgalanmaktadır.

Hız. Mûsâ'ya karşı mücadele eden melenin önemli üyelerinden birisi de Bel'am'dır. Kendisini diğerlerinden farklı kılan yön ise bilgisiyle ön plana çıkıp, zalimlerin bekası için çalışmak, hak ile batılı birbirine karıştırıp batılı hak, hakkı da batıl gibi göstermek, Allah'ın adını kullanarak ilmini ve itibarını gizleyerek inananların aleyhine çalışmaktır. Şu ayette bu durum açıkça ortaya konulmaktadır: "Onlara (Yahudilere), kendisine ayetlerimizden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku. Eğer biz isteseydik o kişiyi delillerimizle yüceltirdik. Fakat o dünyaya saplanıp kaldı, hevesinin peşine düştü. İşte böylesinin hali, kovsan da bıraksan da hep dilini çıkarıp soluyan köpeğin haline benzer. Ayetlerimizi yalan sayan topluluğun durumu işte böyledir. Şimdi sen bu kıssayı anlat, umulur ki iyice düşünürler." (el-A'râf 7/175-176). Burada bilgili olan bu zatın şahsında dini, dünyevi çıkarları uğrunda feda etmekten çekinmeyen, bilgisiyle amil olmayan saptırıcı tipolojilerin iki özelliği ortaya konulmaktadır. Birincisi ayetlerden sıyrılıp ayrılmak, diğeri de ebedilik düşüncesinden hareketle yeryüzüne yönelerek arzularını tanrılaştırmasıdır.

Bazı ayetlerde olumsuz anlam yüklenmeksizin kendilerine danışılan kimseleri ifade etse de (Yûsuf 12/43; en-Neml 32/28-29, 32) mele', çoğunlukla kötü ve olumsuz özelliklere sahip olanları tanımlamaktadır. Yani insanlık tarihinde danışmanlığını iyi yönde yapanlar, topluma hayrı ve iyiliği dokunanlar istisna olmak kaydıyla mele grubunu oluşturan şahsiyetlerin negatif vasıflara sahip oldukları haber verilmektedir. Bu özellikler arasında peygamberlerin davetini reddedip inkârcı ve alaycı olmaları (el-A'râf 7/66; Hud 11/27, 38; el-Mü'minûn 23/33), halka karşı zalim (el-A'râf 7/103; Yûnus 10/83), kibirli (el-A'râf 7/75, 88; el-Mü'minûn 23/46), aşağılayıcı (Hud 11/27), hakikati kabul etmeme hususunda inatçı (Sâd 38/6), sahip oldukları zenginlikleriyle şımarıp azgınlasmaları (Yûnus 10/88; el-Kasas 28/32) yer almaktadır.

Kur'an'da yönetici grubunu ifade eden ve toplumda söz sahibi olan mele' topluluğu, Firavun gibi yöneticilerle birlikte zikredildiğinde yöneticinin yanında yer alan, zaman zaman görüşüne başvurulmuş, politikaların uygulanmasında var gücüyle çalışan, menfaatinin gereği olarak her şeyi yapanlardır. Kötülüğün sembolü olarak ifade edilen Firavun ve melesinin Kur'an tarafından mücrimler olarak nitelenmesi itikâdî anlamda inkârcıları ifade eden bir kavram olduğunu göstermektedir. Ayrıca inkârcı insan ve toplum tipolojisinin önde gelen örneklerinden birisi olan Firavun ve ailesinin benimsemiş olduğu inanç biçiminin, yaşam tarzının, diğer insanlara davranış şeklinin mücrimlik damgasını almanın göstergesi olduğu da ortaya çıkmaktadır.

Mütref/Önder

Mücrim kavramıyla ilişkili olarak ele alınan topluluk isimlerinden birisi de mütref'tir. Mütref, bol nimetler içerisinde yaşam süren, bu nimetleri kendisine veren Allah'ın istediği doğrultuda tasarrufta bulunmayıp helake uğrayan, zevk ve sefa peşinde koşan, şımarık, insanlara iyiliği emrederek ve kötülükten sakındırarak olumlu anlamda misyon yüklenmeyen, dünyayı ahirete tercih edip, ahiret ve hesap yokmuş gibi davranan, ahlaki anlamda da hiçbir endişe taşımadan nefsinin arzularına tabi olan kişilerdir (İbn Fâris, 1392/1972: 1/345; İbn Manzur, 1419/1998: 2/30; Esed, 2016: 231). Kur'an'da sekiz ayette geçmekte olup üçü fiil (Hud 11/116; el-Enbiyâ 21/13; el-Mü'minûn 23/33), beşi de çoğul halde isim olarak (mütrefin) (el-İsrâ 17/16; el-Mü'minûn 23/64; Sebe' 34/34; ez-Zuhrûf 43/23; el-Vâkıa 56/45) geldiği için grup, topluluk anlamına gelmektedir. Zeyd b. Ali (ö. 122/740) mütrefi nimetten dolayı tekebbür halinde olanlar (Ali, 1422/2001: 116), Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ (ö. 207/822) ise, ahirete karşılık dünyanın nimet ve lezzetlerini tercih edenler şeklinde nitelemektedir (Ferrâ, 1403/1983: 2/30-31). Râgıb el-İsfahânî (ö. V/XI. yüzyılın ilk çeyreği), mütref'i Mü'minûn suresinin 33. Ayetinden hareketle dünya hayatında kendilerine nimet, imkân, refah verilen kodaman grup olarak tanımlar. Fecr suresinin 15. Ayetindeki "Rabbin denemek için bir insana iyilik edip, nimet verdiği zaman" ifadesinde geçen kişilerden kastın da mütrefler olduğunu belirtir (İsfahânî, ts: 74). Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944) bunların zenginler, önderler ve müstekbirler olarak farklı şekillerde tanımlandığını belirterek her üç kavramın da aynı manaya geldiğini ifade eder (Mâtürîdî, 2005: 7/21). Ebû'l-Leys Nâsır b. Ahmed es-Semerkindî (ö. 373/983) cebbârîn/zorbalar (Semerkandî, 1413/1993: 2/263), Elmalılı da "devletliler" şeklinde iktidarı ve ekonomik imkânları ellerinde bulunduranları mütrefler olarak açıklar (Elmalılı, 1999: 5/326).

Kur'an mütrefin mücrimlerden oluşundan şu şekilde bahseder: "Sizden önceki toplumlar içinde yeryüzünde bozgunculuğu önleyecek birikimli kimseler bulunsaydı ya! Onlardan, kurtuluşa erdirdiğimiz az bir kesim bunu yaptı. Zulmedenlerse içinde şımartıldıkları refahın peşine düşüp mücrimler oldular." (Hud 11/116). Bu ilahi kelamda geçmiş milletler içerisinde bozgunculuktan halkı engelleyecek kimselerin çıkmadığı ama çıkması gerektiği yönünde hatırlatma, uyarı ve azarlama ifadeleri yer almaktadır. Yani toplumları ifsat etmekten kurtaracak, bozgunculuğu önleyecek kimselerin gerekliliği vurgulanarak özellikle Müslümanların bu birikime sahip kimseler

olması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Eğer engel olunamazsa bu toptan bir helâkın ortaya çıkmasına vesile olacaktır. Çünkü geçmiş ümmetler içerisinde az olup yeterli düzeyde aksiyon gösteremeyen insanların varlığı helâkın önüne geçememiştir. Üzerine düşen görevi yapıp bu noktada etkili olamayanların ise kurtuldukları belirtilmektedir. Zulmedenler ise kendilerine verilen nimetler vesilesiyle şırmış ve doğru yoldan sapmıştır. Böylece kendilerine uyarıcı olarak gelen peygamberlerin çağrısına uymamışlar, dünyanın ve dünyalıkların peşine düşmüşlerdir. Bunlar toplumun ileri gelenleri, liderleri olan mütreflerdir. Halk kesimi de liderlerinin izinde gitmek suretiyle peygamberlere değil, liderlerine tabi olmuşlardır. Mütrefler kendilerine verilen nimetlerle şımarıp azgınlaşınca toplumları üzerinde tahakküm kurmaya giderek onları da kendilerine uyma hususunda korkutma, zorlama, zulmetme veya onlara da bu nimetlerden tattırmak suretiyle etkide bulunmuşlardır. Emri bi'l-ma'rûf nehyi ani'l-münker gibi dinin temel esaslarından birisi olan, aynı zamanda da toplumların ayakta kalmasını sağlayacak olan prensibi gözetmemişlerdir. Bütün dikkat ve çalışmalarını arzu ve istek duydukları liderlik, zenginlik gibi dünyalıkları elde etmek, bolluk ve refah içinde yaşamak, müreffeh bir hayatı sürmenin sebeplerinin peşine düşmek ve bunun dışındaki şeylere sırt çevirmek için harcamışlardır. Bu davranışlarıyla hem kendilerinin hem de halk kitlelerinin mücrimler olmasını sağlamışlardır. Burada ayrıca Hz. Peygamberin ümmetine de bir uyarı yer almaktadır. O da geçmiş ümmetlerin helakine sebep olan küfrün, zulmün ve günahların yayılması gibi yollara sapmak, hidayete ve hidayet önderlerine tabi olmamak gibi durumlardan uzaklaşılmasıdır (Mâtürîdî, 2005: 6/195-196; Zemahşerî, 1418/1998: 3/245-247; Elmalılı, 1999: 2/56).

Mütref grubu inanç bakımından İslam'ın temel ilkelerine karşı tavır alan, onların yok olması için mücadele veren insan prototipini ortaya koymaktadır. Özellikle uluhiyet, nübüvvet ve mead olarak ifade edebileceğimiz bu ilkelerle mücadele içerisinde olan bu grup, rızık, takdir, kader gibi meselelerde de bir yaratıcının varlığını kabul etmeyerek sahip oldukları malı, yaşadıkları lüks ve refahı kendi elleriyle oluşturduklarını iddia etmektedirler. Böylece de kendi ellerindekilerine göz diken halk tabakasına da kendilerine tabi oldukları sürece bunlardan faydalanabilecekleri izlenimi vermektedirler. Halk kitleleri ise buldukları kötü durumun, yaşadıkları süfli hayatın bunların peşinden gitmeleri sebebiyle olduğunu düşünme yerine onlara itaat etmeye devam ettikleri sürece mütreflerin istediği ve müsaade ettikleri bir yaşamı süreceklerdir. Bu yaşam da onların dünyada ve ahirette kaybetmelerine sebep olacaktır.

Mütreflerle ilgili ayetlerden onların karakter özelliklerinin inkâr, isyan, taşkınlık, toplumların maddi ve manevi anlamda çöküşüne sebep olma ve neticede Allah'ın azabına uğramayı hak eden kişiler olmalarıdır. Ancak bunlar malca ve evlat bakımından çokça nimetlendikleri için azaba uğratılacaklarını düşünmemektedirler. Kur'ân niteliklerini ön plana çıkararak her toplumda bu türden toplulukların olabileceğini ortaya koyarak, insanların bunların olumsuz örnekliğinden etkilenmemesi noktasında uyarılarda bulunmaktadır.

Ekâbir/İleri Gelenler

Mücrim olarak nitelenen gruplardan birisi de ekâbirdir. Ekber'in çoğulu olan ekâbir; ülkenin büyükleri, liderleri, önderleri anlamına gelmektedir. Araplar kavmin ileri gelenlerini "hüm ekberü kavmihim-ekabirü kavmihim" şeklinde ifade ederler (Zemahşerî, 1418/1998: 2/393). Toplumların önünde bulunmaları, mal ve makam gücüne sahip olmaları sebebiyle ihanet, vefasızlık, hile, sadakatsizlik, çıkarları uğruna gözlerini kırpmadan insan satma, insanlara tuzak kurma ve onları sapıklığa sürükleme, batılın propagandasını yapma, küfrün davet ve önderi, Allah yolunun engelleyicisi olma, ayetleri yalanlama, Allah'a kulluk ve ibadetten kaçınma, peygamberleri ve inananları yurtlarından çıkarma tehdidinde bulunma gibi her türlü olumsuz davranışlar içerisinde bulunmaktadırlar (Zemahşerî, 1418/1998: 2/393; Râzî, 1401/1981: 13/183-184; Akyüz, 1998: 278-284).

Mücrim kelimesine muzâaf olarak kullanılan ekâbir, Kur'ân'da şöyle anlatılmaktadır: "Bunun gibi biz, her ülkede mücrimlerin/suçlu-günahkârların ekâbirine/elebaşlarına, orada entrika peşinde koşma imkânı vermişizdir. Ama onlar farkında olmadan yalnız kendilerini aldatırlar. Onlara bir ayet geldiğinde (okunduğunda), "Allah'ın elçilerine verilen benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız" dediler. Allah, elçiliğini kime vereceğini çok iyi bilir. Mücrimler, yapıp durdukları hileler sebebiyle, Allah tarafından bir aşağılanmaya ve çetin bir azaba uğratılacaklardır." (el-En'âm 6/123-124).

Her toplumda Allah'ın kendilerine vermiş olduğu nimetleri, makam ve mevkileri, entrika, kötülük, inkâr, peygamberlere karşı gelme şeklinde kötü bir biçimde ortaya koyanların, eğer peygamber gelecekse onun kendilerinden birisinin olması gerektiği, vahyin geleceği kişinin de kendi içlerinden çıkması gerektiği yönünde bir düşünceye sahip oldukları ortadadır. Bu tutumlarıyla kendilerini aldattıkları gibi lideri oldukları insanları da aldatmaktadırlar. Ancak bu durumu aldanma olarak görmemektedirler. Elmalılı Hamdi Yazır, başında bulunduğu memlekette Allah'a ve o memleketin halkına karşı kötülük eden, hilekârlıkla entrika çeviren ekâbir mücrimlerin aldattıkları vatandaşların şahsında aslında yine kendileri olduğunu belirtir. Çünkü halkın uğradığı zararları, aldanmaları kendilerinin zararları ve aldanmalarıdır. Halkın zararı, memleketin zararıdır ve memleketin zararı ise

herkesten evvel başında bulunanların zararlıdır. Ülkenin huzuru, insanların mutluluğu aynı zamanda kendilerinin yani yöneticilerin, liderlerin huzur ve mutluluğu olacaktır (Elmalılı, 1999: 3/548). Yoksa ihanet etme, hile, tuzak kurma gibi eylemlerin Allah'ı etkilemesi gibi bir durum söz konusu olamaz. Çünkü böyle çirkin tuzak kuranlar, kurdukları tuzaklara mutlaka kendileri düşerler (Fâtır 35/43). Nasıl ki her türlü imkân kendilerinde bulunuyorsa peygamberlik denilen imkân, nimet de kendilerine verilmelidir. Çünkü toplumun ileri gelenleri, önderleri olmaları bunu gerektirmektedir. Diğer toplumların ekâbirleri bu düşünceye sahip olduğu gibi Mekke toplumundaki ekâbirler de aynı tavır içerisinde olmuşlardır (Elmalılı, 1999: 3/547-548).

Bu ayette anlatıldığı gibi ekâbirler de diğer önderler gibi kendilerini üstün görüp sahip oldukları imkânları hem kendilerinin hem de toplumlarının sapıtması yönünde kullanmaktadırlar. Allah'ın göndermiş olduğu elçilere karşı küçük görme, alaya alma biçiminde bir tavır içerisinde bulunarak eğer peygamberlik verilecekse bunun da kendilerinin hakkı olduğunu belirtmektedirler. Taşydıkları düşünce ve inanç, yaptıkları davranışlar neticesinde Allah katında alçaklığa, küçüklüğe, değersizliğe, hem dünyada hem de ahirette azaba uğratılacaklardır. Bu, küfür ehlinin ulaşacağı bir sonuçtur ve bütün bunlar mücrimliklerdir.

MÜCRİMLERİN İNANÇ VE DAVRANIŞ BİÇİMLERİ

Kur'an'da mücrimlerin dini anlamda en büyük suçu işleyenler olarak ifade edildikleri görülmektedir. Bu suçlar arasında şirk, nifak, ayetleri ve nübüvveti inkâr, peygamberlere ve mü'minlere zulüm, kibir, aşağılama ve alay etmek, ahiretin varlığını kabul etmemek, Hz. Lût'un kavminin işlediği fiil vb. saymak mümkündür.

Allah'a Şirk Koşmak

Kur'an'da inanç noktasından Allah'a karşı işlenen en büyük zulüm (Lokmân 31/13), iftira ve affedilmeyecek suç (en-Nisâ 4/48, 116), cenneti haram kılan ve cehennemlik yapan eylem (el-Mâide 5/72); hadislerde de insanları helak eden en büyük günahlar (Buhârî, "Edeb", 6; Müslim, "İmân", 141-145; Tirmizî, "Tefsîrü'l-Kur'an", 18; Nesâî, "Tahrîm", 4) arasında sayılan şirk, mücrimlerin işlemiş oldukları fiiller arasında yer almaktadır. Merkezine tevhidî alan İslam, bu ilkeyi zedeleyen her türlü düşünce, inanç ve davranışın karşısında yer alarak tek Allah'a boyun eğmeyi prensip olarak ortaya koymaktadır.

Şirk; Allah'a ulûhiyetinde, rubûbiyetinde, sıfat ve fiillerinde ortak koşmak demektir (İbn Kayyim, 1994: 140). Yani Allah'a ait olan ilahlık hakkında başkalarını kendisine ortak koşarak ait olduğu, yerine konulması gereken şeyde başkaları pay sahibi kılınmış olmaktadır. Kur'an'da Allah'ın varlığından çok birliği üzerinde durulması beşer tarihinin iyi bir sınav veremediğinin göstergesidir (Ulutürk, 1990: 27-30).

Hz. Peygamber bir hadislerinde şirkî; "insanın, yaratana ortak (nidd) koşması" olarak tarif eder (Müslim, "İmân", 141). Şemsüddin Osman ez-Zehebî (ö. 748/1348) insanın kendisini yaratan Allah'a ortak koşmasının şirk olduğunu belirttikten sonra ortak koşulan şeylerin cansız varlık türünden taş, güneş, ay, yıldız; canlı olarak insan, peygamber, şeyh, melek gibi çeşitli olabileceğini ifade eder (Zehebî, 1418/1997: 9).

Kur'an'da büyük ve küçük günah şeklinde ayırım bulunmakla birlikte hangi günahın büyük hangisinin küçük olduğu noktasında bir belirleme yoktur: " (Yapmaktan) nehyedildiğiniz büyük günahlardan (kebâir) sakınırsanız sizi bağışlar ve güzel bir yere girdiririz." (en-Nisâ 4/31). Burada insanın büyük günahlardan sakınması halinde cennete gireceği müjdesi verilmektedir. "Günahın ve fuhşuyatın büyüklerinden sakınanlara gelince-küçük günahlar hariç (lemem)- rabbin bağışlaması geniş olandır." (en-Necm 53/33; eş-Şûrâ 42/37-39). Burada da bir önceki ayette olduğu gibi büyük günahlardan sakınılması halinde bağışlanma durumunun varlığı ortaya konulmakta ancak hangisi veya hangileri olduğu belirtilmemektedir.

Hadislere bakıldığında hangi günahın küçük hangisinin büyük olduğuyla ilgili tanımından ziyade neler olduğuyla ilgili detaylı bilgiler yer almaktadır. Ebû Hureyre'nin rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Yedi helak edici şeyden sakının. Sahabe: Onlar nelerdir? Dedi. Hz. Peygamber: Allah'a şirk koşmak, sihir, Allah'ın öldürülmesini yasak kıldığı cana kıymak-haklı olma hali müstesna-, yetim malı yemek, faiz almak, savaşta kaçmak, iffetli mü'mine kadınlara iftira atmak." (Müslim, "İmân", 145). Başka hadislerde de burada sayılanların dışında açlık korkusuyla evladını öldürmek, komşunun hanımıyla zina etmek, ana-baba hakkını gözetmemek, yalan şahitlik yapmak, yalan konuşmak, kişinin anne-babasına sövmesi gibi durumlar da sayılmaktadır (Buhârî, "Edeb", 6; Müslim, "İmân", 141-145; Tirmizî, "Tefsîrü'l-Kur'an", 18; Nesâî, "Tahrîm", 4).⁵ Bunların dışında kalanlar ise küçük günahlardan sayılmaktadır.

⁵ Zehebî, büyük günahlarla ilgili kaleme aldığı *el-Kebâir* adlı eserinde sayıyı 66'ya kadar çıkarmaktadır. Sadece hadislerden değil, ayetlerden de hareketle böyle bir tespitte bulunmaktadır. bk. Zehebî, *el-Kebâir*, 9-127. Büyük günah olması ihtimal dahilinde olanları ise 46 madde olarak hadislerden hareketle ayrıca belirtmektedir. *el-Kebâir*, 128-138.

Sahabeden de büyük günahların sayısının olup olmadığı noktasında farklı görüşler belirtilmektedir. Sayısal olarak ifade edenlere göre dört, yedi, dokuz, on bir ve yetmiş arasında değişmektedir. Sayı belirtmeyenler ise, Allah'ın Kur'an'da yasakladıklarının büyük günah, peygamberin yasakladıklarının ise küçük günah olduğunu belirtmektedirler. Şirk ise büyük günahlar içerisinde en başta gelmektedir (İbn Kayyim, 1994: 136).⁶

Kelam ilminde de günahların büyük ve küçük olup olmaması ve bunların kapsamına hangilerinin girdiği tartışılmıştır. Ancak şirk hiç tartışmasız bir şekilde büyük günahlar arasında yer almıştır (Kâdî Abdülcebbar, 1416/1996: 633; Zemahşerî, 2020: 65-66; Sâbûnî, 1969: 147).

Mücrimlerin şirk koşanlar olduğunu Allah şöyle ifade etmektedir: وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءٌ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ “Kıyamet koştugu gün, mücrimler ümitsiz ve şaşkın kalacaklar. Allah'a ortak koştukları arasında hiç şefaathçileri olmayacak, zaten kendileri de ortak koştuklarının tanrılığını reddedecekler.” (er-Rûm 30/12-13).

Allah mücrimlerin bu dünyada putlara taptıkları şeyler hususunda ahirette ümitsizliğe düşeceklerini belirtir. Çünkü onlar putlara; “Bizleri Allah'a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz” (ez-Zümer 39/3), “Bunlar Allah katında bizim aracılarımız” (Yûnus 10/18) şeklinde yaklaşıyorlardı. Putlar ahirette onların aleyhinde şahitlik ettiklerinde, onlara lanet okuduklarında, onları inkâr ettiklerinde ve onlardan uzaklaştıklarında onlar, putlara bu tapmaktaki gayeleri olan şefaate ulaşamayacaklar. Böylece her türlü iyilikten ümitsiz kalacaklar, yaptıklarından dolayı rezil olacaklar ve ne yapacağını bilemez bir halde şaşırılmış bir vaziyette kalacaklardır. Putlar onların kendilerini şefaathçi kabul etmelerini reddedecek, onlar da putları reddedecek ve böylece Allah'ın şu hükmü gerçekleşecek: “Sonra kıyamet gününde birbirinizi tanımayacak, birbirinize lanetler yağdıracaksınız.” (el-Ankebût 29/25). Mücrimler ahirette gerçek ilahın Allah olduğunu anlayıp ortak koştuklarından uzaklaşacaklar, Allah'ın ilahlılığını ikrar edecekler ancak bu durum kendilerinin kurtuluşuna bir fayda sağlamayacaktır. Bu da bir bunalımın içerisine düştüklerinin bir göstergesidir. Çünkü dünyada iken yardımı umulan bir varlığın ahirette yeri ve zamanı geldiğinde hiçbir şekilde fayda sağlamaması, hatta kendilerini kabullenmemeleri bu durumu ortaya koymaktadır.

Nifak İşlemek

Nifak, münafığın işlediği fiil olup, şeriatın dışına çıkmayı ifade etmektedir. Dili ile iman ettiğini söyleyip, kalbindeki küfrünü gizleme anlamına gelmektedir. Aslında nifak kelimesinin türediği fiil olan نَفَقَ “çıkmaq” ve “gizlemek” anlamlarını ihtiva etmekte olup imanın kendisinden çıkması veya gizlice imandan çıkmayı ifade ederek kişinin her iki anlamda da imandan uzaklaşmasını ifade eder (İbn Fâris, 1392/1972: 5/454-455; İsfahânî, ts: 502; Cürçânî, 1985: 315). İbn Manzûr, bir taraftan İslâm'a girip diğer taraftan çıkmayı ifade etmesi bakımından nifak kelimesinin daha önceden Araplar tarafından kullanılmadığını, bu şekildeki isimlendirme ve kullanımın İslâmî olduğunu belirtir (İbn Manzûr, 1419/1998: 14/244).

Nifak, iman ve küfürle birlikte üçlü inanç kategorisi içerisinde değerlendirilse de aslında Kur'an açısından bakıldığında küfür ve nifak arasında herhangi bir ayırım yapılmamaktadır. Nifak küfrün özel bir türü olarak zikredilmektedir. Neticede nifak küfürle aynı şeyi ifade etmektedir (en-Nisa 4/145; el-Mâide 5/41; el-Hadid 57/13-14; et-Tahrim 66/9). İbn Manzûr ve Kefevî de küfrü, inkâr, cuhûd, inâd ve nifak olarak kısımlara ayırarak nifakın küfrün bir çeşidi olduğunu belirtmekte ve her kim de bunlardan birisi ile ölürse kesinlikle affedilmeyeceğini belirtmektedirler (İbn Manzûr, 1419/1998: 14/244; Kefevî, 1419/1998: 764-765).

Kelam tarihinde büyük günah işleyen (mürtekb-i kebare) durumuyla ilgili yapılan tartışmalarda Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) tarafından büyük günah işleyen mü'mini ifade etmek için kullanılan münafık (Kâdî Abdülcebbar, 1416/1996: 714-715; krş: Sâbûnî, 1969: 140) kavramıyla Kur'an'ın kastettiği tamamen farklıdır. Hasan-ı Basrî günah işleyeni iman dairesi içerisinde tutmak suretiyle “münafığın alameti üçtür” (Buharî, “İmân”, 24; Müslim, “İmân”, 106-108) şeklinde Hz. Peygamber'den gelen rivayete dayanmakta ve kişinin imanı ile amelînin birbirinden farklı olması anlamında değerlendirmektedir (İbnü'l-Murtazâ, 2018: 24).

Kur'an'da mücrimlerin münafık oldukları ve nifak eylemini gerçekleştirdikleri şöyle ifade edilmektedir: لَا تَعْتَدُوا فَذَّ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعَفَ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ “Mazeret ileri sürmeye kalkmayın. İman ettiğinizi söyledikten sonra inkârcılığımızı açığa vurdunuz. İçinizden bir kısmını affetsek de, diğer bir kısmını mücrimler oldukları için azaba uğratacağız.” (et-Tevbe 9/66). “..içinizden bir kısmını affetsek de..” ifadesinin münafık iken daha sonra iman edip o hal üzere ölenleri kapsamına aldığı belirtilmekte ve imanlarından dolayı geçmiş günahlarının bağışlanacağı bildirilmektedir. Mücrimlerin ise affedilmeyeceği, çünkü nifak fiilini işlemeye devam ettikleri belirtilmektedir. Bir önceki ayette de bunların Allah'ı, ayetlerini ve peygamberi ile alay ettikleri bildirilmekte, bu eylemlerin küfür alameti olduğu ve affının imkânsız olduğu ortaya konulmaktadır. Mücrimlerin

⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *ed-Dâu ve'd-devâu*, 136. Ayrıca İbn Kayyim el-Cevziyye, sahabe dışında başka âlimlerin yapmış olduğu büyük ve küçük günah tanımlaması ve örnekleri üzerinde de detaylı bir şekilde bahsetmektedir. Bk. *ed-Dâu ve'd-devâu*, 136-137.

işledikleri cürmlerinin Allah'ı ve ayetlerini inkâr ve Hz. Muhammed'i ta'n etmeleri olduğu, bunu da münafıkça bir tavır içerisinde yaptıkları ve affedilmelerinin imkânsız olduğu açıkça ortadadır (Taberî, 1422/2001: 11/547-548) .

Yukarıdaki ayet Tebük Gazvesi'nde münafıklarla Hz. Peygamber arasındaki yaşanan olaya değinmekte olup onları mücrimler olarak nitelemektedir. Münafıklardan bir grup Hz. Peygamber'in ordusu içerisinde gazveye katılmış, Hz. Peygamberi küçümsercesine kendi aralarında alay konusu yaparak "şu adama bakın, Şam'ın köşklerini ve kalelerini fethetmek istiyor" şeklinde konuşuyorlardı. Allah peygamberini durumdan haberdar edip Hz. Peygamber de onlara kendisi hakkında söylediklerini bildirince "Ey Allah'ın nebisi! Biz ne sen ne de ahabın hakkında konuşuyoruz. Yolculuğu kısaltmak ve sıkıntısını atmak için kendi aramızda eğleniyoruz" dediler. Bunun üzerine "Onlara (bu durumu) soracak olursan biz kendi aramızda birbirimizle eğleniyoruz, derler. Allah, ayetleri ve peygamberi ile mi alaya alarak eğleniyorsunuz, de?" şeklindeki uyarı geldi. Devamında da mazeret ileri sürmemeleri gerektiği belirtilerek bu davranışlarından tövbe edenlerin bağışlanacağı belirtilmiş, ama hala eski inanç ve davranış içerisinde bulunanların kesinlikle affedilmeyeceği vurgulanmıştır (Zemahşerî, 3/63-64; Esed, 1420/1999: 1/368).

Peygamberleri ve Ayetleri Yalanlamak

İnsanın dünyada varoluşunun bir amacı bulunmakta olup o da imtihan edilmesidir. Allah dünya imtihanında insanlara pozitif anlamda her türlü desteği vermiştir. Bu desteklerden birisi ise peygamberlerdir. İnsanlığın mutluluğu, doğruya ulaşması, fikren, ahlaken yücelebilmesi için peygamberlik kurumuna ihtiyacı vardır. İnsanlık tarihi boyunca her topluma, kendilerini hidayete, doğru yola, iyiye ve güzele çağıran peygamberler gönderilmiştir. Bu hususa Kur'an'da şöyle değinilmektedir: "وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ" "Her ümmetin bir resulü vardır..." (Yûnus 10/47), "وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ" "Ant olsun ki biz, her ümmete kendi içlerinden resul gönderdik..." (en-Nahl 16/36). Her topluma gönderilen elçilere emirler ve yasaklar bağlamında vahiyler gelmiştir. "وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ" "Ey Muhammed!) Senden önce gönderdiğimiz her resule, 'Benden başka ilah yoktur; bana kulluk edin.' diye vahyettik" (el-Enbiyâ 21/25; krş; Yûsuf 12/109; en-Nahl 16/43; eş-Şûrâ 42/3) şeklindeki hitap bunu ortaya koymaktadır.

Kur'an'da Allah'a imandan sonra peygamberlere iman etmenin gerekli olduğu, bir kısmına inanıp bir kısmına inanmamanın ve getirdikleri vahiyleri kabul etmemenin, inkârı gerektiren bir küfür olduğu belirtilmektedir (el-Bakara 2/285; en-Nisa 4/150-151). Peygamberlerden birinin veya tamamının reddedilmesi bizzat Allah'ın reddi ve inkârı anlamına gelmektedir. Çünkü elçiyi ve bildirdiklerini kabul etmemek bizzat onları göndereni reddetmek anlamına gelmektedir. Allah'ı kabul etmemek de en büyük küfürdür.

Mücrimlerin eylem biçimlerinden birisinin peygamberleri yalanlamak olduğu hakkında Kur'an'daki ifade şöyledir: "Eğer seni yalanlarsa (onlara) de ki: Rabbinizin rahmeti sonsuzdur, ama mücrimler topluluğundan azabı da engellenmez." (el-En'âm 6/147). Bu ayette Hz. Peygamberin kendisini peygamber olarak tasdiklememelerinin muhataplarının mücrimler olarak nitelenmelerini gerektireceği vurgulanmaktadır. Bu davranışın sahibine getireceği sadece azaptır. Ve bu da kesinlikle muhatabının başına gelecektir.

Peygamberlerin mücadele etmek zorunda kaldığı birtakım güçler bulunmaktadır. Her peygamber her ne sebeple olursa olsun, hakkın karşısında duran, hakikatin sesine kulak vermeyi reddeden, insanları saptırmaya çalışan şeytani güç ve şahsiyetlerin maddî ve manevî düşmanlıklarıyla mücadele etmek ve onların bu tavırlarına karşı koymak durumunda kalmıştır. "Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman yarattık. Bunlar, aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabb'in dileseydi bunu yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle baş başa bırak." (el-En'âm 6/112). Mâtürîdî "Biz, her peygamber için düşman yarattık" ifadesinin ilk planda bakıldığında 'düşmanların Allah tarafından peygamberlere karşı oluşturulduğu' gibi bir anlamın ortaya çıkabileceği ve bunun da sıkıntılı bir durum yaratacağından hareketle iki anlama gelebilecek şekilde yorumlanması halinde bu durumdan kurtulanacağını belirtir. Birincisi, biz her peygamber için her düşmanın düşmanlığını yarattık demektir. Buradaki "ca'l" fiili Allah'ın yaratması anlamına gelir. Çünkü "ca'l" fiili Kur'an'da Allah'a nispet edildiği her yerde "yaratmak" anlamına gelmektedir. İkincisi, Allah onları dostluk fiilini yapmaya muvaffak kılmadı anlamına gelebilir, çünkü Allah onların düşmanlık fiilini dostluk fiiline tercih edeceklerini biliyordu (Mâtürîdî, 2005: 4/221). Zemahşerî ise, peygamber düşmanlarının düşmanlıklarının engellenmemesi olarak yorumlamaktadır. Çünkü imtihanın gereği olarak Allah'ın bu şekilde hareket etmesinde peygamberler açısından sebat, sabır, ecir ve mükafaat gibi durumların ortaya çıkması, şer güçler açısından ise kendi özgür iradeleri ve tercihleriyle küfrü seçmeleri ve neticesinde de azap, ateş gibi durumla karşılaşmaları sağlanmaktadır (Zemahşerî, 1418/1998: 2/389).

Peygamberlere düşmanlık eden gruplardan birisinin de mücrimler olduğunu Kur'an haber vermektedir: "İşte bunun gibi her peygambere karşı, mücrimler içinden bir düşman çıkardık. Ama yol gösterici ve yardımcı olarak Rabb'in yeterlidir." (el-Furkân 25/31). Burada ifade edilen düşmanlık peygamberlerin getirdiği dine olabileceği gibi bizzat peygamberlerin şahsına da olur. Dinde düşman olduğunda bütün inkarcılar, onlara dinde muhalif oldukları için

düşman olurlar. Şahsiyet bağlamında ele alındığında da kendisini peygamber olarak ifade eden hiçbir kimse olmasın ki karşısında onu öldürmeye çalışan, savaşan firavunlar olmasın (Mâtürîdî, 2005: 8/23). Burada diğer peygamberlere kavimleri tarafından karşı çıktığı ve düşmanca tavırlar sergilendiği belirtilmek suretiyle Hz. Peygambere de kavminin ileri gelenleri, suça batmış günahkarlarının düşmanlık göstereceği, yeni dinin yayılmaması noktasında ellerinden gelen çabayı gösterecekleri belirtilmekte, bu yolda Allah'ın kendisini koruyacağı ve davasının zaferle sonuçlanacağı vurgulanmaktadır.

Peygamberlere düşmanlık yapanlardan bir grubun mücrimler olduğu gibi peygamberlere indirilen ayetleri inkâr edenlerin de mücrimler olduğunu Allah şu şekilde belirtmektedir: “Gerçek şu ki, ayetlerimizi yalanlamaya kalkışan ve onlara tepeden bakan kimselere göğün kapıları açılmayacak ve onlar halatın iğne deliğinden geçebilmesinden daha kolay cennete giremeyeceklerdir. Mücrimleri işte böyle cezalandırırız. Cehennem onların hem dinlenme yeri hem de örtüleri olacaktır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız.” (el-A'râf 7/40-41), “Allah hakkında yalan uyduran veya O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kimse var mıdır? Mücrimlerin kurtuluşu yoktur.” (Yûnus 10/17; es-Secde 32/22; el-Câsiye 45/31).

İtikadi açıdan Allah'a iftira atma ve ayetlerini yalanlama gibi davranış içerisinde bulunanlar mücrimlerdir. Ayetlerden kastın ilahi kitaplardaki pasajlar, Kur'ân'ın ayetleri olabileceği gibi, peygamberlik delilleri, yeniden dirilişin delilleri veya tabi nesnelere ve doğanın işleyişindeki mükemmellikten hareketle Allah'ın birliğinin delilleri anlamına gelmesi de mümkündür. Çünkü Allah'ın ayetlerinin kitabî olanları olduğu gibi kevnî olanları da vardır. Birçok ayette insanların özellikle tabiata ve içindekilere dikkatleri çekilmekte, tabiatın kendi kendine işlemediği, olayların sebep-sonuç ilişkisi içerisinde meydana gelmesini sağlayan bir yüce varlığın mevcudiyetinin olduğu düşüncesine ulaşılmış gerektiği vurgulanmaktadır (el-Mülk 67/3). Eğer insan tabiattaki olayların meydana geliş nedenini yine tabiata yüklerse bu durumda kevnî ayetleri anlamama ve yalanlama konumuna düşmektedir. Ayrıca evrendeki nizamı mutlak bir mekanizm olarak görüp bu işleyişin kendi kendine gerçekleştiğini düşünmek de doğru değildir. Âlem belirli kanunlara göre işlemektedir. Ancak bu işleyişinde kesinlikle Allah'tan bağımsız değildir. Allah gerektiğinde var olan düzeni alt üst edip bozmaya da güç yetirir (el-Furkân 25/45-46; el-Kasas 28/71-72; eş-Şûrâ 42/33).

Ahireti İnkâr Etmek

Ahirete inanma, İslâm'ın üç temel inanç esasından birisidir. Mücrimler Allah'a ortaklar koşan, peygamberlere karşı gelip getirmiş oldukları ayetleri yalanlayıp inkâr ettikleri gibi ahireti ve ahiretle ilgili hususlar olan hesap, cennet ve cehennemin varlığını da kabul etmemektedirler. Ahireti inkâr durumu şöyle bildirilmektedir: “Hakkı inkâr edenlere gelince şöyle denilecek: Âyetlerim size okunur değil miydi? Ama siz kibre kapıldınız ve mücrim bir topluluk oldunuz. Allah'ın vâdi gerçektir, kıyamet konusunda da bir kuşkuya yer yoktur, denildikçe, ‘Kıyamet nedir bilmiyoruz, biz bu konuda zannetmenin ötesinde bir şey yapamayız, kesin bir bilgiye sahip değiliz’ dediniz.” (el-Câsiye 45/31-32).

Mücrimlerin cehennemin varlığını inkâr ettikleri de bildirilmektedir. “Mücrimlerin yalan söyledikleri cehennem işte bu.” (er-Rahmân 55/43). Mücrimler inkârları nedeniyle cehenneme girdiklerinde varlığını kabul etmedikleri cehennemi açıkça göreceklerdir. Çünkü peygamberlerin haber olarak bildirdiklerini kabul etmemişler, onların doğruluğunu inkâr etmişlerdir. Beş duyu ile idrak ettiklerinde ise artık bundan kaçışın olmadığını da anlamış olacaklardır. Buradaki ifade aslında onlar açısından azarlanma, kınanma, aşağılanma ve tahkir edilme anlamlarını da içerisinde barındırmaktadır.

İnsanları Doğru Yoldan Saptırmak

Toplumların önderleri konumunda olan mücrimlerin kendilerine tabi olanları Allah'ın birliğinden uzaklaştırdıkları ve peygamberlerin davetine engel olarak sapıtılmalarına sebep oldukları Kur'ân'da açıkça ifade edilmektedir. “Andolsun Allah'a, biz gerçekten apaçık bir sapıklık içindeymişiz. Çünkü sizi âlemlerin rabbiyle eşit tutuyorduk. Bizi mücrimlerden başka saptıran olmadı.” (eş-Şuarâ 27/97-99). Bu ayette, kıyamet gününden bir sahnede mücrimlere tabi olanlar, dünyadayken ilah gibi kabul edip hizmet ettikleri, sözlerini ve davranışlarını tartışmasız bir biçimde otorite kabul ettikleri, kendilerine her türlü arz ve takdimde buldukları dini ve dünyevi liderlerine nasıl bir tavır takınacakları anlatılmaktadır. Ahirette halk, önderlerinin kendilerini saptırmış ve helak olmalarına sebep olduklarını anlayınca, bu duruma düşmelerinin sorumlusu olarak onları görecekler ve onlara lanette bulunacaklardır.

İnsan Onurunu Zedeleyen Çirkin Fiil İşlemek

Faillerinin mücrim olarak nitelenmesine sebep olan işlerden birisi de dinen gayr-ı meşru, ahlak bakımından çirkin ve uygun olmayan davranışlar içerisinde yer almaktır. Mâtürîdî “fahişe” olarak nitelenen bu davranışın, şiddetle yasaklanan ve büyük yasaklara konu olan fiil olmasından dolayı olduğunu ve bir fiilin “fahişe” olarak

bilinebilmesinin akıl ve o konuda gelen dini bir delille olmak üzere iki yolla mümkün olduğunu belirtir. Özellikle Hz. Lût'un kavminin (Sodom) kendi diliyle haddi aşan mücrimler olarak nitelenmesini üç şekilde değerlendirir. Birincisi, bir şeyi çokça yapmak anlamında olup Hz. Lût'un kavmi o ahlaksızlığı çok yapmışlardır. İkincisi, Allah'ın verdiği nimetleri zayi etmelerinden dolayıdır ki, Allah onlara nimet ve lütuf olarak eşler vermiş onlar ise o eşleri bırakıp onların yerine olmaması gerekenleri (erkekleri) koymuşlardır. Üçüncüsü de, belirlenen sınırları aşmak olup onlar da Allah'ın kendileri için belirlediği sınırları aşmış, cinsel yönde tatminde hadsizlik yapmışlardır (Mâtürîdî, 2005: 4/399-400, 488-489; krş. Zemaşerî, 1418/1998: 2/469-470).

Kur'ân'da Hz. Lût'un kavminin inkârcıları tarafından insan onurunu yerle bir eden ve ayaklar altına alan, erkekler arasındaki ilişkinin fahişe olarak ifade edildiği ve bu fiili işleyenlerin de insan fitratıyla uyuşmayan bir yola girdikleri için mücrim olarak nitelendikleri görülmektedir. “Ve Lût'u [hatırlayın ki], hani o kavmine şöyle demişti: “Dünyada sizden önce hiç kimsenin yapmadığı iğrençlikleri mi işleyeceksiniz? Kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz. Bilakis, siz gerçekten ölçüyü aşan bir topluluksunuz! Fakat kavminin cevabı yalnızca şu oldu: Ülkenizden onları sürün! Besbelli, bunlar kendilerini temize çıkaran insanlardır. Bunun üzerine o'nu ve geride kalanlar arasında bulunan karısı dışında yandaşlarını kurtardık. Bu arada, [helak edici] bir yağmur yağdırdık berikilerin üzerine: İşte görün, mücrimlerin başına geleni.” (el-A'râf 7/80-84; krş. el-Hicr 15/58; ez-Zâriyât 51/32).

İnananlarla Alay Etmek

Mücrimlerin Allah'a şirk koşma, nifak içerisinde olma, peygamberleri ve ahireti yalanlama, insan onurunu yerle bir edecek eylemler yapma gibi faaliyetler içerisinde bulunmalarının yanında, insanlardan iman etmelerine engel olamadıkları, doğru yoldan çeviremedikleri ile ilgili olarak da psikolojik yıpratma hareketlerine başvurdukları bir gerçektir. Özellikle kaş-göz işareti yapmak suretiyle mü'minlerle alay etmeleri bunun bir göstergesidir. Genel olarak inkârcıların davranış şekillerinden olan bu eylem biçimini Allah; “İftira atan, arkadan çekiştiren ve ayıpkusur arayanın vay haline” (el-Hümeze 104/1) diyerek kınamaktadır. Kur'ân küfür gruplarından olan mücrimleri ismen zikrederek aynı davranışı sergilediklerini şöyle ifade etmektedir: “Mücrimler (dünyada) iman edenlere gülüp dururlardı. Yanlarından geçtiklerinde birbirlerine kaş göz ederlerdi.” (el-Mutaffifin 83/29-30). Bu kimselerin inananlarla alay etmesi kendileri, ölümden sonra tekrar dirilmeye ve ahirete inanmadıkları için, hiçbir menfaat ve dünyevi karşılık beklemeksizin Hz. Muhammed'e tabi olmaları, her türlü zorluk ve sıkıntılara katlanmaları ve sahip oldukları nimet ve imkânların ellerinden çıkmasına aldırış etmemeleri sebebiyle bu durumu bir türlü akıllarının alamayışındandır. Yaptıkları bu hareketin kendilerine sağladığı sevinç halini “Sonra kendi çevrelerine dönerken neşe içinde dönerlerdi” (el-Mutaffifin 83/31) şeklinde ifade etmekte, mü'minleri gördüklerinde “Bunlar gerçekten doğru yoldan sapmış kimseler! Derlerdi.” (el-Mutaffifin 83/32). Kendilerince inananları sapık olarak nitelemeleri, onların atalarının dinini terk etmeleri, her türlü şiddet ve işkenceye maruz kalmaları ve zor hayat şartlarını kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durum onlar için sapıklık içerisinde olmanın birer göstergesidir. Aslında inkârcılar, kendilerinin doğru yolda olduklarını, kendileri gibi inananların ise sapıklık içerisinde olduklarını ifade ederek doğruyu ve yanlışlı belirleme yetkisinin de kendilerinde olduğunu ortaya koymaktadırlar. Allah, onların kendilerini böyle konumlandırmalarının doğru olmadığını, “Oysa onlar, müminleri koruyup gözetmekle görevlendirilmiş değillerdi” (el-Mutaffifin 83/33) şeklinde ifade etmektedir. Yani kendi durumlarını düşünecekleri, başlarına neler geleceğiyle ilgilenecekleri yerde kendilerini iyi-kötü, güzel-çirkin, hidayet ve sapıklığın belirleyicisi olarak görmekte idler. Allah mücrimlerin bu şekilde hareket etmelerinin küfür alameti olduğunu ve aynı şekilde kendilerinin de ahirette inananlar tarafından alaya alınacağını şöyle belirtmektedir: “O gün de müminler kâfirlere gülecekler. Koltuklarına kurulup, ‘Kâfirler yaptıklarının cezasını buldular mı? diye etrafa bakacaklar.” (el-Mutaffifin 83/34-36).

MÜCRİMLERİN SONU

Yukarıda özellikleri anlatılan mücrimlerin hiç şüphesiz dünya ve ahiret hayatında karşılaştıkları bir takım durumlar vardır. Öncelikle dünya hayatında bu durumda olanların yaşamış oldukları hayatın geçici olduğu ve az bir faydalanmadan ibaret olduğu ifade edilmektedir (el-Mürselât 77/46). Yani her ne kadar kendileri dünya hayatının ve içindeki nimetlerin ebedi olacağını düşünseler de bu ahirete kıyasla çok az bir zaman dilimini kapsamaktadır. Mü'minler tarafından dost edinilmemesi gerektiği (Hûd 11/52) vurgulanarak bu şekilde bir şahsiyete sahip olanlarla inananlar arasında samimiyeti gerektiren duygu ve davranışlardan uzak durulması gerektiği ortadadır. Ayrıca Müslüman kendisine nereden ve kimden fayda ve zarar geleceğini bilerek ona göre davranış tarzını geliştirmek durumundadır. Mücrimlere karşı inananlar duygu ve davranış bakımından tutarlı bir tavır içerisinde olmalıdırlar. Aksi halde dünyada iflah olmaları, kurtuluşa ermeleri mümkün değildir (Yûnus 10/17). Çünkü inkârcılar inanç ve davranış bakımından kendilerine küfrü bilinçli bir biçimde akide ve hayat tarzı olarak belirlemişlerdir. Bu nedenle Allah'ın kendilerinden intikam almasını ve helak edilmelerini kendi hür tercih ve iradeleriyle sağlamışlardır (el-A'râf 7/84; en-Neml 27/69; es-Secde 32/22; ed-Duhân 44/37).

Mücrimlerin yeniden dirilişi inkâr etmeleri sebebiyle haşır halinde bu psikolojileri beden dillerine yansıyacak olup gözleri şaşık olacak şekilde korkmuş bir halde dirileceklerdir (Tâhâ 20/102). Ahirette Allah'ın rahmetinden tamamen ümitlerini kesmiş bir vaziyette boyunları bükük, çaresiz bir durumda olacaklardır (er-Rûm 39/12; es-Secde 32/12). İşlemiş oldukları günahları o kadar çoktur ki bu durumun farkında olacaklar (el-Kasas 28/78), amel defterleri açıldığında içindeki kaydedilmiş kötü amellerinden dolayı korkuya kapılmış olacaklar (el-Kehf 18/49), bukağullarla bağlanacaklar (İbrahim 14/49), grup grup cehenneme sevk edileceklerdir (Meryem 19/86; Yâsîn 36/59). Dış görünüşleri ve simaları kendilerinin nasıl bir kötü durum içinde olacaklarını ortaya koyacak, perçem ve ayaklarından tutulmak suretiyle cehenneme atılacaklardır (er-Rahmân 55/41). Azapları süreklileri olup kesintisiz bir şekilde devam edecektir (Yûsuf 12/110; ez-Zuhruf 43/74; el-Kamer 54/47). Azaptan kurtulmak için dünyada sahip oldukları evlatları, eşleri, kardeşleri, kabileleri ve malı mülkü namına ne varsa hepsinden vazgeçmeyi, onları feda etmeyi isteyecekler ama burada dünyada olduğu gibi kaçacakları, istedikleri gibi hareket edip kurtulacakları bir ortam olmayacaktır (el-Meâric 70/11-14).

SONUÇ

İslam'ın temel kaynakları Kur'ân ve sahih sünnettir. Özellikle inanç esaslarının tespiti açısından ise Kur'ân en önde gelmektedir. Sahih sünnet ise bu esasların desteklenmesi, açıklanması ve anlaşılması noktasında önemli fonksiyon icra etmektedir. İnananlar açısından Kur'ân'ı ve sahih sünneti doğru anlamının yollarından birisi de kavramlarını bilmekten ve onları doğru anlamlandırmaktan geçmektedir. Bu kavramlardan birisi de mücrimdir. Mücrim, Kur'ân'ın başından sonuna kadar geçtiği yerlerde kâfir, müşrik ve münafık gibi inkârcı insan tipolojisini ortaya koymaktadır. Çünkü inanç ve davranış biçimleri, insanlara karşı tutumları, mü'minlerle ilişkileri, dünyada karşılaştıkları akıbet, ahirette de başlarına gelecek olan durumlar bunu göstermektedir. İlişkili oldukları Firavun ve melesi, mütref ve ekâbirler de inanç bakımından olumsuz; güzel ahlaki öğretileri benimseme açısından ise negatif örneklik oluşturmuş gruplardır. Tefsir kaynaklarında mücrimin anlam alanı kâfirle eşdeğer kabul görmüştür. İbn Manzûr ve Tehânevî gibi dil âlimleri de mücrimin Kur'ân'da geçtiği bütün yerlerde inkârcıyı ifade ettiğini belirtmektedir. Hadis kaynaklarında ise, cürm ve sahibini ifade eden mücrim kavramı genel olarak 'günahkâr' anlamında kullanılmıştır. Bu da Kur'ân'daki kullanımın hadislerdeki nazaran daha özel grubu yani inkârcıları ifade ettiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abbâd, İ. B. (1414/1991). el-Muhîr fi'l-luğa (Thk. Muhammed Hasan Alyâsîn), Âlemü'l-Kütüb, Beyrut.
- Abdülbâkî, M. F. (1364). el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâz'l-Kur'âni'l-Kerîm, Dâru'l-Hadîs, Kahire.
- Ahmed, H. B. (1424/2003). Kitâbü'l-Ayn (Thk. Abdülhamîd Henedâvî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Akyüz, V. (1998). Kur'an'da Siyasî Kavramlar, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Ali, Z. B. (1422/2001). Tefsîrü garîbi'l-Kur'âni'l-mecîd (Thk. Muhammed Yusufuddîn), Sultan Bazar, Haydarabad.
- Altıntaş, R. (1995). Kur'an'da Hidayet ve Dalâlet, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Arpaguş, H. K. (2020). "Mücrim", Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA) (31): 453-454, Ankara.
- Askalânî, İ. H. (1379). Fethü'l-bari şerhu sahihi'l-Buhari, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut.
- Aynî, B. (2006). Umdetü'l-kari şerhu sahihi'l-Buhari (Haz. Usame b. Zehra), yy, by.
- Âzîmâbâdî, M. Ş. (1415). Avnu'l-ma'bûd şerhu sünen-i Ebî Dâvud, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Bebek, A. (1996). "Günah (Kelam)", Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA) (14): 282-285, Ankara.
- Cevziyye, İ. K. (1994). ed-Dâu ve'd-devâu, Mektebetü'l-Îmân, el-Mansûra.
- Çelik, İ. (2004). "Mele", Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA) (29): 36-37, Ankara.
- Esed, M. (1420/1999). Kur'an Mesajı Meal-Tefsir (Çev. Cahit Koçak-Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul.
- Esed, M. (2016). Kur'ân Kavramları (Haz. Ömer Aydın-Ertuğrul Özalp), İşaret Yayınları, İstanbul.
- Ezherî, M. A. (1384/1964). Tehzîbü'l-luğa (Thk. M. Ebü'l-Fadl İbrahim), Dâru'l-Kavmiyyeti'l-Arabiyye, Kahire.
- Ferrâ, Z. Y. (1403/1983). Meâni'l-Kurân, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut.
- Harman, Ö. F. (1996). "Firavun", Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA) (13): 118-121, Ankara.
- İsfahânî, R. (ts.). el-Müfredat fi garibi'l-Kur'ân (Thk. M. Seyyid Kîlânî), Daru'l-Ma'rife Beyrut.

- Izutsu, T. (2011). Kur'an'da Dînî ve Ahlâkî Kavramlar (Çev. Selahattin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul.
- İbn Fâris, A. (1392/1972). Mu'cemü mekâyisi'l-luğa (Thk. A. Muhammed Harun), Dâru'l-Fikr, Kahire.
- İbn Manzûr, M. (1419/1999). Lisânu'l-arab (Haz. Emin Muhammed Abdülvehhab-Muhammed Sadık el-Ubeydi), Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut.
- İbnü'l-Murtaza, A. (2018). Mu'tezile'nin Biyografik Tarihi (el-Munye ve'l-Emel) (Çev. Hüseyin Maraz), Endülüs Yayınları, İstanbul.
- Kâdî Abdülcebbâr, A. (1416/1996). Şerhu'l- Usuli'l-Hamse (Thk. Abdülkerim Osman), Mektebet-ü Vehbe, Kahire.
- Kefevî, E. (1419/1998). el-Külliyât (Haz. Adnan Derviş-Muhammed el-Mısrî), Müessesetü'r-Risale, Beyrut.
- Mâtürîdî, E. M. (2005). Te'vilâtü ehli's-sünne (Thk. Mecdî Bâsillûm), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Nevevî, Z. Y. (1392). el-Minhâc şerhu sahih-i müslim, Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabi, Beyrut.
- Okuyan, M. (2015). Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an Sözlüğü, Düşün Yayıncılık, İstanbul.
- Öztürk, Y. N. (2015). *Saltanat Dinciliğinin Öncüsü Firavun (Çağdaş Firavunları Tanıma Kılavuzu)*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul.
- Râzî, F. (1401/1981). Mefâtihu'l-gayb, Dâru'l-Fikr, Beyrut.
- Sâbûnî, N. (1969). Kitâbu'l-Bidâye mine'l-kifâye fi'l-hidâye fi usûli'd-dîn (Thk. Fethullah Huleyf), Dâru'l-Maarif, İskenderiyye.
- Semerkindî, E. (1413/1993). Bahru'l-ulûm (Thk. Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdülmevcud), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Taberî, M. İ. C. (1422/2001). *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-kur'ân* (Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Merkezi'l-Buhûs ve'd-Dırasâti'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, Kahire.
- Tözluyurt, M. (2015). "Kurani Bir Kavram Olarak Mele'nin Semantik İncelemesi", *Kelâm Araştırmaları Dergisi* 13(2): 807-826.
- Tözluyurt, M. (2020). Kur'an Gelenek İlişkisi, İlahiyât Yayınları, Ankara.
- Turgay, N. (2007). "Kur'an'da Mütref Kavramı", *Bilimname* 12 (1): 75-99.
- Ulutürk, V. (1990). Kur'an'a Göre Zulüm Kavramı, İstişâre Yayınları, Kayseri.
- Watt, W. M. (2020). Hz. Muhammed Mekke'de (Çev. Süleyman Kalkan), Kuramer Yayınları, İstanbul.
- Yazır, E. M. H. (1999). Hak Dini Kur'an Dili, Yenda Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Yücedoğru, T. (2012). "Mütref ve İnanç Esaslarına Etkisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (1):1-20.
- Zehebî, Ş. O. (1418/1997). el-Kebâir (Thk. Beşir Muhammed Uyûn), Mektebetü Dari'l-Beyan, Dimaşk.
- Zemahşerî, C. Ö. (1419/1998). Esâsü'l-belağa (Thk. Muhammed Basıl Uyunu's-Suud), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Zemahşerî, C. Ö. (1418/1998). el-Keşşâf an hakâiki gavâmidi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi vucûhi't-te'vîl (Thk. Adil Muhammed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz), Mektebetü'l-Ubeykân, Riyad.
- Zemahşerî, C. Ö. (2020). el-Minhâc fi Usûli'd-Dîn (Çev. Mehmet Evkuran), Ankara Okulu Yayınları, Ankara.